

Vlada Crne Gore
Kabinet predsjednika
Kancelarija za evropske integracije

I PRILOG
IZVJEŠTAJU EVROPSKE KOMISIJE
O CRNOJ GORI
za period
1. januar 2019 – 1. novembar 2019.

Podgorica, decembar 2019.

UVOD

Odnosi Crne Gore i Evropske unije

Vlada je 31. I 2019. usvojila Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2019-2020. i Izvještaj o realizaciji Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2018-2020, za 2018. S tim u vezi, Vlada je 11. IV 2019. usvojila Prvi kvartalni izvještaj o realizaciji obaveza iz Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji za period 2019-2020, 18. VII 2019. Drugi kvartalni izvještaj o realizaciji obaveza iz Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji za period 2019-2020, a 24. X 2019. Treći kvartalni izvještaj o realizaciji obaveza iz Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji za period 2019-2020.

Vlada je 7. III 2019. usvojila Pregovaračku poziciju Crne Gore za Međuvladinu konferenciju o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za poglavlje 8 – Konkurencija.

Vlada je 31. I 2019. usvojila Osmi polugodišnji izvještaj o realizaciji Akcionog plana za 23. pregovaračko poglavlje – Pravosuđe i temeljna prava za period jul – decembar 2018. s Petim polugodišnjim izvještajem o realizaciji Operativnog dokumenta za sprječavanje korupcije u oblastima od posebnog rizika i Osmi polugodišnji izvještaj o realizaciji Akcionog plana za 24. pregovaračko poglavlje – Pravda, sloboda i bezbjednost, za period jul – decembar 2018.

Deseti polugodišnji izvještaj o ukupnim aktivnostima u okviru procesa integracije Crne Gore u Evropsku uniju, za period jul – decembar 2018. je usvojen 11. IV 2019, a Jedanaesti polugodišnji izvještaj o ukupnim aktivnostima u okviru procesa integracije Crne Gore u Evropsku uniju, za period januar – jun 2019. je usvojen 10. X 2019.

U cilju održavanja dinamike u procesu pristupanja Evropskoj uniji, Vlada je 6. VI 2019. usvojila Odluku o izmjeni Odluke o obrazovanju Radne grupe za pripremu i vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko poglavlje 3 – Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga, 19. IX 2019. Odluku o izmjeni Odluke o obrazovanju Radne grupe za pripremu i vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbjednost, 26. IX 2019. Odluku o izmjeni Odluke o obrazovanju Radne grupe za pripremu i vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko poglavlje 16 – Porezi i Odluku o izmjeni Odluke o obrazovanju Radne grupe za pripremu i vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko poglavlje 33 – Finansijske i budžetske odredbe. Takođe, Vlada je 3. X 2019. usvojila odluke o izmjeni dvije odluke o obrazovanju Radne grupe za pripremu i vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko poglavlje 2 - Sloboda kretanja radnika i 13 – Ribarstvo.

U kontekstu sprovođenja obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), nastavljen je dijalog relevantnih struktura za njegovo sprovođenje. U izvještajnom periodu je održano svih sedam redovnih godišnjih sastanaka pododbora između Crne Gore i Evropske unije. U Briselu su održani sastanci: 1 – 2. X 2019. Pododbora za inovacije, ljudske resurse, informatičko društvo i socijalnu politiku, 3. X 2019. Pododbora za poljoprivredu i ribarstvo i 7. XI 2019. Pododbora za trgovinu, industriju, carine i poreze. U Podgorici su održani sastanci: 14. XI 2019. Pododbora za ekonomska i finansijska pitanja i statistiku, 8 – 9. X 2019. Pododbora za pravdu, slobodu i bezbjednost, 13. VI 2019. Pododbor za saobraćaj, energetiku, životnu sredinu i regionalni razvoj i 12. VI 2019. Pododbor za unutrašnje tržište i konkurenciju.

Trinaesti sastanak Zajedničkog konsultativnog odbora civilnog sektora Evropske unije i Crne Gore održan je 7. VI 2019. u Podgorici.

Sedmi sastanak Posebne radne grupe za reformu javne uprave (PAR) je održan 10 – 11. X 2019.

Deseti sastanak Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje EU i Crne Gore održan je 27. VI 2019. u Briselu.

Dvanaesta sjednica Zajedničkog savjetodavnog odbora između Komiteta regiona EU i Zajednice opština Crne Gore održana je 19. VI 2019. u Briselu, dok je trinaesta sjednica održana 15. X 2019. održana u Tivtu.

Sedamnaesti sastanak Parlamentarog odbora za stabilizaciju i pridruživanje Evropske unije i Crne Gore održan je 13. III 2019. u Strazburu.

1. POLITIČKI KRITERIJUMI

1.1. Demokratija

1.1.1. Izbori

Lokalni izbori za novoformiranu opštinu Tuzi održani su 3. III 2019. Izbori su se odvijali na 30 biračkih mjesta u opštini Tuzi i na dva izdvojena biračka mjesta u Kazneno-popravnim domu i Istražnom zatvoru. Ukupan broj birača u opštini Tuzi je bio 11.904. Na glasanje je izašlo 7.897 birača. Na izborima je učestvovalo šest izbornih lista, koje su dobile sljedeći broj glasova odnosno mandata: 1) *Tuzi pobjeđuju DPS-Milo Đukanović* - 2.490 glasova (10 mandata); 2) *Za dobro građana Malesije SNP CG* - 86 glasova (0 mandata); 3) *Aleksa Bečić- Demokrate-Pobjede, a ne podjele* - 236 glasova (jedan mandat); 4) *Socijaldemokrate-Ivan Brajović-Dosljedno za Tuzi* - 359 glasova (jedan mandat); 5) *Koalicija „Malesija nas ujedinjuje“* - 3.682 glasa (16 mandata); 6) *Bošnjačka stranka „Mudar izbor“* - 960 glasova (četiri mandata). Na lokalnim izborima nije bilo domaćih i stranih posmatrača, a nije izjavljen nijedan prigovor odnosno nijedna žalba učesnika izbornog procesa.

Agenciji za sprječavanje korupcije (ASK) su povodom lokalnih izbora za novoformiranu opštinu Tuzi dostavljena 32 izvještaja političkih subjekata u toku izborne kampanje. Kada su u pitanju izvještaji organa vlasti u toku izborne kampanje dostavljena su 153 izvještaja i to: 47 putnih naloga, 28 analitičkih kartica, 35 petnaestodnevni izvještaja o socijalnim i jednokratnim davanjima i potrošnji budžetske rezerve, 43 odluke o zapošljavanju u toku izborne kampanje. Kada je u pitanju kontrola poštovanja zabrana i ograničenja u toku izborne kampanje, izvršena je 41 kontrola (tri kontrole na terenu, četiri kontrole distribucije propagandnog materijala, izdavanja prostorija i plaćenog reklamiranja, sedam kontrola poštovanja mjesečne potrošnje, šest kontrola aktivnosti političkih partija, 15 kontrola podataka iz godišnjih izvještaja političkih subjekata i šest kontrola tačnosti i potpunosti podataka iz izvještaja o troškovima). Sve sprovedene aktivnosti i izvršene kontrole sadržane su u Izvještaju o sprovedenom nadzoru i izvršenoj kontroli finansiranja izborne kampanje, koji je objavljen na internet stranici ASK.

1.1.2 Skupština

Normativne i nadzorne aktivnosti

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, održano je 14 sjednica 26. saziva Skupštine Crne Gore u redovnom zasijedanju, od kojih šest posebnih sjednica i dvije sjednice u vanrednom zasijedanju. Skupština je donijela 55 zakona, devet odluka, 19 odluka o izboru, imenovanju i razrješenju, Strategiju odbrane Crne Gore i Etički kodeks poslanika. Skupština je usvojila, odnosno prihvatila 23 izvještaja. Šest posebnih sjednica Skupštine bile su posvećene premijerskom satu (dvije sjednice) i premijerskom satu i poslaničkim pitanjima (četiri sjednice). Predsjedniku Vlade je postavljeno 36 pitanja, a članovima Vlade 280 pitanja. Skupština je 1. III 2019. imenovala predsjednika Državne izborne komisije, 20. VI 2019. donijeta je Odluka o imenovanju Savjeta Radio i Televizije Crne Gore, dok je 31. VII 2019. Skupština izabrala članove Savjeta Agencije za sprječavanje korupcije. Radna tijela Skupštine održala su četiri kontrolna i 26 konsultativnih saslušanja.

Odbor za politički sistem, pravosuđe i upravu održao je 19. IV 2019. konsultativno saslušanje povodom peticije „Pravda za Pavla“, koju je dostavila grupa građana Crne Gore, s prijedlogom da se uvede kazna doživotnog zatvora za počinioce teških krivičnih djela, posebno nad djecom. Sjednici su prisustvovali predstavnici Ministarstva pravde, Vrhovnog suda Crne Gore, tužilaštva i institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, kao i predstavnici akademske zajednice i civilnog sektora. Odbor je 18. VI 2019. održao i konsultativno saslušanje kandidata prijavljenih na Javni poziv za izbor četiri člana Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika.

Odbor za međunarodne odnose i iseljenike održao je 2. X 2019. konsultativno saslušanje ministra vanjskih poslova na temu: „Trenutno stanje u procesu integracije Crne Gore u Evropsku uniju“. Takođe, održana su konsultativna saslušanja povodom davanja mišljenja o kandidatima za mjesto izvanrednog i opunomoćenog ambasadora Crne Gore u: Ujedinjenim Arapskim Emiratima, na rezidentnoj osnovi, sa sjedištem u Abu

Dabiju (12. III 2019); Republici Sjevernoj Makedoniji, na rezidentnoj osnovi, sa sjedištem u Skoplju (12. III 2019); Republici Argentini, na rezidentnoj osnovi, sa sjedištem u Buenos Ajresu (26. III 2019); Republici Francuskoj, na rezidentnoj osnovi, sa sjedištem u Parizu (7. VI 2019); Bosni i Hercegovini, na rezidentnoj osnovi, sa sjedištem u Sarajevu (16. VI 2019); Republici Turskoj, na rezidentnoj osnovi, sa sjedištem u Ankari (12. IX 2019); Republici Srbiji, na rezidentnoj osnovi, sa sjedištem u Beogradu (16. IX 2019). Održana su i konsultativna saslušanja povodom davanja mišljenja o kandidatima za mjesto izvanrednog i opunomoćenog ambasadora Crne Gore, stalnog predstavnika – šefa Stalne misije Crne Gore pri: OEBS-u i specijalizovanim agencijama UN, na rezidentnoj osnovi, sa sjedištem u Beču (23. IV 2019); NATO-u, na rezidentnoj osnovi, sa sjedištem u Briselu (23. VII 2019); Savjetu Evrope, na rezidentnoj osnovi, sa sjedištem u Strazburu (9. IX 2019) te za mjesto izvanrednog i opunomoćenog ambasadora Crne Gore, stalnog predstavnika pri Organizaciji Ujedinjenih nacija za prosvjetu, nauku i kulturu – UNESCO, sa sjedištem u Parizu (26. VI 2019).

Odbor za evropske integracije održao je konsultativna saslušanja: povodom razmatranja Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2019-2020, u prisustvu glavnog pregovarača Crne Gore sa EU (24. V 2019); konsultativno saslušanje zamjenice glavnog pregovarača Crne Gore sa EU i nacionalne IPA koordinatorke povodom razmatranja Informacije o programima podrške Evropske unije Crnoj Gori za 2018 (24. VII 2019), kao i konsultativno saslušanje predstavnika nadležnih organa na temu napada na novinare i imovinu medija u Crnoj Gori, kojem su prisustvovali ministar unutrašnjih poslova, direktor Uprave policije, glavni pregovarač Crne Gore sa EU, pregovarač za poglavlja 23 i 24, predstavnici tužilaštva i predsjednik nadležne komisije za praćenje slučajeva napada na novinare i imovinu medija (17. IX 2019).

Odbor za ekonomiju, finansije i budžet održao je 24. IV 2019. kontrolno saslušanje ministra finansija i direktora Poreske uprave povodom primjene Zakona o reprogramu poreskih potraživanja. Tokom saslušanja, članovi Odbora razmotrili su informaciju koju je Ministarstvo finansija, odnosno, Poreska uprava, dostavilo za potrebe saslušanja, a odnosi se na sprovedene i planirane aktivnosti, kao i efekte primjene Zakona o reprogramu poreskih potraživanja.

Odbor je, takođe, održao: konsultativno saslušanje (15. I 2019) na temu: „Stanje u bankarskom sektoru Crne Gore“, kojem su prisustvovali predstavnici Centralne banke Crne Gore; konsultativno saslušanje (12. II 2019) na temu: „Funkcionisanje Fonda za zaštitu depozita nakon uvođenja stečaja u Invest banci Montenegro“, kojem je prisustvovao direktor Fonda za zaštitu depozita; konsultativno saslušanje (28. II 2019) na temu: „Utvrdjivanje cijena električne energije i određivanje tarifnih paketa“, kojem su prisustvovali predstavnici Ministarstva ekonomije, Regulatorne agencije za energetiku i Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić (EPCG), kao i konsultativno saslušanje (25. III 2019) na temu: „Stanje u oblasti energetske efikasnosti i planirane aktivnosti u svijetlu predloženih izmjena i dopuna Zakona o efikasnom korišćenju energije“, u prisustvu predstavnika Ministarstva ekonomije te predstavnika Zajednice opština Crne Gore, GIZ-

ovog Otvorenog regionalnog fonda za JIE – Energetska efikasnost i nevladinih organizacija.

Odbor za ljudska prava i slobode održao je 25. IX 2019. konsultativno saslušanje državne sekretarke u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, generalnog direktora Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja i direktora Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori”.

Odbor za rodnu ravnopravnost održao je 28. V 2019. konsultativno saslušanje na temu: „Kako do najboljih rezultata u zakonu o medicinski potpomognutoj oplodnji“, u čijem radu su učestvovala redovna profesorica na Pravnom fakultetu u Nišu, ginekološkinja u KBC Zagreb, kao i redovna profesorica na Medicinskom fakultetu u Beogradu. Sjednici su prisustvovali: predsjednik i član Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje, doktori iz Klinike „LIFE”, Bolnice „Danilo I” - Cetinje, Klinike ARS Medica, Kliničkog centra Crne Gore i Instituta za javno zdravlje, zatim Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore te predstavnici Ministarstva zdravlja, Fonda za zdravstveno osiguranje, Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Udruženja mladih sa hendikepom.

Odbor za prosvjetu, nauku, kulturu i sport održao je 15. II 2019. kontrolno saslušanje ministarke nauke na temu: „Ulaganja u nauku u Crnoj Gori: realizovano - planirano“, s ciljem pribavljanja konkretnih informacija o sredstvima utrošenim za projekte u oblasti nauke u Crnoj Gori.

Odbor za turizam, poljoprivredu, ekologiju i prostorno planiranje održao je 3. IV 2019. konsultativno saslušanje na temu: „Trenutno stanje segmenata životne sredine rijeke Tare“, kojem su prisustvovali predstavnici Ministarstva održivog razvoja i turizma, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Uprave za vode, NVO Ekološki pokret „OZON“ i NVO „Breznica“, Pljevlja.

Odbor za zdravstvo, rad i socijalno staranje održao je 30. I 2019. kontrolno saslušanje ministra rada i socijalnog staranja na temu: „Sprovođenje Zakona o zaštiti i zdravlju na radu“. Pored predstavnika Ministarstva rada i socijalnog staranja, sjednici su prisustvovali predstavnici Uprave za inspekcijske poslove, Saveza sindikata, Unije slobodnih sindikata, Unije poslodavaca i Privredne komore. Održano je i kontrolno saslušanje (29. III 2019) ministra zdravlja na temu: „Funkcionisanje instituta izabranog tima ili izabranog doktora“. Sjednici su, pored predstavnika Ministarstva zdravlja, prisustvovali i direktori Fonda za zdravstveno osiguranje i Doma zdravlja Podgorica.

Konsultativno saslušanje na temu: „Položaj i socio-ekonomski status zdravstvenih radnika u Crnoj Gori“ održano je 9. X 2019. Na poziv Odbora, a u cilju dobijanja potrebnih informacija i stručnih mišljenja, sjednici su prisustvovali: ministar zdravlja i ministar finansija, kao i predstavnici Fonda za zdravstveno osiguranje, Ljekarske komore, Sindikata doktora medicine, Sindikata zdravstva i Samostalnog sindikata zdravstva.

Administrativni odbor održao je 18. VII 2019. sjednicu na temu „Poslanički imunitet“, kojoj su prisustvovali predsjednik i potpredsjednik Skupštine Crne, predsjednici Tužilačkog savjeta, Sudskog savjeta i Udruženja pravnika Crne Gore, predstavnik Advokatske komore i dekan Fakulteta za državne i evropske studije.

S ciljem neposrednog upoznavanja s radom i načinom funkcionisanja institucija i stanjem u oblastima njihovih nadležnosti te praćenja implementacije zakona, radna tijela Skupštine realizovala su i više posjeta drugim institucijama.

Odbor za ljudska prava i slobode realizovao je 17. X 2019. posjetu Javnoj ustanovi Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u Opštini Rožaje. U posjeti su, po pozivu Odbora, učestvovala državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, načelnica Direkcije za biomedicinu i transplantaciju u Ministarstvu zdravlja i samostalna savjetnica u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava.

Predsjednik i članovi **Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport** posjetili su 13. II 2019. Fondaciju za promovisanje nauke, u Podgorici, i sastali se sa predsjednikom Fondacije. Posjeta Prirodnjačkom muzeju Crne Gore organizovana je 12. IV 2019, u okviru koje je održan susret sa direktoricom Muzeja, dok je 17. IV 2019. realizovana posjeta Medresi „Mehmed Fatih“ u Tuzima, gdje je održan i sastanak sa direktorom Medrese.

Predsjednik i članovi **Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje** boravili su 1. III 2019. u radnoj posjeti Opštoj bolnici „Danilo I“, na Cetinju, dok su 25. X 2019. posjetili Opštu bolnicu u Kotoru. Tokom posjeta održani su sastanci sa direktorima ovih bolnica i njihovim saradnicima. Odbor je 25. X 2019. posjetio i Opštinu Kotor gdje je, radi informisanja o planiranim projektima koji se odnose na oblasti zdravstva i socijalne politike, održan sastanak sa rukovodstvom Opštine. Odbor je, u susret obilježavanju Svjetskog dana autizma, 1. IV 2019. posjetio Centar za autizam, razvojne smetnje i dječju psihijatriju „Ognjen Rakočević“ u Podgorici. U okviru posjete, održan je sastanak s direktoricom Centra i glavnom medicinskom sestrom u Centru.

U skladu s inicijativom **Odbora za evropske integracije** koja je usmjerena na intenzivni nadzor nad aktivnostima nadležnih institucija u okviru pregovaračkog procesa Crne Gore s EU, a kako bi razgovarali o pitanjima od posebne važnosti u okviru pregovaračkog poglavlja 27, članovi Odbora posjetili su nekoliko crnogorskih opština i lokacija koje su posebno važne za zaštitu životne sredine u Crnoj Gori i za pregovarački proces.

Članovi Odbora posjetili su Opštinu Ulcinj 11. X 2019, gdje su imali sastanke s rukovodstvom ove opštine, kao i s predstavnicima NVO-a, na temu upravljanja ulcinjskom Solanom i o pitanjima biodiverziteta na području Solane. Na sastanku s predstavnicima lokalne samouprave bilo je riječi i o kapacitetima Opštine Ulcinj za korišćenje pretpristupnih fondova EU (IPA) i uspješnosti Opštine u realizaciji konkretnih projekata. Posjeta Glavnom gradu Podgorica organizovana je 17. X 2019. Sa predstavnicima lokalne samouprave članovi Odbora razgovarali su o tretmanu otpadnih voda i upravljanju otpadom kao posebnim kako lokalnim tako i državnim izazovima, koji su posebno važni za Glavni grad kao najveću opštinu u Crnoj Gori. Održane su i posjete

opštinama Šavnik i Pljevlja (18. X 2019), gdje je sa predstavnicima lokalne samouprave i nevladinih organizacija razgovarano o ključnim ekološkim izazovima u ove dvije sjeverne opštine, kao i posjeta Opštini Herceg Novi (25. X 2019), gdje su se članovi Odbora sastali sa rukovodstvom Opštine i predstavnicima nevladinih organizacija, sa kojima su razgovarali na temu upravljanja otpadnim vodama i tretiranja otpada na teritoriji Herceg Novog.

Održano je i više tematskih sjednica odbora, uz učešće predstavnika nadležnih državnih institucija, nevladinog sektora i međunarodnih organizacija. Konferencija **Odbora za ljudska prava i slobode** i **Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport** održana je povodom obilježavanja 27. januara - Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta (25. I 2019). Povodom obilježavanja Međunarodnog dana Roma, **Odbor za ljudska prava i slobode** održao je 8. IV 2019. javnu tribinu na temu „Aktivizmom do promjena - Socijalna inkluzija Roma kroz edukaciju, trening i zapošljavanje - Ocjena stanja i planirane aktivnosti u cilju sveobuhvatne integracije Roma u društvu”.

Deseto zasijedanje Ženskog parlamenta, u organizaciji **Odbora za rodnu ravnopravnost**, održano je 8. III 2019, a bilo je posvećeno razmatranju položaja žena na Zapadnom Balkanu u kontekstu usvajanja Rezolucije o pravima žena na Zapadnom Balkanu, na sjednici Odbora za prava žena i jednakost polova (FEMM) Evropskog parlamenta.

Odbor je održao i sjednicu na kojoj su 8. VII 2019. predstavljeni Rezultati izvještaja urađenog u okviru Projekta „Istraživanje OEBS-a o dobrobiti i sigurnosti žena“.

U okviru nadzornih aktivnosti, radna tijela Skupštine razmotrila su brojne izvještaje koje pojedini organi, saglasno zakonu, dostavljaju Skupštini. Među njima su godišnji izvještaji za 2018. o radu: Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu; Tužilačkog savjeta i Državnog tužilaštva; Kancelarije Zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava; Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore; Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture; Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava; Centralne banke Crne Gore; Savjeta za finansijsku stabilnost; Fonda za zaštitu depozita; Komisije za tržište kapitala i stanju na tržištu kapitala; Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore A.D; Državne komisije za kontrolu postupaka javnih nabavki; a razmotreni su i godišnji finansijski izvještaji sa izvještajima o radu nezavisnih regulatornih tijela.

Na sjednicama radnih tijela razmotreni su, pored ostalih, i posebni izvještaji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda o djeci i bolestima zavisnosti u Crnoj Gori i o mentalnom zdravlju djece u Crnoj Gori, kao i godišnji izvještaji za 2018. o: radu i stanju u upravnim oblastima iz nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova; stabilnosti finansijskog sistema i stabilnosti cijena; stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori; dodijeljenoj državnoj pomoći u Crnoj Gori; stanju zaštite ličnih podataka i stanju u oblasti pristupa informacijama; stanju energetskeg sektora Crne Gore; razvoju i zaštiti prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; realizaciji Strategije regionalnog razvoja Crne Gore 2014 – 2020; realizaciji Programa za sprovođenje Plana aktivnosti za postizanje rodne

ravnopravnosti za period 2017-2021; primjeni Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama u 2018, koji je Skupštini dostavila Vlada Crne Gore.

Pored navedenog, **Odbor za evropske integracije** razmotrio je više izvještaja o procesu pristupanja EU: Deseti polugodišnji izvještaj o ukupnim aktivnostima u okviru procesa integracije Crne Gore u Evropsku uniju za period jul – decembar 2018, tri kvartalna izvještaja o ukupnim aktivnostima u okviru procesa integracije Crne Gore u Evropsku uniju i pet kvartalnih izvještaja o realizaciji obaveza iz Programa pristupanja Crne Gore EU (PPCG), za period do marta 2019. Takođe, razmotrena su četiri polugodišnja izvještaja o realizaciji akcionih planova za poglavlja 23 i 24, za 2018.

U okviru nadležnosti praćenja pregovora o pristupanju, Odbor za evropske integracije razmotrio je i donio pozitivno mišljenje o Nacrtu pregovaračke pozicije Crne Gore za Međuvladinu konferenciju o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za poglavlje 8 – Konkurencija (6. III 2019).

Odbor je nastavio i s dobrom praksom bližeg informisanja građana o različitim pregovaračkim poglavljima i aspektima procesa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. Neposredno prije razmatranja Nacrta pregovaračke pozicije za poglavlje 8, Odbor je organizovao javnu tribinu na temu „Crna Gora i EU, Poglavlje 8: Konkurencija“ (4. III 2019). U sklopu pojačanog nadzora nad aktivnostima nadležnih institucija u poglavljima 10 – Informatičko društvo i mediji i 23 – Pravosuđe i temeljna prava, Odbor je organizovao okrugli sto na temu slobode medija i medijskog ambijenta u Crnoj Gori (10. IX 2019), kao i okrugli sto posvećen poglavlju 27 – Životna sredina i klimatske promjene (15. XI 2019).

Izorno zakonodavstvo

Odbor za sveobuhvatnu reformu izbornog i drugog zakonodavstva, u periodu od 1. I – 1. XI 2019, održao je pet sjednica, kao i više pripremnih sastanaka na nivou radnih grupa i Sekretarijata Odbora.

Kroz intenzivne aktivnosti radnih grupa, u ovom periodu, pripremljen je značajan broj nacrtu akata, u cilju implementacije preporuka OEBS/ODIHR-a, kao i nalaza iz izvještaja EU, ali i u pravcu optimizacije sveukupnog ambijenta u kome će se održati naredni izbori i jačanja povjerenja javnosti u izborni proces. U pitanju su: Nacrt zakona o izboru poslanika i odbornika (radna grupa 1), Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o biračkom spisku (radna grupa 2), Nacrt zakona o predstavljanju političkih subjekata tokom izbornih kampanja (radna grupa 4), Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja (radna grupa 5) i Nacrt kodeksa etičkog ponašanja u izbornim kampanjama (radna grupa 6). Radna grupa 3 koja se bavi pitanjima analize Ustava u dijelu odredbi kojima se regulišu izborni procesi i uređuje ambijent za izbore, kao i analize Ustava u dijelu odredbi koje regulišu Sudski savjet, definisala je određena rješenja kada je u pitanju izbor članova Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika, što je ujedno i bio predmet razgovora na sastanku sa ekspertima Venecijanske komisije.

Skupština je 31. VII 2019. donijela odluku kojom je izmijenjena odluka o obrazovanju Odbora, a na sjednici vanrednog zasjedanja od 23. VIII 2019. izborom novih članova konstituisan je Odbor u punom sastavu¹.

Nakon izmjena Odluke o obrazovanju Odbora, jedan dio članova Odbora iz opozicije vratio se u Odbor pa je tokom septembra i oktobra 2019. održano pet sjednica Odbora. Kako bi se dodatno unaprijedio rad, Odbor je na petoj sjednici koja je održana 9. X 2019. donio Odluku o organizacionoj strukturi i načinu rada radnih odbora, Pravila o radu Odbora i radnih odbora i Odluku o izboru koordinatora i članova radnih odbora.

Odbor je nastavio intenzivnu komunikaciju sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori i Delegacijom Evropske unije u Crnoj Gori i njihovi predstavnici, u svojstvu posmatrača, prate sjednice Odbora. Takođe, kao rezultat dobre saradnje sa Venecijanskom komisijom i ODIHR-om, nacrti zakona i drugih akata do kojih se došlo u dosadašnjem radu radnih grupa, dostavljeni su na ekspertizu ovim organizacijama. Uslijedilo je i održavanje sastanaka sa ekspertima ovih organizacija pa je 19. IX 2019. održan sastanak sa Tatjanom Bogušević, ekspertkinjom Venecijanske komisije, povodom Nacrta kodeksa etičkog ponašanja u izbornim kampanjama, a 1. X 2019. sa Martom Kartabija i Filipom Dimitrovim, ekspertima Venecijanske komisije u pogledu rješenja u dijelu izbora članova Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika. Sastanci sa ekspertima ODIHR-a Vladimirom Misevim i Dariom Paprocki održani su 25. IX 2019. sa razmatranjem Nacrta kodeksa etičkog ponašanja u izbornim kampanjama i Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja.

U Skupštini je 12. III 2019. uspješno realizovana prezentacija na temu „Uloga medija u izbornom procesu, slovačkog eksperta Rastislava Kužela, u saradnji s Ambasadom Slovačke Republike u Crnoj Gori i uz podršku Misije OEBS-a u Crnoj Gori. Događaj je okupio članove i pridružene članove Odbora, članove Radne grupe za izradu Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalnom javnom emiteru Radio i Televizija Crne Gore i Radne grupe za izradu Nacrta zakona o medijima, eksperte ODIHR-a, kao i predstavnike Delegacije Evropske unije, Misije OEBS-a i Ambasade Slovačke Republike.

Članovi Odbora, u ovom periodu, učestvovali su u radu okruglih stolova koje su organizovali pridruženi članovi Odbora iz reda nevladinog sektora (MANS, CDT), kao i okruglih stolova koje je organizovalo Ministarstvo kulture u saradnji sa Misijom OEBS-a, u sklopu javne rasprave povodom izrade medijskih zakona. Takođe, predstavnici Odbora prisustvovali su konferenciji koju je organizovalo Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore.

---

¹ U ovom trenutku, Odbor je konstituisan u sljedećem sastavu: Branimir Gvozdenović, predsjednik Odbora, Strahinja Bulajić, zamjenik predsjednika, Marta Šćepanović, Miodrag Vuković, Predrag Sekulić, Ervin Ibrahimović, Genci Nimanbegu, Boris Mugoša, Predrag Bulatović, Branka Bošnjak, Raško Konjević, Neđeljko Rudović, Momo Koprivica i Danilo Šaranović.

Realizovane su i studijske posjete Republici Hrvatskoj i Estoniji, na službeničkom nivou, s ciljem razmjene iskustava i dobrih praksi u pravcu unapređenja izbornog zakonodavstva.

Finalizovan je rad na izradi web platforme (izborno.skupstina.me), na kojoj je moguće izvršiti uvid u dostupnu dokumentaciju. Platforma ima za cilj da omogući online komentarisanje svih dostupnih dokumenata i predstavlja napredno informatičko rješenje koje treba da unaprijedi i olakša rad Odbora, odnosno radnih grupa i Sekretarijata Odbora. Platforma, takođe, treba da omogući zainteresovanoj javnosti da aktivno učestvuje, odnosno da svojim prijedlozima, komentarima i sugestijama doprinese jačanju zakonodavnog okvira, a ujedno da rješenja koja će predstavljati rezultat rada Odbora i radnih grupa budu predmet svojevrzne javne rasprave.

Formirana je baza istraživačkih radova iz oblasti izbornog zakonodavstva, dok su s ciljem obezbjeđivanja transparentnog rada Odbora sva dokumenta od značaja za njegov rad, ukupna korespondencija koja je ostvarena sa svim institucijama i organizacijama, kao i istraživački radovi, objavljeni na sajtu Skupštine, odnosno na web platformi Odbora.

Etički kodeks poslanika

Skupština je 31. VII 2019. donijela Etički kodeks poslanika („Sl. list CG“, broj 46/19), koji je objavljen na internet stranici Skupštine. Novim Etičkim kodeksom, u skladu s preporukama GRECO-a, predviđeno je, pored ostalog, da je poslanik koji učestvuje u raspravi i odlučivanju u stvari u kojoj on ili povezano lice sa njim ima pravni interes, dužan da Odboru za ljudska prava i slobode, kao radnom tijelu nadležnom za nadzor nad primjenom i praćenjem poštovanja Etičkog kodeksa, da izjavu o postojanju privatnog interesa prije svog učešća u raspravi, a najkasnije prije početka odlučivanja. Takođe, novim Kodeksom propisano je da Odbor za ljudska prava i slobode, donosi godišnji plan obuka poslanika po pitanju poštovanja i primjene Kodeksa, najkasnije do 31. marta tekuće godine. Odbor je dužan da vodi evidenciju o svim aktivnostima i sačini godišnji izvještaj o radu. Novim kodeksom se, takođe, dodatno razrađuje postupak sazivanja sjednice Odbora za ljudska prava i slobode povodom prijave za kršenje Kodeksa.

Administrativni kapaciteti

Broj zaposlenih u Službi Skupštine Crne Gore na dan 1. XI 2019. je 198. Od tog broja, 189 lica je zaposleno na radnim mjestima koja su sistematizovana Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji Službe Skupštine (ukupno je sistematizovano 275 izvršilaca), uključujući i tri službenika/ce za koje je utvrđeno mirovanje prava i obaveze iz rada i po osnovu rada. Takođe, zaposleno je devet savjetnika/ca predsjednika i potpredsjednika Skupštine. U periodu od 1. I do 1. XI 2019, u Službi Skupštine nije zaposlen/a nijedan službenika/ca, dok su imenovana četiri savjetnika/ce predsjednika i potpredsjednika Skupštine. U izvještajnom periodu, prestao je mandat za dva savjetnika predsjednika Skupštine. S ciljem profesionalnog razvoja i jačanja doprinosa kvalitetu rada u instituciji, službenici Skupštine se u kontinuitetu obučavaju i usavršavaju pa su tako u ovom periodu

učestvovali na više od 50 obuka koje je Skupština organizovala samostalno i u saradnji s partnerima ili su organizovane od strane domaćih, stranih i međunarodnih organizacija.

Transparentnost i otvorenost rada

Skupštini je u periodu od 1. I do 1. XI 2019. podniet ukupno 41 zahtjev za pristup informacijama i na svaki je odgovoreno. Posebna pažnja je i u ovom periodu posvećena informisanju javnosti o radu Skupštine, daljem unapređenju transparentnosti rada i jačanju veza sa građanima, zbog čega je Skupština Crne Gore i dalje prepoznata kao najotvoreniji parlament u regionu. Skupština je u ovom periodu nastavila s praksom objavljivanja svih bitnih informacija o svom radu na skupštinskim internet stranicama.

1.1.3. Upravljanje

1.1.3.1. Vlada

Realizacija Programa rada Vlade

Vlada je u periodu od 1. I - 1. XI 2019. od ukupno planiranih 304 obaveza, realizovala 194 obaveze, odnosno 63,8 %.

Do polovine IV kvartala (od 1. X - 1. XI 2019) održano je pet sjednica Vlade, na kojima su razmatrane ukupno 22 obaveze iz Programa rada Vlade za 2019.

Izvršajni period je obilježila intenzivna aktivnost Generalnog sekretarijata Vlade na provjeri kvaliteta strateških dokumenata i izvještaja o sprovođenju, uz koordinisan rad sa svim resorima na njihovom unapređenju. Kada je u pitanju kvalitet strateških dokumenata, u periodu do 1. IX 2019, Generalni sekretarijat Vlade je pripremio ukupno 129 mišljenja na 80 strateških dokumenata (strategija, programa i akcionih planova), od čega njih 15 ne podliježe obrascu provjere kvaliteta u smislu Uredbe te je na njih mišljenje dato jednom, u formi dopisa. U punoj proceduri koja podrazumijeva da se na posebno strukturiranom obrascu priprema mišljenje na nacrt, a zatim i na prijedlog strateškog dokumenta koji se dostavlja Vladi na uvid, izdato je 65 mišljenja na nacrt i 64 mišljenja na prijedlog strateškog dokumenta. Od tog broja, u nacrtu su razmotrene 23 strategije, šest programa i 36 akcionih planova, dok su mišljenje na prijedlog dobili 21 strategija, devet programa i 34 akciona plana. Kada je u pitanju kvalitet izvještaja o sprovođenju strateških dokumenata, u periodu do 1. IX 2019, Generalni sekretarijat Vlade je pripremio 55 mišljenja na izvještaje, od čega 48 mišljenja na posebno strukturiranom obrascu, a na sedam izvještaja koji po svom konceptu ne podliježu obrascu provjere kvaliteta u smislu Uredbe, pripremio mišljenja u vidu dopisa.

Sprovođenje analize procjene uticaja propisa (RIA) u postupku izrade propisa

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, Vlada je razmotrila i utvrdila 58 prijedloga zakona. Za 54 prijedloga zakona Vladi je dostavljen Izvršaj o sprovedenoj analizi uticaja propisa (RIA). Za četiri prijedloga zakona predlagači su, saglasno članu 33 stav 2 Poslovnika Vlade Crne Gore dostavili obrazloženje da ne treba vršiti RIA-u. Naime, članom 33 stav 2 Poslovnika Vlade propisano je da ako predlagač ocijeni da u postupku pripreme zakona ili drugog

propisa ne treba vršiti RIA, dužan je da to posebno obrazloži. Uvažavajući navedeno, uz obrazloženje predlagača, Ministarstvo finansija je bilo saglasno da u postupku usvajanja navedenih propisa nije potrebno vršiti RIA-u. Osim toga, za Prijedlog zakona o budžetu i Prijedlog zakona o završnom računu budžeta ne radi se RIA.

U istom periodu, Vlada je razmotrila i donijela 36 uredbi. Od toga, za 31 uredbu je dostavljen Izvještaj o sprovedenoj analizi uticaja propisa (RIA). Za pet uredbi predlagači su ocijenili da nije potrebno vršiti RIA-u.

Transparentnost rada Vlade

Nastavljene su aktivnosti na daljoj afirmaciji transparentnosti rada Vlade i informisanja javnosti o politikama Vlade. U periodu od 1. I do 1. XI 2019, Generalnom sekretarijatu Vlade ukupno je podneseno 60 zahtjeva za pristup informacijama. Postupak odlučivanja o šest zahtjeva je u toku, dok su svi ostali zahtjevi riješeni na jedan od zakonom propisanih načina. Struktura podnosilaca zahtjeva je sljedeća: NVO - 53, pravna lica - jedan i fizička lica - šest zahtjeva.

1.1.3.2. Komisija za žalbe

Komisija za žalbe je u periodu od 1. I do 1. XI 2019. održala 30 sjednica i razmotrila ukupno 818 predmeta od čega je 735 žalbi na akte prvostepenih organa, 64 predmeta po presudama Upravnog suda i 18 zahtjeva za naknadu troškova upravnog postupka i jedan zahtjev za ponavljanje postupka. Komisija je odlučila u 784 predmeta, dok su 34 predmeta u radu Komisije.

Od ukupnog broja riješenih predmeta, u 517 predmeta žalba je usvojena, poništeno prvostepeno rješenje i predmet vraćen na ponovni postupak i odlučivanje, u dva predmeta žalba je usvojena, poništeno je prvostepeno rješenje i obustavljen postupak, u 183 predmeta žalba je odbijena, u 17 predmeta postupak je obustavljen, u 36 predmeta žalba je obačena, u osam predmeta žalba je vraćena prvostepenom organu da odluči, u 14 predmeta Komisija je usvojila žalbu i naložila prvostepenom organu da donese rješenje, u jednom predmetu postupak po žalbi je prekinut, u četiri predmeta odbila zahtjev žalioaca u vezi s troškovima upravnog postupka, u jednom predmetu zahtjev je vraćen prvostepenom organu da odluči o troškovima i jednom predmetu je obustavljen postupak za ponavljanje postupka.

Komisiji je u periodu od 1. I do 1. XI 2019. dostavljeno i 147 tužbi sa zahtjevom Upravnog suda da mu dostavi odgovor na tužbu i spise predmeta. Komisija je dostavila sudu spise i odgovor na tužbu za sve predmete. U periodu od 1. I do 1. XI 2019, po izjavljenim tužbama, Upravni sud odlučio u 29 predmeta, na način što je u osam predmeta tužbu odbio kao neosnovanu, u osam predmeta tužbu usvojio i poništio rješenje Komisije za žalbe, a u 13 predmeta postupak je obustavljen.

Komisiji za žalbe dostavljene su 33 presude Vrhovnog suda od kojih je u 32 predmeta zahtjev za ispitivanje sudske odluke odbijen, a u jednom predmetu isti je usvojen.

1.1.3.3. Lokalna samouprava

Skupština je 10. VI 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o komunalnoj policiji („Sl. list CG”, broj 34/19), kojim se dodatno unapređuje pravni okvir za organizovanje i djelovanje komunalne policije. U cilju jačanja efikasnosti rada komunalne policije i uspješnijeg sprovođenja komunalnog reda u praksi, donijet je set podzakonskih akata („Sl. list CG”, broj 54/19), čiji osnov donošenja proizilazi iz ovog zakona i to: Pravilnik o izgledu i sadržaju službene legitimacije komunalnog policajca, Pravilnik o bližem načinu vršenja poslova i primjene ovlašćenja komunalne policije, Pravilnik o evidenciji o upotrebi sredstava prinude komunalne policije, Pravilnik o izgledu oznakama i načinu nošenja uniforme komunalnog, Pravilnik o boji i oznakama službenih vozila i plovila i posebnoj opremi komunalne policije.

Skupština je 10. VI 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj samoupravi („Sl. list CG”, broj 34/19). Nova zakonska rješenja predložena su u cilju usaglašavanja s odredbama Zakona o državnim službenicima i namještenicima i obezbjeđenja kontinuiteta u funkcionisanju lokalne samouprave. Izmjene i dopune Zakona o lokalnoj samoupravi doprinose unaprjeđenju funkcionisanja sistema lokalne samouprave i službeničkog sistema u organima lokalne samouprave.

Vlada je 11. VII 2019. donijela Odluku o otpremnini u slučaju sporazumnog prestanka radnog odnosa zaposlenih u javnom sektoru („Sl. list CG”, broj 41/19), zatim 19. IX 2019. Odluku o izmjenama Odluke o otpremnini u slučaju sporazumnog prestanka radnog odnosa zaposlenih u javnom sektoru („Sl. list CG”, broj 55/19) i 24. X 2019. Odluku o izmjeni i dopuni Odluke o otpremnini u slučaju sporazumnog prestanka radnog odnosa zaposlenih u javnom sektoru („Sl. list CG”, broj 61/19). Odluke su donijete na osnovu nedavno usvojenog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru, koji je stupio na snagu 29. VI 2019, čime je stvoren pravni osnov za uređenje pitanja otpremnina u slučaju sporazumnog prestanka radnog odnosa, kao jedne od srednjoročnih mjera obuhvaćenih Planom optimizacije javne uprave Crne Gore 2018-2020. Ovim aktima donijetim od strane Vlade Crne Gore uređuju se pitanja koja se odnose na mogućnost isplate otpremnine za zaposlene u javnom sektoru, koji imaju najmanje šest godina radnog staža od kojih posljednju godinu rada u javnom sektoru. Predložena rješenja predstavljaju sublimaciju opcija do kojih se došlo u saradnji s ekspertskim timom Svjetske banke, kroz program tehničke podrške, a u cilju iznalaženja najkvalitetnijeg rješenja, kako s aspekta pravičnog pristupa i usklađenosti iznosa otpremnine sa ostvarenim godinama staža zaposlenog tako i s aspekta fiskalne održivosti.

Sistem elektronskog testiranja kandidata

Shodno Uredbi o kriterijumima i bližem načinu sprovođenja provjere znanja, sposobnosti, kompetencija i vještina za rad u državnim organima, koja se primjenjuje i na lokalnom nivou u svim jedinicama lokalne samouprave uspostavljen je sistem elektronskog testiranja kandidata, koji podrazumijeva elektronsku provjeru znanja, sposobnosti, kompetencija i vještina kandidata koji ispunjavaju uslove internog, odnosno

javnog oglasa za popunu radnog mjesta u organima lokalnih samouprava. Za potrebe uspostavljanja sistema elektronskog testiranja kandidata u jedinicama lokalne samouprave implementiran je neophodan aplikacioni softver (s bazom zajedničkih pitanja, koja se može dalje proširivati i prilagođavati shodno potrebama pojedinih opština) i sprovedene tri obuke za predstavnike jedinica lokalne samouprave.

1.1.4 Civilni sektor

U izvještajnom periodu, pripremljeno je više akata važnih za ocjenu okruženja u kojima djeluju nevladine organizacije i koji sadrže presjek stanja u odnosu na primjenu normativnog okvira za međusektorsku saradnju. Savjet za saradnju organa državne uprave bio je vrlo aktivan u razmatranju pomenutih akata, kao i u davanju preporuka za efikasniju primjenu javnih politika koje utiču na održivost nevladinih organizacija.

Ove godine, na osnovu Zakona o nevladinim organizacijama, a u vezi s Odlukom o utvrđivanju prioritetnih oblasti od javnog interesa i visine sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u 2019. („Sl. list CG“, broj 80/18), 15 organa uprave je objavilo 40 javnih konkursa u 20 oblasti od javnog interesa. Za raspodjelu je opredijeljeno preko 3,5 miliona eura iz tekućeg državnog budžeta.

Ministarstvo javne uprave je 18. III 2019. objavilo Javni konkurs za raspodjelu sredstava za kofinansiranje projekata i programa nevladinih organizacija podržanih iz fondova Evropske unije za 2019. Opredijeljeni iznos za 2019. iznosi 910.737,43 eura. U izvještajnom periodu, utrošeno je 326.215,79 eura za kofinansiranje 17 EU projekata koji se realizuju u Crnoj Gori. Javni poziv je bio otvoren do 1. XII 2019.

Na osnovu člana 32a stav 6 Zakona o nevladinim organizacijama, na prijedlog Ministarstva javne uprave, Vlada je 1. VIII 2019. donijela Odluku o utvrđivanju prioritetnih oblasti od javnog interesa i visine sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u 2020. godini („Sl. list CG“, broj 57/19). Odlukom je utvrđeno 20 oblasti od javnog interesa, u kojima će 12 organa uprave objaviti konkurse za raspodjelu sredstava. Prethodno je Prijedlog pomenute odluke razmatrato i Savjet za saradnju organa državne uprave i NVO, koji je ocijenio da je materijal kvalitetno pripremljen, čemu je posebno doprinijelo višemjesečno programiranje oblasti od javnog interesa i visine sredstava za finansiranje projekata/programa NVO i to na osnovu kvaliteta sektorskih analiza.

Na osnovu člana 32d Zakona o nevladinim organizacijama, a u vezi s pomenutom Odlukom, Ministarstvo javne uprave je objavilo Javni poziv za prijavu kandidata za Listu nezavisnih procjenjivača za 2020.

U cilju kontinuirane i redovne razmjene informacija i iskustva u primjeni Zakona o NVO, Ministarstvo javne uprave je iniciralo evaluaciju postupka procjenjivanja projekata/programa NVO-a na konkursima državne uprave u 2018. Izvještaj o sprovedenoj evaluaciji je razmatrao i Savjet za saradnju organa državne uprave i NVO. Na bazi dobijenih nalaza i preporuka Savjeta, pripremljena je i Analiza efekata primjene

Zakona o nevladinim organizacijama u odnosu na nove standarde finansiranja projekata i programa NVO. Cilj ove analize je utvrđivanje pozitivnih i negativnih, direktnih i indirektnih efekata primjene novog sistema finansiranja projekata NVO te davanje preporuka nadležnom ministarstvu za nastavak, unapređenje ili eventualne izmjene zakona u predstojećem periodu.

U cilju veće transparentnosti podataka o dodijeljenim sredstvima za finansiranje NVO projekata iz državnog budžeta, Ministarstvo javne uprave je, uz podršku projekta „Tehnička podrška razvoju institucionalnih mehanizama saradnje Vlade i NVO u Crnoj Gori“, izradilo online bazu www.finansiranjenvo.me, koja sadrži podtake o sredstvima raspodijeljenim 2009. od strane Komisije za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću, Fonda za ostvarivanje i zaštitu manjinskih prava Crne Gore i organa uprave koja su odobravalala sredstva u skladu sa Zakonom o NVO.

U cilju efikasnije primjene postupka registracije NVO, koji je definisan Zakonom o NVO, te objave većeg broja podataka o NVO, pripremljene su tehničke specifikacije za izradu novog E-Registra.

U izvještajnom periodu, započeta je i priprema objedinjenog Izvještaja o finansiranju projekata i programa nevladinih organizacija za 2018. u skladu sa zakonskom obavezom izvještavanja Vlade o ovom procesu.

Konsultovanje zainteresovane javnosti u procesu pripreme javnih politika

U skladu s ciljem prikupljanja kvantitativnih, ali i kvalitativnih podataka o primjeni Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenja javne rasprave u pripremi zakona i strategija („Sl. list CG”, broj 41/18), pripremljena je nova Metodologija za praćenje i izvještavanje o primjeni Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenja javne rasprave u pripremi zakona i strategija, koja je usvojena na sjednici Savjeta za saradnju organa državne uprave i NVO u februaru 2019.

Vlada je 1. VIII 2019. usvojila Izvještaj o primjeni Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija za 2018. Obrađeni podaci daju pregled koliko i na koji način organi državne uprave uključuju nevladine organizacije i drugu zainteresovanu javnost u procese kreiranja javnih politika.

Osim unapređenja normativnog okvira, Ministarstvo javne uprave je uložilo dodatne napore, kako bi učešće javnosti bilo olakšano, pragmatično i većeg obima. Unaprijeđen je e-servis e-participacija <https://www.euprava.me/eparticipacija>, putem kojeg građani i zainteresovani akteri imaju mogućnost online učešća u procese javnih konsultacija i javnih rasprava. U cilju promocije i afirmacije ovog servisa, Ministarstvo javne uprave je u skladu s Odlukom o utvrđivanju prioriternih oblasti od javnog interesa i visine sredstava za finansiranje projekata i programa NVO u 2019 („Sl. list CG”, broj 80/18),

raspisalo javni konkurs za raspodjelu sredstava u oblasti reforme javne uprave „*eDemokratija – učestvuj, predloži, promijeni!*“.

U toku 2019, Ministarstvo javne uprave je uz podršku EU projekta „Tehnička podrška razvoju institucionalnih mehanizama za saradnju organa državne uprave i NVO“, sprovelo i niz obuka o standardima konsultovanja zainteresovane javnosti u procesu kreiranja javnih politika, sa fokusom na pravilnu primjenu važećeg propisa u ovoj oblasti. Takođe, u skladu s preporukom Savjeta i zaključkom Vlade, krajem septembra 2019. je održan i koordinacioni sastanak sa sekretarima ministarstava te službenicima zaduženim za realizaciju konsultacija i javnih rasprava, a u saradnji sa Upravom za kadrove dogovorena je realizacija in house obuka u svim ministarstvima.

Strategija unapređenja podsticajnog okruženja za djelovanje NVO 2018- 2020

Vlada je 1. VIII 2019. usvojila Izveštaj o realizaciji Akcionog plana Strategije unapređenja podsticajnog okruženja za djelovanje NVO za 2018. U 2018. planirana je realizacija 23 od ukupno 34 aktivnosti koje definiše Akcioni plan za realizaciju Strategije, odnosno 2/3 Akcionog plana. Od planiranih 23, realizovano je 11, odnosno 47,82%, aktivnosti, započeta je realizacija četiri, odnosno 17,39% aktivnosti. Nerealizovanih aktivnosti u 2018. je bilo osam, odnosno 34,78%. Ključna postignuća u prvoj godini realizacije Akcionog plana odnose se na unaprijeđen instutucionalni, pravni i finansijski okvir za saradnju organa državne uprave i NVO, dok su razlozi za nepravovremenu realizaciju nekih od aktivnosti neblagovremene izmjene normativnog okvira i institucionalnih promjena, na osnovu kojeg ih je, u cilju izvjesne održivosti rezultata, bilo svrsishodno realizovati. Pomenuti normativni okvir obuhvata nedonošenje Zakona o volontiranju, izmjene Zakona o računonovodstvu, ali i kasnije donošenje Uredbe o izboru predstavnika NVO u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija, u junu 2018.

Savjet za saradnju organa državne uprave i NVO održao je 7 sjednica. Savjet čini šest predstavnika Vlade, šest predstavnika NVO sektora, a predsjednica Savjeta je ministarke javne uprave.

Nadležnim ministarstvima - nosiocima aktivnosti je preporučeno da preduzmu mjere za efikasniju realizaciju aktivnosti iz oblasti filantropije, socijalnog preduzetništva i volontiranja.

Vlada je 21. XI 2019. utvrdila Prijedlog zakona o volontiranju. Savjet za saradnju organa državne uprave i NVO je razmatrao prijedlog zakona i pohvalio normiranje volontiranja kao dobrovoljnog i besplatnog ulaganja vremena, znanja i vještina kojima se obavljaju aktivnosti u korist drugih lica i za opštu dobrobit društva. Ujedno, Savjet je preporučio da se razmotre sugestije date u cilju preciznijeg definisanja podsticajnih mjera koje promovišu volontiranje, kao i prava i dužnosti volontera mlađih od 15 godina.

1.2. Reforma javne uprave

Strateški okvir za reformu javne uprave

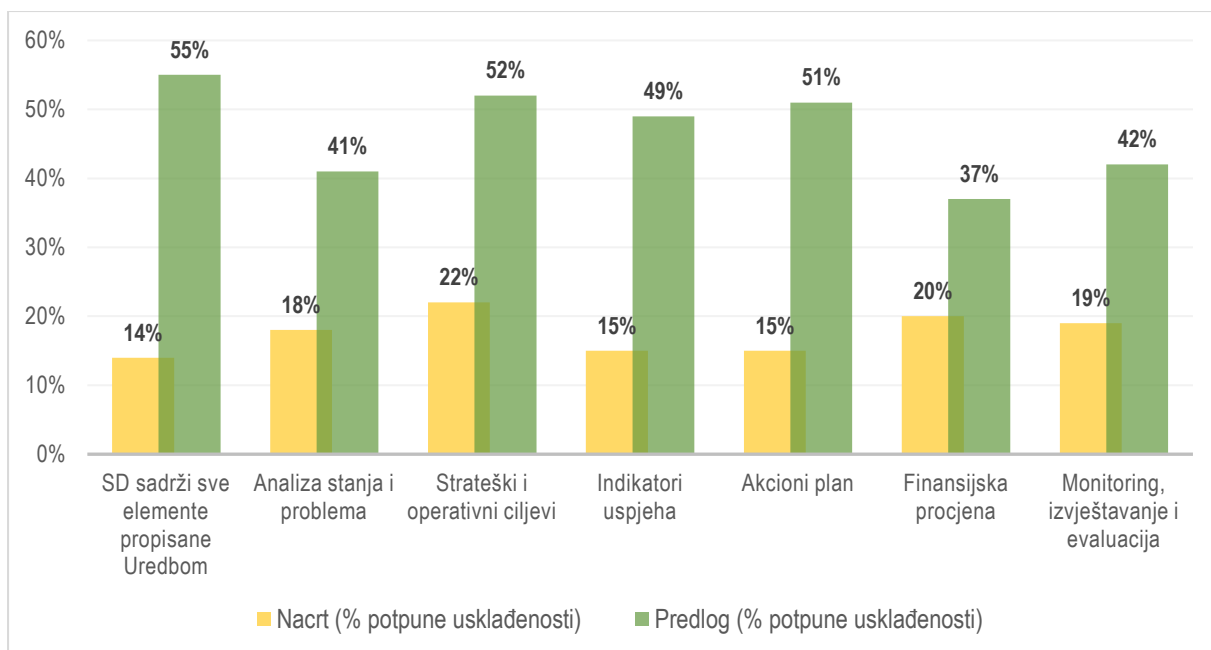
Proces reforme javne uprave se sprovodi na osnovu Strategije za reformu javne uprave 2016-2020 (SRJU) i Akcionog plana za implementaciju strategije 2018-2020. Imajući u vidu da smo u završnoj godini implementacije, u saradnji s Delegacijom EU u Podgorici inicirane su određene aktivnosti u vezi sa srednjoročnom evaluacijom Strategije za reformu javne uprave, nakon čega će se pristupiti konsultativnom procesu na izradi nove strategije. S tim u vezi, na sjednici Savjeta za reformu javne uprave, održanoj 15. V 2019, predstavljen je Plan evaluacije Strategije reforme javne uprave. U toku je tenderska procedura za izbor evaluatora. Usvajanje nove Strategije je planirano za IV kvartal 2020.

Objedinjavanjem poslova vezanih za praćenje procesa reforme javne uprave i saradnju i djelovanje NVO dodatno je ojačalo koordinacionu uloga Ministarstva javne uprave u oblasti reforme javne uprave, čime je pružen dodatani podstrek u dinamici realizacije Akcionog plana za sprovođenje Staregije reforme javne uprave 2016 – 2018.

Proces reforme javne uprave u izvještajnom periodu nastavio je da se sprovodi planiranim intenzitetom, uz angažovanje svih nadležnih institucija, kako u pogledu sprovođenja aktivnosti tako i na polju monitoringa i koordinacije samog procesa. Ministarstvo javne uprave je uz saradnju sa drugim institucijama i kroz aktivnosti Međuresorskog operativnog tima za koordinaciju u implementaciji aktivnosti iz Akcionog plana za sprovođenje Staregije reforme javne uprave 2018-2020, pripremila polugodišnji Izvještaj o implementaciji Strategije reforme javne uprave, za period januar – jul 2019. Izvještaj je pripremljen na osnovu podataka dostavljenih od strane institucija, koje su zadužene za realizaciju aktivnosti a takođe su korišćeni i podaci, istraživanja i izvještaji međunarodnih i nevladinih organizacija. Osim toga, tokom pripreme Izvještaja održan je i poseban konsultativni sastanak Međuresorskog oprativnog tima na kojem su učestvovali i predstavnici civilnog društva koji prate proces reforme javne uprave u Crnoj Gori i koji su istovremeno i članovi Savjeta za reformu javne uprave.

Razvoj i koordinacija politika

Zakonodavni okvir za strateško planiranje je na snazi i primjenjuje se od avgusta 2018: Uredba o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strategijskih dokumenata („Sl. list CG", broj 54/18) i prateća Metodologija razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata. Generalni sekretarijat Vlade prati stepen unapređenja kvaliteta svakog strateškog dokumenta od faze nacрта do faze prijedloga, kroz pažljivu analizu stepena usvajanja preporuka za svaki od minimuma kriterijuma za kvalitet strateških dokumenata, kao što je prikazano na grafiku niže.

Generalni sekretarijat Vlade posebno prati da li izvještaji zadovoljavaju kriterijume propisane Metodologijom i sadrže li sljedeće ključne elemente: informaciju o stepenu realizacije akcionog plana, informaciju o utrošenim sredstvima, informaciju o vrijednostima indikatora učinka, preporuke za naredni period implementacije.

Analiza kvaliteta izvještaja ukazuje da je izvještavanje u značajnoj mjeri poboljšano u dijelu praćenja stepena realizacije aktivnosti i davanju preporuka za naredni period sprovođenja. S druge strane, ograničeni napredak postignut je u izvještavanju o učincima i utrošenim finansijama, za što je glavni razlog koncepcija ranijih strategija, donijetih prije stupanja na snagu Uredbe, koje originalno ne sadrže indikatore učinka i procjenu troškova. Stoga, ove oblasti dalje ostaju izazov koji je potrebno adresirati u narednom periodu.

Strateško upravljanje procesom reforme javne uprave i finansijska održivost su dva procesa koja se odvijaju nesmetano. Ministarstvo javne uprave koordinira aktivnosti, a na operativnom nivou kroz rad Međuresorskog operativnom tima dostavljaju se i analiziraju podaci koji pokazuju stepen realizacije postavljenih ciljeva. Na operativnom nivou koordinira Operativni tim, dok na političkom nivou koordinira Savjet za reformu javne uprave, koji se redovno sastaje i u okviru nadležnosti prati procedure.

Državna služba i upravljanje ljudskim resursima

U cilju pune implementacije Zakona o državnim službenicima i namještenicima, u izvještajnom periodu donijeta su još dva podzakonska akta i to: Uredba o ocjenjivanju rada državnog službenika, odnosno namještenika („Sl. list CG”, broj 16/13) i Pravilnik o kriterijumima i načinu ocjenjivanja probnog rada državnih službenika i namještenika („Sl. list CG”, broj 23/19), na koji način je zaokruženo donošenje podzakonskih akata čiji je pravni osnov u ovom zakonu. Takođe, u prvoj polovini 2019. objavljen je Priručnik „Kompetencije za starješine organa i lica iz kategorije visoko

rukovodni kadar”, u kojem su sadržani odgovori na pitanja šta su kompetencije, šta je okvir kompetencija, na koji način se sprovodi postupak provjere za navedene kategorije. U izvještajnom periodu, donijet je i Kadrovski plan za 2019.

Organizacija državne uprave

U cilju pune implementacije Zakona o državnoj upravi, u izvještajnom periodu donijeta su tri podzakonska akta i to: Uredba o kriterijumima za unutrašnju organizaciju i sistematizaciju poslova u organima državne uprave („Sl. list CG”, broj 13/19), Uredba o kancelarijskom poslovanju organa državne uprave („Sl. list CG”, broj 47/19) i Uputstvo o načinu vršenja kancelarijskog poslovanja („Sl. list CG”, broj 59/19).

Primjena Zakona o upravnom postupku (ZUP)

Strategijom reforme javne uprave za period 2016-2020, u okviru uspostavljanja sistema monitoringa i evaluacije primjene novog ZUP-a, predviđena je priprema godišnjeg izvještaja o postupanju u upravnim stvarima. Akcionim planom 2018-2020, za sprovođenje ove obaveze, predviđeno je da Ministarstvo javne uprave u saradnji sa svim javnopravnim organima pripremi jedinstveni izvještaj o primjeni ZUP-za period 1. VII 2017. do 31. XII 2018. Ministarstvo javne uprave pripremilo je navedeni Izvještaj, koji sadrži brožani statistički prikaz rada javnopravnih organa sa opštom ocjenom stanja i prijedlogom mjera za unapređenje, a koji je Vlada usvojila 4. VII 2019.

Analitičkim sagledavanjem dobijenih podataka od svih javnopravnih organa, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou u naznačenom periodu karakteriše to da je efikasnost rješavanja u prvostepenom postupku na visokom nivou te je procenat neriješenih predmeta kod organa na centralnom nivou 6,75%, dok je na lokalnom nivou taj procenat 3,98%. Takođe, u prvostepenom postupku, blagovremenost rješavanja upravnih predmeta je na visokom nivou te je procenat predmeta riješenih u roku kod organa na centralnom nivou je 98%, dok je na lokalnom nivou taj procenat 91%. Takođe, u prvostepenom postupku kod javnopravnih organa, evidentan je mali broj izjavljenih žalbi u odnosu na ukupan broj riješenih predmeta u periodu izvještavanja što ukazuje da su stranke gotovo u potpunosti zadovoljne odlukama organa, a što potvrđuju podaci da je procenat izjavljenih žalbi na centralnom nivou 0,96%, dok je na lokalnom nivou taj procenat 0,64%. U postupcima po tužbama pred Upravnim sudom Crne Gore, rad drugostepenih organa je ocijenjen kao zadovoljavajući te je u odnosu na ukupan broj odluka Upravnog suda Crne Gore procenat odbijenih tužbi kod organa na centralnom nivou 72%, dok je taj procenat kod organa na lokalnom nivou 66%.

Izmjene i dopune Zakona o slobodnom pristupu informacijama

Programom rada Vlade Crne Gore za 2019, u IV kvartalu je planirano utvrđivanje Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o slobodnom pristupu informacijama. Tim povodom, ministarka javne uprave je početkom aprila 2019.

formirala Radno tijelo, koje pored predstavnika Ministarstva javne uprave čine i predstavnici drugih relevantnih organa u oblasti slobodnog pristupa informacijama, predstavnik Univerziteta Crne Gore i izabrani predstavnik nevladinih organizacija.

Vlada je u aprilu 2019. donijela Analizu normativnog okvira u oblasti slobodnog pristupa informacijama, koja sadrži preporuke za regulativna i implemantacijska poboljšanja u oblasti slobodnog pristupa informacijama.

Prije početka procesa javne rasprave u organizaciji Ministarstva javne uprave i Uprave za kadrove u julu 2019. je održana konferencija kojoj su prisustvovali predstavnici institucija, Upravnog suda Crne Gore, SIGMA-e i civilnog sektora, na kojoj su razmijenjena iskustva u susret pripremi Prijedloga zakona. Takođe, predstavnici Ministarstva javne uprave učestvovali su na panelima posvećenim slobodnom pristupu informacijama, organizovanim od strane nevladinog sektora MANS-a i Instituta Alternativa. Takođe, organizovani su i neposredni sastanci s predstavnicima MANS-a, Instituta Alternativa i ACCESS Info Europe.

Javna rasprava o tekstu Nacrta zakona trajala je od 17. IX 2019. do 18. X 2019, u okviru koje je 23. IX 2019. održan Okrugli sto. Imajući u vidu značaj slobodnog pristupa informacijama, javna rasprava o ovom propisu produžena je do 30. X 2019. Tokom trajanja javne rasprave, održani su sastanci s predstavnicima Delegacije EU u Podgorici i predstavnicima SIGMA-e.

Predložena zakonska rješenja priremljena su kao rezultat konsultativnog procesa, u skladu s najboljim praksama, međunarodnim i evropskim standardima i dokumentima te u skladu sa preporukama koje su date od strane međunarodnog eksperta angažovanog od strane Delegacije EU u Podgorici i preporukama iz Analize normativnog okvira. U toku je priprema Izvještaja sa javne rasprave o Nacrtu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o slobodnom pristupu informacijama.

Plan optimizacije javne uprave 2018-2020.

U izvještajnom periodu, Ministarstvo javne uprave je nastavilo s aktivnostima na koordinaciji i praćenju sprovođenja kratkoročnih mjera i otpočelo praćenje sprovođenja srednjoročnih mjera Plana optimizacije javne uprave 2018-2020.

S ciljem mjerenja ostvarenog učinka primjene, Vlada je u martu 2019. usvojila Analizu efekata kratkoročnih mjera Plana optimizacije u 2018. Analiza je pokazala da su efekti mjera optimizacije imali pozitivan uticaj na usporavanje trenda rasta zaposlenosti u javnoj upravi, a da se nisu negativno odrazili na ukupan rast zaposlenosti. Dodatno, smanjeno je relativno učešće zaposlenosti u javnoj upravi u ukupnoj zaposlenosti za 1.4% (sa 28,2% u decembru 2017. na 26,8% u decembru 2018), dok je zabilježen i trend opadanja učešća bruto zarada i doprinosa na teret poslodavca u budžetu Crne Gore mjereno učešćem ovih izdataka u strukturi BDP-a.

Iako nijesu ispunjeni predviđeni ciljevi smanjenja broja zaposlenih do kraja 2018. (smanjenje od 3% odnosno 1,179 zaposlenih na centralnom nivou i 5% odnosno 609

zaposlenih na lokalnom nivou), Plan optimizacije ostvario je pozitivan efekat u snažnijoj kontroli zapošljavanja u javnoj upravi, zahvaljujući uspješnoj koordinaciji institucionalnih mehanizama Užeg kabineta Vlade, Ministarstva javne uprave, Ministarstva finansija, Uprave za kadrove, Zavoda za zapošljavanje, kao i jedinica lokalne samouprave.

Vlada je 25. VII 2019. usvojila Izveštaj o realizaciji Plana optimizacije javne uprave 2018-2020. za period 1. I - 31. III 2019, a 24. X 2019. Izveštaj o realizaciji Plana optimizacije javne uprave 2018-2020. za period 1. IV - 30. VI 2019.

Mjera ograničavanja zapošljavanja na neodređeno i određeno vrijeme, koja ima za cilj racionalizaciju broja zaposlenih, kao i smanjenje učešća zarada zaposlenih u tekućim izdacima budžeta, primjenjuje se od početka sprovođenja Plana optimizacije javne uprave. Primjena ove mjere ne predstavlja apsolutno ograničavanje zapošljavanja, već je radni odnos moguće zasnovati uz saglasnost Užeg kabineta Vlade, a prema jasno definisanoj proceduri i za jasno definisane izuzetke. Uprava za kadrove (UzK), za organe u kojima se primjenjuje Zakon o državnim službenicima i namještenicima i Zavod za zapošljavanje (ZZZ), za institucije u kojima se primjenjuju opšti propisi o radu, preduzeli su mjere kako bi osigurali da se odluke Užeg kabineta poštuju. Naime, Uprava za kadrove objavljuje samo one oglase za čije objavljivanje postoji saglasnost Užeg kabineta Vlade, kao i preduslov da je radno mjesto utvrđeno aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, da je popuna radnog mjesta predviđena kadrovskim planom, da je državni organ za popunu radnog mjesta obezbijedio finansijska sredstva, kao i da to radno mjesto nije popunjeno. Ovi mehanizmi kontrole doveli su do značajnog smanjenja broja objavljenih oglasa UzK tokom prve polovine 2019. u odnosu na isti period tokom 2018. i 2017. Zavod za zapošljavanje je pripremio tipski upitnik koji ustanove popunjavaju prije podnošenja zahtjeva za davanje saglasnosti na novo zapošljavanje, a gdje detaljno obrazlažu potrebu za traženim novim zapošljavanjima.

S ciljem smanjenja broja zaposlenih za kojima je prestala potreba, ali i preusmjeravanja zaposlenih iz javnog u privatni sektor, u izvještajnom periodu je otpočeta realizacija mjera koje se tiču sporazumnog prestanka radnog odnosa uz isplatu otpremnine. Normativni okvir za isplatu otpremnina zaposlenima koji sporazumno raskinu radni odnos uspostavljen je usvajanjem 10. VI 2019. u Skupštini izmjena i dopuna Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru („Sl. list CG”, broj 34/19), kao i donošenjem Odluke o otpremnini u slučaju sporazumnog prestanka radnog odnosa zaposlenih u javnom sektoru 11. VII 2019. Zakonom su predviđene posebne mjere koje će onemogućiti povratak u javni sektor u periodu od pet godina licima koja ostvare pravo na otpremninu.

Skoro svi organi na centralnom i lokalnom nivou su, po donošenju Odluke o otpremnini u slučaju sporazumnog prestanka radnog odnosa zaposlenih u javnom sektoru, objavili javni poziv za prijavu zaposlenih za prestanak radnog odnosa uz isplatu otpremnine. Prema podacima dostavljenim od strane organa, na centralnom nivou zahtjev je podnijelo 1,579 zaposlenih, od čega najviše u sektorima zdravstva, prosvjete, saobraćaja i

pomorstva, finansija, rada i socijalnog staranja i unutrašnjih poslova. Na lokalnom nivou se prijavilo 322 zaposlenih, a najviše zainteresovanih je iz Podgorice, a zatim iz Pljevalja i Ulcinja.

Izmjenama i dopunama Odluke o otpremnini u slučaju sporazumnog prestanka radnog odnosa zaposlenih u javnom sektoru od 24. X 2019. propisano je da se sporazum o prestanku radnog odnosa ne može zaključiti sa zaposlenim koji obavlja poslove koji su od posebnog značaja za nesmetano i redovno vršenje poslova neophodnih za ostavarivanje nadležnosti organa u kome je zaposleno to lice, kao i da se na radno mjesto zaposlenog kojem je pretao radni odnos u skladu sa ovom Odlukom ne može zaposliti drugo lice, a da se to radno mjesto ukida izmjenom akta o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji. Ove mjere omogućiće racionalizaciju broja zaposlenih, uz zadržavanje najboljeg i najstručnijeg kadra u javnoj upravi kako ne bi došlo do pada njene efikasnosti i kvaliteta pružanja javnih usluga.

Ministarstvo javne uprave je u izvještajnom periodu pratilo sprovođenje mjera Plana optimizacije u postupku donošenja akata o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji organa državne uprave. Prilikom davanja mišljenja na prijedloge pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji organa, Ministarstvo javne uprave je posebno vodilo računa da definisane nove nadležnosti ne dovode do povećanja broja radnih mjesta za koje je potrebno angažovati novi kadar te se time stvaraju uslovi da se poslovi obavljaju u okviru postojećeg broja zaposlenih. U slučajevima kada organi planiraju povećanje broja sistematizovanih izvršilaca, preporuka Ministarstva javne uprave je da se popuna vrši internim procedurama, u skladu sa propisima o državnim službenicima i namještenicima i opredijeljenim sredstvima za ovu namjenu, čime se akcenat stavlja na dokvalifikaciju, prekvalifikaciju i mobilnost postojećeg kadra u okviru javne uprave, nasuprot novim zapošljavanjima.

Iačanje srednjoročnog kadrovskog planiranja važna je mjera procesa optimizacije. U skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Sl. list CG”, br. 2/18 i 34/19), putem kadrovskog plana se planira broj zaposlenih, promjene u kadrovskoj strukturi i druga strateška pitanja upravljanja kadrovima u skladu s budžetskim i strateškim planiranjem rada Vlade. Kadrovski plan je uspostavljen kao jedan od vidova strateškog planiranja Vlade, a zakon ga jasno povezuje sa drugim oblicima strateškog planiranja, prije svega s budžetskim planiranjem.

Vlada je 20. VI 2019. donijela Kadrovski plan organa državne uprave, Generalnog sekretarijata Vlade Crne Gore i Kabineta predsjednika Vlade Crne Gore za 2019. Svih 48 organa koji su bili dužni da dostave nacrt kadrovskog plana za 2019. Upravi za kadrove s ciljem pripreme ovog dokumenta su to i učinili. Kadrovski plan za drugi državni organ, prema podacima Uprave za kadrove, dužno je da dostavi 62 organa na centralnom nivou. Od tog broja, njih 52 je do kraja izvještajnog perioda ispunilo ovu obavezu, dok 10 drugih državnih organa nije donijelo kadrovski plan za 2019. Zbirno posmatrano, ovo čini ukupno 90.9% organa koji su donijeli kadrovski plan za 2019.

Prema podacima koje su jedinice lokalne samouprave dostavile Ministarstvu javne uprave, od početka primjene Plana optimizacije, zaključno s 30. VI 2019, od 25 lokalnih uprava (uključujući i gradsku upravu Golubovci), njih 14 je donijelo kadrovski plan, odnosno 56%.

Upravljanje javnim finansijama

Vlada je 14. XI 2019. utvrdila Predlog projekcija makroekonomskih pokazatelja za period 2019-2022. s kojim su ažurirane prolječne projekcije rasta bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) i drugih makroekonomskih indikatora za period od 2019-2022. Prilikom izrade projekcija makroekonomskih indikatora korišćen je postojeći model Ministarstva finansija, kao i novi model, koji je Ministarstvo finansija razvilo kroz projekat: "*Podrška za procjenu makroekonomskog uticaja strukturnih reformi*", u okviru podrške iz IPA Programa 2014 Evropske unije za Crnu Goru.

Vlada je 27. VI 2019. usvojila Konsolidovani izvještaj o sistemu unutrašnjih finansijskih kontrola u javnom sektoru Crne Gore za 2018. i u skladu sa tim donijela zaključke kojim je zadužila korisnike sredstava na centralnom i lokalnom nivou, koji to do sada nijesu uradili, da preduzmu aktivnosti na uspostavljanju i implementaciji principa upravljanja i unutrašnjih kontrola. Ministarstvo finansija je u cilju daljeg unaprijeđenja upravljanja i unutrašnjih kontrola pripremilo i usaglasilo sa Sekretarijatom za zakonodavstvo podzakonske akte koji proizilaze iz Zakona o upravljanju i unutrašnjim kontrolama čije stupanje na snagu se očekuje do kraja 2019.

1.3. Vladavina prava (Vidjeti 3.23. Pravosuđe i temeljna prava i 3.24 Pravda, sloboda i bezbjednost)

1.4. Ljudska prava i zaštita manjina (Vidjeti 3.23. Pravosuđe i temeljna prava)

1.5. Regionalna saradnja i međunarodne obaveze

1.5.1 Multilateralna i regionalna saradnja

Delegacija Crne Gore koju je predvodio predsjednik Crne Gore Milo Đukanović, a u čijem sastavu je bio i ministar vanjskih poslova prof. dr Srđan Darmanović, učestvovala je na generalnoj debati 74. zasjedanja Generalne skupštine Ujedinjenih nacija u Njujorku u periodu od 23. do 30. IX 2019.

Crna Gora je u kontinuitetu posvećena regionalnoj saradnji i ima aktivnu ulogu u izgradnji stabilnijeg i bezbjednijeg regiona kroz učešće u oko 35 regionalnih organizacija i inicijativa. Aktivno je učestvovala u radu brojnih regionalnih organizacija i inicijativa, na političkom i ekspertskom nivou, koordinirala i učestvovala u izradi i implementaciji važnih regionalnih dokumenata, kao i radila na pripremi predsjedavanja regionalnim mehanizmima.

U izvještajnom periodu, Crna Gora je učestvovala na Samitu Procesu Brdo-Brioni (Tirana, maj 2019), sastancima ministara vanjskih poslova zemalja članica CEI (Trst, 12. VI i Njujork 24. IX 2019), sastancima ministara vanjskih poslova, SEECF (Sarajevo, 8. VII i

Njujork 25. IX 2019), kao i na Četvrtom regionalnom forumu Unije za Mediteran (Barselona, 10. X 2019).

U pogledu predsjedavanja regionalnim organizacijama, Crna Gora je od jula 2019. preuzela predsjedavanje Zdravstvenom mrežom Jugoistočne Evrope (SEEHN), a od oktobra 2019. jednogodišnje predsjedavanje Centrom za bezbjednosnu saradnju (RACVIAC). U toku su pripremne aktivnosti u cilju preuzimanja jednogodišnjeg predsjedavanja Centralnoevropskom inicijativom i Fondom za Zapadni Balkan, od januara 2020.

U okviru predsjedavanja Jadransko-jonskom inicijativom (JJI) i Strategijom EU za Jadransko-jonski region (EUSAIR), Crna Gora je bila domaćin sastanka ministara vanjskih poslova JJI i Foruma EUSAIR-a u Budvi (7-8. V 2019).

Obnovljen je status partnera za međusektorski dijalog u Organizaciji crnomorske ekonomske saradnje (BSEC) na period od 1. I 2019. do 1. I 2021.

U sklopu Berlinskog procesa, Crna Gora je, kao članica, učestvovala na sastanku ministara evropskih poslova (Varšava, februar 2019), na sastanku ministara vanjskih poslova (Varšava, april 2019), kao i na Samitu u Poznanju (jul 2019) i sastancima ministara vanjskih, unutrašnjih poslova i ekonomije koji su organizovani u okviru njega. Učestvovala je i na Digitalnom samitu u Beogradu (april 2019) na kome je potpisan Regionalni sporazum o romingu. Takođe, učestvovala je i na ministarskom sastanku Platforme za Zapadni Balkan o obrazovanju, nauci, istraživanju i inovacijama (Beograd, jun 2019), na kome je usvojena Deklaracija o priznavanju kvalifikacija visokog obrazovanja na Zapadnom Balkanu.

Na marginama Samita u Poznanju, 5. VII 2019. potpisan je Memorandum o okviru saradnje za uspostavljanje Međunarodnog instituta za održive tehnologije na prostoru Jugoistočne Evrope (SEEIIST). Dokument su, pored Crne Gore, potpisali premijeri Republike Sjeverne Makedonije, Kosova, BiH, Bugarske i Albanije.

Treći konkurs za dostavljanje projektnih prijedloga u okviru Fonda za Zapadni Balkan objavljen je 28. X 2019. Trenutno se implementiraju četiri projekta koja su odobrena za finansiranje u okviru drugog poziva za projekte.

1.5.2. Bilateralna saradnja s državama u regionu

Crna Gora nastavlja da neguje dobre bilateralne odnose sa svojim susjedima.

Republika Albanija

Prvi sastanak Međudržavne komisije Crne Gore i Republike Albanije za upravljanje vodama održan je 19. septembra 2019.

Bosna i Hercegovina

Protokol o saradnji u traženju nestalih osoba između Vlade Crne Gore i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine potpisan je 11. X 2019, čime su stvorene neophodne pravne pretpostavke za rješavanje jednog od ključnih pitanja iz domena bilateralnih odnosa sa susjednom zemljom.

Republika Italija

Crna Gora je 12. VI 2019. otvorila počasni konzulat u Trstu, a 18. VI 2019. u Bolonji (peti u R. Italiji).

Republika Kosovo*

Crna Gora je u martu 2019. potpisala Sporazum o saradnji između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Kosovo u kontekstu pristupanja Evropskoj uniji, čime je ispunila obavezu iz člana 15 Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju da sklopi bilateralne sporazume sa svim zemljama koje imaju na snazi SSP s EU.

Republika Sjeverna Makedonija

Bilateralne političke konsultacije dva Ministarstva vanjskih poslova, na nivou državnih sekretara, održane su 15. II 2019. u Podgorici.

Program o kulturnoj saradnji između Ministarstva kulture Crne Gore i Ministarstva kulture Republike Sjeverne Makedonije za period 2019-2022, potpisan je 17. IV 2019.

U sklopu zvanične posjete predsjednika Vlade Sjeverne Makedonije Zorana Zaeva Crnoj Gori, 24. V 2019, održana je prva zajednička sjednica vlada dviju država. Tom prilikom potpisani su sljedeći sporazumi: Protokol o saradnji Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Sjeverne Makedonije u oblasti evropske integracije, Sporazum o saradnji u oblasti životne sredine između Ministarstva održivog razvoja i turizma Crne Gore i Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Sjeverne Makedonije, Memorandum o razumijevanju u oblasti zdravstva između Ministarstva zdravlja Crne Gore i Ministarstva zdravlja Republike Sjeverne Makedonije i Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Sjeverne Makedonije o uzajamnoj razmjeni i zaštiti tajnih podataka,

Poslovni forum Crne Gore i Republike Sjeverne Makedonije održan je 24. V 2019, u organizaciji privrednih komora dvije države.

Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Sjeverne Makedonije o uzajamnom priznavanju kvalifikovanih usluga certifikovanja za elektronske transakcije koje se pružaju u Crnoj Gori i kvalifikovanih usluga od povjerenja koje se pružaju u Republici Sjevernoj Makedoniji potpisan je 13. IX 2019.

Republika Srbija

---

* Ovaj naziv ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je s Rezolucijom SB UN 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o kosovskoj Deklaraciji nezavisnosti.

Nastavljene su aktivnosti na jačanju ugovorno-pravne osnove saradnje sa Republikom Srbijom, kroz potpisivanje Sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Srbije o uzajamnom priznavanju usluga certifikovanja za elektronske transakcije koje se pružaju u Crnoj Gori i kvalifikovanih usluga od povjerenja koje se pružaju u Republici Srbiji (4. IV 2019) i Sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Srbije o obavljanju plaćene djelatnosti određenih članova porodice diplomatskih i konzularnih predstavništava (5. VII 2019).

Republika Turska

U izvještajnom periodu potpisan je niz sporazuma s Republikom Turskom: Protokol I i Protokol III o trgovini uslugama, kojim se dopunjava Sporazum o slobodnoj trgovini iz 2008. (17. VII 2019), Ugovor o sestrimljenju između Kabataš srednje škole iz Istanbula i gimnazije Slobodan Škerović“ (1. VIII 2019), Protokol o saradnji u oblasti stipendiranja između Ministarstva prosvjete Crne Gore i Predsjedništva za dijasporu i srodne narode Republike Turske (YTB) (26. IX 2019), Sporazum u oblasti kulture (26. IX 2019), Sporazum u oblasti sporta (4. X 2019), Sporazum o vojnoj-finansijskoj saradnji (1. X 2019), Implementacioni protokol u pogledu finansijske podrške između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Turske i Protokol o donaciji između Ministarstva odbrane Crne Gore i Ministarstva nacionalne odbrane Republike Turske (1. X 2019).

Peta sjednica Mješovite komisije za ekonomsku saradnju između Crne Gore i Republike Turske održana je u Podgorici 3-4. X 2019, dok je Biznis forum između crnogorskih i turskih privrednika upriličen 4. X 2019. u Podgorici.

2. EKONOMSKI KRITERIJUMI

2.1. Postojanje funkcionalne tržišne privrede

Makroekonomska stabilnost

Industrijska proizvodnja za devet mjeseci 2019. bilježi pad od 8,1% u odnosu na isti period prethodne godine, kao rezultat pada u sektorima „prerađivačka industrija“ (5,0%) i „snabdijevanje električnom energijom, vodom i gasom“ (16,8%). Pad prerađivačke industrije dominantno je uslovljen padom metalnog sektora (osnovni metali -11,9%; nemetalni minerali -22,1%; mašine i oprema -20,3%), dok je pad proizvodnje električne energije posljedica nepovoljnih hidrometeoroloških uslova u prvim mjesecima 2019. Proizvodnja u trećem sektoru „vađenje rude i kamena“ bilježi rast od 16,1%, prvenstveno usljed rasta u oblasti „vađenje rude metala“ (boksiti).

U turizmu je Crnu Goru je u periodu januar-septembar 2019. u kolektivnom smještaju posjetilo 16,4% više turista i ostvareno je 9,5% više noćenja u odnosu na isti period prošle godine.

U šumarstvu je za devet mjeseci 2019. proizvedeno ukupno 182.460 m³ šumskih

sortimenata, što je za 16,3% manje nego u istom periodu prethodne godine.

Promet u maloprodaji prati ukupnu ekonomsku aktivnost i u prvih devet mjeseci 2019. bilježi rast od 6,1% u tekućim i 5,4% u stalnim cijenama, u odnosu na isti period prethodne godine.

Prema podacima za period januar-jun 2019. većina vidova transporta bilježi rast. Promet robe u drumskom i željezničkom transportu veći je 8,2 i 2,2%, respektivno, promet robe u lukama veći je za 3,0%, dok je promet putnika na aerodromima povećan za 8,7%.

Indikatori aktivnosti u sektoru građevinarstva ukazuju na rast u periodu januar-septembar 2019. Vrijednost izvršenih građevinskih radova veća je za 18,7% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je građevinska aktivnost mjerena efektivnim časovima rada povećana za 6,2%.

Inflacija je u 2019. bila niža od projektovane za tekuću godinu. Uprkos rastućoj zaposlenosti, blagom povećanju zarada i globalnom rastu cijena hrane, inflacija u 2019. je niža od planirane (1,2%). Tome je doprinio pad cijena nafte na svjetskom tržištu, uz redefinisane akcizne politike na duvanske proizvode i opadajući efekat povećanja stope PDV-a u 2018. Godišnja stopa inflacije kretala se od 0,3% u januaru do 0,7% u maju, nakon čega četiri mjeseca zaredom bilježi negativan rast. U septembru je godišnja stopa (CPI) iznosila -0,2%, dok je prosječna stopa za period januar-septembar iznosila 0,3%. Inflacija, mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena, u septembru je zabilježila godišnji rast od 0,3%. Izvozne cijene su u septembru bile niže 0,7%, dok su uvozne rasle po stopi od 0,7%.

Broj zaposlenih u septembru 2019. je, prema evidenciji Monstata, iznosio 205.650 lica, što je za 2,3% manje u odnosu na prethodni mjesec, a za 5,0% više u odnosu na septembar 2018. Rast broja zaposlenih tokom prvih devet mjeseci ove godine u odnosu na isti period prethodne iznosi 8,2%. Rast je zabilježen u šesnaest od ukupno devetnaest sektora, pri čemu je najveći rast zabilježen u sektoru stručne, naučne i tehničke djelatnosti (23,7%), a najmanji u sektoru vađenje ruda i kamena (0,7%). Pad broja zaposlenih bilježi tri sektora, pri čemu je najveći pad zabilježen u sektoru snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija (-0,8%), a najmanji u sektoru snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i sl. (-0,3%). Najveći broj lica u septembru 2019. zaposlen je u sljedećim djelatnostima: trgovini na veliko i malo, popravka motornih vozila i motocikala (19,5%), državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje (10,8%), usluge smještaja i ishrane (9,1%), obrazovanje (7,3%), građevinarstvo (6,8%), prerađivačka industrija (6,4%), administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (6,3%), zdravstvena i socijalna zaštita (6,2%) i saobraćaj i skladištenje (6,2%).

Prema podacima Monstata, u septembru 2019. bilo je 33.675 nezaposlenih lica što predstavlja pad od 2,0% u odnosu na prethodni mjesec i pad od 15,6% u odnosu na septembar 2018. Registrovana stopa nezaposlenosti Zavoda za zapošljavanje na kraju

septembra 2019. iznosila je 14,5%, što je za 2,6 p.p. manje od stope iz septembra prethodne godine.

Prosječna zarada u Crnoj Gori je u septembru 2019. iznosila 775 eura i bila je za 0,9% viša u odnosu na septembar prethodne godine. Prosječna zarada bez poreza i doprinosa je iznosila 516 eura i u odnosu na septembar prethodne godine bila je viša za 0,8%.

Najveće zarade bez poreza i doprinosa, u septembru 2019. zabilježene su u sektoru finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (984 eura), snabdijevanje električnom energijom (832 eura), poslovanje s nekretninama (789 eura) i vađenje ruda i kamena (700 eura). Najnižu zaradu bez poreza i doprinosa bilježe zaposleni u sektoru administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (360 eura) i sektoru trgovina na veliko i trgovina na malo (387 eura). Prosječna zarada bez poreza i doprinosa u septembru je zabilježila realni rast od 1% na godišnjem nivou.

Eksterni sektor

U periodu januar-septembar 2019. deficit tekućeg računa platnog bilansa iznosio je 405,8 miliona eura ili 3% manje u poređenju sa istim periodom 2018. Smanjenje deficita tekućeg računa rezultat je povećanja suficita na računu usluga i računu sekundarnog dohotka. Finansiranje deficita se uglavnom obezbjeđuje iz stranih direktnih investicija i kroz priliv ostalih investicija.

Prema preliminarnim podacima, spoljnotrgovinski deficit iznosio je 1,6 milijardi eura ili 2,4% više nego u 2018, usljed povećanja lične i investicione potrošnje koje su uticale na veći apsolutni rast uvoza roba od izvoza. U posmatranom periodu ukupan izvoz roba iznosio je 336,2 miliona eura i veći je za 6,5%, što je uglavnom rezultat povećanja izvoza raznih gotovih proizvoda i električne energije. Uvoz roba povećan je za 3,1% i iznosio je 1,9 milijardi eura, što je u najvećoj mjeri posljedica većeg uvoza električne energije, kao i medicinskih i farmaceutskih proizvoda.

U periodu januar-septembar 2019. na računu usluga ostvaren je suficit od 960 miliona eura, što je za 7% više u odnosu na isti period prethodne godine. Povećanje suficita rezultat je povećanja prihoda od 9,8%, usljed značajnog rasta prihoda od putovanja-turizma, transporta i ostalih usluga. Ukupni prihodi od usluga su iznosili 1,5 milijardi eura, dok su rashodi iznosili 501,4 miliona eura. Najveći prihodi ostvareni su u oblasti putovanja-turizma 1 milijardu eura, transporta 269,8 miliona eura i ostalih poslovnih usluga 78,5 miliona eura. Povećanje rashoda za 15,6% u odnosu na prethodnu godinu posljedica je većeg odliva po osnovu transportnih i ostalih poslovnih usluga. U posmatranom periodu obim razmjene usluga bio je veći za 11,2% u odnosu na isti period 2018. i iznosio je 2 milijarde eura.

Na računu primarnih dohodaka u prvih devet mjeseci 2019. ostvaren je deficit u iznosu od 13,8 miliona eura, dok je u istom periodu 2018. na ovom računu ostvaren suficit od 24,6 miliona eura. Ovakav trend posljedica je povećanja rashoda po osnovu kompenzacija zaposlenih i otplate kamata. Na računu sekundarnih dohodaka ostvaren je suficit u iznosu

od 209,5 miliona eura, što je za 13,6% više nego u istom periodu 2018. Ukupan priliv transfera u Crnu Goru je povećan za 13,8% u poređenju sa prethodnom godinom i iznosio je 271,1 milion eura, od čega najveći dio čine lični transferi iz inostranstva u iznosu od 174,9 miliona eura.

Prema preliminarnim podacima, neto priliv stranih direktnih investicija u periodu januar-septembar 2019. iznosio je 266,7 miliona eura, što predstavlja povećanje od 22,5% u poređenju sa istim periodom prethodne godine. Ovakvo kretanje rezultat je manjeg odliva po osnovu povlačenja vlasničkih ulaganja i otplate interkompanijskog duga u poređenju sa istim periodom 2018. Ukupan priliv SDI iznosio je 591,7 miliona eura i bio je okvirno na istom nivou kao u istom periodu prethodne godine. Na računu portfolio investicija u periodu januar-septembar 2019. zabilježen je neto odliv u iznosu od 163,9 miliona eura, dok je neto priliv na računu ostalih investicija iznosio 240,1 milion eura.

2.1.1. Ekonomska kretanja

2.1.1.1. Monetarna i fiskalna politika

Prosječna realna stopa rasta BDP-a u periodu 2014-2018 je iznosila 3,7%, sa najvećim rastom u 2017. i 2018. od 4,7% i 5,1%, respektivno. Ekonomski rast u posljednjih pet godina je primarno vođen dinamičnom investicionom aktivnošću u zemlji, pri čemu su u strukturi BDP-a investicije dale najveći pozitivan doprinos prosječnom realnom rastu od 3,5 p.p. u pomenutom periodu. Privatna potrošnja takođe je bila jedan od glavnih pokretača ekonomskog rasta sa prosječnim doprinosom od 3 p.p. u periodu 2014-2018. U istom periodu, izvoz roba i usluga je imao pozitivan doprinos rastu od 1,6 p.p, dok je uvoz roba i usluga „oduzeo“ rastu 4,8 p.p. Izrazito povoljni ekonomski trendovi ubrzali su konvergenciju ka razvoju zemalja EU. Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika prema standardu kupovne moći u 2014. je bio na nivou od 39% prosjeka EU, dok je u 2018. na nivou od 47%, što predstavlja najviši nivo u regionu Zapadnog Balkana.

Prema posljednjim dostupnim podacima, realna stopa rasta BDP-a za prvu polovinu 2019. je iznosila 3,1% (3% u prvom kvartalu i 3,2% u drugom). Potrošnja domaćinstava dala je najveći doprinos polugodišnjem rastu od 3,4 p.p, usljed visokog rasta zaposlenosti, snažne kreditne aktivnosti i većih prihoda u turizmu. Izvoz roba i usluga je doprinio 3 p.p. realnom rastu usljed visokih stopa rasta u izvozu usluga, primarno u turizmu i transportu, kao i umjerenom rastu izvoza roba. Uvoz roba i usluga je za pola godine ostvario negativan doprinos rastu od 3,3 p.p. Sa proizvodne strane, najveći rast za šest mjeseci je zabilježen u sektorima građevinarstva, trgovine, turizma i saobraćaja. Industrijska proizvodnja je zabilježila pad zbog niže proizvodnje električne energije.

Kretanja tekućeg računa platnog bilansa za period 2015 – 2019. ukazuju na visok i rastući nivo deficita tekućeg računa, koji se kretao od 11,0% u 2015, 16,2% u 2016, 16,1% u 2017, 17,0% u 2018. i procijenjenih 17,1% BDP-a u 2019. Rastu deficita tekućeg računa najviše doprinosi negativan bilans računa roba, koji je za pet godina u prosjeku iznosio 42,7% BDP-a. Produblјivanje neravnoteže u robnoj razmjeni, i pored boljih izvoznih performansi, posljedica je povećanja uvoza po osnovu lične i investicione potrošnje.

Kretanje uvoza u velikoj mjeri zavisi od investicija sa velikom uvoznom komponentom (autoput Bar – Boljare, infrastruktura u oblasti energetike i turizma), odnosno od planirane dinamike investicione aktivnosti. Ostvareni suficit u međunarodnoj razmjeni usluga u prosjeku je iznosio 20,2% BDP-a. Izvoz usluga u sektoru turizma i transporta umanjuje negativne efekte rasta uvoza. Deficit tekućeg računa dijelom je pokriven direktnim stranim investicijama i zaduživanjem države na međunarodnom i domaćem finansijskom tržištu. U poslednjih pet godina pokrivenost uvoza izvozom roba i usluga u prosjeku je iznosila 65,4%. Neto izvoz ima negativno učešće u BDP-u, koje se kretalo od 18,5% u 2015, 22,5% u 2016, 23,4% u 2017, 24,1% u 2018. i procijenjenih 23,6% BDP-a u 2019. Ukupan priliv SDI u periodu 2015-2018. iznosio je 3,0 milijarde eura, od čega se najveći dio odnosio na investicije u vlasnički kapital (kompanije i banke), kao i investicije u dužnički kapital (interkompanijski dug). Ostvareno učešće neto SDI u bruto domaćem proizvodu za pomenuti period iznosilo je u prosjeku 11,1% BDP-a.

Izvorni javni prihodi u periodu januar-septembar 2019. iznosili su 1.523,7 milijardu eura ili 31,6% BDP-a, što je u odnosu na plan više za 51,9 miliona eura ili 3,5%, dok je u odnosu na isti period 2018. više za 89,4 miliona eura ili 6,2%. Sve najznačajnije kategorije poreskih prihoda zabilježile su rast u odnosu na isti period prethodne godine, pri čemu je naplata poreza na dodatu vrijednost veća za 56,3 miliona eura, doprinosa za 19,2 miliona eura i akciza za 12,2 miliona eura. Pozitivno odstupanje poreskih prihoda rezultat je pozitivnih makroekonomskih kretanja, naplate poreskih potraživanja shodno Zakonu o reprogramu poreskog potraživanja, sprovođenja redefinisane akcizne politike, kao i jačanja poreske discipline.

Mjere fiskalnog prilagođavanja koje su implementirane na strani javne potrošnje tokom 2019. su sljedeće:

- Povećanje minimalne zarade za 15% (na 222 eura), uz istovremeno smanjenje doprinosa za zdravstveno osiguranje na teret poslodavca za 2 p.p, rezultira smanjenjem ukupnog fonda bruto zarada u drugom dijelu godine po ovom osnovu. Sa druge strane ova mjera utiče na povećanje rashoda koji se usklađuju sa minimalnom odnosno prosječnom zaradom;
- Kroz sistem centralizovanih javnih nabavki smanjeni su troškovi za standardizovane javne nabavke (administrativni materijal, telekomunikacioni troškovi, kancelarijska oprema, usluge održavanja itd.) čime se obezbjeđuje efikasniji sistem javnih nabavki za potrebe državnih organa;
- Novim Zakonom o finansiranju lokalne samouprave omogućeno je jačanje lokalnih javnih finansija, a što je rezultiralo smanjenjem neizmirenih obaveza iz prethodnog perioda.

Javna potrošnja u periodu januar-septembar 2019. iznosila je 1.520,7 milijarda eura ili 31,6% BDP-a i u odnosu na planirane manji su za 128,3 miliona eura odnosno 7,8%. U strukturi javne potrošnje, Tekuća javna potrošnja ostvarena je na nivou od 1.322,9 milijarda eura i manja je za 53,6 miliona eura ili 3,9% u odnosu na planiranu, kao rezultat

niže realizacije gotovo svih kategorija izdataka u okviru Tekuće javne potrošnje. Pored navedenog, Kapitalni budžet realizovan je u iznosu od 197,9 miliona eura, što je manje za 74,6 miliona eura ili 27,4% od planiranog. Niža realizacija Kapitalnog budžeta, u najvećoj je mjeri rezultat dinamike izvođenja radova na prioritetnoj dionici Autoputa, odnosno povlačenja sredstava po ovom osnovu.

U periodu januar-septembar tekuće godine ostvaren je suficit javnih finansija u iznosu od 3,0 miliona eura ili 0,1% BDP-a. Takođe, u periodu januar-septembar je zabilježen suficit Tekuće javne potrošnje u iznosu od 200,8 miliona eura ili 4,2% BDP-a, što ukazuje da se Tekuća potrošnja finansira iz izvornih prihoda, čime se ispunjava jedno od osnovnih fiskalnih pravila kada je u pitanju planiranje odnosno realizacija Budžeta.

Javni dug Crne Gore, na kraju 2018. iznosio je 3.268,73 miliona eura, odnosno 70,10% BDP-a². Državni dug iznosio je 3.152,98 miliona eura ili 67,62 % BDP-a, dok je dug lokalne samouprave iznosio 115,75 miliona eura ili 2,48% BDP-a.

Na kraju prvog kvartala 2019. državni dug iznosio je 3.179,38 miliona eura ili 66% BDP-a, što je za 26,4 miliona eura više nego na kraju 2018. Do povećanja državnog duga u prvom kvartalu 2019. došlo je prvenstveno usljed povlačenja kreditnih sredstava za realizaciju razvojnih i infrastrukturnih projekata.

Na kraju drugog kvartala 2019. državni dug iznosio je 3.133,68 miliona eura ili 65,05 % BDP-a. U ovom kvartalu Crna Gora je, oslanjajući se na smjernice iz Strategije upravljanja dugom 2018-2020. emitovala državne obveznice na domaćem tržištu u vrijednosti od cca. 143 miliona eura, od kojih se 50 miliona eura odnosi na 7-godišnju obveznicu sa godišnjom kamatnom stopom od 3,5%, dok se preostalih cca. 93 miliona eura odnosi na obveznicu sa rokom dospijeca od 5 godina, za koju je određena kamatna stopa od 3% godišnje. Osim toga, u drugom kvartalu došlo je do otplate euroobveznice, emitovane 2014, u vrijednosti od 169,1 miliona eura.

Na kraju trećeg kvartala 2019. državni dug iznosio je 3.127,89 miliona eura ili 64,93% BDP-a.

Tokom prva tri kvartala 2019, Ministarstvo finansija je, u više navrata, bilo korisnik podrške ekspertskega tima MMF-a, u vezi sa unapređenjem modela (*MTDS tool*) za Upravljanje dugom, u cilju određivanja indikatora i rizika duga, razrade potencijalnih strategija u cilju ostvarivanja održivosti duga, kao i ažuriranja postojeće Strategije upravljanja dugom. Pored toga, MMF eksperti pružili su podršku domaćim partnerima u pogledu razvoja domaćeg tržišta hartija od vrijednosti, što je poslužilo kao podrška za realizaciju opisane transakcije. Pored toga, ekspertska podrška pružena je i u pripremnim aktivnostima za realizaciju emisije euroobveznica koja je realizovana na kraju septembra/početak oktobra 2019. Riječ je o, do sada, najuspješnijoj transakciji ove vrste, koja je realizovana na iznos od 500 miliona eura, sa rokom dospijeca od 10 godina i kamatnom stopom od 2,55% godišnje.

---

² BDP za 2018, prema zvaničnim podacima Monstata iznosi 4.663,0 miliona eura.

U cilju zaštite od valutnog rizika u slučaju kreditnog aranžmana sa Exim Kina bankom, Ministarstvo finansija ušlo je u postupak pregovora sa komercijalnim bankama u vezi sa zaključenjem ISDA sporazuma, koji će predstavljati pravni osnov za realizaciju hedžing transakcije u momentu kada se procijeni da je situacija najpovoljnija za Crnu Goru.

2.2. Razvoj finansijskog sektora

Bankarski sistem karakteriše stabilnost, adekvatna kapitalizovanost i zadovoljavajuća likvidnost.

Uprkos uvođenju stečaja u dvije banke u 2019, ključne bankarske bilansne pozicije na kraju trećeg kvartala tekuće godine bilježe istorijski maksimum, i to: iznos novčanih sredstava kod banaka, aktiva banaka, ukupni krediti, ukupni depoziti i ukupan kapital. S druge strane, prosječna ponderisana efektivna aktivna kamatna stopa, učešće nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima, učešće kredita koji kasne preko 30 dana u ukupnim kreditima, učešće kredita koji kasne preko 90 dana u ukupnim kreditima i učešće nekvalitetne aktive u ukupnoj aktivi su na istorijskom minimumu. Bankarski sistem je profitabilan.

Sve ovo ukazuje da je Centralna banka riješila sve sistemske rizike u bankarskom sektoru, odnosno tri male nesistemske banke, od kojih su dvije u stečaju, a jedna banka je iskoračila sopstvenim kapitalom, na efikasan način i bez preliivanja efekata na bankarski sistem, uz puno očuvanje finansijske stabilnosti i uz minimalan efekat na javne finansije. Ovaj proces je implementiran uz punu primjenu zakona. Navedene tendencije su, između ostalog, doprinijele potvrđivanju rejtinga zemlje od strane rejting agencija Moody's i Standard & Poor's.

Prema posljednjim raspoloživim podacima, ukupna aktiva banaka na kraju oktobra 2019. iznosi 4,6 milijarde eura, dok je na kraju oktobra prošle godine iznosila 4,4 milijarde eura. Za godinu dana ukupna aktiva banaka raste 3,90%. Najznačajniju stavku agregatnog bilansa banaka čine krediti i potraživanja od banaka i od klijenata u ukupnom iznosu od 3 milijarde eura ili 65,23%. U odnosu na oktobar prošle godine ostvaruju rast 0,19%.

Ukupni depoziti (uključujući sredstva na *escrow* računima, bez kamata i vremenskih razgraničenja) na 31. X 2019. iznose 3,49 milijarde eura, dok su na 31. X 2018. iznosili 3,46 milijarde eura. Ukupni depoziti banaka za godinu dana bilježe rast od 29,7 miliona eura ili 0,86%. Na depozite stanovništva se odnosi 1,8 milijarda eura ili 50,5%, dok se na depozite pravnih lica odnosi 1,7 milijarda eura, odnosno 49,5%.

Bruto nekvalitetna aktiva (C, D i E) koja obuhvata kredite i potraživanja i ostale stavke aktive i vanbilansa, na nivou bankarskog sistema na kraju oktobra 2019. iznosi 188,5 miliona eura, što predstavlja 3,98% ukupne aktive. U odnosu na oktobar prethodne godine ova aktiva bilježi pad od 73 miliona eura ili 27,83%. Takođe, pad ostvaruje i koeficijent njenog učešća u ukupnoj aktivi, koji je u oktobru prošle godine iznosio 5,67%.

Bruto krediti i potraživanja koji kasne s otplatom preko 30 dana na kraju oktobra 2019. iznose 139,2 miliona eura i čine 4,66% ukupnih bruto kredita i potraživanja. Njihovo

učešće na kraju oktobra 2018. u ukupnim bruto kreditima i potraživanjima je iznosilo 8% što predstavlja pad od 3,34 procentna poena. Bruto krediti i potraživanja koji kasne s otplatom preko 90 dana na kraju oktobra 2019. iznose 87,6 miliona eura i čine 2,93% ukupnih bruto kredita i potraživanja. Njihovo učešće u ukupnim bruto kreditima i potraživanjima u oktobru prethodne godine je bilo znatno nepovoljnije i iznosilo je 5,61%.

Bruto nekvalitetni krediti i potraživanja (C, D i E) koji obuhvataju kredite od banaka i klijenata, sredstva i depozite kod banaka, faktoring i forfeting, potraživanja banke po neizmirenim akceptima, garancijama i mjenicama na kraju oktobra 2019. iznose 142,2 miliona eura i predstavljaju 4,76% ukupnih bruto kredita i potraživanja, dok su u oktobru 2018. predstavljali 6,85% ukupnih bruto kredita i potraživanja.

Likvidna sredstva u oktobru 2019. bilježe rast u odnosu na oktobar 2018. za 58,5 miliona eura, ili za 5,82%. Sredstva u zemlji su povećana za 93,9 miliona eura, ili za 13,92%, dok su sredstva u inostranstvu smanjena za 35,4 miliona eura, ili za 10,72%. Likvidna aktiva banaka na 31. X 2019. iznosi 1.048,1 milijardu eura. Učešće likvidne aktive u ukupnoj aktivi na nivou sistema je 22,88%, i u odnosu na oktobar 2018. ostvaruje rast od 0,10 procentnih poena.

Ukupan kapital banaka na kraju oktobra 2019. iznosio je 599,7 miliona eura i posmatrano u odnosu na 31. X 2018. ostvaruje rast od 14,76%. Na osnovu izvještaja dostavljenih od strane banaka, na kraju trećeg kvartala 2019. koeficijent solventnosti je kod svih trinaest banaka iznad zakonom propisanog minimuma od 10%. Na agregatnom nivou koeficijent solventnosti je 17,71%, a na nivou pojedinačnih banaka se kreće u rasponu od 13,01% - 37,01%.

Na kraju oktobra 2019. bankarski sistem je ostvario dobitak u iznosu od 54 miliona eura, a samo je jedna banka iskazala negativan finansijski rezultat. Finansijski rezultat je bio pozitivan i u oktobru 2018. kada je iznosio 34,8 miliona eura na nivou sistema. Na kraju trećeg kvartala 2019. agregatni prinos na aktivu (ROA) iznosi 1,49%, a prinos na kapital (ROE) 11,83%, dok su u istom periodu 2018. iznosili 0,94% i 7,96%, respektivno.

Aktivne kamatne stope i dalje bilježe smanjenje. Naime, na kraju oktobra 2019. prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa iznosila je 6,12%, dok je u oktobru 2018. iznosila 6,39%. U oktobru 2019. pasivna prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa iznosila je 0,42% i niža je nego u oktobru prošle godine kada je iznosila 0,58%.

Ukoliko isključimo podatke koji se odnose na dvije banke u stečaju, radi poređenja sistema od trinaest poslovnih banaka koje posluju na bankarskom tržištu, u jednogodišnjem uporednom periodu, stope rasta ključnih bilansnih pozicija ovih banaka su značajnije. Naime, aktiva bankarskog sektora raste za 11,34%, krediti 7,32%, depoziti 8,83%, dok je rast kapitala od 19,79%. Tokom 2019, kada je u januaru, odnosno u aprilu uveden stečaj u dvije poslovne banke, rast stopa aktive (10,80%), kredita (9,02%), depozita (8,42%) i kapitala (19,72%), potvrđuje stabilnost bankarskog sistema u odnosu na proces rezolucije u dvije banke.

U bankarskom sistemu Crne Gore na kraju septembra 2019. posluje sedam mikrokreditnih finansijskih institucija, čija ukupna bilansna suma iznosi 68,8 miliona eura. U odnosu na septembar 2018. njihova aktiva ostvaruje rast od 3,44%. Od ukupne bilansne sume, 72,40% se odnosi na aktivu jedne mikrokreditne finansijske institucije. Krediti i potraživanja su na kraju septembra 2019. iznosili 64 miliona eura i bili su veći za 8,75% u odnosu na septembar 2018.

Na 30. IX 2019, prosječna ponderisana nominalna i efektivna kamatna stopa na ukupne kredite o kojima su MFI izvjestile Regulatorni kreditni biro iznosile su 20,50% i 24,11% respektivno. Na kraju septembra 2018. ove stope iznosile su 20,54% i 24,32%. Ukupni kapital mikrokreditnih finansijskih institucija na kraju septembra 2019. iznosio je 30,8 miliona eura. U odnosu na septembar 2018. MFI ostvaruju rast kapitala od 13,61%. Pozajmljena sredstva od banaka i ostalih klijenata (bez obaveza i vremenskih razgraničenja) iznosila su 34,9 miliona eura i u odnosu na septembar 2018. bilježe pad od 5,93%. Na ino-pozajmice odnosi se 23,3 miliona eura, što je za 27,78% manje nego u septembru 2018.

Na agregatnom nivou, mikrokreditne finansijske institucije su za devet mjeseci poslovale pozitivno i ostvarile finansijski rezultat u iznosu od 4,1 miliona eura.

Lizing sektor čine dva društva, čija je ukupna bilansna suma na kraju septembra 2019. iznosila 42,4 miliona eura.

Na 30. IX 2019. ukupna potraživanja iznosila su 33,9 miliona eura. Na kraju septembra 2019. najviše potraživanja od 16,3 miliona eura ili 48,08% odnosilo se na vozila za obavljanje djelatnosti, dok se na putnička vozila odnosilo 14,9 miliona eura ili 44,08%. Najznačajniji korisnici lizinga na kraju septembra 2019. bila su pravna lica - rezidenti sa 70,49%, fizička lica - rezidenti učestvuju sa 29,26%, dok preduzetnici - rezidenti učestvuju sa 0,22% u ukupnim potraživanjima.

Nekvalitetna aktiva (C, D i E) na kraju septembra 2019. iznosila je 1,3 miliona eura i predstavljala je 3,70% ukupnih potraživanja. Učešće nekvalitetne aktive (C, D i E) u ukupnoj aktivu na kraju septembra 2019. iznosilo je 2,96%.

Ukupne obaveze lizing društava na 30. IX 2019. iznosile su 38,6 miliona eura, odnosno 91,03% ukupne pasive. Ukupne obaveze po pozajmljenim sredstvima (bez obaveza i vremenskih razgraničenja) iznosile su 15,4 miliona eura. Ukupan kapital u septembru 2019. iznosi 3,8 miliona eura.

Lizing društva su na kraju septembra 2019. poslovala pozitivno. Dobitak u poslovanju iskazan na nivou sistema iznosio je 852 hiljade eura.

Na kraju septembra 2019. poslovanje Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore karakteriše stabilnost. Ukupna aktiva IRF na kraju septembra 2019. iznosila je 376,2 miliona eura.

Bruto nekvalitetna aktiva (C, D i E) koja obuhvata kredite i potraživanja i ostale stavke aktive i vanbilansa, na nivou sistema na kraju septembra 2019. iznosila je 10,8 miliona eura, što predstavlja 2,86% ukupne aktive.

Bruto krediti i potraživanja koji kasne sa otplatom preko 30 dana na 30. IX 2019. iznosili su 7,6 miliona eura što predstavlja 2,56% ukupnih bruto kredita i potraživanja. Bruto krediti i potraživanja koji kasne preko 90 dana na kraju septembra 2019. su iznosili 5,4 miliona eura i predstavljaju 1,80% ukupnih bruto kredita i potraživanja. Bruto nekvalitetni krediti i potraživanja (C, D i E) koji obuhvataju kredite od banaka i klijenata, sredstva i depozite kod banaka, kamatu i vremenska razgraničenja na nivou sistema na 30. IX 2019. iznosili su 10,3 miliona eura i predstavljaju 3,45% ukupnih bruto kredita i potraživanja.

Ukupan kapital IRF na kraju septembra 2019. iznosio je 101,1 milion eura. Na osnovu izvještaja dostavljenih od strane IRF, na kraju trećeg kvartala 2019. koeficijent solventnosti iznosi 34,37% i iznad je zakonom propisanog minimuma od 8%.

Na 30. IX 2019. IRF je ostvario dobitak u poslovanju od 2,5 miliona eura. Prinos na prosječnu aktivu (ROA) u trećem kvartalu 2019. iznosio je 2,42%, dok je prinos na prosječan kapital (ROE) iznosio 2,53%.

Na kraju trećeg kvartala 2019. prosječna ponderisana nominalna kamatna stopa na ukupne kredite o kojima je IRF izvijestio Regulatorni kreditni registar iznosila je 3,50%, dok je efektivna kamatna stopa na ukupne kredite iznosila 3,71%.

3. SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBAVEZA IZ ČLANSTVA U EU

3.1. POGLAVLJE 1: SLOBODA KRETANJA ROBE

3.1.1. Opšti principi

U skladu sa Akcionim planom za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa članovima 34-36 Ugovora o funkcionisanju EU (TFEU), Vlada je 4. VII 2019. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti potrošača. Izmjenama ovog zakona izvršilo se usaglašavanje pojedinih odredaba sa članovima 34-36 TFEU.

3.1.1.1. Horizontalne mjere

3.1.1.2. Standardizacija

U periodu od 1. I 2019. do 1. XI 2019, Institut za standardizaciju Crne Gore (ISME) donio je ukupno 1.577 crnogorskih standarda i srodnih dokumenata (MEST), u potpunosti usaglašenih sa evropskim i međunarodnim standardima. Od toga, 35 dokumenata čine harmonizovani standardi. Dodatno, krajem septembra 2019. objavljena je javna rasprava za 759 nacрта MEST.

ISME trenutno raspolaže sa važećih 19.923 MEST, u potpunosti usaglašenih sa evropskim i međunarodnim standardima. Prema zvaničnoj informaciji evropskih organizacija za standardizaciju (CEN and CENELEC *national implementations DOP 2019-09-30*), na nacionalnom nivou trenutno je donijeto nešto više od 76% od ukupnog broja evropskih standarda i srodnih dokumenata. Takođe, usvojeno je i oko 90% od ukupnog broja harmonizovanih standarda.

U skladu s Akcionim planom za usvajanje Eurokodova i ugovorenim obavezama, ISME je donio 17 djelova eurokodova, kao i 17 pratećih nacionalnih aneksa sa nacionalno determinisanim parametrima. Za ova dokumenta bilo je zaduženo stručno tijelo Instituta ISME/TK 002: Eurokodovi. Pomenuti dokumenti objavljeni su na crnogorskom jeziku.

U dijelu administrativnih kapaciteta, u skladu s Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta, u izvještajnom periodu su u Institutu zaposlena dva nova službenika.

ISME je potpisao Sporazume o saradnji sa Upravom za imovinu (februar 2019) i Opštinom Tivat (mart 2019). Cilj saradnje je realizacija projekata čija je svrha dalje jačanje institucionalnih kapaciteta, kao i planiranje i sprovođenje aktivnosti od obostranog interesa, a koje su značajne za crnogorsku privredu i društvo.

Kroz projekat IPA 2014 – Tehnička podrška za usklađivanje i implementaciju EU zakonodavnog okvira u oblasti unutrašnjeg tržišta, održano je više obuka u cilju izrade dokumentacije i pripreme Instituta za sertifikaciju po standardima ISO 9001 i ISO/IEC 27001.

Predstavnici Instituta su učestvovali u radu međunarodnih tehničkih komiteta – Međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO): ISO/TC 301 Upravljanje energijom i ušteda energije i ISO/TC 228 Turizam i srodne usluge, te dali doprinos u razvoju dva međunarodna standarda (ISO CD 22525 Zdravstveni turizam i ISO/DIS 22483 Turizam i povezane usluge – Smještajni kapaciteti: Hoteli – Zahtjevi za usluge). Pored toga, predstavnici Instituta učestvovali su i na ISO obuci o efikasnom upravljanju nacionalnim tehničkim komitetima, u cilju poboljšanja njihovog rada i preuzimanja potrebnih aktivnosti za uključivanje relevantnih aktera u nove projekte ISO-a.

U saradnji Instituta i Inženjerske komore Crne Gore, 5. VII 2019. je održana stručna edukacija na temu „Standardizacija u oblasti elektrotehnike“, na kojoj je predstavljen proces crnogorske standardizacije, veza sa evropskim i međunarodnim organizacijama, kao i direktive iz oblasti elektrotehnike.

U saradnji Instituta i Odbora udruženja informacionih i komunikacionih tehnologija Privredne komore Crne Gore, 17. VII 2019. predstavljeni su standardi za upravljanje IT uslugama, čijom se primjenom može uticati na unapređenje poslovanja.

Predstavnici Instituta učestvovali su u radu Generalne skupštine CEN-CENELEC (jun 2019), odnosno Generalne skupštine ISO (septembar 2019).

U saradnji sa Opštinom Tivat, Institut je organizovao VIII Balkansku konferenciju o standardizaciji, koja je održana u periodu 30. IX do 2. X 2019. Konferencija je nastavak prethodnih aktivnosti, čiji je glavni cilj promocija značaja sistema standardizacije kako za Crnu Goru, tako i za cijeli region.

U periodu 21-22. X 2019, Institut je učestvovao na 8. Međunarodnoj konferenciji „Zdravstveni turizam – novo lice turističke ponude“, u okviru koje je održan okrugli sto na temu „Standardizacija i akreditacija u zdravstvenom turizmu“.

3.1.1.3. Metrologija

Zavod za metrologiju je premješten u nove prostorije, a ugovor za prostorije u kojima se nalazio je istekao početkom jula 2019. Nakon blagovremeno sprovedenog postupka javne nabavke, Zavod za metrologiju je, početkom jula 2019, uspješno preselio u nove iznajmljene prostorije i sa vlasnikom prostorija sklopio okvirni sporazum na četiri godine.

Zavod za metrologiju ima devet akreditovanih laboratorija čiju akreditaciju je potvrdila Hrvatska akreditacijska agencija (HAA) i Akreditaciono tijelo Crne Gore (ATCG), ali je uslijed selidbe u nove prostorije, akreditacija privremeno suspendovana. Zavod je uspostavio uslove za aktiviranje akreditacije, a posjete ocjenjivača očekuju se krajem novembra, odnosno polovinom decembra 2019, čime bi laboratorije Zavoda ponovo imale aktivnu akreditaciju i bile potpuno operativne.

Zavod ima 23 objavljene kalibracione mogućnosti (CMC) u bazi podataka BIPM, koje su privremeno suspendovane uslijed selidbe, odnosno suspendovanja akreditacije, a potvrđivanjem akreditacije ponovo će biti aktivirani i CMC.

Novim Pravilnikom u unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Zavoda za metrologiju, koji je Vlada usvojila 23. V 2019, sistematizovano je 49 radnih mjesta. Trenutno je ukupan broj zaposlenih 42, od čega na neodređeno vrijeme 39, a na određeno vrijeme 3 zaposlena. U izvještajnom periodu, raspisan je javni oglas za dva radna mjesta, čija realizacija je u toku, a okončanje postupka očekuje se do kraja 2019.

3.1.1.4. Akreditacija

U izvještajnom periodu, Akreditaciono tijelo Crne Gore (ATCG) je akreditovalo 5 novih tijela za ocjenu usaglašenosti, od kojih su 1 kontrolno tijelo, 3 ispitne laboratorije i 1 medicinska laboratorija. U međuvremenu, ukinuta je akreditacija za 2 tijela za ocjenu usaglašenosti.

U nacionalnom sistemu akreditacije ukupno postoji 38 tijela za ocjenu usaglašenosti akreditovanih od strane ATCG, od kojih 23 pripadaju grupi laboratorija za ispitivanje, 2 pripadaju grupi laboratorija za etaloniranje, 1 pripada grupi medicinskih laboratorija, 8 pripadaju grupi kontrolnih tijela, 1 grupi sertifikacionih tijela za sertifikaciju proizvoda i 3 grupi sertifikacionih tijela za sertifikaciju sistema menadžmenta. Takođe, u postupku akreditacije se trenutno nalaze dva nova tijela za ocjenu usaglašenosti.

3.1.1.5. Tržišni nadzor

Koordinaciono tijelo za nadzor na tržištu

U izvještajnom periodu održana je jedna sjednica i četiri tematska sastanka, na kojima je razmatrana inicijativa za izmjenu Uredbe o utvrđivanju grupa proizvoda nad kojima se vrši nadzor na tržištu.

Sprovođenje tržišnog nadzora

Prema godišnjem programu nadzora na tržištu (proaktivni nadzor), u izvještajnom periodu, postupalo je ukupno devet inspekcija, od čega pet iz Uprave za inspeksijske poslove, jedna inspekcija Ministarstva unutrašnjih poslova, jedna inspekcija Ministarstva saobraćaja i pomorstva i dvije inspekcije Uprave za bezbjednost hrane koje su kontrolisale ukupno 24 vrste proizvoda, i to: ubodne testere, električne aparate za kafu, pomoćna sredstva za plutanje prilikom obuke u plivanju, klima uređaje, električne rešoe (Tržišna inspekcija), pelene za odrasle, biocidne proizvode, kozmetičke proizvode, igračke, obmanjujuće proizvode (Zdravstveno sanitarna inspekcija), podzemne i nadzemne rezervoare za TNG, prenosive zavarene čelične boce za TNG (Termoenergetska inspekcija), radio opremu, igračke na daljinsko upravljanje, mobilne telefone (Inspekcija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost), sredstva za zaštitu bilja, sredstva za ishranu bilja (Fitosanitarna inspekcija), predmete i materijale koji dolaze u kontakt sa hranom (Inspekcija za hranu), vage klase tačnosti III, vodomjeri (Metrološka inspekcija), pirotehnička sredstva, eksplozivi za civilnu upotrebu (Inspekcija za eksplozivne materije, zapaljive materije, tečnosti i gasove), motorna vozila, autodjelove (Inspekcija za drumski saobraćaj).

Na osnovu podataka iz RAPEX-a i Regionalne mreže za razmjenu informacija o opasnim proizvodima, po obavještenju inspektora iz nadzora, po obavještenju Uprave carina, po prijavi potrošača (reaktivni nadzor), postupale su: Tržišna, Zdravstveno-sanitarna, Termoenergetska i Inspekcija za drumski saobraćaj (Ministarstvo saobraćaja i pomorstva).

Na tržištu Crne Gore, u izvještajnom periodu, izvršeno je ukupno 5.639 inspeksijskih pregleda, od čega 4.703 pregleda u proaktivnom nadzoru (po programu - redovni, produženi) i 936 pregleda u reaktivnom nadzoru (po RAPEX obavještenjima 736 pregleda, po informacijama iz Regionalne mreže 136 pregleda, po obavještenju inspektora iz nadzora 50 pregleda, po obavještenju Uprave carina 2 pregleda, po prijavi potrošača 12 pregleda).

U ovom nadzoru, pronađena je 721 vrsta opasnih proizvoda u ukupnoj količini od 38.651 komad. Od toga, 344 vrste u količini od 6.449 komada predstavljaju opasne proizvode sa ozbiljnim rizikom. Opasnih proizvoda koji ne predstavljaju ozbiljan rizik je 352 vrste u ukupnoj količini od 7.880 komada, dok 25 vrsta u ukupnoj količini 24.322 komada predstavlja neusaglašene proizvode.

U ovom nadzoru inspektori su izrekli sljedeće mjere: povlačenje sa tržišta i trajna zabrana prometa za opasne proizvode sa ozbiljnim rizikom i neusaglašene proizvode za 369 vrsta u količini od 12.720 komada (dječja odjeća, prenosne dječje svjetiljke, punjači za mobilne telefone, produžni kabl, podsklop za produžni kabl, električni razvodnik, ventilator, fen za kosu, svijetleći lanci, laserski pokazivači, ugaona brusilica, dječje naočare za sunce, biciklistička kaciga, pomoćna sredstva za plutanje prilikom obuke u plivanju, klima uređaji, sijalice, keramičke pločice, igračke, podzemni rezervoar za TNG), mjera opoziva od krajnjih potrošača je izrečena za 22 vrste opasnih proizvoda u količini od 6.108 komada (dječja odjeća, laserski pokazivač, dječje naočare za sunce, igračke). Obavještenja o opozivima su objavljivana u dnevnim novinama i isticana na vidnom mjestu u objektima. Za opasne proizvode sa ozbiljnim rizikom koji su povučeni sa tržišta i za neusaglašene proizvode čiji je promet trajno zabranjen, sprovedena je mjera uništenja za 96 vrsta u količini od 1.669 komada (dječja odjeća, prenosna dječja svjetiljka, ventilator, fen za kosu, punjači za mobilne telefone, produžni kablovi, podsklop za produžni kabl, električni razvodnik, laserski pokazivači, svijetleći lanci, dječje naočare za sunce, igračke). Zemlje porijekla uništenih proizvoda su: Kina 76.1%, Srbija 3,4 %, Turska 0.8%, nepoznata 19.7%. Proizvođaču/distributeru vraćene su 184 vrste opasnih proizvoda u količini od 8.933 komada (dječja odjeća, produžni kablovi, električni razvodnik, laserski pokazivači, dječje naočare za sunce, pomoćna sredstva za plutanje prilikom obuke u plivanju, sijalice). Privremena zabrana prometa do otklanjanja utvrđenih neusaglašenosti je izrečena za 352 vrste proizvoda u ukupnoj količini od 25.931 komad (hodalice za bebe, dječja kolica, ljuljaška, hranilica za bebe, dječje sjedište za auto, dječja visoka stolica, dječji krevet na sprat, stona lampa, UV lampa, produžni kablovi, sterilizator, aparat za kuvanje, fen za kosu, pegla za kosu, električni rešo, električni mikser, ventilator, električna pegla, električni toster, električni trotinet, aparat za brijanje, punjač za mobilni telefon, kvarcne grijalice, električni aparat za kafu, ekspres lonac, pojačavač zvuka, mašina za šišanje, rotirajuća četka, električna četka, električna blanja, ubodna testera, aparat za vafle, električni lonac, inhalator, električna grijalica, električna turpija, power bank, skejtbord, pomoćna sredstva za plutanje prilikom obuke u plivanju, dječje naočare za sunce, biciklistička kaciga, aerosol, električni šporet, luster, konvektor, mašine za suđe, mašine za veš, frizider, klima uređaji, TV, sijalice, parket, prenosive čelične boce). Pored navedenih mjera, inspektori su sudu za prekršaje podnijeli šest zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

U navedenom periodu izvršeno je uzorkovanje proizvoda radi testiranja istih kod akreditovanih laboratorija i to 451 vrste proizvoda (igračke – 61 uzorak, pelene za odrasle – 9 uzoraka, higijenski ulošci 2 uzorka, sredstva za zaštitu i ishranu bilja – 19

uzoraka, predmeti i materijali koji dolaze u kontakt sa hranom – 347 uzoraka, kozmetički proizvodi – 13 uzoraka), a rezultati ispitivanja se očekuju u narednom periodu.

Saradnja Uprave carina i Uprave za inspekcijske poslove

Uprava carina je, u saradnji sa Tržišnom inspekcijom, u izvještajnom periodu realizovala sledeće zajedničke akcije o pojačanoj kontroli robe i to za: keramičke pločice, aparate za kafu, ubodne testere, pomoćna sredstva za plutanje prilikom obuke za plivanje, klima uređaje, električne rešoe i agregate za beton.

Uprava je nastavila u kontinuitetu da obavještava organizacione jedinice o proizvodima koji predstavljaju rizik, po obavještenjima iz RAPEX sistema, kao i obavještenjima dobijenim iz Tržišne inspekcije u okviru Regionalne mreže za razmjenu informacija o opasnim proizvodima.

U saradnji sa Ministarstvom ekonomije i Tržišnom inspekcijom izdato je zajedničko saopštenje u vezi s primjenom Pravilnika o teničkim zahtjevima eko-dizajna neusmjerenih sijalica za domaćinstvo, kojim je zabranjeno stavljanje na tržište klasičnih sijalica sa žarnom niti.

3.1.2. Vertikalne mjere

3.1.2.1. Direktive Novog pristupa

Medicinska sredstva

Skupština je 4. IV 2019. donijela Zakon o medicinskim sredstvima („Sl. list CG“, broj 24/19). Ovim zakonom se potpunije uređuju uslovi za proizvodnju i promet medicinskih sredstava, odnosno njihovo stavljanje na tržište i u upotrebu, klinička ispitivanja, vigilancu, kontrolu kvaliteta i praćenje medicinskih sredstava na tržištu, ocenjivanje usaglašenosti medicinskih sredstava sa tehničkim zahtevima, oglašavanje i obilježavanje medicinskih sredstava.

Građevinski proizvodi

U skladu sa Zakonom o građevinskim proizvodima („Sl. list CG“, br. 18/14 i 51/17) donijet je Pravilnik o izmjenama i dopunama pravilnika o klasifikaciji građevinskih proizvoda u odnosu na njihove reakcije i otpornost na požar („Sl. list CG“, broj 42/19), kojim je transponovana Odluka Komisije broj 2011/232/EU i Odluka Komisije broj 2003/424/EZ.

U periodu od 1. I do 20. X 2019. izmijenjeni su sljedeći podzakonski akti: Pravilnik o tehničkim zahtjevima za spregnute konstrukcije od čelika i betona („Sl. list CG“, br. 28/18, 40/19); Pravilnik o tehničkim zahtjevima za čelične konstrukcije („Sl. list CG“, br. 25/18, 40/19); Pravilnik o tehničkim zahtjevima za betonske konstrukcije („Sl. list CG“, br. 20/18, 39/19); Pravilnik o tehničkim zahtjevima za aluminijske konstrukcije („Sl. list CG“, br. 19/18, 40/19); Pravilnik o tehničkim zahtjevima za zidane konstrukcije („Sl. list CG“, br. 18/18, 40/19) i Pravilnik o tehničkim zahtjevima za drvene konstrukcije („Sl. list CG“, br. 18/18, 40/19). Navedenim pravilnicima data je mogućnost paralelne primjene i eurokodova i propisa naslijeđenih iz bivših zajedničkih država za proračun građevinskih

konstrukcija do 1. VIII 2020. Od ovog datuma eurokodovi postaju u Crnoj Gori obavezni standardi za proračun građevinskih konstrukcija.

Na osnovu Zakona o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza („Sl. list CG”, broj 1/14), donijet je Pravilnik o uslovima za žičare za prevoz lica („Sl. list CG”, broj 63/19) u cilju usaglašavanja sa Uredbom EU 2016/424 Evropskog Parlamenta i Savjeta o žičarama.

U skladu sa Zakonom o sigurnosti pomorske plovidbe („Sl. list CG”, br. 62/13, 47/15, 71/17), donijet je Pravilnik o utvrđivanju sposobnosti čamca za plovidbu („Sl. list CG”, broj 6/19).

U izvještajnom periodu je na osnovu Zakona o efikasnom korišćenju energije („Sl. list CG”, broj 57/14) donijeto 5 propisa kojima se uređuju zahtjevi eko dizajna uređaja za grijanje prostora i vode, i to: Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za uređaje za lokalno grijanje prostora na čvrsto gorivo („Sl. list CG”, broj 35/19); Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za uređaje za lokalno grijanje prostora („Sl. list CG”, broj 35/19); Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za uređaje za grijanje prostora i kombinovane uređaje za grijanje („Sl. list CG”, broj 35/19); Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za uređaje za grijanje vode i rezervoare za skladištenje tople vode („Sl. list CG”, broj 35/19); Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko kotlova na čvrsta goriva („Sl. list CG”, br. 35/19).

3.1.2.2. Direktive sektorskog (starog) pristupa

Hemikalije

Normativni okvir

Na osnovu Zakona o hemikalijama („Sl. list CG”, broj 51/17), donijet je Pravilnik o sadržaju bezbjednosnog lista za hemikalije („Sl. list CG”, br. 81/17, 21/19) koji je usklađen sa komentarima EK. Isti je u junu 2019. dostavljen EK na eventualne dodatne komentare.

Na osnovu Zakona o biocidnim proizvodima („Sl. list CG”, broj 54/16) donijeti su sljedeći podzakonski akti: Pravilnik o listama aktivnih supstanci koje su dozvoljene za upotrebu u biocidnim proizvodima i biocidnim proizvodima manjeg rizika („Sl. list CG”, broj 16/19); Pravilnik o uslovima za stavljanje biocidnih proizvoda u promet i upotrebu („Sl. list CG”, broj 33/19); Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra biocidnih proizvoda („Sl. list CG”, br. 62/16, 52/19); Pravilnik o vrstama biocidnih proizvoda („Sl. list CG”, br. 66/16, 52/19) i Pravilnik o načinu procjene rizika biocidnih proizvoda („Sl. list CG”, br. 62/16, 60/19). Navedeni pravilnici su donijeti u cilju usklađivanja sa komentarima EK i isti će početkom 2020. biti dostavljeni EK na eventualne dodatne komentare.

Vlada je 28. III 2019. donijela Nacionalnu strategiju upravljanja hemikalijama 2019-2022. godina, s Akcionim planom za period 2019 – 2022, dok je 11. VII 2019. donijet Nacionalni plan za implementaciju Stokholmske konvencije, s Akcionim planom za period 2019-2023.

Vlada je 1. VIII 2019. usvojila Finalni izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije upravljanja hemikalijama 2015-2018.

Skupština je 1. III 2019. donijela Zakon o potvrđivanju Minamatske konvencije o živi („Sl. list CG - Međunarodni ugovori", broj 003/19).

Bilans ostvarenih rezultata

U periodu od 1. I 2019. - 1. X 2019. Agencija za zaštitu prirode i životne sredine je shodno Zakonu o hemikalijama („Sl. list CG", broj 51/17) izdala 445 dozvola za obavljanje slobodnog prometa opasnih hemikalija (od kojih je 40,9% dozvola za slobodan promet ulja i maziva), 28 PIC dozvola, dok je 40 preduzeća upisano u Nacionalni registar hemikalija.

Na osnovu Zakona o biocidnim proizvodima („Sl. list CG", broj 54/16) izdato je 136 rješenja za upis u privremenu listu biocidnih proizvoda (od kojih je 72,8% za dezinfekciona sredstva, 0,7% za sredstva za zaštitu, 26,5% za biocide za suzbijanje štetočina, dok zahtjeva za uvoz drugih biocida nije bilo). Izdato je još i 13 rješenja za obavljanje djelatnosti prometa, upotrebe i skladištenja biocida.

Sanitarni inspektori Odsjeka za zdravstveno – sanitarnu inspekciju izvršili su 605 pregleda pošiljki pri uvozu hemikalija i biocidnih proizvoda, u količini od 2 664 657 kg i ukupno pregledanoj količini je odobren promet. Takođe, vršen je i nadzor nad bezbjednošću biocida i igračaka na tržištu ukupno 566 pregleda. Nakon sprovedenog nadzora utvrđeno je da je nebezbedno 10 vrsta igračaka, ukupna količina je 113 komada, koje su sadržale ftalate u koncentraciji iznad nivoa propisanog Uredbom o zabranjenim odnosno dozvoljenim načinima upotrebe, proizvodnje i stavljanja na tržište hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu („Sl. list CG", broj 70/18) koje su trajno stavljene van prometa.

U oktobru 2019. su realizovane dvije studijske posjete u organizaciji TAIEXA i to: Češkoj Republici i Republici Sloveniji, na temu: Upoznavanje sa sprovođenjem inspeksijskog nadzora igračaka u pogledu prisustva hemikalija i Upoznavanje sa načinom sprovođenja inspeksijskog nadzora nad biocidnim proizvodima, na kojima je učestvovalo 6 sanitarnih inspektora.

Ekološka inspekcija je obavila 137 inspeksijskih nadzora i donijela 34 rješenja o otklanjanju nepravilnosti, u skladu sa Zakonom o hemikalijama. Takođe, ekološka inspekcija je podnijela četiri zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

U martu 2019. održana je radionica Klasifikacija, označavanje i pakovanje hemikalija (18 učesnika) u skladu sa Regulativom (EZ) br. 1272/2008 o klasifikaciji, označavanju i pakovanju supstanci i smješa, dok je u junu održana ekspertska misija u cilju što efikasnijeg uspostavljanja Registra hemikalija, rad i vježba na IUCLID-u (6 učesnika), u organizaciji TAIEX-a.

U okviru projekta Jačanje kapaciteta za ubrzanje procesa pregovaranja sa EU, koji je finansiralo Ministarstvo vanjskih poslova Norveške, a sprovodio UNDP u Crnoj Gori u

saradnji sa Kancelarijom za evropske integracije, održane su obuke Procjena rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda – toksikologija (16 učesnika) i Adekvatno vršenje kontrole nad uvozom proizvoda koji sadrže živu (9 učesnika).

Takođe, u okviru IPA projekta „Pripreme mjere za upravljanje hemikalijama za zemlje kandidate i potencijalne kandidate“ koji realizuje ECHA, predstavnici Crne Gore su prisustvovali brojnim sastancima (sastanak HelpNeta, studijska posjeta ECHA helpdesku, Konferencija o bezbjednim hemikalijama, hemijski forum, Konferencija o biocidima i sastanak o budućim IPA aktivnostima), a započeo je i novi IPA ECHA projekat koji će detaljno analizirati status i potrebe Crne Gore u praktičnoj implementaciji pravne tekovine EU o hemikalijama.

Kozmetika

Skupština Crne Gore je 4. IV 2019. donijela Zakon o kozmetičkim proizvodima („Sl. list CG“, broj 24/19). Ovim zakonom se prvi put uređuje proizvodnja i promet kozmetičkih proizvoda u Crnoj Gori.

3.1.3. Proceduralne mjere

Kulturna dobra

U oblasti kulturnih dobara je donijet Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara, koji je usaglašen sa Direktivom 2006/123/EZ Evropskog Parlamenta i Savjeta od 12. XII 2006. o uslugama na unutrašnjem tržištu i Direktivom 2014/60 EU o povraćaju kulturnih predmeta nezakonito iznesenih sa teritorije države članice EU („Sl. list CG“, broj 18/19). Osim toga, objavljen je i Ukaz o proglašenju Zakona o potvrđivanju UNIDROIT Konvencije o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima („Sl. list CG – Međunarodni ugovori“, broj 003/19).

3.2. POGLAVLJE 2: SLOBODA KRETANJA RADNIKA

Vlada je 28. III 2019. usvojila Akcioni plan za poglavlje 2 kojim se definišu mjere i aktivnosti za ispunjavanje završnog mjerila za poglavlje 2, tj. uspostavljanje administrativne i institucionalne strukture za pravilno i efikasno sprovođenje pravne tekovine iz ove oblasti.

3.2.1. Pristup tržištu rada za građane EU i jednak tretman radnika iz EU i članova porodice

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o strancima („Sl. list CG“, broj 3/19) je stupio na snagu u januaru 2019. Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti („Sl. list CG“, broj 24/19) je donijet u aprilu 2019.

Vlada je donijela Odluku o izmjenama Odluke o utvrđivanju godišnjeg broja dozvola za privremeni boravak i rad stranaca za 2019, koja je stupila na snagu 12. IV 2019. Razlog

zbog kojeg se mijenjala Odluka je usklađivanje sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o strancima. Ovim zakonom, između ostalog, izmijenjena je odredba člana 76 stav 2 ovog zakona, na način da je propisano da se godišnjom kvotom utvrđuju djelatnosti u kojima se stranci mogu zapošljavati, a ne i zanimanja, kako je to bilo ranije propisano. Osnovni razlog za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o strancima i Odluke sadržan je u potrebi za pojednostavljivanjem procedure za izdavanje dozvola za privremeni boravak i rad radi zapošljavanja i sezonskog zapošljavanja, kao i obezbjeđenja neophodnih kadrova - stranih radnika, prije svega, u oblastima građevinarstva, turizma i ugostiteljstva.

Strancima je omogućeno da zahtjev za izdavanje dozvole za privremeni boravak i rad radi sezonskog zapošljavanja, mogu podnijeti preko diplomatsko-konzularnog predstavništva Crne Gore u državi porijekla. Primjena ove norme je odložena do 1. I 2021. kako bi se u međuvremenu stvorili administrativno – tehnički uslovi u diplomatsko – konzularnim predstavništvima za njenu primjenu.

Na osnovu Zakona o strancima, donijet je Pravilnik o obrascima, bližim uslovima i načinu izdavanja dozvole za privremeni boravak i dozvole za privremeni boravak i rad („Sl. list CG“, broj 25/2019).

3.2.2. Pristupanje mreži EURES

Novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore koji je stupio na snagu u septembru 2019, sistematizovano je 5 radnih mjesta u Odsjeku za EURES i posredovanje pri zapošljavanju u inostranstvu, i to načelnik, 1 samostalni savjetnik za pravne poslove sa mjestom rada u Odsjeku i 3 samostalna savjetnika sa mjestom rada u Biroima rada Podgorica, Bar i Bijelo Polje. Od navedenih radnih mjesta popunjena su 4, dok je upražnjeno 1 radno mjesto samostalnog savjetnika.

U okviru Akcionog dokumenta „Podrška pametnom i inkluzivnom rastu – obrazovanje, zapošljavanje i socijalna inkluzija 2020“ koji će se finansirati iz budžeta Ipe 2020, između ostalih, planirane su i dvije aktivnosti kojima bi se pružila podrška Zavodu za zapošljavanje Crne Gore i to kroz:

- tvining ugovor (jačanje kapaciteta Zavoda za zapošljavanje Crne Gore u pogledu sprovođenja AMTR, budućeg učešća u ESF-u i obezbjeđenja mobilnosti radne snage) – planirane vrijednosti 1,1 milion €;
- ugovor o nabavci opreme (unaprijeđenje Zavodovog informacionog sistema, kako u hardverskom, tako i u softverskom segmentu) – planirane vrijednosti 2,4 miliona €.

Započete su aktivnosti za pripremu početka ovog procesa koji, između ostalog, podrazumijeva i detaljnu analizu potreba Zavoda za zapošljavanje Crne Gore kada je u pitanju digitalizacija i unaprijeđenje informacionog sistema.

3.2.3. Koordinacija sistema socijalne sigurnosti

Projekat „Ka EU pravilima o koordinaciji sistema socijalne sigurnosti“ sproveden je u periodu od 22. I 2018. do 15. VII 2019. i trajao je 18 mjeseci. Opšti cilj projekta bio je da

podrži napore institucija koje se bave socijalnim osiguranjem u izgradnji kapaciteta za efikasnu koordinaciju socijalne sigurnosti nakon pristupa u EU.

U okviru Projekta su izrađene „Studija izvodljivosti o uticaju uvođenja evropske kartice zdravstvenog osiguranja na javne finansije“, Analitička i Finansijska „Studija uticaja slobode kretanja radnika između Crne Gore i država članica Evropske unije“ i „Strategija komunikacije“.

Tokom trajanja projekta održane su specijalizovane obuke za grane socijalne sigurnosti koje su obuhvaćene instrumentima koordinacije, odnosno obuke koje se odnose na koordinaciju davanja iz penzijskog i invalidskog osiguranja, zdravstvenog osiguranja, davanja za nezaposlenost, davanja za majčinstvo/očinstvo i porodična davanja i elektronsku razmjenu podataka socijalne sigurnosti (EESSI). Obuke je prošlo 103 zaposlena iz svih institucija uključenih u ovaj projekat, a koje se bave i koje će se u budućnosti baviti koordinacijom kao i 16 budućih trenera koji se bave koordinacijom sistema iz navedenih oblasti. Učesnici projekta bili su predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja, Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje Crne Gore, Fonda za zdravstveno osiguranje Crne Gore, Zavoda za zapošljavanje Crne Gore i centara za socijalni rad.

3.24. Evropska kartica zdravstvenog osiguranja

U okviru projekta „Ka EU pravilima o koordinaciji sistema socijalne sigurnosti“ izrađena je Studija izvodljivosti uvođenja Evropske kartice zdravstvenog osiguranja (EKZO) i njenog uticaja na javne finansije. Tehničke pripreme za uvođenje Evropske kartice zdravstvenog osiguranja još nijesu započete.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta, predviđena su radna mjesta samostalnog savjetnika za međunarodno zdravstveno osiguranje u deset područnih jedinica Fonda za zdravstveno osiguranje po jedan izvršilac (PJ, Podgorica, PJ Nikšić, PJ Berane, PJ Rožaje, PJ Pljevlja, PJ Bijelo Polje, PJ Bar, PJ Cetinje, PJ Kotor, PJ Herceg Novi), tj. ukupno 10 izvršilaca. Do sada su popunjena radna mjesta u tri područne jedinice Fonda (PJ Podgorica, PJ Kotor i PJ Berane), a u toku 2019. popunjeno je još jedno radno mjesto i to u PJ Nikšić, dok će se ostala radna mjesta popunjavati narednih godina, čime će biti obezbijeđeno ukupno dodatnih 10 službenika, koji će u područnim jedinicama Fonda raditi na poslovima koordinacije.

3.3. POGLAVLJE 3: PRAVO OSNIVANJA PREDUZEĆA I SLOBODA PRUŽANJA USLUGA

3.3.1. Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga

3.3.1.1. Normativni okvir

Kada je u pitanju priprema za implementaciju Direktive o uslugama, Vlada je 18. IV 2019. usvojila Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za transponovanje Direktive o uslugama na unutrašnjem tržištu za 2018.

U predmetnom periodu izvršeno je usklađivanje sektorskog zakonodavstva s Direktivom o uslugama kao što je prikazano u nastavku:

- Donijet je Zakon o izmjeni i dopunama Zakona o posredovanju („Sl. list CG”, broj 18/19);
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara („Sl. list CG”, broj 18/19);
- Pravilnik o polaganju stručnog ispita za sticanje ovlašćenja za izradu tehničke dokumentacije i načinu dobijanja licence za rad geodetske organizacije („Sl. list CG”, broj 11/19);
- Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti („Sl. list CG”, broj 24/19);
- Zakon o detektivskoj djelatnosti („Sl. list CG”, broj 25/19);
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o efikasnom korišćenju energije („Sl. list CG”, broj 25/19);
- Zakon o turističkim organizacijama („Sl. list CG”, broj 27/19);
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o poreskim savjetnicima („Sl. list CG”, broj 47/19);
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjoj trgovini („Sl. list CG”, broj 38/19) i
- Uredba o minimalno - tehničkim uslovima, načinu, sredstvima i opremi za pružanje pojedinih usluga koje uključuju sportsko - rekreativne i avanturističke aktivnosti („Sl. list CG”, broj 38/19).

Crna Gora je 29. VII 2019. dostavila Evropskoj komisiji tabelu usklađenosti Predloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o advokaturi, Akcioni plan za uspostavljanje Jedinstvene kontakt tačke i prevod usvojenog Zakona o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za obavljanje regulisanih profesija.

Obavještenje (*Contract notice*) o IPA 2016 - Ugovoru o uslugama *Administrative and technical capacity building for Competitiveness and Innovation Sector* je objavljeno 12. VIII 2019. i rok za dostavljanje ponuda bio je 19. IX 2019. Isti, između ostalog, obuhvata uspostavljanje Jedinstvene kontakt tačke za usluge u Crnoj Gori. U toku je prva faza procesa evaluacije, dok je druga faza evaluacije, shodno dinamičkom planu ugovaranja, planirana za I kvartal 2020.

Uspostavljena je mreža kontakt osoba na lokalnom nivou i sve lokalne samouprave su obaviještene o dosadašnjim i budućim aktivnostima u ovom dijelu.

3.3.1.2. Administrativni kapaciteti

U Direkciji za usluge u okviru Direktorata za multilateralnu i regionalnu trgovinsku saradnju i ekonomske odnose sa inostranstvom, u Ministarstvu ekonomije, su sistematizovana četiri radna mjesta, a Direkcija trenutno broji jednog zaposlenog.

3.3.2. Poštanske usluge

3.3.2.1. Normativni okvir

Vlada je 13. XII 2018. donijela Strategiju razvoja poštanske djelatnosti u Crnoj Gori, za period 2019-2023 i Akcioni plan 2019-2020.

Shodno Akcionom planu Strategije razvoja poštanske djelatnosti u Crnoj Gori za period 2019-2023, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je 29. I 2019. donijela Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu vođenja računovodstva i obračuna neto troška univerzalnog poštanskog operatora („Sl. list CG”, broj 8/19).

3.3.2.2. Administrativni kapaciteti

U okviru Direktorata za elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i radio spektar, u Ministarstvu ekonomije, posluju dvije Direkcije: Direkcija za elektronske komunikacije i radio spektar i Direkcija za poštansku djelatnost. Direktorat ukupno ima 10 zaposlenih zajedno sa generalnim direktorom.

U Direkciji za poštansku djelatnost sistematizovana su četiri radna mjesta i to:

- Načelnik, jedan izvršilac
- Samostalni savjetnik I, jedan izvršilac
- Samostalni savjetnik II, jedan izvršilac
- Viši savjetnik III, jedan izvršilac.

U Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, posebna organizaciona cjelina je Sektor za poštansku djelatnost u kojem su sistematizovana tri radna mjesta i to:

- Pomoćnik Izvršnog direktora
- Menadžer za univerzalne poštanske usluge
- Menadžer za komercijalne poštanske usluge.

3.3.3. Međusobno priznavanje stručnih kvalifikacija

3.3.3.1. Normativni okvir

Ministar rada i socijalnog staranja je, Rješenjem od 2. VIII 2019. obrazovao Radnu grupu za izradu Pravilnika o utvrđivanju Lista djelatnosti za priznavanje profesionalnog iskustva u skladu sa Zakonom o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za obavljanje regulisanih profesija. Predlog pravilnika o utvrđivanju Lista djelatnosti za priznavanje profesionalnog iskustva je dostavljen Sekretarijatu za zakonodavstvo na mišljenje, čime će se ova programska aktivnost realizovati u predviđenom roku, tj. do kraja IV kvartala 2019.

Kroz bilateralno-tehničku podršku Slovenije, sa ekspertkinjom gospođom Majom Grašić, u Podgorici je održana trodnevna radionica 7, 8 i 9. X 2019, na temu „Zakon o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za obavljanje regulisanih profesija, usklađivanje sektorskih propisa sa zakonom i donošenje podzakonskih akata”.

3.3.3.2. Statistički podaci

U periodu od 1. I 2019. do 1. XI 2019. u svrhu zapošljavanja u Crnoj Gori, Ministarstvu prosvjete, odnosno ENIC centru, podnijeto je 2.468 zahtjeva za priznavanje inostranih obrazovnih isprava u oblasti visokog obrazovanja, dok je za priznavanje inostranih školskih isprava u oblasti srednjeg i osnovnog obrazovanja podnijeto 1.399 zahtjeva, od čega 1.235 zahtjeva za srednje obrazovanje i 164 zahtjeva za osnovno obrazovanje.

3.4 POGLAVLJE 4: SLOBODA KRETANJA KAPITALA

3.4.1. Realizacija aktivnosti – zakonodavni okvir

U izvještajnom periodu regulatorne aktivnosti Centralne banke Crne Gore (CBCG) u oblasti platnog prometa dominantno su bile usmjerene na pripremu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu, radi usaglašavanja sa Direktivom EU 2015/2366 o platnim uslugama na unutrašnjem tržištu (PSD2).

Nacrt zakona o uporedivosti naknada povezanih sa računom za plaćanje potrošača, prebacivanju računa za plaćanje potrošača i računom za plaćanje sa osnovnim uslugama (kojim se u pravni sistem Crne Gore u potpunosti prenosi Direktiva 2014/92/EZ o uporedivosti naknada povezanih sa računima za plaćanje, prebacivanju računa za plaćanje i pristupu računima za plaćanje sa osnovnim uslugama - „*Payment Accounts Directive*“ - PAD) i Nacrt zakona o međubankarskim naknadama i posebnim pravilima poslovanja u vezi sa platnim karticama su 25. IV 2019. proslijeđeni na mišljenje Evropskoj komisiji. Nakon dobijanja mišljenja Evropske komisije, pristupiće se daljim aktivnostima na usaglašavanju sa eventualnim primjedbama i na pripremi podzakonskih akata.

Centralna banka Crne Gore je na zahtjev platne institucije „MONTENEGRO TRANSFERS” D.O.O. PODGORICA izdala dva rješenja o upisu agenta u registar platnih institucija i četiri rješenja o brisanju agenta iz registra platnih institucija.

CBCG je u aprilu 2019. usvojila Smjernice za izradu analize rizika i faktorima rizika radi sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma kod obveznika koje nadzire Centralna banka Crne Gore („Sl. list CG“, broj 22/19).

Vlada je 7. XI 2019. utvrdila Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Predlog zakona je u skupštinskoj proceduri i njegovo usvajanje se očekuje uskoro.

U okviru tvining Projekta „Podrška regulaciji finansijskih usluga“ (MN 14 IPA FI 02 17 R) za komponentu koja se odnosi na oblast sprječavanja pranja novca i finansiranja

terorizma, u 2019. realizovana je ekspertska misija banke Holandije. Tokom ove misije održane su prezentacije i diskusije o napretku u dijelu primjene pristupa zasnovanog na riziku od pranja novca i finansiranja terorizma.

3.4.3. Sprječavanje pranja novca i borba protiv terorizma

Preduzete su organizacione izmjene u CBCG, u okviru kojih je osnovana nova samostalna Direkcija za nadzor u oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma i zaštite korisnika finansijskih usluga, nakon čega je uslijedilo kadrovsko jačanje tog dijela kontrole, angažovanjem profesionalnog kadra sa značajnim iskustvom u toj oblasti.

S obzirom na skorašnje izmjene u organizacionoj strukturi finansijsko obavještajne jedinice (FOJ), Uprava policije – Sektor za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma Crne Gore (SPNFT) izradila je nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma, u cilju usklađivanja nove organizacione strukture sa svim relevantnim međunarodnim standardima. Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave policije, koji je usvojen 4. IV 2019, uspostavljen je SSPNFT i definisan je opseg rada Sektora, kao i radna mjesta, broj zaposlenih, opis zadataka i poslova i uslovi koji se moraju ispuniti za svako radno mjesto. U skladu sa Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave, SPNFT je preuzela državne službenike i namještenike, opremu i poslovnu dokumentaciju od Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma (USPNFT). Sektor se sastoji od dva odsjeka:

- Odsjek za analitiku i sumnjive transakcije;
- Odsjek za međunarodnu razmjenu obavještajnih podataka i informacija.

Pravilnikom je predviđeno 30 radnih mjesta u SPNFT. Novim Zakonom o SPNFT sve nadležnosti USPNFT prenešene su na FOJ, osim poslova nadzora nad obveznicima koji su sada u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova.

U cilju edukacije zaposlenih iz oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma izvršene su tri obuke na kojima su učestvovala tri zaposlena koja su zadužena za kontrolu usklađenosti poslovanja sa propisima iz oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

3.5 POGLAVLJE 5: JAVNE NABAVKE

3.5.1. Realizovane aktivnosti

3.5.1.1. Zakonodavni dio

U Zakonu o javnim nabavkama („Sl. list CG”, br. 42/11, 57/14, 28/15 i 42/17), sadržana su opšta načela iz Ugovora o funkcionisanju EU, načelo ekonomičnosti i efikasnosti upotrebe javnih sredstava, načelo obezbjeđivanja konkurencije, načelo transparentnosti postupka javne nabavke i načelo ravnopravnosti.

- Vlada je 3. X 2019. utvrdila Predlog zakona o javnim nabavkama kojim se uređuje oblast javnih nabavki, odnosno konkretno postupci javnih nabavki koje prethode zaključivanju ugovora o javnoj nabavci i okvirnih sporazuma, radi nabavke robe, usluga ili radova, postupak zaštite prava, nadležnost za odlučivanje i druga pitanja od značaja za javne nabavke.
- Vlada je 10. X 2019. utvrdila Predlog Zakona o javno – privatnom partnerstvu, koji daje sistematsko uređenje politike javno – privatnog partnerstva kao novog instrumenta investicione politike u Crnoj Gori.
- Vlada je 10. X 2019. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o koncesijama koji je nastao kao rezultat obaveze usaglašavanja sa Direktivom EU koja uređuje koncesije za javne usluge i javne radove, a koje su predmet Predloga zakona o javno privatnom partnerstvu. Predlogom zakona će biti precizirane koncesije koje nijesu predmet javnog-privatnog partnerstva.

Set navedenih zakona je u skupštinskoj proceduri i njihovo usvajanje se očekuje do kraja godine. Tekst Predloga zakona setom novih odredaba ima za cilj prevazilaženje brojnih problema u primjeni važećeg Zakona, kao i postizanje većeg stepena efikasnosti u sprovođenju postupaka nabavke.

Statistički podaci

Cenzusi u okviru vrijednosnih razreda su određeni dosta nisko uzimajući u obzir odredbu sa vrijednosnim razredima koji su u EU, a definisani Uredbom Komisije br. 1336/2013. Propisani evropski pragovi su značajno veći od onih utvrđenih crnogorskim Zakonom o javnim nabavkama. Zakon o javnim nabavkama zahtijeva objavljivanje liste naručilaca. Ministarstvo finansija utvrđuje indikativnu listu i objavljuje je na veb sajtu Direktorata za politiku javnih nabavki. Naručiocu, koji spadaju pod odredbe člana 2 Zakona o javnim nabavkama, dužni su da se prijave i da poštuju zakon, bez obzira na to da li se nalaze na listi. Relevantna statistika ukazuje da se u Crnoj Gori transparentnim procedurama (otvoreni postupak, ograničeni, okvirni sporazum i pregovarački sa predhodnim objavljivanjem poziva) sprovodi nešto preko 80% javnih nabavki. Ministarstvo finansija daje predhodnu saglasnost o ispunjenosti uslova za sprovođenje pregovaračkog postupka bez predhodnog objavljivanja poziva za javno nadmetanje, pri čemu je ova odredba sadržana u članu 31 Zakona o javnim nabavkama. Zakonom su jasno definisani uslovi za sprovođenje pregovaračkog postupka bez prethodnog objavljivanja javnog poziva i njegova upotreba u 2018. bila je svega 1,33%.

Na osnovu člana 30 stav 1 Zakona o javnim nabavkama naručiocu su u obavezi da donesu sopstveni pravilnik kojim se uređuje način pokretanja, sprovođenja i okončanja postupka nabavke male vrijednosti za nabavku robe i/ili usluga, procijenjene vrijednosti manje od

15.000,00 eura, odnosno za nabavku radova procijenjene vrijednosti manje od 30.000,00 eura. Ovom vrstom postupka ugovoreno je 16% nabavki u 2018.

U periodu od 1. I 2019. do 1. X 2019. Državna komisija za kontrolu postupaka javnih nabavki je imala u radu ukupno 285 predmeta, od kojih 252 žalbena predmeta, 12 predmeta po zahtjevu za nastavak postupka i 21 predmet po osnovu izvršenja presude Upravnog suda. Od ukupno 285 predmeta koje je imala u radu Državna komisija je riješila 264 predmeta (92,63% riješenih predmeta), tako da je 1. X 2019. imala neriješen 21 predmet (7,37%).

Od ukupnog broja žalbenih predmeta (231), Državna komisija je u izvještajnom periodu riješila: 29 žalbi izjavljenih na Tendersku dokumentaciju, 160 žalbi izjavljenih na Odluku o izboru najpovoljnije ponude, 38 žalbi na Odluku o obustavljanju postupka javne nabavke i 4 žalbe na Odluku o poništenju postupka javne nabavke.

Od ukupnog broja riješenih žalbenih predmeta (231), Državna komisija je u izvještajnom periodu riješila: 230 žalbi izjavljenih u otvorenom postupku i 1 žalbu izjavljenu u pregovaračkom postupku bez prethodnog objavljivanja poziva za javno nadmetanje.

U izvještajnom periodu Državnoj komisiji su dostavljene 3 presude Vrhovnog suda Crne Gore, donijete po zahtjevima za vanredno preispitivanje presuda Upravnog suda Crne Gore, od kojih je u sve 3 presude Sud odbio zahtjev za vanredno preispitivanje sudske odluke kao neosnovan.

Analiza podataka iz inspeksijskog nadzora pokazuje da je Inspekcija za javne nabavke izvršila 370 inspeksijskih pregleda kod 369 subjekata nadzora a da je za isti period 2018. izvršila 250 inspeksijskih pregleda kod 221 subjekta nadzora. Redovnih inspeksijskih pregleda je bilo 348, po inicijativi 14, dok je kontrolnih inspeksijskih pregleda bilo 8.

Ostale aktivnosti

Politika javnih nabavki jasno je prepoznala pravni mandat za centralno tijelo – Ministarstvo finansija, Direktorat za politiku javnih nabavki sa nadležnostima sa kojima može nadzirati politiku javnih nabavki u zemlji i dati smjernice za dalje usaglašavanje te politike sa politikom javnih nabavku EU. U skladu sa Zaključkom Vlade Ministarstvo finansija je pripremlilo Akcioni plan – agendu reformi politike javnih nabavki i javno-privatnog partnerstva za period jul 2019 – decembar 2020, koji je Vlada usvojila 4. VII 2019. Akcioni plan sadrži 37 mjera, uključujući i mjere koje se odnose na javno-privatna partnerstva. Dodatno, utvrđivanje mjera Akcionog plana uvažava dinamiku realizacije obaveza u okviru pregovaračkog poglavlja 5 - Javne nabavke i dalje daje osnovu za novi strateški dokument za ovu oblast, čija je izrada planirana za 2020.

U pripreмноj fazi je i Portal za javne nabavke koji predstavlja centralizovan pristup na nacionalnom nivou kome svi naručiocі pristupaju i, po Zakonu o javnim nabavkama, objavljuju obavještenja vezana za javne nabavke. Portal omogućava kreiranje i editovanje obavještenja od strane naručilaca sve do trenutka objave. Administratori Ministarstva finansija imaju kontrolnu funkciju u fazi objavljivanja, provjeravaju i obezbjeđuju

usaglašenost poziva za javno nadmetanje i drugih obavještenja, sa uslovima utvrđenim propisima o javnim nabavkama. Pri objavljivanju prati se ostvarivanje ispravnosti poziva za javno nadmetanje u smislu njegove formalne, ali i sadržinske ispravnosti. Implementirana su pomoćna upozorenja o postojećim greškama pri popunjavanju obavještenja za naručioce kao i sva uputstva o korišćenju Portala, kako za naručioce tako i za ponuđače.

Ministarstvo finansija je u toku implementacije projekta Uvođenje elektronskog sistema javnih nabavki u Crnoj Gori (ESJN) (EuropeAid/137787/IH/SER/ME) ugovorene vrijednosti 1 400 000 eura. Projekat je počeo u novembru 2018. i traje 36 mjeseci. U prvom kvartalu 2020. očekuje se početak Pilot faze u kojoj će učešće uzeti minimum šest naručilaca koji bi na taj način testirali sistem i pomogli u uklanjanju eventualnih nedostataka.

Administrativni kapaciteti

Državna komisija za kontrolu postupaka javnih nabavki je ključni subjekat institucionalne zaštite prava i pravnih interesa učesnika u postupcima javnih nabavki i javnog interesa, zbog čega je, radi objektivnosti njenih odluka, članom 137 Zakona o javnim nabavkama zabranjen svaki oblik uticaja na njen rad, kao i svaka upotreba javnih ovlašćenja, sredstava javnog informisanja i javno istupanje kojim se utiče na tok i ishod postupka pred Državnom komisijom. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama ("Sl. list CG", broj 42/17) povećan je broj članova Državne komisije za dva člana, tako da sada Državna komisija ima 6 članova i predsjednika. Takođe, izmjenom Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji povećan je i broj izvršilaca u stručnoj službi Državne komisije, kojih sada, sa sekretarom, ima 18. Broj tužbi u odnosu na broj donijetih odluka Državne komisije je 8 % što znači da su u poslednjoj izvještajnoj godini naručioci i ponuđači u 92 % slučajeva smatrali da su odluke Državne komisije zakonite.

Ustanovljen je inspekcijski nadzor u javnim nabavkama, utvrđena su ovlašćenja, lica i predmet inspekcijskog nadzora i prekršajna odgovornost naručilaca. Inspektor za javne nabavke vrši inspekcijski nadzor naročito u odnosu na zaključivanje i realizaciju ugovora o javnim nabavkama.

U zavisnosti od obima i potrebe određenih naručioca za nabavkama, formiraju se i posebne izdvojene, specijalizovane službe za javne nabavke. Naručilac je takođe dužan da nadležnom organu (Ministarstvu finansija) dostavi kopiju rješenja o rasporedu konkretnog lica na poslove i radne zadatke službenika za javne nabavke. Službenici za javne nabavke dužni su da imaju položen stručni ispit za rad na poslovima javnih nabavki. Stručni ispit za rad na poslovima javnih nabavki stiče se uspješnim pohađanjem programa profesionalne obuke i edukacije koji utvrđuje, organizuje i sprovodi nadležni organ.

3.6. POGLAVLJE 6: PRIVREDNO PRAVO

3.6.1. Normativni okvir

Vlada je 24. X 2019. utvrdila Predlog zakona o privrednim društvima. Predlog zakona je upućen u dalju proceduru u Skupštinu. Očekivanja su da će novi zakon stupiti na snagu do kraja godine. Zakonom se postiže veći stepen odgovornosti u radu i ukupnom angažmanu lica imenovanih u ključne organe upravljanja kompanija, a kroz razrađeni sistem odgovornosti se na dosljedan i uporediv način kreira kvalitetan koncept zaštite prava, ali i nesporno legitimnih vlasničkih interesa akcionara, posebno manjinskih. Ovako visok stepen zaštite je svakako jedan od ključnih kriterijuma prilikom procjene atraktivnosti investicionog ambijenta određene države.

U skladu sa Zakonom o tržištu kapitala, Komisija za tržište kapitala je usvojila sljedeća podzakonska akta: Pravila o obliku i načinu dostavljanja propisanih informacija u Centralni registar propisanih informacija i Pravila o bližem sadržaju i načinu sačinjavanja i dostavljanja izvještaja o koncesionim i drugim naknadama („Sl. list CG”, broj 6/19).

Centralni registar propisanih informacija

U okviru projekta „Podrška regulaciji finansijskih usluga“, Komisija za tržište kapitala sprovodi aktivnosti na implementaciji projekta izrade Centralnog registra propisanih informacija (CRPI), kao zvaničnog mehanizma za prikupljanje i objavljivanje propisanih informacija u skladu s Direktivom o transparentnosti (2004/109/EZ).

Cilj projekta je izrada i implementacija naprednog IT rješenja za CRPI, koji omogućava prikupljanje, čuvanje, kontrolu i objavljivanje propisanih informacija, uz visok stepen automatizacije procesa i elektronsku komunikaciju između učesnika, a rok za realizaciju projekta je kraj decembra 2019.

Kodeks korporativnog upravljanja

Kada je u pitanju inoviranje Kodeksa korporativnog upravljanja, u toku decembra će biti organizovana posjeta eksperata iz Hrvatske, koji će prenijeti svoja iskustva u ovoj oblasti. U toku prvog kvartala 2020. će biti organizovana posebna ekspertska misija na temu korporativnog upravljanja i izrade projektne dokumentacije za inoviranje Kodeksa korporativnog upravljanja.

3.6.2. Računovodstvo i revizija

3.6.2.1. Normativni okvir

Pripremljen je Nacrt zakona o računovodstvu, koji je prosljeđen EK 27. VI 2019. Nakon pristiglih komentara, Ministarstvo je postupilo u skladu sa sugestijama EK i unaprijeđenu verziju Nacrta zakona dostavilo Komisiji 25. X 2019.

Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore je, u skladu s Uredbom o povjeravanju poslova organa državne uprave nadležnog za poslove računovodstva i revizije, u izvještajnom periodu pripremio nacrt Pravilnika o finansijskim iskazima.

3.6.2.2. Administrativni kapaciteti

Kada je u pitanju administrativni okvir, Direkcija za računovodstvo i Direkcija za nadzor nad revizijom u Ministarstvu finansija raspolažu dovoljnim administrativnim kapacitetima za neometano funkcionisanje i sprovođenje aktivnosti iz djelokruga njihove nadležnosti.

3.7. POGLAVLJE 7: PRAVO INTELEKTUALNE SVOJINE

3.7.1. Ministarstvo ekonomije

Normativni okvir

Vlada je 28. XI 2019. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima.

Redovne aktivnosti

Nastavljeno je ostvarivanje redovnih nadležnosti registracije prava industrijske svojine, kao i redovne nadležnosti iz oblasti autorskog i srodnih prava. Ministarstvo ekonomije kontinuirano prati relevantne presude Evropskog suda pravde, Zajedničke komunikacije EUIPO vezano za pravo na žig, kao i Zajedničke komunikacije u pogledu grafičkog prikaza dizajna. U odnosu na uvođenje novih tehničkih rješenja u oblasti žigova u saradnji sa Svjetskom organizacijom za intelektualnu svojinu-WIPO je nastavljena implementacija WIPO *Publish (internal search)*, koja pomaže zemljama članicama u postupku prikupljanja IP prijave koje su dostupne za internu i javnu pretragu. Javna pretraga će biti dostupna u toku prvog kvartala iduće godine.

U oblasti autorskog i srodnih prava Organizacija za zaštitu prava autora muzike Crne Gore - PAM CG je podnijela žalbu Ministarstvu ekonomije na prvostepeno rješenje Zavoda za intelektualnu svojinu, kojim im je oduzeta dozvola. Ministarstvo ekonomije je usvojilo žalbu, poništilo rješenje Zavoda i predmet vratilo na ponovni postupak i odlučivanje. U novom postupku, koji je u toku, treba donijeti i novo rješenje. Što se tiče funkcionisanja PAM-a, oni legitimno posluju, jer rješenje nije ni izvršno ni pravosnažno.

Međunarodna saradnja

Od 1. I do 1. XI 2019, nastavljena je redovna i intenzivna međunarodna saradnja u oblasti intelektualne svojine sa Svjetskom organizacijom za intelektualnu svojinu (WIPO), Zavodom za intelektualnu svojinu Evropske unije (EUIPO) i Evropskim zavodom za patente (EPO).

Saradnja sa Svjetskom organizacijom za intelektualnu svojinu

Saradnja sa WIPO-om odvijala se na osnovu Plana rada za 2019. sa Sektorom za razvijene i zemlje u tranziciji (WIPO TDC), u skladu s Memorandumom o razumijevanju između WIPO-a i Crne Gore (koji je potpisan u oktobru 2018.). Službenici Ministarstva ekonomije

su učestvovali na seminarima, obukama i međuregionalnim događajima, kao i na zasjedanjima Komiteta WIPO-a.

Crna Gora je učestvovala na 38. zasjedanju Stalnog komiteta za autorsko i srodna prava, u Ženevi, od 1. do 4. IV 2019.

Crna Gora je učestvovala na Regionalnom seminaru o intelektualnoj svojini i sportu, koji je organizovao WIPO u saradnji sa Zavodom za intelektualnu svojinu Slovenije, u Ljubljani, Slovenija, od 28. do 29. V 2019.

Na zahtjev WIPO-a, Crna Gora je dostavila najnovije statističke podatke o registrovanim pravima intelektualne svojine.

U Podgorici je od 8. do 12. VII 2019. održana ekspertska misija u vezi sa programom IPAS.

Delegacija Crne Gore, na čelu sa Dragicom Sekulić, ministarkom ekonomije, učestvovala je na 59. seriji sastanaka Skupština država članica WIPO-a. Ministarka ekonomije dalaje Generalnu izjavu Crne Gore na plenarnoj sjednici 2. X 2019. i sastala se sa Frensis Garijem (*Francis Gurry*), generalnim direktorom WIPO-a, kada je i potvrđena posvećenost Crne Gore nastavku saradnje sa WIPO-om i dat predlog konkretnih aktivnosti za saradnju u 2020. od kojih je najvažnija podrška WIPO-a u izradi Nacionalne strategije intelektualne svojine 2021-2024. Delegacija Crne Gore imala je sastanak sa predstavnicima WIPO TDC sektora, tokom koga su razgovarali o saradnji u 2020.

IT ekspert WIPO-a, boravio je u IPAS misiji u Ministarstvu ekonomije, od 21. do 25. X 2019.

Saradnja sa Evropskim patentnim zavodom

Saradnja s EPO odvijala se na osnovu Plana bilateralne saradnje 2018/2019, kroz učešće osoblja Ministarstva ekonomije na obukama i radionicama, kao i na sajmovima u regionu, kroz prisustvo na sastancima Administrativnog odbora i sastancima Komiteta EPO-a (TOSC i PL). Takođe, EPO je pružio podršku Ministarstvu ekonomije u vidu preporuka za određene odredbe u nacrtu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o patentima.

Saradnja sa Zavodom za intelektualnu svojinu Evropske unije

Saradnja sa EUIPO-om odvijala se na osnovu Plana rada za 2019. U nastojanju da ojačaju uzajamnu plodnu saradnju u oblasti intelektualne svojine, Ministarstvo ekonomije i EUIPO su zaključili Memorandum o razumijevanju.

Ostali vidovi saradnje:

Crna Gora je učestvovala na Sastanku predstavnika kolektivnih organizacija za autorsko i srodna prava (CMOs) i regulatornih organa, koji je organizovao CISAC (Međunarodna konfederacija udruženja autora i kompozitora, sa sjedištem u Francuskoj), u saradnji sa HDS – ZAMP (Udruženje hrvatskih kompozitora), uz podršku Državnog zavoda za intelektualnu svojinu Hrvatske (DZIV), koji je održan u Splitu, Republika Hrvatska, 22. X 2019. (na osnovu poziva CISAC-a).

Statistika u oblasti industrijske svojine za izvještajni period

PATENT

Period	1. januar 2019. - 1. novembar 2019.	1. januar 2019. - 1. novembar 2019.
	BROJ PRIJAVA	PRIZNATA PRAVA
NACIONALNE	7	4
PROŠIRENI EP	304	293

ŽIG

Period	1. januar 2019 - 1. novembar 2019.	
	BROJ PRIJAVA	REGISTROVANO
NACIONALNE	420	213
MEĐUNARODNE*	2511	2656

INDUSTRIJSKI DIZAJN

Period	1. januar 2019. - 1. novembar 2019.	
	BROJ PRIJAVA	PRIZNATA PRAVA
NACIONALNE	1	5
MEĐUNARODNE*	227	218

Statistika u oblasti autorskog i srodnih prava za izvještajni period

1.januar 2019. - 1.novembar 2019.	
ZAHTJEVA ZA DEPONOVANJE	DEPONOвано
16	16

3.7.3. Privredni sud

	Ukupno	do 3mj.	3 do 6 mj.	6 do 12 mj.	1 do 2 god.	2 do 3 god.	3 do 4 god.	4 do 5 god.	Preko 5 god.
Privredni sud	315	114	140	61	/	/	/	/	/
%		36	44	20	/	/	/	/	/

U Privrednom sudu Crne Gore u periodu od 1. I 2019. do 1. XI .2019, primljeno je 315 predmeta iz oblasti zaštite prava intelektualne svojine. Ovi predmeti se uglavnom odnose na zaštitu prava na žig i zaštitu prava autora muzike, a određeni broj i na zaštitu autorskog i srodnih prava. Prosječno trajanje postupka u ovim predmetima je oko 3-6 mjeseci.

Privredni sud Crne Gore zbir (1. I 2019. – 1. XI 2019.)

Trajanje postupka u Privrednom sudu Crne Gore u predmetima od 1. I 2019. - 1. XI 2019.

	VRSTA POVREDE	BROJ NERIJEŠENIH PREDMETA NA POČETKU IZVJEŠTAJNOG RAZDOBLJA	BROJ PRIMLJENIH PREDMETA	BROJ PRIMLJENIH PREDMETA	TUŽBENI ZAHTJEV			NAČIN RJEŠAVANJA PREDMETA					UKUPNO RIJEŠENO	BROJ NERIJEŠENIH PREDMETA NA KRAJU IZVJEŠTAJNOG RAZDOBLJA
					USVOJENO	ODBIJENO	DJELIMIČNO USVOJENO	PRESUDOM	PORAVNANJE	ODBAČAJ	NA DRUGI NAČIN	USTUP DRUGOM SUDU		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
Privredni	ŽIG		23					2			8		10	13
	PATENT													
	INDUSTRIJSKI DIZAJN													

OZNAKE GEOGRAFS KOG PORIJEKLA													
AUTORSKO PRAVO		29 2				4 3	7			5 4		104	188
OSTALO													
SVE UKUPNO		31 5				4 5	7			6 2		114	201

3.7.4. Uprava za inspekcijske poslove - Tržišna inspekcija Autorsko i srodna prava

a) Optički diskovi – po službenoj dužnosti

r.br.		po službenoj dužnosti	po opštem zahtjevu	po pojedinačnom zahtjevu	po zaduženoj prijavi	Ukupno
1.	Broj kontrola u oblasti prometa optičkih diskova	1	/	/	/	1

b) Softverska piraterija – po službenoj dužnosti

r.br.		po službenoj dužnosti	po opštem zahtjevu	po pojedinačnom zahtjevu	po zaduženoj prijavi	Ukupno
	Broj kontrola u oblasti korišćenja softvera	22	/	/	/	22
	Broj subjekata kod kojih su utvrđene nepravilnosti	5	/	/	/	5
	Broj utvrđenih nepravilnosti	5	/	/	/	5
	Broj ukazivanja	5	/	/	/	5
	Broj rješenja	/	/	/	/	/

	Broj kontrolisanih računara	29	/	/	/	29
	Broj računara kod kojih je utvrđeno nelegalno korišćenje softvera	7	/	/	/	7
	Ukupan broj softvera koji se nelegalno koriste / vrijednost u €	10	/	/	/	10
	microsoft windows	7	/	/	/	7
	microsoft office	3	/	/	/	3

Prava industrijske svojine (patent, žig, dizajn, oznake geografskog porijekla, topografija integrisanih kola)

r.br		po službenoj dužnosti	po opštem zahtjevu	po pojedinačnom zahtjevu	po zaduženju prijavi	Ukupno
	Broj kontrola u oblasti industrijske svojine	193	486	9	/	688
	Vrsta proizvoda koji je bio predmet inspekcijanskog nadzora	Kozmetički i proizvodi, patike, dukserice, džemperi, muške i ženske jakne, prsluci, trenerke, ženske čizme, šorcevi	Novčanic, ženske torbe, alkoholno piće, sredstva za brijanje i depilaciju, električni brijачi	Reklamiranje znaka-žiga	/	Kozmetički proizvodi, patike, dukserice, džemperi, muške i ženske jakne, prsluci, trenerke, ženske čizme, šorcevi, novčanici, ženske torbe, alkoholno piće, sredstva za brijanje i depilaciju, električni brijачi, reklamiranje znaka-žiga
	Broj subjekata kod kojih su	2	3	2	/	7

	utvrđene nepravilnosti					
	Broj utvrđenih nepravilnosti	2	3	2	/	7
	Broj ukazivanja	/	/	/	/	/
	Broj rješenja	2	3	2	/	7
	Broj slučajeva oduzete robe	2	3	2	/	7
	Broj komada oduzete robe / vrijednost u €	201/ 9.710,00€	73/ 962,00€	13/ 2.619,40€	/	287/ 13.291,4 €
	patent	/	/	/	/	/
	žig	201/ 9.710,00€	73/ 962,00€	13/ 2.619,40€	/	287/ 13.291,4 €
	Broj izdatih prekršajnih naloga/vrijednos t u €	4/ 4.000,00€	5/ 5.300,00 €	2/ 2.000,00€	/	11/ 11.300,00€

U ovom periodu podnijeto je ukupno 14 zahtjeva nosioca prava za zaštitu prava intelektualne svojine (9 opštih i 5 pojedinačnih).

3.7.5. Uprava carina

Uprava carina je, u periodu od 1. I 2019. do 1. XI 2019, po osnovu sumnje u povredu prava intelektualne svojine prekinula 72 carinska postupka i privremeno zadržala robu u ukupnoj količini od 11.408 komada robe (odjeća, obuća, torbe, auto djelovi, oprema za mobilne telefone, satovi i dr).

U izvještajnom periodu Uprava carina je usvojila 110 zahtjeva za preduzimanje carinskih mjera za zaštitu prava intelektualne svojine, 3 zahtjeva su odbijena zbog formalnih nedostataka i donijeto je 1 rješenje o obustavljanju postupka zbog odustanka stranke.

Pod carinskim nadzorom je, u ovom periodu, uništena krivotvorena roba u ukupnoj količini od 21.364 komada robe.

U oktobru 2019. izrađena je instrukcija za carinske službenike koja se odnosi na male pošiljke (poštanske pošiljke i pošiljke brze pošte) u kojoj je ukazano na specifičnosti ove vrste postupka u odnosu na redovni postupak.

Shodno Planu aktivnosti Radne grupe za organizovanje i sprovođenje zajedničkih akcija usmjerenih na sprječavanje i suzbijanje vršenja povreda prava intelektualne svojine za 2019, realizovane su brojne i značajne aktivnosti i to:

- dvije zajedničke akcije u Baru 25. VII 2019. i Bijelom Polju 26. IX 2019, prilikom kojih su vršene pojačane mjere carinskog nadzora i kontrole od strane organizacionih jedinica koje pripadaju ovom području. Carinski službenici su tokom zajedničkih akcija učestvovali u promotivnim aktivnostima, gdje su na posebno opremljenim štandovima distribuirani informativni materijali iz ove oblasti i zainteresovanim građanima prezentovani primjerci zadržane krivotvorene robe,
- 24. VII 2019. u Ministarstvu ekonomije je održan sastanak Koordinacionog tima za sprovođenje prava intelektualne svojine (Ministarstvo ekonomije, Uprava policije, Uprava carina i Tržišna inspekcija) sa zastupnicima nosilaca prava, a radi daljeg unaprjeđenja saradnje sa nosiocima prava i njihovim pravnim zastupnicima u Crnoj Gori i zajedničkog efikasnijeg sprovođenja zaštite prava intelektualne svojine,
- 3. X 2019. u Podgorici je u Srednjoj elektrotehničkoj školi „Vaso Aligrudić“ održano predavanje za učenike završnih razreda u cilju sprovođenja programa edukacije iz oblasti zaštite prava intelektualne svojine,
- u toku je izrada brošure - promotivnog materijala koji bi bio korišćen tokom promotivnih aktivnosti, koji će sadržati neophodne kratke informacije o sistemu zaštite intelektualne svojine u cilju informisanja nosilaca prava intelektualne svojine kao i građana o posljedicama koje mogu nastati kupovinom, uvozom i korišćenjem krivotvorene robe kao i o sistemu zaštite intelektualne svojine u Crnoj Gori.

Zbog porasta trenda naručivanja robe putem interneta posredstvom neoficijelnih sajtova i društvenih mreža, Uprava carina je, krajem septembra 2019. objavila saopštenje za javnost o pošljakama koje se naručuju putem interneta. Ovim saopštenjem je građanima ukazano da poštanske pošiljke nijesu izuzete od primjene carinskih mjera, te da se mogu oduzeti i uništiti i sugerisano da budu oprezni pri naručivanju robe sa neoficijelnih sajtova, jer je moguće da se radi o krivotvorenoj robi, upitnog i neprovjerenog kvaliteta.

Video konferencija za pregovaračko poglavlje 7 – Pravo intelektualne svojine je održana 24. X 2019. Tokom 2019. u cilju izvještavanja EK, Uprava carina je izradila statističke izvještaje za periode: godišnji za 2018; tromjesečni za prva 3 mjeseca ove godine (1. I 2019. do 31. III 2019), za 20. VI 2018. do 24. IV 2019; tromjesečni (01. IV 2019 do 30. VI 2019.), polugodišnji 1.I 2019. do 30.VI 2019. i za period 1.VII do 30. IX 2019.

3.7.6. Uprava policije

Vrsta povrede krivičnog djela	Podnijeto prijava	Broj podnijetih krivičnih prijava Državnom tužilaštvu	Vrsta oduzetih proizvoda	Količina oduzeti	Vrijednost	Broj neriješeni
	/					

			1				h predmeta	oduzetih predmeta	h prijava na kraju izvještajnog perioda
	Po službenoj dužnosti	Po prijavi	Broj počinitelaca krivičnih djela		Odbačeno prijava				
			Fizičko lice	Pravno lice					
Autorsko pravo	Čl.234 KZ CG X 4	/	3	1	/	/	/	/	

U navedenom vremenskom periodu aktivnosti Uprave policije ogledaju se kroz rad predstavnika Uprave policije u radnoj grupi i Koordinacionom timu za sprovođenje prava intelektualne svojine i učešća službenika Uprave policije u sprovođenju konkretnih aktivnosti – zajedničkih akcija sa drugim institucijama zaduženih za zaštitu prava intelektualne svojine.

3.7.7. Vrhovno državno tužilaštvo

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, samo su u Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici formirani krivični predmeti za krivična djela protiv intelektualne svojine. Jedan po krivičnoj prijavi nevladine organizacije, protiv fizičkog lica, za krivično djelo povreda moralnih prava, autora i interpretatora iz čl.233 st.1 Krivičnog zakonika Crne Gore, u kojem je, nakon izviđaja, Osnovnom sudu u Podgorici podniet optužni predlog protiv prijavljenog lica kao okrivljenog, za prijavljeno krivično djelo, a glavni pretres je u toku. Drugi predmet je formiran po krivičnoj prijavi iste nevladine organizacije, podnijetoj protiv nepoznatog učinioca krivičnog djela povreda moralnih prava autora i interpretatora iz čl.233 st.1 Krivičnog zakonika Crne Gore, koji je završen odbacivanjem prijave, jer ne postoji osnovana sumnja da je učinjeno krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti.

3.8. POGLAVLJE 8: KONKURENCIJA

3.8.1. Antimonopolska politika i koncentracije

Zakonodavni okvir

Imajući u vidu obavezu usklađivanja Zakona o zaštiti konkurencije („Sl.list CG”, br. 44/12 i 13/18), sa Zakonom o državnoj upravi („Sl.list CG”, broj 78/18), kojim je utvrđeno da će se odredbe posebnih zakona kojima su osnovane: Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, Agencija za lijekove i medicinska sredstva, Agencija za mirno rješavanje radnih sporova, Agencija za nadzor osiguranja, Agencija za zaštitu

konkurencije, Fond penzijskog i invalidskog osiguranja Crne Gore, Fond za zdravstveno osiguranje Crne Gore i Fond rada, uskladiti sa Zakonom o državnoj upravi, i to u roku od 12 mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona, odnosno do kraja tekuće godine, javila se potreba usklađivanja odredbi Zakona o zaštiti konkurencije sa istim. Shodno tome, pristupilo se izradi Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti konkurencije u cilju izmjene odredbi zakona u dijelu organizacije rada Agencije, kao i dodatnog preciziranja nadležnosti Agencije, kao i eventualnih izmjena u dijelu koji se odnosi na nadležnosti za izricanje novčanih kazni.

Administrativni kapaciteti

Agencija za zaštitu konkurencije trenutno broji 28 zaposlenih, uključujući predsjednika i dva člana Savjeta Agencije, v.d. direktora Agencije i 24 službenika.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za zaštitu konkurencije, koji je usvojen 11. XII 2018. i Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije, predviđeno je ukupno 45 radnih mjesta za konkurenciju i državnu pomoć. Izmjene Pravilnika su donešene 18. I 2019.

U Sektoru za utvrđivanje zabranjenih sporazuma, zloupotrebe dominantnog položaja, procjene koncentracija, pojedinačnih izuzeća i sektorskih analiza i Službi za opšte poslove i finansije raspisana su četiri oglasa od kojih je realizovan izbor za jedno radno mjesto u službi za opšte poslove i finansije. Na oglasenom slobodnom radnom mjestu za jednog samostalnog savjetnika za informacione tehnologije (IT) prijavljeni kandidat nije izašao na testiranje, dok za dva raspisna oglasa za popunu radnih mjesta u Sektoru za utvrđivanje zabranjenih sporazuma, zloupotrebe dominantnog položaja, procjene koncentracija, nije bilo izabranih kandidata, jer na jednom oglasu kandidat nije položio test opšteg znanja, dok na drugom oglasu nije bilo prijavljenih kandidata.

Na osnovu preporuke EK o povećanju zarada u Agenciji za zaštitu konkurencije, poslat je Predlog Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o koeficijentima za utvrđivanje zarade zaposlenih u Agenciji za zaštitu konkurencije, na mišljenje Ministarstvu finansija kojim je predloženo uvećanje zarada od 30% za radna mjesta zaposlenih u Agenciji za zaštitu konkurencije u odnosu na postojeće vrednovanje. Ministarstvo finansija je 4. XII 2019. dalo saglasnost na Predlog pravilnika izuzev u dijelu koji se odnosi na uvećanje zarada zaposlenih do 30%.

Koncentracije (podaci uključuju i rješenja donijeta 5. novembra 2019)

U izvještajnom periodu, Agenciji su podnijeta 52 nova zahtjeva za izdavanje odobrenja za sprovođenje koncentracije. Izdato je 50 rješenja o odobrenju koncentracija, od čega je 12 rješenja koje se odnose na prethodni izvještajni period, jedan postupak je obustavljen zbog odustajanja od zahtjeva i 37 rješenja koja se odnose na podnijete zahtjeve u ovom izvještajnom periodu.

U proceduri je 14 zahtjeva koji će biti riješeni u zakonom predviđenom roku.

Jedan zahtjev za pojedinačno izuzeće sporazuma od zabrane je u toku (Hemofarm/Farmegra). Agencija je postupajući po službenoj dužnosti utvrdila da učesnici nijesu prijavili predmetnu koncentraciju u roku koji je predviđen članom 52 stav 2 Zakona, te je u predmetnom postupku primijenila odredbe člana 68 Zakona i izrekla novčanu kaznu pravnom licu u iznosu od 4.000 eura, kao i odgovornom licu u pravnom licu u iznosu od 1.000 eura.

Podnijeti su prekršajni nalozi u sledećim predmetima: Hotel Portorož/Aerodrom Portorož i Telekom Srbija (Go4Yu)/Lin2Yu, zbog kašnjenja prilikom podnošenja zahtjeva za odobrenje koncentracije i Telekom Srbija/Oskar, Telekom Srbija/Limes i Fortenova/Agrolaguna, zbog nepodnošenja zahtjeva za odobrenje koncentracije.

Privredni subjekti Hotel Portorož/Aerodrom Portorož i Telekom Srbija (Go4Yu)/Lin2Yu izvršili su uplatu po navedenim prekršajnim nalogima. U predmetima Telekom Srbija/Oskar, Telekom Srbija/Limes i Fortenova/Agrolaguna, nakon izdavanja prekršajnih naloga, stranke su podnijele zahtjev za sudsko odlučivanje.

Zabranjeni sporazumi i zloupotreba dominantnog položaja

• Kartelni sporazumi

Pokrenuti postupci

1. Agencija je dana 17. IV 2019. pokrenula ispitni postupak po službenoj dužnosti protiv „PIN MONTENEGRO“, D.O.O. PODGORICA, na relevantnom tržištu prodaje elektronskih uređaja na teritoriji Crne Gore, radi ispitivanja postojanja akata koji za cilj ili posledicu imaju ili mogu imati sprječavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije u smislu člana 8. stav 1. tačka 1 i 6 Zakona o zaštiti konkurencije („Sl. list CG“, br. 44/12 i 13/18). Agencija je održala usmenu raspravu 30. VII 2019. Postupak za donošenje Obavještenja o utvrđenim činjenicama, okolnostima i zaključcima je u toku.

2. Od strane Agencije, dana 24. VII 2019. pokrenut je postupak po službenoj dužnosti protiv „PROKOM“, D.O.O. PODGORICA i „DENARIUS“ D.O.O, BUDVA, na relevantnom tržištu postprodajnih usluga, uslova garancije, servisne usluge, nabavke i prometa rezervnih djelova za motorna vozila, uključujući i motocikle, na teritoriji Crne Gore, radi ispitivanja postojanja zabranjenog sporazuma, odnosno akata koji za cilj ili posledicu imaju ili mogu imati sprječavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije u smislu člana 8. stav 1. tačka 1 i 6 Zakona o zaštiti konkurencije („Sl. list CG“, br.44/12 i 13/18). Postupak je u toku.

Nenajavljeni neposredni uvid

1. Agencija je dana 18. IV 2019. po pokrenutom postupku po službenoj dužnosti, izvršila nenajavljeni neposredni uvid u poslovnim prostorijama Društva za proizvodnju, promet i usluge, export-import „PIN MONTENEGRO“, d.o.o. Podgorica. Ovlašćena lica Agencije, u postupku nenajavljenog uvida su pregledala i kopirala isprave koje sadrže dokumenta, podatke i informacije, uključujući sve vidove korespodencije o poslovnom odnosu između PIN MONTENEGRO D.O.O. i njegovih dobavljača, kupaca i ostalih učesnika

na tržištu koji se bave prodajom elektronskih uređaja na teritoriji Crne Gore, što podrazumjeva kopiranje svih zaključenih ugovora sa aneksima i prilogima ugovora koji su na snazi, sa dobavljačima i/ili kupcima koji važe za posljednje tri godine, kao i prateću dokumentaciju koja je prethodila zaključivanju navedenih ugovora ili je služila za potrebe sprovođenja dogovorenog sa dobavljačima i/ili kupcima sa sjedištem i poslovanjem u Crnoj Gori ili inostranstvu.

2. Agencija je 25. VII 2019, po pokrenutom postupku po službenoj dužnosti, izvršila nenajavljeni neposredni uvid u postupku pokrenutom po službenoj dužnosti od strane Agencije protiv „PROKOM“ D.O.O. PODGORICA. Ovlašćena lica Agencije, u postupku nenajavljenog uvida su pregledala i kopirala isprave koje sadrže dokumenta, podatke i informacije, uključujući sve vidove korespodencije o poslovnom odnosu između „PROKOM“ D.O.O. PODGORICA i njegovih dobavljača i kupaca, kao i podatke koji se odnose na ostale učesnike na relevantnom tržištu na teritoriji Crne Gore, obuhvatajući uvoz i servisiranje vozila i motocikala, odnosno vršila kopiranje svih zaključenih ugovora sa aneksima i prilogima ugovora koji su bili ili su na snazi i primjeni, u okviru distributivno prodajnog sistema proizvođača, i /ili uvoznika motornih vozila, koji važe za posljednje tri godine, kao i prateću dokumentaciju koja je prethodila zaključivanju navedenih ugovora, odnosno dokumentaciju koja je u vezi sa izvršenjem navedenih ugovora ili drugih dogovora sa dobavljačima i/ili kupcima sa sjedištem i poslovanjem u Crnoj Gori ili inostranstvu, odnosno cjelokupnu korespodenciju u elektronskom ili drugom formatu, sa poslovnim partnerima, proizvođačima, dobavljačima i/ili kupcima, u vezi sa predmetom poslovanja i saradnje.

Inicijative

U periodu od 1. I 2019. do 15. XI 2019, Agenciji je podnijeto ukupno dvanaest inicijativa za ispitivanje povrede konkurencije od čega je riješeno deset. Takođe, u ovom izvještajnom periodu riješene su još dvije inicijative, koje su podnijete u toku 2018.

Postupak za izjašnjenje po inicijativi podnosiocu zahtjeva je u toku za jednu inicijativu iz ovog izvještajnog perioda, dok je za jednu inicijativu potrebna dopuna dokumentacije od strane podnosioca iste.

Sektorske analize

- Sektorska analiza - Ispitivanje stanja konkurencije na tržištu uvoza, distribucije i prodaje dječije opreme na teritoriji Crne Gore /započeta u maju 2018.
- Sektorska analiza - Postupak analize uslova konkurencije na tržištu prodaje elektronskih uređaja na teritoriji Crne Gore/započeta u decembru 2018.
- Sektorska analiza - Postupak analize uslova konkurencije na tržištu postprodajnih usluga, obuhvatajući garanciju, servisne usluge, promet i korišćenje rezervnih djelova za motorna vozila /započeta u maju 2018.

Širenje svijesti

Agencija aktivno učestvuje u aktivnostima koje su usmjerene na širenje svijesti o potrebi zaštite konkurencije, kao i aktivnom razumijevanju i angažovanju svih koji imaju direktnog i/ili indirektnog uticaja u ovoj oblasti. U periodu od 1. I 2019. do 15. XI 2019. izdata su dva mišljenja kroz *širenje svijesti/competition advocacy* od strane Agencije, i to:

1) Povodom inicijative za utvrđivanje povrede konkurencije, na osnovu člana 7 i člana 19 Zakona o zaštiti konkurencije („Sl. list CG”, br. 44/12 i 13/18), od strane Morić Jovana, Boka Adriatic Ltd, 85343 Bijela, koji je istu podnio u ime sedam vlasnika turističkih čamaca registrovanih u privredne svrhe (u daljem tekstu: „podnosioci inicijative“), za pokretanje postupka ispitivanja povrede konkurencije davanjem prvenstvene koncesije privrednom subjektu „Luka Kotor“ AD za usluge u međunarodnom pomorskom saobraćaju – Kotor, sa sjedištem na adresi Park slobode br. 1, Kotor od strane Vlade Crne Gore, Ministarstva saobraćaja i pomorstva. *Competition Advocacy* je upućen: Lučkoj upravi Crne Gore i Ministarstvu saobraćaja i pomorstva.

2) Povodom inicijative za utvrđivanje povrede konkurencije, na osnovu člana 7 i člana 19 Zakona o zaštiti konkurencije („Sl. list CG”, br. 44/12 i 13/18), od strane Grupe birača „Građanska akcija“, sa sjedištem u Budvi, Lazi b.b, za pokretanje postupka ispitivanja povrede konkurencije protiv Javnog preduzeća za upravljanjem morskim dobrom Crne Gore (JPMD), sa sjedištem u Budvi, Ulica Popa Jola Zeca bb. *Competition Advocacy* je upućen: Ministarstvu održivog razvoja i turizma i JPMD.

Mišljenja

Značajan dio rada i postupanja Agencije odnosi se i na ovlašćenja Agencije za davanje stručnih mišljenja na važeće propise, davanje mišljenja kojima se promoviše znanje o tržišnoj konkurenciji, kao i donošenju mišljenja ili stručnih stavova o rješenjima i razvoju komparativne prakse iz područja prava i zaštite politike konkurencije.

Agencija za zaštitu konkurencije je, u periodu od 1. I 2019. do 15. XI 2019, u skladu sa svojim nadležnostima iz člana 19 stav 2 tačka 5 Zakona o zaštiti konkurencije, po zahtjevima izdala ukupno osam mišljenja, od čega su četiri mišljenja o primjeni važećih propisa, koji utiču ili mogu uticati na konkurenciju, dva mišljenja po zahtjevu učesnika na tržištu u vezi s primjenom propisa o zaštiti konkurencije i dva mišljenja su na nacrt testa tri kriterijuma i na predlog Odluke o relevantnim tržištima usluga, dostavljena od strane Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

Okončani postupci

- Jedna zloupotreba dominantnog položaja na tržištu lučkih usluga akvatorijum Luke Kotor - u ponovnom postupku, a rješavajući po presudi Upravnog suda u postupku protiv „Luka Kotor“ AD, od strane Agencije je donijeto rješenje dana 2. X 2019.
- Jedan zabranjeni sporazum na relevantnom tržištu javnih nabavki –RTG filmova i potrošnog materijala - postupak po tužbi na Rješenje Agencije kojim je utvrđeno postojanje zabranjenog sporazuma protiv „Urion-Montemedicom“ DOO na tržištu javnih nabavki pred Upravnim sudom je u toku. Na rješenje suda za prekršaje na koje je Agencija uložila žalbu Višem sudu za prekršaje Crne Gore, a koja se odnosila

na visinu izrečene novčane kazne, odbijena je žalba Agencije.

- Jedan zabranjeni sporazum na relevantnom tržištu pružanja usluga obuke za sve kategorije vozila od strane auto škola na teritoriji Opštine Nikšić - u nastavku prekršajnog postupka u kojem je Agencija Suda za prekršaje Nikšić podnijela sedam pojedinačnih zahtjeva za pokretanje prekršajnih postupaka protiv učesnika zabranjenog sporazuma auto škola. Od strane Suda za prekršaje kažnjeno je jedno pravno lice novčanom kaznom u iznosu od 500 eura, kao i odgovorno lice u navedenom pravnom licu, novčanom kaznom od 200 eura. Ostalih 6 postupaka je u toku.

3.8.2 Državna pomoć (u periodu od 1. januara 2019 – 1. novembra 2019)

3.8.2.1 Usklađivanje zakonodavstva i institucionalna postavka

Agencija za zaštitu konkurencije, u skladu sa Zakonom o zaštiti konkurencije („Sl. list CG”, br. 44/12 i 13/18) i Zakonom o kontroli državne pomoći („Sl. list CG”, broj 12/18), je pripremila dva predloga pravilnika i jedan predlog uredbe i dostavila Ministarstvu finansija u cilju donošenja predloženih akata, i to: Pravilnik o načinu i postupku podnošenja prijave državne pomoći, Pravilnik o dopuni pravilnika o listi pravila državne pomoći i Uredbu o ukidanju uredbe o načinu i postupku podnošenja prijave državne pomoći.

3.8.2.2. Kapaciteti za sprovođenje i primjenu

Aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za zaštitu konkurencije uspostavljen je Sektor za kontrolu državne pomoći u kojem je sistematizovano 11 radnih mjesta, sa mjestom pomoćnika direktora. Sektor za kontrolu državne pomoći ima dva odsjeka i to: Odsjek za utvrđivanje usklađenosti državne pomoći i Odsjek za neposrednu kontrolu državne pomoći.

U izvještajnom periodu su sprovedena četiri oglasa u cilju popunjavanja radnih mjesta u Sektoru za kontrolu državne pomoći. U odnosu na sprovedene oglase, zaposleni su: Glavno ovlašćeno službeno lice u Agenciji za zaštitu konkurencije u Odsjeku za neposrednu kontrolu – Sektoru za kontrolu državne pomoći, samostalni savjetnik I u Odsjeku za usklađenost državne pomoći, kao i ovlašćeno službeno lice III u Odsjeku za neposrednu kontrolu. Jedan izabrani kandidat putem internog oglasa za radno mjesto Samostalni savjetnik I, u Sektoru za kontrolu državne pomoći, Odsjek za utvrđivanje usklađenosti državne pomoći, je odustao od radnog angažmana u Agenciji.

U periodu do 1. XI 2019, Sektor za kontrolu državne pomoći je pripremao dokumentaciju, odnosno stručne osnove za odlučivanje Savjeta Agencije, u kom periodu je donijeto 26 Odluka od čega 11 rješenja i 15 mišljenja koja se odnose na državnu pomoć, i to kako slijedi:

- Sedam rješenja o usklađenosti državne pomoći, po prijavljenim šemama državne pomoći,
- Dva rješenja o usklađenosti državne pomoći, po prijavljenoj individualnoj pomoći,

- Dva rješenja o pokretanju ispitnog postupka kontrole dodijeljene državne pomoći,
- Petnaest mišljenja o usklađenosti pravnih akata (zakonskih i podzakonskih) s pravilima državne pomoći.

Vlada je 27. VI 2019. usvojila Godišnji izvještaj o dodijeljenoj državnoj pomoći u 2018.

3.9. POGLAVLJE 9: FINANSIJSKE USLUGE

3.9.1. Normativni okvir

Skupština je 2. XII 2019. donijela Zakon o kreditnim institucijama, Zakon o sanaciji kreditnih institucija, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o stečajju i likvidaciji banaka i Zakon o zaštiti depozita.

Navedenim zakonodavnim paketom izvršiće se usaglašavanje sa Regulativom 575/2013/EU (tzv. CRR) i direktivama 2013/36/EU (tzv. CRD) i 2014/59/EU (tzv. BRRD) i unaprijediti postojeći okvir za nadzor nad poslovanjem kreditnih institucija i za pravovremenu intervenciju u kreditnoj instituciji koja je u problemima, dok će se Zakonom o zaštiti depozita izvršiti usklađivanje sa Direktivom 2014/49EU kojom je, između ostalog, propisano uvođenje diferenciranog metoda obračuna premije za zaštitu depozita, sa primjenom od 1. I 2021. Takođe, visina garantovanog depozita određena je na iznos od 100.000 eura po deponentu, a primjenjivaće se danom pristupanja Crne Gore EU.

U okviru tvining projekta „Podrška regulisanju finansijskih usluga“ uspješno je realizovano 11 ekspertskih misija sa ciljem pružanja ekspertize neophodne za transponovanje relevantnih EU propisa u crnogorski zakonodavni okvir. Pored radne verzije nacrtu Zakona o kreditnim institucijama, u okviru uspješne saradnje sa ekspertima Hrvatske narodne banke pripremljen je i određeni broj radnih verzija podzakonskih propisa kojima će se izvršiti potpuno usklađivanje sa Direktivom 2013/36/EU i Regulativom (EU) 575/2013 (CRD IV). Izvršena je i dodatna revizija i usklađivanje pojedinih propisa koji se izrađuju u okviru ovog projekta sa poslednjim izmjenama pomenutih EU propisa (CRD V i CRR2), u mjeri u kojoj je to bilo moguće i primjenjivo.

Savjet Centralne banke je 11. III 2019. usvojio Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o kreditnom registru („Sl. list CG”, broj 18/19), kojom se obezbjeđuju preduslovi da i banka nad kojom je otvoren stečajni postupak ili postupak likvidacije izvršava obavezu izvještavanja Centralne banke Crne Gore za potrebe Kreditnog registra.

Savjet Centralne banke je 25. VI 2019. usvojio Odluku o dopunama Odluke o izvještajima koji se dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore („Sl. list CG“, broj 37/19), kojom se uvodi dodatno izvještavanje Centralne banke od strane banaka u cilju povećanja baze podataka o određenim kategorijama aktive i pasive banaka (kreditni, avansi, hartije od vrijednosti, subordinisani dug), koja će se koristiti i za potrebe standardizovanih izvještaja Međunarodnog monetarnog fonda.

Nakon prestanka važenja Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama („Sl. list CG“, br. 20/15, 37/17, 43/18), krajem maja 2019. Centralna banka je izvršila dvije izmjene Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama, u decembru 2018. - Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama („Sl. list CG“, broj 86/18 - sa rokom primjene od 1. VII 2019) i u julu 2019. - Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama („Sl. list CG“, broj 42/19 - sa rokom primjene od 1. I 2020). Posljednjim izmjenama su, u okviru usklađivanja sa Regulativom (EU) br. 680/2014 i Smjernicama Evropskog bankarskog regulatora (EBA) o nekvalitetnim i restrukturiranim kreditima, postavljena nova pravila za utvrđivanje i iskazivanje NPL-a kao i za tretman restrukturiranih kredita, čime se obezbjeđuje potpuna uporedivost podataka o nekvalitetnim kreditima u bankarskom sistemu u Crnoj Gori sa podacima država članica EU.

U Odluci o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama i dalje je na snazi obaveza banaka za donošenje sveobuhvatnih strategija postupanja sa NPL-ovima za period od tri godine, godišnjih operativnih ciljeva za smanjenje NPL-a kao i kvartalnih izvještaja o realizaciji operativnih ciljeva, koji su u proteklom periodu značajno doprinijeli smanjenju NPL-ova u bankama. Ova dokumenta su predmet kontinuiranog supervizorskog nadzora i posvećuje im se posebna pažnja.

Savjet Centralne banke je 14. X 2019. usvojio Odluku o mjerama za ograničavanje ročnosti kredita koje banke odobravaju fizičkim licima („Sl. list CG“, broj 59/19 - sa primjenom od 1. I 2020), sa ciljem daljeg održavanja stabilnosti finansijskog sistema i održivog finansiranja fizičkih lica. Primjena ovih mjera predstavlja preventivno djelovanje na potencijalni rizik od rasta zaduženosti i neizvršenja ugovornih obaveza po kreditima, prije svega gotovinskim kreditima fizičkim licima, do kojeg bi moglo doći u eventualnoj silaznoj fazi poslovnog (konjuktornog) ciklusa.

Cijeneći značaj eksterne, nezavisne procjene kvaliteta sredstava bankarskog sistema u cilju jačanja finansijske stabilnosti i povjerenja u finansijski sistem, CBCG je izradila Akcioni plan koji obuhvata segmente koji se odnose na strukturu upravljanja procesom procjene kvaliteta aktive (AQR-a), vremensku sekvencu implementacije AQR-a, predlog dinamike obuhvata banaka AQR-om. AQR će se sprovesti u svih 13 banaka prisutnih na crnogorskom tržištu. Banke će putem otvorenog tendera birati eksterne revizore koji će vršiti proces implementacije AQR-a sa stanovišta banke. CBCG će u svojstvu konsultanta

odabrati respektabilnog izvođača, koji će na aktivan način sa CBCG pratiti proces implementacije AQR-a. U tom pravcu, u decembru 2019. pokrenut je postupak javne nabavke odnosno raspisan je tender za izbor konsultanta CBCG za implementaciju AQR-a.³ Sam proces AQR-a, u skladu sa ECB-ovim priručnikom iz 2018, sastoji se od devet radnih blokova. Akcionim planom definisano je da se proces sprovođenja AQR-a odvija sledećom dinamikom: (i) izrada ToR-a (engl. *terms of reference*) za provajdera koji će pomagati CBCG i pokretanje tendera, decembar 2019. - januar 2020; (ii) selekcija portfolija (preliminarna selekcija portfolija po bankama, odobrenje portfolija, javna nabavka AQR provajdera za banke, javna nabavka procjenitelja za nekretnine, kreiranje AQR timova - do kraja aprila 2020; (iii) sprovođenje AQR-a po radnim blokovima, maj - novembar 2020; (iiii) rezultati procjene AQR-a i izrada planova za eventualno prilagođavanje nivoa nedostajućeg kapitala po bankama, decembar 2020.

U cilju jačanja institucionalnih i supervizorskih kapaciteta, izvršena je izmjena organizacije CBCG radi adekvatne realizacije i praćenja primjene novog regulatornog okvira: formiranje posebne organizacione jedinice za off-site nadzor kreditnih institucija, nove jedinice za kontrolu operativnog rizika kreditnih institucija, kao i novog sektora koji će se baviti sanacijom kreditnih institucija i uspostavljanje Fonda za sanaciju.

Takođe, u julu 2019. donijeta je Odluka o formiranju Komiteta za superviziju banaka kao stalnog stručnog savjetodavnog tijela guvernera CBCG. Djelokrug rada Komiteta je razmatranje svih pitanja od značaja za obavljanje supervizorske funkcije CBCG u odnosu na banke.

Kada je riječ o nebankarskim finansijskim institucijama, Centralna banka je izdala dozvolu za rad jednom faktoring društvu koje je odmah nakon toga uključeno u sistem izvještavanja pružalaca finansijskih usluga, čime su stečeni uslovi za nadzor i ovog društva. Takođe, Centralna banka je odbila izdavanje dozvole za rad jednoj mikrofinansijskoj instituciji (MFI) jer je ocijenjeno da ne ispunjava uslove vezane za transparentnost poslovanja kao i zbog razloga vezanih za neprijavlivanje svih informacija o povezanim licima čiji je vlasnik osnivač koji je podnio zahtjev za izdavanje dozvole za rad. U toku je postupak ispitivanja ispunjenosti uslova za dva nova društva i to još jedne MFI i jedno društva za otkup potraživanja, koja su podnijela zahtjeve za izdavanje dozvole za rad. Dodatno, Centralna banka je u decembru 2019. izdala dozvolu za rad za još jednu MFI i jedno društva za otkup potraživanja.

U okviru tvining projekta „Podrška regulaciji finansijskih usluga”, u saradnji sa ekspertima iz Njemačke i Hrvatske, pripremljeni su radni nacrti Zakona o investicionim fondovima, Zakona o alternativnim investicionim fondovima i Zakona o penzionim fondovima. Takođe, u okviru istog projekta, urađen je predlog izmjena i dopuna Zakona o tržištu kapitala u oblastima koje se odnose na MiFID II direktivu, Transparentnost, Zloupotrebu tržišta i Garantni fond za zaštitu investitora. U narednom periodu planirana

---

³ <https://www.cbcg.me/me/javnost-rada/aktuelno/saopstenja/pokrenut-postupak-javne-nabavke-za-izbor-konsultanta-cbcg-za-implementaciju-aqra?id=1643>

je izrada izmjena i dopuna u dijelu Prospekta, tj. usaglašavanja sa Uredbom o prospektu koja u potpunosti mijenja direktivu o Prospektu. Takođe, u okviru pomenutog projekta, u toku je implementacija projekta izrade Centralnog registra propisanih informacija (CRPI) kao zvaničnog mehanizma za prikupljanje i objavljivanje propisanih informacija u skladu sa direktivom o Transparentnosti 2004/109.

U skladu sa Zakonom o tržištu kapitala, Komisija za tržište kapitala je usvojila Pravila o obliku i načinu dostavljanja propisanih informacija u Centralni registar propisanih informacija („Sl. list CG”, broj 6/19) i Pravila o bližem sadržaju i načinu sačinjavanja i dostavljanja izvještaja o koncesionim i drugim naknadama („Sl. list CG”, broj 6/19)

U oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, Komisija je usvojila Priručnik za sprovođenje nadzora zasnovanog na riziku, kao i Smjernice za pristup zasnovan na riziku i izradu analize rizika od pranja novca i finansiranja terorizma kod učesnika na tržištu kapitala. Takođe, nastavljena je saradnja sa holandskom Narodnom bankom u oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

U okviru tvining projekta „Podrška regulaciji finansijskih usluga”, Agencija za nadzor osiguranja je u izvještajnom periodu nastavila aktivnosti na izradi nacрта novog Zakona o osiguranju. Predmetni zakon treba da obezbijedi prenošenje direktive Solventnost II i Direktive o distribuciji osiguranja u crnogorsko zakonodavstvo. Za prenošenje direktive Solventnost II Agenciji je u toku 2019, u sklopu projekta, pružena tehnička pomoć usmjerena na objašnjenje odredbi ove direktive, kao nastavak istovrsnih aktivnosti iz 2018. Za prenošenje Direktive o distribuciji osiguranja početkom novembra Agenciji je pružena tehnička pomoć kroz dvodnevnu tajeks misiju usmjerenu na upoznavanje sa zahtjevima ove direktive i pomoć pri transponovanju odredbi u radnu verziju zakona. Odredbe predmetnog zakona u potpunosti će stupiti na snagu danom pristupanja Crne Gore EU.

U izvještajnom periodu Agencija je pripremila i radnu verziju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osiguranju, kojim se taj zakon usklađuje sa zahtjevima Zakona o državnoj upravi, a utvrđivanje ovog akta od strane Vlade planirano je za IV kvartal 2020. Ovim zakonom mijenja se dosadašnji status Agencije za nadzor osiguranja, koja postaje dio državne uprave pod nadležnošću Vlade, za razliku od drugih finansijskih regulatora.

Pored navedenog, krajem oktobra 2019. nakon prijema trećeg seta odgovora od strane Agencije za nadzor osiguranja, EK je dala neformalnu saglasnost za nastavak procedure usvajanja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju.

U pogledu stanja na tržištu osiguranja, crnogorsko tržište osiguranja ostvaruje pozitivne trendove u kontinuitetu, pa je, prema preliminarnim podacima, bruto fakturisana premija za period od 1. I - 1. XI 2019. iznosila 79,8 miliona eura, što predstavlja rast od 10,6% u odnosu na isti period prethodne godine.

3.9.2. Administrativni kapaciteti

Sektor za kontrolu pružanja finansijskih usluga je dobio novi odgovarajući prostor u okviru Centralne banke, a pojačan je angažovanjem dva izvršioca u Odjeljenju za neposrednu kontrolu. Druge aktivnosti CBCG su bile usmjerene ka modernizaciji svih segmenata poslovanja i harmonizaciji institucionalnog, regulatornog i operativnog okvira CBCG sa najboljim standardima i praksama ESCB-a (u toku je opremanje Data centra u glavnoj zgradi CBCG, a u potpunosti je zaokružena funkcija bezbjednosti i u cjelini osiguran gotov novac u Trezoru.

U procesu pridruživanja Evropskom sistemu centralnih banaka, odnosno ispunjavanju neophodnih kriterijuma iz pregovaračkog poglavlja 9, Centralna banka je u novembru 2019. uz podršku koja je obezbijeđena iz pretpristupnih fondova EU, stavila u funkciju svoju rezervnu lokaciju za nepredviđene situacije. Pored postojeće rezervne lokacije, rezervna lokacija za nepredviđene situacije je opremljena sa ciljem očuvanja kontinuiteta poslovnih funkcija CBCG i ograničavanja mogućih gubitaka u vanrednim situacijama.

3.10. POGLAVLJE 10: INFORMATIČKO DRUŠTVO I MEDIJI

3.10.1. Mreže i usluge elektronskih komunikacija

3.10.1.1. Normativni okvir

Ministarstvo ekonomije je donijelo Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o metodologiji i načinu obračuna visine godišnje naknade za korišćenje radio-frekvencija („Sl. list CG”, broj 6/19) i Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o radio-frekvencijama i uslovima pod kojima se te radio-frekvencije mogu koristiti bez odobrenja („Sl. list CG”, broj 66/19).

U naznačenom periodu, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (EKIP) je donijela Odluku o utvrđivanju godišnje naknade za vršenje poslova regulacije i nadzora tržišta elektronskih komunikacija za 2019, Odluku o utvrđivanju novčane vrijednosti boda na osnovu koje se obračunava visina godišnje naknade za korišćenje radio-frekvencija za 2019. i Odluku o utvrđivanju novčane vrijednosti boda na osnovu koje se obračunava visina godišnje naknade za korišćenje brojeva i/ili adresa za 2019. U oblasti upravljanja radio-frekvencijskim spektrom kao ograničenim prirodnim resursom, EKIP je donijela Plan raspodjele radio-frekvencija iz opsega 48,500-50,200/50,900-52,600 GHz za fiksne veze („Sl. list CG”, broj 2/19).

3.10.1.2. Ostvareni rezultati

U skladu s obavezama iz Akcionog plana za sprovođenje Strategije razvoja informacionog društva do 2020, EKIP je, u saradnji s Institutom za razvoj i istraživanja u oblasti zaštite na radu 23. I 2019. izradila Plan migracije na protokol IPv6 u Crnoj Gori.⁴

⁴ Može se preuzeti na adresi <http://www.ekip.me/izvjestaji/ipv6.php>.

EKIP je 28. V 2019. donijela Odluku o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma („Sl. list CG”, broj 31/19) s ciljem dokazivanja opravdanosti dalje primjene prethodne regulacije.

EKIP je 18. VI 2019. pustila u rad Sistem za mjerenje i analizu kvaliteta usluge pristupa Internetu „EKIP NetTest” (<https://nettest.ekip.me>) koji omogućava mjerenje parametara kvaliteta usluge pristupa internetu u fiksnim i mobilnim mrežama u Crnoj Gori.

Pripremljen je Predlog strategijskih polazišta i smjernica za uvođenje digitalnog radija u Crnoj Gori 31. VII 2019. Predmetnim dokumentom obrađena su pitanja koja se odnose na regulatorni okvir, tehničko-tehnološki okvir, programske obaveze radijskih emitera u Crnoj Gori, ekonomski okvir i modele subvencioniranja prijemničke opreme i predajničke mreže, mjere za promociju i povećanje stepena informisanja šire i stručne javnosti o procesu uvođenja digitalnog radija u Crnoj Gori.

U skladu sa ciljevima definisanim Strategijom razvoja informacionog društva do 2020, u odnosu na širokopojasne priključke $\geq 2\text{Mb/s}$, u tabeli je dat pregled stanja postignutih ciljeva do 30. IX 2019, kao i ciljeva za 2020.

Indikator	Stanje iz Strategije 2017.	Plan 2018.	Stanje septembar 2019.	Plan 2020.
Dostupnost NGA širokopojasnog pristupa Procenat domaćinstava u području dostupnosti NGA (30 Mbit/s)	26,5%	60%	76% ⁵	100%
Penetracija fiksnih širokopojasnih priključaka (domaćinstva) Udio domaćinstava koja koriste najmanje fiksni širokopojasni pristup (2 Mbit/s)	53,3%	80%	87,33%	100%
Zastupljenost širokopojasnih priključaka velikih brzina Udio priključaka širokopojasnog pristupa internetu putem fiksne mreže velikih brzina (30 Mbit/s) u ukupnom broju fiksnih širokopojasnih priključaka	3,6%	30%	55,59%	70%
Penetracija fiksnih ultrabrzih širokopojasnih priključaka (domaćinstva)	0%	20%	8,08%	50%

⁵ Podaci se odnose na jun 2019.

Udio domaćinstava koja koriste ultrabrzi fiksni širokopojasni pristup (100 Mbit/s)				
--	--	--	--	--

3.10.1.3. Statistički podaci

Ukupan broj priključaka fiksne telefonije na dan 30. IX 2019. je iznosio 183.555. Od ukupnog broja korisnika na fizička lica se odnosilo 158.777 aktivna priključka (86,50%), a na pravna lica 24.778 aktivnih priključaka (13,50%). Za period od početka 2019. do 30. IX 2019. zabilježeno je povećanje broja korisnika od 6,2%.

Na dan 30. IX 2019. broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori iznosio je 1.294.942 što odgovara penetraciji od 208,85%. Za period od početka 2019. do 30. IX 2019. zabilježeno je povećanje broja korisnika od 14,1%. Ukupan broj priključaka fiksnog širokopojasnog pristupa internetu na dan 30. IX 2019. je iznosio 172.891. Od ukupnog broja korisnika na fizička lica se odnosilo 158.721 aktivni priključak (91,80%), a na pravna lica 14.170 aktivnih priključaka (8,20%). Procentualni iznos po tehnologijama je: xDSL=34,51%, FTTx=34,14%, KDS-HFC=28,10%, WiFi=1,72%, WiMAX=1,32% i ostale tehnologije=0,21%. Za period od početka 2019. do 30. IX 2019. ostvaren je porast broja korisnika od 9,6%.

Ukupan broj prepaid i postpaid korisnika mobilnih operatora koji su pristupili internetu (putem mobilnih telefona i modema) tokom septembra 2019. iznosio je 541.225, što predstavlja povećanje od 17,1% u odnosu na početak 2019, pri čemu je 480.614 koristilo 3G, a 327.409 4G tehnologiju pristupa.

Od početka pružanja usluge prenosivosti brojeva do 30. IX 2019. prenijeto je ukupno 52.275 brojeva, od toga 13.354 broja u fiksnoj i 38.921 broj u mobilnoj telefoniji. Za period od početka 2019. do 30. IX 2019. prenijeto je ukupno 6.768 brojeva, od toga 1.717 u fiksnoj i 5.051 brojeva u mobilnoj telefoniji.

3.10.1.4. Žalbe (operatora), rješavanje sporova, prigovori (pretplatnika)

U naznačenom periodu, u oblasti zaštite korisnika javnih elektronskih komunikacionih usluga primljeno je ukupno 610 žalbi korisnika, od kojih je 168 žalbi usvojeno u cjelosti, 102 žalbe su odbijene, a u 228 slučajeva je donijeto rješenje o obustavljanju postupaka zbog odustanka od žalbe ili zbog postignutog poravnanja korisnika i operatora.

3.10.1.5. Međunarodna saradnja

Sporazum o smanjenju cijena roming usluga u javnim mobilnim komunikacionim mrežama u regionu Zapadnog Balkana potpisan je 4. IV 2019. Sporazumom su se zemlje potpisnice (Albanija, Bosna i Hercegovinom, Kosovo, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Srbija) saglasile da se cijene usluga rominga dodatno smanje do nivoa cijena prema pravilu „RLAH“, ne kasnije od 1. VII 2021, a da se, počevši od 1. VII 2019. primijeni prelazni režim za usluge rominga, tzv. „RLAH+“ koji podrazumijeva dodatne naknade na domaće maloprodajne cijene. EKIP je 6. VI 2019. donijela Odluku o smanjenju cijena

usluga rominga u javnim mobilnim komunikacionim mrežama, sačinjenu na osnovu predmetnog Sporazuma.

U cilju dalje harmonizacije namjene i korišćenja opsega 700 MHz, EKIP je 30. V 2019. potpisala Memorandum o razumijevanju i razmjeni informacija s Agencijom za elektronske medije Republike Albanije (AMA).

EKIP je, u saradnji s Međunarodnom unijom za telekomunikacije, organizovao 17. po redu međunarodnu konferenciju pod radnim nazivom „Buduća regulacija za sveobuhvatnu povezanost”, koja je održana 30. IX – 1. X 2019. Tokom održavanja konferencije, odnosno 30. IX 2019, potpisano pet multilateralnih sporazuma o kordinaciji radio-frekvencija iz opsega 800 MHz, 900 MHz, 1800 MHz, 2100 MHz i 2600 MHz za mobilne/fiksne komunikacione mreže (MFCN) u pograničnim oblastima i to između četiri regulatorne agencije: RATEL Srbija, RAK Bosna i Hercegovina, AEC Sjeverna Makedonija i EKIP Crna Gora.

U okviru Zapadnobalkanskog investicionog okvira (ZIO), Crnoj Gori je odobren grant u iznosu od 0,55 miliona eura za pripremu studije izvodljivosti, analize troškova i koristi i projektne dokumentacije za izgradnju infrastrukture širokopojsnog pristupa internetu u ruralnim područjima. Realizacijom ovog projekta obezbijediće se univerzalni pristup digitalnim robama i uslugama, kao i iskorišćavanje potencijala digitalne ekonomije i stvoriti uslovi za jačanje konkurentnosti privrede i društva.

3.10.2. Usluge informatičkog društva

3.10.2.1. Normativni okvir

Vlada je 17. X 2019. utvrdila Predlog zakona o eUpravi, kojim se dodatno uređuje oblast elektronske uprave u Crnoj Gori i definišu bolji uslovi za rad efikasne javne uprave i eliminisanja barijera za dalji razvoj elektronske uprave. Ovim Zakonom je propisana i obaveza korišćenja dva informaciona sistema: Nacionalni sistem za naplatu administrativnih taksi i Nacionalni sistem za elektronsku identifikaciju.

Vlada je 31. X 2019. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu u cilju usaglašavanja sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o ličnoj karti, odnosno s normom o uvođenju elektronskog identifikacionog dokumenta i u cilju jasnijeg normiranja elektronske identifikacije.

Skupština je 5. III 2019. donijela Zakon o administrativnim taksama („Sl. list CG”, broj 18/19), kojim se propisuje plaćanje takse elektronskim putem preko nacionalnog sistema za elektronsku naplatu administrativnih taksi i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ličnoj karti („Sl. list CG”, br. 12/07, 18/19) kojim se definiše da je lična karta elektronska javna isprava koja sadrži čip, na kojem se nalaze certifikat za elektronsku identifikaciju i certifikat za kvalifikovani elektronski potpis.

3.10.2.2. Ostvareni rezultati

Vlada je 4. IV 2019. donijela Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja informacionog društva Crne Gore do 2020. godine za 2019. i Akcioni plan za implementaciju Strategije sajber bezbjednosti Crne Gore 2018-2021 za 2019.

U funkciji je jedinstveni informacioni sistem za elektronsku razmjenu podataka između državnih organa i organa državne uprave, koji ima za cilj unaprjeđenje efikasnosti i efektivnosti rada javne uprave u pribavljanju podataka po službenoj dužnosti. U sistem je povezano 10 institucija.

Vlada je 11. VII 2019. usvojila Nacionalni okvir interoperabilnosti Crne Gore koji je usklađen s Evropskim okvirom interoperabilnosti (EIF) iz marta 2017.

Na Portalu otvorenih podataka, na kojem je započela proaktivna objava podataka organa vlasti u otvorenom formatu, trenutno je objavljeno 107 skupova podataka od strane 18 institucija i 15 tema. Portal je unaprijeđen dodatnim funkcionalnostima, izradom verzije na engleskom jeziku u cilju integracije s EU portalom.

Vlada je usvojila analize stanja elektronskih usluga s mjerama za njihovo unapređenje po kvartalima (na sjednicama 28. III 2019, 4. VII 2019. i 26. IX 2019), s ciljem praćenja razvoja elektronskih usluga u Crnoj Gori, promovisanja elektronskih usluga, te redovnog ažuriranja informacija na portalu e-uprave i drugim portalima na kojima su ove usluge objavljene.

Crna Gora je uspostavila novi Registar poslovnih licenci koji je dio jedinstvenog portala e-uprave (www.euprava.me) i koji je u skladu s planovima za razvoj Jedinstvene kontakt tačke u Crnoj Gori, saglasno Direktivi o uslugama.

3.10.2.3. Statistički podaci

U skladu s planovima uspostavljanja novih servisa, na Portal e-uprave postavljeno je 585 elektronskih usluga iz nadležnosti 50 institucija, od čega je 179 elektronskih i 406 informativnih. Na Portalu eUprave aktivno je 205 usluga za fizička lica, 358 za pravna i 22 usluge za javnu upravu.

Na posebnoj stranici *e-Participacija*, koja predstavlja sistem za javne rasprave koji omogućava komentarisanje i prilaganje dokumenata, od marta 2019. su objavljene 162 javne rasprave.

Ministarstvo javne uprave je nastavilo s planiranim aktivnostima u okviru organizacije lokalnih CIRT timova u Crnoj Gori. Ukupno je formirano 85 lokalnih timova koji sarađuju s članovima nacionalnog CIRT-a u vezi s pitanjima zaštite od računarskih bezbjednosnih incidenata na internetu. U toku 2019, formirano je novih 16 lokalnih timova u organima lokalne samouprave.

3.10.2.3. Međunarodna saradnja

U okviru MAP procesa potpisani su: Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Srbije o uzajamnom priznavanju usluga certifikovanja za elektronske transakcije koje se pružaju u Crnoj Gori i kvalifikovanih usluga od povjerenja koje se pružaju u Republici

Srbiji 4. IV 2019. i Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Sjeverne Makedonije o uzajamnom priznavanju usluga certifikovanja za elektronske transakcije koje se pružaju u Crnoj Gori i kvalifikovanih usluga od povjerenja koje se pružaju u Republici Sjevernoj Makedoniji 19. IX 2019. Cilj sporazuma je poboljšanje prekograničnog pružanja usluga, eliminisanja prepreka u elektronskom poslovanju, omogućavanja korišćenja i jednakog pravnog dejstva kvalifikovanih usluga certifikovanja za elektronske transakcije odnosno kvalifikovanih usluga od povjerenja.

Ministarstvo javne uprave učestvuje u realizaciji aktivnosti iz komponente „Digitalne integracije”, u okviru Višegodišnjeg akcionog plana za regionalni ekonomski prostor za šest zemalja Zapadnog Balkana s posebnom ulogom u segmentu „Digitalna ekonomija i društvo”.

3.10.3.3. Audiovizuelna politika

3.10.3.3.1. Normativni okvir

Vlada je utvrdila 31. X 2019. Predlog zakona o nacionalnom javnom emiteru Radio i Televizija Crne Gore i 5. XII 2019. Predlog zakona o medijima koji su bili predmet usaglašavanja s međunarodnim tijelima, Organizacijom za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS), Savjetom Evrope i Evropskom komisijom.

Pripremljen je Nacrt zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama kojim će se u potpunosti prenijeti rješenja iz revidirane Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama 2018/1808, kao i preporuke iz JUFREX Analize medijskog sektora Crne Gore, te pravna mišljenja eksperata Savjeta Evrope i OEBS-a. Nakon sumiranja javne rasprave (25. VI – 4. VIII 2019), Nacrt zakona upućen je na međuresorsko usaglašavanje, te će nakon okončanja istog, biti upućen na međunarodnu ekspertizu Savjetu Evrope i Evropskoj komisiji.

Agencija za elektronske medije (AEM) donijela je Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima („Sl. list CG”, broj 8/19). i Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o uslovima i postupku izdavanja odobrenja za pružanje audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev („Sl. list CG”, broj 8/19). Izmjenama pravilnika pristupilo se zbog potrebe unapređenja lica mlađih od 18 godina od sadržaja u TV programima koji mogu štetiti njihovom fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju, bez obzira na platformu putem koje se pristupa sadržajima. Pored toga, izmjene i dopune Pravilnika o uslovima i postupku izdavanja odobrenja za pružanje audiovizuelnih medijskih usluga na zahtjev sadrže i mjere za unapređenje pristupačnosti sadržaja posvećenih događajima iz Crne Gore odnosno boljoj informisanosti građana kroz obezbjeđivanje ravnopravnog tretmana i lakše dostupnosti programa registrovanih u Crnoj Gori u ponudi operatora.

3.10.3.3.2. Ostvareni rezultati

Na osnovu Zakona o elektronskim medijima („Sl. list CG”, br. 46/10, 92/17), AEM je 28. II 2019. objavila Pregled podataka o transparentnosti vlasništva pružalaca AVM usluga u

Crnoj Gori za 2018, koji sadrži podatke o fizičkim i pravnim licima koja su u toku 2018. neposredno ili posredno postali imaooci akcija ili udjela u pružaocima AVM usluga. Pregled je objavljen u Službenom listu i dostupan je na internetskoj stranici AEM.

AEM je, u naznačenom periodu, objavila izvještaje o implementaciji programskih standarda koji su dostupni sajtu AEM www.aemcg.org.

U oktobru 2019, AEM je raspisala javni konkurs za dodjelu prava na emitovanje radijskih programa, na koji, u predviđenom roku, nije podnijeta nijedna prijava na konkurs, zbog čega je konkurs poništen krajem novembra 2019.

U periodu od 1. I – 1. XI 2019, AEM je izdala tri nova odobrenja za emitovanje bez upotrebe radio-difuznih frekvencija, od čega dva odobrenja za emitovanje specijalizovanih televizijskih programa (TV MNE SPORT 2 i TV MNE SPORT 3), kao i jedno odobrenje za emitovanje opšteg televizijskog programa lokalnom javnom emiteru Radio Televizija Herceg Novi.

U naznačenom periodu AEM-u je dostavljeno 15 prigovora na rad TV i radio emitera. U prvostepenom postupku, odbijeno je deset prigovora, a prihvaćeno je pet prigovora. AEM je, po službenoj dužnosti, pokrenula 109 postupaka protiv TV i radio emitera. U tim postupcima, AEM je izrekla 102 upozorenja, četiri postupka su obustavljena, dva postupka su okončana otklanjanjem uočenih nepravilnosti od strane emitera u ostavljenom roku, dok je jedan postupak u toku. Ukupno u postupcima po prigovoru ili službenoj dužnosti, vođenim u naznačenom periodu protiv TV i radio emitera, AEM je izrekla 107 upozorenja. Od toga, 22 upozorenja zbog kršenja pravila vezanih za komercijalne AV komunikacije, osam upozorenja zbog kršenja programskih standarda, jedno upozorenje zbog kršenja Pravilnika o pravima i obavezama emitera tokom kampanje za izbore za odbornike u Skupštini opštine Tuzi, 20 upozorenja zbog kršenja programske strukture i 56 upozorenja zbog neplaćanja naknada za emitovanje. U drugostepenim postupcima, po prigovoru ili službenoj dužnosti, podnijete su četiri žalbe, od kojih su tri odbijene, a povodom jedne žalbe je obustavljen postupak.

U naznačenom periodu, AEM-u je dostavljeno 12 prigovora na rad distributera radijskih i tv programa do krajnjih korisnika (kablovski i dr. operatori). U prvostepenom postupku, odbijeno je deset prigovora, prihvaćen je jedan prigovor, jedan postupak je okončan otklanjanjem uočenih nepravilnosti od strane operatora. Nadalje, AEM-u je dostavljeno šest prigovora na rad elektronskih publikacija/portala. U prvostepenom postupku, šest prigovora je odbijeno. U drugostepenom postupku podnesene su dvije žalbe, koje su odbijene. U jednom postupku, nakon odbijene žalbe, podnesena je tužba Upravnom sudu i postupak je u toku.

3.11. POGLAVLJE 11: POLJOPRIVREDA I RURALNI RAZVOJ

3.11.1. Ostvareni rezultati

Usklađivanje s pravnom tekovinom koje su definisane Akcionim planom za usaglašavanje s pravnom tekovinom EU su nastavljene. Dogovoreno je da se kroz IPA 2018 finansira uspostavljanje elektronskih baza podataka, i to: za izgradnju vinskog registra, izgradnju registra trgovaca voćem i povrćem, izgradnju sistema za implementaciju trgovinskih mehanizama, kao i izgradnju sistema za izvještavanje o cijenama po uzoru na Eu ISAMM.

Prva ekspertska misija EK za sektor vina i politiku kvaliteta održana je u periodu od 13-15. XI 2019. s ciljem sagledavanja trenutnog stanja u ovim oblastima i davanje preporuka za dalje unapređenje i usklađivanje sa EU ZPP.

Finalna verzija revidiranog Akcionog plana za usklađivanje sa pravnom tekovinom je dostavljena EK na razmatranje.

Agrobudžetom za 2019. nastavljeno je sa usklađivanjem politike direktnih plaćanja, a uvedene su i nove mjere koje su vezane za usklađivanje sa CMO politikom i odnose se na sektor vina, školske šeme, organizacije proizvođača.

U januaru 2019. u LPIS je dodat i inicijalni sloj gdje je digitalizovano poljoprivredno zemljište iste vrste upotrebe. U toku je izrada potrebnih mehanizama za puno funkcionisanje LPIS sistema koji će biti kompletan nakon uspostavljanja regionalnih kancelarija buduće Agencije za plaćanja, čija je uspostava u toku. Trenutno u LPIS-u je 2049 gazdinstava registrovalo ukupno 5533 parcele, odnosno 2842,2ha.

U prvom kvartalu 2018. izrađena je tehnička specifikacija za sistem upravljanja zahtjevima za podršku geoprostornom aplikacijom uz podršku projekta EU IFF 2017.

Aplikacija je nabavljena kroz dodatno finansiranje Projekta institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede Crne Gore. U drugom kvartalu 2018. MPRR je objavilo tender za izradu dijela aplikacije u oblasti plaćanja u okviru ugovora za sistem upravljanja zahtjevima za podršku sa geoprostornom aplikacijom. MPRR je potpisalo ugovor sa kompanijom Sinergise d.o.o. za ovaj projekat i njegova realizacija je u toku. Aplikacija je izrađena uz primjenu parametrijskog pristupa, što znači da će svaka mjera imati svoj poseban modul koji treba prilagoditi.

Budžetom za 2019. Direktor za plaćanja dobio je saglasnost od strane Ministarstva finansija za zapošljavanje dodatnih 10 službenika, a sve u cilju uspješnije implementacije IPARD II programa. Prvi javni oglas za popunu pet radnih mjesta u Direkciji za strukturnu podršku objavljen je 9. IX 2019. Uprava za kadrove sprovela je proceduru testiranja 21. XI 2019. i očekuje se donošenje odluke o izboru kandidata.

Drugi javni oglas za popunu dodatna četiri radna mjesta objavljen je 11. XI 2019. sa rokom trajanja do 26. XI 2019. i očekuje se zakazivanje termina za testiranje kandidata. Takođe, 11. XI 2019. objavljen je i interni oglas za zapošljavanje samostalnog referenta u Direkciji za administrativne poslove i za ovaj oglas se takođe očekuje zakazivanje termina za testiranje kandidata.

Tokom 2019. izrađen je koeficijent Standard Output-a za 2013. koji će biti sastavni dio Tipologije poljoprivrednih gazdinstava i alat za odabir poljoprivrednih gazdinstava u

FADN sistem. Sredinom ove godine pokrenut je novi projekat koji će biti finansiran od strane UN FAO, ali i uz podršku IPA sredstava, a odnosi se na potpuno uspostavljanje FADN sistema u skladu sa zahtjevima EU. Očekuje se da će u uzorak za sprovođenje istraživanja u Crnoj Gori biti uključeno oko 200 poljoprivrednih gazdinstava, na kojima će podatke prikupljati stručni saradnici Ministarstva, zajedno za ekspertima UN FAO. Podaci će se prikupljati za računovodstvenu 2019. korišćenjem elektronske forme FADN upitnika. Na ekspertskim misijama u septembru i oktobru o.g. je izrađen preliminarni Plan odabira poljoprivrednih gazdinstava. Nakon izrade preliminarnog Plana poljoprivrednih gazdinstava, može se zaključiti da poljoprivredna gazdinstva biljne proizvodnje nijesu dobro predstavljena u Planu, a to se vjerovatno može pripisati zastarjeloj strukturi poljoprivrednih gazdinstava iz Popisa 2010. i nepostojanju nove Tipologije gazdinstava prema podacima iz FSS 2016. U međuvremenu, vrijednosti SO za 2013. je ažurirana i došlo je do značajnih izmjena u odnosu na SO 2007 – 3 puta veća vrijednost u biljnoj proizvodnji, tačnije po 1ha prema SO2013 u odnosu na SO2007. Pripremljeni su i limiti proizvodnje koji će takođe biti sastavni dio FADN sistema.

Osim mjera ruralnog razvoja i podrške po hektaru, od 2019. vinari imaju mogućnost korišćenja CMO podrške: Restruktuiranje i konverzija vinograda i promocija.

Realizacija pilot programa „Voće, povrće, mlijeko i mliječni proizvodi za škole” za školsku 2019/2020. započeta je 5. XI 2019. kada su podijeljeni i prvi obroci. Dodjela besplatnog obroka, shodno ovom projektu, vršiće se u sedam osnovnih škola u četiri crnogorske opštine jednom nedeljno. Izbor distributera proizvoda vrši se u skladu sa uslovima Javnog poziva za dobavljače i proizvođače zainteresovane za učešće u ovom programu. Popis proizvoda koji se mogu dodjeljivati učenicima definisan je listom prihvatljivih proizvoda, a proizvodi moraju ispunjavati standarde bezbjednosti hrane, kao i tržišne standarde u skladu sa propisima kojima su ove oblasti uređene.

U skladu s Pravilnikom o postupku i uslovima za raspodjelu preferencijalnih carinskih kvota za uvoz poljoprivrednih proizvoda („Sl. list CG“, broj 2/19), objavljen je javni poziv za raspodjelu preferencijalnih kvota za 2020. Formirana je i međuresorna Komisija koja će raditi na raspodjeli kvota i dodjeli dozvola za njihovo korišćenje.

Raspodjela preferencijalnih kvota vršiće se po sistemu reciprociteta, za sve preferencijalne kvote iznad 100 tona, propisane važećom sporazumima o slobodnoj trgovini.

Nastavljeno je usklađivanje i u sektoru maslinovog ulja. Donijet je Pravilnik o karakteristikama i kvalitetu, načinu uzorkovanja i metodama analize maslinovog ulja („Sl. list CG“, broj 63/19), u koji su prenijete odredbe Regulative EU 2568/91 i Regulative EU 1308/13.

Uz podršku Međunarodnog savjeta za maslinu u februaru 2019. održan je Kurs za organoleptičku ocjenu djevičanskog maslinovog ulja. Cilj sedmodnevnog kursa bio je obuka stručnjaka za Panel tim za organoleptičko ocjenjivanje maslinovog ulja.

U sektoru pčelarstva u 2019. usvojen je Odgajivačko selekcijski program pčelinjih matica 2019-2024. Programom se utvrđuju ciljevi, metode i tehnološki postupci za sprovođenje organizovanog i osmišljenog odgajivačko-selekcijskog rada. Cilj je podizanje proizvodnog i genetičkog potencijala matica i očuvanja biološke raznovrsnosti (ekotipova) kranjske pčele u Crnoj Gori. To podrazumijeva očuvanje lokalne populacije u čistoj rasi, kao i identifikaciju njenih potencijalnih ekotipova.

Organizovane su edukativne radionice za poljoprivredne proizvođače s ciljem podizanja svijesti o značaju i benefitima organske proizvodnje, kao i procedurama registracije i kontrole.

Kada je u pitanju politika kvaliteta, tokom 2019. registrovana su dva nova naziva poljoprivrednih proizvoda: „Durmitorski skorup“ (oznaka porijekla, registrovana 25. III 2019.) i „Kolašinski lisnati sir“ (oznaka porijekla, registrovana 6. V 2019.).

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, u saradnji sa kontrolnim i sertifikacionim tijelom „Monteorganica“ d.o.o. je organizovalo radionice na temu Politike kvaliteta za proizvođače poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda.

Na inicijativu sektorskih udruženja, tokom 2019. zaštićena su: 2 naziva za geografsku oznaku vina (PGI) - Region Crnogorski basen Skadarskog jezera i Region Crnogorsko primorje i 5 naziva za oznaku porijekla vina (PGO) - Podgorički subregion, Ulcinjski subregion, Crmnica, Boka kotorska i Nudo.

3.11.2. Implementacija IPARD Programa

Kad je u pitanju nastavak akreditacije mjera IPARD II programa, prije svega mjere 7 „Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja“, Crna Gora je, nakon usvajanja izmjena IPARD II programa u junu 2019, 20. IX 2019. zvanično dostavila zahtjev EK za dobijanje povjeravanja zadataka izvršenja budžeta za ovu mjeru, čija se implementacija nakon dobijanja potvrde očekuje od naredne godine (2020).

Nakon usvajanja izmjena IPARD II programa, 4. IX 2019. objavljen je Drugi javni poziv za mjeru 3 „Investicije u fizički kapital vezano za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda“, gdje je rok za dostavljanje zahtjeva za dodjelu podrške 20. XII, dok se najava drugog javnog poziva za mjeru 1 „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“ očekuje do kraja 2019.

Direktorat za plaćanja je do 1. XI 2019. potpisao ugovore o dodjeli sredstava bespovratne podrške sa 245 korisnika kroz Mjeru 1 IPARD II programa, čije ukupne vrijednosti investicija iznose 17,3 miliona eura s PDV-om (14,3 miliona eura bez PDV-a), a potencijalna podrška je 9,5 miliona eura.

Dodatno, tokom 2019. završen je proces ugovaranja kroz Mjeru 3 IPARD II programa. Potpisano je 20 ugovora o dodjeli bespovratne podrške, od čega je trenutno aktivno 19 – jedan korisnik je odustao od realizacije investicije. Ukupna vrijednost aktivnih investicija iznosi 11,8 miliona eura s PDV-om (9,7 miliona eura bez PDV-a), a potencijalna podrška je 4,9 miliona eura.

Realizacija investicija kroz pomenute mjere IPARD II programa je u toku.

Četiri korisnika su isplaćena kroz Mjeru 1, ukupne vrijednosti investicije od 0,55 miliona eura (s PDV-om), 0,48 miliona eura (bez PDV-a), dok je isplaćena podrška u iznosu od 0,33 miliona eura.

Jedan korisnik je plaćen kroz Mjeru 3, ukupne vrijednosti investicije od 0,08 miliona eura (s PDV-om), 0,07 miliona eura (bez PDV-a), dok je isplaćena podrška u iznosu od 0,03 miliona eura.

Do kraja 2019. očekuje se isplata preostalih pristiglih zahtjeva za isplatu.

Crna Gora je 6. XI 2019, preko NIPAK kancelarije, poslala zvanično pismo EK sa zahtjevom za produženje roka n+3 na n+5 IPARD 2016. s akcionim planom za 2020, u kojem su predstavljene aktivnosti što brže implementacije javnih poziva i realizacije ugovorenih investicija. Aktivnosti se odnose na ulaganje napora svih administrativnih kapaciteta Direktorata za plaćanja da se dostavljeni zahtjevi za isplatu i prije zakonskog roka od 6 mjeseci, angažovanje novog kadra u pomenutom Direktoratu do sredine naredne godine, preusmjeravanje budžetskih sredstava za ostale mjere u mjere 1, 3 i 7, kao i rad na konstantnoj komunikaciji između relevantnih IPARD institucija da bi se obezbijedila brža realizacija investicija. Dodatno, MPRR radi na stvaranju povoljnoga finansijskog ambijenta za poljoprivredne proizvođače, kako kroz kredite koje Investiciono-razvojni fond pruža, tako i kroz otvaranje sličnih mogućnosti za finansiranje investicija preko kredita koje nude komercijalne banke.

3.12. POGLAVLJE 12: BEZBJEDNOST HRANE, VETERINARSTVO I FITOSANITARNA POLITIKA

3.12.1. Implementacija Strategije i Akcionog plana – ažuriranje statusa

U novembru 2019. je urađen Predlog inovirane Strategije Crne Gore za transpoziciju i implementaciju pravne tekovine Evropske unije za Poglavlje 12 – Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika sa sveobuhvatnim Akcionim planom i Posebnim Akcionim planom za suzbijanje I iskorijenjivanje klasične kuge svinja koji je poslat na mišljenje EK. Međutim i pored toga se kontinuirano sprovodi Strategija sa akcionim planovima, usvojena 10. IX 2015.

3.12.2. Prenošnje pravne tekovine EU

3.12.2.1. Usvajanje okvirnog zakonodavstva

Javni poziv za izbor predstavnika nevladinih organizacija u Radnu grupu za pripremu Zakona izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti dobrobiti životinja („Sl. list CG“, br. 14/08 i 47/15) objavljen je 18. VI 2019. Od ukupno sedam prijavljenih, samo jedna nevladina organizacija je ispunila uslove propisane Javnim pozivom.

Sprovedene su aktivnosti u dijelu donošenja planova za usvajanje ili izmjene i dopune zakona zbog promjene u pravne tekovine EU, naročito u dijelu novih propisa koji se odnose na: veterinarstvo, zdravstvenu zaštitu bilja i službene kontrole koji su dati kroz predlog Inovirane Strategije Crne Gore za transpoziciju i implementaciju propisa Poglavlja 12 – Bezbjednost hrane, veterina i fitosanitarna politika sa sveobuhvatnim Akcionim planom i Specifičnim akcionim planom za klasičnu kugu svinja.

3.12.2.2. Usvajanje sekundarnog zakonodavstva

U periodu od 1. I 2019. do 1. XI 2019. sledeće sekundarno zakonodavstvo je usvojeno:

Bezbjednost hrane:

- Program mjera bezbjednosti hrane i hrane za životinje za 2019. („Sl. list CG“, broj 8/19);
- Naredba o zabrani uvoza hrane koja sadrži ili se sastoji od listova betela (*Piper betle*) porijeklom iz Bangladeša („Sl. list CG“, broj 15/19);
- Pravilnik o izmjeni Pravilnika o načinu vršenja službene kontrole hrane neživotinjskog porijekla i hrane za životinje neživotinjskog porijekla („Sl. list CG“, broj 20/19);
- Uredba o izmjeni Uredbe o prehrambenim aromama koje se mogu koristiti u i na hrane („Sl. list CG“, broj 44/19);
- Uredba o zahtjevima za stavljanje na tržište prirodne mineralne i izvorske vode („Sl. list CG“, broj 48/19);
- Uredba o uslovima i načinu korišćenja genetički modifikovane hrane ili hrane za životinje („Sl. list CG“, broj 9/19);
- Uredba o izmjeni Uredbe o dodacima hrani za životinje i premiksima koji se mogu stavljati na tržište („Sl. list CG“, broj 44/19);
- Uredba o izmjeni Uredbe o novoj hrani koja se može koristiti i stavljati na tržište („Sl. list CG“, broj 62/19);
- Uredba o izmjeni i dopuni Uredbe o aditivima koji se mogu koristiti u hrani („Sl. list CG“, broj 62/19);
- Pravilnik o posebnim uslovima za plastične materijale i predmete koji dolaze u kontakt sa hranom („Sl. list CG“, broj 63/19);
- Predlog Uredbe o izmjeni Uredbe o maksimalno dozvoljenim količinama kontaminata u hrane usvojena je 14. XI 2019.

Nastavljena je implementacija Programa mjera bezbjednosti hrane i hrane za životinje za 2019, koji sadrži 16 podprograma monitoringa, za čije su sprovođenje obezbjeđena sredstva Budžetom Crne Gore za 2019. u iznosu od 349.000,00 eura.

Veterina, zootehnika i dobrobit životinja:

- Pravilnik o dopuni Pravilnika o uslovima za uvoz ptica („Sl. list CG“, broj 1/19);
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o mjerama za sprječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje transmisivnih spongiformnih encefalopatija („Sl. list CG“, broj 2/19);
- Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja („Sl. list CG“, broj 10/19).

U toku je realizacija Programa obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja 2019.

Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja 2018. je realizovan. Takođe usvojen je i izvještaj o realizaciji Programa monitoringa rezidua u hrani životinjskog porijekla i hrani za životinje za 2018, koji je dostavljen Evropskoj komisiji 31. III 2019.

Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove je, u prethodnom periodu sprovela niz aktivnosti za uspostavljanje sistema za identifikaciju i registraciju pasa: uspostavljen je pravni okvir donošenjem propisa o načinu identifikacije, sadržaju i način vođenja registra pasa, mačaka i pitomih tvorova, izdavanja pasoša, na osnovu Zakona o veterinarstvu; izvršena je nabavka vakcine protiv bjesnila, mikročipova, čitača i pasoša za pse; obezbijeđena sredstva iz budžeta Crne Gore; kreirana je nacionalna baza - Registar kućnih ljubimaca (izrada podržana od strane MIDAS projekta); pripremljeno je uputstvo i izvršena obuka veterinarskih ambulanti za unos podataka o vlasniku i psu u Registar kućnih ljubimaca; sprovedena je kampanja jačanja svijesti vezano za aktivnosti na identifikaciji i registraciji pasa i odgovornog vlasništva, podržana kroz IPA 2014 "Jačanje veterinarske službe CG".

Akcija čipovanja pasa i izdavanja pasoša za pse, kao i vakcinacija pasa protiv bjesnila počela je na Svjetski dan borbe protiv bjesnila - 28. IX 2019.

Na današnji dan u Registar kućnih ljubimaca upisano 6554 psa.

Takođe, uz podršku IPA 2014 „Jačanje veterinarske službe CG” pripremljen je Nacrt strategije za kontrolu populacije pasa, u toku je javna rasprava o ovom dokumentu.

Fitosanitarna politika:

- Program fitosanitarnih mjera za 2019. („Sl. list CG”, broj 8/19);

Zdravlje bilja:

1. Program fitosanitarnih mjera za 2019. („Sl. list CG”, broj 8/19);
2. Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje širenja štetnog organizma *Potato spindle tuber viroid*-a koji prouzrokuje vretenavost krtola krompira („Sl. list CG, broj 15/19);
3. Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Aromia bungii (Faldermann)* („Sl. list CG”, broj 15/19);
4. Posebni Akcioni plan za sprovođenje fitosanitarnih mjera u cilju suzbijanja crvenog surlaša palmi - *Rynchophorus ferrugineus (Oliver)* sa planom revitalizacije i sanacije šteta nastalih njegovim djelovanjem (320/19-0401-1547 od 15. IV 2019.);
5. Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za suzbijanje štetnog organizma crvenog surlaša palmi - *Rynchophorus ferrugineus (Olivier)* („Sl. list CG”, broj 25/19);
6. Pravilnik o izmjenama Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Phyllosticta citricarpa (McAlpine) Van der Aa* („Sl. list CG”, broj 37/19);

7. Naredba o mjerama za sprečavanje unošenja štetnih organizama na bilje, biljne proizvode i objekte pod nadzorom koji se prenose drvenim materijalom za pakovanje porijeklom iz Kine i Bjelorusije („Sl. list CG“, broj 33/19);
8. Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja bakterije *Xylella fastidiosa* (Wells et al.) („Sl. list CG, broj 40/19);
9. Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Spodoptera Frugiperda* (SMITH) („Sl. list CG“, broj 52/19);
10. Pravilnik o izmjenama Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja bakterije *Xylella Fastidiosa* (Wells et al.) („Sl. list CG“, broj 54/19);
11. Pravilnik o izmjeni Pravilnika o načinu vođenja evidencije o proizvodnji, preradi i prometu bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG“, broj 60/19);
12. Naredba o zabrani unošenja bilja radi sprečavanja unošenja i širenja štetnog organizma *Xylella Fastidiosa* (Wells et al.) („Sl. list CG“, broj 60/19);
13. Lista graničnih prelaza na kojima je uspostavljen fitosanitarni inspekcijski nadzor („Sl. list CG“, broj 63/19).

Aktivnosti – štetni organizmi

Radi sprečavanja unošenja zlatne žutice vinove loze (*Grapevine flavescence dorée*), koju prouzrokuje fitoplazma „*Candidatus Phytoplasma vitis*“, a koja je prisutna u okruženju i izaziva velike štete u vinogradima, sprovode se mjere za sprečavanje unošenja zlatne žutice vinove loze - štampan je informativni materijal radi edukacije vinogradara, a održavaju se i radionice za vinogradare, predstavnike opštinskih i savjetodavnih službi u biljnoj proizvodnji, kako bi obezbjedili da držaoci bilja sprovode propisane mjere.

Sjeme i sadni materijal:

1. Pravilnik o izmjenama Pravilnika o proizvodnji i stavljanju u promet sjemenskog materijala žita („Sl. list CG“, broj 33/19);
2. Program kontrolnog ispitivanja sadnog materijala za 2019. („Sl. list CG, broj 8/19);
3. Program kontrolnog ispitivanja matičnih stabala sadnog materijala za 2019. („Sl. list CG“, broj 8/19);
4. Program kontrolnog ispitivanja sjemenskog i sadnog materijala na GMO za 2019. („Sl. list CG“, broj 8/19);
5. Program kontrolnog ispitivanja sjemenskog materijala za 2019. („Sl. list CG“, broj 8/19).

Sredstva za zaštitu bilja:

1. Program monitoringa uticaja upotrebe pesticida na životnu sredinu za 2019. („Sl. list CG“, broj 8/19);
2. Program monitoringa nitrata u hrani biljnog porijekla za 2019. („Sl. list CG“, broj 10/19);
3. Program monitoringa post-registracijske kontrole sredstava za zaštitu bilja za 2019. („Sl. list CG“, broj 10/19);

4. Pravilnik o sadržaju liste aktivnih supstanci dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja („Sl. list CG“, broj 12/19);
5. Lista aktivnih supstanci dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja za 2019. („Sl. list CG“, broj 15/19);
6. Pravilnik o izmjeni Pravilnika o maksimalnom nivou rezidua sredstava za zaštitu bilja na ili u bilju, biljnim proizvodima, hrani ili hrani za životinje - I dio („Sl. list CG“, broj 34/19).

Nastavljena je realizacija Nacionalnog plana za održivu upotrebu sredstava za zaštitu bilja u skladu s Akcionim planom za period od 2016. do 2021. Nastavljene su medijske kampanje s ciljem podizanja svijesti o održivoj upotrebi sredstava za zaštitu bilja i obukom korisnika sredstava za zaštitu bilja za profesionalnu upotrebu koja se odvija u kontinuitetu kao jedna od predviđenih aktivnosti po Nacionalnom planu za održivu upotrebu sredstava za zaštitu bilja.

Rezidue pesticida

1. Program monitoringa rezidua pesticida u hrani biljnog i životinjskog porijekla za 2019. („Sl. list CG“, broj 10/19), a realizacija programa monitoringa je nastavljena i u 2019.

3.12.3. Identifikacija i registracija životinja

Uz podršku MIDAS-a izvršena je nadogradnja postojećeg sistema za I&R životinja – uspostavljanje elektronske baze za kućne ljubimce. U toku je donošenje posebnog propisa kojim će se urediti način identifikacije i registracije kućnih ljubimaca (pasa, mačaka) i započeti identifikacija kućnih ljubimaca.

3.12.4. Strukturni zahtjevi za objekte za proizvodnju hrane i kvalitet sirovog mlijeka

Vlada je 12. VII 2017. donijela Nacionalni program za unaprijeđenje objekata za proizvode životinjskog porijekla i objekata za nusproizvode životinjskog porijekla (NPUO), koji obuhvata planove unapređenja objekata kategorije III s vremenskim rokovima za otklanjanje neusaglašenosti, što je i sastavni dio završnog mjerila 1. Treći polugodišnji izvještaj za period od 1. VII do 31. XII 2018. usvojen je 7. III 2019. Izmjene i dopune NPUO-a su usvojene 14. III 2019, a odnosile su se na rokove usaglašavanja objekata.

I u toku 2019. evidentno je unaprijeđenje objekata u odnosu na presjek stanja krajem 2014. kada su samo tri objekta bila u potpunosti usaglašena sa zahtjevima EU, za razliku od trenutnog stanja kada su 63 objekta usaglašena sa zahtjevima EU.

3.12.5. Kvalitet sirovog mlijeka

Vlada je 21. VI 2018. usvojila Nacionalni program za unaprijeđenje kvaliteta sirovog mlijeka sa planom za postupanje sa neusaglašenim sirovim mlijekom, dokument koji predstavlja drugi dio završnog mjerila 1.

Određene aktivnosti se već sprovode kroz agrarnu politiku Crne Gore kroz definisane mjere direktne podrške za kvalitet sirovog mlijeka, mjere podrške ruralnog razvoja (investiranje u opremu za unapređenje kvaliteta sirovog mlijeka), a sredstva za sprovođenje opredijeljena su godišnjim Agrobudžetom. Intezivirana je i sprovodi se u kontinuitetu edukacija proizvođača.

Takođe, TAIEX mapom za 2019. planirana je ekspertska pomoć za realizaciju aktivnosti definisanih Programom, posebno u dijelu obuke i unaprijeđenja službene kontrole sirovog mlijeka.

Vlada je 7. III 2019. usvojila Prvi polugodišnji izvještaj o realizaciji Nacionalnog programa za unaprijeđenje kvaliteta sirovog mlijeka sa planom za postupanje sa neusaglašenim sirovim mlijekom, koji je dostavljen EK.

U skladu s aktivnostima i mjerama koje su definisane Nacionalnim programom, svih deset aktivnosti je ili realizovano ili se realizuje kontinuirano planiranom dinamikom.

Aktivnosti, kao što je uspostavljanje baze podataka gazdinstava na kojima se proizvodi sirovo mlijeko i proizvodi od mlijeka, kao i uspostavljanje laboratorijskog informacionog menadžment sistema za Laboratoriju za mljekarstvo, nijesu realizovane u planiranom roku, ali je realizacija u toku. Naime, opredjeljenje Ministarstva i Uprave da koriste MIDAS 2 projekat za finansiranje ovih pozicija, obuhvaćenih širim aktivnostima, odnosno uspostavljanjem sveobuhvatnog veterinarskog informacionog sistema, obezbijediće značajno kvalitetnije i preciznije podatke o kvalitetu sirovog mlijeka, a time i kvalitetnije odluke o narednim koracima i mjerama za unaprijeđenje.

Takođe, dobro planiranje aktivnosti u ovom Programu i pravovremena realizacija aktivnosti projekta IPA 2014. za podršku veterinarskom sektoru, kroz komponentu za unaprijeđenje kvaliteta sirovog mlijeka, značajno je doprinijelo realizaciji aktivnosti kroz opremanje laboratorije za mljekarstvo i ekspertsku podršku.

3.12.6. Sakupljanje i tretman leševa životinja i nus proizvoda životinjskog porijekla

Vlada je 21. VI 2018. donijela Plan upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi sa akcionim planom.

Za Crnu Goru, potrebna je izgradnja objekta za preradu nusproizvoda kapaciteta 10.000 tona godišnje, odnosno 30t/dan. Procjena troškova izgradnje postrojenja je 5 miliona eura⁶.

Uzimajući u obzir da se radi o velikoj investiciji, Crna Gora će za potrebe sprovođenja ovog Plana iskoristiti dostupna finansijska sredstva međunarodnih institucija, uključujući dostupna sredstva Svjetske banke, a kroz IPA 2018 je aplicirano za izgradnju sabirnih centara i nabavku prevoznih sredstava i druge potrebne opreme. Za obuke nadležnih inspektora, subjekata u poslovanju hranom i administracije biće iskorišćena dostupna sredstva i podrška –IPA, Tajeks, BTSF i dr.

---

⁶ Procjena je napravljena na bazi detaljne specifikacije potrebne opreme i objekata i iskustva nadležnih iz regiona.

Vlada je 25. VII 2019. usvojila Godišnji izvještaj o realizaciji plana upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi sa Akcionim planom (za period 30. VI 2018. - 30. VI 2019.).

3.12.7. EU akreditacija poljoprivrednih proizvoda za izvoz

Crna Gora sprovodi potrebne aktivnosti na postupcima za akreditaciju poljoprivrednih proizvoda za izvoz u EU u skladu sa zahtjevima subjekata u poslovanju hranom koji su zainteresovani za izvoz na tržište EU.

Na osnovu podnijetog zahtjeva Uprava sprovodi postupak provjere ispunjenosti propisanih zahtjeva i davanje predloga za uključivanje objekata na listu za izvoz u EU u skladu sa procedurom za pregled i odobravanje objekata u poslovanju hranom životinjskog porijekla za stavljanje na listu za izvoz u EU (br. 323/18-0101-839 od 6. III 2018). Na listi EU u kategoriji koja se odnosi na hranu se nalazi 10 objekata, dok se u kategoriji koja se odnosi na nusproizvode životinjskog porijekla nalaze četiri objekta.

Takođe, sprovedene su aktivnosti i Crna Gora je stavljena i na listu zemalja s odobrenim planovima monitoringa rezidua i za mlijeko (Implementaciona Odluka Komisije (EU) 2017/903 od 23. V 2017. o izmjeni Odluke 2011/163/EU o odobravanju planova koje su dostavile treće zemlje u skladu sa članom 29. Direktive Savjeta 96/23/EZ).

U novembru 2017. sprovedena je FVO misija objekata za preradu mlijeka i već stavljenih objekata za proizvode od mesa na EU listi. Crna Gora je u fazi sprovođenja aktivnosti u skladu sa datim preporukama u Izvještaju o sprovedenoj inspekciji.

Na zahtjev Crne Gore u cilju priznavanja Crne Gore kao zemlje slobodne od fitopatogene bakterije *Clavibacter michiganensis ssp. sepedonicus*, što je i uslov za izvoz merkantilnog krompira na teritoriju EU, 1. XII 2017. započeta je procedura koja je rezultirala Misijom EK u cilju monitoringa koja je održana od 5. do 14. XI 2019. Procedura je u toku i nastaviće se u skladu s daljim instrukcijama EK.

3.12.8. Ažuriranje informacija o kontroli bolesti

3.12.8.1. Bolest kvrgave kože

U Crnoj Gori je trenutna epizootiološka situacija stabilna. Od septembra 2016. nije zabilježen ni jedan slučaj bolesti kvrgave kože goveda, a od maja 2017. ni jedan slučaj bolesti plavog jezika. Od avgusta 2016. sprovodi se vakcinacija goveda protiv bolesti kvrgave kože goveda, uz podršku EK.

Vakcinacija u 2019. je izvršena u skladu s Programom vakcinacije goveda protiv bolesti kvrgave kože goveda, koji je donijelo Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i koji je dostavljen EK, kao i Izvještaj o sprovedenoj vakcinaciji.

Vlada je usvojila Plan preventivnih mjera za suzbijanje bolesti kvrgave kože, bolesti plavog jezika i drugih potencijalno opasnih zaraznih bolesti u 2019. za čije sprovođenje

su obezbijeđena finansijska sredstva u iznosu od 726.788,45 eura iz sredstava budžetske rezerve.

Programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja za 2018. („Sl. list CG“, broj 10/19) i posebnim programom vakcinacije propisana su i detaljna pravila za sprovođenje plana preventivnih mjera za suzbijanje bolesti kvrgave kože i bolesti plavog jezika u 2019.

Planirana i odobrena sredstva za sprovođenje Plana preventivnih mjera za suzbijanje bolesti kvrgave kože u 2018. iznose 121.463,05 eura, sa PDV-om, iz budžetske rezerve.

EK je dodijelila donaciju Crnoj Gori od 80.000 doza vakcina protiv bolesti kvrgave kože za 2019.

Vakcinacija goveda protiv ove bolesti sprovedena je i u 2019. na cijeloj teritoriji Crne Gore i potpuno je besplatna za držaoce goveda. Do 30. VIII 2019. vakcinisano je 62.267 goveda.

Određena količina vakcina je ostavljena za novorođene životinje i za životinje iz uvoza koje su namjenjene uzgoju, a koje potiču iz zemalja gdje se ne primjenjuje vakcinacija protiv ove bolesti.

3.12.8.2. Bolest plavog jezika

U 2019. u skladu s Planom preventivnih mjera za suzbijanje bolesti kvrgave kože, bolesti plavog jezika i drugih potencijalno opasnih zaraznih bolesti u 2019, obezbijeđena su sredstva za kontrolu bolesti plavog jezika (576.585,20 eura, sa PDV-om). Sredstva su korištena za nabavku vakcine za goveda i ovce, kao i za naknadu ambulancama za izvršenu vakcinaciju.

Vakcinacije goveda i ovaca protiv bolesti plavog jezika je sprovedena u periodu april-jul 2019. Ukupan broj vakcinisanih goveda protiv bolesti plavog jezika je oko 65.000, a ukupan broj ovaca oko 170.000.

3.12.8.3. Afrička kuga svinja

Zbog povećanog rizika od pojave bolesti afrička kuga svinja, preduzeto niz mjera radi sprečavanja pojave ove bolesti na teritoriji Crne Gore:

- donijeta je Naredba o zabrani uvoza i tranzita pošiljki domaćih i divljih svinja, mesa i proizvoda od svinja radi sprečavanja unošenja opasne zarazne bolesti afričke kuge svinja („Sl. list CG“, broj 70/18);
- na graničnim inspekcijskim mjestima na kojima je prisutna veterinarska inspekcija vrši se pojačan nadzor nad prometom pošiljki živih svinja i proizvoda porijeklom od svinja koje ulaze u Crnu Goru;
- prije izdavanja rješenja o nepostojanju veterinarskih sanitarnih smetnji za uvoz svinja i proizvoda od mesa svinja, Uprava vrši provjeru epizootiološke situacije u zemlji porijekla pošiljke, a u slučaju pojave bolesti u novim državama, odnosno područjima, sva izdata rješenja kojima se bolest može prenijeti su opozvana, o čemu su odmah

obavješteni uvoznici, granični veterinarski inspektori i nadležni organ zemlje porijekla;

- na snazi Pravilnik o mjerama za otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje afričke kuge svinja („Sl. list CG“, broj 57/17), koji je usaglašen s Direktivom 2002/60/EC i Odlukom 2003/422/EC;
- održan veći broj radionica i sastanaka sa veterinarima, držaocima svinja, uvoznicima uvoznicima svinja, mesa i proizvoda od mesa svinja i lovcima – akcenat na biosigurnosnim mjerama;
- izrađen i distribuiran informativni materijal -
- nakon pojave bolesti u Republici Srbiji, upućena urgencija Upravi carina za pojačani nadzor i kontrolu putnika koji ulaze u Crnu Goru, ličnih pošiljki putnika i oduzimanje i odlaganje hrane koja sadrži meso ili proizvode od mesa svinja i Upravi policije radi potrebe spovođenja pojačane kontrole u unutrašnjem prometu i prilikom ulaska u Crnu Goru, a posebno u cilju spriječavanja mogućeg ilegalnog unosa ili prometa mesa ili proizvoda od mesa svinja;
- upućena uregencija svim opštinama za obezbjeđivanje mjesta i opreme za neškodljivo uklanjanje leševa svinja i proizvoda dobijenih od svinja u cilju sprečavanja pojave, a u slučaju pojave suzbijanja i širenja bolesti afričke kuge svinja na teritoriji Crne Gore, a pograničnim opštinama dodatno je data obaveza obezbjeđivanja posebnih kontejnera za odlaganje oduzetih ličnih pošiljki putnika na graničnim prelazima;
- veterinarske ambulante vrše pojačane mjere kontrole zdravstvenog stanja svinja, kao i informisanje vlasnika životinja o biosigurnosnim mjerama;
- formiran Stručni tim za praćenje i kontrolu Afričke kuge svinja.

Specijalistička veterinarska laboratorija je obučena i raspolaže opremom neophodnom za dijagnostiku ove bolesti – serološka i molekularna dijagnostika (PCR).

Programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja za 2019. obezbijedena sredstva za monitoring na prisustvo virusa u populaciji divljih svinja, kao i za pasivni nadzor populacije domaćih svinja.

Kako su sredstva nedovoljna, Uprava je pripremila Informaciju za Vladu, radi obezbjeđivanja dodatnih finansijskih sredstava za prevenciju ove bolesti.

3.12.9. Administrativni/institucionalni kapaciteti

Nadležni organi

Nakon sprovedenih institucionalnih promjena u 2016. (osnivanje Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove) i 2017. (veterinarski, fitosanitarni i inspektori za hranu u sastavu Uprave), nastavilo se s daljim jačanjem institucionalnih i administrativnih kapaciteta u cilju ispunjavanja završnih mjerila 2 i 3.

Vlada je 4. IV 2019. usvojila Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove kao samostalnog organa.

Bezbjednost hrane

U toku 2019. zaposlena su dva nova službenika.

U okviru Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Sektor za bezbjednost hrane organizuje poslove kroz tri odsjeka: Odsjek za registraciju, odobravanje i praćenje objekata za proizvodnju, preradu i distribuciju hrane, hrane za životinje i nus proizvoda životinjskog porijekla (šest službenika, planirano devet), Odsjek za opšte zahtjeve bezbjednosti hrane (dva službenika, planirano pet) i Odsjek za inspekciju hrane (14 službenika, planirano 24).

Veterinarska politika

U okviru Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Sektor za veterinu organizuje poslove kroz tri odsjeka: Odsjek za zdravlje, zaštitu dobrobiti životinja i identifikaciju i registraciju (sedam službenika, planirano osam), Odsjek za međunarodni promet (18 službenika, planirano 22) i Odsjek za veterinarsku inspekciju (29 službenika, planirano 35). U toku 2019. nije bilo zaposlenja.

Fitosanitarna politika

U okviru Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Sektor za fitosanitarne poslove organizuje poslove kroz četiri odsjeka: Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja (tri službenika, planirano četiri), Odsjek za sjeme, sadni materijal, GMO, zaštitu biljnih sorti i biljne genetičke resurse (dva službenika, planirano četiri), Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja (2 službenika, planirano 4) i Odsjek za fitosanitarnu inspekciju (16 službenika, planirano 24). U toku 2019. nije bilo zaposlenja.

Novom sistematizacijom uspostavljeno je Odjeljenje za reviziju službenih kontrola i sistematizovana su 4 radna mjesta koja nijesu popunjena.

3.13. POGLAVLJE 13: RIBARSTVO

3.13.1. Normativni okvir

Vlada je utvrdila Predlog zakona o strukturnim mjerama i državnoj pomoći u ribarstvu i akvakulturi i Predlog zakona o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi 12. XII 2019, nakon usaglašavanja sa domaćim zakonodavstvom i EK.

Pripremljen je Nacrt zakona o morskom ribarstvu i marikulturi, uz pomoć eksperata iz Hrvatske i uz podršku *FAO AdriaMed* projekta i trenutno je u fazi usaglašavanja sa važećom pravnom praksom Crne Gore, nakon čega će biti proslijeđen EK na mišljenje.

Izmijenom Naredbe o zabrani lova i stavljanja u promet riblje mlađi, nedoraslih riba i drugih morskih organizama („Sl. list CG”, broj 80/18), izvršeno je usklađivanje s

preporukom Generalne komisije za ribarstvo Mediterana (GFCM) br. 42/2018/8, na način što je ranija zabrana lova na inćuna produžena za 15 dana i traje od 1. IV do 30 IV i uvedena je zabrana na lov na srdele na period od mjesec dana i traje od 15. I do 15. II.

Obuke

Unapređivanje kapaciteta administracije, inspekcije i naučnika iz Instituta za biologiju mora je nastavljeno kroz različite vidove Tajeks podrške:

- U periodu od 16. do 18. VII 2019. je održana ekspertska misija o mjerama upravljanja flotom i resursima za 14 učesnika iz Direktorata za ribarstvo, inspektora za morsko ribarstvo i Instituta za biologiju mora. Misija je bila fokusirana na: planove upravljanja, upravljanje kapacitetom flote, kontrolu u upravljanju resursima i flotom, odredbe ključnih regulativa iz ove oblasti, kao i iskustva evropskih zemalja i komparativnu analizu.
- U periodu od 10. do 12. IX 2019. je održana ekspertska misija na temu prikupljanja podataka. Učesnici su imali priliku da se upoznaju sa osnovama DCF i DCRF okvira prikupljanja podataka, relevantnim regulativama u pomenutoj oblasti, prikupljanju i elektronskoj evidenciji podataka koji se odnose na ribarstvo, prikupljanju bioloških podataka i podataka iz oblasti tržišta u ribarstvu, razmjeni podataka i procedurama izvještavanja, kao i iskustvima evropskih zemalja.

3.13.2. Ostvareni rezultati

Crna Gora je posvećena ostvarivanju svih ciljeva ministarske *MEDFISH4EVER* deklaracije u oblasti ribarstva na nivou Mediterana i naročit napredak je napravljen u sakupljanju sveobuhvatnih podataka iz oblasti ribarstva, a posebno u dijelu sakupljanja podataka iz malog privrednog, sportsko-rekreativnog ribolova i socio-ekonomskih podataka iz oblasti ribarstva, eliminisanju nelegalnog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova, kao i međunarodne saradnje u cilju očuvanja djeljivih resursa riba i drugih morskih organizama.

Radi širenja djelatnosti marikulture u Planu područja posebne namjene za Obalno područje Crne Gore („Sl. list CG”, broj 56/18), kao potencijalne nove lokacije, uvrštena su tri nova lokaliteta u Bokokotorskom zalivu i sedam lokaliteta na otvorenom moru. Predložene lokacije u Planu su navedene kao „potencijalno pogodne” za program marikulture i početkom 2019. Institut za biologiju mora je započeo sa istraživanjima na tri lokacije u skladu sa konceptom „*Allocated Zones for Aquaculture*”, koji je usvojila Generalna komisija za ribarstvo Mediterana.

U 2019. je nastavljen eksperimentalni projekat o mogućnostima uzgoja Jakobove kapice (*Pecten jacobaeus*) na području Bokokotorskog zaliva uz podršku Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Početkom juna 2019. počelo se sa realizacijom projekta „Održivi i inovativni lanac vrijednosti poljoprivrednih i ribarstvenih proizvoda u cilju unaprijeđenja tržišta za MSP” – „*Food4Health*”. Projektom je planirana dogradnja zgrade Instituta za biologiju mora za

izgradnju moderne, kompletno opremljene laboratorije za inovativna istraživanja iz oblasti marikulture, koja će biti i u funkciji pružanja pomoći uzgajivačima školjki i ribe, kao i formiranje mrijestilišta kamenica (*Ostrea edulis*).

Nastavljena je implementacija Programa prikupljanja podataka (DCF-DCRF). U 2019. je urađena i detaljna revizija DCF-DCRF u pogledu: ažuriranja informacija o Ribarskom informacionom sistemu nakon sprovedenog projekta njegove nadogradnje; dodavanja metiera i segmenata flote za uzorkovanje u dijelu koji se odnosi na prikupljanje bioloških podataka, a u skladu sa promjenama u ribolovnoj floti, kao i dodavanja prioritetnih vrsta za uzorkovanje.

Radna grupa za borbu protiv svih vrsta nelegalnog ribolova, koju je u junu 2017. formiralo Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, i u 2019. je nastavila sa svojim radom i aktivnostima u borbi protiv IUU (*Illegal, Unreported and Unregulated fishing*). Radnu grupu čine predstavnici svih relevantnih subjekata vezanih za sektor ribarstva i kontrolu: Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti, Nacionalnih parkova, Instituta za biologiju mora, Prirodno matematičkog fakulteta, Agencije za zaštitu životne sredine, Višeg državnog tužilaštva, Vrhovnog suda, Lučke kapetanije, Saveza za sportski ribolov i na moru i na slatkim vodama, JP za upravljanje morskim dobrom, NVO i grupe građana "STOP krivolovu". Radna grupa svoje aktivnosti preduzima u skladu s Akcionim planom u kojem su definisane mjere, aktivnosti, nosioci aktivnosti i rok realizacije navedenih mjera.

U cilju unapređivanja kontrole i monitoringa ribolovnih aktivnosti na moru, u junu 2019. započeta je procedura nabavke plovila za inspekciju iz sredstava projekta MIDAS II. Takođe, u okviru projekta MIDAS II u junu 2019. su nabavljena dva čamca sa motorima za kontrolu ribolovnih aktivnosti u slatkovodnom ribarstvu, kao i solarni paneli, koji su instalirani na ribolovnim plovnim objektima, radi boljeg funkcionisanja VMS i AIS uređaja.

U junu 2019, u cilju unapređivanja kontrole i nadzora svih oblika ribolova na Skadarskom jezeru, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je, u okviru projekta MIDAS II, nabavilo termalnu kameru, kojom će se omogućiti nadzor svih ribolovnih aktivnosti na skoro 70% teritorije jezera.

U skladu s potpisanim MOU sa Generalnom komisijom za ribarstvo Mediterana od 25. IX o tehničkoj podršci razvoja sektora ribarstva sa osnovnim ciljem unapređenja kapaciteta za borbu protiv nelegalnog i neregulisanog ribolova, u januaru 2019. je izvršena instalacija testnih uređaja za identifikaciju i praćenje plovila u malom obalnom ribolovu. Navedena aktivnost predstavlja značajan napredak u dijelu sakupljanja podataka iz malog privrednog ribolova i usklađena je sa jednim od ciljeva potpisane Deklaracije o implementaciji Regionalnog akcionog plana za mali obalni ribolov i Ministarske deklaracije MedFish4ever.

Nastavljena je implementacija projekta „Promovisanje transnacionalnog umrežavanja malog obalnog ribolova i akvakulture u jadransko-jonskoj makroregiji - ARIEL“, koji

pripada INTERREG-ADRION programu, kao i projekta „Zajednički participativni model upravljanja i instrument za zaštitu i očuvanje priobalnog i morskog biodiverziteta i unaprijeđenje održivog korišćenja morskih obalnih resursa – BLUE LAND”, koji pripada INTERREG IPA II prekograničnom programu saradnje za period 2014-2020. između Italije, Albanije i Crne Gore.

Od 7-8. V 2019. u Crnoj Gori je održan četvrti godišnji Forum EUSAIR-a na kojem su prioritetne teme bile ribarstvo, akvakultura i turizam. U skladu sa programskim prioritetima, na Forumu je održana Plenarna sesija „Održiva akvakultura i ribarstvo u Jadransko-jonskom regionu: izazovi i mogućnosti” na kojoj su kao govornici učestvovali visoki predstavnici vlada Crne Gore, Grčke, BiH-a i EK. Takođe, i tematska sesija za stub I-Plavi rast bila je posvećena ribarstvu i održan je okrugli sto na temu „Mali obalni ribolov u Jadransko-jonskom regionu: izazovi i mogućnosti”.

3.14. POGLAVLJE 14: SAOBRAĆAJNA POLITIKA

3.14.1. Drumski saobraćaj

3.14.1.1. Normativni okvir

Skupština je donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radnom vremenu i pauzama u toku radnog vremena mobilnih radnika i uređajima za evidentiranje u drumskom prevozu („Sl. list CG”, broj 17/19).

Vlada je 1. VIII 2019, utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o ugovorima o prevozu u drumskom saobraćaju.

3.14.2. Željeznički saobraćaj

3.14.2.1. Normativni okvir

Iz oblasti bezbjednosti na željeznici, a na osnovu Zakona o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza („Sl. list CG”, broj 1/14), Crna Gora je donijela:

- Pravilnik o načinu kočenja vozova („Sl. list CG”, broj 15/19);
- Pravilnik o bližem sadržaju sastavnih djelova željezničke infrastrukture („Sl. list CG”, broj 15/19);
- Pravilnik o zajedničkoj bezbjednosnoj metodi za ocjenu usaglašenosti sa zahtjevima za dobijanje sertifikata o bezbjednosti („Sl. list CG”, broj 60/19);
- Pravilnik o načinu održavanja željezničkih vozila („Sl. list CG”, broj 63/19);
- Pravilnik o uslovima za žičare za prevoz lica („Sl. list CG”, broj 63/19).
- Pravilnik o tehničkim specifikacijama interoperabilnosti željezničkog sistema u odnosu na bezbjednost u željezničkim tunelima („Sl. list CG”, broj 66/19).

3.14.3. Pomorski saobraćaj

3.14.3.1. Normativni okvir

Skupština je 6. III 2019, donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lukama („Sl. list CG”, broj 18/19).

Skupština je 10. VI 2019, donijela Zakon o upisu brodova i plutajućih objekata i stvarnim pravima na brodovima („Sl. list CG”, broj 34/19).

Vlada je 31. X 2019, utvrdila Predlog zakona o pravima putnika u pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi.

Vlada je 18. VII 2019, usvojila Odluku o dopuni Odluke o određivanju luka prema namjeni („Sl. list CG”, broj 46/19).

Vlada je 18. VII 2019, usvojila Odluku o dopunama Odluke o određivanju luka prema vrsti pomorskog saobraćaja („Sl. list CG”, broj 46/19).

Revizija država članica IMO-a (IMSAS) Crne Gore sprovedena je od 2. XI 2019. do 11. XI 2019, u potpunosti koristeći principe utvrđene Okvirom i procedurama za šemu revizije država članica IMO-a i III Kodeksa. Opseg revizije odnosio se na Port State , Flag State i Costal State.

3.14.4. Vazdušni saobraćaj

3.14.4.1. Normativni okvir

Vlada je 26. IX 2019. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vazdušnom saobraćaju.

Na osnovu postojećeg Zakona o vazdušnom saobraćaju („Sl. list CG”, br. 30/12 i 30/17), donijeti su sljedeći podzakonski akti:

- Pravilnik o prestanku važenja pravilnika o sprovođenju istraživanja nesreća i ozbiljnih nezgoda u civilnom vazduhoplovstvu („Sl. list CG”, broj 12/19);
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o tehničkim zahtjevima i procedurama za obavljanje vazdušnih operacija („Sl. list CG”, broj 21/19);
- Pravilnik o dopunama Pravilnika o zajedničkom korišćenju vazdušnog prostora i operativne procedure za izbjegavanje sudara u vazduhu („Sl. list CG”, broj 22/19);
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o kontinuiranoj plovidbenosti vazduhoplova i vazduhoplovnih proizvoda, djelova i uređaja i o odobravanju organizacija i osoblja koji obavljaju ove poslove („Sl. list CG”, broj 32/19) stupio na snagu 15. VI 2019, a odredbe Priloga 4 ovog pravilnika kojima je propisana obaveza nadležnih vlasti da izdaju dozvole za održavanje ELA1 aviona koji nijesu uključeni u komercijalni vazdušni prevoz i dozvole za održavanje vazduhoplova koji nijesu avioni i helikopteri primjenjuju se od 1. X 2019. i odredbe Priloga 4 ovog pravilnika kojima je propisana obaveza da osoblje koje vrši certifikaciju mora da bude stručno osposobljeno u skladu sa Aneksom III (dio 66) za ELA1 avione koji nijesu uključeni u komercijalni vazdušni prevoz i za vazduhoplove koji nijesu avioni i helikopteri primjenjuju se od 1. X 2020);

- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o uslovima za upotrebu paraglajdera, dozvolama i organizacijama za osposobljavanje pilota paraglajdera („Sl. list CG”, broj 35/19);
- Pravilnik o dopuni Pravilnika o načinu, pravilima i postupcima letenja vazduhoplova i operativnim uslugama u vazdušnom saobraćaju („Sl. list CG”, broj 35/19);
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o posadi vazduhoplova („Sl. list CG”, broj 46/19) stupio na snagu 15. VIII 2019, s tim što će se odredbe člana 1 stav 1 tačka 1, tačka 2 podtačka a, tačka 3 podtač. b i c Priloga 8 ovog pravilnika, primjenjivati od dana prijema Crne Gore u punopravno članstvo Evropske unije, a odredbe člana 1 stav 1 tač. 1 i 4 Priloga 9 ovog pravilnika, primjenjivaće se od 20. VI 2020, a tač. 2, 4, 5 i 12 Aneksa Priloga 9 ovog pravilnika primjenjivaće se od 31. I 2022;
- Pravilnik o kriterijumima i standardima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme na letištu („Sl. list CG”, broj 48/19);
- Odluka o načinu obračuna terminalne naknade za korišćenje usluga u vazdušnoj plovidbi („Sl. list CG”, broj 53/19);
- Odluka o dopuni Odluke o osnivanju Nacionalnog odbora za upravljanje vazdušnim prostorom („Sl. list CG”, broj 17/19);
- Odluka o izmjeni Odluke o osnivanju Nacionalnog odbora za upravljanje sigurnošću u vazdušnom saobraćaju („Sl. list CG” broj 17/19);
- Odluka o izmjeni Odluke o osnivanju Nacionalnog odbora za olakšice u vazdušnom saobraćaju („Sl. list CG”, broj 17/19);
- Naredba o vremenu u kojem aerodromi moraju biti otvoreni za vazdušni saobraćaj („Sl. list CG”, broj 19/19);
- Pravilnik o dopuni Pravilnika o koordinisanom uvođenju govorne komunikacije sa razmakom govornih kanala od 8,33 kHz za Jedinostveno evropsko nebo („Sl. list CG”, broj 35/19);
- Rješenje o privremenom ukidanju Operativne licence *Airways Scenic&Charter*-u, broj: 02/2-717/3-19 od 7. XI 2019. („Sl. list CG”, broj 64/19).

3.15. POGLAVLJE 15: ENERGETIKA

3.15.1. Sigurnost snabdijevanja

3.15.1.1. Ostvareni rezultati

Vlada je 4. VII 2019. donijela Odluku o Dugoročnom energetske bilansu Crne Gore za period od 2020. do 2022. („Sl. list CG”, broj 43/19).

U cilju realizacije projekta ekološke rekonstrukcije bloka I TE Pljevlja, 11. VII 2019. raspisan je javni poziv za izbor izvođača radova, a 14. X 2019. izvršeno je otvaranje ponuda pristiglih po javnom pozivu. Nakon toga, po izvršenom postupku vrednovanja ponuda, za izvođača radova izabran je Konzorcijum „DEC INTERNATIONAL – BEMAX - BB SOLAR - PERMONTE”.

Završena je izgradnja elektroenergetske interkonekcije Crna Gora – Italija. Podmorski kabal pušten je u rad 15. XI 2019.

Projekat izgradnje elektroenergetske interkonekcije Italija - Crna Gora – Srbija - Bosna i Hercegovina (crnogorski dio Transbalkanskog koridora) i Projekat izgradnje Jonsko-jadranskog gasovoda (IAP) nalaze se na Ažuriranoj crnogorskoj Jedinstvenoj listi prioriternih infrastrukturnih projekata 2019. Shodno odluci Savjeta ministara Energetske zajednice od 29. XI 2018. projekat izgradnje elektroenergetske interkonekcije Italija - Crna Gora – Srbija - Bosna i Hercegovina (crnogorski dio Transbalkanskog koridora) nalazi se na Listi projekata od interesa za Energetsku zajednicu (PECI). Pored toga, shodno preporuci Savjeta ministara Energetske zajednice od 29. XI 2018. projekat izgradnje Jonsko-jadranskog gasovoda (IAP) nalazi se na Listi projekata od uzajamnog interesa između ugovornih strana Energetske zajednice i država članica Evropske unije (PMI). (*Pogledati više u okviru poglavlja 21 – Trans-evropske mreže*).

U cilju stvaranja uslova za uspostavljanje regionalnog balansnog tržišta električne energije, Crnogorski elektroprenosni sistem AD (CGES) ostvaruje saradnju na razmjeni tercijarne balansne energije sa operatorima prenosnih sistema Srbije (EMS) i Bosne i Hercegovine (NOSBiH). CGES je postao član sa statusom posmatrača u IGCC (*European Imbalance Netting cooperation* - evropske kooperacije za poravnanje debalansa) i prijavio se za članstvo u MARI (*European Tertiary balancing energy cooperation* - evropske kooperacije za razmjenu tercijarne balansne energije). U okviru bloka Crne Gore, Srbije i Sjeverne Makedonije (SMM bloka) radi se na uspostavljanju regionalne *Imbalance Netting* kooperacije. Tokom jula 2019. izvršeno je testiranje rada optimizacionog modula i trenutno se radi na otklanjanju uočenih nedostataka.

3.15.2. Unutrašnje energetske tržište

3.15.2.1. Normativni okvir

Na osnovu Zakona o prekograničnoj razmjeni električne energije i prirodnog gasa, a u cilju unapređenja uslova za razvoj tržišta električne energije, Vlada je 4. IV 2019. donijela Uredbu o uslovima za priključenje postrojenja potrošača na prenosni sistem električne energije („Sl. list CG”, broj 28/19), u koju je transponovana Regulativa 2016/1388 i Uredbu o uslovima za priključenje na mrežu sistema za prenos jednosmjerne struje visokog napona i jednosmjerno priključenih modula elektroenergetskog parka („Sl. list CG”, broj 28/19), u koju je transponovana Regulativa 2016/1447.

Takođe, Vlada je 4. VII 2019. donijela Uredbu o uslovima za priključenje proizvođača električne energije na prenosnu i distributivnu mrežu („Sl. list CG”, broj 43/19), u koju je transponovana Regulativa 2016/631.

Regulatorna agencija za energetiku

U dijelu koji se odnosi na kompetitivnost zarada zaposlenih u Agenciji, u smislu zaštite od odliva radne snage u korist energetske subjektata ili industrija, može se zaključiti da

je ovaj vid zaštite u posljednje vrijeme ugrožen. Isto je prepoznala i EK kroz svoje preporuke, koje se odnose na sposobnost Agencije da privuče i zadrži visoko kvalifikovano osoblje, jačanje potpune nezavisnosti regulatora i nivoe kazni koje Agencija može primijeniti. U vezi s navedenim preporukama, Agencija je Ministarstvu ekonomije, kao nosiocu ovlaštenja za sektor energetike, poslala dopis sa predlozima izmjena Zakona o energetici i Zakona o zaradama u javnom sektoru, dok je izmjene Zakona o prekršajima neophodno inicirati između nadležnih ministarstava (Ministarstva ekonomije i Ministarstva pravde).

Regulatorna agencija za energetiku je u periodu 1. I - 1 XI 2019. donijela:

- Pravila za korekcije cijena i naknada („Sl. list CG”, broj 56/19);
- Metodologiju za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema električne energije („Sl. list CG”, br. 32/19 i 50/19);
- Metodologiju za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje distributivnog sistema električne energije („Sl. list CG”, br. 32/19 i 50/19);
- Odluku o izmjenama i dopunama Metodologije za utvrđivanje cijena, rokova i uslova za pružanje pomoćnih usluga i usluga balansiranja prenosnog sistema električne energije („Sl. list CG”, broj 50/19);
- Metodologiju za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i naknade za rad operatora tržišta električne energije („Sl. list CG”, broj 27/19);

Regulatorna agencija za energetiku je u periodu od 1. I - 1 XI 2019. dala saglasnost ili odobrila Izmjene i dopune Tržišnih pravila („Sl. list CG”, broj 25/19).

Regulatorna agencija za energetiku je primila ukupno 17 žalbi, 12 zbog obustave isporuke električne energije i pet na akt operatora distributivnog sistema, kojim se odbija zahtjev za izdavanje saglasnosti za priključenje na distributivni sistem, odnosno zaključivanje ugovora o priključenju. Od 12 žalbi zbog obustave isporuke električne energije, devet žalbi je usvojeno, a tri su odbijene kao neosnovane. Od pet žalbi na akt operatora distributivnog sistema, tri žalbe su usvojene, a dvije su odbijene kao neosnovane.

3.15.2.2. Ostvareni rezultati

Krajem 2018. i početkom 2019. Crnogorska berza električne energije DOO – BELEN je sprovela proceduru prikupljanja ponuda za strateško partnerstvo. Kao prvorangirana kompanija za sprovođenje pregovora o strateškom partnerstvu sa BELEN, 25. III 2019. izabrana je norveška kompanija Nord Pool.

Na sastancima predstavnika kompanija BELEN i Nord Pool, koji su održani 25. IV 2019. u Podgorici, formirana su dva tima, i to:

- Grupa na visokom nivou koju čine predstavnici Nord Pool-a i osnivača BELEN-a i koji imaju dovoljno ovlaštenja za donošenje odluka, a koji će razmatrati pitanja od strateške važnosti, odnosno ulasku Nord Pool-a u vlasničku strukturu BELEN-a; i
- Tehnički tim koji treba da realizuje aktivnosti koje su neophodne za uspostavljanje „dan-unaprijed“ tržišta električne energije u Crnoj Gori.

U finalnoj je fazi priprema svih ugovora koji treba da se zaključe između kompanija BELEN i Nord Pool. Zaključivanje tih ugovora se očekuje do kraja 2019. Time bi se stvorile osnove za tehničku implementaciju „dan-unaprijed“ tržišta električne energije, koja bi trebalo da se realizuje 6 do 9 mjeseci nakon zaključivanja ugovora.

U toku 2019, predstavnici BELEN-a i CGES-a su aktivno učestvovali u radu Radne grupe AIMS, čiji je zadatak stvaranje uslova za povezivanje tržišta električne energije Albanije, Italije, Crne Gore i Srbije. Članovi Radne grupe AIMS su predstavnici operatora prenosnih sistema i berzi električne energije iz Albanije, Italije, Crne Gore i Srbije, dok regulatorne agencije iz navedenih zemalja imaju ulogu posmatrača. U okviru Radne grupe AIMS realizovane su i aktivnosti na izradi analize o preduslovima i izvodljivosti AIMS projekta, uzimajući u obzir da u Radnoj grupi samo dvije članice imaju aktivnu berzu, a dvije tek rade na uspostavljanju svojih berzi.

U skladu s Odlukom o sertifikaciji Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD, CGES je imenovao službenika čiji je zadatak da prati da se postupak imenovanja organa upravljanja operatora prenosnog sistema odvija nezavisno od postupka imenovanja organa upravljanja kod subjekata koji obavljaju djelatnost proizvodnje i/ili snabdijevanja električnom energijom.

U skladu sa Zakonom o energetici i Uredbom o postupku javnog nadmetanja za izbor snabdjevača posljednjeg izbora i ranjivih kupaca za snabdijevanje električnom energijom, Ministarstvo ekonomije je 10. IV 2019. objavilo Javni oglas za izbor snabdjevača posljednjeg izbora i ranjivih kupaca za snabdijevanje električnom energijom, sa rokom za dostavljanje ponuda 24. V 2019. Tenderska komisija je konstatovala da je blagovremeno dostavljena jedna ponuda i to od Elektroprivrede Crne Gore AD (EPCG). Nakon kontrole dostavljene dokumentacije i vrednovanja ponude od strane Tenderske komisije, 24. VI 2019. objavljena je na internetskoj stranici Ministarstva ekonomije Rang lista ponuđača, prema kojoj je EPCG izabrana za snabdjevača posljednjeg izbora i ranjivih kupaca. Zaključivanje Ugovora o povjeravanju poslova snabdijevanja poslednjeg izbora i ranjivih kupaca električnom energijom između Vlade Crne Gore i EPCG očekuje se do kraja ove godine.

3.15.3. Ugljovodonici

3.15.3.1. Ostvareni rezultati

Ministarstvo ekonomije trenutno priprema Zakon o mjerama sigurnosti pri istraživanju i proizvodnji ugljovodonika. Ovim zakonom Crna Gora će u nacionalno zakonodavstvo transponovati Direktivu 2013/30/EZ. Prije utvrđivanja Predloga od strane Vlade, Nacrt zakona će biti dostavljen Evropskoj komisiji na procjenu usaglašenosti s Direktivom. Očekuje se da će Nacrt zakona biti dostavljen Evropskoj komisiji tokom I kvartala 2020.

Izveštaj o projektima:

Crna Gora je do sada zaključila dva ugovora o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika u podmorju Crne Gore, na osnovu Zakona o istraživanju i proizvodnji ugljovodonika, i to:

1. Ugovor o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika za blokove 4118-4; 4118-5; 4118-9; 4118-10, ukupne površine 1.228 km², koji je 14. IX 2016. zaključen s kompanijama Eni Montenegro BV, Holandija i Novatek Montenegro, BV Holandija. Zaključenim ugovorom o koncesiji je predviđeno da faza istraživanja traje ukupno sedam godina, sa dva perioda istraživanja (podfaze) od po četiri i tri godine. U toku prvog perioda istraživanja (4 godine), koncesionari su dužni da izvrše seizmička istraživanja, da izrade set geoloških studija i da izbuše dvije istražne bušotine. Koncesionari su izvršili 3D seizmička istraživanja, dok se bušenje dvije istražne bušotine očekuje dokom prve polovine 2020.
2. Ugovor o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika u podmorju Crne Gore za blokove 4219-26 i 4218-30, ukupne površine 338 km², koji je 15. III 2017. zaključen s kompanijom Energean Montenegro Limited, Kipar. Zaključenim ugovorom je predviđeno da faza istraživanja traje ukupno sedam godina, sa dva perioda istraživanja (podfaze) od po tri i četiri godine. U toku prvog perioda istraživanja (3 godine), koncesionar je dužan da izvrši seizmička istraživanja i da izradi set geoloških studija. Koncesionar je izvršio 3D seizmička istraživanja početkom 2019.

Vlada planira da objavi tender za dodjelu ugovora o koncesiji za istraživanja ugljovodonika u podmorju Crne Gore.

3.15.4. Obnovljivi izvori energije

3.15.4.1. Normativni okvir

Vlada je 23. V 2019. donijela Uredbu o naknadi za podsticanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora i visokoefikasne kogeneracije („Sl. list CG”, broj 29/19).

Vlada je 18. VII 2019. donijela Uredbu o izmjeni Uredbe o načinu ostvarivanja i visini podsticajnih cijena za električnu energiju proizvedenu iz obnovljivih izvora i visokoefikasne kogeneracije („Sl. list CG”, broj 40/19).

Ministarstvo ekonomije je 25. I 2019. donijelo Rješenje o jediničnoj naknadi za podsticanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora i visokoefikasne kogeneracije u 2019, koje je objavljeno na internetskim stranicama www.mek.gov.me/ministarstvo i www.oie-res.me.

Trenutno su u toku aktivnosti na završetku Izveštaja o sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za obnovljivu energiju do 2020, za 2016. i 2017.

Vlada je krajem 2018. obustavila izdavanje energetske dozvola i sprovođenje tenderskih postupaka za izgradnju malih hidroelektrana.

3.15.4.2. Ostvareni rezultati

HE Komarnica

Planirano je da tokom 2019. bude završena izrada i revizija Idejnog projekta sa Studijom opravdanosti i Elaboratom o procjeni uticaja na životnu sredinu HE Komarnica. Očekuje

se da će u 2019. biti usvojen Detaljni prostorni plan za prostor višenamjenske akumulacije na rijeci Komarnici sa Strateškom procjenom uticaja na životnu sredinu. Izradom Idejnog projekta sa Studijom opravdanosti i Elaboratom o procjeni uticaja na životnu sredinu HE Komarnica biće jednoznačno utvrđeno tehno-ekonomski i ekološki prihvatljivo rješenje hidroelektrane Komarnica sa branom i pripadajućom akumulacijom.

Male hidroelektrane

Na osnovu zaključenih ugovora o koncesiji, od početka 2013. do danas izgrađeno je i pušteno u rad 15 malih hidroelektrana. Ukupna instalisana snaga ovih malih hidroelektrana je 25,2 MW, a godišnja proizvodnja planirana za 2020. je 70 GWh.

Privrednom društvu „Hydro Lještanica” doo iz Podgorice izdati su 4. VI 2019. urbanističko-tehnički uslovi za izgradnju mHE „Lještanica” na vodotoku Lještanica, Opština Bijelo Polje.

Zaključen je Ugovor o prenosu udjela u koncesionom preduzeću „Small Hydro Power Plant Mojanska” doo, Andrijevića i pristupanju Ugovoru o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana na vodotoku Mojanska rijeka, s pratećim aneksima, 19. VII 2019. Ugovor u vezi s Ugovorom o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana na vodotoku Mojanska rijeka zaključen je 1. VIII 2019, kao i Ugovor o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana na vodotoku Mojanska rijeka, Opština Andrijevića, 11. XI 2019.

Vlada je 5. IX 2019. prihvatila Ugovor o koncesiji na osnovu energetske dozvole za izgradnju male hidroelektrane „Bare Kraljske” na dijelu vodotoka Vranještica, Opština Kolašin, koji će biti zaključen u narednom periodu.

Vlada je 5. IX 2019. prihvatila Ugovor o koncesiji na osnovu energetske dozvole za izgradnju male hidroelektrane „Skrbuša” na dijelu vodotoka Skrbuša, Opština Kolašin, koji će biti zaključen u narednom periodu.

Vlada je 24. X 2019. prihvatila Ugovor o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana mHE „Crnja”, „Ljubaštica” i „Crni potok” na vodotoku Crnja, Opština Kolašin, koji će biti zaključen u narednom periodu sa privrednim društvom „Dekar” doo, Podgorica.

Privredno društvo „Hydroenergija Montenegro” doo, Berane dobilo je upotrebnu dozvolu za izgrađenu mHE „Jelovica 2” na vodotoku Bistrica, Opština Berane, 16. X 2019.

Privredno društvo „Manira Hydro” doo, Mojkovac podnijelo je 8. X 2019. nadležnom organu prijavu građenja objekta, za izgradnju mHE „Elektrana Mišnića” na vodotoku Mišnjića potok, Opština Mojkovac.

Zaključen je Ugovor o koncesiji na osnovu energetske dozvole za izgradnju male hidroelektrane „Štitska” na vodotoku Štitske rijeke, Opština Andrijevića, s privrednim društvom „Hydroenergija Andrijevića” d.o.o, Andrijevića, 10. X 2019.

Zaključen je Ugovor o koncesiji na osnovu energetske dozvole za izgradnju male hidroelektrane „Umska” na vodotoku Umski potok, Opština Andrijevića, sa privrednim društvom „Hydroenergija Andrijevića” d.o.o, Andrijevića, 10. X 2019.

Zaključen je Ugovor o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana na vodotoku Kutska rijeka, Opština Andrijevića, sa privrednim društvom „Small Hydro Power Plant Kutska” doo, Andrijevića, 11. XI 2019.

Zaključen je Ugovor o koncesiji na osnovu energetske dozvole za izgradnju male hidroelektrane „Raštak” na vodotoku Raštak, Opština Kolašin, s privrednim društvom „Kol Energy” doo, Kolašin, 13. XI 2019.

Zaključen je Ugovor o koncesiji na osnovu energetske dozvole za izgradnju male hidroelektrane „Raštak 2” na vodotoku Raštak, Opština Kolašin, s privrednim društvom „Kol Energy” doo, Kolašin.

Solarne elektrane

Privrednom društvu „Alliance” doo iz Podgorice, izdato je rješenje o produženju energetske dozvole 5. IV 2019, kojim je period važenja iste produžen do 24. IV 2020, za izgradnju solarne elektrane „Alliance” na krovu objekta broj 1 koji se nalazi na katastarskoj parceli broj 4043/4, KO Donja Gorica, Opština Podgorica.

Privredno društvo „Invicta” doo, Podgorica dobilo je 12. IV 2019. upotrebnu dozvolu za izgrađenu solarnu elektranu „Invicta” koja se nalazi na katastarskoj parceli br. 798, 799/2 KO Banići, Opština Danilovgrad.

Privredno društvo „Eco Solar System” doo, Danilovgrad dobilo je 17. VII 2019. upotrebnu dozvolu za izgrađenu solarnu elektranu „DG” koja se nalazi na katastarskoj parceli broj 2019, KO Martinići, Opština Danilovgrad.

Privredno društvo „BAR-KOD” doo, Podgorica dobilo je 8. X 2019. upotrebnu dozvolu za izgrađenu solarnu elektranu koja se nalazi na katastarskoj parceli broj 3869/1, KO Donja Gorica, Opština Podgorica.

Solarna elektrana Briska Gora

Sprovođenje postupka Javnog poziva za davanje u zakup zemljišta u svojini države na lokalitetu Briska Gora - Opština Ulcinj radi izgradnje solarne elektrane, okončano je izborom prvorangiranog ponuđača Konzorcijum EPCG i Fortum, sa kojim je i potpisan Ugovor o davanju u zakup zemljišta u državnoj svojini. Ponuda prvorangiranog ponuđača podrazumijeva izgradnju solarne elektrane instalisane snage 250 MW, otvaranje 226 novih radnih mjesta, investiciju od 178 miliona eura i cijenu zakupnine 0,33 eura/m².

Vlada je 27. XII 2018. donijela Odluku o davanju u dugoročni zakup zemljišta na lokalitetu Briska Gora, Opština Ulcinj, na 30 godina, nakon čega je 28. XII 2018. potpisan Ugovor o zakupu zemljišta za izgradnju solarne elektrane sa Konzorcijumom Fortum i EPCG. Ugovor, između ostalog, predviđa osnivanje projektne kompanije kao obavezu investitora, ali i usvajanje prostorno-planske dokumentacije od strane države, kao druge ugovorne strane. Važan aspekt kod realizacije ovih projekata je i izgradnja prenosne mreže kao neophodnih kapaciteta za nesmetano funkcionisanje elektrane.

Vjetroelektrane

VE „Možura”

Završena je izgradnja VE „Možura” na lokalitetu Možura (opštine Ulcinj i Bar), instalisane snage 46 MW i planirane godišnje proizvodnje 98,8 GWh. Upotrebna dozvola za VE Možura dobijena je 15. XI 2019.

VE „Brajici”

Ministarstvo ekonomije je 12. VIII 2019. raspisalo Javni poziv za davanje u dugoročni zakup zemljišta u državnoj svojini, radi izgradnje vjetroelektrane na lokalitetu „Brajici” – opštine Budva i Bar, čija je minimalna instalisana snaga 70MW. Davanje zemljišta u zakup sprovodi se postupkom prikupljanja ponuda (Tender). Zemljište se daje u zakup na period od 30 godina. Komisija je pristupila javnom otvaranju omota ponuda 11. X 2019, kada je konstatovano da je blagovremeno dostavljena jedna ponuda ponuđača Konzorcijum „WPD Brajici” Podgorica. Rang lista je 25. XI 2019. objavljena na sajtu Ministarstva ekonomije, kojom je izabran ponuđač – Konzorcijum „WPD BRAJICI”.

VE „Gvozd”

S obzirom da je izgradnjom VE Krново iskorišćen samo dio vjetropotencijala Krnovske visoravni, izrađena je i uvojena u julu 2018. lokalna studija lokacije kojom je predviđena izgradnja VE „Gvozd”.

U prethodnom periodu realizovane su sljedeće aktivnosti:

- mjerenje vjetropotencijala u petogodišnjem periodu;
- izrađene dvije studije vjetropotencijala;
- izrađeno idejno rješenje vjetroelektrane;
- sproveden jednogodišnji monitoring ptica na cijeloj lokaciji;
- izrađena Studija tržišta i poslovnog modela za vjetroelektranu Gvozd;
- izrađena studija Procjena vjetro resursa i energetskog potencijala.

Agencija za zaštitu prirode i životne sredine je 3. VII 2019. izdala saglasnost na Elaborat o procjeni uticaja na životnu sredinu za izgradnju VE Gvozd.

U skladu s odredbama Memoranduma o razumijevanju potpisanog u maju 2018, a nakon donošenja odgovarajuće odluke Skupštine akcionara EPCG, 6. IX 2019. zaključen je Ugovor o zajedničkom razvoju projekta između Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić i kompanije Ivicom Holding GmbH.

Predviđena je izgradnja VE „Gvozd” instalisane snage oko 50 MW i procijenjene godišnje proizvodnje oko 150 GWh.

Zahtjev za izdavanje saglasnosti za priključenje VE „Gvozd” na prenosni sistem upućen je 23. X 2019.

3.15.5. Energetska efikasnost

Skupština je donijela 3. IV 2019. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o efikasnom korišćenju energije („Sl. list CG”, broj 25/19). Inoviranim zakonskim rješenjem izvršilo se

dodatno transponovanje zahtjeva relevantnih EU direktiva i unaprijedio pravni osnov za primjenu zakonskih odredbi, a naročito u dijelu:

1. Usaglašavanja sa zahtjevima osnovne EU direktive za oblast energetske efikasnosti (Direktiva 2012/27/EU o energetske efikasnosti), koju je Crna Gora u obavezi da transponuje po osnovu članstva u Energetskoj zajednici, i to po pitanju uvođenja obaveze uspostavljanja centralizovanog izvještavanja o realizaciji mjera energetske efikasnosti i postignutih ušteda energije od strane svih subjekata prepoznatih zakonom i izrade posebne studije za unapređenje energetske efikasnosti u zgradama u Crnoj Gori;
2. Usaglašavanja s Direktivom 2006/123/EK o uslugama na unutrašnjem tržištu u dijelu vršenja djelatnosti energetskih pregleda od strane stranih lica;
3. Jasnijeg definisanja zakonskih zahtjeva, procedura, prava i obaveza subjekata javnog sektora, naročito u dijelu uspostavljanja sistema upravljanja energijom (energetski menadžment), planiranja i sprovođenja mjera energetske efikasnosti i izvještavanja o postignutim rezultatima;
4. Uspostavljanja inspekcije za energetske efikasnost u cilju boljeg sprovođenja zakonskih odredbi i kontrole ispunjavanja obaveza od strane subjekata prepoznatih Zakonom;
5. Poboljšanja pravnog osnova za bolju primjenu postojećih i donošenje budućih podzakonskih akata, posebno po pitanju uređivanja problematike označavanja energetske efikasnosti i eko dizajna proizvoda koji utiču na potrošnju energije.

Ministarstvo ekonomije je 28. X 2019. donijelo Pravilnik o načinu izračunavanja uštede primarne energije iz kogeneracije i određivanja ukupnog stepena efikasnosti kogeneracionog objekta („Sl. list CG“, broj 61/19).

Takođe, Ministarstvo ekonomije je donijelo 5 propisa kojim se uređuju zahtjevi eko dizajna uređaja za grijanje prostora i vode, a koji su objavljeni u „Sl. listu CG“ broj 35/19.

Vlada je 27. VI 2019. usvojila 4. Akcioni plan energetske efikasnosti za period 2019-2021. godina (4. APEE). 4. APEE ima dvostruki značaj i to da predstavlja:

- sveobuhvatni dokument za sprovođenje politike energetske efikasnosti na strani finalne potrošnje energije, kao i na strani ponude energije za sljedeći trogodišnji period;
- izvještaj sa detaljnim prikazom aktivnosti sprovedenih u prethodnom periodu i ocjenom ostvarenih ušteda energije u odnosu na ciljeve postavljene u 3. APEE.

Ministarstvo ekonomije je nastavilo koordinaciju realizacije projekata na unapređenju energetske efikasnosti namijenjenih javnom sektoru i sektoru domaćinstava, a kako slijedi:

1. Energetska efikasnost u Crnoj Gori (MEEP)

U okviru prve faze projekta (MEEP1), koja se završila u martu 2018, energetski je unaprijeđeno 25 javnih objekata (devet obrazovnih i 16 zdravstvenih). Sredstva za drugu fazu projekta (MEEP2) obezbijedena su kreditom od strane Međunarodne banke za obnovu i razvoj u iznosu od 6 miliona eura. Druga faza projekta započela je 1. IX 2018. i trajeće do 31. XII 2023. Predmet MEEP2 je poboljšanja energetske karakteristika novih 20 zdravstvenih objekata, a radiće se na uspostavljanju:

- Monitoring sistema za praćenje, koji će na prvom mjestu pratiti nivo komfora u zdravstvenim objektima i
- Održivog sistema finansiranja projekata energetske efikasnosti u javnom sektoru. Održivi sistem finansiranja, omogućiće da se nakon realizacije druge faze projekta, radovi na primjeni mjera energetske efikasnosti u ostalim zdravstvenim objektima, finansiraju iz ušteda koje se ostvaruju u adaptiranim zdravstvenim objektima.

U okviru MEEP 2, u izvještajnom periodu, su sprovedene sljedeće aktivnosti:

- Radovi na unaprijeđenju energetske karakteristika u domovima zdravlja Berane, Plav i Rožaje su završeni 18. XI 2019.
- U oktobru 2019, započeti su radovi na primjeni mjera energetske efikasnosti u objektima Opšte bolnice Bar i Doma zdravlja Ulcinj. Vrijednost ugovorenih radova iznosi 1.402.448,48 eura

U toku su evaluacije ponuda za odabir konsultanata za komunikaciju i sprovođenje kampanje podizanja društvene svijesti i prikupljanje podataka za izradu inventara zgrada za energetske efikasnosti.

Potpisivanje ugovora sa konsultantima planirano je do sredine januara 2020.

Od strane ugovorenog Konsultanta za potrebe izrade tehničke dokumentacije i nadzora nad izvođenjem radova, izrađeno je sledeće: (i) pripremljeni su detaljni energetski pregledi i glavni projekti za primjenu mjera energetske efikasnosti u 5 zdravstvenih objekata, i (ii) započeta je izrada tehničke dokumentacije za III i IV set objekata (domovi zdravlja: Mojkovac, Danilovgrad, Herceg Novi, Bar, Budva, Podgorica – Blok V i Podgorica – Konik i zdravstvena stanica Žabljak).

2. Program energetske efikasnosti u javnim zgradama - druga faza (EEPPB)

„Program energetske efikasnosti u javnim zgradama” realizuje se u dvije faze, po osnovu ugovora o kreditu i finansijskom doprinosu, potpisanim sa KfW bankom, u iznosu od 13,44 miliona + 22,27 miliona eura.

Drugom fazom „Programa energetske efikasnosti u javnim zgradama” obuhvaćena je primjena mjera energetske efikasnosti u odabranim obrazovnim i socijalnim ustanovama i administrativnim objektima. Implementacija druge faze je započela januara 2015, dok je završetak planiran za kraj 2020.

Cilj programa je unaprijeđenje energetske karakteristika objekta, kako bi se obezbijedila potrošnja energije od najviše 150 kWh/m² za objekte na sjeveru, 125 kWh/m² za objekte

u centralnoj zoni i 100 kWh/m² za objekte na jugu Crne Gore. Ciljna grupa programa su učenici, nastavno i ostalo osoblje u obrazovnim ustanovama, zaposleni u administrativnim objektima i korisnici i zaposleno osoblje u socijalnim ustanovama.

Do sada je u okviru druge faze programa izvršena rekonstrukcija i adaptacija dvanaest obrazovnih ustanova i jedne socijalne ustanove. Ukupna vrijednost izvedenih radova na navedenim objektima je iznosila 12 miliona eura.

U periodu 1. I - 1. XI 2019, sprovedene su sljedeće aktivnosti:

- Završeno je izvođenje radova na primjeni mjera energetske efikasnosti u Zavodu „Komanski most“ u Podgorici. Vrijednost izvedenih radova na ovom objektu iznosi 1,32 miliona eura;
- Tenderski postupak za odabir izvođača radova na rekonstrukciji JPU „Naša radost“ u Herceg Novom je u završnoj fazi, potpisivanje ugovora se očekuje do kraja 2019;
- U toku je tenderski postupak za odabir izvođača radova na adaptaciji zgrade ministarstava na Rimskom trgu u Podgorici;
- U toku je tenderski postupak za odabir najpovoljnijeg ponuđača za uspostavljanje Centralnog informacionog sistema za monitoring potrošnje energije i vode u javnom sektoru;
- U aprilu 2019, ugovorena je nabavka softvera za proračun energetske karakteristika zgrada. Finalna verzija softvera se očekuje početkom 2020.
- Prikupljanje podataka za izradu nacionalnog inventara zgrada uz određivanje referentnih zgrada, utvrđivanje nacionalnog potencijala za uštedu energije u sektoru zgrada, kao i izračunavanje troškovno-optimalnih nivoa je u završnoj fazi.

3. Program Energetski efikasan dom

Nastavljena je realizacija projekata podrške građanima za primjenu mjere energetske efikasnosti i korišćenje obnovljivih izvora energije. Ministarstvo ekonomije je 12. X 2018. počelo realizaciju programa „Energetski efikasan dom“, u cilju obezbjeđivanja beskamratnih kredita (do 8.000 eura, sa periodom otplate do 6 godina). Program podrazumijeva atraktivan i održivi finansijski mehanizam u cilju primjene mjera energetske efikasnosti u domaćinstvima: kupovina i ugradnja sistema za grijanje na moderne oblike biomase (pelet, briket); ugradnja termoizolacije na fasadi stambenog objekta i ugradnja energetski efikasne fasadne stolarije. Sredstva za realizaciju projekta, u iznosu od 120.000 eura, obezbijedena su iz budžeta Crne Gore. u okviru ove faze programa, mjere energetske efikasnosti su primijenjene u 93 domaćinstva.

Nakon sprovođenja tenderske procedure izbora kvalifikovanih izvođača radova i procedure izbora banaka, druga faza programa „Energetski efikasan dom“ je počela 6. VIII 2019. Za realizaciju ove faze programa obezbijedena su sredstva, iz budžeta Crne Gore. u iznosu od 100.000 eura, a koja su bila namijenjena za subvenciju kamate (maksimalni iznos beskamratnog kredita do 10.000 eura, sa periodom otplate do 6

godina). Građani su imali mogućnost ostvarivanja ekonomskih i energetske uštede korišćenjem sistema grijanja na biomasu i finansiranjem radova na unapređenju energetske karakteristika omotača objekta (ugradnja termoizolacije na fasadi stambenog objekta i ugradnja energetske efikasne stolarije). Prema raspoloživim podacima, u drugoj fazi programa mjere energetske efikasnosti su primijenjene u 175 domaćinstava i praktično sva sredstva namijenjena za realizaciju ove faze programa su iskorišćena.

3.15.6. Nuklearna energija, nuklearna sigurnost i zaštita od jonizujućeg zračenja

3.15.6.1. Ostvareni rezultati

U okviru sprovođenja Ugovora o neproliferaciji nuklearnog oružja, Sporazuma o zaštitnim mjerama, Dodatnog protokola i Protokola o malim količinama, Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju dostavljena su četiri nacionalna izvještaja i izjava o nuklearnim materijalima u Crnoj Gori (XXVII, XXVIII, XXIX i XXX.). U periodu 29-30. VII 2019. inspektori Međunarodne agencije za atomsku energiju sproveli su inspekciju nuklearnih materijala u Crnoj Gori.

Vlada je 1. VIII 2019. usvojila Drugi nacionalni izvještaj o implementaciji obaveza koje proističu iz Konvencije o nuklearnoj sigurnosti, koji je dostavljen Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju.

Skupština je donijela:

- Zakon o potvrđivanju Zajedničkog protokola o primjeni Bečke konvencije i Pariske konvencije („Sl. list CG - Međunarodni ugovori", broj 12/18);
- Zakon o potvrđivanju Protokola iz 2005. o izmjenama i dopunama Protokola o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti nepokretnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu („Sl. list CG - Međunarodni ugovori", broj 9/19);
- Zakon o potvrđivanju Protokola iz 2005. o izmjenama i dopunama Konvencije o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe („Sl. list CG - Međunarodni ugovori", broj 9/19).

Nakon dobijenih sugestija i komentara od strane Konzorcijuma, angažovanog kroz IPA višekorisnički projekat „Dalje jačanje nuklearnih regulatornih tijela Albanije, Sjeverne Makedonije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Kosova i Crne Gore", kao i sprovedene javne rasprave, unaprijeđen je tekst Predloga zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti, usaglašen sa 11 Direktiva Savjeta EU, jednom Odlukom i Uredbom Savjeta EU i dostavljen Evropskoj komisiji na mišljenje.

3.16. POGLAVLJE 16: POREZI

3.16.1. Normativni okvir

Skupština je 23. VII 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje, čime su doprinosi za zdravstveno osiguranje na teret poslodavca smanjeni za dva p.p. čime se učešće minimalne zarade u prosječnoj zaradi u Crnoj Gori povećava na 43% (u odnosu na trenutno učešće od 38%).

Skupština je 31. VII 2019. donijela Zakon o fiskalizaciji u prometu roba i usluga („Sl. list CG“, broj 46/19), kojim se uvodi novo softversko rješenje kojim će se obezbijediti dostupnost podataka o prometu proizvoda i usluga i omogućiti ekonomičan i efikasan inspekcijski nadzor.

Skupština je istog dana donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o poreskim savjetnicima („Sl. list CG“, broj 47/19), kojim je izvršeno usklađivanje važećeg zakona sa Direktivom 2006/ 123/ EZ o uslugama na unutrašnjem tržištu 2006/123/EZ, u cilju stvaranja pravnog okvira kojim se osigurava sloboda osnivanja i slobodno pružanje usluga, uz obavezu pojednostavljenja administrativnih postupaka u području pružanja usluga.

Vlada je 18. IV 2019. donijela Uredbu o obilježavanju duvanskih proizvoda i alkoholnih pića akciznim markicama („Sl. list CG“, broj 28/19), kojom su uvedeni dodatni elementi zaštite akciznih markica, identifikacioni broj, QR kod, digitalni i drugi sigurnosni elementi, kao i informacioni sistem u postupku odobravanja, štampanja i izdavanja akciznih markica. Na ovaj način se, shodno principima koji su ustanovljeni Odlukom EK o tehničkim standardima za bezbjedonosne karakteristike za duvanske proizvode br. C(2017)8435, za sprovođenje Direktive Evropskog parlamenta br. 2014/40 i odredbe Zakona o potvrđivanju Protokola o eliminaciji nezakonite trgovine duvanskim proizvodima („Sl. list CG – Međunarodni ugovori“, broj 5/17) u vezi sa Okvirnom Konvencijom Svjetske zdravstvene organizacije o kontroli duvana (FCTC), unapređuje način obilježavanja duvanskih proizvoda i alkoholnih pića akciznim markicama, razvija sistem za elektronsko upravljanje akciznim markicama, koji će omogućiti elektronsko odobravanje, narudžbu i izdavanje akciznih markica, kao i elektronsko vođenje evidencija o izdatim, iskorišćenim i neiskorišćenim akciznim markicama za duvanske proizvode i alkoholna pića. Implementacija navedenog sistema obezbijediće i dodatnu transparentnost u praćenju proizvoda obilježenih crnogorskim akciznim markicama čime će se dodatno osnažiti kontrolna funkcija Uprave carina.

Crna Gora je postala članica Globalnog foruma za transparentnost i razmjenu informacija u poreske svrhe i zajedno sa drugim zemljama članicama će raditi na suzbijanju utaje poreza primjenom dva međunarodno dogovorena standarda razmjene informacija u poreske svrhe: razmjena informacija na zahtjev (EOIR) i automatska razmjena informacija o finansijskom računu (AEOI).

Vlada je 18. IV 2019. usvojila Informaciju o potrebi potpisivanja Multilateralne konvencije za primjenu mjera koje se u cilju sprečavanja erozije poreske osnovice i premještanja dobiti odnose na poreske ugovore, čiji je cilj brza i konzistentna primjena rješenja radi sprečavanja izbjegavanja plaćanja u međunarodnom kontekstu. Navedena konvencija

sadrži dva minimalna standarda koji će Crna Gora morati da inkorporira u svoje obuhvaćene poreske ugovore (sprječavanje zloupotrebe poreskog ugovora u cilju eliminisanja dvostrukog oporezivanja bez stvaranja mogućnosti da dođe do neoporezivanja ili nelegalnog smanjenja poreza i unaprjeđenje postupka zajedničkog dogovaranja poreskih organa).

Crna Gora je 3. X 2019. u Parizu, potpisala Multilateralnu Konvenciju o uzajamnoj administrativnoj pomoći u poreskim pitanjima i u toku je proces njene ratifikacije.

Vlada 21. XI 2019. usvojila Predlog Informacije o potrebi pristupanja Crne Gore Inkluzivnom okviru za BEPS, i ovlastila ministra finansija da, u ime Vlade, potpiše pismo namjere Crne Gore za pridruživanje Inkluzivnom okviru za BEPS. Na ovaj način Crna Gora će ispuniti i poslednji od tri kriterijuma koje je propisao Savjet EU.

U toku je implementacija projekta „Podrška uprave carina u oblasti akciza“, koji ima za cilj izradu i implementaciju nove nacionalne aplikacije za akcize u IT sistemu Carinske uprave (CIS), njenu primjenu u IT sistemu i međusobnu povezanost i interoperabilnost sa drugim carinskim aplikacijama kao i sa budućim aplikacijama. U tom cilju, u septembru 2019. započeta je implementacija ovog projekta koji će trajati 14 mjeseci a tim povodom je realizovan i prvi sastanak Upravnog odbora na kojem je usvojen „Inception Report“.

Projekat „Reforma Poreske administracije“ koji podrazumijeva uvođenje IRMS (Integrisanog informacionog sistema) kao i modernizaciju poslovnih procesa u skladu sa važećim trendovima digitalizacije usluga poreskim obveznicima, finansiran je kreditom Svjetske banke. Usvojen je Početni izvještaj, u toku je završetak pisanja funkcionalnih zahtjeva postojećeg stanja. Očekuje se da se uz pomoć konsultantske firme (Irska) do kraja januara 2020. opiše i buduće stanje funkcionalnih zahtjeva.

Završen je tvining projekt IPA 2014 s Poreskom upravom Španije (30. VII 2019). Realizovane su četiri komponente projekta IPA 2014 (projekat počeo sa realizacijom u martu 2018) - I komponenta: dalje usaglašavanje domaćeg zakonodavstva sa zakonodavstvom EU, II komponenta: obuka službenika Poreske uprave, III komponenta: razmjena informacija sa osvrtom na rad CLO kancelarije i IV komponenta: interoperabilnost i interkonektivnosti IT sistema Poreske uprave sa sistemima EU.

3.17. POGLAVLJE 17: EKONOMSKA I MONETARNA UNIJA

3.17.1. Ekonomska politika

Vlada je 1. VIII 2019. utvrdila Predlog Smjernica makroekonomske i fiskalne politike za period 2019-2022. Ovim dokumentom su dati srednjoročni ciljevi ekonomske i fiskalne politike, srednjoročni makroekonomski i fiskalni okvir, na osnovu kojih su utvrđeni limiti potrošnje.

Vlada je 14. XI 2019. utvrdila Predlog projekcija makroekonomskih pokazatelja za period 2019-2022. Ovim dokumentom ažurirane su prolječne projekcije rasta bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) i drugih makroekonomskih indikatora za period od 2019-2022. Projekcije predstavljaju polaznu osnovu za izradu Zakona o budžetu za 2020. i istovremeno su polazište za pripremu Programa ekonomskih reformi za Crnu Goru 2020-2022.

3.17.2. Monetarna politika

Uz podršku Evropske centralne banke (ECB)-a i 17 nacionalnih centralnih banaka Evropskog sistema centralnih banaka (ESCB), Centralna banka Crne Gore je jedna od institucija korisnica IPA Regionalnog projekta pod nazivom „Program jačanja kapaciteta centralnih banaka Zapadnog Balkana sa ciljem njihove integracije u Evropski sistem centralnih banaka“ a koji koordinira Banka Njemačke. Projekat je zvanično otpočeo u martu 2019. i trajaće 24 mjeseca. Projekat koji se finansira iz sredstava Evropske unije i ima za cilj jačanje monetarne i finansijske stabilnosti u regionu i pripremu institucija korisnica za buduće članstvo u ESCB.

Centralna banka Crne Gore je u junu 2019. pripremila i objavila statistiku međunarodne investicione pozicije (2016-2018) i ukupnog spoljnog duga na godišnjem nivou (2010-2018).

Skupština je donijela Zakon o zaštiti depozita 2. XII 2019. kojim je ispunjen zahtjev zabrane privilegovanog pristupa javnog sektora finansijskim institucijama.

Akcioni plan za harmonizaciju s pravnom tekovinom EU u oblasti poglavlja 17 – Ekonomska i monetarna unija je revidiran i dostavljen EK 17. XII 2019.

3.18. POGLAVLJE 18: STATISTIKA

3.18.1. Statistička infrastruktura

Trenutni broj zaposlenih u Upravi za statistiku Crne Gore (Monstat) iznosi 103, a Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta, koji je usvojila Vlada, predviđeno je 180 zaposlenih.

U toku 2019. raspisan je i završen javni konkurs za popunu radnog mjesta direktora Uprave za statistiku. Vlada je 26. IX 2019. donijela rješenje o imenovanju direktorice Uprave za statistiku i imenovala za direktoricu, dr Gordanu Radojević dosadašnju v.d. direktoricu ove uprave.

Takođe, u izvještajnom periodu, je raspisan javni konkurs za popunu radnog mjesta pomoćnika direktorice u Sektoru statistike poljoprivrede, ribarstva, poslovnih statistika i životne sredine i šumarstva. Vlada je donijela rješenje o postavljenju rukovoditeljke Sektora statistike poljoprivrede, ribarstva, poslovnih statistika i životne sredine i šumarstva Nataše Vojinović za pomoćnicu direktora.

U izvještajnom periodu je takođe raspisan i završen javni poziv za zaposlenje pet novih zaposlenih. Za 2020, predlogom budžeta je planirano i odobreno zaposlenje devet novih službenika.

Kada je u pitanju rješavanje problema poslovnog prostora u predlogu kapitalnog budžeta za 2020. predviđena su sredstva u okviru posebnog projekta za Monstat.

U izvještajnom periodu definisan je Akcioni plan za realizaciju preporuka koje su date nakon realizovane Eurostatove misije „Ocjena zvanične statistike“ (Peer review). Izvještaj misije je pokazao da u Crnoj Gori postoji uspostavljen i stabilan statistički sistem koji je zasnovan na principima kodeksa prakse evropske statistike. U odnosu na ostale zemlje Crna Gora je dobila najmanji broj preporuka, na osnovu kojih je definisan Akcioni plan za dalji razvoj statističkog sistema u narednom periodu i na čijoj se realizaciji trenutno radi, pri čemu su sve definisane aktivnosti sa rokom ispunjenja u 2019. realizovane.

Monstat je u izvještajnom periodu usvojio akte koja su značajni za ispunjavanje završnih mjerila poglavlja 18 i predstavljaju viziju rada u narednih pet godina: Zakon o izmjenama Zakona o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike, („Sl. list CG” br.12/18 i 47/19); Strategiju razvoja zvanične statistike 2019 - 2023 s akcionim planom; Program zvanične statistike 2019 – 2023. godine („Sl. list CG”, broj 7/19); Godišnji plan zvanične statistike za 2019. godinu („Sl. list CG”, broj 7/19); Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji (usvojen 14. III 2019.)

Zakonom o izmjenama Zakona o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike se omogućava korišćenje neophodnih podataka iz administrativnih izvora, uključujući i identifikatore i pravo integracije administrativnih izvora sa zvaničnom statistikom u cilju razvoja, proizvodnje i diseminacije zvanične statistike. Osim toga, rješava se i pitanje kolizije normi nacionalnog zakonodavstva prilikom korišćenja neophodnih podataka sa identifikatorima iz administrativnih izvora u statističke svrhe i usaglašavanje zakonske regulative sa međunarodnim standardima.

Strategijom razvoja zvanične statistike za period od 2019-2023. godine, utvrđeni su razvojni pravci i ciljevi zvanične statistike Crne Gore. Svrha ovog dokumenta je da se definišu dugoročni operativni ciljevi razvoja statističkog sistema Crne Gore, kojim će se ispuniti strateški cilj statističkog sistema, a to je obezbjeđenje svim korisnicima, kvantitativne i reprezentativne informacije o ekonomskom, demografskom, socijalnom i stanju životne sredine u Crnoj Gori, po međunarodno definisanoj metodologiji i najvišim profesionalnim standardima.

U cilju transparentnosti i ispunjavanju principa Kodeksa prakse evropske statistike predlog Programa zvanične statistike 2019-2023. bio je javno dostupan svim zainteresovanim korisnicima zvanične statistike. Korisnici su imali priliku da daju svoje svoje predloge i sugestije na predlog Programa, u cilju njegovog unapređenja i zadovoljavanje potreba korisnika.

Godišnjim planom zvanične statistike za 2019. godinu, predviđeno je 220 statističkih aktivnosti. Od ukupnog broja statističkih aktivnosti 175 ili 80% će realizovati Monstat, kao glavni nosilac i diseminator statističkih podataka, organizator i koordinator zvanične statistike, a 45 ili 20% statističkih aktivnosti će realizovati drugi proizvođači zvanične statistike.

Monstat je u izvještajnom periodu potpisao tri sporazuma i to sa: Univerzitetom Donja Gorica u oblasti statistike visokog obrazovanja, Ministarstvom javne uprave u cilju zajedničke realizacije statističkog istraživanja „IKT podaci u domaćinstvima i preduzećima“ i Ministarstvom nauke u cilju realizacije istraživanja "Inovativne aktivnosti preduzeća".

Imenovani su novi članovi Savjeta statističkog sistema 1. VII 2019. na period od pet godina, a Zakonom o izmjenama Zakona o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike imenovan je i predstavnik Ministarstva zdravlja.

Monstat je uspostavio efektivnu koordinaciju sa drugim proizvođačima zvanične statistike, proces planiranja i izvještavanja ne samo da obezbjeđuje da se relevantnim dokumentima obuhvati kompletan statistički sistem, već da se drugi proizvođači aktivno uključe u strateški razvoj sistema. Monstat je organizovao obuke u oblasti Upravljanja kvalitetom za druge proizvođače zvanične statistike na teme kao što su Strategija upravljanja kvalitetom, izvještavanje o kvalitetu, kao i implementacija Generičkog modela statističkih poslovnih procesa. U navedenom periodu zajedničkom saradnjom unaprijeđena je baza META podataka kao i Izvještaji o kvalitetu na nivou statističkog sistema, koji su dostupni korisnicima za period od 2016 - 2018.

Pripreme aktivnosti za implementaciju Generičkog statističkog poslovnog model - GSBPM (Generic Statistical Business Process Model- GSBPM) su u toku, završeno je testiranje na četiri statistička istraživanja sa različitim izvorima podataka, kao i matrica GSBPM sa pratećim uputstvima za popunjavanje.

Monstat kontinuirano radi na modernizaciji Statističkog Biznis Registra i poboljšanju kvaliteta iz administrativnih izvora podataka. Nastavljen je i rad na DEGURBA klasifikaciji (urađeno za još osam opština). Prate se sve eventualne revizije postojećih klasifikacija kao i uvođenje novih.

3.18.2. Makroekonomska statistika

Monstat u oblasti statistike nacionalnih računa proizvodi dva najznačajnija makroekonomska agregata: bruto domaći proizvod (BDP) na godišnjem i kvartalnom nivou i bruto nacionalni dohodak (BND) u skladu sa ESA 2010 metodologijom.

BDP se obračunava u tekućim i stalnim cijenama po proizvodnoj i potrošnoj metodi. U izvještajnom periodu pripremljeni su podaci BDP i BND za 2018. i dostavljeni Eurostat-u putem eDamis programa za transmisiju podataka.

Monstat sprovodi obračun kvartalnog bruto domaćeg proizvoda (QBDP) u tekućim i stalnim cijenama i raspolaže sa vremenskom serijom I kvartal 2010 – II kvartal 2019. u

tekućim cijenama i I kvartal 2011- II kvartal 2019. u stalnim cijenama. U skladu s definisanom dinamikom, u izvještajnom periodu objavljeni su podaci za kvartalni BDP za period III kvartal 2018- II kvartal 2019. po potrošnoj metodi u skladu sa ESA 2010 metodologijom i podaci su dostavljeni Eurostat-u.

U cilju proširenja vremenske serije eksperimentalnih podataka o broju zaposlenih i naknada zarada zaposlenih 2013-2017. prema ESA 2010 metodologiji, u posmatranom periodu pripremljeni su eksperimentalni podaci za 2018. i dostavljeni su Eurostat-u.

Uz podršku IPA 2015 višekorisničkog projekta, Monstat je radio na daljem razvoju i unapređenju tabela ponude i upotrebe, proizvodnji kvartalnog BDP u lančanim mjerama obima i sezonskom podešavanju, indentifikovanju izvora za obračun nefinansijskih sektorskih računa kao i na nadogradnji tehničkih uslova za transmisiju podataka Eurostat-u u skladu sa SDMX standardom (SDMX-Statistical data and metadata exchange). Monstat, uz podršku IPA projekata, kontinuirano ulaže značajan napor uz ograničene kapacitete u radu na daljoj harmonizaciji sa ESA 2010 metodologijom i proizvodnji inputa za popunjavanje varijabli u okviru tabela definisanih mjerilima za zatvaranje.

MIP indikatorima (Macro-economic imbalance procedure – MIP) obuhvaćene su varijable čija proizvodnja je u nadležnosti Monstata, Centralne banke Crne Gore i Ministarstva finansija. Monstat je kao koordinator statističkog sistema, uz podršku IPA 2015 projekta radio na koordinaciji aktivnosti na ažuriranju metapodataka i prikupljanju podataka za izradu MIP indikatora. Takođe, Monstat, kao koordinator opšteg sistema diseminacije podataka MMF-a redovno koordinira i ažurira Nacionalnu stranicu sa sumarnim podacima (National summary data page) i metapodatke za indikatore koji se prati u okviru Unaprijeđenog sistema diseminacije podataka MMF-a (eGDDS-enchange General Data Dissemination Standard) od septembra 2017.

U oblasti statistike cijena ostvarena su metodološka unapređenja u oblasti Harmonizovanog indeksa potrošačkih cena (HICP), kroz realizaciju svih aktivnosti koje su planirane uz podršku IPA 2015 višekorisničkog projekta. Ažurirani su HICP radna metodologija (HICP inventory) i izveštaj o kvalitetu, i isti su dostavljeni Eurostatu putem ESS Metadata Handler-a. Sve aktivnosti visoko usklađenog projekta PPP, realizuju se definisanom dinamikom.

U okviru statistike spoljnotrgovinske robne razmjene tokom izvještajnog perioda nastavljen je rad na redovnoj mjesečnoj i godišnjoj proizvodnji podataka uvoza/izvoza roba Crne Gore sa inostranstvom. Takođe, podaci spoljnotrgovinske robne razmjene se u redovnoj mjesečnoj i godišnjoj periodici dostavljaju Eurostatu, nakon objave svakog saopštenja.

U dijelu harmonizacije statistike državnih finansija sa međunarodnim standardima, Ministarstvo finansija je osnažilo kadrovske kapacitete za poslove koji se odnose na implementaciju ESA2010 metodologije. U narednom periodu očekuje se intenziviranje

aktivnosti u ovom dijelu, kroz dalje jačanje i usavršavanje kadrova a u cilju početka izvještavanja u skladu sa pomenutim metodologijama.

Fiskalna notifikacija (EDP izvještavanje) se popunjava i šalje Eurostat-u, na dobrovoljnoj osnovi, u skladu sa nacionalnom regulativom, dok će implemetacijom ESA2010 metodologije tabele i upitnici biće postepeno usklađivani sa standardima EU.

U cilju izrade tablica finansijskih računa u prethodnom periodu su izvršena značajna unapređenja u monetarnoj statistici. Naime, izvršena je i objavljena revizija podataka od 2007. monetarne statistike monetarnih finansijskih institucija u skadu sa novom metodologijom, usvojenom u junu 2018. Nova metodologija podrazumijeva uvođenje sektorske klasifikacije u skladu sa ESA2010 standardima. U oktobru 2019. je u okviru statistike ostalih finansijskih institucija objavljena statistika lizing kompanija, u skladu sa istom metodologijom. Pripremljeni su i MMF-u dostavljeni standardizovani izvještaji za 2018. i 2019. za Centralnu banku i banke. U toku je revizija podataka od 2013 – 2017. Pripremljen je i dostavljen banakama novi sistem izvještavanja na komentare. Novi sistem je koncipiran tako da zadovolji potrebe izvještavanja o podacima monetarnih finansijskih institucija za potrebe bilansne statistike, statistike kamatnih stopa i statistike finansijskih računa, a u skladu sa zahtjevima EU regulative iz navedenih oblasti.

Višekorisnički projekat IPA 2015 iz oblasti trgovine uslugama koji je za cilj imao harmonizaciju i proizvodnju statistike međunarodne trgovine uslugama po zemljama u skladu sa regulativama EU uspješno je završen u oktobru 2019. Kao rezultat realizacije projekta pripremljeni su podaci o međunarodnoj trgovini uslugama po zemljama za period od 2013. do 2018. i pravovremeno poslani Eurostatu u septembru 2019. Poslate tabele (T3 –International trade in services) su usklađene sa zahtjevima i standardima Eurostat-a i obuhvataju oko 93% obaveznih pozicija. Takođe, u okviru projekta su pripremljeni i dostavljeni Izvještaj o kvalitetu statistike međunarodne trgovine uslugama (Trade in Services Quality Report), Metodološki priručnik (Methodological Handbook), kao i konačan izvještaj (Final report) o realizovanim aktivnostima tokom trajanja projekta. Od oktobra 2019. Centralna banka je nastavila aktivnosti iz ove oblasti u okviru projekta IPA 2017.

U prethodnom periodu, značajan napredak je napravljen i u oblasti statistike međunarodne investicione pozicije (IIP) i spoljnog duga Crne Gore. U junu 2019. Centralna banka je pripremila i objavila statistiku međunarodne investicione pozicije (2016-2018) i ukupnog spoljnog duga na godišnjem nivou (2010-2018). Nastavljene su aktivnosti čiji je cilj poboljšanje i dalja harmonizacija objavljenih podataka, kao i priprema kvartalne statistike. Takođe napominjemo da se, u oblasti platnog bilansa, od 2014. primjenjuje BPM6.

3.18.3. Poslovna statistika

U oblasti statistike kratkoročnih indikatora sve domenske statistike: industrija, građevinarstvo, trgovina na malo i usluge se sprovode u skladu sa metodološkim okvirom definisanim Regulativom (EZ) br. 1165/98. Uz podršku projekta IPA 2015 postavljen je

koncept obračuna dva SPPI indeksa iz oblasti H5210 - Skladištenje i H5224 - Pretovar. Testiran je model za obračun pondera, obračun SPPI indeksa i diseminacione tabele, a rad na istom će se nastaviti kroz projekte koji slijede. Varijabla sati rada u ostalim uslugama je prvi put poslata Eurostatu u septembru 2019. što će povećati stepen usklađenosti statistike kratkoročnih indikatora.

U oblasti PRODCOM statistike implementirana je PRODCOM lista 2018. Takođe, podaci za 2018. proslijeđeni su Eurostatu u definisanom roku.

Uspješno je primijenjen novi SDMX format slanja podataka Eurostatu za sve zahtijevane varijable koje se dostavljaju u redovnoj dinamici.

Statistika turizma je visoko usklađena s EU Regulativom 692/2011. Značajan iskorak napravljen je u statistici nacionalnog turizma. Četvrtu godinu za redom sprovodi se pilot istraživanje o turističkoj aktivnosti stanovništva Crne Gore koje predstavlja važnu osnovu za obračun satelitskih računa u turizmu (TSA).

Statistika saobraćaja je visoko usklađena sa evropskim zakonodavstvom. Statistika pomorskog saobraćaja se sprovodi prema Direktivama (EZ) br. 2009/42 i br. 2012/186. Statistika drumskog teretnog saobraćaja se sprovodi prema Regulativama (EZ) br. 1172/98 i 70/2012. Statistika vazdušnog saobraćaja i prometa putnika u vazdušnom saobraćaju se sprovodi prema Regulativi (EZ) br. 437/2003. Statistika željezničkog saobraćaja se sprovodi u skladu sa Regulativom (EZ) br. 91/2003 i Regulativom (EZ) br. 2016/2032. Statistika bezbjednosti u saobraćaju se sprovodi u skladu sa Odlukom (EZ) br. 93/704. Eurostatu se dostavljaju volonterski podaci saobraćaja putem web upitnika „*Common Questionnaire*”.

Strukturalna statistika energetike, kao i statistika cijena energenata su u potpunosti usklađene sa evropskim zakonodavstvom. U energetsom bilansu su obuhvaćeni svi relevantni energenti koji se proizvode i troše u Crnoj Gori. Kratkoročna statistika energetike je potpuno usklađena, osim kratkoročne statistike naftnih derivata koja je na srednjem nivou usklađenosti u odnosu na evropsko zakonodavstvo.

Strukturalna biznis statistika (SBS) se sprovodi prema Regulativi (EZ) br 295/2008 i u navedenom periodu je nastavljen rad na redovnoj godišnjoj proizvodnji i diseminaciji podataka poslovanja preduzeća. Statistika stranih filijala FATS (unutrašnja i spoljašnja) se sprovodi prema regulativi (EZ) br 716/2007 i u navedenom periodu je nastavljen rad na redovnoj godišnjoj proizvodnji i diseminaciji podataka o domaćim i stranim filijalama.

3.18.4. Socijalna statistika

U oblasti socijalnih statistika, u prethodnom periodu ostvaren je značajan napredak posebno realizovanjem novih istraživanja, slanjem podataka Eurostatu, publikovanjem novih setova podataka, kao i kontinuiranim usaglašavanjem metodologija sa evropskim regulativama.

Kada je u pitanju Popis stanovništva, Monstat testira oba metoda: tradicionalni i na bazi registara.

Pilot Popisa, tradicionalna metoda testirana je početkom aprila preko IPA MB projekta. Na bazi pilota kao i Popisa 2011, pripremljene su prve verzije upitnika, metodologija i organizacija za tradicionalni način realizacije popisa 2021.

Takođe, testira se i realizacija Popisa na bazi registara. Naime, za te potrebe promijenjen je Zakon o zvaničnoj statistici, čime su se stekli početni uslovi da se Monstat-u omogući pristup svim administrativnim bazama podataka sa identifikatorima. Nakon usvajanja izmjena Zakona o centralnom registru stanovništva i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, Monstat će moći da koristi sve lične podatke i da ih povezuje u cilju dobijanja zvanične statistike stanovništva. Pored navedenih, uspostavljanje adresnog registra takođe predstavlja jedan od izazova za početak sprovođenja pilot popisa stanovništva registarskom metodom.

Priprema Zakona o popisu stanovništva je u toku i do kraja godine biće poznata definitivna odluka o metodi realizacije Popisa stanovništva u Crnoj Gori.

Od januara 2018. uspostavljena je redovna mjesečna i kvartalna dostava podataka Eurostat-u iz oblasti azila. Ostale aktivnosti iz oblasti demografije i migracije su ranije uspostavljene kao redovne i tako su se izvršavale u skladu sa rokovima i u ovom izvještajnom periodu.

U izvještajnom periodu objavljeni su podaci Ankete o radnoj snazi za III i IV kvartal 2018, podaci za 2018. kao i podaci za I i II kvartal 2019. Mikro podaci kao i kvartalni izvještaj o kvalitetu za III i IV kvartal 2018, I i II kvartal 2019. su poslani Eurostat-u u skladu s predviđenim rokom, kao i Izvještaj o kvalitetu za 2018.

U 2019. se sprovodi Istraživanje o strukturi zarada, za referentnu 2018. To je četvorogodišnje istraživanje i sprovodi se u skladu sa regulativama Eurostata. U toku je prikupljanje izvještaja.

U novembru 2018. putem eDAMIS-a poslani su Eurostatu podaci iz Ankete o dohotku i uslovima života (SILC istraživanje) za 2017. i to takozvani 'reconciled files', koji uključuju i cross-sectional i longitudinalne podacima i podrazumijevaju set podataka za više godina, u ovom slučaju podatke iz ovog istraživanja za period 2014 - 2017. U toku je validacija poslanih podataka od strane Eurostata uz konstantnu komunikaciju i saradnju. Terenski rad, odnosno prikupljanje podataka za SILC 2019 je obavljeno u periodu april, maj 2019.godine. U proteklom periodu, i trenutno, se radi na analizi i obradi podataka za 2018. kao i pripremi izlaznih tabela za publikovanje.

Monstat je, u 2017. po prvi put realizovao pilot projekat Statistike socijalne zaštite - ESSPROS istraživanja. Tokom 2018. prikupljeni su podaci koji se odnose na 2017. Podaci su dostavljeni Eurostat-u putem Edamis- a.

U julu 2019. po prvi put su publikovani podaci o socijalnoj zaštiti iz ESSPROS istraživanja i to za 2016. i 2017.

Monstat sprovodi istraživanje o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija u preduzećima, domaćinstvima i od strane pojedinaca od 2011. u skladu sa EU

regulativama. Podaci za istraživanje o upotrebi IKT u domaćinstvima i preduzećima su poslani u IV kvartalu za 2019. godinu. Metadata izvještaji su poslani Eurostatu u II kvartalu 2019. dok su Izvještaji o kvalitetu poslani u IV kvartalu Podaci za 2019. objavljeni 31. X 2019.

Istraživanje o inovativnim aktivnostima preduzeća za period 2016 – 2018. realizuje se u saradnji sa Ministarstvom nauke. U toku je prikupljanje podataka.

Monstat je po prvi put izračunao indeks rodne ravnopravnosti prema Metodologiji, uz podršku Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost (EIGE). U saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, u toku je izrada Izvještaja za Crnu Goru.

Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) sprovedeno je 2018. u saradnji sa UNICEF-om. U toku 2019. rađena je obrada i analiza podataka. Objava podataka se vrši sukcesivno od juna do kraja decembra 2019. Ovim istraživanjem obezbjeđen je značajan set indikatora potrebnih za praćenje Indikatora održivog razvoja kao i drugih pokazatelja o stanju djece, žena i muškaraca u Crnoj Gori koji se ne mogu dobiti redovnom statističkim istraživanjima.

3.18.5. Poljoprivredna statistika

U oblasti statistike biljne proizvodnje, kroz projekat IPA 2015 MB (PP 5.1 Crop statistics: Annual crop statistics (ACS) and Permanent crop statistics), sprovedeno je Pilot istraživanje o proizvodnji povrća metodom CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing). Tokom ovog projekta pripremljeni su metodološko uputstvo, upitnik i strategija za Istraživanje o proizvodnji povrća. Takođe, ispitana je mogućnost prelaska na CAPI metod prikupljanja podatak. Urađena je analiza rezultata i od strane eksperta dati su zaključci i preporuke kroz Izvještaj. U oblasti statistike stočarstva, kroz projekat IPA 2015 MB (Pilot Project 5.2: Animal Production Statistics (APS)) odrađena web aplikacija za elektronsko prikupljanje podataka za statistiku mlijeka, koristi se od oktobra mjeseca. Ovom aplikacijom u prvim mjesecima isporuke podataka više od polovine mljekara dostavilo je oko 70% ukupno otkupljene količine mlijeka.

U oblasti statistike ribarstva po prvi put dostavljeni su Eurostatu podaci o akvakulturi i marikulturi u decembru 2018. godine u skladu sa Aquaculture Handbook edition 2018.

U oblasti agroekološke statistike, za Istraživanje o prometu pesticida u decembru 2018. Eurostat-u su prvi put dostavljeni preliminarni podaci putem eDAMIS-a, a u martu 2019. dostavljen je izvještaj o kvalitetu, u skladu sa Regulativom (EZ) br. 1184/2009.

U oblasti strukturalne statistike u februaru su započete pripreme za sprovođenje Probnog popisa poljoprivrede, kroz projekat podrške IPA 2017. Pripremljena su sva dokumenta, kao i svi instrumenti za sprovođenje terenskog rada za Probnii popis poljoprivrede, koji je realizovan od 7. do 17. X 2019.

U oblasti statistike poljoprivrede i ribarstva nastavljen je rad na ispitivanju mogućnosti prelaska na administrativne izvore podataka u cilju rastroćenosti izvještajnih jedinica i

adekvatnog trošenje resursa, kao i uvođenje savremenijih metoda prikupljanja podataka, čime bi se poboljšala dostupnost podataka.

U oblasti agromonetarne statistike dostavljeni su Eurostatu ažurirani izvještaji o kvalitetu za ekonomske račune u poljoprivredi, cijene u poljoprivredi i cijene zemljišta i zemljišne rente. Ova aktivnost je završena krajem jula 2019. kroz projekat IPA MB 2015.

3.18.6. Statistika životne sredine

Crna Gora je ostvarila vidan napredak u dijelu računa u životnoj sredini i prvi put dostavila preliminarne rezultate za jedan od osam računa u životnoj sredini. Uspostavljen je sistem obračuna Računa materijalnih tokova, po revidiranoj EU metodologiji i preliminarni rezultati za 2015. sa Izvještajem o kvalitetu dostavljeni su Eurostatu krajem jula 2019. kroz projekat IPA MB 2015.

3.18.7. Dodatno povezivanje

U izvještajnom periodu Monstat je poslao Eurostat-u putem Edamis web portala i Edamis web aplikacije podatke iz 44 domena. U ovom periodu poslato je 194 različitih datasetova. U istom periodu prošle godine poslani su podaci iz 37 domena i 170 različitih datasetova. Broj domena je veći za 16% u odnosu na isti period prethodne godine.

3.19. POGLAVLJE 19: SOCIJALNA POLITIKA I ZAPOŠLJAVANJE

3.19.1. Radni odnosi

Vlada je 28. XI 2019. utvrdila Zakon o radu.

Nacrt Zakona o Fondu rada usklađen je s direktivama EU, dobio je pozitivno mišljenje EK u decembru 2018, ali je njegovo donošenje bilo uslovljeno donošenjem novog Zakona o radu, stoga će biti dostavljen Vladi na utvrđivanje do kraja godine.

Zakon o mirnom rješavanju radnih sporova usklađen je s međunarodnim propisima, dobio je pozitivno mišljenje Međunarodne organizacije rada i biće dostavljen Vladi na utvrđivanje do kraja godine.

U cilju potpunog usklađivanja s pravnom tekovinom EU, za Zakon o zaštiti građana Crne Gore na radu u inostranstvu, koji upućen na mišljenje EK, planirana je video-konferencija radi razjašnjenja preostalih pitanja. EK je ponudila podršku kroz Tajeks za konačno usaglašavanje zakona s pravnom tekovinom EU.

3.19.2. Zaštita i zdravlje na radu

U Zakon o zaštiti i zdravlju na radu („Sl. list CG”, br. 34/14 i 44/18), prenijete su Direktiva Savjeta 89/391/EEZ i Direktiva Evropskog parlamenta i Savjeta 92/57/EEZ.

U oblasti zaštite i zdravlja na radu donijeti su sljedeći podzakonski akti:

- Pravilnik o dopuni Pravilnika o mjerama zaštite i zdravlja na radu od rizika izloženosti kancerogenim ili mutagenim materijama („Sl. list CG“, broj 20/19). U ovaj pravilnik prenijeta je Direktiva 2004/37/EZ i Direktiva o izmjeni Direktive 2004/37/EZ.
- Pravilnik o mjerama zaštite na radu na privremenim ili pokretnim gradilištima* („Sl. list CG“, broj 20/19). U ovaj pravilnik prenijeta je Direktiva Savjeta 92/57/EEZ.
- Pravilnik o planu mjera zaštite i zdravlja na radu („Sl. list CG“, broj 38/19). U ovaj pravilnik prenijeta je Direktiva Savjeta 92/57/EEZ.

3.19.2.1. Administrativni kapaciteti

U okviru Direkcije za radne odnose u Ministarstvu rada i socijalnog staranja predviđeno je devet radnih mjesta od čega je sedam popunjeno.

U okviru Direkcije za poslove zaštite i zdravlja na radu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja predviđeno je pet radnih mjesta od čega su četiri popunjena.

3.19.2.2. Inspekcijski nadzor

U periodu od 1. I 2019. do 1. XI 2019. desila se 21 povreda na radu od čega je 5 smrtnih, 15 teških i 1 kolektivna povreda na radu. Najrizičniji sektori su građevinski sektor (57%), elektroprivreda (14%) i drvna industrija (10%), dok su komunalna i trgovinska djelatnost manje rizične.

Sprovedenju novousvojene regulative koja je usklađena s pravnom tekovinom EU se posvećuje posebna pažnja, tako što se poslodavcima ukazuje da svoje radne i pomoćne prostorije prilagode standardima EU u pogledu uređenja transportnih puteva, prolaza prilaza, postavljanja znakova zaštite i zdravlja na radu, posjedovanja uputstava za rad pri ručnom prenošenju tereta i radu sa ekranima, postavljanje bezbjednosnih listova pri rukovanju sa opasnim materijama, da se mikroklimatski uslovi prilagode graničnim vrijednostima temperature, vlažnosti i strujanja vazduha, da se izvrši osposobljavanje zaposlenih za bezbjedan i zdrav rad, obezbijede zdravstveni pregledi zaposlenih i da im se izdaju na upotrebu sredstva i oprema lične zaštite na radu i sredstva za rad u skladu sa propisima, standardima i aktom o procjeni rizika.

3.19.3. Socijalni dijalog

Zakonom o socijalnom savjetu, koji je donijet 2018. („Sl. list CG“, broj 44/18) je izvršeno pravnotehničko poboljšanje niza odredbi, ali je unijeto i nekoliko suštinskih izmjena:

- Radi efikasnosti u radu Socijalnog savjeta smanjen je broj sa po 11 predstavnika na po osam, odnosno sa ukupno 33 na 24 člana.
- Savjet je donio novi Statut i Poslovnik o radu u skladu sa odredbama novog Zakona o socijalnom savjetu.

Rad Socijalnog savjeta Crne Gore usklađen je s novim Zakonom o socijalnom savjetu. U periodu od 1. I 2019. do 20. XI 2019. Socijalni savjet je održao četiri plenarne sjednice i šest sjednica Predsjedništva Savjeta.

3.19.4. Politika zapošljavanja

Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi (Monstat) za drugi kvartal 2019, tržište rada ukazuje pozitivna kretanja u pogledu aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti. Stopa aktivnosti (15+) iznosila je 57,8% što je 2,6 procentna poena (p.p.) više u odnosu na prvi kvartal 2019. i 1,6 p.p. u odnosu na drugi kvartal 2018. Stopa zaposlenosti je iznosila 49,5% i bila je veća za 2,6 p.p. u odnosu na prvi kvartal 2019. (46,9%). Takođe, stopa zaposlenosti je zabilježila rast i u poređenju sa drugim kvartalom 2018, kada je iznosila 48,2%. Stopa nezaposlenosti je iznosila 14,3%, što je 0,7 p.p. manje u odnosu na prvi kvartal iste godine, dok je na približnom nivou u poređenju s drugim kvartalom 2018. (14,1%).

Na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) su se na dan 31. IX 2019. nalazila 33.675 lica, što je 5.227 lica manje u odnosu na isti period u 2018.

Udio žena u ukupnom broju registrovanih nezaposlenih lica smanjen je sa 59,5% u septembru 2018. na 58,5% u septembru 2019. Nezaposleni mladi (15-24) su činili 7,3% ukupno registrovanih nezaposlenih lica, što je manje u odnosu na septembar 2018. (9,5%). Istovremeno, na evidenciji ZZZCG dolazi do povećanja broja lica starosne dobi 50 godina i više sa 32,4% u 2018. godini na 36,4% u 2019.

3.19.4.1. Podaci o Romima i Egipćanima

Na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore 1. XI 2019. nalazilo 747 pripadnika Roma i Egipćana koji su se tako izjasnili (375 žena ili 50,20%) i koji aktivno traže zaposlenje.

Kada je obrazovna struktura u pitanju podaci su sljedeći:

- 18 lica sa završenim III stepenom stručne spreme (2,40%) od ukupnog broja Roma i Egipćana na evidenciji Zavoda), četiri žene ili 22,22%;
- Tri lica sa završenim IV stepenom stručne spreme (0,40%) od ukupnog broja Roma i Egipćana na evidenciji Zavoda), jedna žena;
- 709 lica ili 94,91% - lica bez zanimanja – I stepen stručne spreme (362 žene ili 51%);
- 17 lica sa II stručne spreme ili 2,27%, osam žena ili 47,05%.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019. u mjere aktivne politike zapošljavanja uključeno je 80 lica (22 žene), i to:

- U 11 javnih radova uključeno je 36 lica (10 žena);
- U program „Neka bude čisto” uključeno je 20 lica (tri žene);
- U tri programa obrazovanja i osposobljavanja za sticanje stručne kvalifikacije uključeno je 14 lica (šest žena) i to u program obrazovanja i osposobljavanja za zanimanje pomoćni kuvar u Bijelom Polju uključena su četiri lica ženskog pola, u program za zanimanje frizer za žene, u Podgorici, uključeno je devet lica (dvije žene)

i u program obrazovanja i osposobljavanja za zanimanje građevinski keramičar u Bijelom Polju uključeno je jedno lice;

- U programe obrazovanja i osposobljavanja za sticanje ključnih vještina uključeno je pet lica (jedna žena) i to u program za učenje njemačkog jezika uključeno je jedno lice ženskog pola iz Podgorice, dok su u program osposobljavanja kandidata za vozače motornih vozila za „C” kategoriju uključena četiri lica;
- U program osposobljavanja za rad kod poslodavca uključeno je pet lica (dvije žene) i to u Podgorici četiri lica (dvije žene) i u Bijelom Polju jedno lice.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019. na sezonskim poslovima zaposleno je 105 lica (54 žene ili 51,42%).

Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2016-2020. se sprovodi kroz godišnje akcione planove. Sprovođenje Akcionog plana zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa za 2019. je u toku, dok je novi Akcioni plan za 2020. u fazi pripreme. Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti usvojen je u aprilu 2019. („Sl. list CG”, broj 024/19).

U martu 2019. Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Međunarodna organizacija rada potpisali su sporazum o saradnji, koji predstavlja osnovu za implementaciju projekta „Informacioni sistem tržišta rada”. Cilj projekta je unapređenje analitičkih kapaciteta i podataka o tržištu rada.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore sprovodi mjere aktivne politike zapošljavanja polazeći od stanja i prisutnih trendova na tržištu rada, uz uvažavanje utvrđenih potreba nezaposlenih lica, zahtjeva poslodavaca, programa i mjera Vlade u oblasti zapošljavanja i zaposlenosti, raspoloživih sredstava za ove namjene i drugih relevantnih izvora za utvrđivanje obima i strukture sprovođenja mjera.

U 2019, Zavod za zapošljavanje Crne Gore raspolaže budžetom od 3,3 miliona eura za sprovođenje mjera aktivne politike zapošljavanja. Osim sprovođenja standardnih mjera aktivne politike zapošljavanja, dodatna sredstva za politiku zapošljavanja dostupna su kroz Instrument pretrpripustupne pomoći. Naime, Zavod za zapošljavanje trenutno sprovodi projekat „Program grantova za samozapošljavanje”, koji je dio Programa EU-CG za zapošljavanje, obrazovanje i socijalnu zaštitu 2015-2017. Ukupna vrijednost projekta je 3,5 miliona eura, pri čemu se grantovi dodjeljuju putem raspisivanja tri javna poziva za podnošenje prijedloga projekata. Prvi javni poziv za dodjelu bespovratnih sredstava za samozapošljavanje je objavljen u oktobru 2019, dok će preostala dva biti objavljena u 2020. i 2021.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore u 2019. realizuje mjere za 2.167 nezaposlenih lica, prioritarno namijenjene nezaposlenim ženama, dugoročno nezaposlenim i mladim nezaposlenim licima. U programima aktivne politike zapošljavanja lica ženskog pola učestvuju sa 54,2%, mlada lica 29,4%, a dugoročno nezaposlena lica sa 28,8 %. Oko 57 % učesnika mjera su lica iz opština Sjevernog regiona.

Programi obrazovanja i osposobljavanja realizuju se za 888 nezaposlenih lica, od kojih za 454 lica programi sticanja stručnih kvalifikacija, a programi sticanja ključnih vještina za 434 lica. Učešće lica ženskog pola je 50,7%, mladih 38,9%, dugoročno nezaposlenih lica 41,3% dok je 58,4% učesnika iz Sjevernog regiona. Programi nijesu završeni za 325 učesnika, pa će se ocjena značaja programa za povećanje zapošljivosti i zaposlenosti učesnika vršiti, u period od šest mjeseci po njihovoj realizaciji.

Za posebno osjetljive grupe nezaposlenih lica, kao što su osobe sa invaliditetom, lica starija od 50 godina, dugoročno nezaposlena, lica koja koriste socijalna davanja, kao i druga lica, sprovode se programi javnog rada kroz koje se ova lica zapošljavaju na privremenim netržištim poslovima od javnog interesa, a sve u cilju očuvanja i unapređenja njihovih radnih potencijala i obavljanja društveno korisnih poslova.

U toku je realizacija programa javnog rada, prije svega u oblasti socijalne zaštite i drugim oblastima od javnog interesa za 629 lica. U programima javnog rada lica ženskog pola učestvuju sa 59%, mlada lica 16%, a dugoročno nezaposlena lica sa 33,9%. Oko 49% učesnika ove mjere su lica iz opština Sjevernog regiona.

Zavod u saradnji s poslodavcima koji su zainteresovani da na ovaj način obezbijede nedostajuće radnike, realizuje programe osposobljavanja za samostalno obavljanje poslova određenih radnih mjesta, za nezaposlena lica bez radnog iskustva u nivou obrazovanja kao i programe osposobljavanja za rad kod poslodavca za nezaposlena lica čija znanja i vještine nijesu dovoljne za obavljanje poslova konkretnih radnih mjesta.

Realizacija ovih programa započela je u prvoj polovini oktobra 2019. i sprovodiće se u trajanju od šest mjeseci za 231 učesnika programa osposobljavanja za samostalno obavljanje poslova i u trajanju od tri mjeseca za 229 učesnika programa osposobljavanja za rad kod poslodavca. Učesnici navedenih programa imaju status zaposlenih tokom njihovog trajanja.

Ocjena značaja programa za povećanje zapošljivosti i zaposlenosti učesnika vršiće se u periodu od šest mjeseci po njihovoj realizaciji. Učešće lica ženskog pola je 51,1%, mladih 49,8%, dok je 67,5% učesnika iz Sjevernog regiona.

Programom „Stop sivoj ekonomiji“ za 190 lica sa stečenim visokim obrazovanjem do 30 godina života i radnim iskustvom u najkraćem trajanju od devet mjeseci omogućio je osposobljavanje i zapošljavanje visokoškolaca u trajanju od sedam mjeseci. Program se realizuje u saradnji sa Poreskom upravom, Upravom za inspekcijske poslove, Upravom policije i po prvi put sa Upravom carina. Učesnici tokom trajanja programa uz kontinuirano mentorstvo stiču upotrebljiva znanja i vještine i pružaju tehničku podršku i pomoć službenim licima ovih uprava u cilju suzbijanja neformalnog poslovanja. Učešće lica ženskog pola iznosi 62%, dugoročno nezaposlenih 14%, a učešće lica iz sjevernih opština 50%. Realizacija programa je u toku i trajaće do 31. XII 2019.

Zavod vrši sistematsko prikupljanje podataka o stanju i dinamici pojedinih mjera, identifikuje probleme i predlaže korektivne aktivnosti u cilju obezbjeđenja efikasnog

upravljanja mjerom. Naime, Zavod prati odnos planiranih i realizovanih aktivnosti pojedinih mjera kao i odnos planiranih i stvarnih troškova realizacije pojedinih mjera.

Kriterijumi za procjenu uspješnosti mjera su obuhvatnost ciljnih grupa po pojedinim vrstama mjera, uspješnost završetka pojedinih programa i zapošljavanje uspješnih učesnika programa u periodu od šest mjeseci po sprovođenju programa. Indikatori za mjerenje navedenih kriterijuma su broj nezaposlenih lica uključenih u sve mjere i po pojedinim mjerama, broj uspješnih i broj zaposlenih učesnika programa šest mjeseci nakon završetka programa.

Suzbijanje sive ekonomije, po programu rada Vlade za 2019. je jedna od prioritenih oblasti, pa je Vlada proširila Komisiju za ovu oblast, tako da sada učestvuju i članovi privredne zajednice i socijalni partneri. Vlada usvaja kvartalne izvještaje s predlogom mjera za suzbijanje sive ekonomije. Vlada je 24. X 2019. usvojila Izvještaj o aktivnostima s predlogom mjera za I, II i III kvartal tekuće godine. Mjere za suzbijanje sive ekonomije u nadležnosti različitih državnih organa sprovedene su u koordiniranim postupcima nadležnih uprava, ali je unaprijeđena i saradnja sa drugim institucijama i organima lokalne samouprave korišćenjem dostupnih podataka. Naročita pažnja posvećena je jačanju fiskalne discipline i eliminisanju neloyalne konkurencije, kao i podizanju svijesti o značaju legalnog poslovanja. Sve ovo sprovedeno je kroz preventivne, restriktivne, ali i stimulativne mjere. U skladu s aktivnostima koje su predviđene Akcionim planom, kao relevantne institucije koje aktivno učestvuju u sprovođenju mjera prepoznati su Ministarstvo finansija, Poreska uprava, Uprava carina, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Uprava policije i Uprava za inspeksijske poslove.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je 8. III 2019. potpisalo Memorandum o razumijevanju između Vlade, socijalnih partnera i MOR-a o Programu dostojanstvenog rada za 2019-2021. Jedna od mjera će se odnositi na podršku MOR-a na prikupljanju dodatnih podataka o neformalnom zapošljavanju i neprijavljenom radu kroz izradu analize svih propisa koji se odnose na neformalan rad, s preporukama. Dodatno će se pružiti smjernice za sprovođenje konkretnih aktivnosti uključujući kampanje o podizanju svijesti javnosti o benefitima formalizacije neformalnog rada, uključujući povećanu ulogu Inspekcije rada i koordinaciju između institucija. Mjera će se realizovati u narednom trogodišnjem periodu i treba da da dodatan doprinos smanjenju obima neformalnog rada kroz definisani ishod u okviru postavljenih nacionalnih prioriteta, a to je „Unapređenje intervencija nadležnih institucija koje omogućavaju prelazak u formalnu ekonomiju”.

3.19.5. Evropski socijalni fond

- ***Trenutno stanje u pogledu priprema za korišćenje ESF-a (u mjeri u kojoj je to primjenjivo na zemlju)***

Od januara do novembra 2019, rad na realizaciji aktivnosti iz programa u okviru IPA II finansijske perspektive, koji su u nadležnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja (MRSS), tekao je intenzivno.

Kada je riječ o Sektorskom operativnom programu za zapošljavanje, obrazovanje i socijalne politike – SOPEES (tzv. Program EU i Crne Gore za zapošljavanje, obrazovanje i socijalnu zaštitu), 12 ugovora od 25 planiranih je potpisano na ukupan iznos od 7.191.556 euro. Tempo ugovaranja je na prilično zadovoljavajućem nivou i Operativna struktura istom dinamikom nastavlja rad na preostalim javnim nadmetanjima. Realizacija tekućih ugovora se odvija bez značajnih izazova.

Paralelno sa sprovođenjem SOPEES programa, institucije uključene u Sektor zapošljavanja, obrazovanja i socijalne politike su radile na finalizaciji godišnjeg Akcionog programa iz budžeta IPA 2020 vrijednosti oko 11 miliona eura. Nacrt Akcionog dokumenta pod nazivom „Podrška pametnom i inkluzivnom rastu – obrazovanje, zapošljavanje i socijalna inkluzija 2020” je izrađen krajem 2018, dok se komunikacija sa EK i proces prilagođavanja i poboljšanja dokumenta nastavio tokom I i II kvartala 2019. Posljednja verzija dokumenta je poslata i usaglašena s EK u maju 2019. U periodu jun-novembar 2019, MRSS je preduzelo inicijalne aktivnosti u cilju ispunjavanja preduslova u pogledu neophodnosti sprovođenja detaljne analize potreba Zavoda za zapošljavanje za nabavkom opreme za informacione i komunikacione tehnologije (ICT) i neophodnosti stvaranja uslova za realizaciju aktivnosti u vezi sa socijalnim preduzetništvom u Crnoj Gori.

Dodatno, u periodu jun-novembar 2019, MRSS je intenziviralo komunikaciju sa Delegacijom EU (DEU) i Kancelarijom Nacionalne koordinatorke za Ipu u pogledu konkretne aktivnosti koja se odnosi na unapređenje pristupačnosti javnim zgradama. Aktivnost se finansira iz IPA 2018 Akcionog dokumenta „Podrška vladavini prava i temeljnim pravima“ za koji je nadležno Ministarstvo pravde. U oktobru 2019, DEU i MRSS je dogovorilo da se počne s izradom projektne dokumentacije (Projektnog zadatka) za „analizu potreba, izradu glavnog projekta i nadzor nad radovima“ za aktivnosti na adaptaciji i rekonstrukciji zgrada u kojima su smješteni centri za socijalni rad u Crnoj Gori, u cilju obezbjeđenja nesmetanog pristupa i kretanja lica sa smanjenom pokretljivošću i lica s invaliditetom. Finalizacija projektne dokumentacije se očekuje najkasnije do kraja 2019.

3.19.6. Socijalna inkluzija i zaštita

U oblasti socijalne inkluzije i zaštite, donijeti su sljedeći akti:

- Pravilnik o bližim uslovima za obrazovanje, sastav i način rada socijalno-ljekarskih komisija („Sl. list CG“, br. 44/14 i 19/19);
- Pravilnik o kriterijumima i mjerilima za utvrđivanje cijena usluga dnevnog boravka, smještaja u prihvatilištu-skloništu, pomoći u kući i personalne asistencije, koje obezbjeđuje država („Sl. list CG“, br. 75/15 i 38/19);
- Pravilnik o organizaciji, normativima, standardima i načinu rada centra za socijalni rad („Sl. list CG“, br. 58/1, 030/15, 17/16 i 43/19);

- Pravilnik o sadržini i obliku individualnog plana aktivacije i načinu sprovođenja mjera socijalne uključenosti radno sposobnih korisnika materijalnog obezbjeđenja („Sl. list CG“, broj 71/18);
- Pravilnik o uslovima, programu i načinu polaganja stručnog ispita u socijalnoj i dječjoj zaštiti („Sl. list CG“, br. 24/15, 60/17 i 43/19);
- Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023;
- Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za 2018. za sprovođenje Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2018. do 2022. u I kvartalu 2019;
- Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za 2018. za sprovođenje Strategije razvoja sistema socijalne zaštite starijih za period od 2018. do 2022. u I kvartalu 2019;
- Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za 2018. za sprovođenje Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u I kvartalu 2019;

Kada je u pitanju razvoj usluga za djecu sa smetnjama u razvoju do sada je uspostavljeno 15 dnevnih boravaka za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u vidu pokrivanja troškova usluge za korisnike: Pogorica, Cetinje, Berane, JU Dječji dom „Mladost“ Bijela, Danilovgrad, Herceg Novi, Plav, Mojkovac, Nikšić, Pljevlja, Rožaje, Ulcinj, Bijelo Polje, Budva i Kotor. Održane su dvije sjednice Savjeta za brigu o djeci.

Kroz projekat „Nastavak reforme sistema socijalne zaštite“ u proteklom periodu su podržane sljedeće usluge:

- Dnevni boravak za stara lica (do sada uspostavljeno 12 dnevnih boravaka) i to dva u Danilovgradu, tri u Nikšiću, te po jedan u Mojkovcu, Plavu, Cetinju, Rožajama, Bijelom Polju i Petnjici, u okviru kojih se stari osnažuju za samostalan život i podstiču da doprinose zajednici u granicama svojih mogućnosti;
- Pomoć u kući za stara lica koja je uspostavljena u 15 opština Crne Gore (sjeverni i centralni region) kroz angažman 120 gerontodomaćica za oko 1.200 korisnika. Takođe, razvijen je informacioni sistem koji se sastoji iz web i android aplikacije koji doprinosi poboljšanju kvaliteta pružanja usluge, boljem monitoringu rada geronto domaćica i njihovom efikasnijem pružanju usluge;
- Nacionalna SOS telefonska linija za žrtve nasilja u porodici koju sprovodi NVO „SOS linija za žene i djecu žrtve nasilja“ Nikšić upotpunjena je uslugom na albanskom jeziku;
- Porodični saradnik se sprovodi u 8 opština u Crnoj Gori u saradnji sa NVO „Porodični centar“ Kotor: Podgorica, Bijelo Polje, Pljevlja, Žabljak, Kotor, Tivat, Budva i Herceg Novi. Cilj usluge je osnaživanje biološke porodice;
- Podržan je rad Prihvatišta za beskućnike u Domu starih „Grabovac“ u Risnu;
- Podržan je rad prihvatnih stanica za žrtve nasilja u porodici u Herceg Novom, Kotoru, Plavu i Glavnom gradu Podgorica, čija je svrha zbrinjavanje žrtava porodičnog nasilja,

žena i djece, kojima je neophodno neodložno izmještanje iz porodice i obezbjeđivanje urgentnog smještaja na sigurnom i bezbjednom mjestu;

- Podržan je rad prihvatilišta za djecu žrtve nasilja pri JU Dječjem domu „Mladost“ u Bijeloj;
- Podržan je rad Nacionalne dječje telefonske linije pri Dječjem domu „Mladost“ u Bijeloj;
- U cilju razvoja usluga za starija lica u okviru JU Doma za stare „Grabovac“ u Risnu otvoren je dnevni boravak za odrasla i stara lica sa invaliditetom, sa posebnim fokusom na dementne korisnike;

Kroz projekat „Razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori“ izgrađen je višenamjenski objekat od opšteg interesa u opštini Petnjica za potrebe Centra za socijalni rad za opštine Berane, Andrijevića i Petnjica, Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, Fonda PIO, Fonda za zdravstveno osiguranje Crne Gore i Dnevnog boravka za stara lica. Takođe, opredijeljena su sredstva za opremanje Dnevnog boravka za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u Podgorici opština Golubovci.

Uspostavljen je sistem licenciranja pružalaca usluga i stručnih radnika u oblasti socijalne i dječje zaštite. Do sada je izdato 38 licenci za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite pružaocima usluga. Licenca je izdata za 424 stručna radnika. Akreditovano je 47 programa obuka.

Na evidenciji korisnika materijalnog obezbijedenja u septembru 2019. bilo je 8.578 lica, a za te namjene opredjeljeno je 845.272 eura. U odnosu na 2013. kada je stupio na snagu Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti broj korisnika materijalnog obezbijedenja je smanjen za 41,79 %.

Poslije ukidanja naknada po osnovu rođenja troje ili više djece u 2017, novo pravo po osnovu Zakona o izvršenju odluke Ustavnog suda Crne Gore u septembru 2019. koristile su 2.323 žene, što je znatno manje od broja korisnica prava na naknadu po osnovu rođenja troje ili više djece, kojih je u 2016. bilo oko 22.000.

Za prava iz socijalne i dječje zaštite godišnje se opredjeljuje oko 75 milion eura, što iznosi oko 56% tog iznosa, tj. oko 42 miliona opredjeljuje za prava koja se ostvaruju nezavisno od materijalne situacije pojedinca, odnosno porodice, kao što su:

- dodatak za njegu i pomoć (13 miliona);
- lična invalidnina (5,5 miliona);
- dodatak za djecu koja su korisnici lične invalidnine i dodatka za njegu i pomoć;
- naknada roditelju, odnosno staratelju korisnika lične invalidnine (5 miliona);
- otpremnina za novorođeno dijete, kao i za naknade koje se ostvaruju po osnovu porodijskog odsustva (16,4 miliona);
- povlastice u saobraćaju za lica sa invaliditetom (2 miliona u skladu s posebnim zakonom).

Od 1. I do 1. XI 2019. u okviru saradnje Zavoda za zapošljavanje Crne Gore i Centara za socijalni rad izrađena su 1.573 plana aktivacije za radno sposobne korisnike materijalnog obezbjeđenja, 182 lica korisnika materijalnog obezbjeđenja su uključena u mjere aktivne politike zapošljavanja, a 797 lica je uključeno u posredovanje pri zapošljavanju.

Program Vlade koji se odnosi na subvenciju mjesečnih računa za električnu energiju za najugroženiju kategoriju stanovništva nastavio se i u 2019. i za te potrebe u prvih devet mjeseci je opredijeljeno oko 2 miliona eura. Subvenciju prosječno koristi oko 18.200 porodica mjesečno. Naknade korisnicima socijalne i dječje zaštite isplaćuju se redovno. Sredstva za socijalnu i dječju zaštitu u periodu od januara do septembra 2019. iznosila su 54.801.757 eura.

Socijalna inkluzija i zaštita Roma i Egipćana

Vlada je 4. IV 2019. donijela Akcioni plan za sprovođenje Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016 – 2020. za 2019. i usvojila Izveštaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2016 – 2020, za 2018.

U periodu od 15 - 21. I 2019. organizovano je besplatno sedmodnevno zimovanje na Ivanovim koritima (Cetinje) za 24 učenika VII, VIII i IX razreda osnovnih škola iz Podgorice, Nikšića, Tivta i Herceg Novog.

U periodu od 12 -19. VI 2019. organizovano je sedmodnevno ljetovanje za 26 učenika VII, VIII i IX razreda, pripadnike romske i egipćanske populacije iz Podgorice, Nikšića i Berana.

Javni konkurs „Inkluzija za sve – Romi/Kinje i Egipćani/ke su dio našeg društva“ je objavljen 28. II 2019.

Obilježen je 8. april – Svjetski dan Roma događajem pod nazivom „Rušimo predrasude“ i predstavom za djecu „Da sam neko ko vlada planetom – kratka priča o ljudskim pravima“.

Organizovana je kampanja „Svi u školu“ u gradovima: Tivtu, Kotoru, Budvi, Cetinju, Herceg Novom, Nikšiću, Beranama, Bijelom Polju, Pljevljima i Podgorici u cilju promocije upisa djece romske i egipćanske populacije u predškolsko obrazovanje, prvi razred osnovne škole, kao i upisa u srednje škole. U okviru kampanje, obavljen je razgovor sa preko 600 roditelja romske i egipćanske populacije i više od 200 učenika sedmog, osmog i devetog razreda osnovnih škola.

Od 27. do 29. V 2019. organizovana je prva trodnevna ekskurzija po Crnoj Gori za polumaturante iz romske i egipćanske populacije nacionalnim parkovima Biogradska gora i Durmitor, Nikšiću, Herceg Novom, Budvi i Cetinju.

U cilju promovisanja značaja očuvanja zdravlja, u junu 2019. organizovane su tri akcije preventivnog pregleda za romsku i egipćansku populaciju u Nikšiću i Podgorici. Izvršena je provjera nivoa šećera u krvi, mjerenje krvnog pritiska, pregled ljekara opšte prakse i

snimanje pluća. Pregledima je obuhvaćeno preko 60 radnika Javnog komunalnog preduzeća iz Nikšića i Podgorice.

U junu, oktobru i novembru 2019. organizovana je edukacija u Budvi i Ulcinju o izgradnji lidera u preuzimanju odgovornosti u daljim integracijama romske i egipćanske zajednice. Pored toga, realizovana je edukacija, kao i kampanje po naseljima za roditelje, djecu romske i egipćanske populacije, kao i NVO aktiviste, službenike državne uprave o zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad djecom i maloljetničkih prisilnih brakova među romskom populacijom u Rožajama, Beranama, Petnjici, Bijelom Polju i Pljevljima u novembru 2019, i u Podgorici u septembru. Ovom edukacijom je obuhvaćeno preko 300 roditelja (200 žena).

Tokom kampanje se mještanima romskih naselja dijele informativni flajeri koji, pored ostalog, sadrže brojeve svih nadležnih službi kojima se mogu obratiti u slučaju njihove potrebe na crnogorskom, albanskom i romskom jeziku.

U julu i septembru su organizovane dvije obuke u Ulcinju o političkoj participaciji pripadnika romske i egipćanske populacije, odnosno edukacije za mlade pripadnike nacionalnih manjina s fokusom na Romkinje, u cilju osnaživanja za bavljenje politikom.

Edukacija o zabrani diskriminacije, sa naročitim osvrtom na diskriminaciju prema romskoj i egipćanskoj populaciji je organizovana u Ulcinju 17. V 2019, u Andrijevići 29-30. VII 2019. i Bijelom Polju 3-4. X 2019. Od učesnika ovih radionica planirano je da se formiraju timovi koji će biti osposobljeni da po opštinama gdje gravitira romska/egipćanska populacija, reaguju i procesuiraju svaki oblik diskriminacije.

U Kolašinu je 23-24. IX 2019. organizovana obuka za članove Komisije za praćenje i implementaciju „Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020“ na temu: „Budžetiranje odgovorno prema Romima“.

U skladu s Akcionim planom za sprovođenje „Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020“, organizovan je seminar na temu: „Zabrana dječjih ugovorenih brakova, nasilja u porodici i borba protiv trgovine ljudima“. Održane su dvije edukacije na istu temu 17-18. IX 2019. u Tivtu i 24-25. X 2019. u Bijelom Polju namijenjene zaposlenima u državnim institucijama, odnosno javnopravnim organima i opštinskim organizacijama, koji djeluju na teritorijama opština: Herceg Novi, Tivat, Kotor, Budva Rožaja, Berana, Petnice, Pljevlja i Bijelog Polja.

Povodom Svjetskog dana romskog jezika 5. XI 2019. organizovana je Regionalna konferencija „Romski jezik u obrazovanju“, na kojoj je predstavljen program za uvođenje romskog jezika u obrazovni sistem Crne Gore, dok su iskustva svojih država predstavili predstavnici zemalja regiona.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava održava kvartalne sastanke s nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima unapređenja i zaštite prava pripadnika ove populacije.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava kvartalno organizuje sastanke Komisije za praćenje sprovođenja Strategije za inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016 – 2020, na kojima se izvještava o realizaciji mjera iz Akcionog plana za sprovođenje Strategije, planiranih za određeni kvartal.

3.19.7. Anti-diskriminacija

Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crne Gore 2019-2023 s Akcionim planom za 2019. i Završni izvještaj o realizaciji Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori 2013-2018. su usvojeni u martu 2019.

Predlog zakona o životnom partnerstvu osoba istog pola je u januaru 2019. upućen Skupštini, a razmatran je na kraju Proljećnog zasijedanja i tom prilikom nije donijet. Vlada će, stoga, ponoviti proceduru utvrđivanja i upućivanja Skupštini na ponovno razmatranje.

U toku je praćenje realizacije programa/projekata po osnovu Javnog konkursa za finansijsku podršku projektima/programima koji doprinose zaštiti i unapređenju ljudskih prava LGBTI osoba u Crnoj Gori (koji je raspisan u 2018.). Finansirano je 9 projekata NVO-a u ukupnoj vrijednosti od 120.000 eura. Kroz odobrene projekte je obezbijedeno finansiranje LGBTI Skloništa i otvaranje socijalno-kulturnog LGBTIQ „SOGI Centra”, kao mjesto okupljanja pripadnika i podržavalaca LGBTIQ zajednice u Crnoj Gori. U 2019. opredijeljeno je 160.000 eura za podršku projektima i programima NVO u istoj oblasti i u toku je proces ocjenjivanja projekata od strane nezavisnih procjenjivača.

Potpisan je Memorandum o razumijevanju o mjerama u borbi protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta i promociji tolerancije prema LGBTI osobama između Ministarstva za ljudska i manjinska prava sa opštinama Rožaje, Gusinje, Andrijevića i Pljevlja. Do sada su Memorandum potpisale 20 od 24 opštine u Crnoj Gori.

Prava osoba s invaliditetom:

Akcioni plan za sprovođenje Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021. za 2019. i 2020. kao i Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za 2017. i 2018. usvojeni su u martu 2019.

U skladu sa obavezom iz Zakona o nevladinim organizacijama i Odlukom o utvrđivanju prioriternih oblasti od javnog interesa i visine sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija, u 2018. finansijski je podržano 23 projekta u oblasti zaštite od diskriminacije lica s invaliditetom, u ukupnom iznosu od 440.101,38 eura. U 2019. za podršku projektima i programima NVO, u istoj oblasti opredijeljeno je 491.160,70 eura. U toku je proces ocjenjivanja projekata od strane nezavisnih procjenjivača.

Promocija antidiskriminacije

U toku je realizacija kampanje o zabrani diskriminacije koja obuhvata široku mrežu bilborda na najfrekventnijim saobraćajnicama i drugim lokacijama širom Crne Gore.

Takođe, posebna kampanja odvija se u cilju veće vidljivosti djece sa intelektualnim smetnjama i njihove uključenosti u društveni život.

3.19.8. Anti-diskriminacija i jednake mogućnosti

Program sprovođenja Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za 2019-2020. godinu je usvojen u martu 2019. Izvještaj o sprovođenju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za 2018. je usvojen u martu 2019.

Prvi nacionalni Izvještaj Crne Gore o implementaciji Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (Bpfa) i Agende za održivi razvoj 2030 (AGENDA 2030) je usvojen u maju 2019.

Izvještaj o sprovođenju hitnih preporuka CEDAW komiteta je usvojen junu 2019.

Pripremljen je Indeks rodne ravnopravnosti koji će u januaru 2020. biti predstavljen javnosti.

U kontinuitetu se sprovode aktivnosti predviđene Planom aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti i Programom IPA 2014 „Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti”, koji je finansiran od strane EK, a koji sprovode Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Kancelarija UNDP u Crnoj Gori:

- inicirane izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (Cilj 1. Strategije zaštite od nasilja u porodici);
- izrada podzakonskih akata Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, kojima se reguliše rad pružalaca usluga žrtvama nasilja u skladu sa Istanbulskom konvencijom;
- razvijeni programi obuke za državne službenike uključene u multidisciplinarni odgovor na nasilje u porodici i primjenu Protokola (Cilj 2 Strategije zaštite od nasilja u porodici);
- pokrenuto sprovođenje kontrolnog istraživanja o percepciji građana o nasilju u porodici (Cilj 3 Strategije zaštite od nasilja u porodici);
- realizovan obrazovni program za novinare o izvještavanju o anti-diskriminaciji, nasilju nad ženama i nasilju u porodici (Cilj 3. Strategije zaštite od nasilja u porodici);
- praćenje realizacije bespovratnih budžetskih sredstava opredijeljenih za preduzetnice u opštinama: Danilovgrad, Bar, Podgorica, Budva, Ulcinj, Berane, Kolašin, Kotor, Bijelo Polje, Rožaje, Gusinje, Plav, Mojkovac, Pljevlja, Tivat, Herceg Novi.
- prilagođeni programi obuka za žene preduzetnice u opštinama u kojima je realizovano finansiranje ženskog biznisa - Herceg Novi, Danilovgrad i Tivat;
- javna kampanja zastupanja izmjena seta izbornog zakonodavstva koju sprovodi Ženska politička mreža u cilju povećanja broja žena u politici i to: kvote 40% žena na izbornim listama, najmanje 1 žena među 3 kandidata na izbornim listama definisano u izbornom zakonu, veći budžet za partije sa više izabranih žena.

3.20. POGLAVLJE 20: PREDUZETNIŠTVO I INDUSTRIJSKA POLITIKA

3.20.1. Normativni okvir

Vlada je 14. III 2019. donijela Uredbu o dodjeli sredstava za podsticanje direktnih investicija i unapređenje konkurentnosti privrede („Sl. list CG”, broj 19/2019), na osnovu koje se sprovodi Program za unapređenje konkurentnosti privrede.

Skupština je 4. IV 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o turizmu i ugostiteljstvu („Sl. list CG”, br. 2/18, 13/18, 25/19). Pored toga donijeti su i sljedeći podzakonski akti: Pravilnik o obrascu, sadržaju i načinu vođenja knjige prigovora u objektima u kojima se pružaju turističke i ugostiteljske usluge („Sl. list CG”, broj 15/19), Pravilnik o načinu vođenja i sadržaju knjige gostiju u ugostiteljskim objektima za smještaj („Sl. list CG”, broj 16/19), Pravilnik o graničnim vrijednostima buke, načinu mjerenja buke unutar i van ugostiteljskih objekata i načinu upotrebe i uslovima koje mora da ispunjava limitator jačine zvuka („Sl. list CG”, broj 20/19), Pravilnik o bližim uslovima u pogledu uređenosti i opremljenosti, vrstama i uslovima korišćenja kupališta na moru („Sl. list CG”, broj 23/19), Uredba o minimalno-tehničkim uslovima i načinu pružanja pojedinih turističkih usluga koje uključuju sportsko-rekreativne i avanturističke aktivnosti („Sl. list CG”, broj 38/19) i Pravilnik o minimalno-tehničkim uslovima, uslovima za kategoriju i načinu kategorizacije objekata u kojima se pružaju ugostiteljske usluge u seoskom domaćinstvu („Sl. list CG”, broj 41/19).

Shodno Zakonu o skijalištima („Sl. list CG”, br.13/07, 40/11, 21/14, 44/17) donijet je Pravilnik o bližim uslovima za klasifikaciju, obilježavanje i sigurnost ski staza („Sl. list CG”, broj 52/19).

3.20.2. Ostvareni rezultati

U cilju sprovođenja aktivnosti na procjeni indikatora Akta o malim preduzećima (*Small Business Act* – SBA), u maju 2019. na sastanku SBA koordinatora u organizaciji OECD, predstavljeni su rezultati procjene implementacije Akta o malim preduzećima, odnosno Indeks politike malih i srednjih preduzeća (MSP) - Zapadni Balkan i Turska 2019 (*SME Policy Index: Western Balkans and Turkey 2019*). Ocijenjeno je da se glavna dostignuća Crne Gore u prethodnom periodu tiču aktivnosti na uspostavljanju institucionalnog i regulatornog okvira za sprovođenje politike razvoja malih i srednjih preduzeća, gdje je Crna Gora prepoznata kao primjer najbolje prakse.

Na završnom događaju OECD-a, koji je održan 20. IX 2019. u Podgorici, crnogorskoj javnosti su prikazani rezultati procjene svih 10 dimenzija Akta o malim preduzećima. U odnosu na prethodni izvještajni period, konstatovan je napredak u usklađivanju politike razvoja malih i srednjih preduzeća sa principima Akta o malim preduzećima i Crna Gora je prepoznata kao zemlja koja dosljedno ostvaruje dobre rezultate u poređenju sa skoro svim državama u regionu. Ključni izazov u narednom periodu predstavlja održivost ekonomskog razvoja, sprovođenje strukturnih reformi, unapređenje poslovnog

ambijenta i implementacija regionalnih i strateških projekata. Očekuje se da će novi ciklus procjene Akta o malim preduzećima započeti 2021.

U cilju jačanja institucionalne podrške razvoju malih i srednjih preduzeća i preduzetništva, u okviru Direktorata za investicije, razvoj malih i srednjih preduzeća i upravljanje EU fondovima Ministarstva ekonomije, operativno je 5 direkcija - za investicije i unapređenje poslovnog ambijenta; za razvoj malih i srednjih preduzeća; za unapređenje preduzetništva kroz međunarodne projekte; za saradnju sa biznis zajednicom i za programiranje i implementaciju projekata finansiranih iz EU fondova (PIU). Ovom unutrašnjom reorganizacijom kreirana je funkcionalna cjelina koja je doprinijela efikasnijoj saradnji sa privrednim sektorom i kontinuiranom unapređenju poslovnog ambijenta kroz pružanje usluga malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima, kao i cjelovitih informacija i inputa o svim programima podsticanja razvoja biznisa, mogućnostima za unapređenje poslovanja i saradnju sa drugim institucijama. U okviru navedene strukture se u kontinuitetu sprovodi Strategija razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća za period 2018 – 2022. i u procesu praćenja njenog sprovođenja Vlada je 4. IV 2019. usvojila Izvještaj o realizaciji aktivnosti na podršci mirko, malim i srednjim preduzećima u 2018.

3.20.3. Unapređenje poslovnog ambijenta

Skupština je 5. III 2019. donijela Zakon o administrativnim taksama i Zakon o lokalnim komunalnim taksama („Sl. list CG”, broj 18/19). Donošenju novog Zakona o administrativnim taksama pristupilo se u cilju ukidanja, objedinjavanja i smanjenja administrativnih taksi, a koje imaju direktan uticaj na građane i privredu. U vezi s tim, izvršeno je smanjenje 72 takse (11% od ukupnog broja), ukinuto 49 taksi (7%), pri čemu nijedna taksa nije povećana. Novim Zakonom o lokalnim komunalnim taksama ukinuto je devet osnova za utvrđivanje taksi, dok je ukupno tri zadržano uz utvrđivanje limita za njihovu visinu.

Vlada je 1. VIII 2019. usvojila Analizu stanja u oblasti registracije preduzeća sa mjerama za unapređenje. Analizom je detaljno obrađeno sadašnje stanje procesa registracije privrednih subjekata i navedeni osnovni nedostaci, koji su obrazloženi i komentarima prikupljenim iz privatnog sektora. Kroz Akcioni plan su definisane preporuke i mjere koje omogućavaju potpunu elektronsku registraciju preduzeća.

U skladu sa metodologijom izvještavanja Svjetske banke o lakoći poslovanja (*Doing Business* – DB), prepoznat je prostor za napredak u okviru pet indikatora, gdje postoje mogućnosti za sprovođenje daljih reformi u kontekstu unapređenja ukupnog poslovnog okruženja u Crnoj Gori. Urađena je analiza pozicije Crne Gore za pet indikatora, s akcionim planom za unapređenje poslovnog ambijenta u oblastima: započinjanje biznisa, dobijanje građevinske dozvole, dobijanje priključka za električnu energiju, registrovanje nepokretnosti i plaćanje poreza.

U Izvještaju agencije za kreditni rejting *Standard&Poors* od septembra 2019, potvrđen je izgled rejtinga Crne Gore, koji je označen kao „stabilan“, uz zadržavanje ocjene B+/B, što

je potvrda dobrog pravca razvoja, uz procjenu rasta crnogorske ekonomije od skoro 5% u 2018. I izvještaj kreditne rejting agencije *Moody's* od aprila 2019. potvrdio je ocjenu rejtinga B1 za Crnu Goru, uz zadržavanje izgleda - „pozitivan“. Ovakav kreditni rejting rezultat je visokog rasta BDP-a po glavi stanovnika, institucionalnog jačanja podržanog perspektivom pridruživanja EU, privlačnosti za strane direktne investicije, kao i značajnih investicionih projekata u sektoru transporta, turizma i energetike. Istovremeno, pozitivni izgledi uz rejting B1 odražavaju povoljne srednjoročne izgledе zemlje, podržane adekvatnim strukturnim reformama, ali i mjere konsolidacije koje Vlada u kontinuitetu sprovodi, a kojima se doprinosi jačanju fiskalne pozicije.

Za pristup uslugama na državnom i lokalnom nivou uspostavljen je portal e-Uprave u formi jedinstvene tačke - „sve na jednom mjestu“. U cilju unapređenja usluga dostupnih na ovom portalu, kontinuirano se radi na obezbjeđivanju što većeg broja usluga koji će biti dostupni građanima i privredi. Shodno tome, ukupan broj e-usluga na portalu e-uprave je 582 iz nadležnosti 50 institucija. Od navedenog broja ukupnih e-usluga na portalu 356 se odnosi na usluge za pravna lica, 201 za fizička i 25 za upravu. Takođe, na portalu e-uprave kreiran je poseban modul eLicence – koji obuhvata biznis licenciranje, a sve u cilju transparentnog informisanja zainteresovanih lica o svim administrativnim procedurama za dobijanje i obnavljanje licenci za obavljanje privredne djelatnosti, uz mogućnost elektronskog podnošenja zahtjeva za dobijanje biznis licenci. Trenutno je na portalu e-Uprave, u dijelu e-Licence, evidentirano 337 elektronskih licenci koje pruža 26 institucija, od čega je 10 licenci namijenjeno za organe državne uprave, 282 za pravna lica i 45 za fizička lica. U cilju stvaranja modernije i efikasnije državne administracije do kraja 2019. planira se uključanje više institucija na Portal e-Uprave i samim tim povećanje broja elektronskih usluga. Takođe, izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj upravi predviđeno je uključivanje servisa lokalne samouprave na portal e-Uprave i planirane su aktivnosti na tehničkim i drugim preduslovima za objavljivanje/pružanje ovih usluga.

3.20.4. Instrumenti preduzetničke i industrijske politike

Vlada je 14. III 2019. donijela Program za unapređenje konkurentnosti privrede, za 2019, kojim su definisane aktivnosti i mjere za realizaciju finansijske i nefinansijske podrške potencijalnim i postojećim preduzetnicima, početnicima u biznisu i start-upovima, malim i srednjim preduzećima, kao i klasterima u cilju povećanja konkurentnosti na nacionalnom i međunarodnom tržištu, unapređenja razvojnih i biznis performansi, modernizacije industrije, razvoja inovativnih potencijala, afirmacije preduzetništva i zanatstva i primjeni međunarodnih standarda.

Javni poziv za učešće u postupku dodjele sredstava po osnovu ovog Programa je raspisan od strane Ministarstva ekonomije 2. IV 2019. U okviru Programske linije za unapređenje inovativnosti u 2019, tokom trajanja Javnog poziva, koji je završen 30. IX, pristigle su 32 aplikacije, a ugovorena je podrška za 23 preduzeća ukupne vrijednosti 64.059 eura.

U okviru Programske linije za uvođenje međunarodnih standarda u 2019, tokom trajanja Javnog poziva koji je završen 30. IX, primljeno je 114 aplikacija, dok je uslove za dodjelu

subvencije ispunilo 73 preduzeća, sa kojima su potpisani ugovori u ukupnom iznosu od 272.076 eura.

U okviru Programske linije za razvoj klastera u 2019, tokom trajanja Javnog poziva koji je završen 2. IX, primljeno je 12 zahtjeva, a ugovorena je podrška za 10 projektnih predloga od strane 9 klastera ukupne vrijednosti 80.954 eura. Ugovorene obaveze klasteri su u obavezi da završe do 10. XII 2019.

U okviru Programske linije za podsticaj direktnih investicija, na Javni poziv koji je bio otvoren do 30. IX, pristiglo je ukupno 7 prijava, čija je evaluacija u toku.

U okviru Programske linije za modernizaciju prerađivačke industrije, u okviru Javnog poziva koji je raspisan u aprilu 2019, od 12 dostavljenih zahtjeva odobreno je 6 zahtjeva u iznosu 74.716 eura bespovratnih sredstava, dok je istovremeno odobreno 583.880 eura kreditnih sredstava Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore (IRFCG), uz ukupnu vrijednost nabavke opreme 703.646,69 eura. U proceduri razmatranja je još 6 zahtjeva.

U okviru realizacije II faze projekta „Uspostavljanje i promocija mentoring usluga u malim i srednjim preduzećima u zemljama Zapadnog Balkana“, u 2019. je obučeno 12 novih mentora od strane sertifikovanih trenera razvojnih agencija iz Srbije. U maju 2019. raspisan je Javni poziv za izbor korisnika mentoring usluga na koji je apliciralo 18 crnogorskih preduzeća, od kojih je njih 10 zadovoljilo uslove i kriterijume Javnog poziva. Sprovođenje mentoring usluga je u toku i biće završeno zaključno sa decembrom 2019.

U okviru Programa za konkurentnost malih i srednjih preduzeća COSME 2014 – 2020, uspješno se nastavljaju aktivnosti na realizaciji projekta Evropska mreža preduzetništva za 2019, usmjerene na pomaganje privrednicima za lakši pronalazak poslovnih partnera i uspostavljanje poslovne saradnje, pristup informacijama o pravnim aspektima i poslovnim regulativama EU, informisanje o programima podrške i pripremu za bolje korišćenje raspoloživih EU fondova, transfer tehnologije i znanja i inovacije. U skladu sa Okvirnim Partnerskim Sporazumom FPA 677097, u junu 2019. je predata nova aplikacija radnog programa za 2020 – 2021, koja je pozitivno ocijenjena i odobrena.

Vlada je 20. VI 2019. donijela Strategiju pametne specijalizacije 2019 – 2024 (S3), čime je Crna Gora postala prva zemlja nakon država članica EU koja je usvojila ovu strategiju. Implementacija Strategije pametne specijalizacije vršiće se na osnovu Akcionog plana implementacije za period 2019-2020, koji je Vlada donijela 26. IX 2019. Nadalje, Vlada je 1. VIII 2019. donijela Odluku o formiranju Savjeta za inovacije i pametnu specijalizaciju, kojim predsjedava predsjednik Vlade. Ovaj Savjet će imati zadatak da predloži nacionalnu strukturu za implementaciju Strategije pametne specijalizacije. Dodatno, Vlada je 4. VII 2019. usvojila Kolaborativni program za inovacije (2019 – 2024), koji predstavlja jedan od instrumenata za implementaciju S3 strategije. Sadržinski je riječ o nastavku Programa za dodjelu grantova za inovativne projekte (2018 – 2020), koji je prilagođen prioritetima S3. Prvi Konkurs u skladu sa Kolaborativnim programom raspisan je 5. VII 2019. u ukupnom iznosu od 700.000 eura, sa rokom za podnošenje projektnih prijava do 20. IX

2019. Do isteka roka za prijavljivanje podnijete su 34 prijave, od čega su 22 prijave prošle prvu fazu evaluacije. Druga faza evaluacije prijava je u toku.

U okviru EUREKA programa trenutno se realizuju tri projekta, pri čemu je sprovođenje jednog projekta završeno krajem septembra 2019, dok je odobreno i 5 novih projekata za finansiranje. Sprovođenje tri nova EUREKA projekta počinje u decembru 2019, dok sprovođenje preostala dva projekta počinje u januaru 2020.

IRFCG je u periodu 1. I – 31. X 2019. odobrio 395 plasmana u vrijednosti od 200,4 miliona eura. Od navedenog iznosa odobreno je 296 dugoročnih kredita u vrijednosti od 113,6 miliona eura, 43 kratkoročnih kredita u vrijednosti od 14 miliona eura i 56 aranžman otkupa potraživanja (faktoring) u vrijednosti od 72,8 miliona eura. Ovim sredstvima se pruža podrška u otvaranju/očuvanju 9.000 radnih mjesta. U martu 2019, IRFCG je potpisao Ugovor sa Evropskim investicionim fondom o pristupanju COSME Garantnom fondu. Ugovorom je pokriven obim portfelja do 75 miliona eura u periodu od 3 godine. U novembru 2019. IRFCG je počeo sa realizacijom ovog aranžmana kroz program garantnih šema na bazi 2 namjenske kreditne linije: EU COSME program podrške investicijama – za kredite namijenjene isključivo za ulaganja u osnovna sredstva i EU COSME program za finansiranje obrtnih sredstava – za kredite namijenjene isključivo za nabavku robe, sirovina, poluproizvoda i gotovih proizvoda.

U periodu od 1. I - 31. X 2019. od strane Zavoda za zapošljavanje odobreno je 46 kredita, ukupne vrijednosti 315.000 eura, čijom realizacijom je omogućeno otvaranje 63 novih radnih mjesta.

3.20.5. Industrijska politika

U sklopu procesa kontinuiranog praćenja sprovođenja industrijske politike, Vlada je 21. III 2019. usvojila Izveštaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Industrijske politike Crne Gore do 2020, za 2018. U okviru 21 mjere realizovane su 63 aktivnosti, ukupne vrijednosti 272,02 miliona eura, što u odnosu na planirana ulaganja predstavlja 98,45% realizacije.

Dodatno, uz podršku GIZ regionalnog projekta, sprovedena je eksterna evaluacija implementacije Industrijske politike i pripremljen Srednjoročni pregled implementacije Industrijske politike, za period 2016 – 2018. Srednjoročnim pregledom implementacije Industrijske politike data je ocjena rezultata trogodišnjeg sprovođenja Industrijske politike do 2020, uz analizu učinka po odabranim ekonomskim pokazateljima i pokazateljima konkurentnosti, ocjenu relevantnosti indikatora i uspostavljenog sistema monitoringa i evaluacije, te prikazana i procjena percepcije relevantnih aktera državnog i privatnog sektora.

Paralelno sa procesom evaluacije, na osnovu rezultata i preporuka Srednjoročnog pregleda implementacije i potrebe usaglašavanja sa inoviranim okvirom industrijske politike EU (COM 2017/479), pripremljeni su Industrijska politika Crne Gore 2019 – 2023. i Akcioni plan za sprovođenje Industrijske politike Crne Gore 2019 – 2023, za

period 2019 – 2020, koje je Vlada, nakon procesa usaglašavanja sa Evropskom komisijom, donijela 24. X 2019.

Nova strategija je usmjerena na efikasniji industrijski razvoj kroz unapređenje poslovnog okruženja, povećanje investicija za modernizaciju industrije, podsticanje inovacija, transfera tehnologije i razvoja preduzetništva, uz razvoj ljudskog kapitala, zatim primjenu principa održivog industrijskog razvoja uz novi koncept cirkularne i niskokarbonske ekonomije, primjenu ključnih digitalnih tehnologija uz lakši pristup tržištu smanjenjem tehničkih barijera i jačanjem izvoznih performansi preduzeća. Dokumentom su definisana 4 strateška cilja: Unapređenje infrastrukture i poslovnog ambijenta za efikasniji industrijski razvoj; Unapređenje investicija i finansija za modernizaciju industrije; Podsticanje inovacija, transfera tehnologije i razvoja preduzetništva i Unapređenje pristupa tržištu.

U okviru Akcionog plana za sprovođenje Industrijske politike 2019 – 2023, za period 2019 – 2020, kroz 17 operativnih ciljeva definisano je 83 aktivnosti koje će biti implementirane u periodu 2019 – 2020, u ukupnom iznosu od 812,8 miliona eura, i to 410,3 miliona eura u 2019. i 402,5 miliona eura u 2020. Ukupna ulaganja u sprovođenje aktivnosti Industrijske politike u periodu 2019 – 2023. su procijenjena na iznos od 1.916,5 miliona eura.

3.21. POGLAVLJE 21: TRANS-EVROPSKE MREŽE

3.21.1. Saobraćajne mreže

3.21.1.1. Normativni okvir

Vlada je 27. VI 2019. usvojila Strategiju razvoja saobraćaja Crne Gore za period 2019-2035. s Akcionim planom za period 2019-2020, što je bilo jedno od završnih mjerila za pregovaračko poglavlje 21 - Trans-evropske mreže.

3.21.2. Energetske mreže

3.21.2.1. Normativni okvir

U toku je izrada Zakona o prekograničnim energetske infrastrukturnim projektima, koji će biti usklađen s Regulativom 347/2013 o smjernicama za transevropsku energetske infrastrukturu, a za koji je sproveden postupak javne rasprave. Izvršene su korekcije u Nacrtu zakona, u skladu sa sugestijama Sekretarijata Energetske zajednice. Utvrđivanje ovog zakona planirano je u drugom kvartalu 2020.

3.21.2.2. Ostvareni rezultati

Elektroenergetska infrastruktura

Završena je izgradnja elektroenergetske interkonekcije Crna Gora – Italija. Podmorski kabal pušten je u rad 15. XI 2019.

Projekat izgradnje elektroenergetske interkonekcije Italija - Crna Gora – Srbija - Bosna i Hercegovina (crnogorski dio Transbalkanskog koridora) i Projekat izgradnje Jonsko-jadranskog gasovoda (IAP) nalaze se na Ažuriranoj crnogorskoj Jedinствenoj listi prioriternih infrastrukturnih projekata 2019. Shodno odluci Savjeta ministara Energetske zajednice od 29. XI 2018. projekat izgradnje elektroenergetske interkonekcije Italija - Crna Gora – Srbija - Bosna i Hercegovina (crnogorski dio Transbalkanskog koridora) nalazi se na Listi projekata od interesa za Energetsku zajednicu (PECI). Pored toga, shodno preporuci Savjeta ministara Energetske zajednice od 29. XI 2018. projekat izgradnje Jonsko-jadranskog gasovoda (IAP) nalazi se na Listi projekata od uzajamnog interesa između ugovornih strana Energetske zajednice i država članica Evropske unije (PMI).

U okviru projekta izgradnje elektroenergetske interkonekcije Italija - Crna Gora – Srbija - Bosna i Hercegovina (crnogorski dio Transbalkanskog koridora) u periodu 1. I 2019. – 1. XI 2019. realizovane su aktivnosti na svim segmentima Projekta:

- Izgradnja trafostanice 400/110/35 kV Lastva i proširenje postojeće trafostanice 400/220/110 kV Pljevlja 2 – TS Lastva je krajem 2018. puštena u probni pogon, da bi nakon dobijanja pozitivnog izvještaja od Komisije za tehnički prijem krajem jula 2019, TS Lastva zvanično dobila upotrebnu dozvolu. Što se tiče proširenja postojeće Trafostanice 400/220/110 kV Pljevlja 2, Siemens AG Austrija je završio sve radove i očekuje se da Komisija za tehnički prijem izvrši pregled radova, kako bi se nakon toga uputio zahtjev Ministarstvu održivog razvoja i turizma za dobijanje upotrebne dozvole.
- Izgradnja 2x400 kV dalekovoda (dvosistemska) Lastva-Trebinje i Lastva-Pljevlja (sekcija Lastva-Čevo) i 400 kV dalekovoda (jednosistemska) Lastva-Podgorica (sekcija Lastva-Čevo) - Izvođač Iberdrola Španija je realizovao veliki dio građevinskih i elektromontažnih radova (stepen realizacije je 98%). Dalekovod 2x400 kV je u probnom pogonu (od aprila 2019. je povezan na 400 kV mrežu) i u toku je ispravljanje primjedbi Komisije za tehnički pregled. Dalekovod 400 kV je završen, osim u dijelu priključnog polja na prenosnu mrežu, koji čeka rješavanje imovinsko-pravnih problema na dva stubna mjesta (čeka se odluka Upravnog suda). Planirano je da će dalekovod 400 kV (jednosistemska) biti u pogonu 2020.
- Izgradnja 400 kV dalekovoda Lastva-Pljevlja (sekcija Čevo-Pljevlja) i priključenje na 110 kV mrežu - Izvođač Konzorcijum Energoinvest & Energomontaža izvodi građevinske i elektromontažne radove (stepen realizacije je 79%). Isporuka opreme je realizovana 100%. Radovi su u toku i završetak se očekuje do kraja 2021.
- Izgradnja 2 X 400 kV dalekovoda Pljevlja - Bajina Bašta – Višegrad (do Državne granice sa Srbijom) - U toku su završne aktivnosti na izradi prostorno-planskog dokumenta (Detaljnog prostornog plana) neophodnog za izgradnju DV 2x400 kV Pljevlja 2 - Bajina Bašta - Višegrad. Konsultant sprovodi aktivnosti koje se odnose na pripremu nove Studije izvodljivosti i izradu dijela projektne dokumentacije. Preduslov za korišćenje

sredstava iz granta koji je Crna Gora dobila kroz Investicioni okvir za Zapadni Balkan (WBIF) i za aktiviranje konsultantskih usluga ugovorenih u cilju implementacije projekta je potpisivanje obavezujućeg sporazuma sa Elektromrežom Srbije (EMS) o izgradnji interkonekcije.

Gasna infrastruktura

U cilju realizacije projekta izgradnje Jonsko-jadranskog gasovoda (IAP), u periodu 1. I 2019. – 1. XI 2019, realizovane su sljedeće aktivnosti:

- U Bakuu je 20. II 2019. održan peti Ministarski sastanak Savjetodavnog vijeća Južnog gasnog koridora, u okviru kojeg je održan panel na temu integracije zemalja Jugoistočne Evrope i Balkana u evropsku interkonektivnu gasnu mrežu, u kojem su učestvovali predstavnici Crne Gore, Bugarske, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Rumunije i Srbije, koji su istakli punu posvećenost realizaciji projekata koji su dio Južnog gasnog koridora i ostvarivanju ciljeva diversifikacije pravaca snabdijevanja gasom.
- Aktivnosti na izradi Idejnog projekta Jonsko – jadranskog gasovoda, dionica kroz Albaniju i Crnu Goru (WB15-REG-ENE-01), predstavljene su na radionici koja je u organizaciji SUEZ IPF6 konzorcijuma održana u Podgorici 27. II 2019, kada je dat predlog rute kojom će gasovod proći kroz Crnu Goru, sa varijantnim rješenjima na pojedinim dionicama. Ministarstvo ekonomije obrazovalo je Radnu grupu za praćenje aktivnosti na izradi Idejnog projekta za Jonsko - jadranski gasovod (*Steering Committee*), koja će analizirati dostavljeni predlog i potvrditi odabranu rutu. Takođe, na istoj radionici dat je i predlog za osnivanje zajedničkog Upravnog odbora projekta (PSC-a) sačinjenog od predstavnika Crne Gore i Albanije, koji bi ubuduće pratio aktivnosti na izradi Idejnog projekta Jonsko – jadranskog gasovoda, dionica kroz Albaniju i Crnu Goru. U vezi sa tim, IPF6 konzorcijum će se sa konkretnim predlogom obratiti nadležnim institucijama u Crnoj Gori i Albaniji.
- U oktobru 2019. sačinjen je Izvještaj o određivanju obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu. Ovaj izvještaj pripremljen je u okviru tekućeg projekta WBIF TA WB15-REG-ENE-01 Idejni projekat Jonsko-jadranskog gasovoda – dionice Crna Gora i Albanija, koji se sastoji od pripreme preliminarnih rješenja i procjene uticaja na životnu sredinu i društvo za obje dionice.

Institucionalni okvir i administrativni kapaciteti

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva ekonomije, koji je Vlada utvrdila 28. III 2019, predviđeno je da se u okviru Direktorata za energetiku i energetske efikasnosti u Direkciji za međunarodnu saradnju u oblasti energetike i energetske efikasnosti, pored ostalog, obavljaju i poslovi koji se odnose na sprovođenje politike trans-evropskih mreža u dijelu energetske infrastrukture. Takođe, Pravilnikom je u navedenoj direkciji predviđeno jedno radno mjesto za službenika koji će raditi na realizaciji obaveza koje proizilaze iz Regulative 1316/2013 o uspostavljanju Instrumenta

za povezivanje Evrope. Pripremljen je Predlog kadrovskog plana Ministarstva ekonomije za 2020, kojim je predviđeno popunjavanje navedenog radnog mjesta.

Trans-evopske komunikacione mreže

U Ministarstvu ekonomije, u okviru Direktorata za elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i radio spektar, posluju dvije direkcije: Direkcija za elektronske komunikacije i radio spektar i Direkcija za poštansku djelatnost. U ovom trenutku administrativni kapaciteti zadovoljavaju potrebe. Nakon realizacije planiranih zapošljavanja tokom 2018, Direktorat ima ukupno 10 zaposlenih.

3.22. POGLAVLJE 22: REGIONALNA POLITIKA I KOORDINACIJA STRUKTURNIH INSTRUMENTATA

3.22.1. Ostvareni rezultati

Što se tiče sprovođenja pretpristupne podrške EU, nastavljene su redovne aktivnosti koje se tiču programiranja i sprovođenja programa i projekata. Završeno je sprovođenje projekata iz finansijske perspektive 2007-2013 (IPA I), uz izuzetak za projekat većeg obima Unapređenje sistema vodosnabdijevanja i izgradnje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i kanalizacione mreže u opštini Berane, čije sprovođenje je produženo do kraja 2019. Što se tiče finansijske perspektive 2014-2020 (IPA II), završeno je programiranje pretpristupne podrške zaključno s programom IPA 2020. U skladu s povjerenim izvršenjem budžetskih zadataka, strukture za indirektno upravljanje u Crnoj Gori ugovorile su i trenutno sprovode projekte iz programa IPA 2014. Takođe, nastavljeno je ugovaranje projekata iz programa IPA 2016, IPA 2017 i IPA 2018. Pored toga, intenzivno ugovaranje sredstava je nastavljeno u okviru programa IPARD II.

3.22.2. Normativni okvir

Nastavljene su aktivnosti u vezi s implementacijom Akcionog plana za ispunjavanje zahtjeva kohezivne politike EU. U dijelu zakonodavnog okvira, ključne aktivnosti su sprovedene u oblasti javnih nabavki, gdje je Vlada utvrdila set predloga zakona u oktobru 2019. Utvrđeni su predlozi Zakona o javnim nabavkama, Zakona o javno-privatnom partnerstvu i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o koncesijama.

Što se tiče institucionalnog okvira za Evropske strukturne i investicione (ESI) fondove, planirano je da se on formalno-pravno definiše Zakonom o Evropskim strukturnim i investicionim fondovima. Priprema zakona uslijediće nakon što se precizno utvrdi položaj budućeg Upravljačkog tijela u institucionalnom sistemu i nakon detaljnog sagledavanja pravila koja će biti definisana novom regulativom EU za fondove ESI tokom perioda 2021-2027.

3.22.3. Administrativni kapaciteti

U oblasti administrativnih kapaciteta nastavljena je obuka kadrova u strukturi Ipe i zapošljavanje novih kadrova, prije svega u ugovornim tijelima. U dijelu koji se odnosi na motivacionu politiku, Vlada je usvojila Odluku o dodatku na osnovnu zaradu za obavljanje poslova na radnim mjestima za decentralizovano/centralizovano, indirektno/direktno i podijeljeno upravljanje sredstvima u okviru Instrumenta pretprijetne podrške (IPA), čime je omogućeno uvećavanje osnovne zarade za službenike u IPA strukturi do 30%. Sprovođenje Odluke je počelo od marta 2019.

3.22.4. Programiranje

U oblasti programiranja, Crna Gora je ažurirala Jedinственu listu prioriternih infrastrukturnih projekata krajem jula 2019. Kada je u pitanju sistem za koordinaciju strategijskog planiranja, Generalni sekretarijat Vlade primjenjuje novu metodologiju za pripremu strateških dokumenata, što će osigurati solidnu bazu ujednačenih strategija koje će služiti za pripremu Partnerskog sporazuma i Operativnog programa. Ova se metodologija pokazala korisnim instrumentom kada je u pitanju međusektorsko strateško planiranje, što je osnovni doprinos za programiranje EU fondova.

3.22.5. Nadgledanje

Kada su u pitanju monitoring i evaluacija, nastavljene su redovne aktivnosti po ovom pitanju u skladu s procedurama za programe i projekte Ipe. U cilju razvoja Upravljačkog informacionog sistema za EU fondove, Vlada je usvojila informaciju o potrebi njegovog razvoja i angažovala spoljnog konsultanta za pripremu tehničke specifikacije za postupak javne nabavke, koji će biti započet 2020. Budžetska sredstva za ovu nabavku su planirana u Nacrtu zakona o budžetu za 2020. Po prvi put je planirana i ugovorena srednjoročna evaluacija projekata u indirektnom upravljanju. Predmet evaluacije su tri akcije iz nacionalnog programa IPA 2014.

3.23. POGLAVLJE 23: PRAVOSUĐE I TEMELJNA PRAVA

3.23.1. Pravosuđe

3.23.1.1. Normativni okvir

Skupština je 27. XII 2018. donijela Zakon o ovjeri potpisa, rukopisa i prepisa („Sl. list CG“, broj 85/18), koji je stupio na snagu 4. I 2019. Ovim zakonom detaljno su propisani uslovi i način ovjere potpisa, rukopisa i prepisa sa ciljem da svi pravni subjekti koji vrše ovjeru potpisa, rukopisa i prepisa (sud, organ lokalne uprave nadležan za poslove ovjeravanja i notar) postupaju na isti način. Kako razlozi pravne sigurnosti nalažu jednako postupanje prilikom ovjere od strane svih pravnih subjekata koji vrše ovjeru potpisa, rukopisa i prepisa, to su ovim zakonom detaljno propisani uslovi i način ovjere kojih su dužni da se pridržavaju svi pravni subjekti koji vrše ovjeru, a koji su garant da će se, njihovom pravilnom praktičnom primjenom, obezbijediti očekivana pravna sigurnost.

Skupština je 4. IV 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju i obezbjeđenju („Sl. list CG“, broj 25/19). Ovim zakonom izvršeno je usklađivanje s odgovarajućim regulativama EU u ovoj oblasti, kako bi se stvorili neophodni uslovi za njihovu nesmetanu primjenu, nakon pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju i obezbjeđenju sadrži odredbe koje se odnose na usklađivanje sa Zakonom o upravnom postupku, promjenu, odnosno dopunu sredstava i predmeta izvršenja, sprovođenje izvršenja na osnovu mjenice kada su u pitanju fizička i pravna lica, pomoć policije, odlaganje izvršenja na predlog trećeg lica, vrijeme za koje se izvršenje odlaže, izvršenje na štednom ulogu, javno nadmetanje kod prodaje nepokretnosti, lica koja ne mogu biti kupci nepokretnosti na javnom nadmetanju, uklanjanje pokretnih stvari kod ispražnjenja i predaje nepokretnosti, predaju i oduzimanje djeteta i održavanje ličnih odnosa sa djetetom, kao i odredbe koje čine posebni dio zakona, a kojima je izvršeno usklađivanje sa predmetnim Regulativama Evropske unije.

Skupština je 10. XI 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku („Sl. list CG“, broj 34/19). Ovim zakonom bilo je neophodno izvršiti usklađivanje s odgovarajućim regulativama EU u ovoj oblasti, kako bi se stvorili neophodni uslovi za njihovu nesmetanu primjenu, nakon pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. Pored usklađivanja sa navedenim regulativama odredbe Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku su unaprijeđene kad je u pitanju lično dostavljanje pismena strankama, postavljenje privremenog zastupnika iz reda advokata, kao i odredbe o troškovima postupka u sporovima male vrijednosti, u slučaju kad postoji očigledna nesrazmjera između vrijednosti predmeta spora i troškova postupka.

Skupština je 22. XI 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku. Izmjene i dopune Zakona o vanparničnom postupku bilo je potrebno izvršiti radi obezbjeđivanja dodatnih procesnih garancija za zaštitu prava i interesa lica prema kojima je pokrenut postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti i lica kojima je poslovna sposobnost oduzeta, kroz propisivanje obaveznog neposrednog opažanja lica prema kome je pokrenut postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti od strane suda, u prisustvu vještaka, a prije donošenja odluke o odustanku od saslušanja tog lica, i takođe, kroz propisivanje obaveznog periodičnog preispitivanja odluka o oduzimanju poslovne sposobnosti, u periodu koji ne može biti duži od tri godine u slučaju djelimičnog oduzimanja poslovne sposobnosti, odnosno u periodu koji ne može biti duži od pet godina od pravosnažnosti odluke o potpunom oduzimanju poslovne sposobnosti. Neposredan uvid u stanje zdravlja lica prema kome je pokrenut postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti od strane postupajućeg sudije i navedeno izjašnjenje vještaka posebno su važni za donošenje pravilne i zakonite odluke, naročito imajući u vidu značaj i dalekosežnost pravnih posljedica odluke o oduzimanju poslovne sposobnosti.

Skupština je 22. XI 2019. donijela Zakon o legalizaciji javnih isprava u međunarodnom prometu. Ovim zakonom bliže je uređena ovjera javnih isprava koje su namijenjene za upotrebu u drugoj državi (domaće javne isprave) i javnih isprava izdatih u drugoj državi koje su namijenjene za upotrebu u Crnoj Gori (strane javne isprave). Za upotrebu javnih isprava u međunarodnom pravnom prometu, tj. izvan zemlje u kojoj su izdate, prethodno je neophodno sprovesti postupak njihove legalizacije-ovjere. Ovjerom javnih isprava potvrđuje se autentičnost potpisa lica koje je javnu ispravu potpisalo, svojstvo u kojem je potpisnik javne isprave postupao i autentičnost pečata organa koji je izdao javnu ispravu. Ovim zakonom dodatno će se unaprijediti pravna sigurnost kad je u pitanju ova važnost oblast.

Vlada je 12. XII 2019. utvrdila Predlog zakona o dopunama zakona o Državnom tužilaštvu, kojim se vrši usaglašavanje ovog zakona sa Zakonom o pravosudnoj saradnji u krivičnim stvarima sa državama članicama Evropske unije.

3.23.1.2. Strategijski okvir

Vlada je 27. VI 2019. usvojila Analizu efikasnosti sistema izvršenja (januar 2018 - decembar 2018). Analiza je predviđena Akcionim planom za poglavlje 23, sadrži ocjenu stanja efikasnosti funkcionisanja sistema izvršenja, uključujući rad javnih izvršitelja i sudova, kao i nadzor nad zakonitošću rada javnih izvršitelja. Rezultati analize u posmatranom periodu pokazuju da reformisani sistem izvršenja nastavlja da bilježi pozitivne rezultate.

Vlada je 12. IX 2019. donijela Strategiju reforme pravosuđa 2019-2022. s Akcionim planom za implementaciju Strategije reforme pravosuđa za period 2019-2020. Strategija se zasniva na strateškim ciljevima koji su kreirani u skladu sa ocjenama o ispunjenosti ciljeva prethodne Strategije iz 2014, kao i nalazima i preporukama iz brojnih izvještaja, analiza i istraživanja o stanju u oblasti reforme pravosudnog sistema objavljenih od strane međunarodnih organizacija i institucija, kao i domaćih nevladinih organizacija. Stoga su ovom Strategijom prepoznati i adresirani ključni izazovi, nalazi i preporuke koji proističu iz integracionog procesa Crne Gore u EU i njenih međunarodnih obaveza u okviru pregovaračkog procesa u poglavlju 23. Posebno su uzeti u obzir nalazi, preporuke i smjernice iz Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori iz maja 2019, u skladu s kojima su definisani operativni ciljevi za unapređenje pravosudnog sistema. Akcionim planom utvrđene su aktivnosti, indikatori rezultata, nadležne institucije za sprovođenje, rokovi za realizaciju, budžetska sredstva za realizaciju aktivnosti, izvori finansiranja i druga pitanja od značaja za implementaciju strateških i operativnih ciljeva predviđenih Strategijom 2019-2022. Praćenje sprovođenja Strategije i Akcionog plana, ocjena postignutih rezultata u njihovoj implementaciji, kao i eventualno ažuriranje i dopunjavanje povjereno je Savjetu za sprovođenje Strategije reforme pravosuđa, koji je Vlada obrazovala 1. XI 2019, a formiran je i Operativni tim koji vrši prikupljanje i obradu podataka i pripremu izvještaja nadležnih organa i administrativno-tehničke poslove za potrebe Savjeta.

3.23.1.3. Organi upravljanja

Budžet Sudskog savjeta za 2019. iznosi 1.367.441,97 eura, što je za 16.096,54 eura više u odnosu na budžet za 2018. Kada je riječ o administrativnim kapacitetima Sekretarijata Sudskog savjeta, od ukupno 54 sistematizovana radna mjesta popunjena su 42 radna mjesta. U izvještajnom periodu nije bilo novih zapošljavanja.

Budžet Tužilačkog savjeta za 2019. iznosi 560.659,95 eura, što je za 19.545,57 eura više u odnosu na budžet Tužilačkog savjeta za 2018. U Sekretarijatu Tužilačkog savjeta je zaposleno ukupno 19 službenika, a aktom o sistematizaciji predviđeno je 26 službeničkih i namješteničkih mjesta sa 28 izvršilaca.

3.23.1.4. Nezavisnost i nepristrasnost

U periodu od 1. I do 1. XI 2019. izabrano je 22 sudija i predsjednika sudova, kao i 15 kandidata za sudije osnovnih sudova i sudova za prekršaje. Izabrani su predsjednici 13 sudova: Vrhovnog suda Crne Gore, Apelacionog suda Crne Gore, Višeg suda u Podgorici, Višeg suda u Bijelom Polju, Privrednog suda Crne Gore i osnovnih sudova Bar, Rožaje, Podgorica, Plav, Kotor, Bijelo Polje, Danilovgrad i Herceg Novi. U postupku napredovanja, troje sudija je izabrano za sud višeg stepena: jedan sudija u Vrhovni sud i dvoje sudija u više sudove. Dobrovoljnim trajnim raspoređivanjem, dvoje sudija je iz viših sudova raspoređeno u Upravni sud Crne Gore, dok je jedan sudija raspoređen iz Višeg suda Bijelo Polje u Viši sud Podgorica. Troje kandidata za sudije su, nakon završene inicijalne obuke, izabrani za sudije osnovnih sudova. U toku su postupci za izbor predsjednika osnovnih sudova Nikšić, Žabljak i Pljevlja, kao i oglasi za napredovanje za jednog sudiju Višeg suda za prekršaje, četiri sudije za više sudove, te oglas za dobrovoljno trajno premještanje jednog sudije u Osnovni sud u Podgorici. U izvještajnom periodu, ukupno u radu bilo je 1438 zahtjeva za izuzeće sudija, od čega je riješeno 1430. U 1019 predmeta donijeto je rješenje kojim je zahtjev za izuzeće usvojen. Sudije su podnijele 1172 zahtjeva za izuzeće, dok su stranke podnijele ukupno 260 zahtjeva. U periodu od 1. I do 1. XI 2019. primljene su 93 molbe za pomilovanje, od kojih je 11 odbačeno, jedan postupak obustavljen, dok su 33 molbe prenijete iz prethodnog perioda. Predsjednik Crne Gore donio je 58 odluka od kojih je jedna bila pozitivna, ostale negativne. Trenutno je u radu 24 predmeta.

U skladu sa propisanom procedurom napredovanja državnih tužilaca, Tužilački savjet je u martu i junu 2019. izvršio izbor po jednog državnog tužioca u Višem državnom tužilaštvu u Podgorici i Višem državnom tužilaštvu u Bijelom Polju. Takođe, u junu 2019. jedan državni tužilac iz Višeg državnog tužilaštva u Podgorici je izabran za specijalnog tužioca u Specijalnom državnom tužilaštvu. U avgustu 2019. raspisan je javni oglas za izbor sedam kandidata za državne tužioce u osnovnim državnim tužilaštvima u Crnoj Gori, tzv. nacionalni javni oglas. U toku su postupci izbora rukovodilaca osnovnih državnih tužilaštava i Višeg državnog tužilaštva u Podgorici. Tužilački savjet je izabrao jednog državnog tužioca u Vrhovnom državnom tužilaštvu, zatim deset državnih tužilaca na stalnu funkciju i trajno dobrovoljno rasporedio jednog državnog tužioca iz Osnovnog

državnog tužilaštva u Baru u Osnovno državno tužilaštvo u Podgorici. U oktobru 2019. je objavljen drugi javni poziv za izbor vrhovnog državnog tužioca, s obzirom da na javni poziv objavljen u avgustu nije bilo prijavljenih kandidata. Postupak je u toku.

3.23.1.5. Odgovornost

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, pokrenuto je 12 postupaka po inicijativama za utvrđivanje povrede Etičkog kodeksa od strane sudija. U dva postupka je utvrđena povreda, u šest postupaka povrede nije bilo, tri inicijative su odbačene i jedna je u toku. Tokom ovog perioda podniet je jedan prijedlog za utvrđivanje disciplinske odgovornosti sudije (utvrđena disciplinska odgovornost i utvrđena kazna smanjenje zarade 20 %).

Tokom 2019, Komisija za Etički kodeks državnih tužilaca je imala u radu sedam inicijativa radi utvrđivanja da li je ponašanje državnih tužilaca u skladu s Etičkim kodeksom državnih tužilaca. Povodom jedne inicijative Komisija za Etički kodeks državnih tužilaca donijela je odluku kojom je utvrdila da je državni tužilac učinio povredu Etičkog kodeksa, u dva predmeta je utvrđeno da ne postoji povreda odredbi Etičkog kodeksa državnih tužilaca, dok u četiri predmeta još nije donijeta odluka. Disciplinsko vijeće je u januaru 2019. u dva predmeta utvrdilo disciplinsku odgovornost dva državna tužioca. Do 1. XI 2019. nije pokrenut ni jedan disciplinski postupak protiv državnih tužilaca.

U skladu s godišnjim planom nadzora za 2019, pravosudni inspektori Ministarstva pravde su u periodu od 1. I do 1. XI 2019. izvršili inspekcijski nadzor u tri suda za prekršaje sa četrnaest odjeljenja, Višem sudu za prekršaje, petnaest Osnovnih sudova, dva Viša suda, Privrednom sudu, Upravnom sudu, trinaest Osnovnih državnih tužilaštava, dva Viša državna tužilaštva, Specijalnom državnom tužilaštvu i u Vrhovnom državnom tužilaštvu. U vršenju nadzora kod navedenih sudova i tužilaštava utvrđena je jedna nepravilnost u Sudu za prekršaje u Bijelom Polju - Odjeljenje za prekršaje Rožaje, koja se odnosila na zaključivanje upisnika i na odluku o stavljanju spisa u arhivu pravosnažno riješenih predmeta.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, Ministarstvo pravde je po službenoj dužnosti izvršilo 18 redovnih nadzora nad zakonitošću rada 18 javnih izvršitelja. Po inicijativi stranaka tj. po osnovu 45 predstavki kontrolisano je postupanje javnih izvršitelja u tim predmetima. Redovnim nadzorom nad zakonitošću rada javnih izvršitelja utvrđene su tri nepravilnosti kod tri javna izvršitelja koje se odnose na: unos podataka u Upisnik u skladu sa Pravilnikom o radu javnih izvršitelja; dostavljanje spisa po prigovoru sudu u skladu sa čl.47 ZIO; neažurno postupanje u nastavku postupka izvršenja. Na utvrđene nepravilnosti Ministarstvo pravde je ukazalo javnim izvršiteljima i naložilo otklanjanje istih tako da su pojedine nepravilnosti već otklonjene dok će se otklanjanje drugih zbog njihove vrste kontrolisati kontinuiranim nadzorima. U izvještajnom periodu, Ministarstvo pravde je podnijelo dva prijedloga za pokretanje disciplinskog postupka protiv dva javna izvršitelja. U jednom predmetu je izrečena novčana kazna, dok je drugi prijedlog odbijen kao neosnovan. Važno je napomenuti da je Ministarstvo pravde u

izvještajnom periodu podnijelo i dvije tužbe Upravnom sudu Crne Gore protiv Odluka Drugostepene disciplinske komisije za utvrđivanje disciplinske odgovornosti javnog izvršitelja, koji postupci su u toku.

3.23.1.6. Profesionalnost i stručnost

U periodu od 1. I do 1. XI 2019. sproveden je postupak ocjenjivanja rada 47 sudija. Od ovog broja, 14 sudija je ocijenjeno ocjenom odličan, dok su za 32 sudija utvrđene ocjene dobar. Za jednog sudiju postupak ocjenjivanja je obustavljen na osnovu prigovora koji je podnio Vijeću za ocjenjivanje. U ovaj broj uključeno je i deset predsjednika sudova koji su ocjenjivani i kao sudije i kao predsjednici suda. Kao predsjednicima su im utvrđene ocjene dobar, što je najveća ocjena za predsjednike.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019. utvrđena je ocjena rada za ukupno 60 državnih tužilaca.

3.23.1.7. Kvalitet pravosuđa

Kada je riječ o administrativnim kapacitetima Sekretarijata Centra za obuku u sudstvu i Državnom tužilaštvu, od ukupno 19 sistematizovanih radnih mjesta popunjeno je 14. U periodu od 1. I do 1. XI 2019, nije bilo popune slobodnih radnih mjesta. Opredijeljeni budžet za rad Centra za 2019. iznosi ukupno 619.414,12 eura. Pored opredijeljenih budžetskih sredstava, Centar u sprovođenju aktivnosti obuka koristi i podršku međunarodnih organizacija, sa kojima ima dugogodišnju saradnju.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, Centar je sproveo 62 aktivnosti kontinuirane obuke za sudije i državne tužioce, u kojima su, u slučaju spriječenosti sudija i državnih tužilaca, mogućnost učešća imali i savjetnici u sudovima i državnim tužilaštvima. U periodu od 1. I do 1. XI 2019, posredstvom Centra sudije i državni tužioci su učestvovali u 22 obuke van Crne Gore, od kojeg broja je pet obuka u okviru Evropske mreže za obuku u pravosuđu (EJTN). Kada je u pitanju inicijalna obuka, od 1. I do 1. XI 2019, sprovedeno je ukupno 165 dana obuke iz teorijskog dijela Programa, a iste je pohađalo ukupno 32 polaznika i to: sedam kandidata za državne tužioce, pet kandidata za sudiju za prekršaje, dvadeset kandidata za sudije osnovnog suda. U toku označenog perioda, tri polaznika su završili obuku i raspoređeni su na sudijska mjesta (sudije osnovnih sudova u Podgorici i Beranama); dok je nakon završene obuke konačna ocjena za teorijski i za praktični dio inicijalne obuke utvrđena za šest kandidata za državne tužioce i njihovo se konačno raspoređivanje na mjesta osnovnih državnih tužilaca čeka – odluku donosi Tužilački savjet. Stoga, od gore navedenog broja, obuku trenutno pohađa ukupno dvadeset tri kandidata za sudije/sudije za prekršaje.

Od ukupno 165 dana teorijske obuke, u označenom periodu sprovedeno je: ukupno četiri dana iz sudijskih/tužilačkih vještina, ukupno tri dana o konvencijskom pravu, ukupno 12 dana o pravu EU, ukupno 52 dana obuke iz građansko materijalnog i procesnog prava, ukupno 65 dana obuke iz krivično materijalnog i procesnog prava, te ukupno 29 dana iz

prekršajnog prava. Obuke su sprovedene kroz Program obuke za kandidate za sudije i za državne tužioce i Program obuke za kandidate za sudije za prekršaje.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, spovedeno je ukupno 19 obuka za pripravnike u sudovima i državnim tužilaštvima, od kojih - dvije jednodnevne, 13 dvodnevni i četiri trodnevne obuke (tri grupe izabranih pripravnika koje su podijeljeni u pet grupa zbog kvaliteta obuke - ukupno 124 polaznika).

Na godišnjem nivou, oko 98% sudija i državnih tužilaca učestvuje u kontinuiranim obukama koje organizuje Centar. Shodno Zakonu o Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, sredstva za njegovo djelotvorno i efikasno funkcionisanje se obezbjeđuju iz budžeta Crne Gore tj. 2% opredijeljenog budžeta za sudstvo i državno tužilaštvo.

Program obuke o pravu EU se kontinuirano sprovodi, a aktuelni procenat učešća sudija i tužilaca u ovim pomenutim obukama iznosi oko 25%. Kada je u pitanju stručna obuka za upotrebu računarskih sredstava u sudovima/tužilaštvima, ove obuke se sprovode od strane Sudskog i Tužilačkog savjeta.

Obuka za upravljačke funkcije u sudovima/tužilaštvima se organizuje po potrebi i iste nisu obavezne. Do sada je 90% predsjednika sudova i rukovodila državnih tužilaštava učestvovalo u dosadašnjim ad hoc obukama. Obuka nije obaveza za sudije specijalizovanih sudova, ali Centar organizuje na godišnjem nivou redovne obuke za sudije specijalizovanih sudova (sudija Privrednog suda, Upravnog suda) – 95% sudija prošlo obuku. Jedina obavezna specijalizovana obuka je obuka sudija i državnih tužilaca za maloljetnike (shodno Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku) kroz koju su, u okviru Centra, prošli svi sudije i državni tužioc i za maloljetnike.

Inicijalna obuka se provodi za kandidate za sudija i kandidate za državne tužioce. Teorijski dio obuke se sprovodi u Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, a praktični dio obuke u sudovima i državnim tužilaštvima kroz rad sa mentorima. Efikasan sistem evaluacije za aktivnosti obuke postoji, ali uvijek treba pratiti inovativne metode.

Vlada je 1. VIII 2019. donijela Revidirani akcioni plan za implementaciju Strategije IKT pravosuđa 2016-2020, s aneksom budžeta za implementaciju mjera iz Akcionog plana.

Razvijena je i implementirana aplikacija za uspostavljanje elektronske arhive pravosudnih institucija. U produkciji je i novi pravosudni web portal (www.pravosudje.me). U okviru ova dva projekta dodatno su unaprijeđeni kapaciteti DATA centra u zgradi Vrhovnog suda. Implementacija projekta za procjenu stanja bezbjednosti i analiza postojećeg stanja po ISO standardima je završena.

U okviru projekta „Unapređenje efikasnosti pravosuđa“, koji zajednički sprovode Ministarstvo pravde i UNDP, potpisan je Ugovor za razvoj novog softvera za sudove zajedno sa elektronskom razmjenom podataka između sudova i drugih institucija pravosuđa. Trenutno se privodi kraju faza analize poslovnih procesa. U okviru ovog

projekta očekujemo da se do kraja godine sprovede i postupak za razvoj softverskog rješenja za Upravu za izvršenje krivičnih sankcija.

Budžet za sudstvo za 2019. iznosi 29.982.031,69 eura, što je za 1.204.595,64 eura više u odnosu na budžet za 2018 (28.777.436,05 eura).

Budžet za Državno tužilaštvo za 2019. iznosi 9.165.607,89 eura, što je za 215.723,21 eura više u odnosu na budžet za 2018 (8.949.884,68 eura).

3.23.1.8. Efikasnost

Sudovi su u periodu od 1. I do 1. XI 2019. imali u radu ukupno 2074 izvršnih predmeta, od čega je riješeno 1744 predmeta, a 330 se nalazi u radu.

Kada je riječ o Iv predmetima (izvršenje na osnovu vjerodostojne isprave), tokom izvještajnog perioda sudovi su imali u radu ukupno 5659 predmeta, od čega je 2543 riješeno, a 3116 predmet se nalazi u radu.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, ukupno 1417 predmeta je delegirano sudovima. Osnovni sud u Podgorici je delegirao 902 parnična predmeta: 612 predmeta je delegirano Osnovnom sudu u Nikšiću, 89 predmeta sudu u Kolašinu i 201 predmet sudu u Danilovgradu. Od ukupnog broja, 515 predmeta delegirano je iz Višeg suda Podgorica u Viši sud u Bijelom Polju.

Ukupan broj starih predmeta ("crveni omoti"), starijih od tri godine - 3.762. Ukupan broj predmeta starijih od pet godina, koji su u radu kod sudova - 694.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, Ustavni sud je primio 1934 predmeta, od kojih 1868 čine predmeti po ustavnim žalbama. U istom periodu, riješeno je ukupno 1137 predmeta, od kojih su 1064 ustavne žalbe.

3.23.1.9. Bavljenje ratnim zločinima na nivou države

Apelacioni sud Crne Gore je u krivičnom predmetu protiv optuženog V. Z, zbog krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl.142 st.1 KZ SRJ, rješavajući po žalbama branilaca optuženog, izjavljenim protiv presude Višeg suda u Podgorici od 5. VI 2019, nakon održane sjednice vijeća, donio presudu kojom je odbio kao neosnovane žalbe branilaca optuženog V. Z. i potvrdio presudu Višeg suda u Podgorici kojom presudom je imenovani optuženi oglašen krivim zbog izvršenja krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva (čl.142 st.1 KZ SRJ) i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 14 godina.

Građanski postupci za naknadu štete žrtvama ratnih zločina

Kod Osnovnog suda u Podgorici u radu je 20 predmeta. Od ovog broja, u 17 predmeta je pravni osnov naknada nematerijalne štete zbog umanjenja opšte životne aktivnosti, pretrpljenog straha i duševnog bola, dok je u tri predmeta pravni osnov naknada nematerijalne štete zbog nezakonitog lišenja slobode i povrede časti i ugleda.

3.23.2. Borba protiv korupcije

3.23.2.1 Institucionalni okvir

Agencija za sprječavanje korupcije

Kada su u pitanju ljudski resursi u Agenciji za sprječavanje korupcije (ASK), trenutan broj zaposlenih na neodređeno vrijeme je 56. U izvještajnom periodu popunjena su dva radna mjesta, dok je po javnom pozivu za sporazumni prestanak radnog odnosa uz isplatu otpremnine Agenciju sporazumno napustio jedan zaposleni.

Kada je u pitanju razvoj informatičkog sistema Agencije, početkom januara 2019. pušten je u rad novi modul za kontrolu političkih partija i praćenje izbornih kampanja i kontinuirano se radi na njegovom unapređenju. Urađeni su elektronski obrasci za podnošenje izvještaja političkih subjekata u izornoj kampanji, dok su u velikoj mjeri pripremljeni sistemi koji se odnose na kontrolu i vođenje evidencije organa vlasti, obveznika Zakona u toku izborne kampanje, kao i izbornih kampanja i političkih subjekata kad je u pitanju finansiranje i kontrola redovnog rada i izbornih kampanja. U informatički sistem su unijeti svi podaci od početka rada Agencije, odnosno 1. I 2016.

U okviru aplikacije „Planovi integriteta“ urađen je novi modul „web upitnik“, koji će omogućiti korisnicima – menadžerima integriteta online popunjavanje upitnika za procjenu efikasnosti plana integriteta sa jedne strane, a Agenciji statističku obradu i analizu popunjenih upitnika, sa druge strane. Ova aplikacija se nalazi u fazi implementacije. Takođe, u završnoj fazi je i povezivanje sa kreditnim registrom Centralne banke koji će omogućiti uvid u kreditnu zaduženost javnih funkcionera a ujedno ubrzati i kontrolu istih. U Agenciji je uspješno instalirano informatičko rješenje za analizu propisa na rizike od korupcije koji treba da omogući efikasniji rad u analizi zakonskih i drugih normativnih propisa službenicima Agencije koji se bave ovim pitanjima.

Agencija je nastavila da jača kapacitete edukacijom kadra pa su njeni službenici bili polaznici brojnih domaćih i međunarodnih seminara, obuka, kurseva i radionica. Takođe, nastavila je s antikorupcijskih i informativnih kampanja, kroz izradu informativnih biltena, brošura, flajera, bilborda, spotova, predavanja. Agencija kontinuirano informiše javnost o svom radu posredstvom saopštenja na web stranici i posredstvom naloga Agencije na društvenim mrežama, posredstvom medija, te izlaganja njenih predstavnika na okruglim stolovima i konferencijama koje organizuje ili na koje je pozvana.

3.23.2.2. Bilans ostvarenih rezultata

Preventivne mjere

Prema evidenciji Agencije, od 1. I do 31. X 2019. pet organa je prvi put donijelo rješenje o određivanju menadžera integriteta. Ukupan broj organa vlasti koji su odredili menadžera integriteta od 1. I 2016. je 693 (98% od ukupnog broja organa vlasti). Takođe,

u navedenom periodu, pet organa vlasti je prvi put usvojilo i Agenciji dostavilo plan integriteta u štampanoj i elektronskoj formi. Ukupno je Agenciji od 1. I 2016. dostavljeno 689 planova integriteta, kojima su obuhvaćena 693 organa, jer su četiri organa obuhvaćena planovima integriteta drugih organa vlasti.

Agenciji je do 31. X 2019. dostavljeno ukupno 668 izvještaja o sprovođenju plana integriteta u 2018. Elektronska verzija izvještaja o sprovođenju plana integriteta se po prvi put dostavlja Agenciji putem web aplikacije za planove integriteta. Razvijen je novi modul aplikacije koji je omogućio korisnicima onlajn popunjavanje upitnika za procjenu efikasnosti i efektivnosti plana integriteta, a Agenciji efikasniju obradu i analizu tih dokumenata. Izrađen je Izvještaj o donošenju i sprovođenju planova integriteta u 2018, koji je sastavni dio Godišnjeg izvještaja o radu ASK za 2018, koji je Skupština usvojila 20. VI 2019. Prvi put je izrađena Analiza upitnika i procjena efikasnosti i efektivnosti planova integriteta i predstavlja sastavni dio Izvještaja o donošenju i sprovođenju planova integriteta u 2018. Ukupno 631 organ ažurirao je plan integriteta (2018. ili 2019) nakon procjene efikasnosti i efektivnosti prethodnog plana integriteta, odnosno donio novi plan integriteta za naredni dvogodišnji period.

Agencija je u izvještajnom periodu pristupila analizi normativnih rješenja iz oblasti lobiranja jer su uočeni nedostaci primjene propisa u praksi. U tom smislu, u okviru IPA projekta „Podrška sprovođenju mjera integriteta u Crnoj Gori“, održana je ekspertska misija posvećena normativnim rješenjima u oblasti lobiranja, čiji nalaz će pomoći Agenciji u izradi analize Zakona o lobiranju. Od 1. I 2016. objavljen je ukupno 21 javni poziv za prijavljivanje kandidata za polaganje ispita za obavljanje poslova lobiranja i organizovano je sedam ispita. Do sada je izdato ukupno 14 sertifikata. Od 1. I 2016. izdato je šest odobrenja za obavljanje poslova lobiranja i šest legitimacija lobista, i odobren je jedan zahtjev pravnog lica za upis u registar. U registar lobista je od početka sprovođenja Zakona o lobiranju upisano šest fizičkih lica i jedno pravno lice.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, Agencija za sprječavanje korupcije dala je mišljenje na Prijedlog zakona o akademskom integritetu i mišljenje na Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o koncesiji i Zakon o koncesijama.

Od 1. I do 1. XI 2019, podnijeto je 84 prijava zviždača, dok je u odnosu na 31 postupak po prijavama iz prethodne godine ASK nastavila sa radom u 2019. U prvih deset mjeseci 2019. zviždači su najviše prijavljivali nepravilnosti u vezi poslovanja privatnog sektora – 24.15%, nepravilnosti u vezi radnih odnosa – 23% i u vezi rada organa na lokalnom nivou – 18.40%. U 15 postupaka po prijavama je utvrđeno ugrožavanje javnog interesa ili neki drugi vid nepravilnosti (u četiri slučaja ASK i 11 u slučajeva drugi nadležni organi), dok je u četiri slučaja koji su pokrenuti po službenoj dužnosti takođe utvrđeno ugrožavanje javnog interesa. Od 1. I do 1. XI 2019. okončano je 39 postupaka pred Agencijom i to 34 po prijavama zviždača i pet postupaka ex officio.

Kada su u pitanju postupci po službenoj dužnosti, u prvoj polovini 2019, ASK je pokrenula tri postupka po službenoj dužnosti (ex officio) na osnovu sopstvenih saznanja, zbog

sumnje u postojanje ugrožavanja javnog interesa, dok je postupke za četiri slučaja koji su započeti u 2018. nastavila u 2019. U četiri slučaja koji su pokrenuti po službenoj dužnosti, ASK je utvrdila ugrožavanje javnog interesa, u jednom nije, dok su dva postupka prosljeđena drugim nadležnim organima na dalju nadležnost. Agencija je sačinila i objavila Analizu postupaka pokrenutih po službenoj dužnosti u postupcima zapošljavanja u 2018.

Od ukupnog broja prijava, četiri su prosljeđene nadležnom tužilaštvu, dok je 43 je prosljeđeno drugim nadležnim organima (41 po prijavama, dvije ex officio iz prethodnog perioda) od čega je okončano 17 postupaka i u 11 postupaka je utvrđena nepravilnost. U toku su postupci pred drugim organima za još 17 prijava iz prethodnog perioda (14 iz 2018. i tri prijave iz 2017).

Tokom izvještajnog perioda, podniet je jedan zahtjev za zaštitu zviždača, koji postupak je u toku. Agencija je vodila postupak i po zahtjevu iz 2018, koji je okončan i u njemu nije utvrđena osnovanost zahtjeva za zaštitu. Takođe, donijeto je jedno mišljenje u postupku po zahtjevu za zaštitu zviždača iz 2017, u kojem nije bilo preporuka za otklanjanje, odnosno sprječavanje nastanka štete po zviždača.

U dijelu sprječavanja sukoba interesa i ograničenja u vršenju javnih funkcija, od 1. I do 1. XI 2019. ASK je dala 116 mišljenja obavezujućih za javne funkcionere, koja su se odnosila na sukob interesa i izuzeće u raspravi i odlučivanju, ograničenja u vršenju funkcija - nespojivost funkcija, članstvo u organima upravljanja, članstvo u radnim tijelima, primanje naknada, kao i na ograničenja po prestanku funkcije, zaključenju ugovora, primanje donacija, status javnih funkcionera. Nakon mišljenja i donijetih odluka od strane ASK, podnijete su 46 ostavke javnih funkcionera. U izvještajnom periodu, nastavljeno je proaktivno postupanje ASK u dijelu otkrivanja sukoba interesa, nezakonitog zaključenja ugovora i sticanje protivpravne imovinske koristi, na osnovu čega su pokrenuta 22 predmeta po službenoj dužnosti.

U jednom predmetu koji je vođen pred ASK, organi vlasti raskinuli zaključene Ugovore između organa vlasti gdje javni funkcioner obavlja javnu funkciju, odnosno povezanog lica sa javnim funkcionerom. U navedenim predmetima u kojima je nadležni Odsjek za sprječavanje sukoba interesa javnih funkcionera utvrdio da su javni funkcioneri obavljajući funkciju stekli materijalnu korist dostavljeni su podaci nadležnom odsjeku za pokretanje prekršajnih naloga/odnosno postupaka koji su rezultirali oduzimanjem tih novčanih sredstava.

U dijelu vođenja upravnih postupaka u vezi sprječavanja sukoba interesa i ograničenja u vršenju javnih funkcija, ASK je primila 30 prijava (koje su se odnosile na 32 lica) i postupala po službenoj dužnosti u 40 predmeta. Upućena su 72 zahtjeva za pokretanje upravnih postupaka pred ASK zbog sukoba interesa, ostvarivanja prihoda suprotno zakonu, obavljanja nespojivih funkcija, neprenošenje upravljačkih prava. Nakon okončanih upravnih postupaka za 38 javnih funkcionera je utvrđeno kršenje zakona, dok je za 24 lica nakon izvršene provjere i sprovedenog postupka utvrđeno da ne postoje elementi za vođenje daljeg postupka odnosno da javni funkcioneri nijesu prekršili

odredbe zakona. Od 1. I do 11. XI 2019. okončano je 62 upravnih postupaka (25 u vezi sprječavanja sukoba interesa i 37 ograničenja u vršenju javnih funkcija), od čega je u 61% utvrđeno kršenje Zakona.

U oblasti sprječavanja sukoba interesa, službenici Agencije su sproveli 62 postupka u vezi sa sukobom interesa i donijeli 25 odluka, od kojih je u 16 predmeta utvrđeno da su javni funkcioneri bili u sukobu interesa. Na osnovu sprovedenih postupaka Agencija je donijela 25 odluka o sukobu interesa i 37 odluka zbog obavljanja nespojivih funkcija, zbog članstva u privrednim društvima, radnim tijelima. Utvrđeno je kršenje za 38 javnih funkcionera (16 za sukob interesa i 22 za ograničenja). Nakon pokretanja upravnog postupka pred Agencijom 10 javnih funkcionera je podnijelo ostavke na dužnosti u privrednim društvima, dok su u pet predmeta javni funkcioneri u vezi kojih je vođen postupak izvršili povraćaj novčanih sredstava u iznosu od 2 093.73 eura koja su primljena suprotno odredbama zakona.

Kad je u pitanju izricanje disciplinskih mjera, u dijelu sprječavanja sukoba interesa i ograničenja u vršenju funkcija, nakon donijetih konačnih odluka u vezi sprječavanja sukoba interesa javnih funkcionera, organi vlasti su postupili u 13 predmeta i izrekli dva razrješenja, dva obavještenja da je organ konstatovao prestanak mandata funkcionerima nakon podnošenja njihovih ostavki, sedam disciplinskih mjera, jedna izrečena novčana sankcija, dok je u jednom predmetu je proslijeđeno nadležnom ministarstvu na dalje postupanje.

Nadležnim tužilaštvima u izvještajnom periodu nije bilo ustupljenih prijava od strane Agencije. Nadležnim inspekcijama ustupljena su dva predmeta po službenoj dužnosti, u jednom je predmet okončan na način da je zaključeno da nema elemenata kršenja zakona, dok je drugi postupak pred nadležnim inspekcijskim organom u toku.

Javni funkcioneri su primili ukupno 159 poklona (11 prigodna i 146 protokolarnih i dva koja se ne mogu odbiti), dok je 77 organa vlasti dostavilo Izvještaj da nijesu primili poklone. Takođe, 166 organa vlasti su dostavila Izvještaj o primljenim donacijama da su javni funkcioneri primili ukupno 888 donacija, dok je 77 organa vlasti dostavilo izvještaj da nijesu primali donacije i sponzorstva. Osim toga, 107 organa vlasti dostavilo je Izvještaj o primljenim sponzorstvima, u kojima se navodi da su primili ukupno 279 sponzorstva. Izvršena je kontrola tačnosti i potpunosti primljenih Izvještaja/Izvoda i prateće dokumentacije.

Kada je u pitanju dostavljanje i kontrola izvještaja o prihodima i imovini javnih funkcionera, Agenciji je podnijeto 7 848 Izvještaja o prihodima i imovini od strane obveznika Zakona o sprječavanju korupcije, po različitim osnovima podnošenja. Struktura podnijetih Izvještaja o prihodima i imovini je sljedeća: 5 478 redovnih godišnjih izvještaja o prihodima i imovini, 745 Izvještaja o prihodima i imovini koji se dostavljaju u roku od 30 dana od dana stupanja na javnu funkciju, 448 izvještaja koji se dostavljaju u roku od 30 dana od dana prestanka javne funkcije, 685 godišnjih po prestanku izvještaja o prihodima i imovini, 452 izvještaja o prihodima i imovini koji se dostavljaju usljed

uvećanja imovine preko 5000 eura, 40 izvještaja o prihodima i imovini koji se dostavljaju na zahtjev Agencije. Provjera podnijetih izvještaja vrši se u skladu sa Godišnjim planom provjere izvještaja o prihodima i imovini koji se temelji na osnovama prošlogodišnjeg Revidiranog plana provjere koji je donijet u skladu sa preporukama eksperta Savjeta Evrope. Nakon okončane administrativno tehničke provjere, Izvještaji o prihodima i imovini su objavljeni na zvaničnoj internet stranici Agencije. Osim administrativno tehničke provjere, Agencija vrši provjeru tačnosti i potpunosti, te dodatnu provjeru. Shodno Godišnjem planu provjere za 2019. predviđeno je da se izvrši provjera tačnosti i potpunosti 839 Izvještaja o prihodima i imovini. Provjera se vrši upoređivanjem prijavljenih podataka iz izvještaja o prihodima i imovini sa prikupljenim podacima o imovini i prihodima javnog funkcionera od organa vlasti i pravnih lica koji raspolažu tim podacima - Ministarstva unutrašnjih poslova, Poreske uprave, Uprave za nekretnine, Komisije za hartije od vrijednosti i Centralnog registra privrednih subjekata. Osim provjere putem direktnog pristupa bazama navedenih institucija, Agencija takođe vrši provjeru i pomoću podataka dobijenih od strane poslovnih bankama, u slučaju date saglasnosti. U obradi provjere tačnosti i potpunosti se trenutno nalazi 729 Izvještaja o prihodima i imovini, od kog broja je 664 izvještaja o prihodima i imovini provjeravano u skladu sa godišnjim planom, dok su preostali izvještaji provjeravani po drugim osnovima. Agencija je u skladu sa Godišnjim planom provjere u trećem kvartalnom periodu započela i dodatnu provjeru 20 funkcionera među kojima su oni sa najvišim nivoom vulnerabilnosti oblasti/subjekata na korupciju i vulnerabilnosti funkcije/položaja na korupciju koju javnu funkcioner vrši.

Saglasnost za pristup bankarskim računim i računima drugih finansijskih institucija je dalo 57% javnih funkcionera i 65% državnih službenika koji imaju obavezu podnošenja Izvještaja o imovini i prihodima shodno posebnim propisima.

Okončana su 73 upravna postupka, i to 34 zbog nedostavljanja Izvještaj o prihodima i imovini u zakonom predviđenom roku, 25 zbog podnošenja Izvještaja o prihodima i imovini sa netačnim i nepotpunim podacima, te 14 postupka o provjeri osnova sticanja usljed uvećanja imovine u iznosu većem od 5.000 eura. Kršenje je utvrđeno u 41 predmeta i to zbog nedostavljanja Izvještaja o prihodima i imovini u zakonom predviđenim rokovima, te dostavljanja Izvještaja o prihodima i imovini sa nepotpunim i netačnim podacima, dok u predmetima o provjeri osnova sticanja tj. uvećanja imovine u iznosu većem od 5000 eura kršenja nijesu utvrđena sa razloga što su javni funkcioneri dostavljali adekvatnu dokumentaciju kojom su opravdali osnov sticanja. Organi vlasti su nakon okončanih upravnih postupaka izrekli 13 sankcija i to 12 opomena te jedan odbitak od plate.

U oblasti kontrole finansiranja političkih partija, od 59 političkih subjekata njih 48 je u roku dostavilo godišnji konsolidovani finansijski izvještaj, dok su 44 u roku dostavili Odluke o visini članarine za 2019. Svi dostavljeni izvještaji su objavljeni na internet stranici ASK. Agencija je izvršila kontrolu šest izvještaja najvećih političkih subjekata, dok

je Državna revizorska institucija do 30. IX 2019. izvršila 10 revizija poslovanja političkih subjekata.

Kontrolisano je 278 dostavljenih izvještaja političkih subjekata i organa vlasti, od čega su u 22 (7,5%) uočene nepravilnosti i upućena upozorenja. Nepravilnosti su nakon toga otklonjene, odnosno dopunjena je dokumentacija.

Kada su u pitanju prekršajni postupci pokrenuti zbog kršenja Zakona, odnosno izdati prekršajni nalozi, Agencija je utvrdila 26 nepravilnosti, od čega je podnijeto sedam zahtjeva za pokretanje prekršajnih postupaka i izdata su dva prekršajna naloga. Do 30. VI 2019. je okončano devet postupaka i izrečeno je devet sankcija, od čega dvije opomene i sedam novčanih kazni u ukupnom iznosu od 7.530 eura. Realizovani su i izdati prekršajni nalozi u iznosu od 13.333 eura, dok je izvršen povraćaj nezakonito stečene donacije u iznosu od 47.500 eura.

U istom periodu, Agencija je primila ukupno sedam prigovora i po svima postupila. Prigovori su podnijeti od strane političkih subjekata i odnose se na nepoštovanje/neispunjavanje zakonskih obaveza od strane organa vlasti, kao i na sumnju u nezakonito finansiranje političkih subjekata od strane fizičkih lica. Takođe, po službenoj dužnosti i na osnovu medijskih natpisa ASK je u februaru sprovela postupak kontrole finansiranja izborne kampanje političkog subjekta za izbor poslanika u Skupštini Crne Gore, koji su održani 16. X 2016, dok je na osnovu utvrđenih činjenica i okolnosti utvrdila kršenje Zakona i izdala prekršajne naloge i naložila povraćaj nezakonito stečenih sredstava u iznosu od 47.500 eura.

Takođe, objavljene su informacije o prikupljenim i utrošenim sredstvima političkih subjekata za 2018. i presjek prenosa sredstava iz javnih izvora za redovan rad političkih subjekata u prvih šest mjeseci 2019. Izrađen je „Plan izrade analitičkih izvještaja za kontrolu rada političkih subjekata na web portalu ASK-a“, a uz podršku eksperta Savjeta Evrope, Agencija je uradila Analizu zakonodavnog okvira finansiranja političkih subjekata i izbornih kampanja kojom je dato 46 preporuka u cilju unapređenja u ovoj oblasti.

Agencija je od 1. I do 1. XI 2019. podnijela 349 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka nadležnim sudovima za prekršaje. Sudovi za prekršaje izrekli su novčane kazne u iznosu od 76.870 eura. Od tog broja, 342 zahtjeva je podnijeto zbog kršenja odredbi Zakona o sprječavanju korupcije, a sedam zbog kršenja odredbi Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja. Od 1. I do 1. XI 2019. okončano je 290 postupka (uključujući i one po zahtjevima iz prethodnih godina), od čega su u 87,4% izrečene sankcije. Zbog kršenja odredbi Zakona o sprječavanju korupcije sudovi za prekršaje su izrekli 58.770 eura novčanih kazni, a zbog kršenja Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanje 18.100 eura.

Agencija realizuje i preporuku Evropske komisije o direktnom izricanju prekršajnih kazni za kršenje zakona iz nadležnosti Agencije, na osnovu čega je u izvještajnom periodu 2019. izdala 38 prekršajnih naloga od čega 36 zbog kršenja odredbi Zakona o sprječavanju

korupcije i dva naloga zbog kršenja odredbi Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja. Od 38 izdatih prekršajnih naloga u 2019. realizovano je 15 u iznosu od 17.335 eura, ostali postupci su u toku. ASK je zbog utvrđenog kršenja Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja u pogledu neotvaranja posebnog žiro-računa i neuplaćivanja priloga iz privatnih izvora na isti, političkom subjektu izdala prekršajni nalog od 20.000 eura i donijela Rješenje kojim je zatražila uplatu 47.000 eura u budžet Crne Gore. Politički subjekt je u Zakonom određenom roku izvršio izrečene mjere. Drugi prekršajni nalog je izdat političkom subjektu zbog prekoračenja odobrenih sredstava za finansiranje troškova izborne kampanje i postupak je u toku.

Agencija u kontinuitetu realizuje i preporuku eksperata Evropske komisije koja se odnosi na oduzimanje imovinske koristi stečene izvršenjem prekršaja. S tim u vezi, u zahtjevima za pokretanje prekršajnih postupaka koje dostavlja nadležnim sudovima za prekršaje, osim što zahtijeva osudu i kažnjavanje okrivljenog za izvršeni prekršaj, Agencija kontinuirano predlaže oduzimanje imovinske koristi stečene izvršenjem prekršaja, a što je najčešće praksa u postupcima zbog kršenja zakonskih ograničenja u vršenju javne funkcije. U toku 2019. Agencija je u 12 slučajeva od nadležnih sudova za prekršaje zahtijevala oduzimanje imovinske koristi koja je stečena izvršenjem prekršaja, u svim slučajevima u oblasti ograničenja u vršenju javnih funkcija. Na osnovu predloga za oduzimanje imovinske koristi, osim izricanja novčanih kazni, sudovi su u devet predmeta oduzeli imovinsku korist stečenu izvršenjem prekršaja (uključujući i one po zahtjevima iz prethodne godine), u kojima je oduzeta imovinska korist u iznosu od 21.038 eura.

Represivne mjere

Od 1. I do 30. X 2019, Specijalno državno tužilaštvo je pokrenulo istrage zbog krivičnih djela visoke korupcije u sedam predmeta, protiv ukupno 17 fizičkih lica. Specijalno državno tužilaštvo je podiglo optužnice iz oblasti visoke korupcije u šest predmeta, protiv ukupno 28 fizičkih lica i dva pravna lica. Specijalno državno tužilaštvo je pokrenulo finansijske istrage u tri predmeta iz oblasti visoke korupcije, protiv ukupno šest fizičkih lica.

U periodu od 1. I do 30. X 2019, Specijalno državno tužilaštvo je za krivična djela visoke korupcije Višem sudu u Podgorici podnijelo tri predloga za određivanje privremene mjere obezbjeđenja (zamrzavanja imovine). Na osnovu predloga za određivanje privremenih mjera obezbjeđenja zabrane raspolaganja i korišćenja nepokretnosti ukupno je blokirano: Livade 4234 m², voćnjak 301 m², šume 7.677 m², pomoćne zgrade 16 m², poslovni prostor 659 m², stambeni prostor 1.047 m², dvorište 347 m², nekategorisani putevi 838 m², tekuće vode 376 m² i ruševine 52 m².

U periodu od 1. I do 8. X 2019, kod Višeg suda u Podgorici bilo je ukupno u radu 45 predmeta za krivična djela iz oblasti visoke korupcije, protiv 131 fizičkog i dva pravna lica. Riješena su 23 predmeta, protiv 81 okrivljenog (fizičkog) i jednog okrivljenog pravnog lica. U radu su 22 predmeta protiv 51 lica. U pet predmeta protiv šest okrivljenih lica donijete su osuđujuće presude, koje su postale pravosnažne za pet okrivljenih lica. U

tri predmeta protiv šest okrivljenih lica, pravosnažno je oslobođeno pet lica, a za jedno lice je ukinuta presuda od strane Apelacionog suda. U dva predmeta protiv pet okrivljenih lica odbijena je optužba. Za četiri okrivljena lica je presuda postala pravosnažna, a za jedno lice je ukinuta presuda.

U periodu oktobar - novembar 2019, Viši sud u Podgorici je u dva predmeta odredio privremene mjere obezbjeđenja. U predmetu protiv 10 okrivljenih lica zbog krivičnog djela zloupotreba službenog položaja iz čl. 416 st. 3 u vezi st. 1 KZ CG i zloupotreba službenog položaja iz čl. 416 st. 3 u vezi st. 1 KZ CG putem pomaganja u vezi čl. 25 KZ CG, koja djela su izvršena na organizovan način iz čl. 22 tač. 8 ZKP, sud je odredio privremenu mjeru obezbjeđenja - zabranu raspolaganja nepokretnostima uz zabilježbu zabrane u katastru nepokretnosti u odnosu na nepokretnosti cca 8.156 m².

U drugom predmetu, protiv tri okrivljena pravna lica i tri fizička lica, zbog krivičnih djela stvaranje kriminalne organizacije iz čl. 401a KZ CG, prevara iz čl. 244 KZ CG, pranje novca iz čl. 268 KZ CG i falsifikovanje isprave iz čl. 412 KZ CG, sud je odredio privremenu mjeru obezbjeđenja - zabrana raspolaganja nepokretnostima uz zabilježbu zabrane u katastru nepokretnosti u odnosu na nepokretnosti (stambene zgrade, dvorišta i poslovni prostori).

3.23.3 Temeljna prava

3.23.3.1 Usklađivanje s pravnom tekovinom EU i međunarodnim standardima

Saradnja s Evropskim sudom za ljudska prava

U periodu od 1. I do 1. XI 2019. Evropski sud za ljudska prava donio je tri presude u odnosu na Crnu Goru i to: Šaranović protiv Crne Gore, Bigović protiv Crne Gore i KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore (pravično zadovoljenje). Evropski sud je u odnosu na Crnu Goru u izvještajnom periodu donio dvije odluke i to odluku Puhalo protiv Crne Gore, kojom je predstavka skinuta sa liste predmeta i odluku Dragović protiv Crne Gore koja je donijeta na osnovu potpisane jednostrane deklaracije. Pred Komitetom ministara Savjeta Evrope – Odjeljenjem za izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava, trenutno se nalaze pod nadzorom tri predmeta i to: Siništaj i dr. protiv Crne Gore, Kips DOO i Drekalović protiv Crne Gore i Bigović protiv Crne Gore. U odnosu na navedene predmete, Komitetu ministara su upućeni na razmatranje Akcioni planovi, odnosno Akcioni izvještaji. Od 1. I do 1. XI 2019, pred Komitetom ministara Savjeta Evrope zatvorena su tri predmeta i to: Vujović i Lipa DOO protiv Crne Gore, Lekić protiv Crne Gore i Milićević protiv Crne Gore.

U izvještajnom periodu, nastavljeno je s praćenjem aktivnosti Mreže najviših sudova pri Evropskom sudu za ljudska prava, o kojima se redovno sačinjavaju izvještaji i isti prosleđuju svim sudovima, čime se stvaraju uslovi za bolje razumijevanje i primjenu Konvencije o zaštiti ljudskih prava u nacionalnom sistemu. Svi izvještaji se redovno objavljuju na internet stranici Vrhovnog suda Crne Gore.

3.23.3.2 Djelotvorna primjena ljudskih prava

Prema Izvještaju o radu u oblasti zaštiti od diskriminacije za period do kraja jula 2019. koji je dostavljen nadležnom Odboru Skupštine CG, Zaštitnik je u radu imao 80 predmeta zbog diskriminacije i povrede načela jednakosti što je približno jednako broju predmeta iz prvih sedam mjeseci 2018. kada su u radu bila 82 predmeta. U izvještajnom periodu, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda zaprimio je 71 pritužbu, dok je iz prethodne godine prenijeto devet neriješenih predmeta koji su okončani tokom 2019.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, Ustavni sud je primio 1934 predmeta, od kojih 1868 čine predmeti po ustavnim žalbama. U istom periodu riješeno je ukupno 1137 predmeta, od kojih su 1064 ustavne žalbe.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava realizuje kampanje o zabrani diskriminacije koja obuhvata široku mrežu bilborda na najfrekventnijim saobraćajnicama i drugim lokacijama širom Crne Gore. Takođe, posebna kampanja odvija se u cilju veće vidljivosti djece sa intelektualnim smetnjama i njihove uključenosti u društveni život.

Sprječavanje mučenja i nečovječnog postupanja

U okviru rada NPM-a, u skladu s Godišnjim planom obilazaka odnosno posjeta. u 2019. do kraja juna izvršeno je 15, a do kraja septembra 24 obilaska organa i ustanova (pojedinih u trajanju od više dana) u kojima se nalaze lica lišena slobode i/ili lica kojima je ograničeno kretanje, a razgovarano je do kraja juna sa preko 40, a do kraja septembra sa više od 50 lica. Održavaju se sastanci sa predstavnicima granične policije, u odnosu na obavezu praćenja prinudnih udaljenja i preduzimanje mjera za zaštitu ljudskih prava i sloboda stranca koji se prinudno udaljava. Tim NPM-a je u 2019. učestvovao u jednoj operaciji readmisije. Izvještaj o radu NPM-a za 2018. je razmatran u Skupštini krajem jula 2019.

Od 1. I do 30. IX 2019, Zaštitnik je imao u radu devet predmeta koji se odnose na zabranu mučenja i surovog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (zabranu torture). Završeno je šest predmeta, a ostali su u radu.

U cilju podizanja svijesti o zabrani mučenja u zatvorima, Uprava za izvršenje krivičnih sankcija donijela je plan i program obuka službenika Upravi za izvršenje krivičnih sankcija za 2019-2020, u skladu sa smjernicama eksperata naročito u pogledu sadržaja i sveobuhvatnosti tema u odnosu na prevenciju torture. Donijet je i Etički kodeks državnih službenika i namještenika u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, koji je u primjeni od 1. I 2019.

U izvještajnom periodu pokrenuto je 21 disciplinskih postupaka zbog povrede službene dužnosti. Prema podacima Vrhovnog državnog tužilaštva, u toku 2019. formirano je 10 predmeta protiv 20 lica zbog prekomjerne upotrebe sile od strane policijskih i zatvorskih službenika. U jednom predmetu protiv četiri lica podniet je optužni prijedlog. U četiri predmeta protiv pet lica donijeto je rješenje o odbačaju krivičnih prijava, dok se u pet predmeta protiv 11 lica i dalje sprovodi izviđaj. Osim toga, formiran je još jedan predmet protiv NN izvršilaca u kojem se sprovodi izviđaj.

Reforma zatvorskog sistema

Skupština je 6. III 2019. usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti („Sl. list CG“, broj 18/19), kojim su značajno unaprijeđene odredbe u dijelu zasnivanja radnog odnosa i odgovornosti službenika Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Istovremeno, Skupština je usvojila i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu („Sl. list CG“ broj 40/19), u cilju uvođenja izvještaja o krivičnom postupku i unapređenja izvršenja alternativnih sankcija.

Vlada je 28. III 2019. usvojila Izvještaj o realizaciji akcionog plana za sprovođenje strategije izvršenja krivičnih sankcija 2017- 2021. u 2018. koji je predložio Savjet za praćenje implementacije Strategije za izvršenja krivičnih sankcija. Unapređenje infrastrukture se realizuje kroz sljedeće kapitalne projekte: projekat izgradnje novog zatvora za sjevernu regiju u Mojkovcu, gdje je obezbijeđena značajna podrška Evropske unije za priremu tehničke dokumentacije u iznosu 1,2 miliona (WBIF) i intezivno se radi na realizaciji ove tehničke pomoći kako bi sredinom sljedeće godine zaključili ugovor o kreditu sa CEB-om i otpočeli gradnju novog zatvora; projekat izgradnje Specijalne zdravstvene ustanove, nove prijavnice, zatvora otvorenog tipa i multifunkcionalnog objekta su takođe značajni projekti koji su naišli na značajnu podršku Evropske unije kroz IPA sredstva s obzirom da će biti finansirana izgradnja ovih objekata. Očekujemo ubrzo i završetak glavnog projekta kako bi se stvorili uslovi za zaključenje ugovora o građenju, a za izradu idejnog rješenja i glavnog projekta obezbijeđena sredstva u kapitalnom budžetu; aktivnosti na planu obezbjeđivanja procjene adekvatne opreme za sprječavanje zloupotreba mobilnih telefona od strane pritvorenih i zatvorenih lica kako bi se u skorijoj budućnosti instalirali uređaji za ometanje signala mobilne telefonije u Istražnom zatvoru i Kazneno-popravnom domu; aktivnosti sprovedene na unapređenju radnog tretmana zatvorenika.

Sloboda izražavanja

Vlada je 17. I 2019. usvojila Plan implementacije preporuka sadržanih u JUFREX Analizi medijskog sektora Crne Gore (njih 85), sa definisanim konkretnim institucionalnim zaduženjima, mjerama i dinamikom.

Vlada je 31. X 2019. utvrdila Predlog zakona o nacionalnom javnom emiteru Radio i Televizija Crne Gore (RTCG), koji je od strane Savjeta Evrope i Evropske komisije ocijenjen kao u potpunosti usaglašen sa standardima Savjeta Evrope, odnosno da isti ne zahtijeva dodatne izmjene. Zakon sadrži normativne pretpostavke potrebne za institucionalno, politički i finansijski nezavisan javni servis, pri čemu su ojačani postojeći i definisani novi instituti. Zakonom su, između ostalog, definisana pitanja konflikta interesa članova Savjeta, te kriterijuma za njihov izbor, a uvodi se i institut Ombudsmana RTCG i Upravno finansijski odbor.

Vlada je 5. XII 2019. utvrdila Predlog Zakona o medijima, kojim su prihvaćene preporuke iz Izvještaja o Analizi medijskog sektora u Crnoj Gori koja je sprovedena u okviru projekta

„Jačanje pravosudne ekspertize o slobodi izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi (JUFREX)“. Ovaj zakon bi trebalo da doprinese zaštiti medijskog pluralizma kroz formiranje Fonda za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija, transparentnosti medijskog vlasništva i finansiranja medija iz javnih prihoda, uključujući i oglašavanja državnih organa u medijima, medijskoj samoregulaciju u vidu eksterne i interne samoregulacije i predviđa njihovo finansiranje.

Komisija za praćenje postupanja nadležnih organa u istragama slučajeva prijetnji i nasilja nad novinarima, ubistava novinara i napada na imovinu medija podnijela je Vladi na upoznavanje izvještaj, koji sadrži i šesti i sedmi izvještaj, za period od 23. V 2018. - 23. II 2019.

Po osnovu obavezujućeg uputstva vrhovnog državnog tužioca za intenziviranjem rada na predmetima napada na novinare, državna tužilaštva redovno dostavljaju izvještaje o postupanjima u ovim predmetima.

U 2019. formirani su sljedeći predmeti:

- slučaj upućivanja prijetnji novinaru S.A. putem društvene mreže *Facebook* (7. VII 2019). Tužilac je formirao predmet, sproveo dokazne radnje i odbacio krivičnu prijavu, jer se oštećeni izjasnio da kod njega nije stvoren osjećaj ugroženosti i straha zbog ovih prijetnji, a što je bitan element bića ovog krivičnog djela;
- slučaj upućivanja prijetnji u pismu novinaru S.A. od strane zatvorenika S.Đ. 16. VII 2019. upućene su koje prijetnje mu je uputio u pismu. Nakon sprovedenih dokaznih radnji, tužilac je sproveo postupak odloženog krivičnog gonjenja;
- slučaj upućivanja prijetnji novinarima N.R. i G.R. putem društvene mreže *Facebook* u septembru 2019. Tužilac i policija su prikupljali dokaze i podatke u cilju otkrivanja izvršioca ovog krivičnog djela pa je pronađen izvršilac i protiv njega je podnijeta krivična prijava 6. XI 2019. Izviđaj u ovom predmetu je u toku;
- povodom događaja od 3. XII 2019. koji se odnosi na novinara V.O. u Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici formiran je predmet protiv okrivljenog M.M. zbog krivičnog djela ugrožavanje sigurnosti iz čl. 168 st. 1 Krivičnog zakonika Crne Gore. U predmetu su sprovedene dokazne radnje: saslušanje osumnjičenog, oštećenog i svjedoka, a izuzet je i video nadzor sa četiri nadzorne kamere koje pokrivaju mjesto gdje se predmetni događaj desio. Predmet se nalazi u fazi izviđaja.

Kada je u pitanju predmet napada na novinarku O. L., koji se desio u maju 2018. – pokrenut je krivični postupak protiv devet lica. Naime, u Višem državnom tužilaštvu u Podgorici je formiran predmet zbog toga što je novinarka ranjena dana 8. V 2018. Nedugo nakon toga, dana 21. V 2018. izvršeno je u Podgorici ubistvo M.K., zbog čega je Više državno tužilaštvo u Podgorici formiralo predmet. Analizom dokaza prikupljenih u predmetu formiranom zbog ubistva M.K. došlo se do podataka da je devet lica, djelujući kao kriminalno udruženje povezana i sa napadom na novinarku O.L. zbog čega je dana 20. II 2019. protiv njih donijeta naredba o sprovođenju istrage zbog postojanja osnovane sumnje da su izvršili krivično djelo kriminalno udruživanje u cilju vršenja krivičnih djela protiv života

i tijela i to krivičnog djela teško ubistvo izvršeno na štetu građanina M.K. i krivičnog djela teška tjelesna povreda izvršeno na štetu novinarkе O. L. Istraga u ovom predmetu je i dalje u toku.

Prava žena i rodna ravnopravnost

Kako Zaštitnik postupa i u predmetima rodno zasnovanog nasilja koje se prema Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici smatra posebnim oblikom diskriminacije po osnovu pola to je u 2019. u periodu izvještavanja imao u radu četiri predmeta rodno zasnovanog nasilja. Predmeti su okončani na način što je u dva predmeta utvrđena povreda i date su preporuke, dok u dva predmeta Zaštitnik nije postupao jer pritužbe nijesu dopunjene u ostavljenom roku a ni nakon isteka.

Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu nastavio je s organizovanjem obuka na temu prava žena i rodna ravnopravnost. Ministarstvo rada i socijalnog staranja donijelo je dva Nacionalna plana: Nacionalni plan unapređenja opštih usluga za žrtve nasilja i Nacionalni plan unapređenja specijalizovanih usluga za žrtve nasilja, u skladu sa Istanbulsom Konvencijom. Tri skloništa za žrtve nasilja u porodici dobila su licencu za rad: NVO Sigurna ženska kuća, NVO SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić i Centar za podršku djeci i porodici Bijelo Polje. Kako skloništa posjeduju licence država učestvuje u njihovom finansiranju na način što isplaćuje 250 eura po korisniku, odnosno žrtvi nasilja, na osnovu rješenja centra za socijalni rad o smještaju korisnika u sklonište-prihvatište. Takođe, ova skloništa se finansiraju putem javnog poziva za finansiranje projekata NVO, u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama.

Vlada je u martu 2019. usvojila Program sprovođenja Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za 2019-2020, kao i Izveštaj o sprovođenju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za 2018.

Vlada je u maju 2019. usvojila prvi nacionalni Izveštaj Crne Gore o implementaciji Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (Bpfa) i Agende za održivi razvoj 2030 (AGENDA 2030).

Vlada je u junu 2019. usvojila Izveštaj o sprovođenju hitnih preporuka CEDAW komiteta. Pripremljen je Indeks rodne ravnopravnosti koji će u januaru 2020. biti predstavljen javnosti.

Prava djeteta

Vlada je 30. V 2019. razmotrila i usvojila Strategiju za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023. sa Akcionim planom za period 2019 - 2020. Ovim dokumentom obuhvaćene su sve oblasti koje pokriva Konvencija UN o pravima djeteta i služi kao baza za efektivno sprovođenje odgovarajućih politika u Crnoj Gori. Preporuke Komiteta UN za prava djeteta

su korišćene kao smjernice za izradu Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023. Praćenje Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja u 2019. je u nadležnosti Ministarstvo zdravlja.

U okviru Dječjeg doma „Mladost“ Bijela uspostavljena je usluga Nacionalna SOS dječja linija.

Usluga “Porodični saradnik” započeta je kao potreba prevencije izdvajanja djece iz biološke porodica u hraniteljske porodice ili institucije u 2019. proširena je još na dvije opštine (Pljevlja i Žabljak).

U radu Zaštitnika do sada je bilo u radu 192 predmeta u oblasti dječjih prava i socijalne zaštite. Pritužbe su se dominantno odnosile na zaštitu prava iz oblasti obrazovanja i socijalne i dječije zaštite.

Socijalno ugroženi i lica s invaliditetom

U periodu od 1. I do 1 XI 2019, održane su tri sjednice Savjeta za brigu o licima sa invaliditetom. Vlada je 21. III 2019. usvojila Izvjestaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije za integraciju lica sa invaliditetom u Crnoj Gori (2016-2020) za 2018. Nastavljene su aktivnosti na realizaciji Akcionog plana za prilagođavanje objekata u javnoj upotrebi licima sa invaliditetom 2014, kojim je bilo definisano 13 prioriternih objekata. Od ukupno 13 definisanih objekata, realizovano je 12. U toku su završne aktivnosti na prilagođavanju objekta Ministarstva finansija. Završeni su građevinsko zanatski radovi, preostala je ugradnja lifta i kose podizne platforme. Takođe, u cilju realizacije AP 2014, u martu 2019. završene su aktivnosti na izvođenju radova i vršenju stručnog nadzora na postavljanju taktilnih traka, orijentacionih planova i oznaka pristupačnosti (II faza AP 2014) za sljedećih pet objekata: Skupština Crne Gore, Ministarstvo finansija, Osnovni sud u Podgorici, Fond za zdravstveno osiguranje i Opšta bolnica u Nikšiću. Ukupna vrijednost radova II faze navedenog akcionog plana iznosila je 117.222,06 eura, dok je na tekuće izdatke za vršenje stručnog nadzora utrošeno 1.780,00 eura.

Vlada je 17. I 2019. donijela novi Akcioni plan prilagođavanje objekata u javnoj upotrebi za pristup, kretanje i upotrebu licima sa invaliditetom i licima smanjene pokretljivosti, kojim je definisano deset objekata za prilagođavanje i to: zgrada Predsjednika Crne Gore, Vlada Crne Gore, Administrativna zgrada državnih organa-zgrada Vektre, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Direkcija za saobraćaj, Ministarstvo kulture, Stara zgrada Vlade, Zgrada državnih organa Mojkovac i Uprava carina. Na prijedlog nevladinog sektora, kao prioriterni objekti za realizaciju, definisani su: zgrada Predsjednika Crne Gore, Stara zgrada Vlade, Uprava carina i Zgrada državnih organa Mojkovac.

Homoseksualci, biseksualci, transrodne osobe i interseksualci (LGBTI)

Kada je u pitanju postupak zaštite pred Zaštitnikom, u izvještajnom periodu nije bilo predmeta u radu zbog diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Komisija za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija koji doprinose unapređenju kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, donijela je u novembru 2019. Odluku o raspodjeli sredstava za finansiranje projekata/programa nevladinih organizacija u oblasti unapređenja kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori za 2019.

U martu 2019. Vlada je usvojila Strategiju za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crne Gore 2019-2023. s Akcionim planom za 2019. Nacionalni tim za koordinaciju implementacije Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019-2023, osnovan je u avgustu 2019. U martu 2019. Vlada je usvojila Završni izvještaj o realizaciji Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2013-2018.

Vlada je 12 XII 2019. utvrdila Predlog zakona o životnom partnerstvu lica istog pola i biće hitno upućen Skupštini Crne Gore.

LGBTI zajednica je 21. IX 2019. uspešno organizovala sedmu Paradu ponosa. Manifestacija je održana u mirnoj atmosferi i bez incidenata, kao i prethodnih godina.

U toku je praćenje realizacije programa/projekata po osnovu Javnog konkursa za finansijsku podršku projektima/programima koji doprinose zaštiti i unapređenju ljudskih prava LGBTI osoba u Crnoj Gori (raspisan u 2018). Kroz konkurs je finansirano devet projekata NVO u ukupnoj vrijednosti od 120.000 eura. Kroz odobrene projekte je obezbijeđeno finansiranje LGBTI Skloništa i otvaranje socijalno-kulturnog LGBTIQ „SOGI Centra”, kao mjesto okupljanja pripadnika i podržavalaca LGBTIQ zajednice u Crnoj Gori.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u 2019. opredijelilo za podršku projektima/programima NVO, u istoj oblasti, iznos od 160.000 eura i u toku je proces ocjenjivanja projekata/programa od strane nezavisnih procjenjivača.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je potpisalo Memorandum o razumijevanju o mjerama u borbi protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta i promociji tolerancije prema LGBTI osobama sa sljedećim opštinama: Rožaje, Gusinje, Andrijevica i Pljevlja. Memorandum su do sada potpisale 20 od 24 opštine u Crnoj Gori.

Kao i u prethodnom periodu, u aprilu 2019. ministar unutrašnjih poslova je donio rješenje za formiranje Tima povjerenja LGBTI zajednice i Uprave policije, kao važne spona između LGBTI zajednice i Uprave policije.

Zaštita manjina

Komisija Ministarstva za ljudska i manjinska prava za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata/programa nevladinih organizacija u oblasti „Razvoj i unapređenje

prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori“ donijela je Odluku o raspodjeli sredstava za finansiranje projekata/programa nevladinih organizacija u oblasti razvoja i unapređenja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa Upravom za kadrove sprovodi istraživanje u cilju prikupljanja podataka za izradu Informacije o zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u organima lokalne samouprave, privrednim društvima i javnim ustanovama, čiji je osnivač Opština. Popunjeni upitnici su prikupljeni i dostavljeni Upravi za kadrove na dalju obradu.

Kvartalno se održavaju sastanci Radne grupe za praćenje Strategije manjinske politike 2019-2023 pa su u prethodnom periodu održana dva sastanka. U toku decembra biće održan još jedan sastanak Radne grupe.

Vlada je u martu 2019. utvrdila Izvještaj o razvoju i zaštiti prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica za 2018. Skupština je usvojila ovaj izvještaj 20. VI 2019.

Vlada je u julu 2019. donijela Strategiju manjinske politike 2019-2023, s pratećim Akcionim planom za 2019-2020, čijim sprovođenjem će se nastaviti s afirmisanjem multikulturalnog bogatstva Crne Gore i integracijom manjina u crnogorsko društvo, uz očuvanje i promociju njihovog identiteta.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u maju 2019. dostavilo Peti izvještaj Crne Gore o sprovođenju Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima.

Savjetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina je 7. III 2019. usvojio Treće mišljenje o Crnoj Gori.

Predlog Zakona o izboru, upotrebi i javnom isticanju nacionalnih simbola je 21. XI 2019. upućen u skupštinsku proceduru.

Romi i Egipćani

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i Centrom za očuvanje i razvoj kulture manjina, povodom Svjetskog dana romskog jezika organizovalo je 5. XI 2019. Regionalnu konferenciju „Romski jezik u obrazovanju“.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je 11. XI 2019. u Beranama i Rožajama organizovalo svoje redovne aktivnosti koje proizilaze iz Akcionog plana za implementaciju Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2016 -2020.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je 13. XI 2019. u opštini Petnica i opštini Bijelo Polje organizovalo svoje redovne aktivnosti koje proizilaze iz Akcionog plana za implementaciju Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2016 -2020.

Interno raseljena lica (IRL)

U periodu od 7. XI 2009. (datum stupanja na snagu Zakona o dopunama Zakona o strancima), zaključno sa 25. XI 2019. raseljena lica i interno raseljena lica su podnijela ukupno 15.230 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja i privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja riješeno je 15.035 zahtjeva, dok je po 195 zahtjeva postupak u toku. Od 15.035 riješenih predmeta, za 12.358 lica zahtjev je usvojen i odobren je stalni boravak ili privremeni boravak do tri godine, 286 zahtjeva je odbijeno, dok je 2.391 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Interno raseljena lica - U izvještajnom periodu interno raseljena lica su podnijela ukupno 8576 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja. Od ovog broja, riješeno je 8509 zahtjeva, dok je po 67 zahtjeva postupak u toku. Od 8.509 riješenih predmeta, za 7347 lica zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, 244 zahtjeva je odbijeno, dok je 918 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Raseljena lica - U izvještajnom periodu, raseljena lica su podnijela ukupno 4.736 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja. Od ovog broja, riješeno je 4732 zahtjeva, dok je po četiri zahtjeva postupak u toku. Od 4732 riješenih predmeta, za 4350 lica zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, 22 zahtjeva je odbijeno, dok je 360 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Privremeni boravak do tri godine - interno raseljena lica - U izvještajnom periodu, interno raseljena lica su podnijela ukupno 1.542 zahtjeva za odobravanje privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja, riješeno je 1.432 zahtjeva, dok je po 110 zahtjeva postupak u toku. Od 1.432 riješenih predmeta, za 445 lica zahtjev je usvojen i odobren im je privremeni boravak, 17 zahtjeva su odbijena, dok je 970 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Privremeni boravak do tri godine - raseljena lica - U izvještajnom periodu, raseljena lica su podnijela ukupno 320 zahtjev za odobravanje privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja, riješeno je 315 zahtjeva, dok je po pet zahtjeva postupak u toku. Od 315 riješenih predmeta, za 171 lice zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, tri zahtjeva je odbijeno, dok je 141 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Shodno novom Zakonu o strancima, raseljena lica i interno raseljena lica su podnijela ukupno 55 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja. Od ovog broja, riješeno je 47, dok je po devet zahtjeva postupak u toku. Od 47 riješenih predmeta, za 45 lica zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, dok je dva predmeta odbačeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Stambeni program

Kroz Regionalni stambeni program za Crnu Goru, predviđeno je obezbjeđenje sredstava za rješavanje stambenog pitanja za 6.063 lica (1.177 domaćinstava) koja spadaju u najranjivije kategorije (lica smještena u neformalnim kolektivnim centrima i ugrožena lica u privatnom smještaju, sa posebnim osvrtom na Kamp Konik).

Status odobrenih podprojekata

MNE 2 - Izgradnja 171 stambene jedinica za stanovnike Kampa Konik u Podgorici. Svi korisnici su se uselili u novoizgrađene stanove u decembru 2018. Završetkom ovog podprojekta u potpunosti je zatvoren kolektivni centar Kamp Konik.

MNE 3 - Izgradnja Doma za stara lica u Pljevljima, čija vrijednost iznosi 2.812.816 eura od kojih su sredstva granta 1.918.000 eura. Objekat je završen i useljen u aprilu 2018. Trenutno u Domu borave 54 korisnika.

MNE 4 - Izgradnja 94 stambene jedinice u opštini Berane, čija ukupna vrijednost iznosi 3.990.647 eura od čega su donatorska sredstva 3.575.779 eura. U martu 2019. godine su svečano uručeni ključevi za 94 porodice iz naselja Rudeš I i Rudeš II. Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u saradnji sa partnerima izvršilo selekciju korisnika. Izgradnjom 94 stambene jedinice u Beranama u potpunosti su zatvorena dva kolektivna centra - Rudeš I i Rudeš II.

MNE 6 - Rekonstrukcija postojećih vojnih objekata – vojni kompleks Trebjesa za potrebe izgradnje doma za stara i odrasla invalidna lica u opštini Nikšić, čija ukupna vrijednost iznosi 5.178.743 eura, od čega su donatorska sredstva 2.317.274 eura. Radovi su zvanično počeli 16. IX 2019.

MNE 7 - Kupovina stanova u Herceg Novom za 36 socijalno ugrožene porodica, čija vrijednost iznosi 953.470 eura, od čega sredstva granta 918.007 eura, a kontribucija države 147.297 eura. Implementacioni sporazum je potpisan između Opštine Herceg Novi, Ministarstva rada i socijalnog staranja i Direkcije javnih radova. Konačna lista korisnika je objavljena 26. marta 2018. Kroz prvu fazu kupljena su 22 stana dok će za preostalih 14 stanova ponovo biti objavljen javni poziv za kupovinu stanova sredinom novembra tekuće godine.

MNE 8 - Izgradnja 50 kuća širom Crne Gore za lica koja posjeduju zemljište i dozvole za gradnju, vrijednost donatorskih sredstava iznosi 1.254.000 eura, a učešće države 120.000 eura. Tehnička dokumentacija je završena. U toku je postupak izdavanja saglasnosti za gradnju od nadležnih opštinskih sekretarijata. Do sada su opštine Nikšić, Danilovgrad i Berane izdale saglasnosti.

MNE 9 - Izgradnja 96 stanova na Vrelima ribničkim - ukupna vrijednost projekta iznosi 4.002.061 eura, od čega su donatorska sredstva u iznosu od 3.229.964 eura. Potpisan je Ugovor o grantu sa CEB-om nakon čega se pristupilo pripremi izrade tenderske dokumentacije. Završen je glavni građevinski projekat. Uskoro se očekuje pokretanje tenderske procedure.

Zaštita ličnih podataka

Agencija za zaštitu ličnih podataka je u izvještajnom periodu izvršila pet redovnih nadzora i 13 nadzora po osnovu zahtjeva za zaštitu prava, dok je bilo 59 po osnovu inicijative, od kojih su 24 kontrolni.

REDOVNI I VANREDNI NADZOR – Izvještajni period: od 1. I do 1. XI 2019.

	REDOVNI NADZORI	INSTITUCIJA	OSNOV	PONOVLJENI-KONTROLNI NADZOR
	5	5	Po godišnjem planu	0
UKUPNO	5	5		0

	VANREDOVNI NADZORI	INSTITUCIJA	OSNOV	PONOVLJENI-KONTROLNI NADZOR
	13	13	Po zahtjevima za zaštitu prava	0
	59		Na osnovu inicijativa	24
UKUPNO	72			

3.24. POGLAVLJE 24: PRAVDA, SLOBODA, BEZBJEDNOST

3.24.1. Migracije

3.24.1.1. Normativni okvir

Skupština je 28. XII 2018. donijela Zakon o izmjenama i dopunama zakona o strancima („Sl. list CG“, broj 3/19), koji je stupio je na snagu 23. I 2019. Osnovni razlog za donošenje ovog zakona i odluke sadržan je u potrebi za pojednostavljivanjem procedure za izdavanje dozvola za privremeni boravak i rad radi zapošljavanja i sezonskog zapošljavanja, kao i obezbjeđenja neophodnih kadrova - stranih radnika, prije svega, u oblastima građevinarstva, turizma i ugostiteljstva. Ovim izmjenama i dopunama Zakona o strancima nije vršeno usklađivanje Zakona sa pravnom tekovinom EU. Na osnovu Zakona o strancima, u periodu od 1. I - 1. XI 2019. donijeti su sljedeći podzakonski akti: Pravilnik o obrascima putnog lista za stranca i posebne putne isprave za stranca („Sl. list CG“, broj 1/19); Pravilnik o sadržaju evidencija o strancima koji borave u Crnoj Gori („Sl. list CG“, broj 20/19); Pravilnik o načinu izdavanja i obrascu dozvole za stalni boravak („Sl. list CG“, broj 20/19) i Pravilnik o obrascima, bližim uslovima i načinu izdavanja dozvole za privremeni boravak i dozvole za privremeni boravak i rad („Sl. list CG“, broj 25/19).

Readmisija

U periodu od 1. I – 1. XI 2019. nije potpisan nijedan sporazum o readmisiji sa trećom zemljom, ali je važno naglasiti da je na pregovorima između delegacije Vlade Crne Gore i delegacije Vlade Gruzije, koji su održani 28. i 29. III 2019, potpuno usaglašen Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Gruzije o readmisiji (vraćanju i prihvatanju) lica koja su bez dozvole boravka. Crna Gora je ispunila interne procedure koje su potrebne za njegovo potpisivanje, tako da se očekuje definisanje datuma za potpisivanje ovog Sporazuma.

Protokol između Vlade Crne Gore i Vlade Kraljevine Španije o readmisiji potpisan je u Podgorici 17. XII 2018 („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, broj 2/19) i isti je počeo da se primjenjuje 22. III 2019. Protokol između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Grčke o readmisiji je potpisan 7. III 2019 („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, broj 5/19).

3.24.1.2. Statistika - readmisija

CG - EU

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, od strane država članica EU primljeno je ukupno 180 zahtjeva za readmisiju, koji su se odnosili na prihvrat ukupno 329 lica. Od broja primljenih zahtjeva pozitivno je riješeno 117 zahtjeva, odnosno data je saglasnost za prihvatanje ukupno 240 lica. Negativno je riješeno 63 zahtjeva, odnosno nije data saglasnost za prihvatanje 89 lica.

CG - Susjedne države - redovan postupak readmisije

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, od strane država sa kojima se Crna Gora graniči primljeno je ukupno 43 zahtjeva za readmisiju, koji su se odnosili na prihvrat ukupno 59 lica. Od broja primljenih zahtjeva pozitivno je riješeno 42 zahtjeva, odnosno data je saglasnost za prihvatanje ukupno 58 lica. Negativno je riješen jedan zahtjev, odnosno nije data saglasnost za prihvatanje jednog lica. U redovnom postupku, u istom periodu, u države sa kojima se Crna Gora graniči vraćeno je ukupno 27 lica, dok je postupak po jednom zahtjevu za dva lica i dalje u toku.

3.24.1.3. Statistika - raseljena i interno raseljena lica (RL/IRL)

U periodu od 7. XI 2009. (datum stupanja na snagu Zakona o dopunama Zakona o strancima), zaključno sa 1. XI 2019, raseljena lica i interno raseljena lica su podnijela ukupno 15.229 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja i privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja riješeno je 15.031 zahtjeva, dok je po 198 zahtjeva postupak u toku. Od 15.031 riješenih predmeta, za 12.354 lica zahtjev je usvojen i odobren je stalni boravak ili privremeni boravak do tri godine, 286 zahtjeva je odbijeno, dok je 2.391 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Interno raseljena lica

U izvještajnom periodu, interno raseljena lica su podnijela ukupno 8.576 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja. Od ovog broja riješeno je 8.505 zahtjeva, dok je po 71 zahtjeva postupak u toku. Od 8.505 riješenih predmeta, za 7.343 lica zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, 244 zahtjeva je odbijeno, dok je 918 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Raseljena lica

U izvještajnom periodu, raseljena lica su podnijela ukupno 4.736 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja. Od ovog broja, riješeno je 4.732 zahtjeva, dok je po četiri zahtjeva

postupak u toku. Od 4.732 riješenih predmeta, za 4.350 lica zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, 22 zahtjeva je odbijeno, dok je 360 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Privremeni boravak do tri godine - interno raseljena lica

U izvještajnom periodu, interno raseljena lica su podnijela ukupno 1.542 zahtjeva za odobravanje privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja, riješeno je 1.432 zahtjeva, dok je po 110 zahtjeva postupak u toku. Od 1.432 riješenih predmeta, za 445 lica zahtjev je usvojen i odobren im je privremeni boravak, 17 zahtjeva su odbijena, dok je 970 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Privremeni boravak do tri godine - raseljena lica

U izvještajnom periodu, raseljena lica su podnijela ukupno 320 zahtjeva za odobravanje privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja, riješeno je 315 zahtjeva, dok je po pet zahtjeva postupak u toku. Od 315 riješenih predmeta, za 171 lice zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, tri zahtjeva je odbijeno, dok je 141 predmet odbačen/obustavljen (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Član 220 novog Zakona o strancima

Shodno članu 220 novog Zakona o strancima („Sl. list CG“, br. 12/18 i 3/19), raseljena lica i interno raseljena lica su podnijela ukupno 55 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja. Od ovog broja riješeno je 47 dok je po osam zahtjeva postupak u toku. Od 47 riješenih predmeta, za 45 lica zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, dok su dva predmeta odbačena (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

3.24.1.4. Statistički podaci

Nezakonit prelazak državne granice

U periodu od 1. I – 1. XI 2019, spriječeno je 446 lica u nezakonitom prelasku državne granice, od čega 200 na graničnim prelazima, a 246 van graničnih prelaza.

Nadzor plave i zelene granice

Granična policija Crne Gore bila je domaćin međunarodnoj zajedničkoj policijskoj operaciji „TUZI 2018“, na nadzoru dijela državne granice Crne Gore prema Republici Albaniji s akcentom na suzbijanje migracija. U akciji je pored 35 službenika Sektora granične policije učestvovalo i 20 predstavnika Albanije, Austrije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Sjeverne Makedonije, Moldavije, Slovenije i Srbije. Akcija je imala pozitivne efekte na opadanje talasa migracija, ali i na jačanje regionalne i međunarodne saradnje. U skladu sa Godišnjim akcionim planom DCAF programa za graničnu bezbjednost u Crnoj Gori realizovane su zajedničke operacije „Tuzi 2“ i „Sukobin 1“. U operaciji su učestvovali Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Moldavija, Sjeverna Makedonija, Slovenija, Austrija i Srbija, sa 30 službenika i Crna Gora sa 63 službenika, kao države potpisnica Konvencije o policijskoj saradnji u Jugoistočnoj Evropi. Zajedničke operacije fokusirale su se prvenstveno na otkrivanje ilegalnih migracija i

vođenje intervjua sa migrantima, ali i prekograničnih kriminalnih aktivnosti, na odabranom dijelu granice Crne Gore sa Republikom Albanijom, kako na kopnu tako i na vodi. Tokom operacije ostvareni su sljedeći rezultati: 92 lica spriječeno je u nezakonitom prelasku državne granice, 79 lica odustalo je od nezakonitog prelaska državne granice, dok je po Sporazumu o readmisiji Albaniji predato 78 lica. Takođe, spriječeno je krijumčarenje tri lica, krijumčarenje 333 kg marihuane-skanka, otkriveno jedno vozilo sa falsifikovanim brojem šasije i jedan dokumenat, kao i registrovano 19 prekršaja po Zakonu o strancima.

U periodu od 1. I – 1. XI 2019, realizovane su ukupno 843 zajedničke patrole, od čega: sa BiH – 319, R. Srbijom – 176, R. Kosovom – 74 i R. Albanijom – 261. Broj realizovanih zajedničkih patrola u skladu sa Protokolom o privremenom režimu sa R. Hrvatskom je 13 patrola.

U periodu od 1. I - 1. XI 2019, službenici Sektora granične policije realizovali su 14.819 patrola, od čega 12.184 na zelenoj i 2.635 na plavoj granici.

Prihvatilište za strance

U periodu 1. I – 1. XI 2019, u Prihvatilište za strance smješteno je ukupno 1.958 lica, dok je izvršena repatrijacija 119 lica.

3.24.2. Azil

3.24.2.1. Normativni okvir

U julu 2019. donijet je Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o pravilima boravka i kućnom redu u Centru za prihvata („Sl. list CG“, broj 40/19). Program obrazovanja za učenje crnogorskog jezika za azilante i strance pod supsidijarnom zaštitom i Program obrazovanja za učenje istorije i kulturne baštine za azilante i strance pod supsidijarnom zaštitom donijeti su 16. VII 2019.

3.24.2.2. Statistički podaci

Direkcija za azil

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, podnijeto je 1.455 zahtjeva za međunarodnu zaštitu. U ovom periodu donijeto je 12 rješenja o odbijanju zahtjeva za međunarodnu zaštitu, odobrene su četiri međunarodne zaštite (status azilanta), za 1.228 lica postupak je obustavljen, dok su ostali zahtjevi u postupku odlučivanja. U odnosu na zahtjeve podnijete u periodu od 1. I do 1. XI 2019. podnijeto je deset tužbi Upravnom sudu Crne Gore protiv odluka Ministarstva unutrašnjih poslova – Direkcije za azil.

Direkcija za prihvata i smještaj stranaca koji traže međunarodnu zaštitu (Centar za prihvata)

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, u Centru za prihvata - Direkciji za prihvata i smještaj stranaca koji traže međunarodnu zaštitu bilo je smješteno ukupno 6.287 lica, od čega: 5.754 punoljetnih muškaraca (1.553 muškaraca u Centru u Spužu i 4.201 muškarac u

alternativnom smještaju na Koniku), maloljetnih muškaraca sa pratnjom 205, od čega 34 u alternativnom smještaju, maloljetnih muškaraca bez pratnje 14 (svi smješteni u Centru u Spuzju), punoljetnih žena 192 (sa pratnjom 163, od čega 30 u alternativnom smještaju, bez pratnje 29 - od čega jedna u alternativnom smještaju), i maloljetnih žena 122 (sve sa pratnjom, od čega je 92 bilo smješteno u Centru, a 30 u alternativnom smještaju).

3.24.3. Vizna politika

3.24.3.1. Normativni okvir

Vlada je 23. V 2019. donijela novu Uredbu o viznom režimu. Dodate su nove zemlje u kojima su navedene one čija važeća viza ili dozvola boravka dopuštaju njihovim nosiocima, državljanima trećih zemalja da borave bez vize u Crnoj Gori do 30 dana. To su Australija, Japan, Kanada, Novi Zeland, kao i tri ne-šengenske zemlje - Republika Hrvatska, Republika Bugarska i Rumunija. Pored toga, nosioci važećih putnih isprava sa važećom karticom za poslovna putovanja APEC-a mogu ući u Crnu Goru bez vize i boraviti do 30 dana. Odluke o privremenom oslobađanju od pribavljanja viza za državljane Republike Kazahstan, državljane Republike Jermenije i državljane Ruske Federacije su stupile na snagu 13. IV 2019. Shodno odlukama, državljani Republike Kazahstana i Republike Jermenije mogu od 15. IV do 31. X 2019. ulaziti, prelaziti preko teritorije i boraviti u Crnoj Gori do 30 dana, sa važećom putnom ispravom bez vize, odnosno državljani Ruske Federacije mogu od 15. IV do 31. X 2019. ulaziti, prelaziti preko teritorije i boraviti u Crnoj Gori do 90 dana, sa važećom putnom ispravom bez vize.

3.24.3.2. Prikaz statističkih podataka

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, izdate su tri vize na graničnim prelazima (dvije vize tipa C i jedna viza tipa C u svrhu tranzita pomorca).

Vizni informacioni sistem (VIS)

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, Vizni informacioni sistem (VIS) instaliran je u sljedećim diplomatskim misijama Crne Gore: Ambasadi u Atini (april 2019), ambasadama u Londonu i Madridu (maj 2019) i ambasadama u Parizu i Rim (jun 2019). Pored toga, VIS je instaliran u počasnim konzulatima u Amanu i Bejrutu (juni 2019). Ukupan broj diplomatsko-konzularnih predstavništava u kojima je sada instaliran VIS je 31.

3.24.4. Vanjske granice i Šengen

3.24.4.1. Strategijski okvir

Vlada je 21. II 2019. usvojila Izvještaj o realizaciji mjera i aktivnosti iz Akcionog plana za sprovođenje Strategije integrisanog upravljanja granicom u 2018. i donijela Akcioni plan za sprovođenje Strategije integrisanog upravljanja granicom za 2019.

Vlada je 28. II 2019. donijela Akcioni plan za sprovođenje Šengenskog akcionog plana za 2019, s Izvještajem o implementaciji Šengenskog akcionog plana za 2018.

Uspješno se implementira Zajednički plan mjera za prevenciju i represiju korupcije na granici, potpisan u februaru 2019. od strane direktora Uprave policije, Uprave carina, Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove i Uprave za inspeksijske poslove.

3.24.4.2. Prikaz statističkih podataka

Određivanje graničnih prelaza i utvrđivanje režima pograničnog saobraćaja sa susjednim državama, zarušavanje alternativnih puteva

Bosna i Hercegovina

U Sarajevu je 15. V. 2019. potpisan Protokol o određivanju tromeđne granične tačke između Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Republike Srbije.

Republika Albanija

Državne komisije za granicu Crne Gore i R. Albanije u naznačenom periodu nastavile su da sprovode identifikaciju granične linije od vanjske granice teritorijalnog mora u Jadranskom moru do tromeđne granične tačke Crna Gora, R. Albanija i R. Kosovo, na osnovu Protokola o razgraničenju između Kraljevine SHS i Kraljevine Albanije, od 26. VII 1926.

Republika Srbija

Na prvoj sjednici Mješovite crnogorsko-srpske komisije za praćenje sprovođenja sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Srbije o graničnim prelazima za međunarodni i pogranični saobraćaj, održanoj 22. XI 2019, konstituisana je Mješovita crnogorsko-srpska komisija za praćenje sprovođenja sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Srbije o graničnim prelazima za međunarodni i pogranični saobraćaj i usvojen je Poslovnik o radu Komisije. Na sastanku pregovaračkih delegacija Crne Gore i Srbije, održanom 19. III 2019. u Podgorici, šefovi graničnih policija Crne Gore i Republike Srbije potpisali su Elaborat o zatvaranju sporednih puteva pogodnih za nezakonite prelaskе državne granice.

Saradnja sa FRONTEX-om

Ministar unutrašnjih poslova Mevludin Nuhodžić, u ime Crne Gore, i evropski komesar za migracije, unutrašnje poslove i državljanstvo Dimitris Avramopoulos i ministarka unutrašnjih poslova Finske i predsjednica Savjeta EU Maria Ohisalo, u ime Evropske unije, potpisali su 7. X 2019. u Luksemburgu Sporazum između Crne Gore i Evropske unije o akcijama koje sprovodi Evropska agencija za graničnu i obalsku stražu u Crnoj Gori. Potpisivanje Sporazuma sa Evropskom agencijom za graničnu i obalsku stražu (FRONTEX) je od velikog značaja za Crnu Goru, zbog mogućnosti daljeg jačanja saradnje sa Evropskom unijom u oblasti upravljanja granicama i postizanja zajedničkih standarda na području zajedničkog djelovanja. Shodno sporazumu, evropski policijski službenici će zajedno sa crnogorskom policijom patrolirati državnim granicom, a sporazum predviđa da Evropska unija Crnoj Gori pruža stručnu obuku i pomoć u nadzoru granice.

Nakon zaključivanja Sporazuma, održan je sastanak predstavnika Uprave policije sa pomoćnikom izvršnog direktora FRONTEX-a, s ciljem razmatranja modaliteta saradnje i planiranja operativnih aktivnosti sa FRONTEX-om u Crnoj Gori; učešća crnogorskih graničara u zajedničkim operacijama na regionalnom i međunarodnom nivou, treninzima i drugim vidovima edukacije, kao i korišćenju operativnih kapaciteta sa kojima raspolaže FRONTEX. Na sastanku su razmatrani i dogovoreni modaliteti saradnje SGP i FRONTEX-a za narednu 2020.

Kako je FRONTEX ponovo potvrdio zainteresovanost za učešće i pružanje podrške SEAGATE projektu, u toku su pripremne aktivnosti za realizaciju drugog sastanka koji će se održati početkom januara 2020.

U Crnoj Gori realizovana je STOLEN BOAT 2 akcija, u kojoj je (u statusu posmatrača) učestvovao i službenik FRONTEX-a. U jednom slučaju, u okviru sprovođenja operativne akcije na Jadranskom moru koja je inicirana od strane NCC Podgorica, korišćen je nadzor iz vazduha upotrebom vazduhoplova FRONTEX-a.

Predstavnici Uprave policije su učestvovali na sastanku članica WB-RAN, u organizaciji FRONTEX-a, tokom kojeg je, između ostalog, razmatrana mogućnost ažuriranja zajedničkih indikatora rizika za FTF (strane terorističke borbe), koji se koriste na graničnim prelazima, i koji su od strane FRONTEX-a ugrađeni u brošuru koja je dostavljena svim članicama WB-RAN.

Predstavnik Uprave policije je učestvovao na sastanku AB-RAN (Mreža zemalja za izradu analize rizika na vazдушnim prelazima), na kojem je prezentovano stanje po pitanju nezakonitih migracija na vazдушnim graničnim prelazima u EU, kao i na teritoriji ostalih država članica, među kojima je i Crna Gora. Takođe je dogovoreno da se od novembra 2019. započne sa dostavljanjem sedmičnih podataka o stanju nezakonitih migracija na aerodromima, kroz aplikaciju FRONTEX-a "JORA 2".

Realizovan je kurs za trenera u okviru IPA II, za profilisanje i debriefing migranata iz ranjivih grupa. Kurs je pohađao jedan službenik Uprave policije. Takođe, dva službenika Uprave policije pohađala su kurs za savjetnike za izradu IBM strategije u organizaciji FRONTEX-a.

Službenici Uprave policije su bili uključeni u JO CP 2019 Land na četiri granična prelaza, kao i u EMPACT FRONTEX-ovoj aktivnost JAD Mobile 2, koja se sprovodila na crnogorskim koordinacionim tačkama (četiri granična prelaza); dok je tokom jednog mjeseca posmatrač Frontex-a radio i na graničnom prelazu Aerodrom Tivat.

U periodu od 27. X do 9. XI 2019, četiri službenika Uprave policije, u okviru FRONTEX-ovog tzv. „Staff exchange“ programa bili su angažovani na graničnom prelazu Karasovići - Republika Hrvatska sa ciljem jačanja operativne saradnje, sticanja novih znanja, iskustva, metoda rada i postupanja u oblasti granične kontrole i suzbijanja ilegalnih migracija.

3.24.5. Pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima

3.24.5.1. Normativni okvir

Vlada je 1. VIII 2019. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima. Izmjene i dopune odnose se na definisanje procedura za obrazovanje zajedničkih istražnih timova. Predlog zakona nalazi se u skupštinskoj proceduri. Vlada je 19. IX 2019. utvrdila Predlog zakona o potvrđivanju Ugovora između Crne Gore i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske kojim se dopunjava Evropska konvencija o ekstradiciji od 13. XII 1957. i koji ima za cilj olakšavanje njene primjene. Predlog zakona nalazi se u skupštinskoj proceduri. Vlada je 19. IX 2019. utvrdila Predlog zakona o potvrđivanju Protokola kojim se mijenja i dopunjava Dodatni protokol uz Konvenciju o transferu osuđenih lica. Predlog zakona nalazi se u skupštinskoj proceduri.

3.24.5.2. Bilans ostvarenih rezultata

U periodu od 1. I - 1. XI 2019, u građanskoj materiji zabilježeno je 708 predmeta međunarodne pravne pomoći (352 ulazna i 356 izlaznih), dok je u krivičnoj materiji zabilježeno 856 predmeta (359 ulaznih i 497 izlaznih).

3.24.5.3. Prikaz sprovedenih obuka

U periodu od 1. I - 1. XI 2019, u Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu sprovedene su sljedeće obuke u oblasti međunarodne pravne pomoći i pravosudne saradnje: seminar na temu: „Uticao presuda međunarodnih sudova na nacionalno pravosuđe/organi Evropske unije uključeni u međunarodnu pravosudnu saradnju“ (31. I i 1. II 2019. u Podgorici); seminar na temu: „Transfer osuđenih lica“ (28. i 29. III 2019. u Podgorici); seminar na temu: „UN Konvencija o transnacionalnom organizovanom kriminalu“ (28. i 29. V 2019. u Danilovgradu); seminar na temu: „UN Konvencija o transnacionalnom organizovanom kriminalu“ (30. i 31. V 2019. u Podgorici); seminar na temu: „Međunarodni aspekti zaštite prava djeteta“ (25. i 26. VI 2019. u Podgorici); seminar na temu: „Međunarodno pravo iz oblasti radnih odnosa/aspekti diskriminacije prilikom zapošljavanja“ (24. i 25. IX 2019. u Podgorici) i seminar na temu: „Transnacionalni organizovani kriminal, Protokol o trgovini ljudima“ (26. i 27. XI 2019. u Podgorici).

3.24.5.4. Međunarodna i regionalna saradnja

Ministarstvo pravde, u saradnji sa Međunarodnom organizacijom za razvoj prava IDLO, a uz podršku Ambasade SAD-a u Podgorici, organizovalo je dvije radionice u okviru ovogodišnjeg Regionalnog foruma o pravosudnoj saradnji: radionicu posvećenu reviziji bilateralnih ugovora o međusobnoj pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (30-31. V 2019. u Podgorici) i radionicu posvećenu reviziji bilateralnih ugovora o izručenju i bilateralnih ugovora o međusobnom izvršavanju sudskih odluka u krivičnim stvarima (19-20. IX 2019. u Baru). Crnogorski predstavnici učestvovali su na Redovnom sastanku Evropske pravosudne mreže u krivičnim stvarima održanom u Hagu 20. II 2019, kao i na Regionalnom sastanku Evropske pravosudne mreže u krivičnim stvarima održanom 10-11. VI 2019. u Sarajevu. Crnogorski predstavnici učestvovali su na sastancima Evropske pravosudne mreže u građanskim i privrednim stvarima koji su

održani 27-28. III 2019. u Briselu, 15-16. V 2019. u Bukureštu, 20-21. VI 2019. u Briselu i 24-25. X 2019. u Helsinkiju.

3.24.6. Policijska saradnja i borba protiv organizovanog kriminala

3.24.6.1. Međunarodna saradnja

Posredstvom Odsjeka za međunarodnu policijsku saradnju u Upravi policije, u periodu 1. I – 1. XI 2019, na međunarodnom nivou sprovedeno je osam policijskih akcija, održano je osam sastanaka, a ukupan broj razmjenjenih komunikacija bio je 66.463.

Od uspostavljanja Kancelarije za povraćaj imovine (Asset Recovery Office – ARO) u okviru Uprave policije, do 1. XI 2019, od strane inostranih nadležnih organa putem INTERPOL-ovih kanala, SIENA kanala, kao i CARIN neformalne mreže su pristigla 24 zahtjeva za provjeru 104 fizička i 23 pravna lica. Od navedenog broja, dva zahtjeva su pristigla putem SIENA kanala za provjeru tri fizička i jednog pravnog lica, dok su dva CARIN zahtjeva pristigla putem CARIN neformalne mreže za provjeru četiri fizička lica i jedan CARIN zahtjev putem Interpol-ovih kanala za provjeru jednog fizičkog lica. Takođe, od strane domaćih nadležnih organa putem Interpol-ovih i SIENA kanala je proslijeđeno 37 zahtjeva za provjeru 96 fizičkih i 36 pravnih lica, od čega je 13 zahtjeva proslijeđeno putem SIENA kanala za provjeru 50 fizičkih i 12 pravnih lica.

CILJANE POTRAGE

U periodu od 1. I - 1. XI 2019, na teritoriji Crne Gore lišeno je slobode 19 lica pripadnika organizovanih kriminalnih grupa (OKG), dok je u inostranstvu lišeno slobode pet lica, pripadnika OKG, na osnovu naših međunarodnih potjernica. Crnogorska policija intenzivno i kontinuirano saraduje sa inostranim partnerima u cilju lociranja i lišenja slobode lica koja su predmet ciljanih potraga. U okviru ciljanog traganja za najtraženijim bjeguncima ključni faktor je članstvo jedinice za ciljane potrage Uprave policije Crne Gore u evropsku mrežu jedinica za ciljane potrage – ENFAST. Zahvaljujući ovom partnerstvu, stalnim kontaktima i neposrednoj saradnji naši najtraženiji bjegunci se istovremeno smatraju i najtraženijim bjeguncima na nivou zemalja članica ENFAST mreže. Trenutno se sprovodi ukupno 18 ciljanih potraga, od kojih je 14 aktivnih i četiri pasivne ciljane potrage.

INICIJATIVE – PROJEKTI – AKCIJE

INTERPOL

U periodu od 1. I - 1. XI 2019, Uprava policije je posredstvom međunarodne policijske saradnje razmijenila 52.606 informacija sa INTERPOL-om. Navedena komunikacija odvijala se kako preko I24/7 INTERPOL-ovog komunikacionog kanala iz Crne Gore, tako i preko kancelarije crnogorskog oficira za vezu u sjedištu Generalnog Sekretarijata INTERPOL-a u Lionu.

U izvještajnom periodu, nastavljena je saradnja s INTERPOL-om u sljedećim aktivnostima-oblastima: INFRA RED – ciljane potrage i razmjena informacija za lica koja

se potražuju po INTERPOL-ovim potjernicama; OPSON VII - zajednička operacija INTERPOL-a i EUROPOL-a protiv falsifikovanih prehrambenih proizvoda i/ili i pića koji ne ispunjavaju minimalne kvalitativne uslove, koja je sprovedena u periodu od decembra 2018. do aprila 2019; FTF Nexus - projekat INTERPOL-a u vezi stranih terorističkih boraca; VENNLING – projekat Interpola posvećen vršenju provjera i razmjeni informacija svih država članica INTERPOL-a sa Generalnim Sekretarijatom INTERPOL-a, u cilju identifikovanja aktivnih terorističkih grupa i pružanja analitičke podrške INTERPOL-u s ciljem poboljšanja kapaciteta država članica u borbi protiv prijetnji od terorizma (kontinuirana aktivnost). U INTERPOL-ovoj aplikaciji iARMS od strane NCB Interpola Podgorica kontinuirano se vrši unos oružja koje se potražuje na nacionalnom nivou, a u cilju njegovog pronalaženja i sprječavanja krijumčarenja ili korištenja radi izvršenja krivičnih djela u inostranstvu.

U periodu od 1. I - 1. XI 2019, Uprava policije je nastavila aktivno da koristi INTERPOL-ov FIND sistem (automatske provjere INTERPOL-ovih baza podataka za lica, dokumenata i vozila) i u istom periodu je izvršila: ukupno 12.529.738 provjera u INTERPOL-ovoj bazi traženih lica, na osnovu čega je lišeno slobode 41 lice; ukupno 13.398.484 provjera dokumenata u INTERPOL-ovoj bazi krađenih i izgubljenih dokumenata, pri čemu je utvrđeno 556 poklapanja, tj. pronađeno putnih isprava koje su se potraživale u Interpol-ovoj bazi podataka; ukupno 3.241.358 provjera vozila u INTERPOL-ovoj bazi krađenih vozila, na osnovu kojih je pronađeno i oduzeto ukupno 31 vozilo koja su se potraživala i ukupno je izvršen unos 7.786 nevažećih crnogorskih putnih isprava u INTERPOL-ovu bazu otuđenih i izgubljenih putnih isprava, u cilju sprječavanja njihove zloupotrebe i eventualnog neovlaštenog korištenja širom svijeta.

EUROPOL

U periodu od 1. I - 1. XI 2019, Uprava policije je posredstvom međunarodne policijske saradnje razmijenila 3.736 informacija sa EUROPOL-om. Navedena komunikacija odvijala se kako preko Siena komunikacionog linka iz Crne Gore, tako i preko kancelarije crnogorskog oficira za vezu u sjedištu EUROPOL-a u Hagu.

Crnogorska policija je nastavila aktivno da učestvuje u svim operativnim aktivnostima i projektima EUROPOL-a: EMPAKT projekat Vatreno oružje – POLITIČKI CIKLUS EU 2018-2021 - učestvovanje u pripremnim sastancima i godišnjim policijskim operacijama na polju borbe protiv nelegalne trgovine vatrenim oružjem „Dani zajedničke akcije na Zapadnom Balkanu”; EMPAKT PROJEKAT Nezakonite migracije - sastanak prioritetnog područja borbe protiv pomaganja nezakonitih migracija; LIFE LINE – projekat EUROPOL-a posvećen analizama finansijskih podataka zasnovanih na transakcijama izvršenim preko Western Uniona, a u cilju pružanja podrške i pomoći državam u praćenju kretanja, adresa boravka, kao i kontakata koje lica sa dostavljenih spiskova stranih terorističkih boraca (FTF) ostvaruju ne samo u regionu Zapadnog Balkana, već i šire u Evropi; Regionalna Inicijativa za borbu protiv terorizma (WBCTi) (operativni nivo za oblast borbe protiv terorizma i nasilnog esktremizma – CT & P/CVE), u okviru koje su u saradnji

sa EUROPOL-om, sve države članice inicijative dostavile podatke u cilju izrade dokumenta „Indikatori rizika od stranih terorističkih boraca“; BALKAN KARTEL - u okviru kojeg se u kontinuitetu razmjenjuju inoformacije o pripadnicima organizovanih kriminalnih grupa sa teritorije Balkana, i na osnovu kojih je do sada širom Evrope i svijeta sprovedeno niz konkretnih uspješnih policijskih operacija, sa posebnom pažnjom na vođe OKG (tzv HVT – High Value target); Radna grupa Zapadni Balkan („Western Balkan TASK FORCE“) u organizaciji Europolu Austrije u kojoj su dva službenika Uprave policije kontakt tačke 24/7, čije su aktivnosti usmjerene na krivična djela trgovina ljudima počinjenih od strane članova organizovanih kriminalnih grupa, razmjena obavještajnih podataka sa uključenim partnerima, državama članicama EU i trećim zemljama po pitanju aktuelnih istraga i hapšenja, te sprovođenje zajedničkih akcija.

Uprava policije Crne Gore posredstvom biroa Europolu, preko međunarodne policijske saradnje, kroz dostavljanje konkretnih informacija aktivno participira u pet Analitičkih projekata Europolu: COLA – krijumčarenje droge – kokaina; SMOKE – nelegalna proizvodnja i trgovina duvanskim proizvodima; SUSTRANS – analize podataka o sumnjivima finansijskim transakcijama, gdje postoji sumnja na pranje novca; TRAVELLERS – podaci o licima koja putuju u zone konflikta ili ratom zahvaćena područja, a u cilju sprovođenja terorističkih aktivnosti i CANNABIS – podaci o licima vezanim za krijumčarenje marihuane.

SELEC

U periodu od 1. I - 1. XI 2019, Uprava policije je posredstvom međunarodne policijske saradnje razmijenila 48 informacija sa SELEC-om. Navedena komunikacija odvijala se preko SELEC-ovog komunikacionog kanala iz Crne Gore sa sjedištem SELEC-a, oficirima za vezu u SELEC-u i nacionalnim fokalnim tačkama za SELEC. U okviru saradnje sa SELEC-om, crnogorska policija aktivno učestvuje u dva operativna projekta i dala je podršku trećem kandidovanom projektu SELEC-a: SIRAS (jačanje kapaciteta za borbu protiv trgovine vatrenim oružjem); FAIT (jačanje kapaciteta za borbu protiv krijumčarenja akciznih roba) i ECOFIT (opcije za jačanje istražnih alata u oblasti krijumčarenja oružja).

3.24.6.2. Kadrovski kapaciteti policije i tužilaštva u borbi protiv kriminala

Vlada je 4. IV 2019. usvojila Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji kojim je utvrđena nova organizacija Uprave policije. Osnivanjem novih organizacionih struktura osnaženi su kapaciteti policije na način što se, korišćenjem proaktivne istrage zasnovane na strateškim odlukama i analitičkim procjenama kretanja kriminala, postižu još bolji rezultati, a sve u skladu s evropskim standardima, kako organizaciono, tako i u postupanju. Smanjen je broj organizacionih jedinica i broj rukovodnih radnih mjesta na poslovima iz osnovne djelatnosti, izvršeno je objedinjavanje srodnih poslova, povećan broj radnih mjesta na operativnim poslovima i uspostavljena jasnija linija odgovornosti na svim nivoima, čime su stvoreni preduslovi za efikasnije funkcionisanje Uprave policije. Zbog složenosti organizacije i značaja poslova, poboljšanja efikasnosti i povećanja broja operativnih radnih mjesta neposrednih izvršilaca, u kriminalističkoj policiji u centrima bezbjednosti, izvršena je decentralizacija linija rada droga, privrede i kriminalističko-

obavještajne analitike, čime je, shodno problematici, određeni broj radnih mjesta presistematizovano po centrima bezbjednosti.

Formiran je Sektor za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, na koji način je crnogorska policija osnažila organizacionu strukturu i proširila kapacitete koji su spremni da odgovore svim izazovima organizovanog kriminala, sa posebnim akcentom na, suzbijanje teških krivičnih djela protiv života i tijela izvršenih od strane organizovanih kriminalnih grupa, suzbijanje teških krivičnih djela ekonomskog kriminala i sprovednje finansijskih istraga, suzbijanje krivičnih djela visokotehnološkog kriminala, suzbijanje međunarodnog krijumčarenja narkotika, kao i suzbijanje organizovanog kriminala bez obzira na visinu propisane kazne, visoke korupcije, pranja novca, terorizma, ratnih zločina itd. Sektor kroz svoje organizacione jedinice, uključujući i SPO, daje punu podršku SDT-u, o čemu svjedoče vidljivi rezultati. U Sektoru za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije sistematizovana su radna mjesta sa 92 izvršioca, uključujući Specijalno policijsko odjeljenje koje broji sistematizovana radna mjesta sa 32 izvršioca.

Takođe, formiran je Sektor za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma, čime je ukinuta Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma. Rezultati rada od formiranja Sektora do danas, govore u pravcu opravdanosti reorganizacije nekadašnje Uprave i uvođenje policijskog modela FOS-a u okviru Uprave policije. Na ovaj način je reafirmisana obaveza obveznika u pogledu izvještavanja po Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, te dosljednije primjene indikatora sumnjivih transakcija, i ponovo je uspostavljeno povjerenje i partnerski odnos između Sektora i obveznika, što je direktno rezultiralo porastom broja sumnjivih transakcija. Ovakva reorganizacija uticala je i na bolji kvalitet rada što je i dovelo do konkretnih rezultata.

U okviru Sektora kriminalističke policije, Odsjeka za međunarodnu operativnu policijsku saradnju INTERPOL-EUROPOL-SIRENE, formirana je nacionalna kontakt tačka za razmjenu informacija između ARO kancelarija, odnosno funkcionalna jedinica za povraćaj imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću. Strukturirana po italijanskom modelu, a shodno potrebama Crne Gore, određen je jedan službenik imenovan kao kontakt tačka za ARO i CARIN.

Specijalna antiteroristička jedinica i Posebna jedinica policije objedinjene su u okviru Sektora specijalne policije; formirana je Protivteroristička jedinica, Posebna jedinica policije i Jedinica za podršku, što će obezbjediti bolju funkcionalnost i sinhronizovano djelovanje.

U Sektoru granične policije, pored postojećih organizacionih jedinica, formiran je Nacionalni komunikacioni centar- NCC Podgorica.

U Specijalnom državnom tužilaštvu trenutno je zaposleno 50 lica i to: glavni specijalni tužilac, 11 specijalnih tužilaca, dva tužioca koja su privremeno upućena na rad u Specijalno državno tužilaštvo, 34 državna službenika i namještenika i dva namještenika angažovana po ugovoru o djelu.

3.24.6.3. Razmjena podataka između policije i tužilaštva

Implementacija međuagencijskog sporazuma o zajedničkom pristupu bazama podataka

Sporazum za unapređenje saradnje u oblasti suzbijanja kriminala zaključen je u Podgorici 16. X 2017. Kako je u međuvremenu došlo do izmjene Uredbe o organizaciji državne uprave, radna grupa je donijela zaključak da je potrebno da organi, koji su u međuvremenu postali nezavisni, zakluče novi sporazum. Ova procedura je u toku, i u ovom dijelu biće uključeni i Uprava za nekretnine i Centralna banka. Očekuje se da se proces potpisivanja novog Sporazuma završi do kraja 2019. Sprovođenje postojećeg Sporazuma se odvija prema planu i institucije intezivno koriste automatsku razmjenu podataka kroz svoje informacione sisteme.

3.24.6.4. Bilans ostvarenih rezultata

Prema podacima Specijalnog državnog tužilaštva, u periodu od 1. I - 1. XI 2019, u 16 predmeta donijete su naredbe o sprovođenju istrage i naredbe o proširenju istrage protiv 91 lica, za krivična djela organizovanog kriminala, podignute su optužnice u 12 predmeta protiv 64 lica, te izrečene presude na osnovu sporazuma o priznanju krivice u odnosu na 24 lica. Pokrenute su dvije finansijske istrage protiv 11 lica.

Podignute su dvije optužnice protiv dva fizička i jednog pravnog lica zbog krivičnog djela pranje novca i odnosu na sva tri lica izrečene su presude na osnovu sporazuma o priznanju krivice. Po obavještenjima Uprave policije – Sektora za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma formirano je devet predmeta, od kojih je jedan predmet ustupljen osnovnom državnom tužilaštvu, jedan predmet je arhiviran, a sedam predmeta se nalazi u fazi izviđaja.

U periodu januar - 8. oktobar 2019, Viši sud u Podgorici je imao u radu sedam predmeta protiv 21 lica. Suđenja su u toku protiv 17 lica. U istom periodu riješena su tri predmeta. U svim predmetima donijete su osuđujuće presude i okrivljenima su izrečene kazne zatvora. Ukupno je donijeto 38 presuda, donijetih na osnovu sporazuma o priznanju krivice, protiv 38 lica, zbog krivičnih djela iz oblasti organizovanog kriminala - čl. 401a, čl. 401a i čl. 300, čl.401a i čl. 405, čl. 401a i čl. 403 KZ CG (nezakonita trgovina drogom, oružjem i krijumčarenje ljudi). Kazne su izrečene u rasponu od tri mjeseca do četiri godine i dva mjeseca i novčana kazna, kao sporedna kazna 40.000 eura.

U oblasti borbe protiv organizovanog kriminala, procesuirani su učinioci i rasvijetljena četiri krivična djela protiv života i tijela (teško ubistvo tri i ubistvo u pokušaju jedno) koja su posljedica sukoba OKG. U ova četiri slučaja, SDT-u su ukupno podnijete tri krivične prijave i dvije dopune krivilne prijave protiv 15 lica, od čega za osam lica zbog osnova sumnje da su počinili krivična djela: stvaranje kriminalne organizacije, teško ubistvo, teško ubistvo u pomaganju i podstrekavanju i nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija i sedam lica zbog osnova sumnje da su kao članovi kriminalne organizacije pripremali i pokušali izvršiti krivično djelo ubistvo.

Službenici Uprave policije su u oblasti borbe protiv nedozvoljene trgovine i krijumčarenja cigaretama za period 1. I do 1. XI 2019, kroz obavještajni projekat „Merlin”, podnijeli 59

krivičnih prijava, kojima je procesuirano 65 fizičkih i dva pravna lica, zbog osnovane sumnje da su počinili 67 krivičnih djela. U okviru ovih aktivnosti zaplijenjeno je 30.679,4 šteke cigareta, čija vrijednost iznosi 487.187,20 eura.

U oblasti suzbijanja krijumčarenja cigareta i utaje poreza i doprinosa, realizacijom kriminalističkog istraživanja „Zlatnik“, podnijeta je krivična prijava i pet dopuna krivične prijave, protiv devet fizičkih i jednog pravnog lica, zbog osnova sumnje da su izvršili krivična djela: stvaranje kriminalne organizacije iz čl. 401a KZCG, krijumčarenje u pokušaju iz čl. 265 u vezi s čl. 20 KZCG, krijumčarenje putem pomaganja iz čl. 265 u vezi s čl. 25 KZCG, krijumčarenje u produženom trajanju iz čl. 265 u vezi s čl. 49 KZCG i utaja poreza i doprinosa iz čl. 264 KZ CG u vezi s čl. 5 Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela. Materijalna šteta počinjena ovim krivičnim djelima iznosi oko 2,5 miliona eura na štetu budžeta CG. Ukupna količina oduzetih cigareta iznosi 2884 paketa.

ODUZIMANJE IMOVINE

Trajno oduzimanje imovine

U 2019. nastavljen je trend rasta broja postupaka za oduzimanje imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću. U izvještajnom periodu, pred Višim sudom u Podgorici je vođeno 10 postupaka za oduzimanje imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću zbog krivičnih djela iz oblasti visoke korupcije, organizovanog i opšteg kriminala. U svim postupcima je donijeta odluka.

Postupak za trajno oduzimanje imovine od osuđenog M. M. je okončan rješenjem Višeg suda u Podgorici. Od osuđenog je trajno oduzeta stambena jedinica, površine 193m², koja se nalazi na teritoriji Budve. Istim rješenjem odbijen je zahtjev Specijalnog državnog tužilaštva kojim je traženo da se od osuđenog M.M. oduzme pravo svojine na pet nepokretnosti koje pripadaju katastarskom operatu Prijedor II, jer je tužilac u završnom izlaganju odustao od zahtjeva za trajno oduzimanje tih nepokretnosti. Odbijen je kao neosnovan zahtjev Specijalnog državnog tužilaštva kojim je traženo da se od trećeg lica M.P.T. oduzme pravo susvojine u obimu 1/3 na stambeno poslovnoj jedinici koja se nalazi u Tivtu, kao i zahtjev da se od trećeg lica P.I. oduzme pravo svojine na stambenoj jedinici površine 123 m², poslovnom prostoru površine 40 m² i garažnom mjestu površine 18 m², koje se nalaze na teritoriji Budve.

Privremene mjere obezbjeđenja i privremeno oduzimanje imovine

U periodu oktobar - novembar 2019, Viši sud u Podgorici je u dva predmeta odredio privremene mjere obezbjeđenja. U predmetu protiv deset okrivljenih lica zbog krivičnog djela zloupotreba službenog položaja iz čl. 416 st. 3 u vezi st. 1 KZ CG i zloupotreba službenog položaja iz čl. 416 st. 3 u vezi st. 1 KZ CG putem pomaganja u vezi čl. 25 KZ CG, koja djela su izvršena na organizovan način iz čl. 22 tač. 8 ZKP, sud je odredio privremenu mjeru obezbjeđenja - zabranu raspolaganja nepokretnostima uz zabilježbu zabrane u katastru nepokretnosti u odnosu na nepokretnosti cca 8.156 m². U drugom predmetu, protiv tri okrivljena pravna lica i 3 fizička lica, zbog krivičnih djela stvaranje kriminalne

organizacije iz čl. 401a KZ CG, prevara iz čl. 244 KZ CG, pranje novca iz čl. 268 KZ CG i falsifikovanje isprave iz čl. 412 KZ CG, sud je odredio privremenu mjeru obezbjeđenja - zabrana raspolaganja nepokretnostima uz zabilježbu zabrane u katastru nepokretnosti u odnosu na nepokretnosti (stambene zgrade, dvorišta i poslovni prostori).

3.24.6.5. Zaštita svjedoka

U predmetima koji su u nadležnosti Specijalnog državnog tužilaštva, sproveden je Program zaštite svjedoka prema tri lica. Preduzimane su aktivnosti u smislu pružanja i sprovođenja mjera vansudske zaštite svjedoka, a u skladu sa zahtjevom dobijenim od Glavnog ravnatelja - Ravnateljstva policije, MUP-a R. Hrvatske, koji se odnosi na organizaciju i dovođenje uz zaštitu radi svjedočenja određenog broja bivših logoraša iz logora Morinj i Kumbor, sprovedene su mjere vansudske zaštite prema 25 lica. Na osnovu Sporazuma o razumijevanju i saradnji u oblasti zaštite i podrške svjedocima i drugim učesnicima u krivičnom postupku i posredstvom starijeg menadžera Sekcije za žrtve i svjedoke Međunarodnog krivičnog suda (International Criminal Court – ICC) u Hagu, u odnosu na međunarodni predmet relokacije svjedoka, koordinirane su zajedničke operativne aktivnosti i primjenjivane su mjere zaštite i podrške prema jednom licu u Programu zaštite svjedoka.

3.24.6.6. Dešavanja u oblasti lakog i malokalibarskog naoružanja

U periodu od 1. I do 1. XI 2019. privremeno je oduzeto 813 komada oružja, od čega 414 komada vatrenog oružja. U ilegalnom posjedu građana pronađeno je i oduzeto 200 komada vatrenog oružja.

3.24.6.7. Prevencija i kapaciteti u oblasti računarskog kriminala

U Upravi policije - Sektoru za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, uspostavljena je Grupa za suzbijanje krivičnih djela visokotehnološkog kriminala. U ovoj Grupi, povećan je broj izvršilaca – umjesto dosadašnja tri izvršioca, novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji predviđeno je pet izvršilaca. Trenutno su angažovana tri izvršioca, a u narednom periodu slijedi popunjavanje radnih mjesta sa visokokvalifikovanim kadrom, sa ciljem efikasnije i djelotvornije borbe protiv svih vrsta i oblika visokotehnološkog kriminala.

U periodu od 1. I – 1. XI 2019, inicirana su 83 predmeta na lokalnom i međunarodnom nivou, dok su u istom periodu podnijete četiri krivične prijave, protiv sedam lica, od kojih protiv šest fizičkih i jednog pravnog lica, zbog osnova sumnje da su izvršili krivična djela iz oblasti visokotehnološkog kriminala.

U Forenzičkom centru postoji grupa u okviru koje se vrše informaciono-tehnološka vještačenja. Trenutno su angažovana tri visokokvalifikovana izvršioca i obučena s ciljem efikasnije i djelotvornije borbe protiv svih vrsta i oblika visokotehnološkog-računarskog kriminala. Formirana je forenzička laboratorija za ispitivanje informacionih tehnologija koja je zahvaljujući donacijama OEBS-a opremljena s dvije forenzičke radne stanice (od kojih je jedna po tehničkim specifikacijama jedinstvena u Crnoj Gori i predstavlja sastavni

dio opreme najvećih forenzičkih laboratorija za ispitivanje informacionih tehnologija u svijetu) i jednom mobilnom forenzičkom radnom stanicom. Na navedenim radnim stanicama su implementirana tri forenzička softvera za analizu internet komunikacija na više vrsta uređaja, forenziku računara i računarske opreme (Internet Evidence Finder) i forenziku mobilnih telefona (UFED i XRY). U periodu od 1. I – 1. XI 2019, odrađena su 42 vještačenja zbog osnova sumnje da su izvršena krivična djela iz oblasti visokotehnološkog-računarskog kriminala u kojim je izvršeno ispitivanje 126 uzoraka.

3.24.6.8. Prevencija i kapaciteti u oblasti pranja novca

Normativni okvir

Vlada je 7. XI 2019. utvrdila Predlog izmjena Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma i uputila ga Skupštini na usvajanje, kojim se definiše pozicija finansijsko-obavještajne jedinice u okviru Uprave policije.

Standardne operativne procedure za finansijske istrage usvojene su na sjednici Vrhovnog državnog tužilaštva od 25. XI 2019. i proslijeđeni svim tužilaštvima.

Bilans ostvarenih rezultata

U periodu jul-oktobar 2019, Sektor za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma u Upravi policije (SSPNFT) ukupno je otvorio 218 novih predmeta što je za 50% više od broja predmeta iz uporednog perioda 2018. Takođe, evidentan je značajan rast otvorenih predmeta na osnovu podataka od banaka – za četiri mjeseca 138 predmeta, dok je u čitavoj 2018. otvoreno 202 predmeta. Od obveznika je primljeno obavještenje o 155 sumnjivih transakcija, što je u poređenju s uporednim periodom 2018. više za 100%. Na osnovu dobijenih izvještaja o sumnjivim transakcijama, te izvještaja o gotovinskim transakcijama, kao i informacijama drugih državnih organa, a naročito proaktivnim radom SSPNFT-a, ostvorena je ključna uloga i svrha postojanja SSPNFT-a, a to je blokada i obustavljanje transakcija za koje postoje indicije da predstavljaju pranje novca. Tako je za samo četiri mjeseca izdato 18 naloga za privremeno obustavljene transakcije, što je u odnosu na uporedni period 2018. više za 250% ili dva i po puta. U četiri blokade izvršene od strane SSPNFT u periodu jul-oktobar 2019. su u cjelokupnom iznosu od 1.747.927 eura potvrđene od strane tužilaštva i donijeta privremena mjera zabrane raspolaganja tim novčanim sredstvima do okončanja postupka. Ovaj podatak govori u prilog činjenici da je kvalitet finansijsko-obavještajnih izvještaja koji su pratili blokade novčanih sredstava za četiri lica, u trajanju od 72 sata bio na visokom nivou i davao dovoljno materijala nadležnom tužilaštvu da odmah utvrdi postojanost osnova sumnje da blokirani novac potiče od pranja novca i da odmah preduzme dalje mjere shodno svojim ovlašćenjima. Takođe, u istom periodu 2019. dat je nalog za kontinuirano praćenje računa 13 fizičkih i pravnih lica, čiji je trenutni iznos oko 5.400.000 eura. Dosadašnji rezultati već sad ukazuju na opravdanost ovakve organizacione promjene i pozitivnog uticaja na kvalitet informacija koje se kreiraju u finansijsko-obavještajnoj jedinici kroz povećanje broja novootvorenih predmeta u odnosu na uporedni period prošle godine za oko 50%, povećanje broja prijavljenih sumnjivih transakcija za 200% (preko dva puta), povećanje

broja prijavljenih dnevnih transakcija za 40%, vrijednost blokiranih sredstava od oko dva miliona eura, od čega je tužilaštvo potvrdilo i produžilo blokade za preko 1.7 miliona eura; aktivno učešće u predmetima pranja novca iniciranim na osnovu informacija finansijsko-obavještajne jedinice.

Takođe, u oblasti suzbijanja krivičnih djela pranje novca, službenici Sektora za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije u Upravi policije podnijeli su jednu krivičnu prijavu i jednu dopunu krivične prijave SDT-u, protiv devet fizičkih i tri pravna lica, realizacijom kriminalističkih istaživanja: „Bolt“ (dopuna krivične prijave, protiv tri lica, zbog osnova sumnje da su počinila krivično djelo pranje novca u iznosu od 8.000.000 eura); „Trojanac“ (podnijeta je krivična prijava protiv šest fizičkih i tri pravna lica, zbog osnova sumnje da su izvršili krivična djela: stvaranje kriminalne organizacije, pranje novca, pranje novca putem podstrekavanja i pranje novca u vezi čl. 5 Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela. Prema operativnim podacima, sumnja se da su prijavljeni izvršili pranje novca u iznosu od oko 25 miliona eura).

Kod Višeg suda u Podgorici su u radu četiri predmeta zbog krivičnog djela pranje novca. Riješena su dva predmeta, dok su dva predmeta u radu protiv 13 okrivljenih. U dva riješena predmeta, zbog krivičnog djela pranje novca iz čl. 268 KZ CG i krivičnog djela utaja poreza iz čl. 264 st. 3 u vezi st. 1 KZ CG, sud je donio osuđujuće presude, na osnovu sporazuma o priznanju krivice, protiv dva okrivljena fizička lica i jednog okrivljenog pravnog lica, a kojim presudama su im izrečene kazne zatvora i novčane kazne u ukupnom iznosu 83.000 eura. Pored toga, sud je, na ime imovinsko-pravnog zahtjeva dosudio oštećenoj - Poreskoj upravi iznos od 89.820,00 eura i obavezao okrivljenog da uplati novčane iznose od po 3.000 eura određenim javnim ustanovama. Sud je takođe, oduzeo novac u iznosu od 20.000 eura, u skladu sa čl. 268 st. 6 KZ CG.

Međunarodna i regionalna saradnja

U skladu s pravilima EGMONT globalne mreže finansijsko obavještajnih jedinica, članstvo u EGMONT-u ne pripada državama, već finansijsko-obavještajnim jedinicama. Zbog činjenice da je Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma prestala da postoji kao takva, nova finansijsko-obavještajna jedinica Sektor za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma u okviru Uprave policije, mora ponovo da aplicira za članstvo u EGMONT. Radi se o redovnom postupku da svaka nova finansijsko-obavještajna jedinica mora aplicirati za članstvo u EGMONT-u, bez obzira što se radi o istoj državi. Uprava policije sprovodi aktivnosti na ponovnom apliciranju za članstvo u EGMONT-u. U tom pravcu, Vlada je 7. XI 2019. utvrdila Predlog izmjena zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma koji definiše poziciju finansijsko-obavještajne jedinice u okviru Uprave policije. Nakon usvajanja zakona u Skupštini, podnijeće se aplikacija za članstvo, nakon čega započinje proces prijema finansijsko-obavještajne jedinice Crne Gore u punopravno članstvo EGMONT mreže. U međuvremenu, razmjenjuju se podaci s inostranim finansijsko-obavještajnim jedinicama, koristeći alternativne kanale sigurne komunikacije.

3.24.6.9. Prevencija i kapaciteti u oblasti borbe protiv trgovine ljudima

Strategijski okvir

U februaru 2019. usvojena je nova Strategija za borbu protiv trgovine ljudima za period 2019-2024. i Akcioni plan za praćenje sprovođenja strategije za 2019. Strategijom se težište stavlja na četiri ključne oblasti, a to su: 1. Prevencija trgovine ljudima; 2. Zaštita žrtava trgovine ljudima; 3. Odgovor krivičnog pravosuđa/krivično gonjenje i 4. Partnerstvo, koordinacija i međunarodna saradnja.

Bilans ostvarenih rezultata

Na instucionalnom planu za praćenje sprovođenja Strategije za borbu protiv trgovine ljudima u septembru 2019. donijeto je Rješenje o formiranju Koordinacionog tijela za praćenje implementacija strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2019-2024. Koordinaciono tijelo čine predstavnici: Vrhovnog suda, Vrhovnog državnog tužilaštva, Institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstva zdravlja, Ministarstva prosvjete, Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva održivog razvoja i turizma, Ministarstva kulture, Ministarstva finansija, Uprave policije, Uprave za inspekcijske poslove, kao i predstavnik nevladine organizacije. Rukovodilac ovog tima je načelnik Odjeljenja za borbu protiv trgovine ljudima. Do sada su održana tri sastanka Koordinacionog tijela. Koordinaciono tijelo je pripremilo nacrt Akcionog plana za implementaciju Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za 2020. u novembru 2019. i uputila ga na mišljenje Generalnom sekretarijatu Vlade.

U dijelu identifikacije. Ministarstvo unutrašnjih poslova je uz podršku IOM-a izradilo Standardne operativne procedure za identifikaciju žrtava trgovine ljudima. Dokument se sastoji iz opšteg i posebnog dijela. Opšti dio definiše polazni osnov, međunarodni i nacionalni pravni okvir, osnovne pojmove, principe i strukturu Standardnih operativnih procedura, kao i sastav i nadležnosti Tima za formalnu identifikaciju zrtava. Posebni dio dokumenta detaljno objašnjava korake koje je neophodno preduzeti u cilju inicijalne pomoći, zaštite i upućivanja lica za koja se predpostavlja da su žrtve trgovine ljudima i kvalitetno sprovedenog postupka njihove formalne identifikacije

U cilju operacionalizacije primjene predmetnih Standardnih operativnih procedura, u novembru 2019. je formiran Tim za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima, koji čine predsjednik, sekretar i tri stalna člana. Predsjednik Tima je doktor medicine, članovi su psiholog Iz Zavoda sa socijalnu i dječiju zaštitu i predstavnik Uprave policije (Odsjek za suzbijanje trgovine ljudima, krijumčarenja i ilegalnih migracija), socijalni radnik iz mjesno nadležnog Centra za socijalni rad, sekretar Tima je predstavnicu Odjeljenja za borbu protiv trgovine ljudima. Zadaci Tima su da iskoordinira inicijalno upućivanje i zaštitu lica za koja se pretpostavlja da je žrtva trgovine ljudima; sprovede postupak formalne identifikacije žrtava trgovine ljudima; ostvaruje komunikaciju i saradnju sa lokalnim partnerima; obilazi lokacije na kojima borave ranjive kategorije; o rezultatima svog rada kvartalno informiše Ministra unutrašnjih poslova. Članovi Tima dostupni su 24h i u slučaju potrebe će izaći na teren kao podrška u konkretnom slučaju. Predloženi

model predviđa da se status žrtve može dobiti i po osnovu ugrožavanja ljudskih prava, a ne i samo ukoliko su žrtve predmet krivičnog djela trgovine ljudima.

Ministarstvo unutrašnjih poslova aktivno učestvovalo u izradi Protokola o postupanju organa, ustanova i organizacija u CG sa djecom uključenom u život i rad na ulici, čiju je izradu inicirala Institucija zastitnika ljudskih prava i sloboda i isti je potpisalo. Protokolom se definiše postupanje svih službenih lica i drugih stručnjaka koji obavljaju poslove od značaja za zaštitu djece koja su uključena u život i rad na ulici (policija, centri za socijalni rad, druge ustanove i pružaoci usluga socijalne zaštite, zdravstvene ustanove, vaspitno-obrazovne ustanove, organizacije i dr).

Prikaz sprovedenih obuka

Realizovane su sljedeće obuke za službenike Ministarstva unutrašnjih poslova: tri obuke na temu: „Jačanje nivoa svijesti o fenomenu trgovine ljudima na lokalnom nivou“ za predstavnike lokalnih parlamenata i organa lokalne samouprave, za ukupno 41 predstavnika lokalnih parlamenata/organa lokalne uprave (Podgorica, 24. VI; Bijelo Polje, 21. VI i Tivat, 13. XI). Tri multisektorske obuke kojima je prisustvovalo ukupno 35 predstavnika različitih službi na temu: „Jačanje vještina rane identifikacije i upućivanje potencijalnih slučajeva trgovine ljudima u Crnoj Gori sa posebnim osvrtom na multiagencijsku saradnju“ održane su u Podgorici (21. VI), Tivtu (14. X) i Bijelom Polju (19. X). Strukturu učesnika na ovim obukama čine predstavnici Uprave za inspeksijske poslove, Uprave policije, Zavoda za zapošljavanje, Komunalne policije i Prihvatišta za strance. Četiri obuke na temu „Uloga zdravstvenih radnika u borbi protiv trgovine ljudima“ za zdravstvene radnike za ukupno 39 učesnika održane su u Bijelom Polju (23. X i 12. XI), Baru (27. XI) i Tivtu (25. XI). Pored toga, u organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva održivog razvoja i turizma organizovane su dvije obuke o zaštiti djece od seksualne eksploatacije u putovanjima i turizmu koja su bile namijenjene hotelijerima iz južne i centralne regije. Obuke su održane u Baru (24. VI) i Podgorici (4. XI). Učešće je uzelo 20 predstavnika turističke privrede - hotelijera. Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava organizovali su dvije obuke pod nazivom „Mehanizmi borbe protiv sklapanja ranih/dječijih/ugovorenih brakova u RE zajednici“, u Tivtu, (17-18. IX) i Bijelom Polju (24-25. X) Obuke je prošlo 48 predstavnika različitih institucija - Uprave policije, tužilaštva, sudstva, zdravstva, obrazovanja, Zavoda za zapošljavanje i centara za socijalni rad na lokalnom nivou. U saradnji Misije OEBS-a i MUP-a u Podgorici je 26-27. IX 2019. održana specijalistička obuka za predstavnike sudstva, tužilaštva i policije vezano za primjenu Smjernica za nekažnjavanje žrtava trgovine ljudima. Ministarstvo prosvjete, u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova/Odeljenjem za borbu protiv trgovine ljudima organizovalo je trodnevnu obuku na teme: „Integrisanje principa prevencije u borbi protiv trgovini ljudima u obrazovni sistem Crne Gore“ i „Prevencija ranih ranih i ugovorenih brakova i ekonomske eksploatacije djece kroz obrazovni sistem“. Obuka je održana u Podgorici (20-22. XI) i istoj su prisustvovali direktori, nastavnici i zaposleni u

pedagoško-psihološkim službama osnovnih i srednjih škola sa teritorije opština Podgorice i Tuzi.

Na planu podizanja nivoa svijesti šire javnosti o fenomenu trgovine ljudima u okviru projekta koji Terres de Hommes realizuje u Crnoj Gori i zemljama regiona, izrađen je novi TV spot koji je distribuiran medijskim kućama na emitovanje, kojim se javnosti bližim čine informacije o oblicima eksploatacije kojima su žrtve trgovine ljudima izložene sa posebnim osvrtom na prisilne i ugovorene brakove i ekonomsko iskorišćavanje djece. Takođe u spotu se promovise način prijavljivanja eventualne sumnje na izvršenje djela trgovine ljudima kroz vidljivost SOS telefona za žrtve trgovine ljudima 11 6666 koji je dostupan 24 sata, 7 dana u nedjelji i pozivi na koji su besplatni i anonimni.

Službenici Uprave policije korisnici su IOM projekta „Jačanje kapaciteta nacionalnih institucija Crne Gore za borbu protiv krijumčarenja i trgovine ljudima“, koji se realizuje kroz sprovođenje obuka u tri faze (sve tri sprovedene). Predavači su bili eksperti iz oblasti krivičnih dijela trgovine ljudima, a bazirane su na identifikaciji žrtava i prepoznavanju krivičnih dijela. U ovom projektu, osim službenika Odsjeka za suzbijanje krivičnih dijela krijumčarenja, trgovine ljudima i ilegalnih migracija, uključene su i kontakt tačke na nivou centara i odjeljenja bezbjednosti, kao i službenici Sektora granične policije. Ove obuke korisne su i u dijelu kasnijeg sprovođenja Standardnih operativnih procedura, a pohađalo ih je ukupno 16 službenika kriminalističke policije koji su određeni kao kontakt osobe za oblast trgovine ljudima ispred CB i OB.

Takođe, 15 službenika UP (Odsjeka i kontakt tačke) pohađali su obuku na temu „Borba protiv trgovine ljudima, svodništva i seksualne eksploatacije, posebno na međunarodnom nivou“. Dvije obuke na temu „Jačanje vještine rane indentifikacije i upućivanja potencijalnih slučajeva trgovine ljudima u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na multiagencijsku saradnju“, pohađalo je ukupno deset službenika UP.

Međunarodna i regionalna saradnja

U dijelu međunarodne i regionalne saradnje, nastavljena je saradnja sa Sekretarijatom konvencije Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima i ekspertskim tijelom GRETA. III krug evaluacije implementacije Konvencije Savjeta Evrope u odnosu na Crnu Goru otpočeo je slanjem upitnika koji je Crnoj Gori dostavljen 21. VI 2019.

Vlada je 24. X 2019. usvojila Predlog odgovora na Upitnik ekspertske grupe Savjeta Evrope GRETA u okviru trećeg kruga evaluacije implementacije Konvencije SE za borbu protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori. Nakon usvajanja odgovori na upitnik dostavljeni su Izvršnom sekretarijatu ekspertske grupe za praćenje implementacije Konvencije Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima GRETA.

Crna Gora učestvuje u projektu Regionalne inicijative za migracije, azil i izbjeglice MARRI, koji se u saradnji sa Ministarstvom za ekonomsku saradnju i razvoj Njemačke realizuje na temu „Prevenција i sprečavanje trgovine ljudima i krijumčarenja migranata na prostoru Zapadnog Balkana“. U okviru ovog Projekta u Skoplju je održana radionica u

februaru 2019. Projekat je zvanično otpočeo sa implementacijom u novembru 2019. na sastanku koji je održan u Podgorici (27. XI) kada je održan prvi sastanak upravljačke grupe projekta.

Prikaz statističkih podataka

U periodu 1. I – 1. XI 2019, službenici Uprave policije podnijeli su dvije krivične prijave i jedan izvještaj o dopuni krivične prijave, protiv tri lica, zbog postojanja osnovane sumnje da su izvršili krivično djelo trgovina ljudima. U ovim predmetima identifikovane su tri žrtve trgovine ljudima. U istom periodu, sprovodile su se aktivnosti na sedam predmeta iz ove oblasti od čega se na tri predmeta sprovode aktivnosti kroz primjenu mjera tajnog nadzora, a u četiri se sprovode izviđajne radnje i prikupljanje korisnih i relevantnih dokaza koji bi koristili u daljem toku istrage, a sve u saradnji sa rukovodiocem Operativnog tima za trgovinu ljudima.

Prema podacima Državnog tužilaštva, trenutni bilans rezultata u oblasti borbe protiv trgovine ljudima je devet predmeta, koje je evidentirao Operativni tim za borbu protiv trgovine ljudima, a koji su formirani povodom izvršenja krivičnog djela trgovina ljudima i to: šest predmeta u radu kod Višeg državnog tužilaštva u Podgorici od kojih se dva predmeta nalaze u fazi istrage a ostala četiri u fazi izviđaja, jedan predmet dostavljen je Višem državnom tužilaštvu u Bijelom Polju na nadležnost, dok su dva predmeta dostavljena na nadležnost Specijalnom državnom tužilaštvu, jer iz podataka u spisima predmeta proizilaze osnovi sumnje da bi se moglo raditi o vršenju krivičnom djelu trgovina ljudima na organizovan način. Takođe, jedan predmet ustupljen je Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici zbog krivičnog djela iz nadležnosti tog tužilaštva, dok je u dva predmeta Višeg državnog tužilaštva u Podgorici, nakon preduzetih radnji i izvršenih provjera, ocijenjeno da nema elemenata krivičnog djela trgovine ljudima.

Viši sud u Podgorici je u odnosu na jednu žrtvu 16. IV 2019. donio presudu broj 87/17 protiv dva učinioca, kojom je jedno lice za krivično djelo trgovina ljudima iz člana 444 stav 3 u vezi stava 2 i 1 KZCG i produženo krivično djelo silovanje iz člana 204 stav 4 u vezi stava 1 KZCG osuđeno na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 17 godina, a drugo lice zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz člana 444 stav 3 u vezi stava 2 i 1 KZCG i produženog krivičnog djela silovanje pomaganjem iz člana 204 stav 4 u vezi stava 1 u vezi člana 25 KZCG, osuđeno na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 15 godina.

Pred Višim sudom u Podgorici, u toku je jedan postupak zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz čl. 444 KZ CG. Nastavak pretresa je zakazan za 4. XII 2019. Presuda je postala pravosnažna 7. XI 2019.

3.24.7. Borba protiv terorizma

3.24.7.1. Strategijski okvir

U toku je priprema Strategije za prevenciju i suzbijanje terorizma, pranja novca i finansiranja terorizma za period 2019-2023, koja je usklađena s Programom rada Vlade

i ostalim strateškim dokumentima, a predstoji javna rasprava, nakon čega će se pristupiti njenom donošenju.

Pripremljena je nova Strategija suzbijanja nasilnog ekstremizma za period 2020-2024, s Akcionim planom za 2020, koja je upućena Evropskoj komisiji na mišljenje. Planirano je da Strategija bude usvojena tokom januara 2020.

Tokom foruma EU - Zapadni Balkan koji je održan u Skoplju 18. i 19. novembra, ministar unutrašnjih poslova i evropski komesar za migracije, unutrašnje poslove i državljanstvo su potpisali Sporazum o sprovođenju Zajedničkog akcionog plana za borbu protiv terorizma, kojim će se obezbijediti dalje jačanje kapaciteta u dijelu prevencije i suzbijanja terorizma i nasilnog ekstremizma.

Biro za operativnu koordinaciju je u maju 2019. obrazovao Tim za pomoć i zaštitu, koga čine predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva prosvjete, Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave policije, jedinica lokalne samouprave i nevladinog sektora. Zadatak ovog Tima je da sagleda svaki pojedinačan slučaj gdje postoji sumnja da se radi o elementima nasilnog ekstremizma ili radikalizma koja vodi ka terorizmu, a koji nije procesuiran nadležnim organima zbog počinjenog krivičnog djela ili prekršaja.

Crna Gora je jedina država regiona koja je oformila Nacionalnu platformu za borbu protiv nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu. Platforma ima za cilj da kroz dijalog različitih segmenata društva omogući bolje razumijevanje ovog fenomena, kako bi se kao društvo u cijelini borili protiv nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu.

3.24.7.2. Prikaz statističkih podataka

Kroz CT Sienu (komunikacioni kanal koji koriste Jedinice za borbu protiv terorizma) razmijenjeno je ukupno 369 komunikacija, od kojih 321 zaprimljenih i 48 poslatih poruka, uz napomenu da broj razmijenjenih poruka iz jula i avgusta nije prikazan, jer statistika nije bila dostupna usled tehničkih problema u Europolu.

Kapaciteti Uprave policije

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave policije od 4. IV 2019, formiran je Sektor za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, u okviru kojeg funkcioniše Specijalno policijsko odjeljenje, a u okviru njega Grupa za istrage krivičnih djela organizovanog kriminala, terorizma i ratnih zločina, koja broji 15 službenika.

Regionalna i međunarodna saradnja

U periodu 1. I – 1. XI 2019, službenici Uprave policije su koristili usluge EUROPOL-a, kroz komunikaciju posredstvom Odsjeka za međunarodnu operativnu policijsku saradnju INTERPOL-EUROPOL-SIRENE i Oficira za vezu. Saradnja sa odnosila na razmjenu podataka o stranim terorističkim borcima i osobama koje se mogu dovesti u vezu sa terorističkim organizacijama. Pored navedenog, službenici Uprave policije aktivno

učestvuju u radu EUROPOL-ovog analitičkog projekta „TRAVELERS“ koji se odnosi na strane terorističke borbe i aktivno su razmjenjivali podatke korišćene za izradu EUROPOL-ovog dokumenta – Izvještaja o stanju i trendovima u oblasti terorizma („TE-SAT“).

Službenici Uprave policije, u saradnji sa EUROPOL-om, US agencijama, i u okviru Inicijative za borbu protiv terorizma (WBCTi) razmjenili su sve raspoložive finansijske podatke (podaci iz realizovanih WU transakcija); razmjena navedenih finansijskih podataka koja se vrši u okviru Europolovog projekta „LIFELINE“. Navedene informacije tiču se ostvarenih novčanih transakcija crnogorskih državljana za koje su unaprijed dostavljeni podaci u skladu sa gore pomenutim kategorijama definisanim od strane EUROPOL-a. Posredstvom EUROPOL-ovog komunikacionog kanala CT SIENA vrši se stalna međunarodna razmjena informacija između nacionalnih Jedinica za borbu protiv terorizma, među državama članicama EU, državama Zapadnog Balkana, kao i drugim državama koje nisu članice EU, a koje su operativni partneri EUROPOL-a. Ovu razmjenu informacija uvijek prate neophodne unakrsne provjere koje se vrše na nacionalnom nivou. Sa EUROPOL-om se razmjenjuju dostupne informacije o građanima (muškarcima i ženama) koji se vrate sa stranih ratišta.

3.24.8. Saradnja u oblasti droga

3.24.8.1. Strategijski okvir

Vlada je 21. III 2019. utvrdila novi Akcioni plan za 2019-2020. za primjenu Strategije Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020. Saradnja sa Evropskim centrom za monitoring u oblasti droga (EMCDDA) nastavlja se kroz novi IPA 7 Projekat tehničke saradnje sa državama Zapadnog Balkana, koji finansira Evropska komisija.

Preporuke iz Mape puta predložene od strane EMCDDA, biće realizovane tokom IPA 7 projekta sa EMCDDA, u mjeri mogućega i u skladu sa važećim zakonodavnim okvirom, dok se dio preporuka već realizuje i planiran je važećim strateškim dokumentom i novim akcionim planom za period 2019-2020. za sprovođenje Strategije Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020. Ministarstvo zdravlja je organizovalo prvu zvaničnu posjetu Crnoj Gori direktora EU agencije za monitoring droga, sa saradnicima, u cilju upoznavanja relevantnih institucija sa ulogom i mandatom ove EU agencije, a u svijetlu budućeg članstva Crne Gore u EMCDDA. Posjeta je realizovana 17. i 18. jula 2019.

Kao realizacija jedne od preporuka je i obrazovanje višesektorske radne grupe za pitanja pojave novih psihoaktivnih supstanci i sistem ranog upozorenja. Ministarstvo zdravlja je iniciralo obrazovanje ove radne grupe i dobili smo već povratno od institucija delegirane članove. Ova aktivnost je nadogradnja već postojećeg kontinuiranog praćenja oblasti, a

u skladu sa nacionalnim potrebama i preporukama Evropske komisije i Evropske agencije za monitoring droga.

OEBS je podržao održavanje Regionalne konferencije održane u Podgorici (25-26. XI 2019) na temu: „Savremeni izazovi za društva - pojava novih psihoaktivnih supstanci, kao globalna prijetnja za bezbjednost i zdravlje društva“.

Crna Gora u kontinuitetu zaprima notifikacije iz EU Sistema za rano upozorenje, koje bivaju analizirane u saradnji Forenzičkog centra Uprave policije, Agencije za lijekove i Ministarstva zdravlja. U skladu s predviđenom procedurom EU sistema za rano upozorenje, dostavljene su dvije notifikacije koje je pripremio Forenzički centar, Grupa za hemijska ispitivanja, a koje se odnose na vještačenje zaplijenjenih psihoaktivnih supstanci, putem namjenskog EU formulara koji se šalje istovremeno u EMCDDA i u EUROPOL.

U toku je izrada godišnjeg izvještaja o drogama, po standardima EMCDDA, a za koji smo prikupili sve potrebne priloge od institucija koje imaju tražene podatke i informacije po datim indikatorima. U kvalitetnoj i efikasnoj komunikaciji između institucija, kroz mrežu kontakt službenika, obezbijedena je izrada i dostava priloga Ministarstvu zdravlja, koje finalizuje izvještaj i dalje ga šalje u EU agenciju za monitoring.

Nastavljeno je učešće i tekućem Regionalnom programu UNODC, a takođe i aktivno učešće u izradi predloga aktivnosti za matricu nastupajućeg novog UNODC Regionalnog programa za period 2020-2023.

3.24.8.2. Bilans ostvarenih rezultata

U periodu od 1. I – 1. XI 2019, na teritoriji Crne Gore, ukupno je zaplijenjeno 1.949 kg i 704 gr opojne droge.

Regionalna i međunarodna saradnja

Ostvarena je neposredna komunikacija sa partnerima na regionalnom i međunarodnom nivou, a posebno sa američkom DEA (Kancelarijom u Zagrebu), britanskim NCA (Kancelarijom u Beogradu), EUROPOL-om, oficirom za vezu Njemačke, kao i sa svim službama iz regiona. Crna Gora je na sastanku EUROPOL-a održanom u septembru, dobila poziv da postane dio Operativne grupe EUROPOL-a pod imenom „Balkan Cartel“, koja se bavi istragama OKG koje vrše krijumčarenje kokaina na globalnom nivou.

Uprava policije je, u proteklih deset mjeseci 2019, u koordinaciji sa Specijalnim tužilaštvom, sprovodila aktivnosti u šest predmeta na međunarodnom nivou. SDT-u podnijeto je sedam krivičnih prijava i tri dopune krivične prijave, protiv 36 lica, zbog osnova sumnje da su izvršili krivična djela stvaranje kriminalne organizacije i neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga, realizacijom kriminalističkih istaživanja: „Manjifiko“ - u saradnji sa međunarodnim partnerima, Specijalnom državnim tužiocu podnijeta je krivična prijava protiv 11 lica, zbog osnova sumnje da su počinila krivična djela: stvaranje kriminalne organizacije i neovlašćena

proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga. Ova lica se terete da su prokrijumčarila 18 kilograma kokaina; „Kargo“ - Specijalnom državnom tužiocu podnijeta je krivična prijava i tri dopune krivične prijave, protiv 13 lica, među kojima su dva člana ogranka OKG Kalač, koji djeluje u Nikšiću, zbog osnova sumnje da su izvršili krivična djela: stvaranje kriminalne organizacije i neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga; podnijeta je krivična prijava protiv četiri lica, od kojih protiv tri strana državljanina, zbog osnova sumnje da su počinila krivična djela stvaranje kriminalne organizacije i neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga; „Martini“ - u saradnji sa Pokrajinskom kriminalističkom policijom Donje Saksonije, Hanover, SR Njemačka, Specijalnom državnom tužilaštvu podnijeta je krivična prijava protiv tri lica. Ova kriminalna organizacija se sumnjiči da je u periodu od sredine februara do 21. XI 2017, u tri navrata, prokrijumčarila opojnu drogu marihuanu iz Albanije za Njemačku i to: krajem februara 2017. u količini od 160 kg, 18. VIII 2017. u količini od 262 kg i 21. XI 2017. u količini od 163,2 kg. U Podgorici su lišena slobode dva lica, dok se treće lice nalazi u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija; u saradnji sa SDT i Vojnom policijom, spriječeno je krijumčarenje opojne droge kokain koja je planirana da se sa teritorije Crne Gore, pomorskim putem, prokrijumčari prema lukama Turske. Tom prilikom je na brodu »Jadran« pronađeno oko 60 kilograma kokaina dok je u jednom vojnom objektu pronađeno još 150 g kokaina. Specijalnom državnom tužilaštvu podnijete su tri krivične prijave i procesuirano pet lica, od kojih su dva pripadnici Vojske CG, zbog osnova sumnje da su na organizovan način počinili krivična djela neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droge i nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija; postupajući po informaciji NCB Interpol Rim, u koordinaciji sa SDT u Podgorici, sprovedena je istraga u jednom predmetu, u cilju sprovođenja kontrolisane isporuke broskog kontejnera. U okviru rada na predmetu „Kontejner“ (kontrolisana isporuka), u luci Gioia di Tauro zaplijenjeno je oko 39 kilograma opojne droge kokain. Ukupna zaplijena opojne droge van teritorije Crne Gore u ovim zajedničkim operacijama, iznosi 57 kg kokaina.

U Podgorici je održan operativni sastanak sa predstavnicima bezbjednosnih službi SAD na temu zaplijene 19,7 tona kokaina, u junu 2019. u Luci Filadelfija (SAD) na brodu MSC Gayane, kada je slobode lišeno šest crnogorskih državljana, članova posade na pomenutom brodu. U saradnji sa drugim organizacionim jedinicama Uprave policije lišena su slobode dva lica koja su se potraživala po međunarodnim potjernicama. U direktnoj komunikaciji sa kolegama iz policije Hrvatske i Portugala, ova lica locirana su na teritoriji Opštine Tivat.

3.24.9. Carinska saradnja

3.24.9.1. Bilans ostvarenih rezultata

U periodu od 1. I – 1. XI 2019, realizovan je veliki broj ekspertske misije, radionice i obuka u organizaciji WCO, TAIEX-a, Svjetske Banke, Projekta Customs 2020, partnerskih službi i međunarodnih organizacija.

Sistem za upravljanje rizikom Uprave carina u kontinuitetu se unapređuje. U martu 2019. donijeto je »Uputstvo o organizaciji i obavezujućim procedurama za upravljanje rizikom u carinskim postupcima«, koje obuhvata cjelokupan sistem i proces analize rizika i obezbjeđuje jedinstvenu primjenu procedura rada u ovoj oblasti u svakoj carinskoj ispostavi. Realizovano je više regionalnih radionica na temu zajedničkih profila rizika i selektivnosti u CEFTA zemljama kao i izrade Strategije (i Akcionog plana) za zajedničko upravljanje rizicima u regionu. Funkcionalnosti SEED sistema se u kontinuitetu unapređuju. Od 1. I 2019, u zvanično korišćenje stavljene su aplikacije za elektronske evidencije sledećih oblasti: Povrat PDV-a, Prenos gotovog novca preko državne granice, ATA karnet i Evidencija obračuna carinskog duga u putničkom prometu.

3.24.9.2. Međunarodna saradnja i saradnja sa tužilaštvom

Uprava carina intenzivno saraduje sa partnerskim službama u zemljama EU i međunarodnim organizacijama i institucijama za sprovođenje zakona. U periodu od 1. I - 1. XI 2019, primljeno je, obrađeno i odgovoreno na 124 upita međunarodnih organizacija i institucija (OLAF, Interpol, SELEC, HMRC, WCO) i partnerskih službi. Kroz AFIS portal OLAF-u je dostavljeno 275 izvještaja o cigaretama. U međunarodne baze podataka uneseno je 60 informacija.

Uprava carina Crne Gore razmjenjuje informacije i s najvećim svjetskim proizvođačima cigareta na osnovu potpisanih Memoranduma o razumijevanju. U periodu od 1. I - 1. XI 2019, sa proizvođačem „Japan Tobacco International“ razmijenjeno je 16 informacija o sumnjivim pošiljkama cigareta i jedna informacija sa BAT-om.

Uprava carina je učestvovala u šest zajedničkih međunarodnih carinskih operacija: „Opson VIII“, Interpol, borba protiv nedozvoljene trgovine prehrambenim proizvodima i pićima (11. III - 5. IV 2019); „Thunderball“, u organizaciji SCO, borba za zaštitu ugroženog životinjskog svijeta (4-30. VI 2019); „Demetar V“, WCO, Kontrola prekograničnog kretanja otpada (1-30. IX 2019); „Dani zajedničke akcije 2019“, u organizaciji EUROPOL-a, „Borba protiv nedozvoljene trgovine vatrenim oružjem, droga i ilegalnih migranata“ (5-8. IX 2019); „LYNX“ u organizaciji WCO - regionalna operacija sprečavanje krijumčarenja robe (23-26. IX 2019); „Athena II“ u organizaciji WCO - nelegalna trgovina kulturnim dobrima (30. IX -10. X 2019).

U skladu s ovlašćenjima u oblasti carinskih istraga, Uprava carina ostvaruje intenzivnu saradnju sa Tužilaštvom, Upravom policije i ostalim organima za sprovođenje zakona. U izvještajnom periodu, razmijenjeno je 27 informacija sa Tužilaštvom, od čega devet obavještenja o postojanju osnovane sumnje da su učinjena krivična djela koje se gone po službenoj dužnosti i tri informacije Specijalnom državnim tužilaštvu. Takođe, razmijenjeno je 89 informacija s Upravom policije i drugim nacionalnim agencijama.

3.24.9.3. Pregled statističkih podataka o rezultatima kontrola

U izvještajnom periodu oduzeto je 32.099.300 komada cigareta u vrijednosti 2.740.296,84 eura. Takođe, oduzeto je 1.581 kg rezanog duvana u vrijednosti 93.770

aura. Kada je u pitanju krijumčarenje narkotika, u devet slučajeva službenici Uprave carina oduzeli su 415,55 kg skanka, 17 kg heroína, i 31,55 kg kokaina.

3.25. POGLAVLJE 25: NAUKA I ISTRAŽIVANJE

3.25.1. Novi strateški okvir

Vlada je usvojila *Strategiju pametne specijalizacije (2019-2024)* 20. VI 2019, čime je Crna Gora postala prva zemlja nakon 28 država članica EU koja je usvojila ovu strategiju. Prioriteti utvrđeni u Strategiji pametne specijalizacije su: Održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane; Energija i održiva životna sredina; Održivi i zdravstveni turizam; i Informaciono-komunikacione tehnologije kao horizontalni sektor. S3 je na ovaj način postala ključna karika koja je umrežila nekoliko sektorskih politika i izvora finansiranja, a koja će biti osnov svih daljih nacionalnih ulaganja.

Implementacija Strategije pametne specijalizacije vršiće se na osnovu Akcionog plana implementacije za period 2019-2020, koji je usvojen 26. IX 2019. Utvrđeni ciljevi predviđaju saradnju 10 ministarstava kao i Investiciono-razvojnog fonda. Akcionim planom je utvrđeno 5 strateških ciljeva, 5 operativnih ciljeva, 39 aktivnosti, kao i 4 sektorska cilja.

Izmjene na strateškom nivou uslovile su izmjene institucionalnog okvira za inovacije. U tom smislu, 1. VIII 2019, Vlada je donijela Odluku o formiranju Savjeta za inovacije i pametnu specijalizaciju kojim predsjedava predsjednik Vlade Crne Gore. Savjet nadgleda, savjetuje i omogućava transparentnost rada tijela nadležnog za implementaciju pametne specijalizacije i podstiče saradnju i učešće različitih segmenata društva u realizaciji S3. Ovaj Savjet će imati zadatak da predloži nacionalnu strukturu za implementaciju S3 strategije ovog Savjeta.

3.25.1.1. Povećanje ulaganja u istraživanje i inovacije i programi finansiranja

Prema svim međunarodnim rangiranjima Crne Gore u pogledu konkurentnosti i inovativnosti⁷, jedan od nedostataka jeste nivo ulaganja u istraživanje i razvoj u Crnoj Gori, koji iznosi od 0,3 – 0,4% od BDP-a u periodu 2011 - 2017. Iz tog razloga, Vlada je omogućila povećanje budžeta Ministarstvu nauke, od 60% u 2018. i dodatnih 10% u 2019. Međutim, treba imati u vidu da je Ministarstvo nauke dobilo proširenje mandata putem sprovođenja podrški za inovacije, pored programa za nauku, tako da su potrebne dodatne investicije i institucionalna izgradnja kako bi se ostvario vidljiviji učinak na inovativnost a time i na produktivnost i rast privrede. Crna Gora jača svoj strateški,

⁷Izveštaj o globalnoj konkurentnosti 2019, Svjetski ekonomski forum;

http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (Inovaciona sposobnost - Ocjena potrošnje na istraživanje i razvoj: 12,5 od 100)

Izveštaj o globalnoj inovativnosti 2019, WIPO <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4434> – Global Innovation Report 2019, WIPO (Ukupna potrošnja na istraživanje i razvoj, 76 mjesto od 129 zemalja)

zakonodavni i institucionalni okvir za povećanje inovativnosti ekonomije, u čemu posebnu ulogu ima donošenje Strategije pametne specijalizacije (jun 2019) i uspostavljanje Savjeta za inovacije i pametnu specijalizaciju (avgust 2019). Ojačani su raniji programi finansiranja i uspostavljeni novi. U narednom periodu, očekuje se dodatni impuls putem uspostavljanja Fonda za inovacije i zakonodavnog paketa podsticaja za ulaganje u istraživanje i inovacije u privatnom sektoru odnosno iz privatnog sektora.

Od 1. I 2019. započeta je implementacija 10 grantova za inovativne projekte, koji su odobreni po osnovu Programa za dodjelu grantova za inovativne projekte (2018-2020), odnosno istoimenog Konkursa, u ukupnoj vrijednosti od 1.172.529 eura, od čega sufinansiranje Ministarstva nauke iznosi 30.834 eura, dok sufinansiranje nosioca grantova iznosi 441.695 eura.

Po osnovu Kolaborativnog programa za inovacije (2019-2024) raspisan je prvi Konkurs 5. VII 2019. u ukupnom iznosu 700.000 eura sa rokom za podnošenje projektnih prijava 20. IX 2019. Do isteka roka za prijavljivanje podnešene su 34 prijave. Prva faza evaluacije je uspješno završena, dok je druga faza evaluacije u toku.

Putem Konkursa za dodjelu grantova za naučnoistraživačke projekte koji je Ministarstvo objavilo 26. X 2018, odobreno je 15 grantova za naučnoistraživačke projekte u ukupnom iznosu od 1,5 milion eura, od čega je 1,2 milion eura iz sredstava Ministarstva nauke. Implementacija ovih projekata počela je u martu/aprilu 2019.

Tokom 2018. pokrenut je novi instrument jačanja ljudskih resursa u vidu atraktivnih stipendija za doktorska istraživanja u Crnoj Gori. Cilj je da se za tri godine postigne kritična masa od 50 mladih istraživača koji će svoje puno radno vrijeme posvetiti istraživanjima. U 2018. dodijeljeno je 19 stipendija za doktorska istraživanja u Crnoj Gori (uslovi su na nivou EU). U 2019. dodijeljeno je 17 stipendija u ukupnom iznosu od 750.000 eura.

Finansiranje inovativnih startupova predviđeno je na dva načina u aktuelnim programima Ministarstva nauke: 1) Putem grantova za inovativne projekte, gdje su inovativni startupovi dobili podršku inovaciono-preduzetničkih centara, kao garantora njihove prijave – 2 zrelija inovativna startapa su ušla u drugu fazu evaluacije; 2) Realizacijom javnog poziva za strateško partnerstvo u sprovođenju Predakceleracijskog programa za inovativne startupove – 2 programa će biti podržana u 2019. s iznosom od 130.000 eura, gdje je planirano intenzivno mentorstvo za oko 15 selektovanih inovativnih startup timova u početnoj fazi razvoja.

3.25.1.2. Statistika istraživanja i razvoja i statistika inovacija

Nakon Monstatovog prvog pilot istraživanja o inovacijama iz 2018. (za period 2014-2016), novi pilot implementiran je za 2019. (za period 2016-2018), prije svega zbog izmjena u Oslo priručniku (2018). Ministarstvo nauke i Monstat potpisali su Sporazum o postizanju kvaliteta statistike inovacija, dok je u julu 2019. održana dvodnevna obuka o definicijama, konceptima i kognitivnom testiranju upitnika s ekspertom iz UNU-MERIT.

Po tom osnovu, upitnik i uputstva su unaprijeđeni. Istraživanje je sprovedeno u septembru i oktobru, s ciljem da se podaci obezbijede do roka za European Innovation Scoreboard, odnosno marta 2020. Ovi podaci biće nezvanični (jer se radi o pilotu), ali ako bude postignut kvalitet, moći će ih koristiti druge organizacije. Nedostajućih 6 indikatora omogućiće Crnoj Gori da se pridruži EIS-u.

Istraživanje I&R za 2017. i 2018. sprovedeno je 2019. od strane Ministarstva nauke, a ljudski resursi u ovoj oblasti unaprijeđeni su kroz novu sistematizaciju i novog zaposlenog koji radi isključivo na ovim poslovima. Saopštenje o statistici istraživanja i razvoja za 2017. objavljeno je 2. VIII 2019. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da je ukupna domaća potrošnja na istraživanje i razvoj za 2017. iznosila 0,37 % od BDP-a, te da je iste godine bilo ukupno 1528 istraživača, odnosno 695 istraživača izraženo ekvivalentom pune zaposlenosti.

3.25.2. Institucionalna i infrastrukturna podrška sistemu istraživanja i inovacija

Naučno-tehnološki park Crne Gore (NTP) i Tehnopolis su osnovani sa ciljem objedinjivanja i podsticanja inovativnih, naučnih, preduzetničkih i privrednih kapaciteta u Crnoj Gori, i biće direktno uključeni u implementaciju određenih mjera i instrumenata podrške akademskoj i biznis zajednici koje su definisane S3 strategijom i njenim Akcionim planom.

Tehnopolis uspješno obavlja svoju misiju realizacijom svih utvrđenih aktivnosti i trenutno broji 29 stanara. Trenutno učestvuju u 9 EU projekata: 7 interregionlnih i 3 Erasmus+.

Finalizovana je projektna dokumentacija za adaptaciju objekta u Podgorici koji je predviđen za potrebe smještaja *NTP* i nalazi se u kampusu Univerziteta Crne Gore. Raspisivanje tendera za izvođača radova očekuje se do kraja 2019, kako bi objekat tokom 2020. mogao biti funkcionalan i priveden novoj namjeni. U međuvremenu, paralelno će se raditi na jačanju upravljačke strukture NTP, razvoju budućih programa i servisa koji će biti ponuđeni zajednici, kao i međunarodnom umrežavanju i pronalaženju strateških partnera.

Nakon završetka HERIC projekta *Centar izvrsnosti u bio-informatici - BIO-ICT* je nastavio sa radom kao Institut - „Centar izvrsnosti za istraživanje i inovacije“, koji je formiran kao samostalna organizaciona jedinica u sastavu Univerziteta Crne Gore u maju 2018. U septembru 2018. raspisan je Konkurs za uspostavljanje novih centara izvrsnosti, sa rokom za podnošenje prijave do kraja marta 2019, otvoren za sve aktere u oblasti istraživanja i inovacija. Prijavljeno je 7 projekata, a nakon sprovedenog procesa dvostepene evaluacije, Ministarstvo nauke odlučilo je da stupi u pregovore sa dva najbolje rangirana centra izvrsnosti u ukupnom iznosu sredstava 1,8 miliona eura na period od 3 godine. Pregovori su u toku.

U toku 2019. uspješno je nastavljena implementacija regionalnog projekta uspostavljanja *Međunarodnog instituta za održive tehnologije na prostoru Jugoistočne Evrope (SEEIIST)*. Generalni direktorat za istraživanja i inovacije (DG RTD) Evropske komisije je prepoznao

značaj projekta i pružio prvu finansijsku podršku od 1 miliona eura za tzv. Pripremnu fazu – Faza izrade Studije dizajna, koja podrazumijeva izradu Detaljne projektne studije, Biznis plana, kao i utvrđivanje uslova za lokaciju. Kako bi se realizovala Pripremna faza, uspostavljena je Projektna grupa, čiji su članovi eksperti iz Zapade Evrope, ali i Regiona. Renomirane međunarodne naučne institucije, posebno CERN u Ženevi i GSI-FAIR u Darmštatu, ponudili da budu domaćini Pripreme faze i pomognu u realizaciji aktivnosti vezanih za ovu fazu. Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA) je takođe iskazala spremnost da podrži program izgradnje i jačanja kapaciteta u okviru SEEIIST projekta. Finalizacija projektnog prijedloga za IAEA Regionalni projekat tehničke pomoći je u toku (Human Resources Development for the Joint South-East European International Institute for Sustainable Technologies (SEEIIST)).

Na političkom nivou, potpisan je Memorandum o okviru saradnje za SEEIIST, koji utvrđuje zajedničke aktivnosti zemalja učesnica projekta u realizaciji Pripreme faze, od strane šest premijera Regiona tokom Samita Berlinskog procesa 5. VII 2019. u Poznanju, u Poljskoj.

Početak Pripreme faze ozvaničen je organizacijom Kick-off sastanka koji je održan 18. IX 2019. u Budvi i okupio je 150 učesnika širom Evrope (predstavnicima političke i naučne zajednice Zapadne Evrope i Regiona). Predat je projektni prijedlog za poziv „Studija dizajna“ u okviru EU Okvirnog programa za istraživanja i inovacije „Horizont 2020“, dio Istraživačka infrastruktura, kako bi se ostvarila dodatna sredstva za Pripremnu fazu projekta.

3.25.2.1. Razvoj politika istraživanja i inovacija

Implementacija *Strategije inovativne djelatnosti (2016-2020)* s Akcionim planom i *Strategije naučnoistraživačke djelatnosti (2017-2021)* s Akcionim planom uspješno je nastavljena tokom izvještajnog perioda.

Krupne strateške promjene i reforme u istraživanju i inovacijama na nacionalnom nivou u najvećoj mjeri uslovile su potrebu za izmjenama Mape puta za istraživačku infrastrukturu Crne Gore (2015-2020), koju je Savjet za naučnoistraživačku djelatnost usvojio još 2015. Pokrenut je novi ciklus mapiranja istraživačke infrastrukture u prvoj polovini 2019. Rezultati procesa mapiranja ukazali su na dobro stanje postojeće istraživačke infrastrukture, kao i visok stepen spremnosti institucija na zajedničko korišćenje opreme, kao i pristup opremi.

Ciljevi *Revizije Mape puta za istraživačku infrastrukturu Crne Gore 2019-2020*, koja je usvojena u junu 2019. su sljedeći:

- Pružanje detaljnog pregleda istraživačke infrastrukture u Crnoj Gori i potreba za daljim razvojem;

- Definisanje prioriteta i izvora finansiranja i
- Potencijal i budući pravci razvoja istraživačke infrastrukture u Crnoj Gori.

Revizija Mape puta daje detaljan pregled nacionalne istraživačke infrastrukture, međunarodnih projekata koji su relevantni za ovu oblast, i po prvi put tretira pitanje pristupa istraživačkoj infrastrukturi. Takođe, Revizija Mape puta utvrđuje i prioritete aktivnosti za period 2019-2020.

Uz pomoć Instrumenta za podršku politikama (PSF), Crna Gora je krajem 2018. izradila i usvojila *nacionalni Program podsticanja inovativnih startupova u Crnoj Gori (2019-2021)*, ali taj dokument ima širi djelokrug, baveći se svim ključnim aspektima inovacija – preduzetničkog ekosistema. Od početka 2019. identifikovane su brojne mjere koje su počele da se primjenjuju: mjere podrške za stimulisanje inovacione kulture (događaji, obuke, gostujući predavači); novi poziv za strateškog partnera za sprovođenje pred-akceleracijskog programa za inovativne startupove (jul 2019.); početak rada na zakonodavnim izmjenama za uvođenje stimulativnih fiskalnih mjera (Studija urađena u junu 2019, formirana radna grupa); Kolaborativni program za inovacije modifikovan je kako bi uključio perspektivne startupove u buduće pozive.

Strategijom pametne specijalizacije (S3) (2019-2024) u dijelu VII „Kombinacija politika i finansijski okvir“, među zajedničkim ciljevima kombinacije politika prepoznat je cilj „Poboljšanje saradnje u okviru sistema inovacija“, u okviru koga je planiran instrument politike „Kolaborativni programi za inovacije“. U tom smislu, Vlada je 4. VII 2019. usvojila *Kolaborativni program za inovacije (2019-2024)*, koji predstavlja jedan od instrumenata za implementaciju S3 Strategije.

3.25.3. Međunarodna saradnja u istraživanju i inovacijama

Crna Gora značajno jača svoju saradnju sa EU partnerima u oblasti istraživanja i inovacija. Zabilježeno je značajno bolje učešće u programu EU za istraživanje i inovacije, Horizont 2020. U 2019. odobreno je 9 novih projekata sa iznosom od 1,3 miliona eura iz EU budžeta, čime se omogućava povraćaj punog iznosa finansijske kontribucije Crne Gore u ovom programu.

Crnogorski partneri su uključeni u 106 tekućih COST akcija i ostvaruju veoma aktivnu saradnju u okviru ovog EU programa.

Crna Gora se po prvi put uključila u najveće pan-evropsko istraživanje iz oblasti društvenih nauka (ESS – European Social Survey) koje je dio Evropskog konzorcijuma istraživačkih infrastruktura (ERIC), u njegovu devetu rundu. Ministarstvo nauke u potpunosti finansira ovo istraživanje u iznosu od 69.400 eura (25.700 eura nacionalno istraživanje + 43.700 eura dvogodišnja kontribucija za uključivanje u ESS i podršku nacionalnom timu). Planiran je nastavak saradnje, uključivanjem u desetu rundu ESS.

Konkursom za sufinansiranje naučnoistraživačke i inovativne djelatnosti za 2019. za učešće u EUREKA programu izdvojena su sredstva u iznosu od 90.000 eura. U okviru EUREKA programa realizuju se 3 projekta, dok je 5 projekata nedavno odobreno za sufinansiranje.

3.25.4. Pretpristupni fondovi (IPA)

U okviru IPA II Finansijske perspektive 2014-2020. Ministarstvo nauke je uključeno u dva Sektora i to:

- Sektor „Obrazovanje, zapošljavanje i socijalne politike (SOPEES) 2015-2017.- Ministarstvo nauke sprovodi Kolaborativnu grant šemu za inovativne projektne ideje.

S tim u vezi, Direktorat za finansiranje i ugovaranje sredstava EU pomoći Ministarstva finansija (CFCU) kao ugovorno tijelo, objavilo je Poziv za podnošenje inovativnih projektnih ideja u privrednom, akademskom i civilnom sektoru, sa ciljem doprinosa pametnom i održivom rastu Crne Gore, 1. II 2019. sa rokom za podnošenje projektnih prijava (sažetak) 18. III 2019. Podnijeto je 47 prijava i proces evaluacije (treća faza) je u toku. Prema planu nabavki i planu plaćanja iz oktobra 2019, potpisivanje ugovora sa odabranim aplikantima se očekuje u januaru 2020.

Očekivani rezultati implementacije podrazumijevaju: Angažovanje mladih istraživača u oblasti inovacija i istraživanja, sa ciljem jačanja naučne zajednice kao i doprinosa razvoju biznis sektora; i Sprovođenje kreativnih i održivih ideja kroz startup i spinof kompanije.

Projektne ideje su morale biti usklađene sa tematskim prioritetima definisanim Strategijom inovativne djelatnosti 2016-2020 i Strategijom naučno-istraživačke djelatnosti 2017-2021: Energija, Poljoprivreda i hrana, Održivi razvoj i turizam, Informaciono-komunikacione tehnologije, Medicina i zdravlje ljudi, Novi materijali, proizvodi i usluge i Nauka, obrazovanje i identitet.

- Sektor „Konkurentnost i inovacije” - kroz Godišnji akcijski program za zemlju za 2014. realizuje se nekoliko aktivnosti: podrška u finalizaciji Strategije pametne specijalizacije (S3), obuka kadra IPC „Tehnopolis” i podrška u pripremi specifikacije za nabavku opreme za tri laboratorije IPC „Tehnopolis” (biohemijsku, laboratoriju za industrijski dizajn i data centar). Aktivnosti, počev od 18. XI 2018. u trajanju od 24 mjeseca sprovodi francuska ekspertska kuća ExpertiseFrance.

Kroz Godišnji akcijski program za zemlju za 2016. planirana je nabavka opreme za IPC „Tehnopolis”, u vrijednosti od 1 milion eura. Tenderski postupak je u toku a početak evaluacije je planiran za 27. XI 2019.

Kroz Godišnji akcijski program za zemlju za 2017. planirana je tehnička pomoć u vrijednosti od 60.000 eura za podršku uspostavljanju prvog Naučno-tehnološkog parka Crne Gore u Podgorici. Tenderski postupak je u toku i trajaće do 06. XII 2019.

3.25.5. Promocija nauke i inovacija

Deveto izdanje festivala Otvoreni dani nauke: *Tehnologija i razvoj društva* održano je od 1. do 5. X 2019. u 10 crnogorskih gradova.

Ovogodišnje izdanje festivala nauke imalo je za cilj da podstakne razmišljanje o tome na koji način inovacije, na poljima vještačke inteligencije, big data, 3D štampanja, robotike, nauke o novim materijalima, istraživanja biotehnologije i dugovječnosti i mnogim drugim oblastima, rezultiraju promjenama u gotovo svim aspektima komunikacije, rada i života. Veliki je izazov prepoznati problem, postaviti pitanje, istraživati i tragati za rješenjima i odgovorima koji će, uz upotrebu modernih i savremenih tehnologija, doprinijeti razvoju našeg društva. Festival je realizovan kroz bogat program izložbi, predavanja istaknutih naučnika, panel diskusija, interaktivnih radionica i brojnih drugih sadržaja u nekoliko gradova Crne Gore. Na taj način su se posjetioci festivala, ali i šira javnost još bolje i bliže upoznali sa uticajem tehnologije na današnjeg čovjeka, i što je još bitnije, njenim uticajem na njegovu budućnost.

Realizovane su i promotivne aktivnosti: „Međunarodni čas fizike čestica Masterclass“, UNESCO Svjetski dan nauke za mir i razvoj, „First Lego liga“, i „Nauka u pokretu“. Zimska i Ljetnja škola nauke na Lovćenu (u februaru i avgustu 2019.), realizovana je u organizaciji Fondacije za promociju nauke PRONA.

Konkursom za sufinansiranje naučnoistraživačke i inovativne djelatnosti za 2019. za sufinansiranje aktivnosti nauke, istraživanja i inovacija u društvu Crne Gore, odobrene su 52 prijave u iznosu od 62.000 eura, dok je za sufinansiranje aktivnosti namijenjenih podsticanju inovacione kulture odobreno 5 prijava u iznosu od 9.000 eura.

3.26. POGLAVLJE 26: OBRAZOVANJE I KULTURA

3.26.1. Obrazovanje

3.26.1.1. Predškolsko obrazovanje

Prema podacima Uprave za statistiku - MONSTAT-a procenat obuhvata djece uzrasta od 3 godine do polaska u školu je za školsku 2018/2019. 72,62%.

Tokom 2019, izgrađeni su vrtići u Podgorici i u Tuzima i počela je izgradnja vrtića u Rožajama. Očekuje se da će do kraja godine početi i gradnja vrtića u Pljevljima i potpuna rekonstrukcija vrtića u Herceg Novom.

U periodu maj – jun 2019. realizovana je kampanja „Zablistaću u vrtiću“ u cilju podizanja svijesti građana o značaju predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Kroz Program sa UNICEF-om „Podrška kvalitetu, dostupnim uslugama i obuhvatu ranog učenja i razvoja u

okviru predškolskog vaspitanja i obrazovanja“ u aprilu 2019. održan je sajam inovativnih praksi na temu: Promocija ranog razvoja i rad s roditeljima u Beranama.

S Evropskom investicionom bankom je 6. XI 2019. potpisan ugovor vrijedan 18 miliona eura pod nazivom „Program unapređenja crnogorskog obrazovanja“, a koji podrazumijeva rekonstrukciju i nadogradnju 3 vrtića, izgradnju 4 nove škole, adaptaciju 10-ak srednjih škola širom Crne Gore, ali i opremanje škola informatičkom opremom, opremanje kabineta stručnih škola, opremanja većine škola mobilijarom. Ukupna vrijednost ulaganja će biti oko 40 miliona eura, dok će preostala sredstva biti obezbijedena kroz kapitalni budžet.

3.26.1.2. Osnovno obrazovanje

U školskoj godini 2019/2020 *Content and Language Integrated Learning* (CLIL) pristup nastave je uveden u četiri nova odjeljenja prvih razreda osnovnih škola. Budući da je ovo pristup koji se nastavlja iz godine u godinu, u ovom se trenutku nastava CLIL-a sprovodi u 12 različitih osnovnih škola, u po četiri odjeljenja od prvog do trećeg razreda. U septembru 2019. započela je obuka CLIL-a za novu grupu nastavnika koji će sledeće školske godine primijeniti CLIL pristup u obrazovanju.

Program „Vještine za adolescenciju“ je u toku u saradnji sa kancelarijom UNODC-a, koji uključuje Razvoj preventivnih socio-emocionalnih kompetencija u dodatnih 11 škola iz južne regije - sprovedene su dvije prateće sesije.

Radna grupa za *Programme for International Student Assessment* (PISA) sastaje se tromesečno i institucije imaju obavezu da ispunjavaju zadatke u skladu sa Akcionim planom. Crna Gora učestvuje i u Trends in *International Mathematics and Science Study* (TIMSS) i Progress In International Reading Literacy Study PIRLS testiranju.

Program podrške talentovanim učenicima (2020-2022) je u finalnoj fazi pripreme. Trenutna strategija za razvoj i podršku nadarenih učenika (2015–2019) bila je namijenjena pružanju podrške okruženju u školi i pružanju šanse da svako dijete razvije svoje sposobnosti ili izuzetne sposobnosti u potpunosti. Program za podršku talentovanim učenicima (2020-2022) nastavak je aktivnosti na polju rada sa učenicima koji pokazuju sklonost određenim oblastima.

Nakon usvajanja Strategije inkluzivnog obrazovanja 2019-2025, osnovana je Radna grupa za praćenje koja se sastaje redovno. Knjiga pravila za orijentaciju djece sa posebnim obrazovnim potrebama je poboljšana i usklađena sa Zakonom, Strategijom i više je orijentisana na funkcionalnu procjenu. Započet je IPA projekat (SOPEES ugovor o uslugama), čiji je cilj uključivanje marginalizovanih grupa orijentisanih na modularizovane programe stručnog obrazovanja, obuku nastavnika i poboljšanje baze podataka.

3.26.1.3. Srednje obrazovanje

U školskoj 2019/2020. u srednjem obrazovanju ima 27.302 učenika. Po programima stručnih škola obrazuje se 18.840 učenika.

Za tekuću školsku godinu pripremljeno je 12 novih obrazovnih programa (osam programa u četvorogodišnjem trajanju a četiri u trogodišnjem). Pored toga, pripremljena su i tri obrazovna programa za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama.

Sprovedena je kampanja upisa u programe stručnog obrazovanja koji vode direktno na tržište rada i njihov završetak omogućava bržu zapošljivost. Interesovanje za stručne škole, za programe u trogodišnjem trajanju je u porastu. U školskoj 2019/2020. upisano je 1549 učenika. Broj učenika na programima u trogodišnjem trajanju u 2019/2020. je 3599 učenika.

Nastavljeno je s implementacijom dualnog obrazovanja i u školskoj 2019/2020. u dualnom obrazovanju uključeno je preko 800 učenika i oko 270 poslodavaca.

Koordinaciono tijelo za dualno obrazovanje kontinuirano prati aktivnosti koje se odvijaju u školama i kod poslodavaca. Prikupljeni podaci se analiziraju i školama se daju preporuke da pruže odgovarajuću podršku poslodavcima i instruktorima. U Budžetu Ministarstva za 2020 planirana su sredstva za formiranje Fonda za podršku dualnog obrazovanja. Za školsku 2019/2020. dodijeljeno je 266 stipendija učenicima prvih razreda stručnih i mješovitih škola iz 20 opština i za 20 obrazovnih programa. Privredna komora obezbjeđuje sredstva za 30 stipendija za učenike prvog razreda.

Nastavljen je upis u programe specijalističkih odjeljenja – matematičkog i filološkog u Gimnaziji „Slobodan Škerović“ u Podgorici kao i realizacija nastave na engleskom jeziku za četiri nastavna predmeta, za učenike koji to žele. Program matematičke gimnazije realizuje se i u Gimnaziji „Stojan Cerović“ u Nikšiću.

U 2019. organizovano je šest dvodnevni seminara za direktore obrazovno-vaspitnih ustanova. Za nastavnike stručnih škola u prvih šest mjeseci 2019. realizovano je 12 sesija obuka po programima, akreditovanim u Katalogu stručnog usavršavanja nastavnika. Obukama je prisustvovalo ukupno 270 nastavnika.

Tokom 2019. neke su postojeće institucije prestale sa radom, dok su nove licencirane, tako da je do jula 2019. licencirano ukupno 106 ustanova za obrazovanje odraslih.

Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024.) s Akcionim planom za 2020-2022. trenutno je na javnoj raspravi.

Fond za talente – na konkursu koji je objavljen 2019. nagradu iz Fonda je dobilo 526 nastavnika i učenika od oko 2.500 prijavljenih.

3.26.1.4. Visoko obrazovanje

Umjesto nekadašnjeg modela 3+1+1+3, na privatnim ustanovama visokog obrazovanja u toku je prelazak na reformisani model studija 3+2+3, osim za regulisane profesije. U proteklih godinu dana Agencija za kontrolu i obezbjeđenje kvaliteta u visokom obrazovanju je akreditovala 52 studijska programa po reformisanom modelu, i izvršila dvije reakreditacije. U toku je implementacija praktične nastave na svim ustanovama visokog obrazovanja.

Skupština je 6. III 2019. donijela Zakon o akademskom integritetu („Sl.list CG“, broj 17/19). Vlada je, u skladu sa Zakonom, imenovala Etički komitet, po prvi put, koji broji sedam članova, dok je Univerzitet Crne Gore osnovao Etički odbor.

U maju 2019. je potpisan prvi Ugovor o finansiranju između Vlade Crne Gore i Univerziteta Crne Gore na period od tri godine. Ugovor o finansiranju ima četiri aneksa, od kojih se prvi odnosi na kvalitet rada ustanove i upisnu politiku, drugi na obezbjeđenje kvaliteta, treći informisanje javnosti o radu ustanove i četvrti aneks na unapređenje kvaliteta postojećih studijskih programa, utvrđivanje potrebe za nastavkom studijskih programa, odnosno ukidanjem pojedinih neodrživih studijskih programa.

Pripremljen je Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o priznavanju inostranih obrazovnih isprava i izjednačavanju kvalifikacija, čije je usvajanje planirano do kraja godine. U toku je javna rasprava.

Prijavljivanje visokoškolaca za učešće u Programu stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem završeno je 18. XI 2019. Ove godine oglašeno je 11.613 slobodnih mjesta od čega 7.249 iz privatnog, a 4.364 iz javnog sektora. Za učešće u Programu prijavilo se preko 3242 potencijalnih korisnika, od čega je, nakon elektronskog povezivanja, cca 97% prijavljenih visokoškolaca dobilo priliku da se stručno osposobljava. Analize koje su do sada sprovedene su pokazale da je oko 50% korisnika Programa nastavilo radni angažman, od čega je oko 60% u privatnom sektoru.

Prema podacima MONSTAT-a u posljednje tri godine broj nezaposlenih lica sa visokim obrazovanjem se smanjivao, pa smo u 2016. imali 9.5 hiljada, u 2017. 8.5 hiljada i 2018. 8 hiljada.

Dalje, procenat nezaposlenih lica sa visokim obrazovanjem u ukupnom broju nezaposlenih lica se takođe smanjivao (2016 – 19,8%; 2017 – 19,4% i 2018 – 18,8%), dok je broj nezaposlenih lica sa visokim obrazovanjem starosti 25-36 godina, takođe smanjen u odnosu na 2016, odnosno u 2016. ih je bilo 6.000, dok ih je u 2018. bilo 5.700.

U cilju dobijanja povratne informacije s tržišta rada o potrebama poslodavaca i karakteristikama kvalifikacija koje se stiču u Crnoj Gori i inostranstvu, kao i boljeg razumijevanja nivoa usaglašenosti visokoobrazovnih programa s potrebama tržišta rada, odnosno u kojoj mjeri vještine stečene na ustanovama visokog obrazovanja zadovoljavaju potrebe poslodavaca, sprovedeno je „follow-up“ istraživanje percepcije poslodavaca o visokom obrazovanju početkom 2019. po identičnoj metodologiji, kao i inicijalno istraživanje, realizovano 2013, koje je obuhvatilo anketiranje i dubinske intervjue poslodavaca i predstavnika firmi.

Indeks relevantnosti visokog obrazovanja u Crnoj Gori po ovom istraživanju je 84 (na skali od 0 do 100). Manje od 1% poslodavaca smatra da visoko obrazovanje nije relevantno (indeks od 50 ili manje), dok 18% poslodavaca smatra da je fakultetsko obrazovanje veoma relevantno (indeks 90 ili više). Većina poslodavaca (oko 80%) smatra

da je visoko obrazovanje u velikoj mjeri relevantno (indeks relevantnosti u opsegu od 50 do 90), ali da prostora za poboljšanje svakako ima.

3.26.1.5. Obrazovanje RE učenika

U predškolsko vaspitanje i obrazovanje, u septembru 2019, upisano je 208 RE djece. (M 104-Ž 104). U osnovnim ukupno od I do IX razreda ima 1821 osnovaca RE populacije. (M 973-Ž 848). U srednjim školama u septembru 2019. ukupno ima 142 srednjoškolaca. (M 80-Ž 62).

Obezbijeđena su sredstva za isplatu stipendija za srednjoškolce i studente romske i egipćanske zajednice za period januar – jun, 2019, stoga je 101 srednjoškolac i 14 studenata RE populacije dobilo stipendije. Ministarstvo prosvjete je 2. IX 2019. objavilo konkurs za dodjelu stipendija srednjoškolcima i studentima RE populacije.

Glavni grad Podgorica obezbjeđuje besplatan prevoz za preko 400 učenika osnovnih škola RE populacije, dok od septembra, 2019. prevoz za RE učenike osnovnih škola je obezbijeđen i u Nikšiću i Beranama.

3.26.1.6. Učešće Crne Gore u Erasmus+ programu

U okviru akcije Izgradnja kapaciteta u oblasti visokog obrazovanja (CBHE) od pokretanja Erasmus+ programa 2015. do sada odobreno je 27 projekata od kojih su univerziteti iz Crne Gore koordinatori u 6 projekata dok su u preostalim 21 uključeni kao partneri. Većina ovih projekata je u fazi implementacije. U prvom pozivu (2015) odobrena su 4 projekata dok je u posljednjem pozivu (za 2019) odobreno 9 projekata. Ukupan budžet ovih projekata je 22.3 miliona eura.

U okviru akcije Međunarodna kreditna mobilnost (ICM) odobreno je 356 bilateralnih projekata mobilnosti za ustanove visokog obrazovanja iz Crne Gore u okviru kojih je ostvarena saradnja sa oko 200 univerziteta iz Evrope. Broj projekata je u konstantnom porastu. Za 2019. je odobreno 117 projekata mobilnosti. U okviru ovih projekata planirano je oko 3200 odlaznih i dolaznih mobilnosti studenata, nastavnog i administrativnog osoblja. Ukupan budžet ovih projekata je 9.8 miliona eura.

U okviru akcije Erasmus Mundus zajednički master programi (EMJMDs) ustanove visokog obrazovanja iz Crne Gore učestvuju u 2 projekta razvoja zajedničkih master programa. Studenti iz Crne Gore su do sada dobili 62 stipendije za različite zajedničke master programe.

3.2.1.7. IPA

U okviru Sektorskog operativnog programa za period 2015-2017 u okviru IPA perspektive II, realizuju se tri projekta u okviru Akcije 2 Unapređenje obrazovnog sistema. To su: Integrisanje ključnih kompetencija u obrazovni sistem Crne Gore (vrijednost 1.011.764 eura), razvoj stručnih kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada (vrijednost 447.500 eura) i Unapređenje obrazovnih programa i usluga u skladu sa

potrebama marginalizovanih grupa (vrijednost 411.764 eura). Sva tri projekta traju 2 godine.

3.26.2. Ostvareni rezultati – Kultura

3.16.2.1. Normativni okvir

Skupština je 6. III 2019. donijela Zakon o državnim nagradama („Sl.list CG” broj 17/19).

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara, koji je usaglašen s Direktivom 2006/123/EZ Evropskog Parlamenta i Savjeta od 12. XII 2006. o uslugama na unutrašnjem tržištu i Direktivom 2014/60 EU o povraćaju kulturnih predmeta nezakonito iznesenih sa teritorije države članice EU, objavljen je 22. III 2019. u „Sl. listu CG” broj 18/19.

Vlada je 26. IX .2019. utvrdila Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora koji je trenutno u skupštinskoj proceduri.

3.26.2.2. Mjere podrške i podsticaja razvoju kulture

Ministarstvo kulture je 10. I 2019. objavilo konkurs o sufinansiranju programa i projekata od značaja za ostvarivanje javnog interesa u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva. Na konkursu je sa preko 780 hiljada eura podržano 220 projekata čiji su realizatori institucije kulture ili autori sa područja cijele Crne Gore.

U oblasti kulturne baštine, Vlada je 27. XII 2018. usvojila godišnji Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2019. kojim se obezbjeđuje finansijska podrška u iznosu od 1.106.398,00 eura za 85 projekata i programa u oblasti konzervatorske, muzejske, bibliotečke, arhivske i kinotečke djelatnosti. Ministarstvo kulture je 16. VII 2019. objavilo Konkurs za dodjelu sredstava za projekte Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara Crne Gore u 2020.

Ministarstvo kulture je 20. III 2019. objavilo Javni konkurs „Podignimo zavjesu nezavisne kulturne scene” za finansiranje projekata/programa nevladinih organizacija u oblastima umjetnosti i kulture. Odluka o raspodjeli sredstava, kojom je podržana realizacija 35 projekata, sa iznosom od 357.728,20 eura, donijeta je 22. X 2019.

Program Kreativna Crna Gora - Identitet, imidž, promocija 2017-2020. se kontinuirano sprovodi kroz podršku aktivnostima namijenjenih razvoju kulture. Ministarstvo kulture je 16. X 2019. objavilo konkurs za sufinansiranje projekata i programa iz oblasti kreativnih industrija i naučnih istraživanja u skladu s Akcionim planom Programa „Kreativna Crna Gora: identitet, imidž, promocija” u 2019. Odluka o ovom konkursu biće donijeta do kraja 2019.

Filmski centar Crne Gore je u 2019. sa 1.092.000 eura podržao ukupno 33 projekta i to po kategorijama: 8 – razvoj scenarija, 5 – razvoj projekta, 4 – dugometražni igrani, 1 – kratkometražni igrani, 3 – dugometražni dokumentarni, 7 – manjinske koprodukcije, 5 – filmovi u proizvodnji.

3.26.2.3. Međunarodna saradnja

Potpisani su i usvojeni sljedeći dokumenti iz oblasti međunarodne saradnje:

- Sporazum o saradnji u oblasti kulture između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Grčke
- Program o kulturnoj saradnji između Ministarstva kulture Crne Gore i Ministarstva ljudskih resursa Mađarske, za period 2019 – 2021.
- Program o kulturnoj saradnji između Ministarstva kulture Crne Gore i Ministarstva kulture Republike Sjeverne Makedonije, za period od 2019. do 2022.
- Memoranduma o saradnji u oblasti kulture i muzike između Ministarstva kulture Crne Gore i Fondacije Festival Pucciniano
- Memoranduma o razumijevanju između Ministarstva kulture Crne Gore i Nacionalnog istraživačkog savjeta Italije
- Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Turske o saradnji u oblasti kulture
- Memorandum o razumijevanju i saradnji u oblasti kulture između Vlade Crne Gore i Vlade Ujedinjenih Arapskih Emirata

Ministarstvo kulture u okviru prvog poziva Interreg IPA Prekograničnog programa saradnje Italija – Albanija – Crna Gora, učestvuje u tri projekta:

- „3C - Prekogranična razmjena sa ciljem razvoja kulture i kreativnih industrija“, kao vodeći partner (projekat je baziran na promociji i popularizaciji kreativnih industrija u prekograničnom području, a njegova realizacija u Crnoj Gori podrazumijeva restauraciju Zgrade zatvora u Starom gradu Kotoru. U toku 2019. održan je početni projektni sastanak i promocija);
- MONET- „*Culture in Motion in Adriatic Networks of Museums*“, kao vodeći partner (projekat je baziran na stvaranju mreže muzeja u prekograničnom području, a u toku 2019. organizovano je više dvonedeljnih programa razmjena za umjetnike iz Crne Gore, Italije i Albanije. Pored navedenog, organizovana su dva partnerska sastanka, formiran koncept mreže muzej i veb platforme na kojoj će se generisati besplatne muzejske ulaznice);
- HAMLET- „*Highlighting Artisanal Manufacturing, Culture and Eco Tourism*“, kao projektni partner. (projekat je baziran na promociji nematerijalne kulturne baštine ruranih cjelina, a u toku 2019. organizovana su dva okrugla stola i radionice za turističke poslenike u Petnjici i na Skadarskom jezeru. Formirane su dvije kulturne rute i održana dva partnerska sastanka).

Ministarstvo kulture je pridruženi partner Filmskom centru na projektu CIRCE “Common Initiatives to pRomote CinEma across Italy-Albania-Montenegro”.

Dani evropske baštine 2019. širom Evrope organizovani su sa temom „Umjetnost i zabava – baština na pozornici”. Preko 30 besplatnih programa bilo je upriličeno u periodu od 23. do 30. IX 2019. u Budvi, Cetinju, Kotoru, Kolašinu, Nikšiću, Podgorici, Rožajama, Tivtu, Ulcinju i Herceg Novom.

U toku 2019. objavljeni su konkursi za najbolje priče u okviru programa „Heritage Makers Week” i „European heritage Stories”.

Međunarodna manifestacija Dan i noć muzeja obilježena je u 13 opština u Crnoj Gori, sa preko 35 programa, organizovanih 16, 17. i 18. V 2019.

Crna Gora je 1. I 2019. stupila u punopravno članstvo potpornog fonda za kinematografiju Savjeta Evrope, *Eurimages*.

3.26.2.4. Učešće Crne Gore u EU programima iz oblasti kulture

Kreativna Evropa

Potprogram MEDIA: MEDIA Desk za Kreativnu Evropu je u 2019. održao četiri radionice u Podgorici u cilju izgradnje kapaciteta crnogorskog audio-vizuelnog sektora.

Potprogram Kultura: U 2019. su objavljena dva konkursa i to za književno prevodilaštvo i projekte saradnje. Do sada su tokom 2019. održana dva info dana potprograma Kultura, u Podgorici i Petnjici. Crnogorski Desk planira intenzivne aktivnosti tokom decembra i početkom 2020. u cilju promocije poziva za Zapadni Balkan koji je najavljen od strane Evropske komisije.

Evropa za građane

Tokom 2019. objavljena su četiri poziva za dostavljanje projektnih prijedloga. Aktivno učešće u projektima u okviru ovog programa imaju tri crnogorske nevladine organizacije (CDT, Institut Alternativa i CEDEM) i Opština Herceg Novi.

3.26.3. Realizacija aktivnosti – Mladi

3.26.3.1. Normativni okvir

Novi Zakon o mladima je stupio na snagu u maju 2019 („Sl.list CG“ broj 27/19).

3.26.3.2. Regionalna kancelarija za saradnju mladih (RYCO)

U septembru 2019. otvorene nove i veće prostorije Lokalne kancelarije RYCO. Crna Gora je prva ispunila uslove za otvaranje Lokalne kancelarije.

3.26.3.3. Evropska omladinska kartica

U oktobru 2019. obilježena prva godišnjica od projekta Evropske omladinske kartice u Crnoj Gori. Za prvih godinu dana distribuirano je više od 5000 besplatnih kartica za mlade širom Crne Gore. Crna Gora je jedina država, pored Malte, koja je obezbijedila da je evropska omladinska kartica za mlade besplatna.

3.27. POGLAVLJE 27: ŽIVOTNA SREDINA I KLIMATSKE PROMJENE

3.27.1. Horizontalno zakonodavstvo

Na osnovu Zakona o infrastrukturi prostornih podataka („Sl. list CG”, broj 37/17), Ministarstvo održivog razvoja i turizma donijelo je: Pravilnik o sadržaju infrastrukture prostornih podataka prema oblastima („Sl. list CG”, broj 15/19) i Pravilnik o pravilima interoperabilnosti kojima se obezbjeđuje povezanost između različitih skupova prostornih podataka i servisa prostornih podataka („Sl. list CG”, broj 05/19). Specifični plan implementacije (DSIP) Direktive 2007/2/EZ kojom se uspostavlja infrastruktura za prostorne podatke u Evropskoj zajednici (INSPIRE Direktiva) je dostavljen Evropskoj komisiji u junu 2019.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma donijelo je i Pravilnik o bližem sadržaju podataka o stanju životne sredine, načinu i rokovima dostavljanja tih podataka („Sl. list CG”, broj 40/19) kojim se u nacionalno zakonodavstvo prenosi Regulatorna (EZ) 401/2009 o praćenju i izvještavanju o stanju životne sredine.

Vlada je 9. V 2019. usvojila Predlog pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva održivog razvoja i turizma, kao i Predlog pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za zaštitu prirode i životne sredine čime je došlo do razdvajanja zakonodavnih i izvršnih nadležnosti iz oblasti životne sredine.

Vlada je 10. X 2019. donijela Statut Fonda za zaštitu životne sredine.

3.27.2. Kvalitet vazduha

Normativni okvir

Ministarstvo održivog razvoja i turizma je 6. II 2019. donijelo Pravilnik o izmjenama Pravilnika o tehničkim standardima zaštite vazduha od emisija isparljivih organskih jedinjenja koje nastaju skladištenjem, pretakanjem i distribucijom motornih benzina („Sl. list CG” br. 8/19). Ovim izmjenama je u crnogorsko zakonodavstvo transponovana Direktiva 2014/99/EU kojom se radi prilagođavanja tehničkom napretku mijenja Direktiva 2009/16/EZ o fazi II rekuperacije benzinskih para tokom punjenja motornih vozila na benzinskim stanicama.

Bilans ostvarenih rezultata

Vlada je 4. VII 2019. usvojila Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha za 2018, kojim se konstatuje da je u oblasti smanjenja emisija zagađujućih materija u vazduh realizovano 75% mjera, 67% mjera vezanih za unapređenje pravnog i 50% mjera za unapređenje strateškog okvira u oblasti zaštite vazduha.

U septembru 2019. uspješno je završen projekat „Jačanje kapaciteta za upravljanje kvalitetom vazduha u Crnoj Gori“ (IPA/2014/032-803.09/ME/AirQuality). Kao rezultat projekta izvršena je redovna revizija zona kvaliteta vazduha, a broj automatskih stanica za praćenje kvaliteta vazduha povećan je sa 7 na 10. Dodatno, nabavljena je nova mjerna i analitička oprema koja omogućava bolju teritorijalnu i vremensku pokrivenost podacima, kao i praćenje prekograničnog uticaja zagađenja vazduha.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma pripremilo je nacrt Programa kontrole zagađivanja vazduha u skladu sa Direktivom 2016/2284/EU o smanjenju emisija određenih zagađujućih materija u vazduh na nacionalnom nivou. Nacrt programa sadrži detaljnu analizu troškova smanjenja emisija koja će u skladu sa zahtjevima Zajedničke pozicije EU za Poglavlje 27 predstavljati osnov za pregovore o obavezama Crne Gore u pogledu smanjenja emisija zagađujućih materija obuhvaćenih Direktivom 2016/2284/EU.

3.27.3. Upravljanje otpadom

Bilans ostvarenih rezultata

Iz Kapitalnog budžeta se realizuju sljedeći projekti: izgradnja reciklažnog dvorišta sa sortirnicom u opštini Berane (u toku je revizija Glavnog projekta, a planira se da se do kraja 2019. objavi javni poziv za odabir izvođača radova); izgradnja transfer stanice u opštini Andrijevica (planira se da radovi budu završeni do kraja 2020); izgradnja transfer stanice u opštini Mojkovac (planira se da u prvoj polovini 2021. budu završeni radovi) i sanacija neuređenog odlagališta „Komarača“ u opštini Plav (planira se da radovi budu završeni do kraja 2019).

Dodatno, iz Kapitalnog budžeta se realizuje i izgradnja reciklažnog dvorišta sa sortirnicom i transfer stanicom u opštini Pljevlja (u toku je procedura za objavljivanje javnog poziva za odabir obrađivača Glavnog projekta), izgradnja reciklažnog dvorišta u opštini Kolašin (u toku je procedura izmjene Plana javnih nabavki) i nabavka opreme za izgradnju reciklažnog dvorišta u opštini Danilovgrad (u toku je procedura za objavljivanje javnog oglasa za odabir firme za nabavku ove opreme).

Sanacija neuređenog odlagališta „Ćafe“ u opštini Bar je u toku, a planirano je da se završi do kraja 2020. (realizacija projekta se, takođe, finansira iz sredstava Kapitalnog budžeta).

U cilju obezbjeđenja finansiranja centra za obradu otpada u okviru kompleksa sanitarne deponije „Možura“, urađena je u oktobru 2019. Studija izvodljivosti za izgradnju postrojenja za sortiranje miješanog komunalnog otpada i postrojenje za kompostiranje biorazgradivog otpada (projekat European Integration Facility). Osim Studije izvodljivosti, pripremljeno je i Idejno rješenje, kao i dio tenderskog dosijea.

U početnoj fazi je realizacija projekta izgradnje regionalnog centra upravljanja otpadom u opštini Bijelo Polje u skladu sa Državnim planom upravljanja otpadom, kojim je predviđena izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom, koji će opsluživati

opštine na sjeveru Crne Gore. U toku je izrada Predstudije izvodljivosti (saradnja Ministarstva održivog razvoja i turizma i EBRD banke).

U periodu od 1. I do 1. XI 2019. donešene su Odluke o odvojenom sakupljanju komunalnog otpada u opštinama: Berane, Žabljak, Plav, Rožaje, Kolašin, Gusinje, Andrijevića, Ulcinj i Petnjica.

3.27.4. Kvalitet voda

Normativni okvir

U oblasti kvalitet voda, donijeti su sljedeći propisi: Pravilnik o načinu i rokovima utvrđivanja statusa površinskih voda („Sl. list CG”, broj 25/19) i Pravilnik o načinu i rokovima utvrđivanja statusa podzemnih voda („Sl. list CG”, broj 52/19) kojim su prenijete Direktiva 2008/105/EZ o standardima kvaliteta životne sredine u oblasti politike voda i Direktiva 2006/118/EZ o zaštiti podzemne vode od zagađivanja i pogoršavanja kvaliteta, Pravilnik o načinu i rokovima sprovođenja mjera radi obezbjeđivanja očuvanja, zaštite i poboljšanja kvaliteta vode za kupanje („Sl. list CG”, broj 28/19) kojim je prenijeta Direktiva 2006/7/EZ o upravljanju kvalitetom vode za kupanje i Pravilnik o kvalitetu i sanitarno-tehničkim uslovima za ispuštanje otpadnih voda, načinu i postupku ispitivanja kvaliteta otpadnih voda i sadržaju izvještaja o utvrđenom kvalitetu otpadnih voda („Sl. list CG”, broj 56/19) kojim se prenosi Direktiva 91/271/EEZ koja se odnosi na prečišćavanje komunalnih otpadnih voda.

Vlada je 3. X 2019. usvojila Plan upravljanja komunalnim otpadnim vodama u Crnoj Gori (2020-2035), koji je dostavljen EK zajedno sa Planom implementacije Direktive o komunalnim otpadnim vodama 91/271/EEC (DSIP) i Informacijom o pripremi i glavnim elementima plana upravljanja komunalnim otpadnim vodama u Crnoj Gori (2020-2035).

Predlogom zakona o zaštiti morske sredine, koji je Vlada utvrdila 17. X 2019, a koji je u skupštinskoj proceduri, su stvoreni mehanizmi za adekvatnu transpoziciju i primjenu: Direktive 2008/56/EZ o uspostavljanju okvira za djelovanje Zajednice u području politike morske sredine, Direktive 2017/845/EU u pogledu okvirnog popisa elemenata koje treba uzeti u obzir pri pripremi strategija upravljanja životnom sredinom mora i Odluka Komisije 2017/848/EU o utvrđivanju kriterijuma i metodološkim standardima o dobrom stanju životne sredine mora, kao i specifikacija i standardizovanih metoda za praćenje i procjenu i stavljanju van snage Odluke 2010/477/EU.

Bilans ostvarenih rezultata

Nastavljene su aktivnosti u pogledu implementacije IPA projekta „Jačanje kapaciteta za implementaciju Okvirne direktive o vodama u Crnoj Gori” u okviru kojeg su urađena dva Plana upravljanja vodama na vodnom području Dunavskog i Jadranskog sliva. Javna rasprava za nacrt planova je otpočela 26. VIII 2019. i trajaće 6 mjeseci, prije njihovog konačnog usvajanja. Nacrti planova su postavljeni na sajt Uprave za vode i poslani svim relevantnim institucijama na davanje komentara. Urađen je Izvještaj o Strateškoj procjeni

uticaja na životnu sredinu za dva Plana upravljanja vodama na vodnom području Dunavskog i Jadranskog sliva.

Kroz projekat je tokom 2019. završena nadogradnja opreme za 17 postojećih hidroloških stanica, dok je nabavljeno i instalirano još 10 novih hidroloških stanica sa GPRS prenosom podataka, automatskom mjernom opremom sa senzorom na pritisak i temperaturu i solarnim napajanjem.

U okviru ovog projekta organizovana je obuka za upoznavanje sa ključnim elementima geografskog informacionog sistema koji je instaliran u Upravi za vode. Obuku su pohađali službenici Uprave za vode i MPRR-a.

Tokom 2019. stavljeno je u funkciju 12 novih hidroloških stanica dobijenih kroz regionalni projekat „Upravljanje slivom rijeke Drine na Zapadnom Balkanu“, koji predstavlja zajednički projekat Crne Gore, Srbije i BiH, i koji se finansira iz sredstava Svjetske banke. Kroz pomenuti projekat su nabavljene i 4 žičare za vršenje hidrometrijskih mjerenja, kao i najsavremeniji softver za obradu prikupljenih hidroloških podataka.

Kroz projekat IPA 2016 „Podrška upravljanju i monitoringu u upravljanju vodama u Crnoj Gori“ čija je realizacija počela 15. XI 2019. i koji će trajati do novembra 2022. biće implementirane sljedeće direktive: Direktiva o nitratima, Direktiva o podzemnim vodama, Direktiva o poplavama i Okvirna direktiva o morskoj strategiji (MSFD).

Realizovana je II faza projekta CCAWB „Adaptacija na klimatske promjene u prekograničnom upravljanju rizikom od poplava za Zapadni Balkan“, u okviru koje su uz angažovanje nadležnih institucija zemalja korisnica izrađeni dokumenti *Preliminarna procjena rizika od poplava za slivno područje Drim - Bojana* i *Katalog prekograničnih mjera upravljanja rizikom od poplava*. Dokumenti su pripremljeni i prevedeni na jezike zemalja sliva.

U toku 2019. počela je realizacija III faze projekta: izrada mapa opasnosti i mapa rizika od poplava za odabrana područja na slivu Drim/Bojana.

U vezi sa implementacijom Direktive o komunalnim otpadnim vodama 91/271/EEZ, 11 IX 2019. potpisan je Ugovor za izgradnju kanalizacione mreže za naselja Kodra, Totoši, Bijela Gora, Donja Bratica u Ulcinju u dužini od 14,5 km u iznosu od 3,4 miliona eura.

Ugovor o prosljeđivanju WBIF bespovratnih sredstava u iznosu od 4.6 miliona eura je potpisan 10. VI 2019. u okviru realizacije dugoročnih mjera u Tivtu, Kotoru, Herceg Novom, Perastu, Risnu u oblasti otpadnih voda u ukupnom iznosu od 30,8 miliona eura (ostala sredstva za navedene mjere su obezbjeđena iz kredita KfW banke i internih sredstava).

Vlada je 31. X 2019. usvojila Sporazum o grantu iz WBIF-a u iznosu od 2.993 miliona eura, za izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Bijelo Polje u ukupnoj procijenjenoj vrijednosti od 5,63 miliona eura.

Postrojenje za tretman komunalnih otpadnih voda kapaciteta 20.000 ES u Beranama je pušteno u probni rad.

Potpuna transpozicija Okvirne direktive o morskoj strategiji (MSFD) i prateće odluke, odnosno izrada podzakonskih akata, kao i njeno sprovođenje u smislu pripreme niza dokumenata koji će rezultirati izradom Strategije o moru, biće podržana kroz IPA projekat „Podrška sprovođenju i monitoringu upravljanja vodama u Crnoj Gori“. *Kick-off* sastanak projekta održan je dana 15. XI 2019. i očekuje se da će početna „*inception*“ faza biti završena do kraja januara 2020. nakon čega će se otpočeti s intenzivnim sprovođenjem projektnih aktivnosti.

Projekat „Implementacija ekosistemskog pristupa u Jadranskom moru kroz planiranje prostora morskog područja“ sprovodi se u saradnji Ministarstva održivog razvoja i turizma i UNEP/MAP-a, koji se finansira iz sredstava GEF-a. Prva komponenta projekta koja uključuje proces usklađivanja Programa monitoringa morskog ekosistema s Integrisanim programom za monitoring i procjenu (IMAP), u skladu s obavezom usklađivanja nacionalnih programa monitoringa s principima ekosistemskog pristupa i IMAP-om u okviru sprovođenja Barselonske konvencije je u završnoj fazi. Imajući u vidu kompatibilnost IMAP-a s MSFD, projekat takođe doprinosi procesu sprovođenja MSFD. U okviru prve komponente sprovedeno je i terensko prikupljanje podataka početkom oktobra 2019. koje je omogućilo u određenoj mjeri prevazilaženje nedostatka podataka o stanju morske sredine. S ciljem omogućavanja sprovođenja MSFD, program monitoringa usklađen s IMAP-om, kao i prikupljanje podataka u okviru ovog projekta će se dodatno nadograditi s rezultatima IPA projekta „Podrška sprovođenju i monitoringu upravljanja vodama u Crnoj Gori“. Druga komponenta ovog projekta je u početnoj fazi i podržaće pripremu Plana namjene morskog područja u skladu sa zahtjevima Direktive o planiranju namjene morskog područja (MSP), te je stoga od značaja i za prenošenje ove Direktive.

3.27.5. Zaštita prirode

Normativni okvir

Vlada je 3. X 2019. usvojila Zakon o potvrđivanju Protokola iz Nagoje o pristupu genetičkim resursima i pravednoj i jednakoj raspodjeli koristi koje proističu iz njihovog korišćenja uz Konvenciju o biološkoj raznovrsnosti.

Bilans ostvarenih rezultata

Ulcinjska solana je, na sjednici Skupštine opštine Ulcinj, održanoj 24. VI 2019, proglašena zaštićenim područjem - Parkom prirode. Ministarstvo održivog razvoja i turizma je poslalo zvaničnu nominaciju sa popunjenim informacionim Ramsarskim Listom (RIS) sa svim potrebnim podacima Ramsar konvenciji vezano za upis Ulcinjske solane na Listu močvarnih područja od međunarodnog značaja. Ulcinjska Solana je 9. IX 2019. proglašena močvarom od međunarodnog značaja i uvrštena na Ramsar svjetsku listu močvarnih područja.

IPA Projekat „Uspostavljanje Natura 2000 mreže” sproveden je u trogodišnjem periodu od aprila 2016. do aprila 2019. u kom su realizovane predviđene aktivnosti shodno projektnom zadatku, a koje podrazumijevaju sprovedene obuke, izrađena dokumenta za potrebe pripreme uspostavljanja Natura 2000 mreže i metodologije terenskog rada (ista su dostupna na portalu <https://natura2000.me/>), sproveden dvogodišnji terenski rad u svrhu prikupljanja podataka za potrebe mapiranja staništa i inventarisanje vrsta sa priloga Direktive o staništima i ptičijih vrsta sa priloga Direktive o pticama.

Tokom realizacije terenskih istraživanja u 2017. i 2018. u 9 važnih područja za biodiverzitet (Bioč, Maglić, Volujak i dio kanjona Pive, Kanjon Cijevne i Ćemovsko polje, Durmitor sa dolinom Komarnice i Pridvorice, Hajla, Komovi i Kanjon male rijeke, Ljubišnja i Ćehotina, Kanjon rijeke Morača, Moračke planine i Prokletije i dolina Lima) mapirano je za 512 terenskih dana 4,694 poligona što obuhvata površinu od 215 838 ha što je nešto više od 14% ukupne teritorije Crne Gore za 52 stanišna tipa.

Stručni tim za ptičije vrste na bazi objedinjenih podataka iz literature (2.769 podataka o rasprostranjenju vrsta) i na bazi terenskog rada (3,943 prikupljenih podataka na terenu tokom 2017. i 2018.) najboljom mogućom procjenom odredio je 33 potencijalna područja za posebnu zaštitu (SPA) za ptice.

U okviru državnog budžeta za 2019. izdvojena su sredstva u visini od 200.000 eura za nastavak aktivnosti terenskog rada koji sprovodi Agencija za zaštitu prirode i životne sredine (AZPŽS) po unaprijeđenoj metodologiji koju je uspostavio prethodno navedeni IPA projekat „Uspostavljanje Natura 2000 mreže”. Mapiranje za staništa i vrste se nastavilo tokom 2019. na područjima koja nisu istraživana prethodnim aktivnostima, u alpskom biogeografskom regionu i to: Bjelasica, Maglić, dio kanjona Pive koji je preostao tj. koji nije rađen prethodnim projektom, Obzir, Maočnica – dolina Ćehotine. Mapiranje ihtiofaune nastavilo se na područjima: Ćehotine (gornji i donji tok), Plavskog jezera, Lima (gornji i donji tok), Ljesnice, Bistrice, Ljuboviđe, Tare (gornji i donji tok), Morače (gornji i donji tok) i Zete, dok je ornitofauna takođe realizovana po posebnom planu lokacija.

Ekspertski tim koji je realizovao terenski rad činili su službenici AZPŽS, učesnici prethodnog IPA projekta (iz Crne Gore i regiona), službenici JP Nacionalnih parkova, Prirodnjačkog muzeja i Prirodno matematičkog fakulteta - ukupno 38 stručnjaka i 10 mladih stručnjaka koji su se tokom 2019. obučavali u zajedničkom radu na terenu sa starijim stručnjacima. Istraživanja na terenu se finalizuju shodno planu i u toku je obrada podataka sa terena (GIS obrada, izrada izvještaja i verifikacija).

Projekat „Promovisanje upravljanja zaštićenim područjima kroz integrisanu zaštitu morskih i priobalnih ekosistema u obalnom području Crne Gore“ koji je pokrenut od strane Ministarstva održivog razvoja i turizma i finansira se iz Nacionalne alokacije GEF doprinio je tokom 2019, u određenoj mjeri, sakupljanju podataka po metodologiji Nature 2000 u kopnenom obalnom regionu (do 400 m nadmorske visine). U sklopu projekta realizovana je obuka za 8 stručnjaka za staništa koji su, zajedno sa 10 stručnjaka za vrste, realizovali oko 285 terenskih dana. Kako se terenski rad za određene vrste još uvijek

finalizuje, a stručnjaci za staništa su završili terenski rad krajem oktobra, obrada podataka je u toku. U odnosu na istraživanja 3 potencijalna morska zaštićena područja izvršeno je hidrografsko snimanje šireg područja zone Starog Ulcinja (oko 2.500ha) i vektorska obrada (poligonizacija) sonarom. U toku su aktivnosti hidrografskog snimanja zone Katiča (oko 450ha), kao i pripremne aktivnosti vezane za inventarizaciju morskih staništa i vrsta koje će se realizovati od strane Instituta za biologiju mora.

U cilju implementacije preporuka datih od strane Bernske i Ramsarske konvencije, na zahtjev Ministarstva održivog razvoja i turizma, a uz podršku AZPŽS kao i uz podršku Vlade Njemačke, pokrenut je postupak mapiranja staništa na Skadarskom jezeru.

U skladu s postojećim podacima o staništima u Albaniji i popisu referentnih vrsta, kroz prekogranični projekat „Očuvanje i održivo korišćenje biodiverziteta na područjima Prespanskog, Ohridskog i Skadarskog jezera (CSBL) koji implementira GIZ, u Albaniji i Crnoj Gori, tokom 2019. mapirana su staništa Skadarskog jezera (crnogorskog dijela).

Navedene su sve vrste staništa od interesa za zajednicu iz Aneksa II EU Direktive o staništima, kao i sve druge vrste staništa (prirodne i vještačke) koja su navedena kao „ne Natura staništa“. Podaci terenskih istraživanja su kombinovana s desktop istraživanja, posebno u slučaju močvarnih površina i močvarnih područja. Kartiranje staništa Skadarskog jezera završeno je u avgustu 2019, nakon čega su svi prikupljeni podaci proslijeđeni stručnom timu na provjeru. U realizaciji ove aktivnosti učestvovala su 2 stručnjaka za močvarna staništa i 3 stručnjaka za kopnena staništa koji su mapirali teritoriju od 46666,55 ha na Skadarskom jezeru i unijeli 1155 tačaka za stanišne tipove u bazu. Obrada ovih podataka je u toku i finalna mapa staništa biće finalizovana do kraja decembra 2019.

Jedna od preporuka od strane Bernske konvencije je i sprovođenje redovnog monitoringa vrsta sa Anex-a I i II Bernske konvencije, s posebnim osvrtom na vrstu vidra (*Lutra lutra*). Implementacija ove preporuke se vrši u saradnji sa NP Skadarsko jezero, gdje se redovno sprovodi monitoring flore i faune koji je propisan Godišnjim programom upravljanja NP Skadarsko jezero. Takođe, u skladu sa članom 100 Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG” broj 54/16) AZPŽS prati stanje očuvanosti prirode. Plan monitoringa sprovodi se na osnovu godišnjeg programa monitoringa koji usvaja Vlada. Monitoring vidre započet je u junu 2019.

U skladu sa članom 108 Zakona o zaštiti prirode, ekološka inspekcija vrši kontinuirano inspekcijski nadzor na lokaciji Porto Skadar Lake i o tome informiše Ministarstvo. U postupku inspekcijskog pregleda koji je vršen u periodu od februara do oktobra 2019, pristupom na lokaciji koju čini urbanistička parcela broj 1 - UP1, UP2 i UP3 utvrđeno je da na samoj lokaciji nema izgrađenih objekata bilo koje namjene. Na lokaciji su zabilježeni samo ranije izvršeni radovi na probijanju puta. Nadzorom izvršenim dana 17. X 2019. se konstatuje da nije došlo do promjene stanja u izgradnji na predmetnoj lokaciji. Naime, probijeni putevu u proteklom periodu su obrasli vegetacijom i ne sprovode se druge aktivnosti.

Ministarstvo je dostavilo posljednji ažurirani Izvještaj Sekretarijatu konvencije, koji će biti prezentovani na Stalnom odboru Bernske konvencije početkom decembra 2019.

U cilju ispunjavanja preporuka, kao i poštovanja ekoloških standarda u vezi sa praćenjem nizvodnog uticaja autoputa na rijeku Taru uspostavljen je kontrolni mehanizam kroz rad nadležnih inspeksijskih organa koja imaju ovlaštenja za rad (ekološka inspekcija, inspekcija za vode), kao i nadzor od strane međunarodnog konsultanta francusko - italijanskog konzorcijuma nad izvođenjem radova. Vlada je uspostavila Komisiju za tehnički prijem radova, a izvođač radova, pored obaveze pridržavanja i primjene mjera iz Elaborata zaštite životne sredine, je uradio i plan mjera remedijacije koji je odobren od strane AZPŽS. Dodatno, radi se redovan monitoring faune dna od strane ekspertskeg tima Prirodno-matematičkog fakulteta, kao i monitoring kvaliteta površinske vode na svaka tri mjeseca (prema poslednjim rezultatima laboratorijskih ispitivanja i stručnog razmatranja Instituta za javno zdravlje, kvalitet vode je odgovarao klasi A1 uredbe o klasifikaciji i kategorizaciji površinskih i podzemnih voda). Istraživanja faune dna rijeke Tare koja imaju za cilj kvalitativnu i kvantitativnu analizu faune dna rijeke započela su u januaru 2019. Cilj monitoringa je da se utvrdi stanje makroinvertebratske zajednice u rijeci Tari i njen odgovor na promjene u životnoj sredini. Analiza makroinvertebratske zajednice se radi na tri lokaliteta: pritoka Drcka (ušće u Taru) kod Mateševa; rijeka Tara kod Mateševa i rijeka Tara posle Kolašina (Rovačko Trebaljevo).

3.27.6. Industrijsko zagađenje

Normativni okvir

Skupština je 5. III 2019. donijela Zakon o industrijskim emisijama („Sl. list CG“, broj 17/19), kojim se prenosi Direktiva 2010/75/EU o industrijskim emisijama (IED). Na osnovu zakona donijeti su: Pravilnik o kriterijumima za određivanje najboljih dostupnih tehnika radi zaštite životne sredine i listi zagađujućih supstanci iz industrijskih postrojenja („Sl. list CG“, broj 35/19) kojim su prenijeti Aneks II i III IED, Pravilnik o obrascu integrisane dozvole („Sl. list CG“, broj 59/19) kojim su prenijeti članovi 14 i 15 IED, i Uredba o vrstama aktivnosti i postrojenja za koje se izdaje integrisana dozvola, koju je Vlada donijela 7. XI 2019. (i kojom je prenijet Aneks I IED).

Usvajanje Zakona o industrijskim emisijama pratila je i izrada Specifičnog plana implementacije Direktive o industrijskim emisijama (DSIP), koji detaljno prikazuje sve aktivnosti i potrebne mjere za realizaciju, uz specificiranje finansijskih sredstava i vremenskog okvira za potpunu primjenu IED. Plan je urađen u saradnji sa operaterima postrojenja, i isti je usaglašen sa svim relevantnim institucijama. Navedeni plan dostavljen je Evropskoj komisiji u junu 2019.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) tokom 2019. realizuje projekat identifikacije i izrade inventara svih postrojenja koja podliježu obavezama definisanim Zakonom o industrijskim emisijama („Sl. list CG“, br. 17/19), a što je relevantno u kontekstu identifikacije privrednih

subjekata koji svojim aktivnostima utiču ili mogu uticati na zagađenje životne sredine. Rok za završetak projekta je kraj decembra 2019.

Bilans ostvarenih rezultata

AZPŽS je 4. II 2019. odbila Zahtjev za izdavanje integrisane dozvole operateru „Hemijska industrija Poliox AD“, Berane, za pogon za proizvodnju amonijum – perhlorata na lokaciji Police bb u Beranama.

Operater Željezare Nikšić, „Toscelik Alloyed Engineering Steel d.o.o.“ Nikšić, je 27. XII 2018. podnio zahtjev i kompletnu dokumentaciju za rad postrojenja čeličane, kovačnice i energane, i AZPŽS je, nakon sprovedene zakonske procedure provjere tačnosti podataka i informacija sadržanih u zahtjevu za izdavanje dozvole, provjere primjenjivosti predloženog Programa mjera prilagođavanja i dostavljanja izvještaja Komisije sa ocjenom uslova, izdala dozvolu 18. IV 2019.

Postupak izdavanja integrisane dozvole za postrojenje KAP-u stečaju pokrenut je pred AZPŽS 30. XII 2016, na zahtjev KAP-u stečaju, a koji je kao zakonski zastupnik podnio stečajni upravnik. U dosadašnjem postupanju, na osnovu izloženih okolnosti i izvedenih dokaza, AZPŽS je donijela 4 rješenja, na koje su žalbe, a vezano za pitanje utvrđivanja operatera postrojenja, odnosno nosioca obaveze pribavljanja integrisane dozvole za rad, izjavili Uniprom d.o.o. Nikšić (2 žalbe) i KAP-u stečaju (2 žalbe).

Ministarstvo održivog razvoja i turizma je, postupajući po izjavljenim žalbama, kao drugostepeni organ, zbog bitnih povreda pravila, propisanih Zakonom o opštem upravnom postupku, tj. neutvrđivanja svih odlučnih činjenica i okolnosti koje su od značaja za donošenje zakonitog i pravilnog rješenja, poništilo 3 rješenja Agencije i vratilo na ponovno odlučivanje, a četvrti postupak je, zbog nemogućnosti nedvosmislenog utvrđivanja ko je operater postrojenja, tj. čija je obaveza pribavljanja integrisane dozvole, prekinut do rješavanja prethodno navednog pitanja

U skladu sa Listom postojećih IPPC postrojenja iz Programa usklađivanja pojedinih privrednih grana sa Zakonom o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađivanja životne sredine, postrojenja koja nijesu pribavila integrisanu dozvolu do 1. I 2018. su „Pantomarket“, Svinjogojska farma-Spuž (sada Niksen Čavor doo, Kotor), D.O.O. „Kovačnica“, Podgorica i KAP u stečaju. D.O.O. „Kovačnica“ je prestala sa radom, a farma svinja Spuž je, u skladu sa mišljenjem Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove kojim je utvrđeno da projektovani kapacitet farme uključuje 1902 hranidbena mjesta za svinje preko 30kg tjelesne mase (TM) i 708 hranidbenih mjesta za krmače uključujući i njihovu prasad do 30kg TM, ispod kapaciteta utvrđenih Uredbom o vrstama aktivnosti i postrojenja za koje se izdaje integrisana dozvola i da operater više nije obveznik pribavljanja integrisane dozvole za rad, dok je postupak za izdavanje dozvole po zahtjevi KAP u stečaju obustavljen iz gore navedenih razloga.

Do sada su AZPŽS dostavljena 132 obavještenja o Seveso postrojenjima, od strane operatera Seveso postrojenja, od kojih su 6 Seveso postrojenja većeg rizika. Takođe, 3

operatera Seveso postrojenja većeg rizika dostavili su AZPŽS Izvještaj o bezbjednosti i Plan zaštite od udesa na saglasnot. Procedura evaluacije navedenih dokumenata je u toku.

Intenzivirane su aktivnosti na realizaciji projekta „Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje” u saradnji sa Svjetskom bankom, u okviru kojeg se izvode radovi na remedijaciji 3 lokacije kontaminirane opasnim industrijskim otpadom. Na lokaciji Brodogradilište Bijela, skladišteno je oko 15.000t otpadnog grita, dok je 38.488t opasnog grita izvezeno u Španiju. Planirani završetak radova je mart 2020.

Ugovor sa izvođačem radova na remedijaciji deponije pepela i šljake Maljevac JV: Bemax/Termosistem/Ramel, potpisan je u julu 2019. Ugovor sa stručnim nadzorom nad izvođenjem radova JV: NIK COM (Nikšić)/Institut za metalurgiju i rudarstvo (Bor), potpisan je u julu 2019. Pripremni radovi na remedijaciji kasete II prijavljeni su Ministarstvu održivog razvoja i turizma u avgustu 2019, a građevinski dnevnik je otvoren 18. IX 2019. što se smatra formalnim datumom početka radova. Rok završetka radova je jun 2020.

Što se tiče remedijacije jalovišta Gradac ugovor sa JV: BEMAX/TERMOSISTEM/RAMEL D.O.O, potpisan je u septembru 2019. Procjena uticaja za životnu sredinu i društvo je finalizovana i objavljena 28. VIII 2019. Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu, je odobren u oktobru 2019. od strane AZPŽS. Građevinska dozvola za izvođenje radova izdata je 5. XI 2019. od strane Ministarstva održivog razvoja i turizma, građevinski dnevnik je otvoren 22. XI 2019. i radovi na remedijaciji su u toku. Planirani završetak radova je jun 2020.

Jačanje administrativnih kapaciteta vezano za implementaciju Direktive o industrijskim emisijama, Uredbe EMAS i Uredbe o eko označavanja nastavljeno je kroz aktivno učešće predstavnika nadležnih institucija na radionicama: „Mogućnosti implementacije EMAS sistema i EKO-označavanja u Crnoj Gori“ i „Ocjena planova prevencije udesa i izveštaja o bezbjednosti u Crnoj Gori (Seveso III direktiva)“, u okviru projekta „Jačanje kapaciteta za ubrzanje procesa pregovaranja sa EU“, koji finansira Ministarstvo vanjskih poslova Norveške, a sprovodi UNDP u Crnoj Gori u saradnji sa Kancelarijom za evropske integracije (april 2019.) i „Implementacija Direktive o industrijskim emisijama“ organizovana od strane EU Environment Partnership Programme for Accession (EPPA), u saradnji sa TAIEX kancelarijom (novembar 2019.).

3.27.7. Hemikalije

Normativni okvir

Na osnovu Zakona o hemikalijama („Sl. list CG”, broj 51/17), donijet je Pravilnik o sadržaju bezbjednosnog lista za hemikalije („Sl. list CG”, br. 81/17, 21/19) kojim je prenijet Aneks II REACH Regulative i isti je usklađen sa komentarima EK. Pravilnik u junu 2019. dostavljen EK na eventualne dodatne komentare.

Na osnovu Zakona o biocidnim proizvodima („Sl. list CG”, broj 54/16) donijeti su sljedeći pravilnici: Pravilnik o listama aktivnih supstanci koje su dozvoljene za upotrebu u biocidnim proizvodima i biocidnim proizvodima manjeg rizika („Sl. list CG”, broj 16/19) u skladu sa procedurom iz člana 4-16 BPR i Aneksom I BPR; Pravilnik o uslovima za stavljanje biocidnih proizvoda u promet i upotrebu („Sl. list CG”, broj 33/19) kojim su prenešeni čl. 19 i 22 BPR; Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra biocidnih proizvoda („Sl. list CG”, br. 62/16, 52/19) kojim je prenet član 71 BPR; Pravilnik o vrstama biocidnih proizvoda („Sl. list CG”, br. 66/16, 52/19) kojim je prenešen Anex V BPR i Pravilnik o načinu procjene rizika biocidnih proizvoda („Sl. list CG”, br. 62/16, 60/19) kojim je prenešen Aneks VI BPR.

Navedeni pravilnici su donijeti u cilju usklađivanja sa komentarima EK (dostavljeni u avgustu 2018) i isti će početkom 2020. biti dostavljeni EK na eventualne dodatne komentare.

Vlada je 28. III 2019. donijela Nacionalnu strategiju upravljanja hemikalijama 2019-2022, s Akcionim planom za period 2019-2022, dok je 11. VII 2019. donešen Nacionalni plan za implementaciju Stokholmske konvencije, s Akcionim planom za period 2019-2023.

Vlada je 1. VIII 2019. usvojila Finalni izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije upravljanja hemikalijama 2015-2018.

Skupština Crne Gore je 1. III 2019. donijela Zakon o potvrđivanju Minamatske konvencije o živi („Sl. list CG - Međunarodni ugovori”, broj 03/19).

Bilans ostvarenih rezultata

U periodu 1. I 2019. - 1. X 2019. AZPŽS je shodno Zakonu o hemikalijama („Sl. list CG”, broj 51/17) izdala 445 dozvola za obavljanje slobodnog prometa opasnih hemikalija (od kojih je 40,9% izdato dozvola za slobodan promet ulja i maziva), 28 PIC dozvola, dok je 40 preduzeća upisano u Nacionalni registar hemikalija.

Na osnovu Zakona o biocidnim proizvodima („Sl. list CG”, broj 54/16) izdato je 136 rješenja za upis u privremenu listu biocidnih proizvoda (od kojih je 72,8% za dezinfekciona sredstva, 0,7% za sredstva za zaštitu, 26,5% za biocide za suzbijanje štetočina, dok zahtjeva za uvoz drugih biocida nije bilo). Izdato je još i 13 rješenja za obavljanje djelatnosti prometa, upotrebe i skladištenja biocida.

U cilju unapređenja rada Nacionalnog help-deska pripremljen je flajer *Help-desk* u kojem su date kratke informacije čime se help-desk bavi, kao i navedeni Zakoni i Pravilnici na osnovu kojih se izdaju dozvole za slobodan promet hemikalija i biocidnih proizvoda. Flajer se može pronaći na sajtu Agencije i to na linku <https://epa.org.me/wp-content/uploads/2019/10/HelpDesk.pdf>

Uprava za inspekcijske poslove (Odsjek za zdravstveno–sanitarnu inspekciju) izvršila je 605 pregleda pošiljki pri uvozu hemikalija i biocidnih proizvoda, u količini od 2.664,657 kg i ukupno pregledanoj količini je odobren promet. Takođe, vršen je i nadzor nad bezbjednošću biocida i igračaka na tržištu, ukupno 566 pregleda. Nakon sprovedenog

nadzora utvrđeno je da je nebezbedno 10 vrsta igračaka – ukupna količina je 113 komada koje su sadržale ftalate u koncentraciji iznad nivoa propisanog Uredbom o zabranjenim odnosno dozvoljenim načinima upotrebe, proizvodnje i stavljanja na tržište hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu („Sl. list CG”, broj 70/18), koje su trajno stavljene van prometa.

Uprava za inspekcijske poslove (Odsjek za ekološku inspekciju) obavila je 137 inspekcijskih nadzora i donijela 34 rješenja o otklanjanju nepravilnosti, u skladu sa Zakonom o hemikalijama. Takođe, ekološka inspekcija je podnijela četiri zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

Jačanje administrativnih kapaciteta vezano za inspekcijski nadzor je nastavljeno, pa je u oktobru 2019. 6 sanitarnih inspektora učestvovalo na 2 studijskim posjetama u organizaciji TAIEX-a, Republici Češkoj i Republici Sloveniji, na teme: *Upoznavanje sa sprovođenjem inspekcijskog nadzora igračaka u pogledu prisustva hemikalija i Upoznavanje sa načinom sprovođenja inspekcijskog nadzora nad bicidnim proizvodima.*

Takođe, u martu 2019. održane su radionice *Klasifikacija, označavanje i pakovanje hemikalija* (18 učesnika iz relevantnih institucija i privrede) u skladu sa Regulativom (EZ) br. 1272/2008 o klasifikaciji, označavanju i pakovanju supstanci i smješa u junu 2019. I ekspertska misija u cilju efikasnijeg uspostavljanja *Registra hemikalija, rad i vježba na IUCLID-u* (6 učesnika iz relevantnih institucija), u organizaciji TAIEX-a.

Jačanje administrativnih kapaciteta je ostvareno i kroz učešće predstavnika nadležnih organa na obukama „*Procjena rizika od hemikalija i biocidnih proizvoda – toksikologija*“ (16 učesnika) i „*Adekvatno vršenje kontrole nad uvozom proizvoda koji sadrže živu*“ (9 učesnika), koje su organizovane u okviru projekta „Jačanje kapaciteta za ubrzanje procesa pregovaranja sa EU“, koji je finansiralo Ministarstvo vanjskih poslova Norveške, a sprovodio UNDP u Crnoj Gori u saradnji sa Kancelarijom za evropske integracije.

Takođe, u okviru IPA projekta „Pripreme mjere za upravljanje hemikalijama za zemlje kandidate i potencijalne kandidate“ koji realizuje ECHA, predstavnici Crne Gore su prisustvovali brojnim sastancima (sastanak HelpNeta, studijska posjeta ECHA helpdesku, Konferencija o bezbjednim hemikalijama, Hemijski forum, Konferencija o biocidima i sastanak o budućim IPA aktivnostima), a započeo je i novi IPA ECHA projekat koji će detaljno analizirati status i potrebe Crne Gore u praktičnoj implementaciji pravne tekovine EU o hemikalijama.

3.27.8. Buka

Bilans ostvarenih rezultata

Glavni grad Podgorica je u julu 2019. donio Akcioni plan zaštite od buke za teritoriju Glavnog grada Podgorice i Opštine u sastavu Glavnog grada Golubovci do 2024. Prilikom izrade Akcionog plana zaštite od buke u životnoj sredini za Glavni grad Podgoricu sprovedena je Javna rasprava, koja je trajala 40 dana i Izvještaj sa javne rasprave je sastavni dio Akcionog plana.

3.27.9. Civilna zaštita

Normativni okvir

Vlada je 21. III 2019. usvojila Izvještaj o stanju sistema zaštite i spašavanja u Crnoj Gori u 2018.

Ministarstvo unutrašnjih poslova je donijelo Odluku o objavljivanju Sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Turske o saradnji i uzajamnoj pomoći u oblasti vanrednih situacija („Sl. list CG - međunarodni ugovori, broj 5/19) i Pravilnik o utvrđivanju liste eksplozivnih materija koje se mogu stavljati u promet („Sl. list CG“, broj 47/19).

3.27.10. Klimatske promjene

Normativni okvir

Predlog Zakona o zaštiti od negativnog uticaja klimatskih promjena, koji je Vlada utvrdila 17. X 2019, nalazi se u skupštinskoj proceduri. Ovim Zakonom dat je pravni osnov za donošenje podzakonskih akata (ukupno 13) čime će se implementirati važeće regulative i direktive EU u oblasti klimatskih promjena. Usvajanje ovog zakona, između ostalog, obuhvata mehanizme i procedure sistema EU za trgovinu emisijama GHG gasova, MMR Regulative o podjeli obaveze i mehanizmu praćenja i izvještavanja, akreditacija i verifikacija, o obaveznim smanjenjima emisija, o obnovljivim izvorima energije, o energetske zajednici, o obaveznim smanjenjima emisija iz sektora šumarstva, korišćenja zemljišta i promjene namjene zemljišta.

Što se tiče Okvirne konvencije UN-a o klimatskim promjenama (UNFCCC), Crna Gora je u aprilu 2019. dostavila Drugi dvogodišnji ažurirani izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama.

3.28. POGLAVLJE 28: ZAŠTITA POTROŠAČA I JAVNO ZDRAVLJE

3.28.1. Normativni okvir

Skupština je 22. XI 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti potrošača u koji su u potpunosti prenijete Direktiva 2011/83 o pravima potrošača i Direktiva 2013/11 o vansudskom rješavanju potrošačkih sporova.

3.28.2. Zaštita potrošača od nebezbednih proizvoda

Saglasno Opštem programu nadzora na tržištu (proaktivni nadzor), u naznačenom periodu, postupalo je ukupno devet inspekcija, od čega pet iz Uprave za inspeksijske poslove, jedna inspekcija Ministarstva unutrašnjih poslova, jedna inspekcija Ministarstva saobraćaja i pomorstva i dvije inspekcije Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i

fitosanitarne poslove, koje su kontrolisale ukupno 24 vrste proizvoda⁸. Na osnovu podataka iz RAPEX-a i Regionalne mreže za razmjenu informacija o opasnim proizvodima, po obavještenju inspektora iz nadzora, po obavještenju Uprave carina, po prijavi potrošača (reaktivni nadzor), postupale su: Tržišna, Zdravstveno-sanitarna, Termo-energetska i Inspekcija za drumski saobraćaj (Ministarstvo saobraćaja i pomorstva).

Na tržištu je izvršeno ukupno 5.639 inspekcijskih pregleda, od čega 4.703 pregleda u proaktivnom nadzoru (redovni, produženi) i 936 pregleda u reaktivnom nadzoru (po RAPEX obavještenjima 736 pregleda, po informacijama iz Regionalne mreže 136 pregleda, po obavještenju inspektora iz nadzora 50 pregleda, po obavještenju Uprave carina dva pregleda, po prijavi potrošača 12 pregleda). U ovom nadzoru, pronađena je 721 vrsta opasnih proizvoda u ukupnoj količini od 38.651 komad. Od toga, 344 vrste (u količini od 6.449 komada) predstavljaju opasne proizvode s ozbiljnim rizikom. Opasnih proizvoda koji ne predstavljaju ozbiljan rizik je 352 vrste (u ukupnoj količini od 7.880 komada), dok 25 vrsta (u ukupnoj količini 24.322 komada) predstavlja neusaglašene proizvode. U ovom nadzoru inspektori su izrekli sljedeće mjere: povlačenje s tržišta i trajna zabrana prometa za opasne proizvode s ozbiljnim rizikom i neusaglašene proizvode za 369 vrsta u količini od 12.720 komada, mjera opoziva od krajnjih potrošača je izrečena za 22 vrste opasnih proizvoda u količini od 6.108 komada. Obavještenja o opozivima su objavljivana u dnevnim novinama i isticana na vidnom mjestu u objektima. Za opasne proizvode s ozbiljnim rizikom koji su povučeni s tržišta i za neusaglašene proizvode čiji je promet trajno zabranjen, sprovedena je mjera uništenja za 96 vrsta u količini od 1.669 komada. Zemlje porijekla uništenih proizvoda su: Kina 76.1%, Srbija 3.4 %, Turska 0.8%, nepoznata 19.7%. Proizvođaču/distributeru vraćene su 184 vrste opasnih proizvoda u količini od 8.933 komada. Privremena zabrana prometa do otklanjanja utvrđenih neusaglašenosti je izrečena za 352 vrste proizvoda (u ukupnoj količini od 25.931 komad). Pored navedenih mjera, inspektori su sudu za prekršaje podnijeli šest zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

Koordinaciono tijelo za nadzor na tržištu je u naznačenom periodu održalo jednu sjednicu i četiri tematska sastanka.

3.28.3. Zaštita ekonomskih interesa potrošača – sprovođenje zakona

3.28.3.1. Inspekcijski nadzor

Uprava za inspekcijske poslove odnosno inspekcije koje sprovode inspekcijski nadzor u oblasti zaštite ekonomskih interesa potrošača (u skladu sa Zakonom o zaštiti potrošača i drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača), u naznačenom periodu,

---

⁸ Detaljnije u poglavlju 1 – Sloboda kretanja robe

izvršile su ukupno 24.410 inspekcijskih pregleda, u kojima je utvrđeno ukupno 11.408 nepravilnosti, za čije otklanjanje su preduzete propisane upravne i kaznene mjere.

U nadzoru nad primjenom Zakona o zaštiti potrošača (ZPP) - Tržišna inspekcija, Turistička inspekcija, Inspekcija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i Zdravstveno-sanitarna inspekcija su izvršile ukupno 7.101 inspekcijski pregled. U izvršenim inspekcijskim pregledima je utvrđeno 3.157 nepravilnosti, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (905 ukazivanja i 2.241 rješenje). Za počinjene prekršaje izdato je 3.488 prekršajnih naloga (kojima su izrečene novčane kazne) i podnijeto 19 zahtjeva nadležnim sudovima za pokretanje prekršajnog postupka.

U nadzoru nad primjenom drugih zakona koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača (Zakon o potrošačkim kreditima, Zakon o turizmu i ugostiteljstvu, Zakon o unutrašnjoj trgovini, Zakon o lijekovima, Zakon o energetici, Zakon o pravima pacijenata, Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda, Zakon o skijalištu, Zakon o raftingu, Zakon o metrologiji i Zakon o kontroli predmeta od dragocjenih metala), Tržišna, Turistička, Zdravstveno-sanitarna, Elektro-energetska i Metrološka inspekcija izvršile su ukupno 17.309 inspekcijska pregleda, u kojima je utvrđena 8.251 nepravilnost, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (3.171 ukazivanje i 4.016 rješenja), a za počinjene prekršaje izdata su 6.484 prekršajna naloga i podnijet 121 zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka.

Najveći broj kontrola u oblasti zaštite potrošača izvršila je Tržišna inspekcija (ukupno 14.355), u kojima je utvrđeno 7.096 nepravilnosti. U skladu sa ZPP izvršeno je 6.913 kontrola, u kojima je utvrđeno 3.115 nepravilnosti, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (882 ukazivanja i 2.233 rješenja). Za počinjene prekršaje izdato je 3.429 prekršajnih naloga i podnijeto je 17 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka. U skladu sa drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača (Zakon o potrošačkim kreditima, Zakon o unutrašnjoj trgovini, Zakon o lijekovima, Zakon o energetici i Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda), Tržišna inspekcija je izvršila 7.442 inspekcijska pregleda, u kojima je utvrđena 3.981 nepravilnost, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (672 ukazivanja i 3.309 rješenja). Za počinjene prekršaje izdato je 4.360 prekršajnih naloga i podnijeto 14 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

U naznačenom periodu inspekcije Uprave su primile ukupno 751 žalbu potrošača (472 su se odnosile na povredu prava iz ZPP i 279 na povredu prava iz drugih zakona koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača).

U postupcima po 472 žalbe (po ZPP), 134 žalbe su prihvaćene, 30 žalbi je djelimično prihvaćeno, u 254 slučaja žalba je odbijena kao neosnovana, dok su 43 žalbe proslijeđene drugom nadležnom organu na postupanje, a u 11 slučajeva potrošači su odustali od podnesenih žalbi.

Od ukupno 279 primljenih žalbi po drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača prihvaćena je 101 žalba, dvije su djelimično prihvaćene, u 151 slučaju žalba je

odbijena kao neosnovana, dok je 21 žalba prosljeđena drugom nadležnom organu na postupanje, a u četiri slučaja potrošači su odustali od podnesenih žalbi.

Od ukupnog broja primljenih žalbi, 631 je primila Tržišna inspekcija (368 su se odnosile na povredu prava iz Zakona o zaštiti potrošača i 263 na povredu prava iz drugih zakona koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača). Od 368 žalbe (po ZZP) po kojima je postupala Tržišna inspekcija, 134 žalbi su prihvaćene, pet žalbi je djelimično prihvaćeno, u 194 slučaja žalba je odbijena kao neosnovana, dok je 27 žalbi prosljeđeno drugom nadležnom organu na postupanje, a u osam slučajeva potrošač je odustao od podnesene žalbe. Od ukupno 263 primljene žalbe (po drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača - Zakon o unutrašnjoj trgovini, Zakon o lijekovima, Zakon o energetici i Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda), 87 žalbi je prihvaćeno, dvije žalbe su djelimično prihvaćeno, u 151 slučaju žalba je odbijena kao neosnovana, dok je 19 žalbi prosljeđeno drugom nadležnom organu na postupanje, a u četiri slučaja potrošači su odustali od podnesenih žalbi.

3.28.3.2. Nadzor od strane drugih nadležnih tijela

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost primila je ukupno 421 žalbu korisnika u oblasti zaštite korisnika javnih elektronskih komunikacionih usluga, od čega je 93 žalbi usvojeno u cjelosti, 88 je odbijeno, 11 prosljeđeno drugom nadležnom organu, a u 156 slučajeva je donijeto rješenje o obustavljanju postupaka zbog odustanaka od žalbe ili zbog postignutog poravnanja korisnika i operatora. Na 38 žalbi korisnicima je dostavljen pisani odgovor - savjet, jer ove žalbe nijesu ispunjavale uslove za rješavanje, a Agencija ih nije odbijala kao nepotpune, već je kroz odgovor dala uputstvo o postupanju. Ostale žalbe su u postupku rješavanja. Na odluke Agencije podnijeto je 10 tužbi Upravnom sudu.

Agencija za nadzor osiguranja je primila ukupno 37 prigovora od čega se najveći broj odnosi na osiguranje od autoodgovornosti (19). Devet prigovora odnosilo se na osiguranje od posljedica nezgode, četiri na osiguranje života i po jedan na osiguranje imovine, na dobrovoljno zdravstveno osiguranje, na kasko osiguranje, na osiguranje odgovornosti i na osiguranje jemstva. Postupak je okončan po 21 prigovoru: u četiri slučaja podnosiocima prigovora je isplaćen dodatni iznos naknade štete ili učinjena druga radnja zahtijevana od osiguravača, u 13 slučajeva Agencija je ocijenila da prigovori nijesu osnovani, da dalje postupanje po prigovoru nije moguće ili da dalje postupanje nije u nadležnosti Agencije. U četiri slučaja podnosilac je odustao od daljeg postupka pred Agencijom, jer je u toku postupka postigao zadovoljavajući sporazum s osiguravačem. S obzirom da su nesporazumi u ovim odnosima često rezultat nedovoljne informisanosti podnosilaca prigovora, Agencija je početkom 2019. unaprijedila svoju internet stranicu (<http://www.ano.me>) u dijelu postupka po prigovorima kako bi poboljšala svijest građana o nadležnostima i postupku koji sprovodi Agencija i dala više informacija o poželjnim praksama kod zaključivanja ugovora, načinu zaključenja ugovora, osnovnim obavezama nakon zaključenja ugovora o osiguranju kao i detalje nekih posebnih pokrića.

Regulatorna agencija za energetiku je primila ukupno 16 žalbi od kojih 12 zbog obustave isporuke električne energije i četiri na akt operatora distributivnog sistema, kojim se odbija zahtjev za izdavanje saglasnosti za priključenje na distributivni sistem, odnosno zaključivanje ugovora o priključenju. Od 12 žalbi zbog obustave isporuke električne energije, devet žalbi je usvojeno, a tri su odbijene kao neosnovane. Od četiri žalbe na akt operatora distributivnog sistema, tri žalbe je usvojeno, a jedna je odbijena kao neosnovana.

Centralna banka je postupila po 20 prigovora potrošača nezadovoljnih postupanjem kreditora, od kojih je šest procesuirano, a u ostalim slučajevima potrošačima je ukazano na njihova prava utvrđena pozitivnim propisima. Postupajući po dostavljenom prigovoru potrošača, Centralna banka je izrekla mjere pisanog upozorenja prema jednom kreditoru, nalažući otklanjanje utvrđenih nepravilnosti i poštovanje principa dobre poslovne prakse. Centralna banka je izvršila tri neposredne i šest posrednih kontrola kreditora, nakon čega su preduzete aktivnosti u cilju pokretanja prekršajnih postupaka protiv tri kreditora i odgovornih lica u njima pred nadležnim sudom za prekršaje zbog toga što stepen zaštite potrošača nije na zadovoljavajućem nivou. Takođe, izrečne su i mjere pisanog upozorenja prema tri kreditora, nalažući otklanjanje utvrđenih nepravilnosti.

U naznačenom periodu zaštitu **bankarskog ombudsmana** je tražilo 394 klijenata i jemaca, što u odnosu na 2018. (381) bilježi rast od 3%. U izvještajnom periodu postupano je po 18 prigovora, od kojih su klijenti podnijeli 16, koji se odnose na banke, a dvije su podnijeta od strane jemaca, koji se odnose na mikrokreditne finansijske institucije (MFI) i svi su završeni. U odnosu na isti period 2018, po prigovorima na banke okončano je manje postupaka za 10, dok je po prigovorima na MFI okončan isti broj postupaka.

3.28.4. Centralni informacioni sistem za zaštitu potrošača www.potrosac.me

Od ukupnog broja primljenih žalbi u Upravi, preko ovog sistema je evidentirana 251 žalba, od kojih su 172 žalbe bile u nadležnosti Tržišne inspekcije, 55 u nadležnosti Inspekcije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, 15 u nadležnosti Turističke inspekcije, pet u nadležnosti Metrološke inspekcije i jedna u nadležnosti Elektroenergetske inspekcije. Po jedna žalba je bila u nadležnosti Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, Regulatorne agencije za energetiku i Agencije za nadzor osiguranja.

3.28.5. Informisanje potrošača i sardanja sa NVO

Ministarstvo ekonomije je u periodu mart-april 2019. sprovelo istaživanje o poznavanju potrošačkih prava u 23 opštine na uzorku od 1020 ispitanika. Na osnovu dobijenih rezultata, Ministarstvo je pokrenulo aktivnost izrade dvije informativno edukativne aplikacije za mobilne telefone kojim se ujedno mogu podnositi i potrošačke žalbe prema UIP-u.

Privredna komora je objavila konkurs za izbor članova Odbora za vansudsko rješavanje potrošačkih sporova 3. VI 2019, na koji je izabrano 10 članova (po pet predstavnika

potrošača i trgovaca. U skladu sa Zakonom o zaštiti potrošača, 6. XI 2019. u Privrednoj komori Crne Gore (PKCG) je održana je konstitutivna sjednica Odbora na kojoj je izabran predsjednik ovog tijela, čime je omogućeno njegovo nesmetano funkcionisanje. U naznačenom periodu, Ministarstvo ekonomije je imalo redovnu komunikaciju s predstavnicima nevladinog sektora u oblasti zaštite potrošača, prije svega sa CEZAP-om, u dijelu saradnje na izradi Zakona o zaštiti potrošača, rješavanje žalbi potrošača, pružanje savjeta potrošačima kao i zajednički medijski nastup.

3.28.6. Učešće u projektima

Crna Gora je korisnik Projekta „IPA 2014 AIM – Tehnička pomoć za usklađivanje i sprovođenje pravne tekovine EU na unutrašnjem tržištu" (započet 26. XI 2018), koji kroz tri komponente: zakonodavnu podršku, tehničku pomoć u jačanju kapaciteta za efikasno sprovođenje zakonodavstva i podizanje svijesti potrošača, privrede i ukupne javnosti, pruža podršku u poglavljima 1 – Sloboda kretanja robe i 28 – Zaštita potrošača i zdravlja. U okviru ovog projekta priprema se zakonodavni okvir za prenošenje Direktive 2014/17 o stambenim kreditima koji će se usvojiti do kraja II kvartala 2020. Korisnici projekta za poglavlje 28 su Ministarstvo ekonomije i Uprava za inspekcijske poslove, a datum završetka je 25. XI 2020.

3.28.7. Zdravstvena zaštita

3.28.7.1. Kontrola duvana

Skupština je 31. VII 2019. donijela Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda („Sl. list CG”, br. 46/19), kojim je zabranjeno pušenje u radnom i javnom prostoru, osim u kazinima. U ovaj zakon prenijete su: Direktiva 2014/40/EU o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predstavljanju i prodaji duvanskih i sličnih proizvoda i o stavljanju van snage Direktive 2001/37/EZ, Direktiva 2003/33/EZ o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o oglašavanju i sponzorstvu duvanskih proizvoda, Preporuka Savjeta o prevenciji pušenja s inicijativom za poboljšanje kontrole duvanskih proizvoda (2003/54/EZ) i Preporuka Savjeta o zonama bez duvanskog dima (2009/C 296/02).

3.28.7.2. Krv, tkiva, ćelije i organi

Na planu uspostavljanja i funkcionisanja kontrole sistema kvaliteta, u cilju uspostavljanja rada Laboratorije za kontrolu kvaliteta sprovedena je interna edukacija osoblja za rad na aparatu za detekciju bakterijske kontaminacije preparata trombocita i obezbijeđen potrošni materijal. Uspostavljen je sistem redovnog izvještavanja ljekara Zavoda za transfuziju krvi koji rade s davaocima krvi o geografskoj zastupljenosti uzročnika zaraznih bolesti i pojavi epidemija, u saradnji sa Centrom za kontrolu i prevenciju zaraznih bolesti Instituta za javno zdravlje. Nadalje, uspostavljen je sistem opoziva komponente krvi i obavljena potrebna edukacija kadra. Uveden je postupak dezinfekcije mjesta venepunkcije profesionalnim sredstvima i obezbijeđena sredstva za profesionalnu hemiju za održavanje radnih prostora i radnih površina.

Za unapređenje sistema kvaliteta odabrano je pravno lice za transport i distribuciju krvi/komponentata krvi u mreži ustanova Zavoda, u cilju centralizacije obrade jedinica krvi i distribucije finalnog proizvoda jednakog kvaliteta svim organizacionim djelovima (OD) Zavoda u Crnoj Gori. Izrađen je Plan zaštite Zavoda kao obavezno šticećenog objekta i obezbijena oprema namijenjena pripremi uzoraka davalaca krvi za testiranje i dalju obradu, kao i skladištenje jedinica krvi/komponentata krvi u svim OD Zavoda.

U cilju unapređenja transfuziološke djelatnosti, obezbijena je osnovna oprema za skladištenje arhiviranih uzoraka davalaca krvi sa dodatnom opremom, postupak otapanja zamrznutih plazmatskih komponenata, postupak inkubacije testnih uzoraka i sprovođenje postupka sterilizacije, kao i oprema za uspostavljanje sistema telemedicine. Nadalje, standardizovan je postupak određivanja vrijednosti predonacijskog hemoglobina davalaca krvi u svim organizacionim djelovima Zavoda. Za skladištenje komponenti krvi za potrebe centralnog skladišta Zavoda i skladišta u organizaciji organizacionih djelova nabavljen je dio neophodne opreme (frižider i četiri zamrzivača).

Izvršena je implementacija sistema za osiguranje podataka sistema Zavoda. U cilju eksterne kontrole laboratorijskog rada, realizovano je pet studija EDQM-a CoE, u program B-PTS, za detekciju uzročnika HIV-a, HBV-a, HCV-a, sifilisa i određivanja krvnih grupa ABO I Rh sistema i prisustva iregularnih antitijela.

Aktivnosti na popularizaciji i motivaciji stanovništva o dobrovoljnom davalaštvu krvi su nastavljene kampanjama Zavoda za transfuziju krvi, u saradnji s više institucija i ustanova.

3.28.7.3. Zarazne bolesti

Na osnovu Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti donijeta su sljedeća podzakonska akta za njegovo sprovođenje: Pravilnik o načinu prijavljivanja zaraznih bolesti, bolničkih inspekcija, stanja i smrti oboljelih od ove bolesti („Sl. list CG”, broj 20/19), Pravilnik o Listi zaraznih bolesti nad kojima se sprovodi epidemiološki nadzor i protiv kojih se primjenjuju mjere sprječavanja u suzbijanja zaraznih bolesti i definicijama slučajeva zaraznih bolesti („Sl. list CG”, broj 20/19) i Program obaveznih imunizacija stanovništva protiv određenih zaraznih bolesti na teritoriji Crne Gore za 2019. godinu („Sl. list CG”, broj 23/19).

Vlada je 21. III 2019. donijela Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za kontrolu rezistencije bakterija na antibiotike za period od 2017. do 2021. za 2019. i 2020.

Kontinuirano se sprovodi (dvo nedjeljna) epidemiološka telekonferencija EpiTel s Institutom za javno zdravlje „Robert Koh” iz Berlina na kojoj se sumiraju epidemiološka dešavanja u državi i regionu i istovremeno prave planovi zajedničkih aktivnosti na polju suzbijanja zaraznih bolesti i prekograničnih javno-zdravstvenih prijetnji za naredni period.

Sve higijensko-epidemiološke službe u kontinuitetu vrše elektronsko praćenje obolijevanja od zaraznih bolesti.

U cilju sprječavanja i suzbijanja obolijevanja od legioneloze Ministarstvu održivog razvoja i turizma, Turističkoj organizaciji Crne Gore i Zdravstveno-sanitarnoj inspekciji i Higijensko-epidemiološkim službama domova zdravlja prosljeđene su ažurirane „Preventivne mjere za smanjenje rizika od legionarske bolesti u ugostiteljskim (smještajnim) objektima” radi distribucije svim hotelima i turističkim objektima u Crnoj Gori. Formirane su i akreditovane Nacionalna laboratorija za antimikrobnu rezistenciju (NRL) i Nacionalna laboratorija za morbile, rubelu i kongenitalni rubela sindrom.

Održana je radionica „Lična zaštitna oprema, dezinfekcija i dekontaminacija“ sa ciljem pripreme za odgovor na vanredni događaj, pojavu putnika sa sumnjom na oboljenje od neke zarazne bolesti. Nadalje, u organizaciji ECDC i Ministarstva zdravlja Italije, održana je simulaciona vježba „Priprema za odgovor na prekogranično širenje bakterija rezistentnih na antibiotike povezano sa zdravstvenom negom”. Takođe, održana je multisektorska radionica „Izrada Vodiča za istraživanje epidemija“ u saradnji s Institutom Robert Koh i započete su multisektorske aktivnosti na radu ovog dokumenta, kao i aktivnosti na pripremi za održavanje Zajedničke eksterne evaluacije (JEE) u periodu 27-31. V 2019.

Evaluacija tendera za informacioni sistem Kliničkog centra Crne Gore je završena u prvoj polovini novembra i očekivanja su da će se ugovor potpisati do kraja 2019. Rok za implementaciju informacionog sistema je 12 mjeseci.

3.28.7.4. HIV/AIDS

U cilju obezbjeđenja održivosti HIV preventivnih servisa koje nevladine organizacije (NVO) pružaju populacijama najviše pogođenim HIV-om, Ministarstvo zdravlja je izvršilo raspodjelu sredstava za finansiranje navedenih preventivnih servisa u iznosu od 125.000 eura. Takođe, s Globalnim fondom potpisan je ugovor za trogodišnji grant u iznosu od 556.938 eura, kojim treba da se obezbijedi neophodna pomoć u finansiranju servisa NVO i obezbjeđivanju što kvalitetnijih usluga, a prva tranša u iznosu od oko 180.000 eura je uplaćena. Za ovu godinu Ministarstvo zdravlja opredijelilo je ukupno 200 000 eura, kao i oko 156 000 eura sredstava Globalnog fonda za HIV, TBC i malariju za nevladine organizacije.

Održana je redovna Nacionalna konferencija o HIV/AIDS-u, u čijem radu su učestvovali članovi Nacionalne komisije za HIV i nacionalnog koordinacionog tijela, a koja se odnosila na dobrovoljno povjerljivo testiranje na HIV, smanjenje stigmatizacije i uspostavljanje finansijske održivosti preventivnih servisa koje sprovode NVO.

Predstavnici Instituta za javno zdravlje su učestvovali u radu Regionalne konferencije za osobe koje žive s HIV-om (PLHIV) i na Međunarodnoj radionici o testiranju na HIV i hepatitisu i PrEP-u. Organizovano je više edukativnih aktivnosti iz oblasti dobrovoljnog i povjerljivog savjetovanja i testiranja na HIV (DPST) koju je pohađalo 45 zdravstvenih radnika i saradnika.

U okviru projekata koje sprovode NVO, Institut za javno zdravlje je, u saradnji s predstavnicima Infektivne klinike Kliničkog centra Crne Gore i nevladinog sektora

sproveo edukativni seminar i seminar senzibilizacije za 20 zdravstvenih radnika. Tom prilikom je distribuiran i edukativni materijal u vidu indikatorskih stanja u vezi s HIV-om, koji zdravstvenim radnicima treba da pomogne prilikom diferencijalne dijagnostike.

3.28.7.5. Mentalno zdravlje

Vlada je 11. VII 2019. donijela Strategiju za unaprjeđenje mentalnog zdravlja (2019-2023), na osnovu koje je donijet Akcioni plan za period 2019-2020, s definisanim mjerama, rokovima, nosiocima aktivnostima i indikatorima realizacije.

3.28.7.6. Sprječavanje zloupotrebe droga

Vlada je 21. III 2019. donijela Akcioni plan za 2019-2020. za sprovođenje Strategije Crne Gore za sprječavanje zloupotrebe droga 2013-2020 kojim su utvrđene aktivnosti, nadležne institucije, indikatori uspjeha i druga pitanja od značaja za sprovođenje ove strategije i sprječavanje zloupotrebe droga. Nadalje, na osnovu Zakona o sprječavanju zloupotrebe droga, donijet je Pravilnik o stručnim smjernicama za pružanje pomoći zavisniku od droga („Sl. list CG”, broj 1/19). Ova oblast se razmatra i u poglavlju 24 – Pravda, sloboda i bezbjednost.

3.28.7.7. Smanjivanje štetnih posljedica uzrokovanih upotrebom alkohola

Vlada je 21. III 2019. donijela Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori za period 2013 – 2020, za 2019-2020. kojim su utvrđene aktivnosti, nadležne institucije, indikatori uspjeha i druga pitanja od značaja za smanjivanje štetnih posljedica uzrokovanih upotrebom alkohola.

3.28.7.8. Ishrana

Vlada je 27. VI 2019. donijela Program mjera za unaprjeđenje stanja uhranjenosti i ishrane u Crnoj Gori s Akcionim planom za 2019-2020. Društvo za hranu i ishranu Crne Gore, primljeno je u Evropsko društvo za ishranu (FENS).

3.28.7.9. Preventivni pregledi za otkrivanje raka

Preventivni pregledi za otkrivanje raka debelog crijeva, raka grlića materice i raka dojke se kontinuirano sprovode, u skladu s odgovarajućim nacionalnim programima.

3.28.7.10. Sprječavanje nasilja

Ministarstvo zdravlja je donijelo Protokol o nasilju nad djecom i pripremio Smjernice za zaštitu djece i adolescenata od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

3.28.7.11.E – zdravstvo

Kontinuirano se sprovodi Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja integralnog zdravstvenog informacionog sistema i E- zdravlja za period 2018-2021.

3.28.7.12. Tekući projekti pomoći koju Crnoj Gori pružaju druge nacionalne i međunarodne institucije

Kroz INTERREG-IPA Program prekogranične saradnje (INTERREG IPA Hrvatska-Bosna i Hercegovina – Crna Gora) Ministarstvo zdravlja, u saradnji s partnerima Federalnim Ministarstvom zdravstva Bosne i Hercegovine i Hrvatskim zavodom za telemedicinu,

realizuje projekat „Mreža za zbrinjavanje pacijenta s farmakorezistentnom epilepsijom i uznapređovalom fazom Parkinsonove bolesti” – NeurNet. Takođe, u toku su aktivnosti na realizaciji projekata, koje je finansijski podržala Delegacija Evropske unije:

- izgradnja objekta Klinike za infektivne bolesti i Klinike za dermatovenerologiju procijenjene vrijednosti 4,5 miliona eura, koji je uvršten na Jedinственu listu infrastrukturnih projekata Nacionalne investicione komisije (urađen je glavni projekat čija revizija je u toku),
- opremanje mikrobioloških laboratorija u Crnoj Gori (nivo zaštite BSL-2),
- podrška u razvoju sistema praćenja kroz unapređenje implementacije IT sistema u oblasti supstanci ljudskog porijekla (krv, organi, tkiva, ćelije).

3.29. POGLAVLJE 29: CARINSKA UNIJA

3.29.1. Normativni okvir

Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o sprovođenju Carinskog zakona („Sl.list CG", broj 4/19) je stupila na snagu 26. I 2019. i istom je izvršeno dalje usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa odredbama relevantnih uredbi Evropske komisije, i to u dijelu tranzitnog postupka, što je jedan od uslova za pristupanje Crne Gore Konvenciji o zajedničkom tranzitnom postupku i Konvenciji o olakšicama u trgovini robom. Takođe, izvršena su i dalja usklađivanja u dijelu statusa robe, obezbjeđenja carinskog duga, obavezujućih informacija o porijeklu robe, nepreferencijalnog porijekla robe i tehničko usaglašavanje odredbi o carinskoj vrijednosti.

Uredba o carinskoj tarifi za 2019. godinu („Sl. list CG", broj 14/19) se primjenjuje od 1. I 2019. Ovom uredbom je usklađena nomenklatura carinske tarife sa Kombinovanom nomenklaturom Evropske unije (KNEU) za 2019, kao i visina carinskih stopa sa obavezama u okviru Svjetske trgovinske organizacije i sporazumima o slobodnoj trgovini.

Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o uslovima za odobravanje statusa ovlašćenog privrednog subjekta (AEO) na carinskom području Crne Gore („Sl. list CG", broj 45/19) stupila je na snagu 13. VIII 2019. Ovim izmjenama institut ovlašćenog privrednog subjekta je u potpunosti usklađen sa odredbama Delegirane i Implementacione Uredbe Komisije (EU), odnosno podzakonskim aktima Carinskog zakona Unije. Stupanje na snagu ove uredbe predstavljalo je jedan od ključnih koraka u pravcu međusobnog priznavanja ovlašćenih privrednih subjekata (AEO) između CEFTA strana.

Odluka br. 3/2015 CEFTA Zajedničkog komiteta („Sl.list-Međunarodni ugovori“, broj 11/18) kojom je CEFTA protokol o porijeklu izmijenjen u smislu uvođenja pune kumulacije i ukidanja zabrane povraćaja dažbina, počela je da se primjenjuje u međusobnoj trgovini između CEFTA strana 1. VII 2019.

Vlada je 30. V 2019. utvrdila Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave carina kojim je sistematizovano 569 izvršilaca za izvršavanje poslova iz nadležnosti ovog državnog organa, od čega je 516 mjesta trenutno popunjeno.

U izvještajnom periodu je usvojena Poslovna strategija Uprave carina 2019 – 2021, kao i Strategija za upravljanje ljudskim resursima, Strategija obuka, Strategija za poboljšanje i modernizaciju infrastrukture i tehničke opremljenosti i Strategija odnosa sa javnošću.

Skupština je 6. III 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara („Sl. list CG”, broj 18/19). Navedenim izmjenama i dopunama izvršeno je usklađivanje u dijelu koji uređuje iznošenje i monitoring kulturnih dobara, antikviteta i umjetnina, a u toku su aktivnosti na usklađivanju i Pravilnika o bližim uslovima i načinu izdavanja odobrenja za privremeno iznošenje kulturnih dobara u inostranstvo. Ovim zakonom izvršeno je i usaglašavanje članova 63-66 Zakona sa Direktivom 2014/60/EU o povraćaju kulturnih predmeta nezakonito iznesenih s državnog područja države članice.

Skupština je 1. III 2019. donijela Zakon o potvrđivanju UNIDROIT konvencije o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima („Sl. list CG - Međunarodni ugovori”, broj 3/19).

Administrativni kapaciteti

U okviru pripremnih aktivnosti za pristupanje Konvenciji o zajedničkom tranzitu i uspostavljanje kompjuterizovanog tranzitnog sistema koji je kompatibilan sa sistemom EU, kroz projekat „Podrška Upravi carina“, u drugoj polovini novembra 2018. potpisani su Ugovor za projekat Podrška u pristupanju Konvenciji o zajedničkom tranzitu i Konvencija o olakšicama u trgovini robom, Ugovor za projekat Implementacije NCTS-a i Ugovor za projekat Nabavka opreme za funkcionisanje NCTS-a. Aktivnosti iz prva dva ugovora se realizuju u skladu sa planiranom dinamikom, dok je treći ugovor (nabavka opreme) uspješno realizovan.

U dosadašnjem periodu održana su po dva sastanka upravnih odbora pomenutih projekata.

Na dosadašnjim sastancima Upravnog odbora projekta Podrška u pristupanju Konvenciji o zajedničkom tranzitu i Konvenciji o olakšicama u trgovini robom je usvojen prvi Privremeni izvještaj (Interim Report), koji sadrži aktivnosti i zadatke koje je izvršio konzorcijum u periodu izvještavanja od 20. XI 2018. do 30. VI 2019, kao i radni plan za narednih šest mjeseci. Takođe, istaknute su najvažnije aktivnosti koje su sprovedene u prethodnom periodu, a koje se odnose na: analizu i pregled carinskog zakonodavstva, uključujući davanje preporuka i predlaganje izmjena i dopuna carinskog zakonodavstva; izradu Komunikacione strategije; pripremu strategije upravljanja rizikom i politike zasnovane na okviru upravljanja rizicima, kao i na implementaciji procesa upravljanja rizicima i metodologije upravljanja rizikom; realizovanu studijsku posjetu čiji je cilj bio prenošenje praktičnog iskustva države članice Evropske unije u sprovođenju tranzitnih postupaka u skladu sa konvencijama kao i sa standardima i najboljim praksama u EU.

Na dosadašnjim sastancima Upravnog odbora za Ugovor implementacija Novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NCTS) usvojen je prvi Privremeni izvještaj (Interim Report), koji sadrži aktivnosti i zadatke koje je izvršio konzorcijum u periodu izvještavanja od 26. XI 2018. do 30. VI 2019. kao i radni plan za narednih šest mjeseci. U prethodnom periodu je instaliran *Enterprise Service Bus* i rađeno je na *gap analizi* sistema za tranzitni postupak, sistema za upravljanje garancijama, sistema za upravljanje rizikom, nakon čega slijedi izrada funkcionalnih i tehničkih specifikacija.

S obzirom da izrada funkcionalnih i tehničkih specifikacija zavisi od specifikacije za NCTS na kojima trenutno radi Evropska komisija (DDNTA), od velikog značaja za ovaj projekat je što je u predviđenom terminu, u junu 2019, Evropska komisija izradila nacrt ovog dokumenta, koji je dostavljen izvođaču projekta od strane korisnika. Takođe im je dostavljena i nova verzija specifikacije iz avgusta 2019. Veoma važno je i to što su službenici Uprave carina u izvještajnom periodu redovno prisustvovali sastancima Projektne grupe UCC NCTS P5, na kojima se prati rad na pomenutoj DDNTA specifikaciji. Imajući u vidu da je na sastanku Elektronske koordinacione carinske grupe, održanom 18. XI 2019. u Briselu, zvanično prihvaćena tehnička specifikacija NCTS-P5, a što je u skladu sa rokovima određenim u UCC Radnom programu, Uprava carina je finalnu specifikaciju NCTS P5 dostavila izvođaču projekta u cilju realizacije istog.

Uprava carina je nastavila sa odobravanjem pojednostavljenih postupaka. Izdata su tri odobrenja za pojednostavljeni postupak na osnovu knjigovodstvenog upisa i 10 odobrenja na osnovu fakture. Kako bi se privredni subjekti dodatno podstakli da u što većem broju koriste pojednostavljene carinske postupke, u prvoj polovini 2019. održano je više sastanaka sa privrednim subjektima na kojima su im prezentovani benefiti pojednostavljenih postupaka. Takođe, u martu 2019. je održana obuka za carinske službenike, kako bi se ovi postupci u praksi sprovodili na pravilan i jednoobrazan način.

Stupanjem na snagu Uredbe o izmjenama i dopunama Uredbe o uslovima za odobravanje statusa ovlašćenog privrednog subjekta na carinskom području Crne Gore stekli su se uslovi za podnošenje zahtjeva za odobravanje statusa AEO od strane privrednih subjekata. U okviru tehničke podrške Grupacije Svjetske banke IFC, izrađeno je interno uputstvo za dodjeljivanje statusa ovlašćenog privrednog subjekta, AEO smjernice i druga dokumenta neophodna za primjenu instituta AEO u praksi, čime su se stekli uslovi za primjenu ovog instituta.

Validaciona misija CEFTA ugovornih strana je održana u Podgorici u periodu od 4 - 7. XI 2019. Ovo je bila prva pilot validaciona misija koja je urađena u skladu sa konačnim tekstom Odluke o uspostavljanju validacione procedure za međusobno priznavanje AEO programa za sigurnost i zaštitu, koju će CEFTA ugovorne strane usvojiti u decembru ove godine. Validaciona misija je zaključila da je Uprava carina ispunila uslove za implementaciju instituta ovlašćenog privrednog subjekta i da može početi sa izdavanjem odobrenja statusa privrednicima koji ispunjavaju propisane uslove. Jedno privredno društvo je u novembru predalo zahtjev za izdavanje odobrenja statusa AEOC i AEOS.

Uprava carina je uz podršku njemačke Kancelarije za pomoć i saradnju (GIZ) razvila aplikaciju *e-manifest*, koja omogućava da se pošiljke koje isporučuju operateri brze pošte, obrade od strane carine i prije nego što su dopremljene na carinsko područje Crne Gore i da u krajnjem budu brzo isporučene naručiocu. Ova aplikacija je samo prvi korak u uspostavljanju elektronske podrške u sprovođenju uvoznih i izvoznih procedura, te uspostavljanju odgovarajućih kontrolnih mehanizama u trgovini robama. Aplikacija je stavljena u upotrebu 1. II 2019. i ista je povezana sa Carinsko-informacionim sistemom u cilju razduživanja pošiljki narednim carinskim postupcima i u cilju vođenja evidencija obračunatih i naplaćenih carinskih dažbina u Finansijskom modulu Uprave carina. Obrada manifesta je ovom aplikacijom uključena u centralni sistem za analizu rizika Uprave carina. U februaru ove godine je izrađeno Korisničko uputstvo za carinske službenike o korišćenju aplikacije e-manifest.

U skladu sa zaključcima sa sastanaka PEM Zajedničkog komiteta i Radne grupe, održanih sredinom aprila 2019. do kraja tekuće godine očekuje se konačno zaključivanje revizionog procesa PEM Konvencije kojom će, između ostalog, biti uvedena puna kumulacija i ukinuta zabrana povraćaja dažbina između ugovornih strana Konvencije. Crna Gora daje punu podršku usvajanju cjelokupnog teksta revidirane Konvencije.

Uprava carina je, imajući u vidu da se Odluke br. 3/2015 CEFTA Zajedničkog komiteta i Odluke br. 2/2017 PEM Zajedničkog komiteta primjenjuju od 1. VII 2019. (puna kumulacija i povraćaj dažbina u međusobnoj trgovini između CEFTA strana), organizovala odgovarajuće obuke i to kako za privredne subjekte tako i za carinske službenike.

U okviru GIZ-ovog regionalnog projekta „Unapređenje primjene izabranih mjera trgovinskih olakšica u CEFTA stranama“ izrađene su „Smjernice o jedinstvenoj implementaciji pune kumulacije i povraćaja carine među članicama CEFTA-e“ i „Tehnički vodič za obavezujuće informacije o svrstavanju robe i porijeklu robe“, koji su namijenjeni kako privrednim subjektima tako i carinskim službenicima. Takođe, u okviru projekta prezentovan je predlog tehničkog rješenja za uspostavljanje regionalne baze obavezujućih informacija o svrstavanju (BTI) i za unapređenje nacionalnih baza podataka za obavezujuće informacije o svrstavanju (BTI).

Pripremljene su notifikacije Svjetskoj trgovinskoj organizaciji za: Sporazum o carinskoj vrijednosti (Odluka o kamatnim stopama i Odluka o nosačima medija), Sporazum o pravilima porijekla (Ministarska odluka o preferencijalnim pravilima porijekla za najmanje razvijene države) i Sporazum o trgovinskim olakšicama (članovi 1.4, 10.4.3, 10.6.2 i 12.2.2) i notifikacija o definitivnim datumima za implementaciju kategorija B i C iz Sporazuma o trgovinskim olakšicama (članovi 15 i 16).

Uprava carina je u izvještajnom periodu nastavila da bez poteškoća primjenjuje Protokol 3 Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju koji se odnosi na definiciju pojma "proizvodi sa porijeklom" i metode administrativne saradnje, uključujući pravnu vezu sa Prilogom I Regionalne konvencije o Pan-Euro-Mediterranskim preferencijalnim pravilima o porijeklu robe. Bez poteškoća se sprovode i odredbe Protokola o uzajamnoj pomoći u carinskim

pitanjima (Protokol VI). U najvećem obimu administrativna pomoć carinskih službi EU se zahtijeva kada postoji sumnja u oblasti vrijednosti robe.

Po osnovu sumnje u povredu prava intelektualne svojine Uprava carina je usvojila 110 zahtjeva za preduzimanje carinskih mjera za zaštitu prava intelektualne svojine, tri zahtjeva su odbijena zbog formalnih nedostataka i donijeto je jedno rješenje o obustavljanju postupka zbog odustanka stranke.

U oktobru 2019. izrađena je instrukcija za carinske službenike koja se odnosi na male pošiljke (poštanske pošiljke i pošiljke brze pošte) u kojoj je ukazano na specifičnosti ove vrste postupka u odnosu na redovne prekide postupaka po osnovu prava intelektualne svojine.

Shodno Planu aktivnosti Radne grupe za organizovanje i sprovođenje zajedničkih akcija usmjerenih na sprečavanje i suzbijanje vršenja povreda prava intelektualne svojine za 2019, realizovane su dvije zajedničke akcije - u Baru 25. VII 2019. i Bijelom Polju 26. IX 2019, prilikom kojih su vršene pojačane mjere carinskog nadzora i kontrole od strane organizacionih jedinica koje pripadaju ovom području.

Ministarstvo kulture je shodno odredbama Zakona o zaštiti kulturnih dobara, a na zahtjev pravnih i fizičkih lica u izvještajnom periodu izdalo 123 odobrenja za iznošenje umjetnina i antikviteta u inostranstvo (77 o trajnom i 46 o privremenom iznošenju), kao i šest odobrenja za privremeno iznošenje kulturnih dobara u inostranstvo.

Sistem za upravljanje rizikom Uprave carina u kontinuitetu se unapređuje. U martu 2019. donijeto je „Uputstvo o organizaciji i obavezujućim procedurama za upravljanje rizikom u carinskim postupcima“, koje obuhvata cjelokupan sistem i proces analize rizika i obezbjeđuje jedinstvenu primjenu procedura rada u ovoj oblasti u svakoj carinskoj ispostavi. Realizovano je više regionalnih radionica na temu zajedničkih profila rizika i selektivnosti u CEFTA zemljama kao i izrade Strategije (i Akcionog plana) za zajedničko upravljanje rizicima u regionu. Ažuriran je Registar rizika, koji sadrži identifikovane rizike u carinskim postupcima, sa definisanim nivoom rizika, prioritetom, tretmanom rizika i nosiocima.

Funkcionalnosti SEED sistema se u kontinuitetu unapređuju. Od 1. I 2019. u zvanično korišćenje stavljene su aplikacije za elektronske evidencije sledećih oblasti: povrat PDV-a, prenos gotovog novca preko državne granice, ATA karnet i evidencija obračuna carinskog duga u putničkom prometu. U toku su aktivnosti na daljim unapređenjima za Elektronsku evidenciju kretanja plovila.

Izrađena je Interna procedura predlaganja donošenja i usvajanja godišnjeg plana naknadnih kontrola i izrađeno Uputstvo za prethodne i naknadne kontrole, u cilju kontinuiranog jačanja kapaciteta Odsjeka za naknadnu kontrolu.

U okviru Grupacije projekta Svjetske banke – IFC, u toku je realizacija projekta unapređenja kapaciteta Uprave carina za korišćenje OBIE izvještajnog alata. Projekat

obuhvata obuke carinskih službenika za korišćenje sistema kao i izradu najvažnijih izvještaja za potrebe sprovođenja analize rizika i naknadnih kontrola.

U okviru Projekta „Podrška implementaciji Strategije integrisanog upravljanja granicom”, nastavljene su aktivnosti nabavke opreme za carinsku laboratoriju. Raspisana su dva tendera za nabavku opreme za ispitivanje nafte i naftnih proizvoda i to Tender I - Laboratorijska oprema za posebne namjene i Tender II - Opšta laboratorijska oprema. Tender II je prošao u cjelosti i biće zaključen ugovor sa izabranim ponuđačem. Kada je u pitanju partija V iz tendera I, doći će do zaključenja ugovora sa izabranim ponuđačem. Dok je za partije I, II i IV Tendera I, izjavljena žalba ponuđača 22. X 2019. na Odluku o izboru najpovoljnije ponude za partije I, II i IV kao i na Odluku o obustavljanju postupka javne nabavke za Partiju III Tendera I. Sve ponude ponuđača i uložene žalbe proslijeđene su Državnoj komisiji za kontrolu postupaka javnih nabavki na donošenje odluka po izjavljenim žalbama.

Takođe, u okviru pomenute podrške, u septembru 2019. počela je realizacija projekta „Implementacija informacionog sistema za nadzor“. Kroz aplikaciju će se hronološki voditi postupak u predmetima vezanim za borbu protiv carinskih prevara i nepravilnosti.

U toku je realizacija projekta „Podrška Upravi carina u oblasti akciza“, koji je otpočeo 2. IX 2019. i trajaće 14 mjeseci. Projekat se realizuje kroz tri faze (početna faza, sprovođenje projektnih aktivnosti i završna faza). U početnoj fazi završena je analiza trenutne situacije akciznog sistema na osnovu koje je razrađen Projektni plan. Projektom će biti implementirana nova nacionalna aplikacija za akcize u Carinskom informacionom sistemu koja će između ostalog omogućiti elektronsku komunikaciju između Uprave carina i akciznih obveznika.

U periodu 14 - 17. V 2019. sprovedena je ekspertska misija na temu „Prevenicije i borbe protiv krijumčarenja i nedozvoljene trgovine cigaretama“ u okviru koje su eksperti EK potvrdili da je ostvaren veliki napredak tokom proteklih pet godina u oblasti prevencije i borbe protiv krijumčarenja i nedozvoljene trgovine cigaretama.

Uprava carina je nastavila intenzivnu saradnju sa partnerskim službama u zemljama EU i međunarodnim organizacijama i institucijama za sprovođenje zakona. U ovom periodu primljeno je, obrađeno i odgovoreno na 124 upita međunarodnih organizacija i institucija (OLAF, Interpol, SELEC, HMRC, WCO) i partnerskih službi. Kroz AFIS portal OLAF-u je dostavljeno 275 izvještaja o cigaretama. U međunarodne baze podataka uneseno je 60 informacija.

Nastavljena je razmjena informacija i sa najvećim svjetskim proizvođačima cigareta na osnovu potpisanih Memoranduma o razumijevanju, pa je u ovom periodu sa proizvođačem „Japan Tobacco International“ razmijenjeno 16 informacija o sumnjivim pošiljakama cigareta i jedna informacija sa BAT-om.

U skladu sa ovlašćenjima u oblasti carinskih istraga, nastavljena je intenzivna saradnja sa Tužilaštvom, Upravom policije i ostalim organima za sprovođenje zakona. U ovom

periodu razmijenjeno je 27 informacija sa Tužilaštvom od čega devet obavještenja o postojanju osnovane sumnje da su učinjena krivična djela koje se gone po službenoj dužnosti i tri informacije Specijalnom državnom tužilaštvu. Takođe, razmijenjeno je 89 informacija sa Upravom policije i drugim nacionalnim agencijama.

Uprava carina je takođe učestvovala u značajnom broju zajedničkih međunarodnih operacija.⁹

Izvršeno je 57 657 detaljnih kontrola vozila i robe, 616 kontrola tržnica i pijaca, kao i 233 inspekcijskih kontrola. Utvrđeno je 401 nepravilnost. Izdata su 362 prekršajna naloga i izrečene novčane kazne u vrijednosti od 202.610 eura. Oduzeta je krijumčarena roba u vrijednosti od 3.255.487,11 eura. Uprava carina je samostalno i u saradnji sa drugim državnim organima podnijela ukupno 39 krivičnih prijava nadležnom tužiocu. Podnijeto je devet obavještenja nadležnom Osnovnom državnom tužilaštvu, kao i tri informacije Specijalnom državnom tužilaštvu.

Oduzeto je 32.099 300 komada cigareta u vrijednosti 2.740 296,84 eura. Takođe, oduzeto je 1581kg rezanog duvana u vrijednosti 93.770,00 eura; 823,82 litara alkohola u vrijednosti 6.665,92 eura i 2431,28 litara gaziranog pića u vrijednosti 2.811,18 eura. Na osnovu navedenih zapljena akciznih proizvoda, izdato je 120 prekršajnih naloga i podneseno 30 krivičnih prijava samostalno i u saradnji sa drugim državnim organima nadležnom tužiocu. Kada je u pitanju krijumčarenje narkotika, u 9 slučajeva službenici Uprave carina oduzeli su 415,55kg skanka, 17kg heroína, i 31,55kg kokaina.

Uprava carina je u datom periodu po osnovu sumnje u povredu prava intelektualne svojine prekinula 72 carinska postupka i privremeno zadržala robu u ukupnoj količini od 11 408 komada robe. Pod carinskim nadzorom je, u ovom periodu, uništena krivotvorena roba u ukupnoj količini od 21 364 komada robe.

U skladu sa godišnjim planom kontrola sprovedeno je 14 naknadnih kontrola privrednih subjekata, kao i devet vanrednih naknadnih kontrola po raznim osnovama kontrole poštovanja carinskih i drugih propisa, koje su rezultirale pokretanjem postupaka naknadne naplate od oko 309 000 eura. Sprovedeno je i osam kontrola u postupcima pokrenutim po zahtjevima oslobođenih korisnika akciznih proizvoda. Takođe, Odsjek za naknadnu kontrolu je u ovom periodu izvršio četiri predkontrole po zahtjevima za pojednostavljeni postupak deklarisanja na bazi knjigovodstvenog upisa, i četiri naknadne kontrole za društva koja su dobila odobrenje za pojednostavljeni postupak na bazi knjigovodstvenog upisa.

U cilju jednobraznog postupanja na svim carinskim ispostavama sprovedene su 24 revizije kontrole.

---

⁹ Detaljnije obrađeno kroz poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbjednost

U kontinuitetu su sprovedene kontrole sa ciljem suzbijanja krijumčarenja na carinskim terminalima, graničnim prelazima i u unutrašnjosti carinskog područja kako samostalno tako i u saradnji sa drugim državnim organima.

U publikaciji Svjetske carinske organizacije, objavljenoj u junu 2019. pod nazivom „Kompilacije najboljih praksi o unutrašnjim kontrolama integriteta u carinskim službama i odnosom sa eksternim kontrolama“, predstavljene su aktivnosti Uprave carina u oblasti unapređenja integriteta i borbe protiv korupcije. Naime, Svjetska carinska organizacija prepoznala je carinsku službu Crne Gore kao primjer dobre prakse u oblasti jačanja integriteta i borbi protiv svih oblika nezakonitog ponašanja i na taj način su u pozitivnom svijetlu predstavljene značajne antikoruptivne aktivnosti koje Uprava carina kontinuirano preduzima. Publikacija je objavljena na web sajtu Svjetske carinske organizacije, kao i na web sajtu Uprave carina. Takođe, na sjednici Pododbora za integritet, Svjetske carinske organizacije, u aprilu 2019. predstavljene su i ocijenjene kao pozitivne aktivnosti koje Uprava carina preduzima na planu unutrašnje kontrole, unapređenja integriteta i etike, te borbe protiv korupcije.

Shodno Zakonu o sprječavanju korupcije Uprava carina je u martu 2019. dostavila Godišnji izvještaj za 2018. o sprovođenju Plana integriteta 2018-2019 Agenciji za sprječavanje korupcije, uz napomenu da je realizovano 78% mjera, djelimično realizovano 17%, dok 5% mjera nije realizovano, te Izvještaj za 2018. o primljenim sponzorstvima i donacijama i primljenim poklonima javnih funkcionera, kao i izvještaje o prihodima i imovini carinskih službenika koji imaju utvrđenu obavezu.

U februaru 2019. Odjeljenje za unutrašnju kontrolu je sačinilo i dostavilo Izvještaj za 2018. o realizaciji mjera definisanih Zajedničkim planom mjera za prevenciju i represiju korupcije na graničnim prelazima, uz napomenu da su sve mjere iz nadležnosti carinske službe uspješno realizovane u toku 2018. Takođe, u aprilu 2019. usvojen je Zajednički plan mjera za prevenciju i represiju korupcije na graničnim prelazima za 2019.

Odjeljenju za unutrašnju kontrolu upućeno je 15 prijava građana i privrednika na sprovođenje carinskih procedura i postupaka, kao i na rad i postupanje carinskih službenika, po kojima je postupalo Odjeljenje, ili nadležne organizacione jedinice, dok je PJ Carinarnicama i Carinskim ispostavama je dostavljeno pet prijava građana i privrednika. Odjeljenje za unutrašnju kontrolu je u kontinuitetu vršilo kontrole iz svoje nadležnosti, te je u izvještajnom periodu sprovelo 15 kontrola.

Putem Carinske otvorene linije, u ovom periodu primljeno je devet prijava građana od čega šest prijava za nelegalnu prodaju robe i tri prijave na rad carinskih službenika. Sve prijave su provjerene. U tri slučaja otkrivena je nelegalna prodaja robe što je sankcionisano u skladu sa propisima.

Protiv 10 službenika vođen je postupak utvrđivanja disciplinske odgovornosti zbog počinjene teže povrede službene dužnosti. Nakon utvrđivanja odgovornosti u određenim postupcima izrečene su disciplinske mjere, dok su određeni postupci utvrđivanja odgovornosti u toku. Za jednog službenika PJ Carinarnice Bijelo Polje, prestao je radni

odnos po sili zakona u ovom državnom organu, obzirom da je pravosnažnom presudom Osnovnog suda u Bijelom Polju, koja je ovoj upravi dostavljena u toku 2019. oglašen odgovornim za krivično djelo zloupotreba službenog položaja i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci.

3.30. POGLAVLJE 30: VANJSKI ODNOSI

3.30.1. Svjetska trgovinska organizacija (STO)

Crna Gora je podržala novu Zajedničku izjavu o elektronskoj trgovini (*Joint Statement on Electronic Commerce - WT/L/1056*).

Vežano za Listu koncesija u okviru STO u dijelu pristupa tržištu roba, Vlada je donijela Uredbu o carinskoj tarifi za 2019. (u primjeni od 1. I 2019). Ovom uredbom su, pored usklađivanja s nomenklature carinske tarife sa Kombinovanom nomenklaturom Evropske unije za 2019, utvrđene i visine carinskih stopa za 2019. u skladu sa definisanom dinamikom Zakona o potvrđivanju Protokola o pristupanju Crne Gore Sporazumu iz Marakeša o osnivanju STO. Takođe, kako je Crna Gora preuzela obaveze sadržane Ministarskom deklaracijom o proširenju trgovine proizvodima informacione tehnologije (ITA 2 Sporazum) i Protokolom o izmjeni aneksa sporazuma o trgovini civilnim vazduhoplovima (CV), pomenutom Uredbom su liberalizovane carinske stope u dijelu roba informacione tehnologije i civilnih vazduhoplova.

Crna Gora je nastavila s aktivnostima na sprovođenju trgovinskih olakšica na nacionalnom nivou, ali i kroz aktivno učešće u regionalnim projektima. Takođe, završene su aktivnosti na konsolidovanju sastava Nacionalnog komiteta za trgovinske olakšice, uslijed kadrovske promjene u Vladi i potrebe dodatnog osnaživanja ovog tijela. Planirano je da do kraja godine bude pripremljen Izvještaj o realizaciji mjera i aktivnosti iz Strategije trgovinskih olakšica (2018-2022) za 2018. Kada je u pitanju Sporazum o trgovinskim olakšicama (TFA), kao prvog i jedinog multilateralnog sporazuma donijetog od osnivanja STO¹⁰, nakon usaglašavanja sa EK, dostavljene su sljedeće notifikacije:

- *Notifications Under Articles 1.4, 10.4.3, 10.6.2 And 12.2.2 of the Agreement on Trade Facilitation.* Ista je distribuirana članicama 13. VI 2019. (G/TFA/N/MNE/2);
- *Notification of Category Commitments Under the Agreement on Trade Facilitation.* U pitanju je notifikacija sa konačnim datumima za implementaciju kategorija B i C iz sporazuma TFA (*Definitive date for implementation for categories B and C*). Rok za dostavljanje notifikacije bio je 22. VIII 2019, i notifikacija je članicama distribuirana 7. VIII 2019 (G/TFA/N/MNE/1/Add.1).

Na inicijativu EU, Crna Gora se saglasila s predlogom izmjena teksta Zajedničke izjave o domaćoj regulativi u uslugama. U skladu s pomenutim Crna Gora je podržala Zajedničku

---

¹⁰ Stupio je na snagu 22. II 2017.

inicijativu i STO Sekretarijatu dostavila Indikativni nacrt Liste specifičnih obaveza u uslugama kojim je Crna Gora dala podršku prvom scenariju¹¹ kao EU.

U kontekstu Odluke (*Ministerial Decision on Fisheries Subsidies*) koja predviđa da se pregovori u sektoru ribarstva nastave i da izmijene Sporazum o subvencijama i kompenzatornim mjerama budu pripremljene do naredne, tj. XII Konferencije (Kazahstan, 8 - 11. VI 2020), Crna Gora je uzela aktivno učešće na pomenutim pregovorima. S tim u vezi, održane su i bilateralne konsultacije i sa Misijom UN-a u Ženevi.

Količinska ograničenja

Sva količinska ograničenja koja su na snazi u Crnoj Gori navedena su u notifikaciji o kvantitativnim restrikcijama na osnovu *STO Decision on notification procedures for quantitative restrictions* od 22. VI 2012. koja je dostavljena 14. XI 2019. Sekretarijatu STO.

3.30.1.2. Najnoviji podaci o trgovini (uvoz i izvoz)

Aneks 1: Eksel tabela podataka spoljnotrgovinske robne razmjene Crne Gore, za posljednji raspoloživi period (januar – oktobar 2019). Detaljnija tabela podataka će biti dostavljena EK.

3.30.1.3. Roba dvostruke namjene

Vlada je usvojila Odluku o utvrđivanju Nacionalne kontrolne liste roba dvostruke namjene za 2018. („Sl. list CG“, broj 38/18), koja je u potpunosti usklađena sa EU listom roba dvostruke namjene iz 2018. Trenutno se radi na usaglašavanju nove liste sa izmjenama i dopunama liste EU za 2019. sa listom koju je pripremio Vasenarski aranžman za 2019/2020.

Izvoz robe dvostruke namjene utvrđene u Nacionalnoj kontrolnoj listi roba dvostruke namjene može se vršiti samo na osnovu dozvole.

Ministarstvo ekonomije je organ državne uprave nadležan za poslove izdavanja dozvola za: izvoz roba dvostruke namjene, pružanje brokerskih usluga i dozvola za pružanje usluga tehničke pomoći. Prije odlučivanja o zahtjevu za izdavanje dozvole za izvoz roba dvostruke namjene, Ministarstvo ekonomije pribavlja mišljenja organa državne uprave nadležnih: za vanjske poslove, poslove odbrane, i unutrašnje poslove. Zavisno od vrste i namjene robe dvostruke namjene, Ministarstvo može pribaviti mišljenja i drugih nadležnih organa.

Na navedenim poslovima u Ministarstvu ekonomije rade dva službenika – samostalni savjetnik I, koja vrše koordinaciju između organa državne uprave od kojih se pribavlja mišljenje. U cilju unapređenja saradnje s Upravom carina Crne Gore, Ministarstvo ekonomije je 2015. potpisalo Memorandum o saradnji, koji između ostalog podrazumijeva razmjenu informacija u pogledu utvrđivanja i identifikovanja ovih roba, te razmjenu iskustava po bilo kom otvorenom pitanju za ovu vrstu roba.

---

¹¹Prvi scenario podrazumijeva da članica primjenjuje Odjeljak II Referentnog papira na sve sektore usluga.

U cilju sprovođenja režima kontrole roba dvostruke namjene organ državne uprave nadležan za vanjske poslove ažurira i objavljuje na svom sajtu Listu država pod embargom, Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija, Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju i Evropske komisije. Takođe Ministarstvo vanjskih poslova dostavlja Ministarstvu ekonomije informaciju o navedenim mjerama i u pisanom obliku.

Pripremljen je Predlog novog zakona o kontroli izvoza roba dvostruke namjene kojim se vrši dodatno usaglašavanje s pravilima EU u oblasti kontrole izvoza ovih roba. Predlog zakona se nalazi na interresornom usaglašavanju i do kraja godine se očekuje procedura usvajanja.

Multilateralni režimi kontrole izvoza (Vasenar aranžman (WA), Australijska grupa (AG), Nuclear Suppliers Group (NSG), Missile Technology Control Regime (MTCR))

U kontroli izvoza roba dvostruke namjene Crna Gora primenjuje liste koje kontroliše Vasenarski režim kontrole¹². Crna Gora se nalazi u procesu priključenja ovom aranžmanu a zahtjev za priključenje istom je podnijela 2015. Izvjestioci za Crnu Goru Bugarska, Njemačka i Slovenija su tokom 2017. kao i tokom novembra 2019. posjetili Crnu Goru i tom prilikom su im predstavnici crnogorskih institucija pružili informacije o nacionalnom zakonodavstvu, u okviru kontrole izvoza strateških roba. Pisani akti izvjestiocima će biti dostavljen u što je moguće kraćem roku. Predstavnici izvjestioca su informisali našu delegaciju da je članstvo u WA pitanje političkog karaktera, navodeći primjer da i pojedine EU zemlje još uvijek nijesu ostvarile članstvo u ovoj organizaciji.

S druge strane, Crna Gora nije članica AG, NSG, MTCR i trenutno se razmatra mogućnost pokretanja inicijative za priključenje AG.

Crna Gora je potpisnica svih sporazuma koji se odnose na neproliferaciju oružja za masovno uništenje, te zemlja koja je među prvih 50 zemalja potpisala Sporazum o trgovini oružjem - ATT sporazum.

Aneks 2: Informacija koja se odnosi na primjenu kontrole izvoza robe dvostruke namjene.

3.30.1.4. Izvozni krediti

Zakonom o Investiciono - razvojnom fondu Crne Gore („Sl. list CG", br. 88/09, 40/10, 80/17) uređeno je osnivanje, djelatnost, ovlaštenja, organizacija Investiciono - razvojnog fonda Crne Gore i druga pitanja od značaja za rad Investiciono - razvojnog fonda Crne Gore A.D. Članom 12 Zakona o Investiciono – razvojnom fondu Crne Gore je, između ostalog, kao djelatnost Investiciono - razvojnog fonda Crne Gore A.D. definisano i osiguranje izvoza roba i usluga iz Crne Gore od netržišnih rizika. Takođe, istim članom je utvrđeno da će se bliži uslovi i način obavljanja poslova osiguranja izvoza i odobravanja kredita za podsticanje izvoza, urediti podzakonskim aktom, u skladu s propisima EU, i to:

---

¹²Vasenarski režim usvaja na godišnjem nivou liste roba koje podliježu sistemu kontrole nakon čega iste dostavlja Evropskom parlamentu na usvajanje.

- Komunikacija Komisije o kratkoročnom osiguranju izvoznih kredita (2012/C398/02);
- Regulativa (EU) br. 1233/2011 o primjeni određenih smjernica u oblasti izvoznih kredita;
- Direktiva 84/568/EEZ od 27. XI 1984. o zajedničkom osiguranju;
- Direktiva Savjeta 98/29/EZ od 7. V 1998. o usklađivanju glavnih odredaba koje se tiču osiguranja izvoznih kredita za transakcije sa srednjoročnim i dugoročnim pokrićem;
- Odluka Savjeta 76/641/EEZ od 27. VII 1976. i Odluka Savjeta 82/854/EEZ od 10. XII 1982.

Investiciono razvojni fond (IRF) je 21. III 2019. formirao Radnu grupu, sa zadatkom izrade Nacrta Uredbe o osiguranju izvoznih kredita od netržišnih rizika koju čine predstavnici Ministarstva finansija, Ministarstva ekonomije i IRF-a. S obzirom na to da je „osiguranje izvoznih kredita” potpuno nova oblast, javila se potreba za dodatnim analizama međunarodne prakse i iskustava u vezi sa osiguranjem izvoznih kredita, kao i analize finansijskog uticaja na budžet Crne Gore, u cilju izrade kvalitetnog teksta Uredbe, u skladu sa EU propisima, angažovani i eksperti agencije MARCO WIN s.r.o. Bratislava.

U toku je izrada finalnog teksta Uredbe, koja će do kraja godine biti data na javnu raspravu, a nakon usaglašavanja s relevantnim institucijama u Crnoj Gori, biti dostavljena Evropskoj komisiji, na mišljenje.

IRF do sada nije izdavao izvozne kredite.

3.30.1.5. Sporazumi o slobodnoj trgovini (FTA)

Crna Gora primjenjuje Sporazume o slobodnoj trgovini (FTA) sa sljedećim zemljama nečlanicama EU: Ruskom Federacijom, potpisnicama CEFTA 2006 sporazuma, Turskom, Ukrajinom i EFTA zemljama. Vezano za FTA koji su u primjeni, u izvještajnom periodu, vođeni su pregovori sa Turskom o izmjenama i dopunama Sporazuma o slobodnoj trgovini i zemaljama EFTA-e u dijelu koji se odnosi na pravila porijekla. Realizovan je značajan broj aktivnosti koje se odnose na CEFTA 2006 Sporazum.

Sporazum o slobodnoj trgovini sa Turskom

Predmet pregovora o izmjenama i dopunama Sporazuma o slobodnoj trgovini sa Turskom bio je pristup tržištu poljoprivrednih proizvoda (ovo posebno iz razloga što je trgovina industrijskim proizvodima u potpunosti liberalizovana od 1. I 2015) i pristup tržištu usluga. Pregovori su rezultirali revidiranjem postojećeg Protokola I kako bi se uključile dodatne koncesije za poljoprivredu, kao i donošenjem novog Protokola III o trgovini uslugama. Protokoli su potpisani 17. VII 2019. u Ankari, nakon čega slijedi ratifikaciona procedura. Vezano za dodatne koncesije za poljoprivredu, u skladu sa zaključcima sa sastanka Pododbora za trgovinu, industriju, carine, poreze i saradnju sa drugim zemljama kandidatima (Brisel, 7. XI 2019) Crna Gora je EK 12. XI 2019. dostavila liste proizvoda. Kada je u pitanju Protokol III o trgovini uslugama, isti sadrži šest odjeljaka

koji obuhvataju osnovne odredbe, privremeni boravak fizičkih lica u poslovne svrhe, telekomunikacije, finansijske usluge, elektronsku trgovinu i koprodukciju na filmu ili tv serijskim programima. Protokol III o trgovini uslugama u Aneksu 1 definiše pristup tržištu usluga Crne Gore i Turske. Sastoji se iz Liste specifičnih obaveza i Liste MFN izuzeća Crne Gore i Turske. Shodno istima, Crna Gora je Turskoj odobrila isti nivo liberalizacije u odnosu na onaj odobren ostalim članicama STO-a, dok je Turska odobrila veći nivo liberalizacije u odnosu na onaj odobren STO članicama.

Sporazum o slobodnoj trgovini sa zemljama EFTA

Crna Gora je potpisnica Sporazuma o slobodnoj trgovini sa zemaljama EFTA (*The European Free Trade Association*). S obzirom na to da je u toku izmjena *Pan-European Mediterranean* (PEM) Konvencije, EFTA Sekretarijat iz Ženeve je Ministarstvu ekonomije dostavio predlog izmjena Sporazuma o slobodnoj trgovini, u dijelu koji se odnosi na pravila o porijeklu, u cilju usklađivanja sa predstojećim izmjenama PEM Konvencije. Imajući u vidu, da se izmjene odnose na pravila porijekla, u toku je usaglašavanje teksta između Uprave carina i EFTA Sekretarijata.

Efekti primjene CEFTA sporazuma

U 2019. Albanija je od Kosova preuzela predsjedavanje CEFTA 2006 Sporazumom. Najznačajnije realizovane aktivnosti u tekućoj godini su:

- Tekst Dodatnog protokola 6 o trgovini uslugama uz Sporazum o izmjeni i pristupanju centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini je finalizovan na sastanku održanom 18. III 2019. u Tirani. Slijedeći pomenuto, Vlada je 18. VI 2019. usvojila Izvještaj o završenim pregovorima o zaključivanju Dodatnog protokola 6 o trgovini uslugama uz Sporazum o izmjeni i pristupanju centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini čime su završene interne procedure za njegovo prihvatanje na sastanku CEFTA Zajedničkog komiteta u narednom periodu;
- Podsjećanja radi, Vlada je 27. IX 2018, utvrdila Osnovu za vođenje pregovora i zaključivanje Dodatnog protokola 7 o rješavanju sporova Sporazuma o izmjeni i pristupanju Centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini, sa Nacrtom dodatnog protokola. Imajući u vidu kadrovske promjene, a i da mehanizam rješavanja sporova treba značajno unaprijediti u okviru CEFTA 2006 Sporazuma i shodno tome jačati administrativne kapacitete u ovom dijelu, Ministarstvo ekonomije je predložilo izmjene i dopune pregovaračkog tima i isto je podržano na Vladi 18. VII 2019. Dinamika pregovora zavisiće od ostalih CEFTA strana tj. imenovanja pregovaračkog tima od strane Moldavije;
- Na sastanku Vanrednog CEFTA Zajedničkog komiteta, održanog 18. IV 2019. u Tirani, odobren je Izvještaj o osoblju CEFTA Sekretarijata u skladu sa članom 2.5 Odluke Zajedničkog komiteta br. 2/2018 i budžet CEFTA Sekretarijata za 2019. u iznosu od 983.250,00 eura. Moldavija je pozvala CEFTA Sekretarijat i direktore da se uključe u osiguravanje donatorskih sredstava za implementaciju SEED + u toj CEFTA strani;

- Odluka Zajedničkog komiteta CEFTA br. 1/2019 o uspostavljanju validacionih procedura za međusobno priznavanje nacionalnih programa Ovlašćenih privrednih subjekata u vezi sa bezbjednošću i sigurnošću (OPSS) je finalizovana na sastancima Podkomiteta za carine i pravila porijekla, Komiteta za trgovinske olakšice i Komiteta za kontakt tačke koji su održani u aprilu 2019. Usvajanje Odluke od strane CEFTA Zajedničkog komiteta očekuje se do kraja 2019;
- Cilj III komponente EU Projekta „Podrška olakšavanju trgovine između CEFTA 2006 strana” je priprema za zajedničko upravljanje rizicima u CEFTA regionu. Odabrani su profili rizika iz četiri oblasti i CEFTA strane će u narednom periodu raditi na izradi Strategije zajedničkih rizika koja će biti usvojena na CEFTA Zajedničkom komitetu;
- U okviru regionalnog projekta „Unapređenje primjene izabranih mjera trgovinskih olakšica u CEFTA stranama“, izrađen je Tehnički vodič za obavezujuće informacije o svrstavanju robe i porijeklu robe, koji je namijenjen kako privrednim subjektima tako i carinskim službenicima. Takođe, u okviru projekta prezentovan je predlog tehničkog rješenja za uspostavljanje regionalne baze obavezujućih informacija o svrstavanju (BTI), kao i tehnički predlog za unapređenje nacionalnih baza podataka za obavezujuće informacije o svrstavanju (BTI);
- Kada je riječ o mapiranju regulatornih zahtjeva za Sporazum o uzajamnom priznavanju (MRA) u jednom lancu snabdijevanja, u okviru projekta „Podrška olakšavanju trgovine između CEFTA strana“, pripremljen je Nacrt odluke o pojednostavljenju inspekcija, smanjenju graničnih formalnosti i uzajamnom priznavanju dokumenata za trgovinu voćem i povrćem između zemalja potpisnica CEFTA-e. Navedeno je u skladu s obavezama koje proizilaze iz CEFTA Dodatnog Protokola 5 i usvajanje Odluke od strane CEFTA Zajedničkog komiteta očekuje se do kraja godine;
- CEFTA strane od 1. VII 2019. primjenjuju Odluku 3/2015 kojom je CEFTA protokol o porijeklu izmijenjen u smislu uvođenja pune kumulacije i ukidanja zabrane povraćaja dažbina. Radi pravilne implementacije Odluke, predstavnici Uprave carina (UC) su učestvovali u Regionalnom Tajeks seminaru koji je održan u Tirani 17. i 18. VI 2019. Dodatno je UC organizovala dva odvojena seminara za carinske službenike i predstavnike privrede. U saradnji sa GIZ-om izrađen je Tehnički vodič za implementaciju instituta pune kumulacije i ukidanja zabrane povraćaja dažbina;
- CEFTA Sekretarijatu su u maju 2019. dostavljene informacije o državnoj pomoći;
- Drugi LSEE-CEFTA sastanak Akademske mreže održan je 13 i 14. IX 2019. u Skoplju. Isti je prilika za umrežavanje javnog sektora sa akademskom zajednicom u regionu gdje je prezentovano akademsko viđenje aktuelnih procesa u okviru CEFTA 2006 Sporazuma;
- Memorandum o razumijevanju u vezi sa promocijom i olakšavanjem trgovine u CEFTA-i između WB6 CIF, CEFTA Sekretarijata i GIZ-a je potpisan 21. VI 2019. u Beogradu;

- CEFTA projekat koji ima za cilj da olakša proces pokretanja regulatornog dijaloga za dalji razvoj e-trgovine u regionu u skladu sa zakonodavstvom EU je realizovan u periodu novembar 2018 – jun 2019. Misija angažovanih eksperata u Crnoj Gori održana je u januaru 2019, Nacrt Izvještaja eksperata je pripremljen i dostavljen uključenim resorima na komentare i radi definisanja budućih aktivnosti;
- Crna Gora je imenovala svoju kontakt tačku za usluge 22. II 2019. Pored toga, Crna Gora je dostavila CEFTA stranama i CEFTA Sekretarijatu informaciju o web stranici koju je kreiralo Ministarstvo ekonomije i koja se redovno ažurira u koordinaciji sa resornim ministarstvima, a odnosi se na trgovinu;
- CEFTA Sekretarijat je, u saradnji sa Svjetskom trgovinskom organizacijom (STO), Svjetskom bankom (SB) i Organizacijom za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), pripremio Upitnik sa ciljem identifikacije barijera u trgovini uslugama, odnosno mjerama koje ograničavaju inostrane pružaoce usluga da obavljaju različite djelatnosti u Crnoj Gori. Ovaj Upitnik je od posebnog značaja iz razloga što će navedene informacije biti sastavni dio internet stranice STO-a i CEFTA-e i ujedno biće promovisane kroz aktivnosti unapređenja dijaloga javnog i privatnog sektora u svim CEFTA stranama. Dostavljeni su komentari na popunjeni upitnik i imenovane su kontakt osobe koje će biti zadužene za ažuriranje CEFTA internet stranice po ovom pitanju i to prilikom svake izmjene pravnih akata;
- Redovno se ažurira CEFTA statistički portal u dijelu trgovine robama, uslugama, FATS i FDI;
- U postupku eliminacije preostalih nekarinskih barijera, redovno se ažurira baza podataka o barijerama pristupa tržištu CEFTA-e. Pored toga, monitoring se vrši kontinuirano u saradnji sa privatnim sektorom;
- Ažuriran je *CEFTA Trade portal*.

Pregovori u kontekstu novih sporazuma o slobodnoj trgovini

Crna Gora za sada ne planira da pregovara nove sporazume o slobodnoj trgovini.

3.30.1.6. Ostali sporazumi u oblasti trgovine

Sporazum o saradnji u oblasti odbrambene industrije između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Turske

Sa crnogorske strane su ispunjene unutrašnje pravne procedure za stupanje na snagu Sporazuma u oblasti odbrambene industrije između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Turske i očekuje se povratna informacija turske strane da li su ispunjene njihove pravne procedure.

Nacrt Sporazuma o partnerstvu, trgovini i saradnji između Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske i Crne Gore

U kontekstu Bregzita, britanska strana uputila je krajem 2018. Nacrt sporazuma o partnerstvu, trgovini i saradnji između Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske i Crne Gore, koji se odnosi na regulisanje odnosa između dvije države (prije svega

ekonomskih i trgovinskih) u slučaju istupanja Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije (UK) iz EU bez dogovora. Predlog UK je da se ovaj sporazum potpiše prije tog datuma.

U tom kontekstu vođeni su tehnički razgovori kako bi se sagledao nacrt dokumenta, koji predstavlja izmjene i dopune određenih djelova Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Crne Gore i EU (SSP). Izmjene SSP-a su urađene po principu „mutatis mutandis“, što znači da sadrži sve ranije dogovorene stavove u okviru važećeg SSP-a, dok su djelovi tj. procesi koji se odnose na EU isključeni (npr. proceduralna pitanja koja nisu bitna za bilateralne odnose, pitanje prenošenja pravne tekovine i sl).

EU je upoznata s razgovorima koje UK vodi s državama Zapadnog Balkana (ZB), kao i s ponuđenim nacrtom odnosno njegovom formom. Crna Gora još uvijek nije pristupila unutrašnjim pravnim procedurama za zaključivanje/pregovaranje ovog sporazuma.

Crna Gora, u narednim mjesecima, ne planira da pregovara nove sporazume koji se odnose na ostale trgovinske sporazume.

3.30.1.7. Bilateralni investicioni sporazumi

Crna Gora je trenutno u procesu tzv. modernizacije postojeće mreže bilateralnih investicionih sporazuma (BIT) i definisanja novog BIT modela koji će balansirati odredbe o zaštiti investitora s ključnim ciljevima ekonomskog razvoja u kontekstu EU integracija. Crna Gora je angažovala advokatsku firmu koja će definisati novi model BIT-a u skladu sa standardima EU i najboljom međunarodnom praksom. U procesu izrade BIT modela razmotrićemo preporuke Svjetske banke date u analitičkom dokumentu „Analiza međunarodnih investicionih sporazuma Crne Gore i upoređivanje s aktuelnim međunarodnim investicionim sporazumima i EU standardima“, pripremljenog u sklopu projekta Svjetske banke pod nazivom „Investiciona politika i promocija za ekonomije Zapadnog Balkana.“

U saradnji sa Svjetskom bankom i Savjetom za regionalnu saradnju (RCC), ekonomije Zapadnog Balkana (ZB) trenutno rade na definisanju regionalno prihvatljivih standarda za pregovaranje BIT-ova usklađenih sa EU standardima i najboljom međunarodnom praksom, što je takođe naglašeno kao opredjeljenje ekonomija Zapadnog Balkana u Deklaraciji o investicionoj politici ekonomija Zapadnog Balkana koja je usvojena 4. VII 2019. na samitu premijera ZB u Poznanju.

Aneks 3 data je tabela bilateralnih investicionih sporazuma, koji su trenutno na snazi, sa odgovorima na pitanja EK koji se odnose na iste.

3.30.1.8. Sprječavanje smrtne kazne i mučenja

Zakon o spoljnoj trgovini robom i uslugama koje mogu da se koriste za izvršenje smrtne kazne, mučenje ili drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje („Službeni list CG“, broj 2/18) je u potpunosti usaglašen sa *Council Regulation (EC) No 1236/2005 of 27 June 2005 kao i sa Regulation (EU) 2016/2134 of the European Parliament and of the Council of 23 November 2016*. Imajući u vidu da pomenutu pravnu tekovinu, značajno izmijenjena nekoliko puta, radi jasnoće i racionalnosti EU je donijela novu Uredbu (EU) 2019/125 Evropskog parlamenta i Savjeta od 16. I 2019. Ministarstvo

ekonomije će u narednom periodu donijeti izmjene i dopune postojećeg zakona kojim će isti usaglasiti.

Aneks 4: Data je informacija o primjeni kontrole izvoza robe koja se može koristiti za smrtnu kaznu ili mučenje.

3.30.1.9. Kimberli proces

Crna Gora podržava glavni cilj šeme sertifikovanja procesa u Kimberliju, čime sprječava protok grubih dijamanta koje pobunjenički pokreti koriste za finansiranje ratova protiv legitimnih vlada.

Proces daljeg usaglašavanja s propisima EU u ovoj oblasti Crna Gora će podržati tako što će u narednom periodu, postojeći nacionalni propis usaglasiti sa *Commission Implementing Regulation (EU) 2019/1189 of 8 July 2019 amending Council Regulation (EC) No 2368/2002 implementing the Kimberley Process certification scheme for the international trade in rough diamonds*.

Aneks 5: Prikaz informacije o uslovima za spoljnotrgovinski promet neobrađenih dijamanta

3.30.1.10. Razvojna politika i humanitarna pomoć

Normativni okvir

Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Turske o saradnji i uzajamnoj pomoći u oblasti vanrednih situacija („Sl. list CG – međunarodni ugovori“, broj 5/2019), potpisan je 21. II 2019, u Ankari;

Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Azerbejdžan o saradnji u oblasti vanrednih situacija, potpisan je 3. V 2019, u Bakuu;

Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Bugarske o saradnji u slučaju katastrofa, potpisan je 26. VII 2019, u Podgorici.

Bilans ostvarenih rezultata

Operativno-komunikacioni centar 112 (OKC 112) Direktorata za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova, od 1. I do 1. XI 2019. koordinirao je sa 41 akcijom spašavanja u planinama. U ovim akcijama spašene su 83 osobe.

Održana je VI konferencija Nacionalne platforme za smanjenje rizika od katastrofa, 15. IV 2019, u Podgorici, na temu smanjenja rizika od zemljotresa.

Crna Gora je u periodu od 14. do 17. V. 2019. bila domaćin terenske modulske vježbe „EU MNE MODEX 2019“, koja se održala u okviru Mehanizma za civilnu zaštitu Unije, na teritoriji opština Nikšić i Danilovgrad. Na vježbi je učestvovalo šest timova (modula) za spašavanje od poplava korišćenjem pumpi visokog kapaciteta crpljenja vode (HCP) iz Italije (2 tima), Rumunije, Crne Gore, Turske i Kosova, kao i njemački tim koji je bio zadužen za tehničku podršku. Scenario vježbe zasnivao se na poplavama i timovi su testirali procedure pružanja pomoći i međusobne saradnje, kao i procedure podrške zemlje domaćina. Vježba je poslužila za sertifikaciju jednog italijanskog HCP modula. Na vježbi su učestvovala 346 učesnika.

Terenska vježba „NICS MONTENEGRO 2019” realizovala se na lokacijama u Podgorici i Danilovgradu, u periodu od 1. do 4. X 2019. Tema vježbe bila je gašenje požara na otvorenom prostoru i testiranje najsavremenijih informacionih tehnologija (NICS sistem) za koordiniranje i rukovođenje u zaštiti i spašavanju. Pored predstavnika NATO-a, na vježbi su učestvovali timovi iz Sjeverne Makedonije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore, kao domaćina vježbe. Značajnu ulogu imali su i predstavnici sa Masačusetskog tehnološkog instituta. Na vježbi je učestvovalo 250 učesnika i predstavljala je aktivnost u okviru Pilot projekta civilne napredne regionalne koordinacije u hitnim situacijama (ARCECP), koji se sprovodi u sklopu NATO Programa nauka za mir i bezbjednost.

U okviru Višekorisničkog IPA Programa za procjenu rizika od katastrofa i mapiranje (IPA DRAM) koji finansira Evropska unija u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj i uz podršku Kancelarije Ujedinjenih nacija za smanjenje rizika od katastrofa u Evropi (UNDRR) uspostavljena je nacionalna baza podataka o štetama od elementarnih nepogoda – DESINVENTAR SENDAI.

U okviru projekta „Nepogode ne poznaju granice”, koji finansira EU u okviru Programa prekogranične saradnje Crna Gora – Albanija 2014-2020, nabavljena je oprema za zaštitu i spašavanje u slučaju poplava za Direktorata za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova i opštinske službe zaštite i spašavanja iz Podgorice, Bara i Ulcinja. Ukupna vrijednost nabavljene opreme, koja se sastoji od gumenih i aluminijumskih čamaca, motora za čamce, spasilačkih odijela, prsluka za spašavanje i ostale spasilačke opreme iznosi 77.880 eura.

U okviru Programa obuka Mehanizma za civilnu zaštitu Unije, 13 službenika Direktorata za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova pohađalo je isto toliko kurseva, koji imaju za cilj pripremu eksperata za međunarodne misije pružanja pomoći u oblasti civilne zaštite unutar i izvan Evrope.

Dodijeljena humanitarna pomoć

Radi saniranja posljedica zemljotresa, koji je pogodio Albaniju 21. IX 2019, Vlada je pružila humanitarnu pomoć Albaniji (Zaključak Vlade br: 07-4304 od 26. IX 2019). Humanitarna pomoć je uručena 29. IX 2019. i sastojala se od: šatora za 10 osoba – 15 komada; ćebadi – 200 komada; podmetača za spavanje – 500 komada; pribora za jelo – 200 komada; džemperu – 500 komada; termo čaša – 200 komada; brašna – 10000 kg; ulja – 1000 litara i deterdženta – 216 komada.

Aneks 6: Odgovori na pitanja EK vezano za oblast razvojne politike i humanitarne pomoći.

3.31. POGLAVLJE 31: VANJSKA, BEZBJEDNOSNA I ODBRAMBENA POLITIKA

3.31.1. Zajednička vanjska i bezbjednosna politika

S ciljem izgradnje stabilnijeg regiona, Crna Gora ostaje aktivan promoter politike otvorenih vrata NATO-a, s posebnim fokusom na aspirante sa Zapadnog Balkana. Skupština je 1. III 2019. potvrdila Protokol o pristupanju Republike Sjeverne Makedonije NATO-u.

Crna Gora je dio projekta EU za Zapadni Balkan o hibridnim rizicima i u tom okviru je sprovela fazu 1- ispunjavanje odgovora na Upitnik o riziku od hibridnih prijetnji, koji je 5. VI 2019. popunjen i prosljeđen predstavnicima Direktorata za upravljanje krizama i planiranje Evropske službe za spoljne poslove.

Kao dio širih napora u borbi protiv sajber i hibridnih prijetnji, Crna Gora je, 23. V 2019, razmjenom pisama namjere, zvanično postala članica Evropskog centra izvrsnosti za suprotstavljanje hibridnim prijetnjama u Helsinkiju, što će omogućiti razmjenu iskustava i najboljih praksi sa državama članicama NATO i EU, te obezbijediti podršku Centra naporima Crne Gore u izgradnji i jačanju nacionalnih kapaciteta u ovoj oblasti.

Od oktobra 2019, u posjeti u trajanju od mjesec i po dana, u Crnoj Gori boravio je američki tim za sajber odbranu, kako bi pomogao crnogorskim organima u suprotstavljanju zlonamjernim sajber akterima na ključnim mrežama i platformama Vlade.

Crna Gora ostaje posvećena i borbi protiv terorizma i redovno učestvuje na sastancima Globalne koalicije za pobjedu nad ISIS-om u okviru Radnih grupa čiji je dio (Radna grupa za strane borce i teroriste i Radna grupa za komunikacije).

U cilju jačanja nacionalnog okvira u oblasti nuklearne bezbjednosti Skupština je donijela Zakon o potvrđivanju Protokola iz 2005. o izmjenama i dopunama Protokola o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti nepokretnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, broj 009/19) i Zakon o potvrđivanju Protokola iz 2005. o izmjenama i dopunama Konvencije o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, broj 009/19).

Sprovođenje sankcija i restriktivnih mjera

Nastavljen je trend 100% usklađenosti, odnosno Crna Gora se uskladila svaki put kad je bila pozvana sa zahtjevima za usklađivanje s HRVP deklaracijama, zajedničkim pozicijama i odlukama Savjeta o restriktivnim mjerama.

Vlada je 25. IV 2019. donijela Odluku o izmjenama i dopuni Odluke o uvođenju međunarodnih restriktivnih mjera utvrđenih odlukama Savjeta Evropske unije 2014/145/ZVBP od 17. III 2014, 2014/151/ZVBP od 21. III 2014, 2014/238/ZVBP od 28. IV 2014, 2014/265/ZVBP 197 od 12. V 2014, 2014/308/ZVBP od 28. V 2014, 2014/455/ZVBP od 11. VII 2014, 2014/475/ZVBP od 18. VII 2014, 2014/499/ZVBP od 25. VII 2014, 2014/508/ZVBP od 30. VII 2014, 2014/658/ZVBP od 8. IX 2014, 2014/801/ZVBP od 17. XI 2014, 2014/855/ZVBP od 28. XI 2014, 2015/241/ZVBP od 9. II 2015, 2015/432/ZVBP od 13. III 2015. i 2015/1524/ZVBP od 14. IX 2015. i

2016/359/ZVBP od 10. III 2016. i 2016/1671/ZVBP od 15. IX 2016. i 2016/1961/ZVBP od 8. XI 2016. i 2017/445/ZVBP od 13. III 2017. i 2017/1386/ZVBP od 25. VII 2017. i 2017/1418/ZVBP od 4. VIII 2017. u odnosu na djelovanja koja podrivaju ili ugrožavaju teritorijalni integritet, suverenitet i nezavisnost Ukrajine („Sl. list CG“, broj 27/19), koja sadrži konsolidovanu listu fizičkih i pravnih lica protiv kojih su uvedene restriktivne mjere.

3.31.2. Saradnja s međunarodnim organizacijama

Saradnja s Ujedinjenim nacijama

Ljudska prava

Crna Gora je učestvovala u interaktivnim diskusijama za sve države u okviru 32. sesije (januar, maj 2019.) Radne grupe za Opšti periodični pregled (UPR). Crna Gora je učestvovala na 40, 41. i 42. sesiji Savjeta za ljudska prava UN. Crna Gora je učestvovala na 7. Svjetskom kongresu za borbu protiv smrtne kazne, održanom u Briselu, 27. II – 1. III 2019. Crna Gora ostaje posvećena promovisanju uloge žena u miru i bezbjednosti, kao i implementaciji Rezolucije 1325 SB UN. Akcioni plan za primjenu Rezolucije 1325 SB UN za period 2019-2022. je usvojen 1. VIII 2019. Crna Gora je učestvovala i na 63. zasjedanju Komisije za status žena (CWS) u Njujorku, 11-15. III 2019.

Crna Gora je sredinom maja 2019. dostavila Izvještaj o sprovođenju Pekinške deklaracije i Platforme za akciju i Agende 2030 za održivi razvoj, shodno pozivu UNWOMEN i regionalnih komisija UN da se dostave sveobuhvatni izvještaji o postizanju rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena, u kontekstu predstojećeg obilježavanja 25 godina od usvajanja Pekinške deklaracije 2020. Izvještaj je predstavljen na regionalnom sastanku Ekonomske komisije UN za Evropu (UNECE) Peking + 25, u Ženevi 29-30. XI 2019.

Klimatske promjene

Vlada je 4. IV 2019. usvojila Drugi dvogodišnji ažurirani izvještaj o klimatskim promjenama za period decembar 2016 - decembar 2018, koji je dostavljen Sekretarijatu Okvirne konvencije UN-a o klimatskim promjenama (UNFCCC).

Saradnja s OEBS-om

Crna Gora je nastavila da učestvuje na svim sastancima OEBS-a: na sastanku Parlamentarne skupštine (3-5. VII 2019.), neformalnom sastanku ministara vanjskih poslova država učesnica OEBS-a (9. VII 2019.).

Generalni sekretar OEBS-a Tomas Greminger je bio u zvaničnoj posjeti Crnoj Gori, 1-2. IV 2019.

U Tirani je, u periodu od 24-25. X 2019, održana Mediterranska konferencija OEBS-a, u okviru albanskog predsjedavanja Mediteranskom kontakt grupom, kao i uoči predsjedavanja Albanije OEBS-om naredne godine.

Imajući u vidu uspješnu implementaciju MONDEM programa, na 927. plenarnom zasjedanju Foruma za bezbjednosnu saradnju, održanom 9. X 2019. u Beču, Crna Gora je formalno uputila OEBS-u zahtjev za asistenciju u rješavanju viškova naoružanja i

eksplozivnih sredstava, razvoj održivog sistema upravljanja životnim ciklusom oružja i eksplozivnim sredstvima i jačanje skladišnih kapaciteta.

Crna Gora je izrazila spremnost da iskustva i naučene lekcije iz upravljanja projektom MONDEM, kao i procesa jačanja nacionalnih kapaciteta u kontroli malog oružja i lakog naoružanja (SALW) podijeli sa OEBS-om u cilju ažuriranja OEBS vodiča najboljih praksi.

U cilju obilježavanja 25 godina od usvajanja OEBS dokumenta „Kodeks ponašanja u političko-vojn timer aspektima bezbjednosti“, Ministarstvo odbrane je prevelo i publikovalo Kodeks na crnogorskom jeziku. U narednom periodu, Ministarstvo odbrane, planira da distribuira dokument državn timer institucijama u cilju promovisanja načela Kodeksa.

Saradnja sa ODIHR

U periodu od 1. - 4. VII 2019. realizovana je posjeta predstavn timer ODIHR-a Crnoj Gori, u cilju procjene stepena implementacije izborn timer preporuka ODIHR-a iz Izvještaja za Crnu Goru, kao i razmatranje moguć timer inicijativa za realizaciju preporuka. Razmijenjena su mišljenja o izborn timer procesu u Crnoj Gori, kao i mjestu medija i radu nadležn timer nadzorn timer organa u okviru tog procesa.

Saradnja sa Savjetom Evrope

Crna Gora je nastavila da učestvuje na sv timer redovn timer sastancima Savjeta Evrope: zasijedanj timer Parlamentarne skupšt timer Savjeta Evrope (januar, april, jun 2019), Komiteta ministara Savjeta Evrope (Helsinki, 17. V 2019.), Evropskoj konferenciji predsjedn timer parlamenta (Strazbur, 24 -25. X 2019.). Ministar kulture bio je u zvaničnoj posjeti Savjetu Evrope 26. III 2019.

Delegacija Venecijanske komisije je boravila u Crnoj Gori u maju 2019. u okviru pripreme mišljenja na nacrt Zakona o slobodi vjeroispovjesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajedn timer.

Druga faza Horizontalnog programa za Zapadni Balkan i Tursku, otpočela je 23. VII 2019. organizovanjem prvog sastanka Upravnog odbora. U okviru druge faze biće implementiran projekat „*Unapređenje procesn timer prava u pravosudn timer sistemu Crne Gore*“. Projekat će, u naredne tri godine, biti usmjeren na dalje jačanje primjene prakse Evropskog suda za ljudska prava na nacionaln timer nivou i usklađivanje zakonodavnog okvira i prakse sa pravom Evropske unije, posebno u oblastima koje se tiču jačanja procesn timer garancija u krivičn timer postupku, zaštite od nasilja u porodici, sprečavanja mučenja i prava na pristup sudu.

U Mišljenju Savjetodavn timer komiteta o implementaciji Okvirne konvencije za zaštitu nacionaln timer manjina u Crnoj Gori, na koje je crnogorska strana dostavila komentare 29. VI 2019, crnogorsko društvo je ocijenjeno kao tolerantno i ukazano je na vidljive napore usmjerene ka daljem jačanju međukulturn timer odnosa i socijaln timer kohezije. Istaknuta je i dobra praksa finansiranja projekata u oblasti kulture, kao i finansijska podrška konsultativn timer mehanizmima nacionaln timer zajedn timer od strane državn timer organa. Takođe, akcentovana je i zadovoljavajuća zastupljenost medijsk timer programa na manjinsk timer jezicima. Pored toga, ocijenjeno je da Crna Gora ima dobar pravni okvir zasnovan na

antidiskriminaciji. U Mišljenju je takođe pohvaljen progres u rješavanju pravnog statusa i stambene situacije raseljenih lica.

Druge aktivnosti

Glavni tužilac Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične tribunale Serž Bramerc posjetio je Crnu Goru od 28 - 30. I 2019. Tokom posjete potpisan je Memorandum o razumijevanju između Kancelarije tužioca Mehanizma i Vrhovnog državnog tužilaštva Crne Gore o saradnji u oblasti krivičnog gonjenja u slučajevima ratnih zločina i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

Delegacija Međunarodnog borda za kontrolu narkotika (INCB) boravila je u posjeti Crnoj Gori u periodu od 9 - 11. IV 2019. Cilj posjete je bio da se u svijetlu obaveza koje Vlade imaju u okviru međunarodnih konvencija o kontroli droge, sagledaju zakonodavne mjere i administrativne politike, kao i rezultati u sprječavanju zloupotrebe droga i borbi protiv nelegalne trgovine.

Regionalna direktorica Programa UN za razvoj (UNDP) za Evropu i Zajednicu nezavisnih država Mirjana Špoljarić Eger posjetila je Crnu Goru u periodu od 3 - 5. VI 2019.

Kontrola naoružanja

Vlada je, 13. VI 2019. usvojila Godišnji izvještaj o sprovođenju Akcionog plana za implementaciju Strategije za neproliferaciju oružja za masovno uništenje (2016-2020), za 2018.

Ministarstvo vanjskih poslova koordinira aktivnosti na planu izrade nacrtu novog Akcionog plana za implementaciju rezolucije Savjeta bezbjednosti UN 1540 za period 2020-2024. Očekuje se da predmetni dokument bude usvojen do kraja II kvartala 2020. Rezolucija 1540 obavezuje sve države da se uzdrže od pružanja pomoći nedržavnim akterima da razvijaju, nabavljaju, proizvode, posjeduju, transportuju ili koriste nuklearno, hemijsko ili biološko oružje i sredstva za njegovu isporuku, a prethodni AP je usvojen za period 2014-2018.

EU je usvojila Odluku Saveta 2018/101/CFSP, kojom je pokrenut najnoviji program saradnje EU u oblasti kontrole izvoza oružja (COARM) i Crna Gora je zemlja partner u istom. Trenutni projekat traje od aprila 2018. do marta 2020. i ponovo ga sprovodi BAFA. Tokom 2019. nastavljeno je pružanje podrške za izradu odgovarajućeg zakonodavstva, kao i na obuci službenika za licenciranje i sprovođenje zakona sa ukupnim fokusom na jačanje nacionalnih i regionalnih mjera u vezi sa transparentnošću i izveštavanjem, kao i podsticanje dijaloga.

U okviru sprovođenja Ugovora o neproliferaciji nuklearnog oružja, Sporazuma o zaštitnim mjerama, Dodatnog protokola i Protokola o malim količinama, Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju dostavljena su četiri nacionalna izvještaja i izjava o nuklearnim materijalima u Crnoj Gori (XXVII, XXVIII, XXIX i XXX.). U periodu 29-30. VII 2019. u Crnoj Gori sprovedena je inspekcija nuklearnih materijala od strane inspektora Međunarodne agencije za atomsku energiju.

Vlada je usvojila, 1. VIII 2019, Drugi nacionalni izvještaj o implementaciji obaveza koje proističu iz Konvencije o nuklearnoj sigurnosti koji je dostavljen Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju.

Predstavnici Crne Gore su uzeli učešće na sljedećim međuregionalnim radionicama o kontroli izvoza oružja: „Efektivna primjena ciljanih finansijskih sankcija“ događaj koji je održan u periodu od 29 - 30. I 2019. u Skoplju; 3. VII Brisel “Dijalog o kontroli izvoza oružja EU-Zapadni Balkan”; Međuregionalna radionica o kontroli izvoza oružja u Sarajevu, 2 - 3. X 2019; Obuku o carinskoj procjeni i riziku u slobodnim carinskim zonama, 8 - 9. V 2019. u Baru; Regionalna studijska posjeta o upravljanju carinskim rizicima prilikom prometa strateške robe, Keln 11 - 13. VI 2019; Univerzitet za stratešku kontrolu trgovine i neproliferaciju oružja, obuka se odvijala 19 - 23. VIII 2019. u Porvou u Finskoj.

Crna Gora je nastavila da aktivno učestvuje u aktivnostima implementacije Bečkog dokumenta 2011. Crna Gora je kao vodeća nacija realizovala inspekciju na teritoriji Moldavije u periodu od 8 - 12. IV 2019. uz učešće predstavnika Velike Britanije i Njemačke, kao gostima inspektorima. Crna Gora je učestvovala u inspekcijama u sastavu drugih zemalja u svojstvu Gosta inspektora. U periodu od 3 - 9. II 2019. jedan pripadnik VCG je učestvovao u inspeksijskom timu Njemačke u inspekciji na teritoriji Azerbejdžana; u periodu od 18 - 23. II 2019. jedan pripadnik VCG je učestvovao kao gost inspektor u okviru slovačkog inspeksijskog tima u inspekciji na teritoriji Bosne i Hercegovine; u periodu od 10 - 13. VI 2019. jedan pripadnik VFC je učestvovao kao gost inspektor u inspeksijskom timu Hrvatske na teritoriji Sjeverne Makedonije i jedan predstavnik VFC je učestvovao u inspekciji na teritoriji Tadžikistana u sklopu inspeksijskog tima Velike Britanije u periodu od 7 - 11. VII 2019. Sve prethodno navedene aktivnosti su rezultat međusobne koordinacije i saradnje u sklopu NATO ACDC i VCC.

U cilju obezbjeđenja kontinuiteta i kvalitetnog ispunjavanja obaveza iz oblasti kontrole naoružanja, VCG je upućivala svoje pripadnike na relevantne kurseve i obuke, i to: kurs kontrole naoružanja u Njemačkoj u periodu od 7 - 24. V 2019. (jedan polaznik); učešće na kursu implementacije BD11 u periodu od 4 - 15. XI 2019, takođe u Njemačkoj (jedan polaznik); kao i kurs kontrole naoružanja po BD11 u periodu od 8 - 13. IX 2019. u Mađarskoj (jedan polaznik).

Crna Gora je po pitanju implementacije Sporazuma o podregionalnoj kontroli naoružanja – SPKN – DAYTON realizovala obaveze iz domena sprovođenja inspeksijskog režima u 2019. i to inspekcijom na teritoriji Srbije u periodu od 14 - 16. V 2019. i prihvatom inspekcije od strane Srbije na teritoriji Crne Gore od 28 - 30. V 2019.

Crna Gora je učestvovala na 26. i 27. sastanku Stalne radne grupe Podregionalne konsultativne komisije, Sporazuma o podregionalnoj kontroli naoružanja koji su održani od 4 - 7. II 2019. u Hrvatskoj i od 23. do 26. IX 2019. u Srbiji. U sklopu sastanaka izvršnih tijela po SPKN realizovano je i učešće na sastancima PRKK i to na 62. i 63. sastanku koji su realizovani 28 -31. X 2019. u Beču.

Bilateralna saradnja po pitanju poslova kontrole naoružanja je nastavljena sa Njemačkom i u toku 2019, sprovođenjem bilateralne evaluacijske posjete od strane Njemačke na teritoriji Crne Gore u periodu od 1 - 4. VII 2019.

3.31.2. Zajednička bezbjednosna i odbrambena politika – kapaciteti za doprinos

Upravljanje civilnim krizama

Strategijski i normativni okvir

Skupština je 20. VI 2019. donijela Strategiju odbrane Crne Gore 2019-2022, kojom se dugoročno uređuje i usmjerava razvoj normativnih, doktrinarnih i organizacijskih rješenja u sistemu odbrane, kao i angažovanje i vizija razvoja odbrambenih resursa u odgovoru na savremene bezbjednosne izazove, rizike i prijetnje. Dokument predstavlja okvir za razvoj sektora odbrane i daje neophodne smjernice za proces odbrambenog planiranja. Strategija definiše odbrambene ciljeve, resurse i način ostvarivanja postavljenih ciljeva.

Vlada je 4. VII 2019. donijela Akcioni plan za implementaciju Strategije odbrane Crne Gore 2019-2022.

Skupština je 10. VI 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vojsci Crne Gore („Sl. list CG“ broj 34/19). Razlozi za donošenje ovog zakona su: usaglašavanje važećeg Zakona sa strategijskim dokumentima u oblasti bezbjednosti i odbrane, kao i propisivanje: službe u rezervnom sastavu Vojske Crne Gore, vojne obaveze građana Crne Gore, poslova Generalštaba Vojske i nadležnosti ministra odbrane i načelnika Generalštaba Vojske, ocjenjivanja i disciplinskog postupka za lica u službi u Vojsci.

Skupština je od 31. VII 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o odbrani („Sl. list CG“ broj 46/19). Razlozi za donošenje ovog zakona su: usaglašavanje važećeg Zakona sa strategijskim dokumentima u oblasti bezbjednosti i odbrane; preciziranje nadležnosti Vlade, Savjeta za odbranu i bezbjednost i Ministarstva odbrane; razrada poslova obavještajno bezbjednosnog Direktorata; propisivanje upravljanja vojnim vazдушnim saobraćajem i nadležnosti za donošenje odluke o upotrebi sile u vazдушnom prostoru Crne Gore protiv civilnih, odnosno vojnih vazduhoplova i propisivanje poslova kodifikacije i obezbjeđenja kvaliteta u oblasti odbrane.

Skupština je 31. VII 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o upotrebi jedinica Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i učešću pripadnika civilne zaštite, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu („Sl. list CG“ broj 46/19). Razlog za donošenje ovog zakona je usaglašavanje važećeg zakona sa Zakonom o zaštiti i spašavanju i propisivanje obaveznosti učešća pripadnika Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama u inostranstvu.

Na osnovu Zakona o eksplozivnim materijama, 12. VIII 2019. donijet je Pravilnik o utvrđivanju liste eksplozivnih materija koje se mogu stavljati u promet („Sl. list CG“, broj 47/19).

U izvještajnom periodu potpisan je set sporazuma:

- Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Turske o saradnji i uzajamnoj pomoći u oblasti vanrednih situacija(„Sl. list CG“ – međunarodni ugovori“, broj 5/2019), 21. II 2019, u Ankari;

- Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Azerbejdžan o saradnji u oblasti vanrednih situacija, 3. V 2019, u Bakuu;
- Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Bugarske o saradnji u slučaju katastrofa, 26. VII 2019, u Podgorici.

Navedeni bilateralni sporazumi predviđaju da države, u skladu sa svojim mogućnostima, uzajamno pomažu jedna drugoj u izgradnji kapaciteta za prevenciju, pripremljenost i odgovor na različite vrste hazarda, kao i u slučajevima nepogoda.

Bilans ostvarenih rezultata

Operativno-komunikacioni centar 112 (OKC 112) Direktorata za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova, od 1. I - 1. XI 2019. koordinirao je 41 akcijom spašavanja u planinama. U ovim akcijama spašene su 83 osobe.

Održana je VI konferencija Nacionalne platforme za smanjenje rizika od katastrofa, 15. IV 2019, u Podgorici, na temu smanjenja rizika od zemljotresa.

Crna Gora je u periodu od 14 - 17. V 2019. bila domaćin terenske modulske vježbe „EU MNE MODEX 2019“, koja je održana u okviru Mehanizma za civilnu zaštitu Unije, na teritoriji opština Nikšić i Danilovgrad. Na vježbi je učestvovalo šest timova (modula) za spašavanje od poplava korišćenjem pumpi visokog kapaciteta crpljenja vode (HCP) iz Italije (2 tima), Rumunije, Crne Gore, Turske i Kosova, kao i njemački tim koji je bio zadužen za tehničku podršku. Scenario vježbe zasnivao se na poplavama i timovi su testirali procedure pružanja pomoći i međusobne saradnje, kao i procedure podrške zemlje domaćina. Vježba je poslužila za sertifikaciju jednog italijanskog HCP modula. Na vježbi je učestvovalo 346 učesnika, uključujući predstavnike Evropske komisije – Generalnog direktorata za evropsku civilnu zaštitu i aktivnosti humanitarne pomoći (DG ECHO) i država članica EU.

NATO vježbe

Terenska vježba „NICS MONTENEGRO 2019“ realizovala je na lokacijama u Podgorici i Danilovgradu, u periodu od 1 - 4. X 2019. Tema vježbe bila je gašenje požara na otvorenom prostoru i testiranje najsavremenijih informacionih tehnologija (NICS sistem) za koordiniranje i rukovođenje u zaštiti i spašavanju. Pored predstavnika NATO-a, na vježbi su učestvovali timovi iz Sjeverne Makedonije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore, kao domaćin vježbe. Značajnu ulogu imali su i predstavnici sa Masačusetskog tehnološkog instituta. Učestvovalo je 250 učesnika, a vježba je predstavljala aktivnost u okviru Pilot projekta civilne napredne regionalne koordinacije u hitnim situacijama (ARCECP), koji se sprovodi u sklopu NATO Programa nauka za mir i bezbjednost.

Uništavanje neeksplozivnih ubojnih sredstava(NUS)

Službenici Odsjeka za NUS, u periodu od 1. I - 1. XI 2019. izvršili su prikupljanje 11t NUS-a sa cjelokupne teritorije Crne Gore, u skladu sa procedurama.

U okviru projekta koji Direktorat za vanredne situacije realizuje sa Norveškom narodnom pomoći (NPA), a koji se odnosi na čišćenje teritorije Crne Gore od kasetne municije, pronađeno je 73 komada kasetnih bombi.

Viškovi naoružanja i eksplozivnih sredstava (NATO fond povjerenja i ITF fond)

U izvještajnom periodu od 1. I do 1. XI 2019. količine ubojnih sredstava su smanjene za 320,68t. Viškovi ubojnih sredstava u izvještajnom periodu od 1. I 2019. rješavali su se kroz programe: NATO fond povjerenja i ITF fond.

U okviru NATO fonda povjerenja planirano je da se uništi ukupno 459,48t. Do sada je u okviru ovog programa ukupno neutralisano 432,12t ubojnih sredstava, od kojih je u izvještajnom periodu od 1. I do 1. XI 2019, uništeno 302,80t ubojnih sredstava, a preostalih 27,36t biće uništeno u narednom periodu.

U januaru 2019. je na osnovu sprovedene tenderske procedure od strane ITF izabran najpovoljniji ponuđač privredno društvo „Poliex“ a.d. Berane, sa kojim je ITF zaključio ugovor za neutralizaciju 74,24t viškova ubojnih sredstava Ministarstva odbrane. Do 1. XI 2019. od planiranih 74,24 t uništeno je 17,88 t. Realizacija ugovora je u toku.

Upravljanje vojnim krizama

NATO misije i aktivnosti

Odlučna podrška - Resolute support, Avganistan - Trenutno se u Avganistanu u misiji RS nalazi jedanaesti kontingent VCG (sa 27 pripadnika VCG), a ukupno dvadeseti po redu u Avganistanu. Zadatak većeg dijela kontingenta je da izvršava obaveze transporta i obezbjeđivanja međunarodnih timova za obuku i savjetovanje avganistanskih snaga bezbjednosti, u TAAC (N) u Mazar-e-Šarifu, dok je jedan pripadnik VCG angažovan na štabnim pozicijama u Komandi RS misije u Kabulu.

KFOR –U oktobru 2019. izvršena je rotacija na poziciji štabnog oficira angažovanog na dužnosti zamjenika načelnika Odsjeka za inženjerijske operacije/planove u Komandi KFOR. Tokom aprila upućen je i drugi predstavnik Crne Gore u ovoj Misiji (civilno lice), koji je angažovan na poslovima ljudskih resursa.

NATO misija u Iraku - Odbor za bezbjednost i odbranu Skupštine, 28. X 2019, podržao je Prijedlog odluke o upućivanju dva pripadnika Vojske Crne Gore u NATO misiju u Iraku tokom 2020, a očekuje se da Odluka bude prosljeđena Skupštini na usvajanje. Predviđeno je da u toj misiji pripadnici Vojske Crne Gore budu angažovani na štabnim dužnostima u okviru Bagdadskog centra za diplomatsku podršku.

Doprinos Crne Gore aktivnostima Alijanse na njenim istočnim granicama ostvaruje se kroz angažovanje pripadnika VCG u okviru Ojačanog prisustva na istoku (enhanced Forward Presence - eFP). U junu ove godine izvršena je rotacija, kada je pješadijsko izviđačko odjeljenje zamijenio novi tim, odnosno pionirsko odjeljenje u okviru Inženjerijskog voda Oružanih snaga Republike Slovenije, a pod komandom Kanade. U toku je priprema treće rotacije koja će biti upućena u decembru 2019.

U cilju pune integracije nacionalnog sistema u strukturu NATO saveza, u prvoj polovini godine nastavljen je rad u okviru Radne grupe za pristupanje i integraciju (AIWG). S obzirom na to da je ocijenjeno da je u svim oblastima postignut odgovarajući nivo integriteta, Vrhovni saveznički komandant za transformacije (SACT) i načelnik Generalštaba VCG, 23. VII 2019. potpisali su Deklaraciju o uspješno sprovedenom

procesu integracije Crne Gore u NATO. NATO će nastaviti da pruža podršku Crnoj Gori po pitanjima u okviru kojih je podrška i dalje neophodna.

Crna Gora nastoji da pruži svoj doprinos NATO strukturi snaga, što će biti ostvareno kroz afilijaciju naših snaga u sastav većih savezničkih jedinica. Kao najbolji okvir za tu svrhu prepoznat je NATO brzo rasporedivi korpus u Milanu (NATO Rapid Deployable Corps), gdje bi naše snage kao dio veće jedinice mogle ostvariti doprinos NATO snagama za brzi odgovor-NRF. U tom cilju, u septembru je potpisan Memorandum o razumijevanju kojim se definiše budući oblik saradnje u okviru NRDC.

Prepoznajući značaj i ozbiljnost sajber oblasti u okviru NATO, Crna Gora je 7. VIII 2019. potpisala Notu o pristupanju Centru izvrsnosti u Talinu. Ovim su završene nacionalne procedure za pristupanje Centru, a nakon okončanog procesa potpisivanja od strane Nacionalnih vojnih predstavnika NATO članica u ACT, Crna Gora će postati sponzorska nacija u Centru u Talinu, sa svim pravima i obavezama.

EU misije

U okviru operacije "EU NAVFOR ATALANTA" učestvovalo je ukupno 59 pripadnika Vojske Crne Gore. Trenutno je jedan pripadnik ukrcan na brodu komande snaga „MARCEGLIA“ italijanske ratne mornarice.

U cilju zaštite trgovačkih brodova koji su angažovani za potrebe WFP (*World Food Program*) u pomorskom području Roga Afrike, VCG je proširila svoje učešće u ovoj operaciji, angažovanjem Samostalnih timova za zaštitu brodova. Treći AVPD tim (*AVPD – Autonomous Vessel Protection Detachment*) sa 12 pripadnika je završio angažovanje krajem avgusta 2019. Sljedeće angažovanje AVPD tima se planira u periodu jul-oktobar 2020.

VCG od maja 2014. učestvuje u misiji EUTM (*European Union Training Mission*) u Maliju gdje trenutno imamo jednog pripadnika na poziciji logističkog oficira u bazi Kolikoro čije smo učešće potvrdili do kraja mandata. Misiji EUTM produžen je četvrti mandat koji traje do kraja maja 2020. Do sada je u misiji učestvovalo 11 oficira VCG.

UN misije

Peti oficir VCG upućen je u MINURSO 21. XII 2018. i završava svoj mandat u decembru 2019. u okviru UN misije u Zapadnoj Sahari.

U toku 2019. pripadnici Uprave policije su učestvovali u mirovnoj misiji UN na Kipru (UNFICYP). U misiji su angažovanje završila dva službenika u maju, jedan u junu, jedan u septembru, dok je jedan službenik i dalje pripadnik misije.

Administrativni kapaciteti

Vježbe i obuke

Pripadnici Vojske su do sada učestvovali na 16 međunarodnih vježbi zemalja članica NATO i Partnerstva za mir sa ukupno 394 pripadnika. Vježbe su realizovane na vojnim poligonima Albanije, Rumunije, Belgije, Mađarske, Bugarske, Hrvatske, Njemačke, Sjeverne Makedonije, Poljske, Slovenije, Gruzije, Ukrajine i Crne Gore. Učešćem na vježbama, na pozicijama štabnih elemenata, pripadnici Vojske su osposobljavani za rad u

međunarodnim komandama, dok su jedinice Vojske uvježbavale izvršavanje namjenskih zadataka u organskom sastavu i kao dio međunarodnih taktičkih i operativnih jedinica. Na vježbama, pored borbenih sposobnosti, uvježbavane su i provjeravane sposobnosti podrške civilnim institucijama u kriznim situacijama.

Vježba *“Immediate Response 19”* je izvedena od 15. V - 9. VI 2019, u Hrvatskoj i Mađarskoj. Pored pripadnika Vojske na vježbi su učestvovali i pripadnici oružanih snaga Hrvatske, Slovenije, Sjeverne Makedonije, Albanije, Bosne i Hercegovine, Francuske, Njemačke, Mađarske, Kosovo, Poljske, Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država. Cilj vježbe je provjera logistike i brzog razmještaja snaga i opreme i omogućavanja brzog manevra.

Vježba *“Decisive Strike 2019”* je izvedena od 3. - 9. VII 2019. kao vježba pripadnika Armije Sjeverne Makedonije, na kojoj su uvježbavani segmenti upotrebe kopnenih elemenata, od angažovanja timova za izvođenje specijalnih operacija, do sasređene vatre artiljerijskih jedinica različitih kalibara, koje na kraju vježbe izvršavaju bojevo gađanje. Kroz planirano bojevo gađanje stekao se uvid u kvalitet izvršene obuke i izrađene dokumentacije, kao i obučenosť ljudstva za izvršavanje namjenskih zadataka.

U periodu od 16 - 27. IX 2019, u širem reonu Kolašina i na izrađenom Vojnom poligonu za alpinističku obuku pješadijskih jedinica „Lipovo“, Crna Gora je bila domaćin treće multinacionalne vježbe „Zajednički izazov“ (*Common Challenge 2019*). Aktivno učešće i doprinos na vježbi pružili su pripadnici Vojske Austrije, Sjeverne Makedonije, Italije i NATO Centra izvrsnosti za planinsko ratovanje sa sjedištem u Sloveniji. Zajedničkim oblicima obučavanja pripadnika sva tri vida VCG, objedinjeni su naponi u planiranju i realizaciji složenih i visokorizičnih sadržaja obuke u traganju i spašavanju unesrećenih lica sa različitih vrsta terena, što je Vojsci dalo novi resurs i vrijednost, posebno u dijelu koji se na nacionalni nivo, iz domena treće misije, u pružanju pomoći civilnim institucijama prilikom pružanja pomoći ugroženom stanovništvu.

Takođe, vježbu je obilježilo i otvaranje Regionalnog centra za planinsko ratovanje u kasarni „Đuro Drašković“ u Kolašinu, čime su se povećali nacionalni kapaciteti za realizaciju različitih modula (kurseva) individualne i kolektivne obuke iz domena planinskog ratovanja.

Sedam pripadnika Vojske učestvovala su na NATO Vježbi „Snažan ratnik (*Vigorous Warrior 19*)“, od 4. - 13. IV 2019, u Rumuniji u organizaciji NATO centra izvrsnosti za vojnu medicinu (NCoE), iz Mađarske.

Deset pripadnika Vojske učestvovala su na Vježbi *“CMX 19 (Crisis Management Exercise 2019)”*, od 6. - 17. V 2019, u Podgorici i NATO komandi u Briselu. Vježba je predstavljala najveću NATO simulacionu vježbu s ciljem konsultacija, saradnje i donošenja odluka na strateškom vojno-političkom nivou u dinamičnom okruženju narastajućih kriza te i platformu za testiranje i ocijenjivanje spremnosti i sposobnosti zemalja članica NATO da upravlja i odgovori na krize.

Tri pripadnika Vojske učestvovala su na jednoj od najvećih vojnih vježbi NATO iz domena komunikacija i informatike pod nazivom *“CWIX 19 (Coalition Warrior Interoperability Exercise)”*, od 10. - 28. VI 2019, u Poljskoj. Težišni zadaci obuke u 2019. bili su na

održavanju i razvijanju sposobnosti za učešće u međunarodnim misijama i operacijama, odbrani Crne Gore, podršci civilnim institucijama u kriznim situacijama, terorističkim djelovanjem i prilivom izbjeglica.

Pored navedenih zadataka bitno je napomenuti i druge zadatke koji su usmjeravali proces obuke, a odnose se na: osposobljavanje deklariranih jedinica, njihovu pripremu za ocjenjivanje u skladu sa Planom ocjenjivanja u 2019. i ocjenjivanje na nacionalnom nivou po CREVAL-u, karijernim kursevima, te specijalističkom i stručnom usavršavanju i izučavanju stranih jezika u zemlji i inostranstvu.

3.32. POGLAVLJE 32:FINANSIJSKA KONTROLA

3.32.1. Unutrašnja finansijska kontrola u javnom sektoru

Normativni okvir

Vlada je 27. VI 2019. usvojila Konsolidovani izvještaj o sistemu unutrašnjih finansijskih kontrola u javnom sektoru Crne Gore za 2018. i u skladu s tim donijela zaključke kojim je zadužila korisnike sredstava na centralnom i lokalnom nivou, koji to do sada nijesu uradili, da preduzmu aktivnosti na uspostavljanju i implementaciji principa upravljanja i unutrašnjih kontrola.

Ministarstvo finansija je pripremio i usaglasilo sa Sekretarijatom za zakonodavstvo sljedeće podzakonske akte, koji proizilaze iz Zakona o upravljanju i unutrašnjim kontrolama:

1. Pravilnik o metodologiji sagledavanja kvaliteta upravljanja i kontrola u javnom sektoru;
2. Pravilnik o sadržaju godišnjeg izvještaja o aktivnostima na sprovođenju i unapređenju upravljanja i kontrola i načinu izvještavanja;
3. Pravilnik o načinu vođenja i sadržaju registara za upravljanje i unutrašnje kontrole u javnom sektoru;
4. Pravilnik o načinu uspostavljanja sistema za otkrivanje i postupanje po obavještenjima o sumnjama na prevare u javnom sektoru;
5. Pravilnik o načinu uspostavljanja i unapređenja upravljanja i kontrola u javnom sektoru;
6. Pravilnik o programu obuke i načinu polaganja ispita za sticanje sertifikata unutrašnjeg revizora u javnom sektoru;
7. Pravilnik o sadržaju godišnjeg izvještaja o radu unutrašnje revizije i izvršenju godišnjeg plana unutrašnje revizije;
8. Pravilnik o posebnom programu profesionalnog usavršavanja unutrašnjih revizora u javnom sektoru.

Vlada je 21. XI 2019. usvojila Uredbu o uspostavljanju unutrašnje revizije u javnom sektoru.

Takođe, Ministarstvo finansija je angažovalo konsultantsku kuću i formiralo međuresorni radni tim radi izrade metodologije za delegiranje ovlašćenja, koja će rukovodiocima dati smjernice na koji način mogu da delegiraju ovlašćenja.

Institucionalni okvir

Unutrašnja revizija

Tabela 1: Stanje u jedinicama unutrašnje revizije

	Uspostavljena jedinica za unutrašnju reviziju	Sporazum o povjeravanju poslova unutrašnje revizije	Broj revizora
Budžetski korisnici na centralnom nivou	25	44	53
Budžetski korisnici na lokalnom nivou	14	5	32

Centralni nivo

- Jedinice za unutrašnju reviziju su uspostavljene kod svih korisnika sredstava budžeta, koji su u obavezi da uspostave posebnu jedinicu za unutrašnju reviziju, u skladu sa Uredbom o uspostavljanju unutrašnje revizije u javnom sektoru. U 25 uspostavljenih jedinica za unutrašnju reviziju na centralnom nivou (od kojih je 15 obaveznih), raspoređena su 53 unutrašnja revizora.
- Ukupno je 44 korisnika sredstava budžeta Crne Gore povjerilo poslove unutrašnje revizije jedinici za unutrašnju reviziju drugog korisnika sredstava budžeta na osnovu sporazuma uz prethodnu saglasnost Ministarstva finansija.
- Ukupno 12 javnih preduzeća na centralnom nivou je povjerilo poslove unutrašnje revizije jedinicama za unutrašnju reviziju različitih ministarstava, odnosno drugog pravnog lica u većinskom vlasništvu države, odnosno opštine na osnovu sporazuma uz prethodnu saglasnost Ministarstva finansija.
- Kako bi se obezbijedila što veća pokrivenost korisnika sredstava budžeta funkcijom unutrašnje revizije, novim Zakonom o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru u članu 49 definisano je da jedinica za unutrašnju reviziju subjekta koji u skladu sa zakonom vrši nadzor nad drugim subjektom vrši unutrašnju reviziju i kod tog subjekta, ako nema uspostavljenu unutrašnju reviziju. Na taj način obezbijedena je potpuna pokrivenost budžeta funkcijom unutrašnje revizije.

Lokalni nivo

- U 14 uspostavljenih jedinica za unutrašnju reviziju raspoređena su 32 unutrašnja revizora.

- Opštine Plužine, Šavnik, Mojkovac, Kolašin i Žabljak su povjerile poslove unutrašnje revizije jedinicama za unutrašnju reviziju drugih opština na osnovu sporazuma uz prethodnu saglasnost Ministarstva finansija.

Upravljanje i kontrole

Tabela 2: Napredak u oblasti upravljanja i unutrašnjih kontrola (FMC)

	Budžetski korisnici na centralnom nivou	Budžetski korisnici na lokalnom nivou	UKUPNO
Koordinatori za FMC	93	21	114
Plan za unapređenje	5	6	62
Knjiga procedura	90	19	109
Koordinatori za rizike	47	10	57
Registar rizika	57	9	65

Pregled realizovanih aktivnosti

Unutrašnja revizija

- U periodu od januara do novembra 2019, u okviru Programa kontinuirane obuke unutrašnjih revizora u javnom sektoru, održano je ukupno 12 radionica (za 4 grupe unutrašnjih revizora) na centralnom i lokalnom nivou, na sljedeće teme: „Planiranje pojedinačne revizije - praktična vježba”, „Planiranje i obavljanje pojedinačne revizije - nastavak praktične vježbe” i „Strateško i godišnje planiranje unutrašnje revizije“. Radionice se sastoje od teorijske i praktične obuke.
- Ministarstvo finansija je u saradnji sa CEF-om iz Ljubljane, nastavilo implementaciju četvrtog kruga obuke i sertifikacije kandidata po CIPFA programu obuke unutrašnjih revizora u javnom sektoru za 28 polaznika. U prvoj polovini 2019, Direktorat za centralnu harmonizaciju je u saradnji sa CEF-om organizovalo praktičnu obuku za kandidate koji su stekli CIPFA sertifikat u okviru četvrte generacije.
- U period jun-jul 2019, Ministarstvo finansija u saradnji sa Upravom za kadrove organizovalo je teorijsku obuku i polaganje pismenog ispita za sticanje nacionalnog sertifikata za unutrašnjeg revizora. U toku je realizacija praktične obuke.
- Ukupan broj sertifikovanih unutrašnjih revizora u javno sektoru u Crnoj Gori, po međunarodnom i nacionalnom programu je 146, dok je 21 revizor stekao i nacionalni i CIPFA sertifikat.

Upravljanje i unutrašnje kontrole

- Tokom 2019, u saradnji sa Upravom za kadrove je održano šest obuka iz oblasti upravljanja i unutrašnjih kontrola, namijenjenih rukovodiocima u javnom sektoru.
- CHU je, u skladu sa Pravilnikom o metodologiji sagledavanja kvaliteta sistema finansijskog upravljanja i kontrola u javnom sektoru, u saradnji sa ekspertima na projektu započela postupak sagledavanja kvaliteta ovog sistema u pet pilot institucija.

3.32.2. Eksterna revizija

Državna revizorska institucija (DRI) je u periodu od 1. I do 1. XI 2019. izvršila ukupno 35 revizija i to: 3 revizije shodno Godišnjem planu revizija za 2018. i 32 revizije shodno Godišnjem planu revizija za 2019.

Tabela 1: Pregled izvršenih revizija za izvještajni period po vrsti revizija

Tabela 2: Pregled izvršenih revizija uspjeha

Subjekt i/ili predmet revizije	Vrsta mišljenja	Broj preporuka
Efikasnost inspekcijskog nadzora u oblasti priređivanja igara na sreću	Sistem inspekcijskog nadzora u oblasti priređivanja igara na sreću nije u dovoljnoj mjeri efikasan	10
Uspješnost uspostavljanja, vođenja kontrole evidencije državne imovine kod državnih organa	Državni organi nijesu preduzimali odgovarajuće mjere, u skladu sa svojim nadležnostima i odgovornostima, kako bi, u skladu sa zakonskom obavezom, uspostavili adekvatan i efektivan	23

	sistem evidencije državne imovine	
Uspješnost sprovođenja politike zaštite životne sredine u Crnoj Gori – zaštita od šumskih požara	DRI ocjenjuje da Crna Gora još uvijek nema uspostavljen dovoljno efikasan sistem zaštite od šumskih požara	42

Vlada je razmotrila informaciju o Izvještaju o realizaciji preporuka datim u Izvještaju o reviziji uspjeha „Uspješnost uspostavljanja, vođenja kontrole evidencije državne imovine kod državnih organa”, iz juna 2019, kao i preduzete aktivnosti i status realizacije Akcionog plana za uspostavljanje jedinstvene evidencije državne imovine. Vlada je usvojila zaključke na osnovu Izvještaja o reviziji i Akcionog plana i obavezala državne organe da izvještavaju DRI o sprovođenju preporuka.

Krajem oktobra 2019, DRI je podnijela Skupštini Godišnji izvještaj o izvršenim revizijama i aktivnostima za period oktobar 2018 – oktobar 2019. Pomenuti izvještaj sadrži Izvještaj o reviziji Prijedloga zakona o završnom računu budžeta Crne Gore za 2018, Izvještaj DRI o realizaciji zaključaka Skupštine povodom usvajanja Zakona o završnom računu budžeta Crne Gore za 2017, Izvještaj o ocjeni primjene kriterijuma fiskalne odgovornosti u 2018, kao i izvode iz 41 konačnog izvještaja o pojedinačnim revizijama izvršenim u periodu oktobar 2018 – oktobar 2019.

DRI, na osnovu nalaza utvrđenih u reviziji Prijedloga zakona o završnom računu budžeta Crne Gore za 2018. i Informacije o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje preporuka DRI na kraju prvog kvartala 2019, sprovela je kontrolu realizacije preporuka datih u Izvještaju o reviziji Prijedloga zakona o završnom računu budžeta Crne Gore za 2017, što je i objavljeno u Izvještaju o reviziji Prijedloga zakona o završnom računu budžeta Crne Gore za 2018. Nakon sprovedene kontrole realizacije preporuka, DRI je utvrdila da je pet preporuka realizovano, devet djelimično i četiri preporuke su nerealizovane.

Ukupan broj zaposlenih u novembru 2019. je 70, a broj revizorskog kadra iznosi 56.

Tabela 3: Broj revizorskog kadra

Radna mjesta	Novembar 2019
Član Senata	5
Državni revizor - načelnik u sektoru	4
Državni revizor - rukovodilac odeljenja	16
Državni revizor	23
Stariji saradnik državnog revizora	3
Saradnik državnog revizora	5
Ukupno	56

DRI je u 2019. otpočela implementaciju IPA Projekta „Razvoj i jačanje kapaciteta Državne revizorske institucije i Revizorskog tijela Crne Gore“, koji je finansiran iz Godišnjeg akcionog programa IPA-e za 2014. za Crnu Goru (CAP 2014) u okviru Instrumenata pretpristupne podrške (IPA II). Podrška DRI se odnosi na unaprjeđenje institucionalnih kapaciteta DRI, standardizaciju procesa revizije za finansijsku reviziju, reviziju pravilnosti i reviziju uspjeha u skladu sa međunarodnim standardima vrhovnih revizorskih institucija, organizovanje i pružanje obuka za DRI i poboljšanje institucionalnih kapaciteta u cilju efikasnijeg IT upravljanja.

U januaru 2019. usvojene su izmjene Pravilnika o programu i načinu polaganja ispita za sticanje zvanja državni revizor i izrađeni su priručnici za polaganje ispita za državnog revizora.

U skladu sa Planom obuka za 2019, u izvještajnom periodu realizovana je obuka na temu obračunskog računovodstva. DRI je nastavila da realizuje saradnju sa INTOSAI i EUROSAI organizacijama uz aktivno učešće kao član stručnih radnih grupa (EUROSAI Radna grupa za reviziju opština i EUROSAI Radna grupa za informacione tehnologije). Kroz međunarodnu i regionalnu saradnju, održane su obuke za revizorski kadar.

3.32.3. Zaštita finansijskih interesa EU

Nacionalna strategija za borbu protiv prevara i upravljanje nepravilnostima u cilju zaštite finansijskih interesa EU za period 2019 - 2022. i prateći Akcioni plan za period 2019 - 2020. su usvojeni na Vladi 30. V 2019. Takođe, izrađen je i interni dokument Priručnik o funkcionisanju AFCOS sistema u Crnoj Gori.

Crna Gora saraduje sa Evropskom komisijom tokom istraga i izvještava EK o identifikovanim nepravilnostima i pruža podršku u slučaju iskazane potrebe. Izvještavanje o nepravilnostima će se u narednom periodu sprovoditi u skladu sa procedurama opisanim u Smjernicama za upravljanje nepravilnostima.

Što se tiče administrativnih kapaciteta, u Odjeljenju za suzbijanje nepravilnosti i prevara trenutno ima tri zaposlena lica, načelnik odjeljenja i dva službenika, što apsolutno obezbjeđuje izvršavanje svih zadataka, a u slučaju povećanog obima posla, postoji prostor za dalje jačanje ovog Odjeljenja.

3.32.4. Zaštita eura od falsifikovanja

Nastavljene su aktivnosti na zaštiti eura od falsifikovanja u skladu sa harmonizovanom regulativom i standardima EU. Vršeno je nadgledanje standarda u radu rukovaoca gotovinom, testiranje uređaja za rad sa novcem i obuka rukovaoca gotovinom. Nastavljena je saradnja i razmjena informacija sa Upravom policije i Višim tužilaštvom.

Takođe, intezivirana je saradnja sa međunarodnim institucijama po pitanju zaštite eura od falsifikovanja, te aktivno učešće u Pericles programu.

3.33. POGLAVLJE 33: FINANSIJSKE I BUDŽETSKE ODREDBE

3.33.1. Realizacija aktivnosti

Vlada je 4. IV 2019. usvojila revidirani Akcioni plan za uspostavljanje sistema sopstvenih sredstava Evropske unije u Crnoj Gori sa definisanim obavezama institucija nosioca aktivnosti za ispunjavanje mjera iz akcionog plana. Ovim AP su predviđene aktivnosti koje se odnose na: proučavanje propisa i zahtjeva EU koji se odnose na računovodstveni sistem tradicionalnih sopstvenih sredstava, izradu analize računovodstva sistema tradicionalnih sopstvenih sredstava na osnovu A i B računa u skladu sa iskustvima zemalja članica EU, pripremne radnje u vezi sa izmjenama i dopunama Carinskog zakona ili drugih propisa kojim bi se regulisalo prinudno izvršenje na pokretnim ili nepokretnim stvarima i usklađenost Zakona o porezu na dodatu vrijednost sa pravnom tekovinom EU.

Većina aktivnosti čija realizacija je predviđena Akcionim planom za 2019. sprovodi se u kontinuitetu i realizuje planiranom dinamikom.

3.33.2. Porez na dodatu vrijednost

Od posebnog značaja u cilju adekvatnog obračuna tradicionalnih sopstvenih sredstava je otpočinjanje realizacije projekta „Reforma poreske administracije” u saradnji sa Svjetskom bankom vrijednosti 14 miliona eura. Projekat uključuje finansijsku i tehničku podršku za izradu metodologije i procedure za naplatu prihoda, integrisani sistem upravljanja prihodima, unaprjeđenje poreske inspekcije i operativnih sistema, kao i usluge nadzora i tehničke pomoći za bezbjednost na putevima i institucionalno jačanje. Ovo će doprinijeti kvalitetnijem obračunu PDV-a, i u krajnjem stvoriti preduslove za efikasnost u izradi izvještaja o simulaciji obračuna PDV-a, u skladu sa zahtjevima koji se odnose na obračun tradicionalnih sopstvenih sredstava, koje poreska uprava realizuje u saradnji sa Zavodom za statistiku.

3.33.3. Tradicionalna sopstvena sredstva

Uprava carina je dostavila Simulaciju izvještavanja o tradicionalnim sopstvenim sredstvima na A&B račune za IV kvartal 2018, a takođe je pripremljena i Simulacija OWNERS izvještaja.

3.33.4. Administrativni kapaciteti

U dijelu obezbjeđivanja adekvatnih kapaciteta u Direkciji za koordinaciju i upravljanje sopstvenim sredstvima EU i svih institucija uključenih u sistem sopstvenih sredstava, Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji popunjena mjesta u Direkciji za koordinaciju i upravljanje sopstvenim sredstvima EU. Usavršavanje postojećih kapaciteta, izrada Priručnika i definisanje modela za procjenu sopstvenih sredstava planirano je kroz TWINING LIGHT PROJECT i TAIEX. U narednom periodu planirano je apliciranje za dobijanje sredstava EU fondova u okvirnom iznosu od 300.000 eura.

Kako bi se uspostavila solidna institucionalna organizacija i snažna međuresorna saradnja između svih institucija i organa uključenih u primjenu sistema sopstvenih sredstava, institucionalna organizacija i međuresorna saradnja će se kontinuirano sprovoditi kroz aktivnosti radne grupe i podršku iz TWINING LIGHT PROJECT, TAIEX, CUSTOMS 2020.

Prilog 1: Spisak zakona koje je Skupština Crne Gore donijela u periodu od 1. I do 1. XI 2019.

1. Zakon o potvrđivanju Protokola uz Sjevernoatlantski ugovor o pristupanju Republike Sjeverne Makedonije;
2. Zakon o potvrđivanju Minamatske konvencije o živi;
3. Zakon o potvrđivanju UNIDROIT Konvencije o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima;
4. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lukama;
5. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radnom vremenu i pauzama u toku radnog vremena mobilnih radnika i uređajima za evidentiranje u drumskom prevozu;
6. Zakon o administrativnim taksama;
7. Zakon o lokalnim komunalnim taksama;
8. Zakon o akademskom integritetu;
9. Zakon o državnim nagradama;
10. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara;
11. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu;
12. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju kazni zatvorom, novčane kazne i mjere bezbjednosti;
13. Zakon o dopunama Zakona o javnim izvršiteljima;
14. Zakon o izmjeni i dopunama Zakona o posredovanju;
15. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o graničnoj kontroli;
16. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ličnoj karti;
17. Zakon o industrijskim emisijama;
18. Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva;
19. Zakon o porezu na nepokretnosti;
20. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o turističkim organizacijama;
21. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o turizmu i ugostiteljstvu;
22. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju i obezbjeđenju;
23. Zakon o detektivskoj djelatnosti;
24. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o efikasnom korišćenju energije;
25. Zakon o apotekarskoj djelatnosti;

26. Zakon o kozmetičkim proizvodima;
27. Zakon o medicinskim sredstvima;
28. Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti;
29. Zakon o mladima;
30. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku;
31. Zakon o državnim simbolima i Danu državnosti Crne Gore;
32. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vojsci Crne Gore;
33. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj samoupravi;
34. Zakona o načinu upisa brodova, plutajućih objekata i instalacija za proizvodnju ugljovodonika u upisnike i stvarnim pravima na brodovima i instalacijama za proizvodnju ugljovodonika;
35. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o komunalnoj policiji;
36. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru;
37. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnim službenicima i namještenicima;
38. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjoj trgovini;
39. Zakon o izmjeni Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje;
40. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o odbrani;
41. Zakon o izmjenama Zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću;
42. Zakon o fiskalizaciji u prometu proizvoda i usluga;
43. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o poreskim savjetnicima;
44. Zakon o izmjenama Zakona o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike;
45. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o saradnji Crne Gore sa dijasporom – iseljenicima;
46. Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda;
47. Zakon o potvrđivanju Protokola o vodi i zdravlju uz Konvenciju o zaštiti i korišćenju prekograničnih vodotoka i međunarodnih jezera iz 1992. godine;
48. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o upotrebi jedinica Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama i učešću pripadnika civilne zaštite, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu;
49. Zakon o izmjeni Zakona o visokom obrazovanju;
50. Zakon o dopuni Zakona o regionalnom razvoju;

51. Zakon o izmjenama Zakona o Budžetu Crne Gore za 2019. godinu;
52. Zakon o izmjeni Zakona o Državnim simbolima i danu državnosti Crne Gore;
53. Zakon o dopuni Zakona o poreskoj administraciji;
54. Zakon o potvrđivanju Protokola iz 2005. godine o izmjenama i dopunama Protokola o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti nepokretnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu;
55. Zakon o potvrđivanju Protokola iz 2005. godine o izmjenama i dopunama Konvencije o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe.

ANEKS

ODGOVORI NA DODATNA PITANJA EVROPSKE KOMISIJE

2. EKONOMSKI KRITERIJUMI

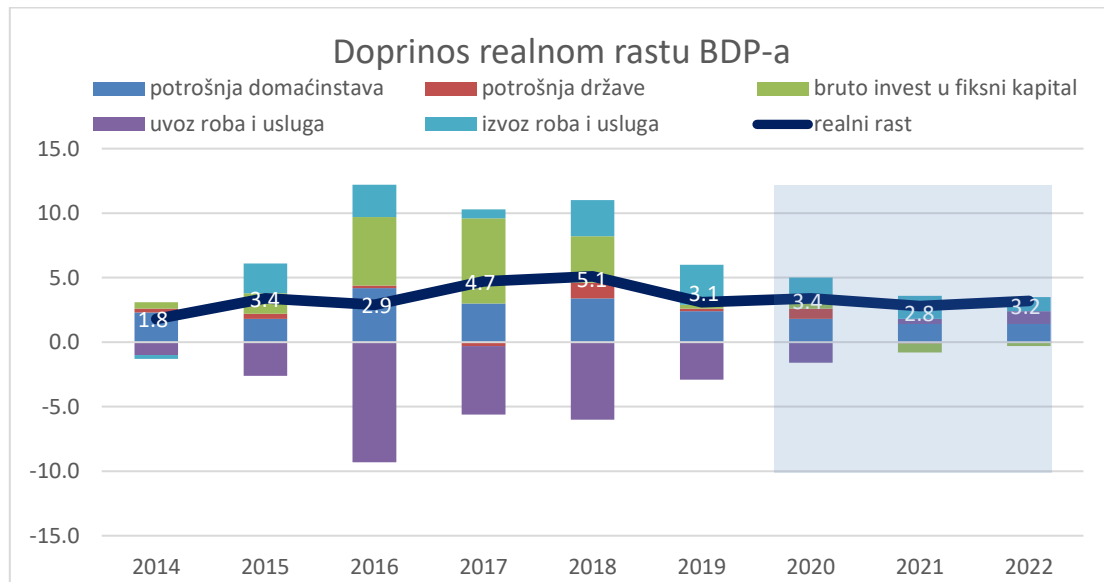
Osnovni ekonomski pokazatelji	2011-16 prosjeak	2017	2018	2019	2019*
BDP po glavi stanovnika (kao % EU28 prema standardu kupovne moći)	42	46	47	-	-
BDP realni rast u %	2,0	4,7	5,1	3,1	3,1
Stopa aktivnosti na tržištu rada (15-64) u %	60,4	63,5	64,7	-	65,6
Stopa nezaposlenosti (ARS) u %	19,0	16,4	15,5	14,7	14,9
Zaposlenost, stopa rasta u %	1,1	2,1	3,2	2,0	2,8
Nominalne zarade, godišnji rast u %	0,8	2,4	0,1	1,0	1,0
Indeks potrošačkih cijena, godišnji rast u %	1,7	2,4	2,6	1,3	0,5
Devizni kurs prema EUR	-	-	-	-	-
Bilans tekućeg računa kao % BDP	-13,5	-16,1	-17,0	-17,5	-17,1
Neto strane direktne investicije kao % BDP	12,1	11,3	6,9	7,9	7,9
Deficit javnih finansija, % BDP	-4,9	-5,7	-4,6	-2,2	-1,9
Javni dug % BDP	57,8	64,2	70,1	67,8 2	79,6

Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Prosječna realna stopa rasta BDP-a u periodu 2014-2018 je iznosila 3,7%, sa najvećim rastom u 2017. i 2018. od 4,7% i 5,1%, respektivno. Ekonomski rast u posljednjih pet godina je primarno vođen dinamičnom investicionom aktivnošću u zemlji, pri čemu su u strukturi BDP-a investicije dale najveći pozitivan doprinos prosječnom realnom rastu od 3,5 p.p. u pomenutom periodu. Privatna potrošnja takođe je bila jedan od glavnih

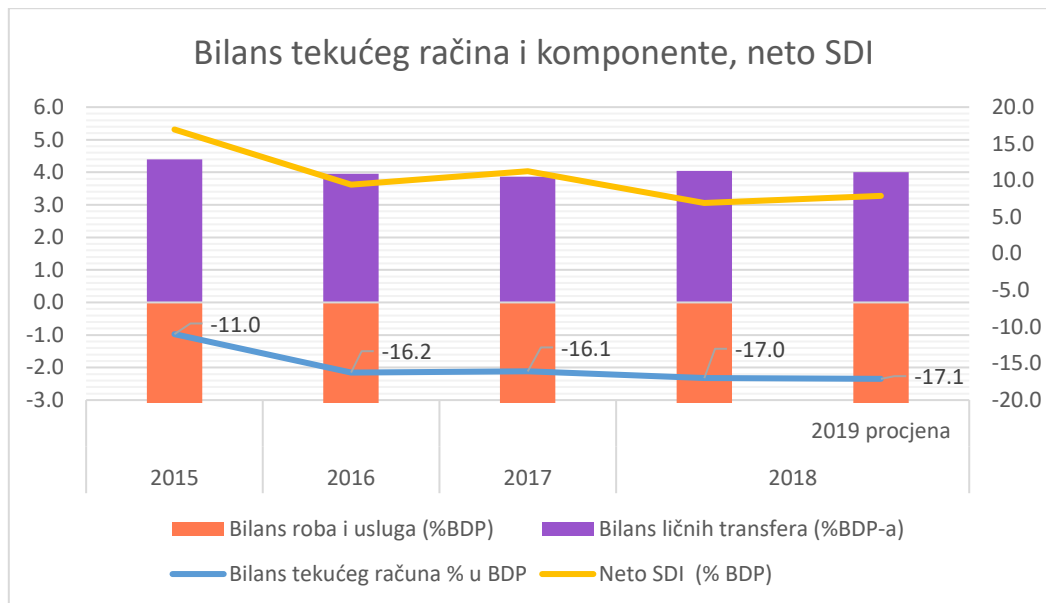
pokretača ekonomskog rasta sa prosječnim doprinosom od 3 p.p. u periodu 2014-2018. U istom periodu, izvoz roba i usluga je imao pozitivan doprinos rastu od 1,6 p.p, dok je uvoz roba i usluga „oduzeo” rastu 4,8 p.p. Izrazito povoljni ekonomski trendovi ubrzali su konvergenciju ka razvoju zemalja EU. Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika prema standardu kupovne moći u 2014. je bio na nivou od 39% prosjeka EU, dok je u 2018. na nivou od 47%, što predstavlja najviši nivo u regionu Zapadnog Balkana.

Prema posljednjim dostupnim podacima, realna stopa rasta BDP-a za prvu polovinu 2019. je iznosila 3,1% (3% u prvom kvartalu i 3,2% u drugom). Potrošnja domaćinstava dala je najveći doprinos polugodišnjem rastu od 3,4 p.p, usljed visokog rasta zaposlenosti, snažne kreditne aktivnosti i većih prihoda u turizmu. Izvoz roba i usluga je doprinio 3 p.p. realnom rastu usljed visokih stopa rasta u izvozu usluga, primarno u turizmu i transportu, i umjerenom rastu izvoza roba. Uvoz roba i usluga je za pola godine ostvario negativan doprinos rastu od 3,3 p.p. Sa proizvodne strane, najveći rast za šest mjeseci je zabilježen u sektorima građevinarstva, trgovine, turizma i saobraćaja. Industrijska proizvodnja je zabilježila pad zbog niže proizvodnje električne energije.

Kretanja tekućeg računa platnog bilansa za period 2015 – 2019. ukazuju na visok i rastući nivo deficita tekućeg računa, koji se kretao od 11,0% u 2015, 16,2% u 2016, 16,1% u 2017, 17,0% u 2018. i procijenjenih 17,1% BDP-a u 2019. Rastu deficita tekućeg računa najviše doprinosi negativan bilans računa roba, koji je za pet godina u prosjeku iznosio 42,7% BDP-a. Produblјivanje neravnoteže u robnoj razmjeni, i pored boljih izvoznih performansi, posljedica je povećanja uvoza po osnovu lične i investicione potrošnje. Kretanje uvoza u velikoj mjeri zavisi od investicija sa velikom uvoznom komponentom (autoput Bar – Boljare, infrastruktura u oblasti energetike i turizma), odnosno od planirane dinamike investicione aktivnosti. Ostvareni suficit u međunarodnoj razmjeni usluga u prosjeku je iznosio 20,2% BDP-a. Izvoz usluga u sektoru turizma i transporta umanjuje negativne efekte rasta uvoza. Deficit tekućeg računa dijelom je pokriven direktnim stranim investicijama i zaduživanjem države na međunarodnom i domaćem

finansijskom tržištu. U posljednjih pet godina pokrivenost uvoza izvozom roba i usluga u prosjeku je iznosila 65,4%. Neto izvoz ima negativno učešće u BDP-u, koje se kretalo od 18,5% u 2015, 22,5% u 2016, 23,4% u 2017, 24,1% u 2018. i procijenjenih 23,6% BDP-a u 2019. Ukupan priliv SDI u periodu 2015-2018 iznosio je 3,0 milijarde eura, od čega se najveći dio odnosio na investicije u vlasnički kapital (kompanije i banke), kao i investicije u dužnički kapital (interkompanijski dug). Ostvareno učešće neto SDI u bruto domaćem proizvodu za pomenuti period iznosilo je u prosjeku 11,1% BDP-a.

Osnovni cilj ekonomske politike Crne Gore je dinamičan i održiv ekonomski rast koji doprinosi povećanju kvaliteta života svih građana. U prethodnom periodu, politika u oblasti javnih finansija, bila je usmjerena na jačanje fiskalne stabilnosti, kako bi se osigurala dugoročna održivost javnih finansija. Da je mjerama fiskalne konsolidacije preokrenut trend javnih finansija odnosno unaprijeđena fiskalna pozicija Crne Gore svjedoči u prilog sljedeće:

- ostvarene su rekordne stope ekonomskog rasta od 4,7% u 2017. i 5,1% u 2018, što je omogućilo povećanje zaposlenosti i rast zarada;
- deficit javnih finansija od 5,6% ostvaren u 2017. smanjuje se na 2,0% BDP-a u 2019, uz ostvarenje suficita tekuće budžetske potrošnje u svim godinama sprovođenja mjera fiskalnog prilagođavanja.

Izvorni prihodi budžeta, od početka primjene mjera fiskalnog prilagođavanja, povećani su za 260 miliona eura odnosno 17,4%, pri čemu je zabilježen rast svih kategorija poreskih i neporeskih prihoda. Kombinovanjem mjera usmjerenih na povećanje prihoda i optimizovanje javne potrošnje, već u prvoj godini njihove primjene, omogućeno je smanjenje budžetskog deficita za oko 3% BDP-a u 2017, u odnosu na scenario bez fiskalne konsolidacije.

U cilju stvaranja uslova za poboljšanje životnog standarda svih građana, a posebno onih sa najnižim primanjima, minimalna zarada povećana je za 15% od jula 2019. Uporedo sa

tim, kako se ne bi usporio rast zaposlenosti i konkurentnost privrede, odnosno kako bi se smanjilo ukupno poresko opterećenje rada, smanjena je i stopa doprinosa za zdravstveno osiguranje na teret poslodavca za 2 p.p. Pored toga, od 1. I 2020. će, shodno Zakonu o porezu na dohodak fizičkih lica, biti ukinut i „krizni porez”, odnosno biće smanjena viša stopa sa 11% na 9%, čime će se dodatno smanjiti poresko opterećenje rada.

U dijelu upravljanja javnim dugom, Crna Gora sprovodi aktivnosti na ostvarivanju ciljeva definisanih Strategijom upravljanja javnim dugom 2018 – 2020. kako bi se minimizirali troškovi finansiranja duga opšteg nivoa države, sa posebnim osvrtom na rizik refinansiranja postojećeg portfolia duga. Kreditnim aranžmanom vrijednim 250 miliona eura, podržanim garancijom Svjestke banke (PBG1), kao i zaduživanjem na međunarodnom finansijskom tržištu kroz emisiju euroobveznica u vrijednosti od 500 miliona eura, sa ročnošću od deset godina i kamatnom stopom od 2,55%, što predstavlja najpovoljnije zaduživanje na međunarodnom tržištu do sada, poboljšana je kvaliteta duga na način što je produžena prosječna ročnost duga. Pomenutom emisijom stvorena je i fiskalna rezerva u vidu depozita koji će se koristiti u 2020. i služiti isključivo za otplatu duga koji stiže na naplatu u martu 2020.

Pozitivni trendovi nastavljeni su i u 2019. čemu ide u prilog i ostvarenje javnih prihoda iznad plana u periodu januar – septembar, ali i dalja racionalizacija javne potrošnje, što je omogućilo nastavak trenda smanjenja deficita javnih finansija.

Mjere fiskalnog prilagođavanja, koje su implementirane na strani prihoda tokom 2019. su sljedeće:

- Ublažavanje akciznog kalendara, zadržavanjem akcize na duvan u 2019. na istom nivou iz 2018. (specifična akciza na cigarete 30 eura na 1.000 komada, a proporcionalna 32% maloprodajne cijene cigareta);
- Akciza na gaziranu vodu sa dodatkom šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje ili aromatizaciju povećana je na iznos od 25 eura po hektolitru;
- Akciza na etil-alkohol povećana je shodno definisanom kalendaru utvrđenom Fiskalnom strategijom za period 2017-2020;
- Uvedena je akciza na ugalj u iznosu od 0,15 eura/GJ;
- Smanjenje zaostalog poreskog duga kroz sprovođenje Zakona o reprogramu poreskih potraživanja;
- Nastavljeno je sa oporezivanjem dohotka fizičkih lica (koji se primjenjuje na dio zarade iznad nacionalnog prosjeka) po stopi od 11%;
- Povećanje minimalne zarade za 15% (na 222 eura), uz istovremeno smanjenje doprinosa za zdravstveno osiguranje na teret poslodavca za 2 p.p, što će za posljedicu imati smanjenje prihoda koji se ubiraju po osnovu doprinosa za zdravstveno osiguranje.

Tokom ove godine Crna Gora izdala je tri garancije i to:

- Za potrebe komercijalnog kreditnog aranžmana između sindikata banaka koji čine Prva banka Crne Gore i Erste banka i JP „Regionalni vodovod crnogorsko primorje” u iznosu od 10 miliona eura;
- Za kreditni aranžman između Željezničke infrastrukture Crne Gore i Evropske investicione banke (EIB), za projekte koji se odnose na rekonstrukciju i unapređenje željezničke infrastrukture, u iznosu od 13 miliona eura.
- Za kreditni aranžman između Elektroprivrede Crne Gore (EPCG) i Njemačke razvojne banke (KfW), u iznosu od 33 miliona eura, za potrebe rekonstrukcije i modernizacije HE Perućica, faza 2.

Funkcionisanje tržišta proizvoda

Poslovni ambijent

Zakon o administrativnim taksama kao i Zakon o lokalnim komunalnim taksama donijeti su 11. III 2019. Donošenju novog Zakona o administrativnim taksama pristupilo se u cilju ukidanja, objedinjavanja i smanjenja administrativnih taksi u mjeri u kojoj je to moguće, a koje imaju direktnog uticaja na građane i privredu. U vezi sa tim, izvršeno je smanjenje 72 takse (11% od ukupnog broja), ukinuto 49 taksi (7%), dok nijedna taksa nije povećana. Novim Zakonom o lokalnim komunalnim taksama ukinuto je devet osnova za utvrđivanje taksi, dok je ukupno tri zadržano uz utvrđivanje limita za njihovu visinu. Navedeni zakoni predviđaju obavezu da lokalne zajednice usaglase svoje podzakonske akte, što podrazumijeva da se odluke o lokalnim komunalnim taksama i odluke o lokalnim administrativnim taksama usklade sa važećim zakonima.

U skladu sa članom 4 Zakona o administrativnim taksama, odnosno članom 2 Zakona o lokalnim komunalnim taksama, Vlada daje prethodnu saglasnost lokalnim samoupravama na odluke. Vlada je dala saglasnost na odluke o lokalnim administrativnim taksama za 6 opština. Takođe, Vlada je dala saglasnost na odluke o lokalnim komunalnim taksama za 8 opština, koje su u potpunosti usklađene sa važećim Zakonom o lokalnim komunalnim taksama.

Tabela: *Pregled broja i procenta ukinutih lokalnih administrativnih taksi i prosječnog smanjenja iznosa taksi*

Rb.	Opština	Broj taksi koji je ukinut u odnosu na važeću odluku	% ukinutih taksi u odnosu na važeću odluku	Broj taksi čiji iznosi su smanjeni	Prosječno procentualno smanjenje iznosa taksi
1.	Tuzi	31	41,33%	17 (22,66%)	54,00% za 17 taksi

2.	Danilovgrad	35	68,63%	12 (23,52%)	43,47% za 12 taksi
3.	Prijestonica Cetinje	16	32,00%	11 (22%)	40,77% za 11 taksi
4.	Bijelo Polje	63	77,77%	13 (16,04%)	45,5% za 13 taksi
5.	Kolašin	24	46,15%	15 (28,84%)	41,20% za 15 taksi
6.	Mojkovac	30	60,00%	7 (14%)	34,77% za 7 taksi

Tabela: Pregled broja i procenta ukinutih lokalnih komunalnih taksi i prosječnog smanjenja iznosa taksi

Rb.	Opština	Broj taksi koji je ukinut u odnosu na važeću odluku	% ukinutih taksi u odnosu na važeću odluku	Prosječno procentualno smanjenje iznosa taksi
1.	Glavni Grad Podgorica	15	48,38%	31,95% za 8 taksi
2.	Nikšić	20	60,60%	43,08% za 2 takse
3.	Tuzi	15	50,00%	48,97% za 5 taksi
4.	Danilovgrad	14	53,84%	25,00% za 3 takse
5.	Prijestonica Cetinje	46	85,18%	49,42% za 7 taksi
6.	Bijelo Polje	20	80,00%	7,7% za 1 taksu
7.	Kolašin	26	74,28%	60,14% za 5 taksi

8.	Mojkovac	28	71,79%	18,33% za 2 takse
----	----------	----	--------	-------------------

Donošenje Zakona o lokalnim komunalnim taksama proizašlo je iz neophodnosti unaprjeđenja regulatornog okvira u dijelu finansiranja lokalnih samouprava. Ministarstvo finansija je bilo opredijeljeno za neophodno sprovođenje sveobuhvatne analize važećih kao i novih predloženih rješenja. svih pojedinačnih prihoda jedinica lokalnih samouprava, u tom dijelu i lokalnih komunalnih taksi.

Lokalne komunalne takse utvrđuju jedinice lokalnih samouprava, pa su u tom smislu bazirane na različitim metodološkim principima naplate, obračuna i shodno tome i visine istih.

Naime, poseban problem u primjeni Zakona koji je usvojen 2006, na šta su i kontinuirano ukazivali predstavnici privrednih udruženja u Crnoj Gori, predstavljale su različite visine lokalnih komunalnih taksi, kao i njihov veliki broj na nivou jedne lokalne samouprave.

Odredbe pomenutog Zakona nisu davale jasne smjernice za donošenje lokalnih propisa, što je rezultiralo u praksi evidentnim razlikama u visini lokalnih komunalnih taksi na nivou jedne lokalne samouprave u zavisnosti od kategorije djelatnosti privrednog subjekta, kao i podgrupama koje su navedene kao obveznici plaćanja. Takođe, posebno su bile evidentne razlike u načinu obračuna taksi u jedinicama lokalnih samouprava.

Na osnovu usvojenog dokumenta „Analiza fiskaliteta na nacionalnom i lokalnom nivou”, koji je predstavljao polaznu osnovu za reformu unaprjeđenja politike fiskalnih nameta na lokalnom nivou, pristupilo se donošenju novog Zakona o lokalnim komunalnim taksama. Naime, dokumentom je konstatovano da je na lokalnom nivou utvrđen veliki broj sitnih nameta, koji zahtijevaju brojnu administraciju u lokalnim administracijama za naplatu, a komplikovane procedure otežavaju privrednom sektoru pri plaćanju istih.

Cilj donošenja novog zakona bio je da se uvedu gornje granice za visine taksi, ali uvažavajući razlike koje su evidentne u načinu obračuna taksi, brojnosti podgrupa djelatnosti obuhvaćenih lokalnim propisima.

Novim Zakonom o lokalnim komunalnim taksama, ukinuto je devet osnova za utvrđivanje taksi, dok je ukupno tri zadržano uz utvrđivanje limita za njihovu visinu.

U tom smislu, Zakonom o lokalnim komunalnim taksama, predviđeno je da se lokalne komunalne takse, na javnim površinama, mogu uvesti i utvrditi do sljedećih iznosa, za:

1) korišćenje prostora na javnim površinama, osim radi postavljanja podzemnih i nadzemnih vodova i antenskih stubova koji se koriste za pružanje elektronskih komunikacionih usluga, uključujući i pripadajuće uređaje i opremu koji su građeni ili izgrađeni na istim i koji omogućavaju njihovo funkcionisanje i cjelishodno korišćenje (izvodni ormarić, outdoor kabineti, okna, stubovi, armature, antenski sistemi), trafostanica, ormara i elektro-energetskih stubova, prodaje štampe, knjiga i drugih

publikacija, proizvoda starih i umjetničkih zanata i domaće radinosti, do 15 eura po m², mjesečno;

2) korišćenje reklamnih panoa i bilborda van poslovnog prostora, kao i na objektima i javnim površinama koji pripadaju opštini, osim pored magistralnih i regionalnih puteva do iznosa koji se utvrđuju za postavljanje reklamnih panoa ili bilborda na državnim putevima u skladu sa zakonom;

3) korišćenje prostora za parkiranje motornih i priključnih vozila, motocikala i bicikala, na uređenim i obilježenim mjestima, do iznosa 10 eura za mjesečno korišćenje obilježenih mjesta, do 0,5 eura po započetom času korišćenja po vozilu, odnosno do 300 eura, ako se obračun vrši na godišnjem nivou na izdate licence.

Vlada je 1. VIII 2019. usvojila Analizu stanja u oblasti registracije preduzeća sa mjerama za unapređenje. Analizom je detaljno obrađeno sadašnje stanje procesa registracije privrednih subjekata i navedeni su osnovni nedostaci, koji su obrazloženi i komentarima prikupljenim iz privatnog sektora.

Pored navedenog, a u skladu sa metodologijom izvještavanja Svjetske banke o lakoći poslovanja (*Doing Business-DB*), prepoznat je prostor za napredovanjem u okviru pet indikatora, gdje postoje mogućnosti za sprovođenje daljih reformi u kontekstu unapređenja ukupnog poslovnog okruženja u Crnoj Gori. Naime, DB Izvještaj prati propise koji se tiču životnog ciklusa preduzeća i idenifikuje njihove promjene. Indikatori koji čine suštinu ovog Izvještaja su: „započinjanje biznisa”, „dobijanje građevinske dozvole”, „dobijanje priključka za električnu energiju”, „registrovanje nepokretnosti”, „dobijanje kredita”, „zaštita manjinskih investitora”, „plaćanje poreza”, „prekogranična trgovina”, „izvršenje ugovora”, „rješavanje problema nesolventnosti” i „regulacija tržišta rada”. Dodatno, dokument Svjetske banke „Crna Gora – rast i radna mjesta“ je unaprijeđenje poslovnog ambijenta prepoznao kao jedan od prioriternih preduslova za stvaranje uslova za ekonomski rast i zapošljavanje. Tom prilikom su smanjenje parafiskaliteta, digitalizacija i efikasna primjena analize efekata propisa prepoznati kao važan segment reformi poslovnog ambijenta. Uzimajući u obzir značaj unapređenja poslovnog ambijenta, izrađena je analiza pozicije Crne Gore za pet indikatora, sa akcionim planom za unaprijeđenje poslovnog ambijenta u oblastima: započinjanje biznisa, dobijanje građevinske dozvole, dobijanje priključka za električnu energiju, registrovanje nepokretnosti i plaćanje poreza. Akcioni plan obuhvata ukupno 26 aktivnosti. U skladu sa zaključcima Vlade, nosioci aktivnosti iz navedenog plana pozvani su da ubrzaju dinamiku realizacije istih, kako bi postavljeni rokovi bili ispoštovani. Takođe, aktivnosti se intezivno prate kroz izvještavanje Vladi, na mjesečnoj osnovi.

U novom Izvještaju, od septembra 2019, agencija za kreditni rejting *Standard&Poors* potvrdila je izgled rejtinga Crne Gore, koji je označen kao „stabilan“, uz zadržavanje ocjene B+/B, što je potvrda dobrog pravca razvoja, uz procjenu rasta crnogorske ekonomije od skoro 5% u 2018. Kako se navodi u Izvještaju, tome su najviše doprinijele brojne aktivnosti u oblasti turizma i energetskog sektora, kao i jako uporedno

institucionalno uređenje u regionu. Takođe, prepoznat je i rastući potencijal za ranu implementaciju strukturnih reformi, čije je sprovođenje neophodno kako bi Crna Gora postala članica EU. Kreditni potencijal Crne Gore, kako se dalje navodi, osnažen je i perspektivom pristupanja naše zemlje EU koju prati snaženje institucija.

Takođe, kreditna rejting agencija *Moody's* je u novom Izvještaju od aprila 2019, potvrdila ocjenu rejtinga B1 za Crnu Goru, uz zadržavanje izgleda „pozitivan“. Ovakav kreditni rejting rezultat je, prije svega, visokog rasta BDP-a po glavi stanovnika, institucionalnog jačanja podržanog perspektivom pridruživanja EU, privlačnosti za strane direktne investicije, kao i značajnih investicionih projekata u sektoru transporta, turizma i energetike. Istovremeno, pozitivni izgledi uz rejting B1 odražavaju povoljne srednjoročne izgleda zemlje, podržane adekvatnim strukturnim reformama, ali i mjere konsolidacije koje Vlada u kontinuitetu sprovodi, a kojima se doprinosi jačanju fiskalne pozicije. Pored toga, Vlada je preduzela efektivne mjere za značajno smanjenje rizika srednjoročnog refinansiranja duga.

Proces privatizacije u Crnoj Gori je dobio momentum nakon 2001. i više od 90% preduzeća u državnom vlasništvu sada je privatizovano. Pored toga, privatizacija velikog broja preduzeća, posebno u sektoru turizma, djelimično je postignuta prodajom relevantne imovine, kao i prodajom i distribucijom manjinskih udijela u relevantnim kompanijama, čime se efikasno povećava ukupni nivo privatnog vlasništva u sektoru.

Privatizacija u Crnoj Gori uglavnom se sprovodi prodajom akcija i imovine javnim aukcijama, javnim nadmetanjem ili prodajom akcija u skladu sa godišnjim planom privatizacije koji je Vlada usvojila na preporuku Savjeta za privatizaciju. 2. XII 2016. Vlada je stvorila novi Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte („Savjet SPKP“). Ovaj novi Savjet SPKP-a vodi predsjednik Vlade i obuhvata još 20 članova, uključujući dva potpredsjednika Vlade i osam ministara. Savjet SPKP-a se sastaje najmanje jednom mjesečno kako bi donio odluke koje se odnose na posebne privatizacije, a pomažu joj tri tenderske komisije, koje su aukcijske komisije osnovane radi razmatranja pitanja koja se tiču Savjet SPK-a. Godišnji plan privatizacije utvrđuje glavne ciljeve i druge aspekte procesa privatizacije za relevantnu godinu, metode i principe koji će se koristiti u privatizaciji relevantnih kompanija u toj godini.

Proces privatizacije u zemlji je sada u završnoj fazi. Većina kompanija koje su i dalje u državnom vlasništvu i imaju strateški značaj u crnogorskoj ekonomiji, posebno u sektoru turizma i industrije, je u pripremi za privatizaciju. Vlada očekuje da će privatizacija preostalih državnih preduzeća dodatno ojačati njihove izgleda za rast i poboljšati konkurentnost i produktivnost privrede i fokusirana je na kompletiranje procesa.

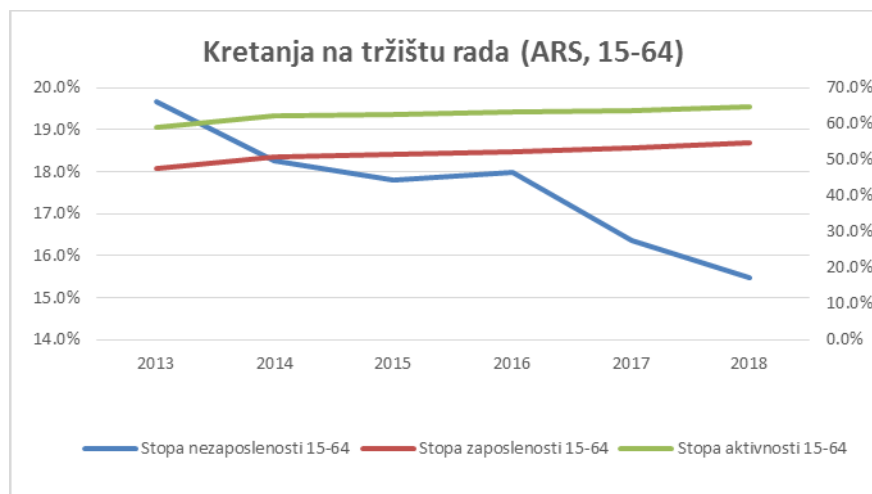
Privatizacija telekomunikacionog i bankarskog sektora je završena 2005, dok se privatizacija u turističkoj industriji uglavnom odvijala između 2001. i 2008.

Kada je riječ o restrukturiranju državnih preduzeća, treba imati u vidu da je restrukturiranje preduzeća u oblasti saobraćaja (Željeznica Crne Gore i Luka Bar) završeno 2009. Iste godine je obnovljena i Elektroprivreda Crne Gore. U cilju pripreme za

privatizaciju u 2019. završeno je restrukturiranje hotelske grupe „Budvanska rivijera“ AD Budva.

Funkcionisanje tržišta rada

Ekonomska aktivnost u posljednjih šest godina odrazila se na kretanja na tržištu rada, pogotovo u 2017. i 2018. Prosječan broj zaposlenih u 2018. (ARS 15-64) iznosio je 231.150 sa istorijski najboljim pokazateljima na tržištu rada. Stopa zaposlenosti je iznosila 54,7%, stopa aktivnosti je 64,7%, dok je nivo nezaposlenosti od 15,2% bio najniži do sada. Dinamična ekonomska aktivnost u 2018. odrazila se povoljno na kreiranje novih radnih mjesta, kao i na pad broja nezaposlenih. Snažni trendovi se nastavljaju i u 2019. uprkos nešto umjerenijem realnom rastu BDP-a od 3,1% za prvu polovinu godine. Zaposlenost je prema ARS 15-64 za šest mjeseci 2019. zabilježila rast od 4,1%, sa prosječnom stopom nezaposlenosti od 14,9%. Stopa aktivnosti je na vrlo visokom nivou od 65,5%. Dostupni administrativni podaci ukazuju na još snažniji rast zaposlenosti od 8,2% za prvih devet mjeseci, sa najsnažnijim rastom u sektorima stručne, naučne i tehničke djelatnosti (23,7%), građevinarstvu (19,2%), turizmu (16,8%) i trgovini (10,6%). Podaci za drugi kvartal ARS pokazuju da je 63,6% ukupno nezaposlenih dugoročno nezaposleno (preko dvije godine) zbog neusklađenosti ponude i potražnje za radnom snagom.

Trenutno nema podataka o migracijama izvan zemlje, ali to svakako ima negativan učinak na dugoročni rast. Vlada se bavi tim pitanjima sa glavnim ciljem da poveća stopu aktivnosti na tržištu rada i pruži podsticaj kompanijama da ulažu i stvaraju kvalitetnija radna mjesta. Od 1. VII 2019. minimalna zarada na nacionalnom nivou povećana je za 15% na 222 eura i najviše benefita donosi zaposlenima sa najnižim kvalifikacijama. To će uticati na povećanje prosječne zarade koja je u 2018. bila 511 eura u neto iznosu. Prosječna neto zarada za devet mjeseci 2019. iznosila je 514 eura i bila je veća 0,8% na godišnjem nivou. Procjenjujemo da će nominalni rast zarada do kraja 2019. biti 1%, dok će realni rast iznositi 0,5%. Uz povećanje minimalne zarade, doprinos koji poslodavac plaća za zdravstveno osiguranje zaposlenih smanjen je za 2 procentna poena, čime se

podstiče veća konkurentnost kompanija. Takođe, posvećenost Vlade u narednom periodu biće povećanje kvaliteta života zaposlenih u sektorima obrazovanja i zdravstva, kao i povećanje potrošnje za modernizaciju uslova u navedenim sektorima za koje su sredstva osigurana u državnom budžetu za narednu godinu. Takođe, predložene izmjene i dopune zakona o radu povećaće fleksibilnost u zapošljavanju i dodatno zaštititi prava radnika.

Sposobnost suočavanja sa pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar Unije

Obrazovanje i inovacije

Ukupna domaća potrošnja na istraživanje i razvoj za 2017. iznosi 0,37% BDP-a. U pogledu sektora realizacije 47% potiče iz sektora visokog obrazovanja, 33% iz državnog sektora i 18% iz poslovno-preduzetničkog sektora, dok u pogledu izvora sredstava za istraživanje i razvoj 44% potiče iz sektora visokog obrazovanja, 28% iz državnog sektora i 17% iz poslovno-preduzetničkog sektora. Iste godine ukupna potrošnja na istraživanje i razvoj na nivou EU iznosila je 2,07%, dok je u pogledu sektora realizacije 66% potiče iz poslovno-preduzetničkog sektora, 22% iz sektora visokog obrazovanja i 11% iz državnog sektora.

Broj istraživača na 1.000 radnika u radnoj snazi je 5,6 istraživača, odnosno 2,5 u pogledu FTE.

U periodu od 1. I 2019. do 27. XI 2019. registrovana su 293 patenta kod Ministarstva ekonomije. Trenutno su u Crnoj Gori registrovana 3.435 patenta.

Svi instrumenti u istraživanju i inovacijama usmjereni su na stimulisanje ulaganja u privatnom sektoru.

Ministarstvo nauke pokrenulo je novi instrument finansiranja inovacija – grantove za inovativne projekte u 2018. Glavna karakteristika poziva je obavezno sufinansiranje od strane nosilaca grantova, koji su većinom iz privatnog sektora. Sedam od deset odobrenih grantova u 2018. dodijeljeni su preduzećima, koja će uložiti oko 359.000 eura u periodu 2019-2020. Sedam od osam pozitivno ocijenjenih inovativnih projekata od strane Finalne evaluacione komisije na Konkursu iz 2019. dolazi iz privrednog sektora. Pregovori su u toku, ali se očekuje da ova preduzeća u naredne dvije godine ulože oko 270.000 eura.

Ministarstvo nauke, kroz Konkurs za sufinansiranje naučnoistraživačke i inovativne djelatnosti, stimuliše organizaciju profesionalnih treninga u oblastima S3 prioriteta. Dobar primjer je Trening za programere koji preduzeće Amplitudo d.o.o. organizuje u saradnji sa Elektrotehničkim fakultetom. Na polju profesionalnih treninga ističe se i Tehnopolis i Mtel-ova Digitalna fabrika.

Sektorska struktura i struktura preduzeća

Mikro, mala i srednja preduzeća, kao sektor koji čini najveći dio ukupnog broja preduzeća, u velikoj mjeri doprinose privrednom razvoju i konkurentnosti ekonomije i po svim relevantnim indikatorima, bilježi dinamičan rast i razvoj. U Crnoj Gori 99% svih preduzeća čine mala i srednja. Prema podacima Poreske uprave broj MSP u 2018. iznosio

je 29.534, što čini povećanje od 10.38% u odnosu na 2017, odnosno 62% u odnosu na 2011. U ukupnoj zaposlenosti MMSP učestvuju sa 76% i u 2018. su zapošljavala 138.839 radnika, što predstavlja povećanje od 6% u odnosu na 2017.

U ukupnoj strukturi MMSP, na kraju 2018. najviše je registrovano mikro preduzeća 26.812 odnosno 90,78%, koja zapošljavaju 57.005 odnosno 41,06%, zatim mala preduzeća 2.355 –7,97% i zapošljavaju 44.007 – 31,69%, dok je broj srednjih preduzeća iznosio 367, odnosno 1,24% i zapošljavaju 37.827 lica – 27,24%.

Posmatrano u dužem vremenskom periodu, podaci Poreske uprave ukazuju da broj mikro, malih i srednjih preduzeća i zaposlenih u periodu 2011-2018. bilježi kontinuiran rast, gdje je u 2018. registrovano 59,03% više preduzeća u odnosu na 2011, dok je ukupan broj zaposlenih povećan za 30,54%. U ukupnoj strukturi MMSP najviše posluju mikro preduzeća koja zapošljavaju 1-10 zaposlenih, a koja istovremeno bilježe najveći trend rasta u periodu od 2011-2018. i to 63,13%, zatim slijede mala preduzeća 29,04% i srednja preduzeća 18,39%. Takođe, najveći trend rasta broja zaposlenih zabilježen je u mikro preduzećima i to 39,44%, zatim slijede mala preduzeća 26,69% i srednja 23,07%.

Uspješnost implementacije programa finansijske podrške u 2018. se mjeri povećanjem iznosa podrške za preko 50% (i u broju preduzeća i u iznosu dodijeljenih sredstava) u odnosu na 2017. U 2017. podržano je 65 preduzeća, dok je u 2018. podržano 102 preduzeća u ukupnom iznosu podrške 702.134,71 eura. Podržana preduzeća zapošljavaju više od 1.000 radnika. U toku je obrada preko 200 aplikacija preduzeća koja su aplicirala tokom 2019. i prema prelinarnim procjenama ukupno opredjeljena sredstva od 1.640.000 eura će biti u cjelosti utrošena.

3.4. POGLAVLJE 4: SLOBODA KRETANJA KAPITALA

Priroda i obim ograničenja sticanja nepokretnosti stranaca

Zakon o svojinsko pravnim odnosima („Sl. list CG”, broj 19/09) uređuje pravo svojine i druga stvarna prava, državinu na pokretnim i nepokretnim stvarima, kao i način sticanja, prenosa i zaštite i prestanka ovih prava. S tim u vezi, glava VIII pomenutog zakona reguliše prava stranih lica i propisuje da što se tiče nepokretnih stvari strano fizičko lice može na teritoriji Crne Gore sticati pravo svojine na nepokretnostima nasljeđivanjem kao i državljanin Crne Gore. Nadalje, u odnosu na ograničenja, strano lice ne može imati pravo svojine na:

- prirodnom bogatstvu;
- dobru u opštoj upotrebi;
- poljoprivrednom zemljištu;
- šumi i šumskom zemljištu;
- spomeniku kulture od izuzetnog i posebnog značaja;
- nepokretnoj stvari u kopneno - pograničnom području u dubini od jednog kilometra i ostrvima;

- nepokretnoj stvari koja se nalazi na području koje je, radi zaštite interesa i bezbjednosti zemlje, zakonom proglašeno područjem na kome strano lice ne može imati pravo svojine.

Izuzetno, strano fizičko lice može steći i pravo svojine na poljoprivrednom zemljištu, šumama i šumskom zemljištu površine do 5.000 m² samo ako je predmet ugovora o otuđenju (kupoprodaja, poklon, razmjena i dr.) stambena zgrada koja se nalazi na tom zemljištu. Strano lice može imati pravo dugoročnog zakupa, koncesije, BOT i drugih aranžmana privatno - javnog partnerstva, na nepokretnim stvarima iz stava 1 tač. 1 do 6 ovog člana 415 Zakona o svojinsko - pravnim odnosima kao i domaće lice. Organ uprave nadležan za vođenje katastra nepokretnosti dužan je da podatke o izvršenom upisu prava svojine ili drugog prava stranog lica iz čl. 412, 414 i 415 Zakona o svojinsko - pravnim odnosima, u roku od 15 dana od izvršenog upisa, dostavi Ministarstvu finansija, koje o tome vodi evidenciju.

Takođe, Crna Gora je 2007. potpisala Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, a isti je stupio na snagu 2010, godinu dana nakon donošenja Zakona o svojinsko - pravnim odnosima („Sl. list CG“, broj 19/09). Ovaj Sporazum predstavlja međunarodni ugovor i ima suprematiju nad domaćim zakonodavstvom, iz kog proizilazi i obaveza da se u skladu sa navedenim izjednači tretman državljana Evropske unije sa crnogorskim državljanima, u cilju potpune harmonizacije ove oblasti i osiguranja jednakog tretmana EU građana, u trenutku kada Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju bude van snage (danom ulaska u EU).

Borba protiv sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma

S obzirom na skorašnje izmjene u organizacionoj strukturi finansijsko obavještajne jedinice (FOJ), Uprava policije – Sektor za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma (SSPNFT) Crne Gore izradila je nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, u cilju implementiranja svih relevantnih međunarodnih standarda, uključujući i IV Direktivu. Precizna procjena stepena usklađenosti novog Zakona sa IV Direktivom biće dostupna nakon dobijanja mišljenja relevantnih međunarodnih institucija.

Novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave policije, koji je usvojen 4. IV 2019, predviđeno je 30 radnih mjesta u SSPNFT - u¹³. Što se tiče djelotvornosti izvještavanja od strane obveznika, postoji nedostatak izvještavanja o sumnjivim transakcijama od strane nefinansijskog sektora i u narednom periodu ćemo nastojati da se nedostaci oko ovog izazova otklone.

---

¹³ SSPNFT je dostavio statistiku u okviru izvještavanja za Poglavlje 24.

3.5. POGLAVLJE 5: JAVNE NABAVKE

Institucionalni okvir

Institucionalni okvir u javnim nabavkama u Crnoj Gori čine: Ministarstvo finansija koje je zaduženo za kreiranje i sprovođenje politike javnih nabavki, Državna komisija za kontrolu postupaka javnih nabavki je ključni subjekt institucionalne zaštite prava i pravnih interesa učesnika u postupcima javnih nabavki i javnog interesa, inspekcija za javne nabavke u okviru Uprave za inspekcijske poslove, Agencija za zaštitu konkurencije, Državna revizorska institucija i Upravni sud.

Implementacija i sprovođenje

Prvi model Portala za javne nabavke predstavlja centralizovan pristup i to je nacionalni portal na kome svi naručioc i pristupaju i u po Zakonu o javnim nabavkama objavljuju obavještenja u vezi s javnim nabavkama. Portal omogućava kreiranje i editovanje obavještenja od strane naručilaca sve do trenutka objave. Ovdje je bitno napomenuti da administratori Ministarstva finansija imaju kontrolnu funkciju u fazi objavljivanja, provjeravaju i obezbjeđuju usaglašenost poziva za javno nadmetanje i drugih obavještenja, sa uslovima utvrđenim propisima o javnim nabavkama. Pri objavljivanju prati se ostvarivanje ispravnosti poziva za javno nadmetanje u smislu njegove formalne, ali i sadržinske ispravnosti.

Portal je prvi korak ka elektronskom sistemu javnih nabavki (ESJN) i u njemu su implementirana pomoćna upozorenja o postojećim greškama pri popunjavanju obavještenja za naručioce kao i sva uputstva o korišćenju Portala, kako za naručioce tako i za ponuđače. Ministarstvo finansija je u toku implementacije projekta Uvođenje elektronskog sistema javnih nabavki u Crnoj Gori (EuropeAid/137787/IH/SER/ME) ugovorene vrijednosti 1.400.000,00 eura. Projekat je počeo u novembru 2018. godine i traje 36 mjeseci. U prvom kvartalu 2020. godine očekuje se početak Pilot faze u kojoj će učesće uzeti minimum šest naručilaca koji bi na taj način testirali sistem i pomogli u uklanjanju eventualnih nedostataka. Nakon konačnog koncipiranja sistema, portal javnih nabavki zamijenit će napredni IT sistem ESJN, sa očekivanjem od januara 2021.

Uspostavljen je i sistem nadzora koji obezbjeđuje podatke o izvršenim inspekcijskom nadzoru, utvrđenim nepravilnostima u postupku inspekcijskog nadzora i preuzetim upravnim mjerama iz nadležnosti u odnosu na utvrđene nepravilnosti, kao i prpratnim aktivnostima u praćenju sprovođenja aktivnosti u otklanjanju utvrđenih nepravilnosti.

Žalbeni postupak

Zakonom o javnim nabavkama je propisano da je sistem pravne zaštite kroz žalbeni postupak pred Državnom komisijom dostupan svim ponuđačima i zainteresovanim licima bez diskriminacije s tim što je podnosilac žalbe obavezan da uz žalbu dostavi i dokaz o uplati naknade u iznosu od 1 % procijenjene vrijednosti javne nabavke, a visina naknade ne smije biti veća od 20.000 eura. Broj tužbi u odnosu na broj donijetih odluka

Državne komisije je 8 % što znači da su u posljednjoj izvještajnoj godini naručioc i ponuđači u 92% slučajeva smatrali da su odluke Državne komisije zakonite.

Podnošenjem Izjava koje se odnose na sukob interesa, koje podnose i naručioc i ponuđači, kojim se pod materijalnom i krivičnom odgovornošću garantuju nepostojanje sukoba interesa. Zakonom i podzakonskim aktima je utvrđeno ko je odgovoran za predaju i potpisivanje izjave, koje se okolnosti mogu smatrati stvarnim, potencijalnim ili prividnim sukobom interesa, u kojoj fazi postupka nabavke je potrebno predati izjavu, kako provjeriti izjavu o nepostojanju sukoba interesa, kako nadzirati izjavu o nepostojanju sukoba interesa, kakve se sankcije primjenjuju za one koji ne prijave situaciju sukoba interesa, koje radnje treba preduzeti u slučaju da je utvrđen sukob interesa ili su prijavljeni/otkriveni sukobi interesa prije ili u toku postupka i dr.

3.7. POGLAVLJE 7: PRAVO INTELEKTUALNE SVOJINE

Autorsko i srodna prava

Nadležne institucije za oblast intelektualne svojine su Ministarstvo ekonomije, Uprava carina, Tržišna inspekcija, Uprava policije, Državno tužilaštvo i Privredni sud Crne Gore.

U Ministarstvu ekonomije, poslovi vezani za oblast intelektualne svojine obavljaju se u okviru Direktorata za unutrašnje tržište i konkurenciju, u Direkciji za intelektualnu svojinu i Direkciji za normativne poslove i međunarodnu saradnju iz oblasti intelektualne svojine. Na ovim poslovima trenutno radi 23 zaposlena.

U Upravi carina je, kao posebna organizaciona jedinica, u Sektoru za carinsko pravne poslove, organizovan Odsjek za zaštitu prava intelektualne svojine i praćenje zabrana i ograničenja, koji prati primjenu propisa iz oblasti zaštite prava intelektualne svojine, učestvuje u izradi propisa iz ove oblasti, razmatra i obrađuje zahtjeve za preduzimanje carinskih mjera za zaštitu prava intelektualne svojine, učestvuje u organizovanju i izvođenju obuka iz ove oblasti, ostvaruje saradnju na nacionalnom i međunarodnom nivou i drugo. U Odsjeku su sistematizovana 4 radna mjesta, od kojih su trenutno popunjena 3, načelnik i dva samostalna savjetnika za poslove intelektualne svojine (popunjena su mjesta za poslove intelektualne svojine), a upražnjeno je jedno radno mjesto za poslove zabrana i ograničenja. U područnim jedinicama carinarnicama imenovani koordinatori za prava intelektualne svojine koordiniraju između Odsjeka za zaštitu prava intelektualne svojine i područnih jedinica carinarnica i carinskih ispostava (pružanje pomoći u identifikaciji robe prilikom pregleda pošiljki, vođenje evidencija o zadržanoj i smještenoj robi u magacinskim prostorima, pružanje pomoći nosiocima prava intelektualne svojine prilikom pregleda i eventualnog uzorkovanja robe i sl). Takođe napominjemo da svi ovlašćeni carinski službenici prilikom sprovođenja carinskih procedura imaju obavezu primjene mjera zaštite prava intelektualne svojine.

Na dan 1. XI 2019. u Tržišnoj inspekciji sistematizovana su radna mjesta za 63 inspektora i tri savjetnika, od kojih su zaposlena 52 inspektora, uključujući glavnog inspektora i tri

savjetnika. Prema postojećoj sistematizaciji ukupno je 11 slobodnih radnih mjesta (od čega sedam inspektora za tehnički nadzor - nadzor proizvoda na tržištu), dok je postupak za dva inspektora za opšti nadzor u toku.

Na nivou Uprave policije, predmetnom problematikom se bave službenici Sektora kriminalističke policije, službenici Centara i Odjeljenja bezbjednosti – Jedinice za suzbijanje privrednog kriminaliteta koje su organizovane na teritorijalnom principu kojima je u opisu poslova suzbijanje krivičnih djela privrednog kriminaliteta u koje spadaju i krivična djela protiv intelektualne svojine. Takođe, predmetnom problematikom se bave i službenici Odsjeka za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije – Grupa za suzbijanje krivičnih djela visokotehnološkog kriminala.

S obzirom na broj krivičnih prijava i predmeta, Državno tužilaštvo ima adekvatan broj tužilaca i savjetnika i druge administrativne kapacitete za vršenje funkcije u oblasti krivične zaštite intelektualne svojine, a u Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici, kao najvećem tužilaštvu i sa najvećim brojem predmeta, od 2015. postoji poseban tužilac za ova krivična djela, kojem se dodjeljuju u rad svi predmeti iz ove oblasti i koji pohađa odgovarajuće obuke, u zemlji i inostranstvu.

U Privrednom sudu je dovoljan broj sudija koji rade na rješavanju predmeta iz oblasti intelektualne svojine (Odjeljenje koje čini pet sudija).

Industrijska svojina

U dijelu industrijske svojine, Crna Gora planira da u narednom periodu uskladi svoj Zakon o žigu s novim paketom o žigovima na nivou EU.

Sprovođenje

Uprava carina kroz svoju zaštitnu funkciju, vrši kontrolu robe za koju postoji sumnja da povrjeđuje prava intelektualne svojine u cilju sprječavanja njenog uvoza, izvoza i tranzita. Uprava carina može vršiti kontrolu roba obuhvaćenih svim pravima intelektualne svojine čija je zaštita uređena pozitivnim propisima Crne Gore i to: žigom, dizajnom, autorskim ili srodnim pravima, pravima na zaštićenu oznaku porijekla i zaštićenu geografsku oznaku, patentom, sertifikatom o dodatnoj zaštiti za lijekove, sertifikatom o dodatnoj zaštiti za sredstva za zaštitu bilja, pravima na zaštićenu biljnu u sortu, pravima na topografiju poluprovodnika, kako po zahtjevu nosilaca prava intelektualne svojine, tako i po službenoj dužnosti.

Tržišna inspekcija vrši nadzor: proizvodnje i prometa robe kojom se povrjeđuju prava industrijske svojine (žig, dizajn, patent, oznake geografskog porijekla neprehrambene robe, topografija poluprovodnika), prometa robe na kojoj postoje autorsko i srodna prava. Inspeksijski nadzor se vrši: po službenoj dužnosti ili po zahtjevima nosioca prava intelektualne svojine. Kada je u pitanju sprovođenje nadzora u oblasti primjene propisa iz oblasti zaštite prava intelektualne svojine, nema specijalizovanih inspektora koji vrše samo tu vrstu nadzora, već svi inspektori vrše nadzor svih upravnih oblasti iz nadležnosti Tržišne inspekcije, ali se ovaj problem prevazilazi kroz obuke jednog broja inspektora za

ovu oblast nadzora, i samim tim Tržišna inspekcija raspolaže zadovoljavajućim kadrovskim kapacitetima za sprovođenje nadzora u ovoj oblasti.

Uprava policije vrši poslove koji se odnose na: zaštitu bezbjednosti građana i Ustavom utvrđenih sloboda i prava, zaštitu imovine, sprječavanje vršenja i otkrivanje krivičnih djela i prekršaja, pronalaženje i hvatanje učinilaca krivičnih djela i prekršaja i njihovo dovođenje pred nadležne organe. Što se tiče prava zaštite intelektualne svojine Uprava policije postupa po važećim zakonskim propisima a postupanje je regulisano u odredbama Zakonika o krivičnom postupku i Krivičnog zakonika Crne Gore. U Krivičnom zakoniku Crne Gore u glavi 21 propisana su krivična djela protiv intelektualne svojine (član 233 - 238). Uprava policije ima dovoljno institucionalnih kapaciteta za izvršavanje svojih zadataka.

Državno tužilaštvo je organ krivičnog i prekršajnog gonjenja učinilaca kažnjivih djela, koje svoju funkciju u potpunosti ostvaruje kroz komunikaciju, saradnju i izdavanje obavezujućih naloga i neposrednim rukovođenjem nad organima otkrivanja (policija, inspeksijski ili carinski organi), dok ne postoje nikakve smetnje u tom pogledu radi izvršenja zakonski utvrđenih nadležnosti između strana.

Privredni sud ima dovoljno institucionalnih kapaciteta za izvršavanje zadataka. Privredni sud Crne Gore je jedini specijalizovani provostepeni sud koji sudi u slučajevima povrede prava intelektualne svojine. Naime, Privredni sud Crne Gore u okviru parničnog odjeljenja ima odjeljenje za rješavanje sporova iz oblasti intelektualne svojine koje čini pet sudija.

Krivotvorena roba i materijal vezan uz autorska prava

Kada je u pitanju krivotvorena robe i materijal vezan uz autorska prava, pod carinskim nadzorom uništena je krivotvorena roba u količini od 167.186 komada robe koji su institucije za sprovođenje prava registrovale/zaplijenile u posljednje tri godine (2017, 2018. i 2019).

U oblasti autorskog i srodnih prava, pod nadzorom Tržišne inspekcije je u toku tri godine, oduzet 141 optički disk. U oblasti softverske piraterije za isti period, ukupan broj evidentiranih softvera koji se nelegalno koriste je 122.

U oblasti industrijske svojine, pod nadzorom Tržišne inspekcije, u toku 2017, uništeno je ukupno 83 komada razne robe (muški šorcevi, muške majice, trenerke, ženske torbe, jakne prsluci, duksarice) u vrijednosti od 3.912,00 eura, a radi se o robi kojim je povrijeđen znak robnih marki „MONCLER” i „*Philipp Plein*”. U toku 2019, uništeno je ukupno 325 komada robe (muške majice, trenerke, patike, ženske torbe, jakne, dukserice) u vrijednosti od 10.819,88 eura, a radi se o robi kojim je povrijeđen znak robnih marki „NIKE”, „Adidas”, „CHANEL” i „Hugo Boss”.

Autorsko i srodna prava

1. Optički diskovi

R.br.		2017	2018	2019	Ukupno
1.	Broj kontrola u oblasti prometa optičkih diskova	20	7	1	28
2.	Broj subjekata kod kojih su utvrđene nepravilnosti	2	1	-	3
3.	Broj utvrđenih nepravilnosti	2	1	-	3
4.	Broj ukazivanja	/	/	/	/
5.	Broj rješenja	2	1	-	3
6.	Broj slučajeva oduzete robe	2	1	/	3
7.	Broj komada oduzete robe /vrijednost u €	116/ 116,00€	21/21€	/	137/ 137,00€
8.	CD	116	21	-	137

2. Softverska piraterija

R.br.		2017	2018	2019	Ukupno
1.	Broj kontrola u oblasti korišćenja softvera	32	26	22	80
2.	Broj subjekata kod kojih su utvrđene nepravilnosti	21	8	5	34
3.	Broj utvrđenih nepravilnosti	21	8	5	34
4.	Broj ukazivanja	21	8	5	34
5.	Broj rješenja	/	/	/	/
6.	Broj kontrolisanih računara	105	39	29	173
7.	Broj računara kod kojih je utvrđeno nelegalno korišćenje softvera	88	10	7	105

8.	Ukupan broj softvera koji se nelegalno koriste / vrijednost u €:	100	12	10	122
	- microsoft windows	61	9	7	77
	- microsoft office	39	3	3	45

Mehanizam saradnje i koordinacije koji su uspostavljeni između relevantnih institucija

Radna grupa Koordinacionog tima za sprovođenje prava intelektualne svojine donijela je u maju 2019. Plan aktivnosti za organizovanje i sprovođenje zajedničkih akcija usmjerenih na sprječavanje i suzbijanje vršenja povreda prava intelektualne svojine za 2019.

U skladu sa navedenim Planom organizovano je 7 aktivnosti i to:

Aktivnost - „Dani zajedničke akcije“ organizovana je od strane Ministarstva ekonomije, Direktorata za unutrašnje tržište i konkurenciju u saradnji sa Upravom carina, Tržišnom inspekcijom i Upravom policije:

- 25. VII 2019, tokom koje su u Podgorici službenici Ministarstva ekonomije podijelili promotivni materijal i zainteresovanim građanima objasnili šta su prava intelektualne svojine i zašto ih je potrebno poštovati. Inspektori Tržišne inspekcije u saradnji sa inspektorima Uprave policije izvršili su u Budvi kontrole kod privrednih subjekata koji se bave prometom tekstila i obuće kao drugih roba čijim prometom se mogu povrijediti prava intelektualne svojine. Uprava carina je vršila pojačani nadzor na području carinarnice Bar.
- 26. IX 2019. druga zajednička akcija organizovana je u Bijelom Polju. U promotivnoj kampanji su učestvovali predstavnici Ministarstva ekonomije, Uprave carina i Tržišne inspekcije. Na štandu u centru grada, pored promotivnog materijala, bila je izložena i roba koju je Uprava carina zadržala na graničnom prelazu i roba koju je Tržišna inspekcija oduzela, kako bi zainteresovanim građanima objasnili kako se može prepoznati krivotvorena roba. Uprava carina je vršila pojačani nadzor na graničnom prelazu, dok su inspektori Tržišne inspekcije u saradnji sa inspektorima Uprave policije vršili kontrolu kod privrednih subjekata.

Aktivnost – Organizovanje javnih tribina o sistemu zaštite intelektualne svojine sa privrednicima, održana je 25. XI 2019. u Opštini Bijelo Polje. Aktivnost je organizovana u saradnji Ministarstva ekonomije, Opštine Bijelo Polje i Privredne komore Crne Gore. Tokom ove aktivnosti predstavnici Ministarstva ekonomije, Uprave carina, Tržišne inspekcije i Uprave policije imali su prezentacije o sistemu zaštite intelektualne svojine koja je u nadležnosti navedenih institucija, nakon čega su privrednici iz sjeverne regije Crne Gore imali mogućnost da postave pitanja i otvore diskusiju na navedenu temu.

Aktivnost – Sprovođenje programa edukacije iz oblasti zaštite prava intelektualne svojine za učenike i studente održana 3. X 2019. u srednjoj elektro-tehničkoj školi „Vaso Aligrudić“, gdje su predstavnici Ministarstva ekonomije, Uprave carina, Tržišne inspekcije održali predavanja o zaštiti prava intelektualne svojine u nadležnosti navedenih državnih organa.

Aktivnost - Okrugli sto sa zastupnicima nosilaca prava intelektualne svojine u cilju daljeg jačanja saradnje sa organima nadležnim za zaštitu prava intelektualne svojine, održan je:

- 24. VII 2019. u prostorijama Ministarstva ekonomije. Okruglom stolu su prisustvovali predstavnici Ministarstva ekonomije, Uprave carina, Tržišne inspekcije i Uprave policije, kao i 12 predstavnika advokatskih kancelarija koje zastupaju nosioce prava intelektualne svojine u Crnoj Gori. Na sastanku su otvorene razne teme koje se odnose na unapređenje dalje saradnje između organa koji se bave zaštitom prava intelektualne svojine i zastupnika.
- 19. XI 2019. organizovan je drugi Okrugli sto sa zastupnicima. Na ovom okruglom stolu prisustvovali su predstavnici gore navedenih državnih organa kao predstavnici 6 advokatskih kancelarija. Tokom ovog okruglog stola na obostrano zadovoljstvo riješen je niz pitanja koja su pokrenuta tokom prve ove aktivnosti u julu mjesecu.

Aktivnost - Štampanje promotivnog materijala (flajeri, mini brošure i sl.) koji bi bio koršćen tokom svih aktivnosti RG. U toku je prikupljanje i objedinjavanje materijala od institucija koje su uključene u RG za štampanje zajedničkog flajera.

Strategija intelektualne svojine

Crna Gora planira da u saradnji sa Svjetskom organizacijom za intelektualnu svojinu pripremi i usvoji Nacionalnu strategiju intelektualne svojine za period 2021-2024. Prilikom izrade navedene strategije biće uzete u obzir sve preporuke koje je Evropska komisija dala, kako kroz Izvještaj o napretku, tako i kroz Izvještaj ekspertske misije čiji je zadatak bio utvrđivanje ispunjenosti mjerila za zatvaranje pregovora u ovom poglavlju.

3.8. POGLAVLJE 8: KONKURENCIJA

Antimonopolska politika i koncentracije

Usklađivanje zakonodavstva i institucionalna postavka

Osnovna pravila

Zakon o zaštiti konkurencije („Sl. list CG”, br. 44/12 i 13/18) je u potpunosti usklađen sa odredbama čl. 101 i 102 UoFEU, kao i interpretativnih smjernica za primjenu čl. 101, 101(3) i 102 UoFEU.

Zakon o zaštiti konkurencije utvrđuje obavezu prijave koncentracije i *ex ante* provjeru ispunjenosti uslova za odobrenje sprovođenja koncentracije.

Svi podzakonski akti u formi uredbi, uputstva i pravilnika su donijeti i stupili su na snagu u periodu od donošenja Zakona. Smjernice EU o primjeni čl. 101, 101(3), 102 i posebno

izuzeća od zabrane određene kategorije i vrste sporazuma se primjenjuju kao instrumenti od strane Agencije za zaštitu konkurencije na planu obezbjeđivanja ujednačene prakse u upravnom postupku sa praksom Evropske komisije (*DG Competition*) u sličnim stvarima, odnosno dobre prakse nacionalnih organa za zaštitu konkurencije zemalja članica EU. Svakako, imajući u vidu prirodu posla, te obavezu praćenja smjernica na pojedinačne činjenice i okolnosti u postupku, neophodno je stalno usklađivanje prakse Agencije, kako sa smjernicama EK, tako i pojedinačnih presuda nadležnih sudova u EU.

U nadležnosti Vlade su svi podzakonski akti, odnosno Uredbe kojima se vrši harmonizacija sa regulativama i direktivama EU u ovoj oblasti, dok Agencija ima nadležnost za izdavanje smjernica i mišljenja koji nijesu pravno obavezujući pravni akti ali predstavljaju interpretativne instrumente koji su bitni za funkcionisanje ekonomskih tokova i pravnu i poslovnu predvidljivost učesnika na tržištu.

Proceduralna pravila

Agencija za zaštitu konkurencije pokreće postupak na osnovu člana 28 po službenoj dužnosti, i kada na osnovu podnijetih inicijativa, informacija, dokumenata i drugih raspoloživih podataka osnovano pretpostavi postojanje povrede konkurencije.

Agencija za zaštitu konkurencije ima sva ovlašćenja na planu prikupljanja podataka i informacija, i to prije svega putem komunikacije i zahtjeva prema drugim državnim organima i organizacijama, odnosno izdavanjem naloga učesnicima na tržištu za obavezno postupanje. Istovremeno, Agencija ima ovlašćenje za sprovođenje istražnih radnji u službenim prostorijama, na zemljištu i pokretnim stvarima učesnika na tržištu i druge prostorije gdje stranka ili učesnik na tržištu obavlja djelatnost ili vrši druge poslovne aktivnosti u skladu sa članom 32. stav 2 tač 1. Zakona. U tom smislu Agencija postupa u skladu sa nalogom direktora Agencije.

Svaki postupak pred Agencijom je vezan i prekluzivnim rokom za okončanje postupka, predviđenim članom 62 Zakona o zaštiti konkurencije.

Zakon predviđa mogućnost pokretanja ispitnog postupka (*Phase II*) u svim slučajevima kada je ocijenjeno da bi se sprovođenjem koncentracije mogla značajno narušiti, spriječiti ili ograničiti konkurencija.

Agencija može, u pojedinačnom slučaju, donijeti rješenje kojim se odobrava izuzeće od zabrane za sporazume između učesnika na tržištu u slučaju ispunjenosti uslova iz Zakona, a koji su uslovi utvrđeni čl. 101 (3) UoEU i smjernicama za primjenu ovog instituta. Agencija, takođe, može zabraniti koncentracije kojima se stvara ili jača dominantan položaj, a ne postoje ocijenjeni značajni pozitivni efekti za potrošače i razvoj tržišta. Agencija, takođe na osnovu Zakona, ima mogućnost utvrđivanja strukturne ili mjere ponašanja kojima se obezbjeđuje sprovođenje koncentracije uz nametanje dodatnih mjera koje obezbjeđuju sprječavanje povrede konkurencije.

Agencija izriče periodične novčane kazne u svakom slučaju nepostupanja po nalogu Agencije, podnošenja neistinitih, netačnih ili nepotpunih podataka zbog nepostupanja po privremenim mjerama, zloupotrebama privilegovanih komunikacija, kao i ometanju ovlašćenih službenih lica u vršenju radnji neposrednog uvida. Kazne su u predmetnom slučaju utvrđene u iznosu od 500 eura do 5.000 eura za svaki dan neispunjenja naložene obaveze, a najviše do 3% ukupnog prihoda ostvarenog u finansijskoj godini koja prethodi godini u kojoj je postupak pokrenut.

Novčanom kaznom od 4.000 eura do 40.000 eura kazniće se za prekršaj učesnik na tržištu ako ne podnese zahtjev za izdavanje odobrenja za sprovođenje koncentracije u roku iz člana 52 ovog zakona. Za prekršaj iz stava 1 ovog člana novčanom kaznom od 1.000 eura do 4.000 eura kazniće se i odgovorno lice kod učesnika na tržištu.

U skladu sa članom 69 Zakona, utvrđena je mogućnost oslobađanja od kažnjavanja, odnosno Agencija može da ne podnese zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka, te da odustane od već podnijetog zahtjeva i predloži Sudu za prekršaje ublažavanje kazne za one učesnike koji aktivno saraduju sa Agencijom, pod određenim uslovima, prijave zabranjeni sporazum ili dostave podatke, dokumentaciju i činjenice koje su od značaja za konačno rešenje upravne stvari.

Agencija je u partnerskom odnosu sa Ministarstvom ekonomije uvijek učestvovala u izradi predloga Zakona, dok istovremeno izdaje i mišljenja na one nacрте zakona u javnoj raspravi kojima se potencijalno može ugroziti, narušiti ili spriječiti konkurencija i državna pomoć. Agencija je nadležna u skladu sa Zakonom za sprovođenja postupaka analize tržište.

Institucionalni okvir

Agencija za zaštitu konkurencije je samostalan državni organ sa povjerenim ovlašćenjima, koji je funkcionalno nezavisan od izvršne i zakonodavne vlasti. Organi Agencije su Savjet i direktor Agencije. Savjet donosi: upravne akte iz nadležnosti Agencije, pravila Agencije, poslovnik o radu Savjeta, statut i akt o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, kao i druge akte Agencije, utvrđuje godišnji plan rada u oblasti državne pomoći i godišnji izvještaj o dodijeljenoj državnoj pomoći, utvrđuje izvještaj o radu Agencije za prethodnu godinu, podnosi Vladi predlog finansijskog plana Agencije za narednu godinu, daje mišljenja i smjernice o primjeni propisa iz oblasti zaštite konkurencije i državne pomoći, daje mišljenja na zahtjev organa državne uprave, nadležnog organa lokalne samouprave i pravnog lica koje upravlja i raspolaze sredstvima iz javnih prihoda i državnom imovinom u skladu sa zakonom u pripremi propisa i drugih akata kojima se uređuju pitanja vezana za dodjeljivanje državne pomoći, kao i u postupku njihovog donošenja, obavlja i druge poslove utvrđene zakonom i statutom Agencije.

Agencijom rukovodi direktor kojeg, na prijedlog Ministarstva ekonomije, imenuje Vlada na period od četiri godine. Direktor Agencije je ovlašćen da: zastupa i predstavlja Agenciju, odgovara za poslovanje i zakonitost rada Agencije, organizuje i rukovodi poslovanjem Agencije, predlaže Savjetu upravne akte iz nadležnosti Agencije i stara se o

izvršenju odluka Savjeta, predlaže Savjetu izvještaj o radu za prethodnu godinu i finansijski plan za narednu godinu, dostavlja Savjetu godišnji izvještaj o dodijeljenoj državnoj pomoći, dostavlja Savjetu predlog mišljenja o primjeni propisa iz oblasti zaštite konkurencije i državne pomoći, predlaže Savjetu mišljenja na nacрте i predloge propisa kojima se uređuju pitanja vezana za dodjeljivanje državne pomoći, podnosi zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka nadležnom sudu i/ili izdaje prekršajne naloge, odlučuje o pravima, obavezama i odgovornostima zaposlenih u Agenciji, donosi odluke o upravljanju prihodima i rashodima Agencije u skladu sa finansijskim planom, vrši i druge poslove u skladu sa ovim zakonom, statutom Agencije i odlukama Savjeta.

Agencija samostalno donosi odluke o sprovođenju postupka. Nadležnost za izricanje novčanih kazni za povrede konkurencije je u isključivoj nadležnosti sudova za prekršaje.

Pravni lijek koji je dozvoljen na konačne akte Agencije je tužba u upravnom sporu pred Upravnim sudom Crne Gore.

Zakonom je predviđeno pravo svakog učesnika na tržištu da u parničnom postupku pred nadležnim Privrednim sudom pokrene postupak naknade štete zbog povrede konkurencije na tržištu. U planu je priprema stručnih osnova za izradu podzakonskog akta kojim se uređuju postupci za naknadu štete pred nadležnim sudom za povredu konkurencije na tržištu.

Kapacitet za sprovođenje i primjenu

Agencija ima nedovoljan broj izvršilaca na planu sprovođenja postupaka utvrđivanja povrede konkurencije na tržištu Crne Gore. Zaposleni, takođe, imaju umjerenu obučenost imajući u vidu prethodnu praksu Agencije kao i broj izvršilaca. Istovremeno, imajući u vidu smanjenje troškova u javnoj upravi i budžetu Agencije za edukativne namjene, zaposleni su spriječeni da prisustvuju značajnim regionalnim i međunarodnim edukativnim skupovima na planu obezbjeđivanja bolje obučenosti za rad.

Agencija za zaštitu konkurencije trenutno broji 28 zaposlenih, uključujući predsjednika i dva člana Savjeta Agencije, v.d. direktora Agencije i 24 službenika.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za zaštitu konkurencije, koji je usvojen od 11. XII 2018. i Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije, predviđeno je ukupno 45 radnih mjesta za konkurenciju i državnu pomoć što je povećanje u odnosu na prethodni pravilnik kojim je bilo predviđeno 29 radnih mjesta. Izmjene Pravilnika su donijete 18. I 2019. U Sektoru za utvrđivanje zabranjenih sporazuma, zloupotrebe dominantnog položaja, procjene koncentracija, pojedinačnih izuzeća i sektorskih analiza i Službi za opšte poslove i finansije raspisana su 4 oglasa od kojih je realizovan izbor za jedno radno mjesto u službi za opšte poslove i finansije. U oglasenom radnom mjestu za izbor jednog samostalnog savjetnika za IT prijavljeni kandidat nije pristupio zakazanom testiranju, dok za 2 raspisna oglasa za popunu radnih mjesta u Sektoru za utvrđivanje zabranjenih sporazuma, zloupotrebe dominantnog položaja i procjene koncentracija, nije bilo

izabranih kandidata, jer na jednom oglasu kandidat nije položio test opšteg poznavanja, dok na drugom oglasu nije bilo prijavljenih kandidata.

U sektoru za državnu pomoć su završene procedure raspisivanja i oglašavanja četiri radna mjesta, tako što je za Glavno ovlašćeno službeno lice donijeto rješenje za – ovlašćeno lice III, kao i za jednog samostalnog savjetnika iz Odjeljenja za usklađenost državne pomoći koji su počeli sa radom 2. XII 2019. Jedan službenik je odustao od radnog angažmana u Agenciji po okončavanju postupka prijema tj. završene procedure oglašavanja.

Pravilnikom se mijenja unutrašnja organizacija, prije svega radi obezbjeđivanja efikasnijeg i ekonomičnijeg rada Agencije na planu analize pojedinačnih privrednih sektora, vršenja ispitnih i istražnih radnji te utvrđivanja povrede konkurencije i kontrole državne pomoći.

Predmetna sistematizacija je usklađena sa stvarnim potrebama daljeg razvoja Agencije, a u skladu i sa sličnim unutrašnjim strukturama nadležnih organa za zaštitu konkurencije uporednih zemalja i zemalja članica EU.

Osnovne izmjene se prije svega tiču strukturiranja podjele poslova unutar Sektora za utvrđivanja zabranjenih sporazuma, zloupotrebe dominantnog položaja, procjenu koncentracija, pojedinačnih izuzeća i sektorskih analiza kojom se obezbjeđuje uža specijalizacija službenih lica sa ciljem boljeg poznavanja pojedinačnih tržišta, strukture i dinamike te mogućih ograničenja razvoja konkurencije i kontrole državne pomoći.

Na osnovu preporuke EK o povećanju zarada u Agenciji za zaštitu konkurencije, poslat je Predlog Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o koeficijentima za utvrđivanje zarade zaposlenih u Agenciji za zaštitu konkurencije, na mišljenje Ministarstvu finansija kojim je predloženo uvećanje zarada od 30% za radna mjesta zaposlenih u Agenciji za zaštitu konkurencije u odnosu na postojeće vrednovanje. 4. XII 2019. Agencija nije dobila saglasnost za uvećanje zarada.

U Tabeli 1 je dat pregled za *Koncentracije*.

Koncentracije	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Podnijeto zahtjeva	21	26	35	33	35	53
Riješeno predmeta	15	25	35	29	38	48
Odobreno koncentracija	14	25	33	28	37	46
Obustavljanje postupka	1	0	1	1	0	2

Odbačene koncentracije	0	0	1	0	1	0
Prenešeno predmeta u narednu godinu	6	7	7	11	8	13

Zabranjeni sporazumi i zloupotrebe

Agencija za zaštitu konkurencije je u toku 2013. donijela tri odluke - zloupotreba dominantnog položaja (od toga jedan predmet obustava, dva odbačaja). U toku 2014, donijeto je šest odluka, i to: četiri kartela i dva zloupotreba dominantnog položaja (obustava). U toku 2015, donijete su dvije odluke, i to: jedan kartel; jedna zloupotreba dominantnog položaja (obustava). U toku 2016. su donijete tri odluke, i to dvije zloupotrebe dominantnog položaja i jedan zabranjeni sporazum. U 2018. jedan zabranjeni sporazum. U toku 2018. i tokom 2019. je nastavljen prekršajni postupak u kojem je Agencija Suda za prekršaje Nikšić podnijela sedam pojedinačnih zahtjeva za pokretanje prekršajnih postupaka protiv učesnika zabranjenog sporazuma auto škola.

U 2019, u ponovnom postupku za utvrđivanje zloupotrebe dominantnog položaja na tržištu lučkih usluga akvatorijuma Luke Kotor, a rješavajući po presudi Upravnog suda u postupku protiv „Luka Kotor“ AD, od strane Agencije je donijeto rješenje 2. X 2019.

Postupak po tužbi na Rješenje Agencije kojim je utvrđeno postojanje zabranjenog sporazuma protiv „Urion-Montemedicom“ doo na tržištu javnih nabavki – RTG filmova i potrošnog materijala pred Upravnim sudom je u toku.

Na rješenje Suda za prekršaje na koje je Agencija uložila žalbu Višem sudu za prekršaje Crne Gore, a koja se odnosila na visinu izrečene novčane kazne odbijena je žalba Agencije.

U 2018, Agencija je dala mišljenje Upravi za javne nabavke u odnosu na status Rudnika uglja AD Pljevlja, Mišljenje na Predlog Uredbe o podsticaju direktnih investicija, mišljenje na Predlog Uredbe o načinu, uslovima i vremenu davanja na korišćenje dobara nacionalnih parkova, mišljenje na Nacrt Testa tri kriterijuma na relevantnom tržištu širokopojasnog pristupa internetu na nivou maloprodaje.

U 2019. Agencija je izdala ukupno osam mišljenja, od čega su četiri mišljenja o primjeni važećih propisa, koji utiču ili mogu uticati na konkurenciju, dva mišljenja po zahtjevu učesnika na tržištu u vezi sa primjenom propisa o zaštiti konkurencije i dva mišljenja na nacrt testa tri kriterijuma i na predlog Odluke o relevantnim tržištima usluga, dostavljena od strane Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

Značajan dio rada i postupanja Agencije odnosi se i na ovlašćenja Agencije za davanje stručnih mišljenja na važeće propise, davanje mišljenja kojima se promoviše znanje o tržišnoj konkurenciji te donošenju mišljenja ili stručnih stavova o rješenjima i razvoju komparativne prakse iz područja prava i zaštite politike konkurencije.

Agencija nije primila nijedan zahtjev za utvrđivanje mjere oslobađanja od kažnjavanja (popustljivosti) u navedenom periodu, dok je u prethodnom periodu bio jedan, koji je usljed neispunjenja uslova u već pokrenutom postupku odbijen. Ovlašćena lica su, po nalogu direktora Agencije, obavila u prethodnom periodu jedan, a u posmatranom periodu od 2016-2019. dva nenajavljena uviđaja u prostorijama privrednog subjekta.

Agencija je 17. IV 2019. pokrenula ispitni postupak po službenoj dužnosti protiv "PIN MONTENEGRO", D.O.O. PODGORICA, na relevantnom tržištu prodaje elektronskih uređaja na teritoriji Crne Gore, radi ispitivanja postojanja akata koji za cilj ili posljedicu imaju ili mogu imati sprječavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije u smislu člana 8. stav 1. tačka 1 i 6 Zakona o zaštiti konkurencije. Agencija je održala usmenu raspravu 30. VII 2019. Postupak za donošenje Obavještenja o utvrđenim činjenicama, okolnostima i zaključcima je u toku. Agencija je podnijela Zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka nadležnom sudu za prekršaje i postupak je u toku

Agencija je 24. VII 2019. pokrenula postupak po službenoj dužnosti protiv „PROKOM", D.O.O. PODGORICA, Podgorica i „DENARIUS" D.O.O, BUDVA, na relevantnom tržištu postprodajnih usluga, uslova garancije, servisne usluge, nabavke i prometa rezervnih djelova za motorna vozila, uključujući i motocikle, na teritoriji Crne Gore, radi ispitivanja postojanja zabranjenog sporazuma, odnosno akata koji za cilj ili posljedicu imaju ili mogu imati sprječavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije u smislu člana 8. stav 1. tačka 1 i 6 Zakona o zaštiti konkurencije. Postupak je u toku. Agencija je podnijela 2 Zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka nadležnom sudu za prekršaje i postupci su u toku.

Agencija je 18. IV 2019, po pokrenutom postupku po službenoj dužnosti, izvršila nenajavljeni neposredni uvid u poslovne prostorije Društva za proizvodnju, promet i usluge, export-import „PIN MONTENEGRO", d.o.o. Podgorica.

Agencija je 25. VII 2019, po pokrenutom postupku po službenoj dužnosti, izvršila nenajavljeni neposredni uvid u postupku pokrenutom po službenoj dužnosti od strane Agencije protiv „PROKOM" D.O.O. PODGORICA.

Broj inicijativa koji je dostavljen Agenciji je sljedeći: 2013. (3), 2014. (6), 2015. (4), 2016. (6), 2017. (7), 2018. (13), 2019. (12).

Tokom 2018, Agencija je u saradnji sa Evropskom bankom za obnovu i razvoj sprovela tri sesije, koje su održane od 3-5. X, 24. X, kao i 26. i 28. XI 2018, sve u Podgorici, gdje je bila obuka za 46 predstavnika crnogorskog pravosuđa, čime se povećao nivo znanja u sudskoj vlasti za oblast konkurencije.

Od strane Upravnog suda Crne Gore, po tužbama na procesne i materijalne stvari potvrđena je u 2013. jedna odluka, u 2014. dvije odluke i u 2015. tri odluke, dok su u 2013, od strane istog suda poništene dvije odluke, u 2014. dvije odluke i u 2015. dvije odluke. U toku 2016. potvrđena je jedna odluka Agencije. U toku 2017. potvrđene su dvije

odluke Agencije i jedna odluka Agencije poništena. U toku 2018. jedna odluka Agencije je poništena. U toku 2019. dva postupka pred Upravnim sudom su u toku.

Od strane prekršajnih sudova je u 2014. zbog kartelnog sporazuma kažnjen jedan učesnik novčanom kaznom u iznosu od 36.428,97 eura, odnosno odgovorno lice novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 eura.

U 2015. obustavljena su 2 postupka zbog zastarjelosti. Od strane prekršajnih sudova u 2016. su izrečene dvije kazne za pravna lica od 6.020,78 i 1.000 eura i dvije kazne za odgovorno lice u pravnim licima od po 1.000 eura za svako odgovorno lice.

U 2017. od strane prekršajnih sudova izrečene su 2 (dvije) kazne u iznosu od 61.553,22 eura, i 1000 eura za pravna lica i za odgovorna lica u pravnim licima 2 (dvije) kazne za odgovorno lice, i to za 1 odgovorno lice u pravnom licu kaznom u iznosu od 1.000 eura i za 1 odgovorno lice u pravnom licu kaznom u iznosu od od 50,00 eura. Obustavljena su 2 postupka. U 2018. od strane prekršajnog suda izrečena je jedna novčana kazna 27.249,54 eura i (1) jedno odgovorno lice u pravnom licu u iznosu od 1000 eura.

U 2019. od strane prekršajnog suda su kažnjena dva pravna lica novčanom kaznom u iznosu od po 1000 eura, kao i odgovorna lica u pravnim licima, novčanom kaznom od po 500 eura. Na rješenja suda za prekršaje okrivljeni su uložili žalbe i postupci su u toku. Preostalih 8 postupaka pred Sudom za prekršaje je u toku.

Agencija aktivno saraduje sa privrednim subjektima, Delegacijom EU u Crnoj Gori, Evropskom komisijom i EBRD-em na planu povećanja svijesti o potrebi sprovođenja politike konkurencije u Crnoj Gori, kao i od strane svakog privrednog subjekta pojedinačno. O tome svjedoče i brojni seminari, konferencije, paneli i radionice koji su organizovani od strane privrednih subjekata, stručnih i profesionalnih organizacija odnosno kroz podršku EU, a na kojima su ovlašćena lica i direktor Agencije uvijek uzimala učešće na planu podizanja svijesti i razrješenju potencijalnih problema koji su usporavali ili sprječavali redovne privredne tokove na tržištu.

Tvining ugovor „Jačanje institucionalnih i tehničkih kapaciteta Agencije za zaštitu konkurencije Crne Gore" završen je 18. VI 2019, a trajao je 8 mjeseci. Projekat, koji je Evropska unija finansirala, imao je za cilj poboljšanje sistema i unaprjeđenje zaštite konkurencije u Crnoj Gori. Projekat je sprovela Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja Republike Hrvatske u saradnji sa Agencijom za zaštitu konkurencije Crne Gore.

Državna pomoć

Usklađenost propisa i institucionalni okvir

Osnovna pravila

Zakon o kontroli državne pomoći je usvojen u februaru 2018. i u najvećoj mogućoj mjeri odražava pravila EU o državnoj pomoći (tj. TFEU, Proceduralna pravila, Načelo povraćaja).

U skladu sa Zakonom o kontroli državne pomoći, članom 2, državna pomoć se definiše kao: „1) finansijska pomoć koja se direktno ili indirektno dodjeljuje iz državnog budžeta,

odlukom Vlade Crne Gore, budžeta opštine, odlukom nadležnog organa opštine, uključujući fondove Evropske unije i druge javne fondove; 2) pomoć koja se dodjeljuje korisnicima koji obavljaju privrednu djelatnost, čime se dovode u povoljniji položaj u odnosu na druge učesnike na tržištu; 3) finansijska pomoć koja se ne pruža privrednim društvima pod istim uslovima, ili se pruža selektivno privrednim društvima na osnovu veličine privrednog društva, mjesta poslovanja ili mjesta registracije, ili je namijenjena jednom privrednom društvu; i 4) pomoć koja ugrožava konkurenciju i utiče na trgovinu između Crne Gore i drugih država suprotno potvrđenim međunarodnim ugovorima."

Zakon o kontroli državne pomoći usklađen je s proceduralnim pravilima, tj. Uredbom Savjeta (EU) 2015/1589 od 13. VII 2015. kojom se utvrđuju detaljna pravila za primjenu člana 108. *Ugovora o funkcioniranju Evropske unije*. U vezi sa sekundarnim zakonodavstvom, Crna Gora je odlučila da usvoji sve sekundarne EU propise u oblasti državne pomoći.

Član 32 Zakona o kontroli državne pomoći definiše da nadzor nad sprovođenjem zakona i propisa donijetih na osnovu tog zakona vrši Ministarstvo finansija. S tim u vezi, Ministarstvo finansija je ovlašćeno da donosi *Pravilnik o listi pravila o državnoj pomoći* i da putem njega u nacionalno zakonodavstvo preuzima sve relevantne propise iz oblasti državne pomoći.

Trenutno, Ministarstvo finansija priprema za donošenje nekoliko novih smjernica, konkretno: Pravilnik o načinu i postupku podnošenja prijave državne pomoći; Pravilnik o dopuni pravilnika o listi pravila državne pomoći i Uredbu o ukidanju uredbe o načinu i postupku podnošenja prijave državne pomoći.

Crna Gora namjerava da u potpunosti preuzme svu evropsku regulativu, u tom cilju Agencija za zaštitu konkurencije napravila je popis akata koji nedostaju i napravila vremenski okvir u kojem je planirano donošenje istih, i to:

- Uredba o bližim kriterijumima, uslovima i načinu dodjele državne pomoći („Sl. list CG", br. 27/10, 34/11 i 16/14) donijeta na osnovu člana 6 stav 2 Zakona o kontroli državne pomoći („Sl. list CG", br. 74/09 i 57/11) i Pravilnik o listi pravila državne pomoći („Sl. list CG", br. 35/14, 2/15, 38/15 i 20/16), ostaju na snazi i nakon stupanja na snagu novog zakona (1. III 2018). Dolje navedene propise treba pripremiti u skladu sa novim Zakonom o kontoli državne pomoći (čl. 40 Donošenje propisa);
- Uredba o načinu vođenja evidencije o državnoj pomoći - donošenje uredbe uslovljeno je uspostavljanjem registra državnih pomoći;
- Uredba o načinu i postupku podnošenja prijave državne pomoći;
- Pravilnik o sadržaju godišnjeg izvještaja o dodijeljenoj državnoj pomoći – donošenje uredbe uslovljeno je uspostavljanjem registra državnih pomoći;
- Uredba Komisije (EU) 2015/2282 od 27. XI 2015. o izmjeni Uredbe (EU) br. 794/2004 u vezi s obrascima za prijavu i informativnim obrascima;
- Uredba Komisije (EU) 2017/1084 od 14. VI 2017. o izmjeni Uredbe (EU) br. 651/2014 o pomoći za lučku i aerodromsku infrastrukturu, pragove pomoć u kulturi i očuvanju baštine i za pomoć u sportskoj i multifunkcionalnoj rekreativnoj infrastrukturi i

regionalne šeme operativnih pomoći za najudaljenije regione i o izmjeni Uredbe (EU) br. 702/2014 u pogledu izračunavanja prihvatljivih troškova;

- Uredba (EU) 2016/2338 Evropskog parlamenta i Savjeta od 14. XII 2016. o izmjeni Uredbe (EZ) br. 1370/2007 o otvaranju tržišta usluga unutrašnjeg željezničkog prijevoza putnika;
- Obavještenje Evropske Komisije o primjeni pravila Evropske unije o državnoj pomoći na naknadu dodijeljenu za pružanje usluga od opšteg ekonomskog interesa;
- Uredba Komisije o primjeni članova 107. i 108. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije za pomoć de minimis koja se dodjeljuje preduzećima koja pružaju usluge od opšteg ekonomskog interesa;
- Obavještenje Evropske Komisije o primjeni pravila o konkurenciji u poštanskom sektoru i o ocjeni određenih državnih mjera koje se odnose na poštanske usluge;
- Obavještenje Evropske Komisije o primjeni Zakona o kontroli državne pomoći od strane nacionalnih sudova;
- Obavještenje Evropske Komisije o primjeni Zakona o kontroli državne pomoći od strane nacionalnih sudova;
- Komunikacija Komisije - Ažuriranje Priloga komunikacije Komisije C (2004) 43 - Smjernice Unije o državnim pomoćima pomorskom saobraćaju;
- Uredba (EU) 2016/2338 Evropskog parlamenta i savjeta od 14. decembra 2016. o izmjeni Uredbe (EZ) br. 1370/2007 o otvaranju tržišta željezničkih usluga unutrašnjeg željezničkog saobraćaja;
- Pravilnik o metodi i načinu obračuna referentne i diskontne stope;
- Odluka o Regionalnoj mapi pomoći u Crnoj Gori.

Prema nacionalnom pravnom sistemu, sekundarno zakonodavstvo je dio zakonskog, obavezujućeg zakonodavstva, a može ga usvojiti Vlada ili donijeti Ministarstvo finansija kao nadležno za državnu pomoć.

Što se tiče zakonodavstva o državnoj pomoći, nadležno Ministarstvo, koje kreira pravila državne pomoći, je Ministarstvo finansija. Prema Zakonu, Uredba Vlade propisuje detaljnije kriterijume, uslove i način davanja državne pomoći.

U 2014. amandmani na zakonodavstvo o državnoj pomoći, u svijetlu ispunjavanja smjernica iz Izvještaja o skiningu za poglavlje 8, Vlada je usvojila izmjene tih pravilnika (Uredbu o detaljnijim, kriterijumima, uslovima i načinu odobravanja državne pomoći) kojom se Ministarstvo finansija ovlašćuje da donosi Pravilnik o listi pravila o državnoj pomoći, kojim se obavljaju svi relevantni *acquis* i koji postaje dio nacionalnog pravnog sistema (smjernice, odluke, obaveštenja, itd.).

I Uredba i Pravilnik su obavezujući pravni akti.

Crna Gora je usvojila prvu mapu regionalne pomoći (Odluka o mapi regionalne pomoći) 2012. Nakon produžavanja tadašnjih smjernica od strane Evropske komisije o Regionalnoj pomoći, Crna Gora je produžila primjenjivanje mape do 30. VI 2014. Nakon usvajanja novih Smjernica za regionalnu pomoć kroz proces modernizacije pravila o državnoj pomoći, Crna Gora je produžila trajanje svoje Odluke o mapi regionalne pomoći

do isteka Smjernica za regionalnu pomoć (RAG), tj. 31. XII 2020. jer podaci prethodno utvrđeni u Mapi nisu promijenjeni.

Proceduralno pravo

U članu 10. Zakona o kontroli državne pomoći, propisano je da za utvrđivanje ili donošenje, odnosno dodjele individualne pomoći nadležni organ državne uprave, nadležni organ opštine i pravno lice koje upravlja i raspolaže sredstvima javnih prihoda i državnom imovinom prije dostavljanja predloga šeme donosiocu, odnosno donošenja akta o individualnoj državnoj pomoći Agenciji podnosi prijavu sa predlogom akta i drugom potrebnom dokumentacijom (prijava) radi davanja mišljenja da li se na osnovu predloženog akta vrši dodjela državne pomoći, najmanje 60 dana prije planiranog datuma utvrđivanja, odnosno donošenja da li treba da se dodijeli državna pomoć na osnovu predloženog akta.

Ovo je obavezan postupak koji se odnosi na sve mjere državne pomoći, uključujući posebno zakone i podzakonske akte koji mogu predstavljati državnu pomoć.

Pored toga, klauzula o mirovanju propisana je direktno, u članu 12. koji definiše da državna pomoć prijavljena u skladu s ovim zakonom, ne smije se dodijeliti prije odlučivanja Agencije o usklađenosti državne pomoći sa ovim Zakonom.

Kao što je gore navedeno, klauzula o mirovanju propisana je direktno, u članu 12. Zakona o kontroli državne pomoći, koji kaže da državna pomoć prijavljena u skladu s ovim zakonom, ne smije se dodijeliti prije odlučivanja Agencije o usklađenosti državne pomoći sa ovim Zakonom.

Zakon o kontroli državne pomoći ne propisuje takvu mogućnost, iako Uredba Evropskog Savjeta predviđa donošenje uslovne odluke. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) ostavlja mogućnost da se u nedostatku nacionalnog zakonodavstva primenjuje evropsko. U ovom smislu, moguće je donijeti uslovnu odluku, iako je Zakon o kontroli državne pomoći ne predviđa.

Prema Zakonu o državnoj pomoći, ako Agencija sumnja u zakonitost državne pomoći, ona može po službenoj dužnosti ispitati dostupne podatke i informacije. U ovom slučaju, Agencija može naložiti davaocu državne pomoći da dostavi podatke i informacije neophodne za ispitivanje usklađenosti državnih pomoći. Po nalogu Agencije, davalac državne pomoći će podatke i informacije dostaviti u datom roku.

U slučaju sumnje u usklađenost državne pomoći, Agencija pokreće ispitni postupak i odlučuje o usklađenosti s ovim Zakonom. Nakon sprovedenog ispitnog postupka, Agencija može da donese rješenje da mjera koja je bila predmet ispitivanja ne predstavlja državnu pomoć ili da je mjera koja je bila predmet ispitivanja usklađena sa ovim Zakonom.

Zainteresovana strana može da obavijesti Agenciju o sumnji da je odobrena nezakonita ili neusklađena državna pomoć. Zainteresovana strana je davalac državne pomoći ili drugo lice i privredno društvo, na čije interese može da utiče dodjela državne pomoći, kao i korisnik državne pomoći i konkurentna privredna društva.

U slučaju sumnje da je dodijeljena nezakonita državna pomoć ili da se državna pomoć nenamjenski koristi, Agencija će naložiti davaocu da se u ostavljenom roku izjasni o

činjenicama i informacijama koje ukazuju na nezakonitost ili zloupotrebu i da privremeno obustavi dodjelu sredstava do odlučivanja o usklađenosti pomoći sa ovim zakonom. Nakon isteka roka iz stava 1 ovog člana, Agencija može naložiti davaocu privremeni povraćaj sredstava državne pomoći do donošenja rješenja o usklađenosti sa ovim zakonom, ako:

- 1) ne postoji sumnja da mjera predstavlja pomoć;
- 2) postoji opasnost od nastupanja nenadoknadive štete; i
- 3) postoji ozbiljan rizik od značajne i nenadoknadive štete za učesnika na tržištu.

Nakon nalaganja privremenog povraćaja iz stava 2 ovog člana Agencija će sprovesti ispitni postupak u skladu sa ovim zakonom.

Davalac državne pomoći dužan je da preduzme mjere neophodne za povraćaj sredstava pomoći od korisnika, u roku utvrđenom rješenjem Agencije da je dodijeljena državna pomoć nezakonita ili neusklađena. Korisnik državne pomoći je dužan da vrati nezakonitu, odnosno neusklađenu državnu pomoć. Na iznos pomoći koju je korisnik dužan da vrati obračunava se kamata za period od dodjele pomoći do dana donošenja rješenja o povraćaju i plaća zatezna kamata u skladu sa zakonom kojim se uređuje zatezna kamata. Davalac je dužan da povraćaj nezakonite i neusklađene državne pomoći izvrši bez odlaganja, a najkasnije u roku od četiri mjeseca od dana dostavljanja rješenja.

Institucionalni okvir

Novim Zakonom o kontroli državne pomoći i Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o zaštiti konkurencije utvrđen je novi institucionalni okvir tijela nadležnog za kontrolu državne pomoći, odnosno nadležnost kontrole državne pomoći prešla je na Agenciju za zaštitu konkurencije, odnosno na Savjet Agencije koji, na predlog direktora Agencije, donosi odluke o usklađenosti mjera sa Zakonom o kontroli državne pomoći.

Agencija za zaštitu konkurencije osnovana je kao funkcionalno nezavisan organ stupanjem na snagu novog Zakona o zaštiti konkurencije („Sl. list CG“, broj 44/12) i nakon upisa u Centralni registar privrednih subjekata u februaru 2013. Prije osnivanja Agencije, rad na Zakonu i politici konkurencije bio je u potpunosti u nadležnosti Ministarstva ekonomije i Direkcije u okviru Ministarstva.

Sadašnjim zakonskim rješenjem osigurana je funkcionalna nezavisnost organa za zaštitu konkurencije i kontrolu državne pomoći, kao i odsutnost konflikta interesa. Predmetno je uređeno na način da postoje precizno utvrđene nadležnosti organa Agencije, Savjeta i direktora Agencije, budući da direktor odgovara za poslovanje i zakonitost rada Agencije, Savjet donosi odluke.

Dodatno, Zakonom je određeno da Predsjednik i članovi Savjeta Agencije, direktor Agencije, zamjenik direktora Agencije, pomoćnik direktora Agencije i zaposleni u Agenciji ne smiju da zahtijevaju, kao ni da primaju uputstva od državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave, pravnih lica i drugih subjekata koji vrše javna ovlašćenja ili drugih pravnih i fizičkih lica prilikom obavljanja poslova i zadataka utvrđenih Zakonom o zaštiti konkurencije i Zakonom o kontroli državne pomoći.

Odsutnost konflikta interesa postiže se i procedurom koja se odnosi na izbor organa, kao i uslovima koji su propisani za njihovo imenovanje. Predsjednika i jednog člana Savjeta imenuje Vlada na predlog Ministarstva ekonomije, a drugog člana Savjeta Vlada imenuje na predlog organa državne uprave nadležnog za poslove državne pomoći (Ministarstva finansija) na period od četiri godine. Bitno je naglasiti da predsjednik i članovi Savjeta svoju funkciju u Agenciji obavljaju profesionalno, i da ne mogu da vrše poslaničku i drugu javnu funkciju ili profesionalno obavljaju drugu djelatnost. Direktor Agencije imenuje se na period od četiri godine, na osnovu sprovedenog javnog konkursa i može biti ponovo imenovan.

Savjet Agencije na predlog direktora Agencije, donosi odluke o usklađenosti mjera sa Zakonom o kontroli državne pomoći i pokreće eventualne ispitne postupke. Odluke Savjeta Agencije su izvršne, ali se protiv njih može pokrenuti upravni spor tužbom pred Upravnim sudom Crne Gore.

Odluke Savjeta Agencije su izvršne, ali se protiv njih može pokrenuti upravni spor tužbom pred Upravnim sudom Crne Gore.

Na sajtu Agencije za zaštitu konkurencije dostupan je i obrazac na kome je moguće podnijeti zahtjev za pokretanje postupka.

Na ovom obrascu zainteresovana strana može dostaviti zahtjev za pokretanje postupka kontrole pred Agencijom. Svakako ostaje mogućnost zaštite svojih prava pred nacionalnim sudovima, za šta se primjenjuju opšte odredbe nacionalnog pravnog sistema u cilju vladavine prava i uređenja tržišta.

http://www.azzk.me/dp/index.php?option=com_content&view=article&id=16&Itemid=120&lang=srp

Kapaciteti za implementaciju i primjenu

U Sektoru za kontrolu državne pomoći sistematizovana su radna mjesta za jedanaest izvršilaca, i to: pomoćnik direktora za kontrolu državne pomoći, pet izvršioca u Odsjeku za utvrđivanje usklađenosti državne pomoći i pet izvršioca u Odsjeku za neposrednu kontrolu.

U toku 2019. sprovedena su četiri oglasa u cilju popunjavanja radnih mjesta u Sektoru za kontrolu državne pomoći, od čega tri interna i jedan javni oglas. Svi oglasi su uspješno okončani. Međutim, jedan od kandidata je nakon sprovedenog oglasa, odustao.

Vlada je 26. IX 2019. imenovala Glavno ovlašćeno službeno lice u Odsjeku za neposrednu kontrolu državne pomoći, izabran je jedan kandidat na mjestu samostalnog savjetnika I u Odsjeku za usklađenost državne pomoći kao i ovlašćeno službeno lice III u odsjeku za neposrednu kontrolu, koji su radni odnos u sektoru za kontrolu državne pomoći započeo od 2. XII 2019. Jedan službenik je odustao o radnom angažmanu u Agenciji po okončavanju postupka prijema tj. završene procedure oglašavanja.

Agencija je inicirala povećanje plata zaposlenim u sektoru za državnu pomoć, uzimajući u obzir složenost poslova koje obavljaju, a sve u cilju sprječavanja fluktuacije zaposlenih koji posjeduju relevantno znanje iz ove oblasti.

U periodu od 1. I 2019. do 1. XI 2019, Sektor za kontrolu državne pomoći je pripremao dokumentaciju, odnosno stručne osnove za odlučivanje Savjeta Agencije, u kom je donijeto 27 Odluka od čega 12 rješenja i 15 mišljenja koja se odnose na državnu pomoć, i to kako slijedi: osam rješenja o usklađenosti državne pomoći, po prijavljenim šemama državne pomoći; dva rješenja o usklađenosti državne pomoći, po prijavljenoj individualnoj pomoći; dva rješenja o pokretanju ispitnog postupka kontrole dodijeljene državne pomoći i petnaest mišljenja o usklađenosti pravnih akata (zakonskih i podzakonskih) s pravilima državne pomoći.

U periodu od 1. I 2019. do 1. XI 2019. nije bilo rješenja o povraćaju neusklađene državne pomoći.

Vlada je 27. VI 2019. usvojila Godišnji izvještaj o dodijeljenoj državnoj pomoći u 2018.

U izvještajnom periodu Savjet Agencije je donio jedno rješenje o usklađenosti državne pomoći sa planom restrukturiranja. Međutim, odustalo se od realizacije plana restrukturiranja.

Nije bilo žalbi od strane drugih državnih organa u izvještajnom periodu.

Godišnji izvještaj o dodijeljenim državnim pomoćima se sačinjava na osnovu podataka dobijenih od davalaca. Ove podatke Agencija upoređuje sa rješenjima kojima je odobrena dodjela državnih pomoći. Ovo je prvi stepen u kome Agencija konstatuje koje su pomoći dodijeljene, a nijesu prijavljene. Drugi stepen kontrole Agencija sprovodi kroz završni račun Budžeta u kome se identifikuju sve dodijeljene državne pomoći, a zatim se upoređuju sa podacima dobijenim od davalaca, odnosno sa odobrenim (prijavljenim) državnim pomoćima.

Neprijavljene državne pomoći u 2018. su iznosile 31,72% od ukupnog isnosa dodijeljenih pomoći.

U godišnjem izvještaju o dodijeljenim državnim pomoćima za 2018. identifikovano je 9 dodijeljenih državnih pomoći koje nisu prijavljene. Sve su pomoći kao takve označene u godišnjem izvještaju i mogu biti predmet ispitnog postupka.

Agencija je pokrenula dva ispitna postupka, postupci su u toku.

Kao dio ispunjenja mjerila za otvaranje poglavlja 8, organ za Državnu pomoć (u to vrijeme Komisija za kontrolu državne pomoći) preduzeo je postupak detaljne analize svih važećih zakona u Crnoj Gori koji su uspostavljeni prije usvajanja SSP-a, tj. prije usvajanja prvog Zakona o kontroli državne pomoći, na osnovu kojeg se mogu dodijeljivati državne pomoći.

Organ državne pomoći je sastavio spisak postojećih mjera, pružajući analizu odredbi koje su bile u suprotnosti sa Zakonom o državnoj pomoći, i podnijela ih Vladi i nadležnim ministarstvima. Lista je dostavljena i službama EK. U međuvremenu, nadležna

ministarstva preduzela su akciju usklađivanja mjera i sve mjere sa spiska su usklađene sa Zakonom o državnim pomoćima, o čemu je EK takođe obaviještena.

Prema pravilima Protokola 5 iz SSP-a, Crna Gora je 2009. napravila Nacionalni plan restrukturiranja i Individualni plan restrukturiranja za svoju jedinu kompaniju koja se bavi proizvodnjom čelika - Željezara Nikšić. U međuvremenu je nad kompanijom pokrenut stečajni postupak i ona je prodana u tom procesu. Od tada kompanija nije dobila nijednu državnu pomoć.

Još uvijek nacionalni sudovi nisu postupali u predmetima koji se odnose na državnu pomoć, ali svakako da je obezbijeđena sudska zaštita prava strana u postupku.

Svaka odluka donijeta od strane Savjeta Agencije sadrži pouku o pravnoj zaštiti, u kojoj je navedeno da je rješenje konačno u upravnom postupku i protiv njega nije dozvoljena žalba, ali se može pokrenuti upravni spor tužbom kod Upravnog suda u roku od 20 dana od dana prijema ovog rješenja.

U sklopu Projekta IPA 2014, između ostalog, predviđen je realizacija projektnog zadatka – aktivnosti 5: Jačanje administrativnih kapaciteta obukom i razmijenom praktičnog iskustva koja podrazumijeva: organizaciju obuke za davaoce državne pomoći, sa ciljem da se mjere za razvoj ekonomskih aktivnosti usklade sa pravilima o državnoj pomoći i za horizontalnu i za *ad hoc* državnu pomoć; organizaciju obuke o državnoj pomoći za operatore iz privatnog sektora i druge javne službenike koji se tiču državne pomoći (obuka sudija o procedurama EU za istragu nezakonito dodeljene pomoći; obuka sudija o povratu pomoći i organizovanje studijske posjete zaposlenih institucijama EU i/ili državama članicama (najviše 10 osoba tokom 5 dana)).

Planirane su intenzivne obuke od 2020. Bilo je neophodno da se popune kapaciteti Agencije za zaštitu konkurencije, pa da se započnu planirane obuke zaposlenih u Agenciji, a zatim i davalaca, sudija, tužilaca i svih zainteresovanih strana.

Liberalizacija

U odnosu na Zakon o zaštiti konkurencije ne postoji izuzeće od primjene ni za jedan sektor ili vrstu preduzeća.

Zakon o zaštiti konkurencije se primjenjuje jednako i bez izuzeća na sve privredne subjekte koji obavljaju ekonomsku/poslovnu aktivnost na tržištu. U tom smislu i privredni subjekti koji obavljaju usluge od opšteg interesa mogu biti predmet postupka.

Pravila o finansiranju usluga od opšteg ekonomskog interesa su usklađena sa pravnom tekovinom.

Zakon o zaštiti konkurencije ne sadrži odredbe kojima se obezbjeđuju, podstiču ili garantuju bilo kakva diskriminacija u odnosu na porijeklo robe, ili sjedište matičnog društva. Monopol komercijalnog karaktera postoji u ograničenom obimu i ograničenim

uslugama od opšteg interesa, a gdje je pružalac usluge privredni subjekat u javnom, odnosno državnom vlasništvu.

3.9. POGLAVLJE 9: FINANSIJSKE USLUGE

Banke i finansijski konglomerati

Postojeći regulatorni okvir je, u smislu uređenja pružanja finansijskih usluga i kontrole nad institucijama, zasnovan i u visokom stepenu usklađen sa Direktivom 2006/48/EZ o osnivanju i obavljanju djelatnosti kreditnih institucija (kojom se prenosi Bazel II standard). Osnivanje kreditnih institucija – banaka regulisano je odredbama Zakona o bankama („Sl. list CG”, br. 17/08, 44/10, 40/11, 73/17). Banku mogu, pod jednakim uslovima, osnivati domaća i strana pravna i fizička lica. Banke i druge kreditne institucije iz drugih zemalja, uključujući i zemlje članice EU, ne mogu neposredno pružati usluge na teritoriji Crne Gore. Prekogranično pružanje usluga u Crnoj Gori od strane banaka iz zemalja EU i drugih zemalja može se vršiti samo posredstvom filijala osnovanih u Crnoj Gori. Za poslovanje stranih banaka u Crnoj Gori posredstvom filijale osnovane u Crnoj Gori, banke osnivači filijala su dužne da prethodno pribave odobrenje Centralne banke Crne Gore, koje se izdaje pod uslovima propisanim Zakonom o bankama.

Centralna banka Crne Gore je nadležno tijelo zaduženo za izdavanje dozvola i odobrenja za rad banaka, kao i za vršenje kontrole poslovanja tih subjekata. Uslovi i procedure za izdavanje dozvola za rad banaka propisani su Zakonom o bankama (Izdavanje dozvole za rad i odobrenja – čl. 21 do 28) i u potpunosti su usklađeni sa Direktivom 2006/48/EZ o osnivanju i obavljanju djelatnosti kreditnih institucija.

U cilju sveobuhvatnijeg regulisanja nebankarskih finansijskih institucija, pripremljen je i u oktobru 2017. usvojen Zakon o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima („Sl. list CG“ broj 73/17) kojim se, pored već regulisanih finansijskih usluga (mikrokreditiranje i kreditno-garantni poslovi), regulišu i druge najznačajnije finansijske usluge (lizing, faktoring, otkup potraživanja), kao i osnivanje, poslovanje i kontrola poslovanja privrednih društava koja pružaju ove finansijske usluge. Kontrolu poslovanja ovih institucija vrši Centralna banka Crne Gore

Obaveza banaka da održavaju pokazatelje adekvatnosti kapitala propisana je Zakonom o bankama („Sl. list CG”, br. 17/08, 44/10, 40/11, 73/17) (čl. 70 i 71) i Odlukom o adekvatnosti kapitala banaka („Sl. list CG”, br. 38/11, 55/12) koji su usklađeni sa direktivama 2006/48/EZ o osnivanju i obavljanju djelatnosti kreditnih institucija i 2006/49/EZ o adekvatnosti kapitala investicionih društava i kreditnih institucija. U skladu sa ovim propisima banke imaju obavezu održavanja koeficijenta solventnosti, na individualnoj i konsolidovanoj osnovi, minimalno na nivou od 10%. Kako regulativa kojom se uređuje bankarsko poslovanje još nije usaglašena sa Direktivom 2013/36/EU o pristupanju djelatnosti kreditnih institucija i prudencijalnom nadzoru nad kreditnim institucijama i investicionim društvima i Regulativom 575/2013/EU o prudencijalnim

zahtjevima za kreditne institucije i investiciona društva (kojima se prenosi Bazel III standard), ne postoje propisani koeficijenti likvidnosti i koeficijent leveridža za banke. Centralna banka je u okviru tvining projekta „Podrška regulisanju finansijskih usluga“, u saradnji sa ekspertima Hrvatske narodne banke kao tvining partnerima, tokom 2018. i 2019. pripremila predlog Zakona o kreditnim institucijama, koji je u potpunosti usklađen sa zahtjevima Direktive 2013/36/EU. Skupština je 2. XII 2019. donijela pomenuti zakon.

Šema garantovanih depozita u Crnoj Gori uređena je Zakonom o zaštiti depozita („Sl. list CG“, br. 44/10, 40/11 i 47/15). Fond za zaštitu depozita je specijalizovana institucija za osiguranje depozita, osnovana u skladu sa ovim zakonom, sa ciljem da obezbijedi sigurnost uloga (novčanih sredstava) građana i pravnih lica u bankama i da efikasno i brzo isplati garantovane depozite u slučaju pokretanja stečaja u bilo kojoj banci u Crnoj Gori. Zaštita depozita obuhvata depozite građana i pravnih lica, rezidenata i nerezidenata. Zaštićene su sve vrste depozita otvorenih na ime vlasnika, uključujući sredstva na računima i štedne uloge. Izuzeća iz zaštite depozita utvrđena su Zakonom o zaštiti depozita, član 6, stav 2, i u skladu su sa prihvaćenim standardima iz ove oblasti. U slučaju stečaja banke, Fond za zaštitu depozita garantuje isplatu do 50.000 eura po deponentu, bez obzira na broj i vrstu depozita u toj banci i u roku od 15 dana od dana nastanka zaštićenog slučaja. Sve banke koje imaju dozvolu za rad od Centralne banke Crne Gore automatski su uključene u sistem zaštite depozita. Banke su obavezne da Fondu plaćaju premiju za osiguranja depozita.

Postojećim regulatornim okvirom, do sada, nije bila regulisana oblast sanacije banaka kao ni ustanovljen posebni organ za sanaciju banaka. Rješavanje pitanja banaka koje su u problemima je regulisano Zakonom o bankama („Sl. list CG“, br. 17/08, 44/10, 40/11, 73/17). Tim zakonom su uređena ovlašćenja Centralne banke Crne Gore po pitanju preduzimanja mjera prema bankama, uključujući i mjere koje po svojoj suštini predstavljaju mjere sanacije banaka.

U postupku pristupanja EU, Crna Gora je, između ostalog, preuzela obavezu da svoje zakonodavstvo usaglasi sa Direktivom o uspostavljanju okvira za oporavak i sanaciju kreditnih institucija i investicionih društava 2014/59/EU (BRRD). Usaglašavanje sa ovom direktivom vršiće se u okviru dva zakonska projekta, i to usvajanjem novog Zakona o sanaciji kreditnih institucija (pokretanje postupka sanacije, sanacioni planovi, postupak sanacije, mjere i instrumenti sanacije, sanacioni fond i dr.), a dijelom i kroz usvajanje novog Zakona o kreditnim institucijama (koji će obuhvatiti dio BRRD-a kojim se uređuju mjere iz nadležnosti organa za superviziju banaka i koji obuhvata pitanja planova oporavka banaka, obezbjeđivanje finansijske pomoći u okviru bankarske grupe, kao i supervizorske mjere rane intervencije). Skupštine je 2. XII 2019. donijela oba zakona.

3.10. POGLAVLJE 10: INFORMATIČKO DRUŠTVO I MEDIJI

Audio-vizuelna politika

Agencija za elektronske medije (AEM) i Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (EKIP) su nadležna regulatorna tijela koja imaju glavne nadležnosti u vezi s radom pružalaca AVM usluga i kablovskih operatora. Njihove nadležnosti su regulisane Zakonom o elektronskim medijima i Zakonom o elektronskim komunikacijama. Pored toga, na ova tijela se primjenjuju i:

- Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti (propisuje obevezu podnošenja godišnjih finansijskih i operativnih planova i izvještaja Skupštini);
- Zakon o zaradama zaposlenih u javnom sektoru i
- Zakon o državnoj upravi (propisuje osnivanje državnih agencija, imenovanje organa upravljanja, podnošenje izvještaja i sl.).

U toku 2019. (do kraja oktobra) nije vršena izmjena regulatornog okvira. U izradi je novi Zakon o audiovizuelnim medijskim uslugama (Zakon o AVM uslugama) koji treba da zamijeni Zakon o elektronskim medijima. Prilikom izrade zakona o uspostavljanju regulatornog tijela uzete su obzir preporuke Savjeta Evrope i OEBS-a.

Zakonske garancije za nezavisnost tijela, uključujući pravila i druge mehanizme protiv mijesanje političkih subjekata ili učesnika na tržištu, regulisane su na sljedeći način:

Članom 10 stav 2 važećeg Zakona o elektronskim medijima je propisano da je AEM „samostalni pravni subjekt i funkcionalno je nezavisna od bilo kog državnog organa i od svih pravnih i fizičkih lica koja se bave djelatnošću proizvodnje i emitovanja radijskih i televizijskih programa ili pružanja drugih AVM usluga“. Važeći Zakon o elektronskim medijima sadrži odredbe kojima se garantuje nezavisnost Agencije. To su mjere za prevenciju i izbjegavanje konflikta interesa u postupku imenovanja i rada Savjeta AEM (član 17).

Članom 22 Zakon o elektronskim medijima propisano je da „članovi Savjeta Agencije ne predstavljaju institucije ili organizacije koje su ih predložile, već svoju dužnost obavljaju samostalno, nezavisno i po sopstvenom znanju i savjesti, radi ostvarivanja interesa javnosti, u skladu sa zakonom, Statutom i drugim opštim aktima Agencije“. Takođe je propisano da „Niko nema pravo da na bilo koji način utiče na rad člana Savjeta, niti je član Savjeta dužan da poštuje bilo čije instrukcije u vezi sa svojim radom, osim odluka nadležnog suda“.

AEM je nezavisni regulatorni organ za oblast AVM usluga koji vrši javna ovlašćenja u skladu sa Zakonom o elektronskim medijima. AEM djeluje u interesu javnosti. Njen osnivač je država, a prava osnivača u ime države vrši Savjet AEM, u skladu sa zakonom. AEM ima svojstvo pravnog lica. Nadležnosti AEM su definisane Zakonom o elektronskim medijima (član 12), kao i nadležnosti Savjeta Agencije (član 14) i direktora Agencije (član 40).

Statut AEM donosi Savjet Agencije i njime se određuju unutrašnja organizacija AEM, način rada, odlučivana i nadležnosti organa AEM i lica s posebnim ovlaštenjima, način objavljivanja akata Agencije i druga pitanja u skladu sa zakonom (član 42 Zakona o elektronskim medijima). Članom 42 i 43 Zakona o elektronskim medijima propisan je način finansiranja AEM (naknade koje plaćaju pružaoci AVM usluga), donošenje i objavljivanje finansijskog plana AEM, kao i obavezna nezavisne revizije finansijskih izvještaja Agencije. Savjet AEM, na predlog direktora AEM, usvaja pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta čime definiše strukturu i obim zaposlenih.

Nakon usvajanja novog Zakona o AVM uslugama, izvršiće se usaglašavanje strukture zaposlenih s novim ili revidiranim nadležnostima u skladu s izmjenama Direktive o audiovizuelnim uslugama (AVMSD) iz 2018.

Zakon o elektronskim medijima bio je u velikoj mjeri usaglašen s AVMSD iz 2010. Novi zakon o AVM uslugama obezbijediće tansponovanje revidirane AVMSD iz 2018. Saglasno tome, obezbijediće se da AEM vrši nadzor nad pružaocima AVM usluga, uključujući on line usluge u skladu s AVMSD.

Zakon o elektronskim medijima i set podzakonskih akata donesen na osnovu njih predstavljaju osnovni set pravila koja regulišu rad pružalaca AVM usluga. Zakon o elektronskim medijima sadrži set opštih odredbi o osnivanju, organima upravljanja, načinu finansiranja i obavezama javnih emitera (čl. 73 do 80). Ova pitanja detaljnije se regulišu osnivačkim aktom svakog pojedinog javnog emitera.

Glavni izvor finansiranja javnih emitera je budžet osnivača. Propisano je da se sredstva iz budžeta mogu koristiti samo za finansiranje javnih usluga koje čine osnovnu djelatnost javnog emitera (misiju). Povodom korišćenja tih sredstava javni emiter potpisuje ugovor o pružanju javnih usluga sa nadležnim tijelom osnivača.

Članom 13 Zakon o nacionalnom javnom emiteru Radio i Televizija Crne Gore (Zakon o RTCG) („Sl. list CG”, 79/08...54/16) je propisano da je RTCG nezavisna u uređivanju programa i, u skladu s tim:

- 1) utvrđuje programsku šemu;
- 2) utvrđuje koncepciju proizvodnje i emitovanja programa;
- 3) uređuje i emituje informacije o aktuelnim događajima;
- 4) organizuje obavljanje djelatnosti.

Nadalje, nezavisnost novinara je posebno zaštićena članom 14 Zakona o RTCG kojim je propisano da „Novinari zaposleni u RTCG su nezavisni u svom radu i djeluju u interesu javnosti. Novinaru se ne može otkazati radni odnos, smanjiti zarada, promijeniti status u redakciji ili utvrditi odgovornost zbog stava ili mišljenja koje je izraženo u skladu s profesionalnim standardima i programskim pravilima“.

Članom 16 Zakona o RTCG je propisano da se iz budžeta Crne Gore za ostvarivanje osnovne djelatnosti RTCG preusmjeravaju sredstva na godišnjem nivou u visini od 0,3% BDP. Takođe, Budžetom Crne Gore obezbjeđuju se sredstva za plaćanje troškova prenosa

i emitovanja programa RTCG putem zemaljskih sistema i putem elektronskih komunikacionih mreža bez upotrebe radio-difuznih frekvencija.

Odgovor na pitanje koji su najvažniji slučajevi u kojima je regulator morao intervenirati i objasniti smo dali u Prvom prilogu za Izvještaj o Crnoj Gori za 2020, u okviru tačke 3.10.3.3.2 Ostvareni rezultati.

U cilju poboljšanja medijske pismenosti, preduzete su sljedeće mjere:

AEM i predstavništvo Fonda za djecu Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori (UNICEF) su, početkom 2018. zaključili Sporazum o saradnji u procesu unaprjeđenja, ostvarivanja i zaštite prava djece u elektronskim medijima. AEM i UNICEF su pokrenuli kampanju medijske pismenosti pod nazivom: „Birajmo šta gledamo“. Kampanja je započeta s tri radijska i TV spota koja se obraćaju roditeljima i čija je ključna poruka: „Birajmo šta gledamo“. TV spotovi su urađeni i uspješno korišćeni u istoimenoj kampanji UNICEF-a i Agencije za elektroničke medije Hrvatske. Emitovanje radijskih i TV spotova su podržali svi elektronski mediji, mnogobrojne elektronske publikacije i bioskop „Cineplexx“ u Podgorici.

Dio kampanje koji se obraća mladima realizuje se s mladima kao aktivnim partnerima kampanje kroz projekat „Mladi reporter“. U skladu s potrebama mladih organizuje se trening tokom vikenda, podijeljen u dva dijela - praktični i teorijski dio. U okviru praktičnog dijela, mladi se edukuju da steknu tehničke vještine neophodne za savladavanje medijske pismenosti. Mladi reporteri jedanput nedeljno gostuju u jutarnjem programu Nacionalnog javnog servisa RTCG i promovišu medijsku pismenost, takođe gostovali su i u programima komercijalnih emitera. Mladi reporteri su svoje vještine pokazali i kroz pisanje blogova, za portal „Vijesti Online“ gdje su napisali 19 blogova.

U okviru kampanje medijske pismenosti „Birajmo šta gledamo“, za potrebe Agencije za elektronske medije i UNICEF-a, agencija „IPSOS“ je napravila istraživanje o korišćenju medija od strane djece i roditelja „Djeca, roditelji i mediji“ <http://www.medijskapismenost.me/category/istrazivanja/>

Agencija je u saradnji s kancelarijom OEBS-a u Crnoj Gori organizovala tri radionice za novinare na temu „Promocija tolerancije i prevencija govora mržnje u medijima“.

Novinari RTCG uspješno su prošli obuku za produkciju informativnog programa za mlade i s mladima prema međunarodno poznatom formatu Wadada News for Kids (Vadada vijesti za djecu) <https://www.wadadanewsforkids.org/>.

Nakon obuke, zaključen je dvogodišnji ugovor između RTCG i Free Press Unlimited, kojim je predviđeno da RTCG besplatno dobija autorska prava za produkciju *Wadada News* Montenegro, prema ovom međunarodno poznatom formatu uz punu uredničku autonomiju. Takođe, RTCG dobija besplatan pristup međunarodnoj videoteci vijesti za mlade u *Wadada* formatu koji se može besplatno prevesti i emitovati na RTCG.

AEM je pokrenula veb sajt www.medijskapismenost.me, fejsbuk nalog (MedijskaPismenostMNE), instagram nalog ([medijskapismenostmne](https://www.instagram.com/medijskapismenostmne)) i twitter nalog (MedijskaPismenostMNE).

U okviru kampanje medijske pismenosti „Birajmo šta gledamo“, za učenike osnovnih škola, Agencija sprovodi aktivnost „Dani otvorenih vrata“.

Globalno udruženje medijske pismenosti koje vodi UNESCO u saradnji sa Alijansom civilizacija Ujedinjenih nacija i međunarodnom mrežom univerziteta dodijelilo je 2019. globalnu nagradu medijske pismenosti predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori za kampanju medijske pismenosti „[Birajmo šta gledamo](#)“ i inicijativu [UNICEF-ovih volontera – mladih reportera](#). Prema istraživanjima svaki drugi građanin Crne Gore do sada je primijetio ovu kampanju i mlade reportere.

Kad je riječ o preporukama koje su date u Izvještaju EK o Crnoj Gori za 2019, one su uvažene prilikom izrade novog zakonskog okvira tj. novog Zakona o RTCG i novog Zakona o AVM uslugama. Unaprijeđen je postupak imenovanja i razrješenja članova savjeta AEM i RTCG (predviđena mogućnost sudskog preispitivanja odluka o imenovanju i razrješenju članova ovih tijela, unaprijeđene odredbe o sprječavanju konflikta interesa). Za AEM je predviđeno proširivanje nadležnosti što podrazumijeva i pravo na izricanje novčanih kazni od strane AEM.

3.11. POGLAVLJE 11: POLJOPRIVREDA I RURALNI RAZVOJ

Horizontalna pitanja

U Crnoj Gori ne postoji potpuno funkcionalna Agencija za plaćanja koja je zadužena za implementaciju mjera poljoprivredne politike. Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja (od 5. IV 2019), Direktorat za plaćanja određen je kao organizaciona jedinica Ministarstva koja vrši poslove IPARD Agencije, odnosno upravlja plaćanjima iz pretpristupnih fondova za ruralni razvoj i nacionalnog budžeta.

Trenutno, Direktorat za plaćanja ima 87 sistematizovanih radnih mjesta, podijeljenih u šest direkcija (za strukturnu podršku, administrativne poslove, IT i registar, regionalnu koordinaciju, finansije i direktnu i tržišnu podršku) i u okviru njih, ukupno 8 odsjeka. Od ukupnog broja predviđenih radnih mjesta, trenutno je 60 popunjeno i organizaciona struktura i procedure su u skladu sa kriterijumima za akreditaciju u pogledu podjele zadataka na autorizaciju, izvršavanje i računovodstvo obaveza, kao i osiguranja uslova za primjenu principa „četiri oka“ za izvršavanje ovih zadataka.

Evropska komisija je dana 25. X 2017. zvanično dala potvrdu Crnoj Gori da strukture i sistemi za implementaciju Instrumenta pretpristupne podrške za oblast politike „Poljoprivreda i ruralni razvoj“ - IPARD II u Crnoj Gori ispunjavaju minimum uslova predviđenih Okvirnim i Sektorskim sporazumom za IPARD II. Nakon toga, Finansijski

sporazum 2014-2020 između Vlade i Evropske komisije o podršci za poljoprivredu i ruralni razvoj IPARD II stupio je na snagu 6. XII 2017.

Crna Gora nema Integrisani administrativni i kontrolni sistem (IAKS), koji je u potpunosti usklađen sa EU pravilima. Od 2015. do danas uspostavljene su sljedeće komponente IAKS sistema:

- Softversko rješenje za Registar poljoprivrednih gazdinstava je uspostavljen 2015. i od 2016. se koristi za jedinstvenu identifikaciju poljoprivrednih gazdinstava. Do danas je registrovano 11.532 gazdinstava. 2017. instalirano je softversko rješenje za Sistem za identifikaciju zemljišnih parcela – LPIS kao geoprostorni informacioni sistem.
- Od 2018. koristi se za jedinstvenu identifikaciju parcela za koje se podnosi zahtjev za podršku za određene mjere. DOF (digitalne ortofotokarte) koji se koristi iz 2017. Svaka registrovana parcela je identifikovana jedinstvenim brojem.
- Trenutno u LPIS je 2.049 gazinstava registrovalo ukupno 5.533 parcele, odnosno 2.842,2 ha.
- Od sredine 2018. i tokom 2019. razvijao se i testira se Geoprostorna aplikacija zahtjeva za podršku.
- Od 2008. razvijen je i godinama unapređivan Sistem za identifikaciju i registraciju životinja.

Razvoj svakog sistema je imao u vidu postojeći sistem, pa su tako povezane sve navedene, a trenutno uspostavljene komponente IAKS-a.

Pravni osnov koji uređuje sistem kontrole plaćanja u poljoprivredi čine Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju („Sl. list CG“, br. 56/09, 34/14, 1/15 i 30/17), Pravilnik o obliku i načinu vođenja registra subjekata i registra poljoprivrednih gazdinstava („Sl. list CG“, broj 16/14), Zakon o identifikaciji i registraciji životinja („Sl. list CG“, broj 48/15) i Pravilnik o bližoj sadržini i načinu uspostavljanja evidencije parcela poljoprivrednog zemljišta („Sl. list CG“, broj 37/18).

Upis u Registar poljoprivrednih gazdinstava je obavezan za poljoprivredna gazdinstva koja podnose zahtjeve za ostvarivanje prava na podsticaj ili podršku i proizvođače poljoprivrednih proizvoda namijenjenih tržištu. Proces prijave u Registar poljoprivrednih gazdinstava obavlja se automatski kroz softversku aplikaciju.

U Crnoj Gori se, od aprila 2016. do juna 2018. sprovodio projekat „Jačanja crnogorske poljoprivrede kroz uspostavljanje Sistema za identifikaciju zemljišnih parcela IPA 2013 (LPIS)“. Cilj ovog projekta bio je uspostavljanje LPIS sistema u Crnoj Gori, obezbjeđivanjem hardverske i softverske infrastrukture, kao i snimanje novih digitalnih ortofoto snimaka.

U junu 2017. implementirana je pilot verzija softvera za LPIS i korišćena je za jedinstvenu identifikaciju poljoprivrednih parcela na kojima se odvija organska proizvodnja.

Nakon uspješno sprovedenog pilot projekta nastavljen je razvoj potpuno funkcionalnog LPIS sistema koji će obezbijediti jedinstvenu identifikaciju svake poljoprivredne parcele

u Crnoj Gori, koji je omogućen razvojem softverskog rješenja u vidu geografskog informacionog i sistema koji predstavlja spajanje kartografije i tehnologije baza podataka.

Hardverska infrastruktura nabavljena je u okviru LPIS projekta i ista je instalirana u prostorijama Direktorata za plaćanja i integrisana u postojeću infrastrukturu. Finalna verzija softvera sa novim DOF-om je korišćena u kampanjama 2018. i 2019. za određene mjere podrške.

U prvom kvartalu 2018. izrađena je tehnička specifikacija za sistem upravljanja zahtjevima za podršku sa geoprostornom aplikacijom (*Geospatial aid application*) uz podršku projekta EU IFF 2017. Aplikacija je nabavljena kroz dodatno finansiranje Projekta institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede Crne Gore (MIDAS AF). U drugom kvartalu 2018. MPRR je objavilo tender za izradu dijela aplikacije u dijelu plaćanja u okviru ugovora za sistem upravljanja zahtjevima za podršku sa geoprostornom aplikacijom. MPRR je potpisalo ugovor sa kompanijom „Sinergise“ d.o.o. za ovaj projekat i njegova realizacija je u toku. Aplikacija je izrađena uz primjenu parametrijskog pristupa, što znači da će svaka mjera imati svoj poseban modul koji treba prilagoditi.

U Crnoj Gori u toku je uspostavljanje Sistema računovodstvenih podataka na poljoprivrednim gazdinstvima - FADN sistema. Tokom oktobra i novembra 2016. sprovedeno je pilot FADN istraživanje, koje je obuhvatilo 30 farmi iz različitih sektora poljoprivrede, širom Crne Gore, sa kojih su prikupljeni prvi podaci, nakon čega je kreiran IT okvir za budući FADN sistem, kao i baza podataka sa konverzovanim podacima (XML), koji se koriste u RICA1 bazi EU. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je poslalo zvanični upit DG AGRI za učlanjenje u RICA sistem EU, na šta je pozitivno odgovoreno i proces učlanjenja je započet. Donešen je Pravilnik o metodologiji prikupljanja podataka za sistem računovodstvenih podataka poljoprivrednih gazdinstava, („Sl. list CG“, broj 86/17). Ovim pravilnikom preuzete su odredbe Regulative 1217/2009 i Regulative 2015/220, a propisuje se metodologija prikupljanja podataka za sistem računovodstvenih podataka poljoprivrednih gazdinstava, način korišćenja podataka, sadržina plana istraživanja, način rada Nacionalnog odbora za praćenje FADN sistema i način rada Koordinacionog tima za organizaciju i sprovođenje FADN istraživanja. Imenovani su članovi Nacionalnog odbora za praćenje FADN sistema iz Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Zavoda za statistiku i poljoprivrednih proizvođača koji učestvuju u FADN sistemu. Takođe, imenovani su članovi Nacionalnog koordinacionog tima za organizaciju i sprovođenje FADN istraživanja. Tokom 2019. uz podršku italijanskih eksperata koji su angažovani putem Tajeksa, izrađen je koeficijent *Standard Output*-a za 2013. koji će biti sastavni dio Tipologije poljoprivrednih gazdinstava i alat za odabir poljoprivrednih gazdistava u FADN sistemu. Sredinom ove godine, pokrenut je novi projekat koji će biti finansiran od strane UN FAO iz kog će, između ostalog, biti finansiran i softver za FADN za koji je planirano da do kraja 2020. bude u potpunosti funkcionalan.

Pravni osnov za implementaciju sistema direktnih plaćanja u Crnoj Gori predstavlja Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju („Sl. list CG“, br. 56/09, 34/14, 1/15), Zakon o Budžetu Crne Gore i Uredba o uslovima, načinu i dinamici sprovođenja mjera agrarne politike – Agrobudžet, koji se usvaja na godišnjem nivou.

Agrobudžetom za 2019. za mjere direktne podrške opredijeljeno je 7.110.000,00 eura, što predstavlja 31,9% ukupnog budžeta namjenjenog podršci u poljoprivredi.

Direktna podrška se dodjeljuje za biljnu proizvodnju, stočarsku proizvodnju, sektor mljekarstva i proizvodnju duvana. U Crnoj Gori se primjenjuju i vezana plaćanja (u sektoru stočarstva i sektoru duvana) i nevezana plaćanja-plaćanja po hektaru (za ratarske kulture, povrtarske i višegodišnje kulture). Pašnjaci još uvijek nijesu uvedeni u sistem direktnih plaćanja.

Kada su u pitanju nevezana plaćanja, odnosno direktna plaćanja u biljnoj proizvodnji, koja predstavljaju pojednostavljenu jedinstvenu šemu plaćanja (*SAPS like*) za ratarske kulture, povrtarske i višegodišnje kulture, u 2019. Izdvojeno je 1.250.000,00 eura. Procenat nevezanih plaćanja u odnosu na ukupna izdvajanja za direktna plaćanja iznosi 17,58%.

Plaćanja se dodjeljuju po hektaru obradive površine. Minimalna površina za ostvarivanje prava na podršku iznosi 0,3 hektara. Na ovaj način izvršeno je postepeno odvajanje od proizvodnje i uvođenje pojednostavljene šeme plaćanja za ratarske, povrtarske i višegodišnje kulture.

Visina podrške je 180 eura/ha. Za korisnike subvencija mlađe od 40 godina obezbjeđeno je dodatno plaćanje u iznosu do 10 eura po hektaru obradive površine.

Tokom 2018. i 2019. sve površine pod višegodišnjim zasadima (voćnjacima, vinogradima, maslinjacima i zasadima ljekovitog i aromatičnog bilja) koje su u sistemu direktnih plaćanja, uvedene su u Sistem za identifikaciju zemljišnjih parcela (LPIS). Na ovaj način je unaprijeđen sistem kontrole.

Kao što je već pomenuto vezana plaćanja u biljnoj proizvodnji se primjenjuju za proizvodnju duvana i plaćanja se vrše po ha zasijane i/ili zasađene površine pod duvanom.

Direktna podrška u sektoru stočarstva se realizuje po proizvodnom grlu stoke. Plaćanja po grlu za priplodne krave i junice (minimum tri grla) iznose do 70 eura, za priplodne ovce (minimum 30 grla) i koze (minimum 20 grla za koze) do osam eura. Naknade se obezbjeđuju i za organizovani tov. Isplaćuju se po grlu tovljene stoke i iznose do 140 eura za tovljenu junad, bikove i volove rođena i utovljena u Crnoj Gori, odnosno do 80 eura za uvezena grla.

Direktna plaćanja za mlijeko dodjeljuju se u vidu plaćanja po litru otkupljenog mlijeka i iznos podrške vezuje se za kriterijume kvaliteta u skladu sa mikrobiološkim kriterijuma kvaliteta sirovog mlijeka (broj mikroorganizama i broj somatskih ćelija) i količinu predatog sirovog mlijeka. U cilju podsticanja proizvodnje tradicionalnih mliječnih

proizvoda, kao i uvođenja standarda bezbjednosti hrane na gazdinstvima na kojima se vrši prerada mlijeka, od 2017. realizuje se podrška za poljoprivredne proizvođače koji prerađuju mlijeko na gazdinstvu.

Kad su u pitanju mehanizmi unakrsne usaglašenosti, oni se ne primjenjuju u potpunosti kao što je to propisano Zajedničkom poljoprivrednom politikom. U biljnoj proizvodnji, obavezno je poštovanje principa dobre poljoprivredne prakse, redovna primjena agrotehničkih mjera u zasadima, održavanje dobrog poljoprivrednog stanja zemljišta. Kada je riječ o stočarskoj proizvodnji, grla koja su u sistemu podrške moraju da ispunjavaju uslov da su obilježena ušnim markicama, da su poznatog porijekla i registrovana u Centralnom registru gazdinstava i životinja i da držalac životinja uredno vodi evidenciju, da posjeduje pasoše za goveda, odnosno da vrši godišnje popise ovaca i koza u skladu sa zakonom i da su nad životinjama sprovedene mjere po Programu obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja u prethodnoj odnosno tekućoj godini. Gazdinstva su dužna da u uzgoju životinja i proizvodnji mlijeka poštuju preporuke utvrđene Kodeksom dobre poljoprivredne prakse.

U 2019. zaključen je memorandum između Monteorganike i Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja – Direktorata za plaćanja, čime je regulisan načine saradnje, koordinacije i razmjene informacija u cilju efikasne implementacije mjera direktne podrške Agrobudžeta za tekuću godinu. Ovim je Monteorganika prepoznata kao prvo tehničko tijelo u građenju sistema unakrsne usaglašenosti.

Zahtjevi unakrsne usaglašenosti se uvode postepeno, kako bi se omogućilo poljoprivrednim proizvođačima da se bolje pripreme za potpunu primjenu zahtjeva unakrsne usaglašenosti.

Savjetodavne poslove u poljoprivredi obavljaju Odjeljenje za savjetodavna poslove u biljnoj proizvodnji i Odjeljenje za savjetodavne poslove u stočarstvu u okviru MPRR.

Odjeljenja funkcionišu kao savjetodavni servisi za cijelu Crnu Goru i organizovani su u 7 regionalnih centara u slučaju biljne proizvodnje i 6 regionalnih centara za sektor stočarstva. Savjetodavni poslovi odnose se na podršku poljoprivrednim proizvođačima u pripremi projekata i zahtjeva za podršku iz sredstava nacionalog budžeta i pretpristupnih fondova, organizovanje edukativnih radionica u cilju unaprijeđenja poljoprivredne proizvodnje, povećanja konkurentnosti proizvođača, povećanje kvaliteta proizvoda, uvođenje standarda bezbjednosti hrane, primjenu dobre poljoprivredne prakse, primjenu inovacija, novih tehnologija, očuvanje životne sredine. Odjeljenja takođe organizuju i prikupljaju informacije za potrebe funkcionisanja Agrarno–marketinškog informacionog sistema (AMIS), kao i za sistem računovodstvenih podataka na poljoprivrednim gazdinstvima (FADN), dostavljaju podatke Nacionalnom odboru za praćenje sistema FADN i saraduju s Odjeljenjem za ekonomske analize.

Zajednička organizacija tržišta

Horizontalne mjere

Zakon o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda je stupio na snagu 2017. („Sl. list CG”, broj 15/17). Zakon je djelimično usklađen sa Regulativom 1308/2013. Zakonom su propisane odredbe koje se odnose na: spisak proizvoda na koje se Zakon odnosi (Anex 1 Regulative 1308/2013), javne intervencije, pomoć privatnom skladištenju, posebne interventne mjere, programe podrške, karaks klasifikaciju, standarde za stavljanje poljoprivrednih proizvoda na tržište (osim za vino i maslinovo ulje koji su regulisani posebnim zakonima), organizacije proizvođača, trgovine sa drugim zemljama i izvještavanje. Donošenjem Zakona stvoren je pravni osnov za dalje usaglašavanje kroz donošenje podzakonskih akata. Zakon nije u potpunosti usaglašen sa navedenom regulativom, pa će se izmjene Zakona raditi 2021. i usaglašavati sa novom ZPP. Standardi za sektore vina i maslinovog ulja regulisani su posebnim propisima.

Zakonom o uređenju tržišta preuzete su odredbe iz Regulative 1308/2013 vezane za javne intervencije, pomoć privatnom skladištenju i posebne intereventne mjere. Ovim odredbama propisuju se proizvodi i uslovi pod kojima se ove mjere mogu uvesti. Odredbe propisane ovim zakonom ne propisuju detaljna pravila, već samo predstavljaju osnov za donošenje podzakonskih akata, kojima će se propisati detaljna pravila za implementaciju istih i stvaranja mogućnosti za uspostavljanje sistema koji će biti u skladu sa EU. S obzirom da Crna Gora nema proizvodnju mlijeka u prahu i maslaca ovi proizvodi nijesu uključeni u odredbe koje se odnose na primjenu ovih mjera, već će iste biti uključene nakon pristupanja Crne Gore EU.

Usaglašene su odredbe koje se odnose na programe podrške u sektoru voća i povrća, školske šeme, sektor pčelarstva, maslinovog ulja, vina.

Po uzoru na školske šeme u zemljama EU, u Crnoj Gori je 5. XI 2019. otpočela realizacija pilot Programa voće, povrće, mlijeko i mliječni proizvodi za škole, za školsku 2019/2020. Dodjela besplatnog obroka vrši se djeci nižih razreda (od prvog do petog), u sedam osnovnih škola u četiri crnogorske opštine. Dinamika isporuke je jednom nedeljno, na način da se jedne nedelje vrši raspodjela mlijeka i mliječnih proizvoda, a jedne raspodjela voća ili povrća. Obrok se dodjeljuje nezavisno od redovnog obroka, sa ciljem stvaranja zdravih prehrambenih navika kod djece.

Izbor distributera vrši se u skladu sa uslovima Javnog poziva za dobavljače i proizvođače zainteresovane za učešće u ovom programu. Popis proizvoda koji se mogu dodjeljivati učenicima definisan je listom prihvatljivih proizvoda koja je odobrena od strane Instututa za javno zdravlje, a proizvodi moraju ispunjavati standarde bezbjednosti hrane, kao i tržišne standarde u skladu sa propisima kojima su ove oblasti uređene. Sredstva za finansiranje programa obezbjeđena su Agrobudžetom za 2019.

Program za dodjelu podrške operativnim programima organizacija proizvođača u sektoru voća i povrća, objavljen je 28. XII 2018. Ovim Programom utvrđuju se korisnici

podrške, poljoprivredni proizvodi na koje se podrška odnosi, period na koji se podrška realizuje, iznos finansijskih sredstava za finansiranje programa, način vršenja kontrole utroška finansijskih sredstava i sprovođenja programa. U ovaj program prenijete su odredbe Uredbe 1308/2013; Delegirane uredbe Komisije 2017/891; Uredbe Komisije 2017/892; Delegirane Uredbe Komisije 2018/1145 i Uredbe Komisije 2018/1146. Program je objavljen na sajtu Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja 28. XII 2018. www.minpolj.gov.me.

Agrobudžetom za 2019. u okviru Mjera tržišno-cjenovne politike, predviđeno je sprovođenje CMO mjera u sektoru vina i to konverzija vinograda i promocija vina. Namjera je da se od ove godine počne sa implementacijom EU like mjera, dok će se puna implementacija u skladu sa EU propisima uvesti nakon izrade Nacionalnog programa za vino.

Mjere u sektoru pčelarstva koje su predviđene da se podržavaju u skladu sa Regulativom 1308/2013 su: kontrola i suzbijanje varoze; kontrola kvaliteta meda; obnavljanje pčelinjeg fonda; racionalizacija troškova selećeg pčelarenja; tehnička pomoć pčelarima; primijenjena istraživanja u pčelarstvu; praćenje tržišta i poboljšanje kvaliteta proizvoda sa ciljem iskorišćavanja potencijala proizvoda na tržištu. Većina mjera koje se trenutno realizuju kroz Agrobudžet su kompatibilne mjerama koje su previđene Nacionalnim pčelarskim programom.

Implementacija ovih mjera će se postepeno harmonizovati sa pravnom tekovinom EU.

U cilju usklađivanja sa pravnom tekovinom EU urađene su brojne aktivnosti. Zakonom o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda stvoren je pravni osnov za donošenje Nacionalnog pčelarskog programa. U skladu sa Akcionim planom za usaglašavanje sa pravnom tekovinom EU, PP11 (u daljem tekstu Akcioni plan) u 2019. urađena je Studija o strukturi proizvodnje i stavljanju na tržište meda i drugih pčelinjih proizvoda koja je osnov za izradu Nacionalnog pčelarskog programa. Studija će omogućiti da se definišu mjere koje će biti podržane kroz Nacionalni pčelarski program, budžetska sredstva, kao i vremenski okvir za sprovođenje mjera.

U cilju pune implementacije navedenih mjera, početkom 2020. planirana je Tajeks misija za izradu Nacionalnog pčelarskog programa, koji je planiran da se uradi krajem 2020.

Mjere podrške u sektoru maslinovog ulja definisane su Agrobudžetom kroz nacionalne mjere ruralnog razvoja i osim na sadnju i revitalizaciju, usmjerene su ka modernizaciji proizvodnje, odnosno nabavci mehanizacije i opreme, koja bi olakšala i standardizovala proizvodnju maslinarima.

Zakonom o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda, odredbe vezane za organizacije proizvođača, udruženja proizvođačkih organizacija i međusektorske organizacije, preuzete su u potpunosti.

U decembru 2018. donešen je pravilnik kojim su propisana pravila za proizvođačke organizacije. Radi se o horizontalnom propisu koji je propisao pravila za osnivanje

organizacije proizvođača za sve sektore, a odredbe koje su specifične za određene sektore dodatno su regulisane u okviru istog akta. Pravilnik je djelimično usklađen sa EU regulativama i istim su prenošene odredbe Regulative br. 1308/2013; Implementacione Regulative Komisije br. 543/2011 i implementacionih regulativa Komisije 2017/891 i 2017/892. Agrobudžetom za 2019. predviđena je i podrška za osnivanje organizacija proizvođača. Do sada nemamo osnovanu ni jednu organizaciju proizvođača, po uzoru na EU i u skladu sa pravilima iz Regulative 1308/2013.

U skladu sa obavezama iz Akcionog plana u julu 2018. donijete su Preporuke o uređenju ugovornih odnosa u sektoru mlijeka i mliječnih proizvoda. Preporuka je donešena u skladu sa odredbama Regulative br. 1308/2013 i preuzete su odredbe koje se odnose na ugovorne odnose u sektoru mlijeka i mliječnih proizvoda (odjeljak 3, mlijeko i mliječni proizvodi).

Uspostavljanje sistema za praćenje klasifikatora i kontrolu klanica planirano je do kraja 2022. U skladu sa Akcionim planom 2018. donijet je Pravilnik o načinu i skali klasifikacije goveđeg, svinjskog i ovčjeg mesa („Sl. list CG“, broj 2/18). U ovaj Pravilnik prenijete su odredbe Regulative br. 1249/2008. Pravilnikom je predviđena odložena primjena, kako bi se subjekti u poslovanju sa mesom pripremili za primjenu novih standarda, a eventualna ulaganja obezbijedila kroz IPARD II program.

Zakonom o uređenju tržišta propisane su odredbe koje se odnose na način administriranja kvota i izdavanje dozvola (trgovinski mehanizmi). Takođe propisana je i mogućnost podnošenja garancija. Ovo se odnosi samo na preferencijalne kvote koje se primjenjuju u okviru sporazuma o slobodnoj trgovini. Donešen je i podzakonski akt kojim su propisani detaljniji uslovi oko načina administriranja kvota, odnosno Pravilnik o postupku i uslovima za raspodjelu preferencijalnih carinskih kvota za uvoz poljoprivrednih proizvoda („Sl. list CG“ broj 2/19).

Zbog članstva u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (STO) i obaveza koje je Crna Gora preuzela, nije bilo moguće u potpunosti preuzeti EU regulative koje se odnose na ovu oblast. U 2019. vršiće se raspodjela preferencijalnih kvota po sistemu reciprociteta za 2020. za sve preferencijalne kvote iznad 100 tona, propisane važećom sporazumima o slobodnoj trgovini.

Izmjenama i dopunama Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju („Sl. List CG“, broj 30/17), kao i Zakonom o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda stvoren je pravni osnov za potpuno usklađivanje dijela koji se odnosi na izvještavanje. Naime, propisan je način praćenja i dostavljanja cijena, kao i obveznici. Zakonom je propisano da će se vršiti praćenje veleprodajnih cijena i propisana je obaveza dostavljanja od strane privrednih subjekata za koje su kriterijumi detaljnije propisani podzakonskim aktom. Zakonom o uređenju tržišta predviđeno je da će se ovaj sistem zvati ISAMM, te da će se putem istog vršiti sva izvještavanja prema Evropskoj komisiji koja su obavezna za države članice. Tokom 2018. donešen je i podzakonski akt kojim su detaljnije propisana pravila vezana

za izvještavanje o cijenama i koji je djelimično usklađivan sa EU regulativama - Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja agrarnog marketinškog sistema („Sl. list CG“, broj 02/19).

U cilju donošenja odluke o softveru i opsegu izvještavaljnja obavljene su dvije studijske posjete, Mađarskoj i Hrvatskoj.

Pravila za pojedine sektore – Tržišni standardi

U sektoru voća i povrća donešeni su propisi kojima se definišu tržišni standardi za svježe voće i povrće, kao i za određenje prerađevine od voća i povrća.

U 2015. usvojeni su propisi kojima se definišu uslovi za stavljanje na tržište određenih proizvoda od voća i povrća. Pravilnik o minimalnom kvalitetu voćnih džemova, želea, marmelada, pekmeza i zaslađenog kesten pirea („Sl. list CG“, broj 68/15) je objavljen 8. XII 2015, sa primjenom od 1. I 2017. Ovim pravilnikom propisani su minimalni kvalitet, uslovi za stavljanje na tržište, sastojci, sadržaj i označavanje voćnih džemova, želea, marmelada, pekmeza i zaslađenog kesten pirea. Ovaj propis je usklađen sa Direktivom 2001/113/EZ i odredbom člana 1 Direktive Savjeta 2001/111/EZ.

Pravilnik o minimalnom kvalitetu voćnih sokova („Sl. list CG“, broj 68/15) je objavljen 8. XII 2015, sa primjenom od 1. I 2017. Usklađen je sa Direktivom 2001/112/EZ i odredbama člana 1 Direktive 2001/111/EZ. Ovim pravilnikom su propisani minimalni kvalitet, uslovi za stavljanje na tržište, sastojci, sadržaj i označavanje voćnih sokova, koncentrisanih voćnih sokova, voćnih sokova od koncentrisanog voćnog soka, voćnih sokova ekstrahovanih vodom, voćnih sokova u prahu i voćnih nektara.

Opšti i posebni standardi za stavljanje na tržište voća i povrća, način vođenja registra trgovaca voćem i povrćem, način vršenja kontrole usaglašenosti voća i povrća sa standardima i način procjene rizika propisani su Pravilnikom o opštim i posebnim standardima za stavljanje na tržište voća i povrća („Sl. list CG“, broj 45/18) koji je objavljen je 6. VII 2018. U ovaj pravilnik prenijete su odredbe Regulative 543/2011 i Regulative 1333/2011. Kontrolu i sprovođenje vodiće Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove i inspektori za hranu. Registar trgovaca vodiće Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove. Softver za uspostavljanje Registra biće finansiran putem IPA 2018.

Standardi za stavljanje vina na tržište, uređeni su Zakonom o vinu od 1. VII 2016. („Sl. list CG“, broj 41/16). Ovaj zakon je usklađen s Regulativom 1308/2013. U potpunosti su usvojene evropske kategorije i definicije proizvoda od grožđa i vina, definisana je tržišna godina za sektor vina, sadržaj i načinom vođenja vinogradarskog registra i evidencija u vinskom sektoru (evidencije ulaza i izlaza grožđa i proizvoda od grožđa, obavezne izjave), enološki postupci i metode analize, odredbe o označavanju i predstavljanju vina. Ovim zakonom uveden je PDO/PGI sistem označavanja vina, koji je u potpunosti kompatibilan sa geografskim označavanjem vina u EU. Uspostavljen je *Wine Register*, ali se vodi u excel formatu i u papirnoj formi. U cilju implementacije Zakona o vinu, u dijelu koji se tiče

stavljanja na tržište donešen je niz podzakonskih akata kojima je ova oblast detaljnije propisana.

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja vinogradarskog registra („Sl. list CG“, broj 63/16) usklađen je sa Regulativom 436/2009. Osim sadržaja vinogradarskog registra, ovaj pravilnik detaljnije propisuje sadržaj i način vođenja evidencije ulaza i izlaza grožđa i proizvoda od grožđa, zatim sadržaj obaveznih izjava (o berbi, prodaji, proizvodnji i zalihama proizvoda), te obezbjeđuje efikasniju kontrolu u sektoru vina – kontrolu porijekla grožđa i kontrolu prinosa po hektaru.

Pravilnik o enološkim postupcima za proizvodnju vina i drugih proizvoda od grožđa („Sl. list CG“, broj 10/17) usklađen je sa Regulativom 606/2009 i propisuje dozvoljene enološke postupke i sredstva za proizvodnju i čuvanje proizvoda od grožđa, način i ograničenje njihove primjene. Budući da je za svako vinogradarsko geografsko proizvodno područje određena pripadnost jednoj od vinogradarskih zona (C II, C III, B), to direktno opredjeljuje definisanje dozvoljenih enoloških postupaka i ograničenja u proizvodnji vina za svako proizvodno područje.

Odluka o utvrđivanju vinogradarskog područja objavljena je u skladu sa Elaboratom o rejonizaciji („Sl. list CG“, broj 65/17), kojim su definisana homogena vinogradarska proizvodna područja.

Pravilnik o kvalitetu, označavanju, pakovanju i predstavljanju vina i drugih proizvoda od grožđa („Sl. list CG“, broj 92/17) usklađivan je sa Regulativom 607/2009. Ovaj pravilnik propisuje kvalitet proizvoda od grožđa, bliži sadržaj izvještaja o fizičko-hemijskim svojstvima vina, ocjenu kvaliteta, bliži način označavanja, pakovanja i predstavljanja vina i drugih proizvoda od grožđa sa detaljno navedenim obaveznim i fakultativnim podacima na etiketi.

Za sada imamo jednu laboratoriju (JUCETI), koja je akreditovana po standardu ISO 17025 za hemijsku analizu vina.

Zakonom o maslinarstvu i maslinovom ulju („Sl. list CG“, br. 45/14 i 39/16) uređuje se prerada i stavljanje u promet plodova maslina i maslinovog ulja.

Zakonom su preuzete pojedine odredbe Regulative 2568/1991 i Regulative 1308/2013. Podzakonskim aktima donijetim na osnovu Zakona bliže su uređena pitanja deklarisanja i označavanja, standarda za stavljanje na tržište maslinovog ulja, vođenje registra maslinara i registra proizvođača maslinovog ulja.

Pravilnikom o načinu deklarisanja i označavanja maslinovog ulja („Sl. list CG“, broj 14/15) uređeno je deklarisanje i označavanje maslinovog ulja u skladu sa Regulativom 1308/2013.

Pravilnikom o sadržini zahtjeva i načinu vođenja Registra maslinara i proizvođača maslinovog ulja („Sl. list CG“, broj 10/15) uređeno je vođenje registra maslinara, registar proizvođača maslinovog ulja i evidencija o berbi ploda masline, porijeklu, količini nabavljenog ploda masline i količini proizvedenog maslinovog ulja.

Pravilnikom o karakteristikama i kvalitetu, načinu uzorkovanja i metodama analize maslinovog ulja („Sl. list CG“, broj 63/19) propisuju se bliže karakteristike kategorija maslinovog ulja, način uzorkovanja, metode analize i kvalitet maslinovog ulja, bliži uslovi u pogledu kadra i opreme za laboratorije, akreditacija laboratorije i panela. U ovaj pravilnik prenijete su odredbe Regulative 2568/91 i Regulative 1308/13.

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je ovlastilo Laboratoriju Centra za subtropske kulture iz Bara (jedinica Biotehničkog fakulteta) za hemijsku analizu ulja. Oformljen je i počeo sa radom Panel tim sa senzorsku ocjenu djevičanskog maslinovog ulja.

Skupština je donijela 27. IV. 2017. Zakon o potvrđivanju Međunarodnog sporazuma o maslinovom ulju i stonim maslinama iz 2015. („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, broj 4/17). Time je Crna Gora nastavila da bude članica IOC i da sprovodi standarde propisane ovim sporazumom, koji su usvojeni i u EU.

Uspostavljanje okvira i procedura za obilježavanje goveđeg mesa planirano je do kraja 2022. U skladu sa Akcionim planom 2018. donijet je Pravilnik o načinu označavanja goveđeg mesa prodajnom oznakom („Sl. list CG“, broj 43/18). U ovaj Pravilnik prenijete su odredbe Regulative 1308/2013 u dijelu koji se odnosi na stavljanja na tržište mesa od goveda starosti 12 mjeseci ili manje.

Pravilnikom o kvalitetu i drugim zahtjevima za mlijeko, mliječne proizvode, kompozitne mliječne proizvode i starter kulture („Sl. list SRJ“, broj 26/02) propisuje se kvalitet i drugi zahtjevi za mlijeko i mliječne proizvode, kompozitne mliječne proizvode i starter kulture koje oni moraju ispuniti kako u proizvodnji, tako i u prometu. Definicije, oznake i prodajne oznake za mlijeko i mliječne proizvode propisane ovim pravilnikom nijesu u skladu sa definicijama koje su propisane članom 78 Regulative 1308/2013. Ovim pravilnikom je definisano i date su karakteristike za znatno veći broj proizvoda nego što je to urađeno Regulativom.

U skladu sa Akcionim planom 2018. donijet je Pravilnik o standardima za stavljanje na tržište živinskog mesa („Sl. list CG“, broj 44/18). U ovaj Pravilnik prenijete su Regulative 543/2008 kojom se utvrđuju tržišni standardi za meso živine. U novembru 2019. donijet je Pravilnik o izmjeni Pravilnika o standardima za stavljanje na tržište živinskog mesa kojim se primjena odlaže za 2022.

Uspostavljanje sistema za klasifikaciju jaja planirano je do kraja 2022. U skladu sa Akcionim planom 2018. donijet je Pravilnik o opštim i posebnim standardima za stavljanje jaja na tržište („Sl. list CG“, broj 18/18). U ovaj Pravilnik prenijete su odredbe Regulative 589/2008. Kako se radi o složenom procesu klasifikacije i neophodne opreme za sprovođenje iste, primjena odredbi ovog pravilnika je odložena sa ciljem pripreme proizvođača konzumnih jaja i davanjem mogućnosti za nabavku neophodne opreme kroz IPARD II program.

Uspostavljanje ovih sistema i njihova puna primjena planirana je poslije 2022, jer je za potpunu primjenu ovih pravilnika potrebno unaprijediti kako administrativne kapacitete (Tajeks i dr), tako i kapacitete privrednih subjekata (IPARD). Do kraja 2022. planirano je imenovanje ovlaštene laboratorije za kontrolu kvaliteta.

U skladu sa obavezama iz Akcionog plana 2018. donijet je Pravilnik o načinu označavanja, prodajnoj oznaci i uslovima za stavljanje na tržište mlijeka i mliječnih proizvoda („Sl. list CG“, broj 68/18). U ovaj Pravilnik prenijete su odredbe Regulative 1308/2013 i njime su preuzete odredbe vezane za član 78 i Prilog VII, Dio III i Dio IV pomenute regulative. Planirano je da primjena ovog pravilnika počne 2022.

U sektoru pčelarstva 2014. donešen je Pravilnik o minimalnom kvalitetu meda i drugih pčelinjih proizvoda („Sl. list CG“, broj 27/14). U njega su prenijete odredbe iz Direktive 2001/110/EC u dijelu: definicije meda, osnovnih vrsta meda prema porijeklu, sastavu meda, načinu proizvodnje, kriterijumima sastava, porijekla i ispitivanja.

U 2019. usvojen je Odgajivačko selekcijski program pčelinjih matica (*Apis Mellifera Carnica*) 2019-2024.

Ruralni razvoj

Politika ruralnog razvoja definisana je Strategijom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja koja je usvojena 2015. za period do 2020. Strategija definiše agrarnu politiku u kontekstu politike pristupanja EU. Glavni cilj crnogorske poljoprivredne politike je podizanje konkurentnosti proizvodnje, povećanje produktivnosti, povećanje obradivih površina i uvođenje EU standarda bezbjednosti hrane u primarnom i prerađivačkom sektoru. Dostizanje ovih ciljeva postiže se sprovođenjem mjera ruralnog razvoja koje se finansiraju kroz IPARD i mjere nacionalnog budžeta.

Završena je implementacija javnih poziva kroz IPARD like 1 i IPARD like 2 projekte.

Kroz IPARD like 1 projekat, koji je imao za cilj unaprjeđenje primarne poljoprivredne proizvodnje, podržano je 347 projekata u iznosu investicija od 10,3 miliona eura (s PDV-om), odnosno 8,7 miliona eura (bez PDV-a) i isplaćenom podrškom u iznosu od 5,06 miliona eura.

IPARD like 2 projekat imao je za cilj unaprjeđenje prerađivačkog sektora i kroz isti realizovano je 77 projekata u iznosu investicija od 9,4 miliona eura (s PDV-om), odnosno 7,8 miliona eura (bez PDV-a) i isplaćenom podrškom u iznosu od 3,9 miliona EUR.

Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja u okviru IPARD II 2014-2020 (IPARD program) Vlada je usvojila 10. IX 2015. Nakon toga, Vlada je dva puta usvajala izmjene IPARD II programa: u decembru 2017. i junu 2019.

Nakon zvaničnog zahtjeva za povjeravanje zadataka sprovođenja budžeta koji je Crna Gora uputila Evropskoj komisiji 14. VIII 2015. za dvije mjere ruralnog razvoja, mjeru 1 „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“ i mjeru 3 „Investicije u fizički kapital vezano za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda“, organizovane

su dvije revizorske misije: 25-29. I 2016. i 28-30. VI 2016. Nalazi su pokazali da zaposleni imaju dobro znanje o procedurama za implementaciju mjera ruralnog razvoja.

Kad je u pitanju akreditacija ostalih mjera IPARD II programa, prije svega mjere 7 „Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja“, Crna Gora je, nakon usvajanja izmjena IPARD II programa u junu 2019, 20. IX 2019. zvanično dostavila zahtjev Evropskoj komisiji za dobijanje povjeravanja zadataka izvršenja budžeta za ovu mjeru, čija se implementacija nakon dobijanja potvrde od strane EK-a očekuje od 2020.

Do sada IPARD II program je doživio dvije izmjene koje su se odnosile na pojašnjenja kriterijuma u mjerama i tehničke ispravke u samom programu. Do sada su raspisana tri Javna poziva, i to:

- Prvi Javni poziv za dodjelu sredstava finansijske podrške za Mjeru 1 „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“ kroz IPARD program, bio je otvoren za podnošenje aplikacija u periodu od 1. III do 15. V 2018; Direktor za plaćanja je do 1. XI 2019. potpisao ugovore o dodjeli sredstava bespovratne podrške sa 245 korisnika kroz Mjeru 1 IPARD II programa, čije ukupne vrijednosti investicija iznose 17,3 miliona eura s PDV-om (14,3 miliona eura bez PDV-a), a potencijalna podrška je 9,5 miliona eura.
- Prvi Javni poziv za dodjelu sredstava finansijske podrške za Mjeru 3 „Investicije u fizički kapital za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda“ kroz IPARD Program bio je otvoren za podnošenje aplikacija u periodu od 16. V do 16. VII 2018. i primljeno je ukupno 45 zahtjeva za dodjelu podrške. Tokom 2019. završen je proces ugovaranja kroz Mjeru 3 IPARD II programa, potpisano je 20 ugovora o dodjeli bespovratne podrške, od čega je trenutno aktivno 19 – jedan korisnik je odustao od realizacije investicije. Ukupna vrijednost aktivnih investicija iznosi 11,8 miliona eura s PDV-om (9,7 miliona eura bez PDV-a), a potencijalna podrška je 4,9 miliona eura.
- Drugi Javni poziv za dodjelu sredstava finansijske podrške za Mjeru 3 „Investicije u fizički kapital za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda“ kroz IPARD program, raspisan je 4. IX 2019. i još uvijek je u toku (do 20. XII 2019.) U toku je podnošenje zahtjeva za podršku.

Realizacija investicija kroz pomenute mjere IPARD II programa je u toku.

Četiri korisnika su isplaćena kroz Mjeru 1, ukupne vrijednosti investicije od 0,55 miliona eura (s PDV-om), 0,48 miliona eura (bez PDV-a), dok je isplaćena podrška u iznosu od 0,33 miliona eura.

Jedan korisnik je plaćen kroz Mjeru 3, ukupne vrijednosti investicije od 0,08 miliona eura (s PDV-om), 0,07 miliona eura (bez PDV-a), dok je isplaćena podrška u iznosu od 0,03 miliona eura.

Do kraja 2019. očekuje se isplata preostalih pristiglih zahtjeva za isplatu.

Agrobudžetom su predviđene mjere koje za cilj imaju održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštitu životne sredine.

Podrškom za održivo korišćenje planinskih pašnjaka, subvencionišu se stočari koji minimum tri mjeseca godišnje borave sa stokom (svojom i uzetom na mljekarinu) na nekom od crnogorskih katuna. Podršku od 10 eura po uslovnom grlu, ostvaruju oni stočari koji izdižu sa 5 i više uslovnih grla.

Mjera Očuvanje autohtonih genetičkih resursa u poljoprivredi ima za cilj očuvanja biodiverziteta u stočarstvu i biljnoj proizvodnji. Poljoprivredni proizvođači koji uzgajaju autohtone vrte i sorte ostvaruju podršku po grlu stoke, odnosno po površini posijanih/posadenih biljnih kultura.

U cilju smanjenja negativnih uticaja stočarske proizvodnje, kroz mjeru Podrške upravljanju stajskim đubrivom poljoprivrednim proizvođačima daje mogućnost da investiraju u objekte za skladištenje čvrstog i tečnog stajnjaka uz podršku od 60%, odnosno 70% za mlade poljoprivrednike (mlađe od 40 godina u trenutku podnošenja zahtjeva za podršku).

Organska proizvodnja

Organska proizvodnja u Crnoj Gori je regulisana Zakonom o organskoj proizvodnji („Sl. list CG“, broj 56/13). Zakon je usklađen sa Regulativom 834/2007 od 28. VI 2007. o organskoj proizvodnji i označavanju organskih proizvoda, koja se u potpunosti sprovodi, izuzev odredbi člana koji se odnose na uvoz iz trećih zemalja i upotrebu EU loga, s obzirom da navedene odredbe nije moguće primjeniti do ulaska u EU.

Pravilnik o bližim pravilima i uslovima za biljnu i stočarsku organsku proizvodnju („Sl. list CG“, broj 53/14) bliže propisuje pravila i uslove za organsku biljnu i stočarsku proizvodnju, uslove za upotrebu dozvoljenih proizvoda i supstanci, način njihove upotrebe, doziranje i rok u kojem se mogu upotrebljavati i dužina trajanja prelaznog perioda (konverzija). U ovaj pravilnik su prenešene odredbe Regulative 889/2008, koja propisuje detaljna pravila o organskoj proizvodnji, označavanju i kontroli.

Pravilnikom o bližem sadržaju, načinu upisa i vođenja registra subjekata u organskoj proizvodnji („Sl. list CG“, broj 26/15) definisana su pravila na koji način se mogu registrovati subjekti koji se bave organskom proizvodnjom, dok se Pravilnikom o načinu i metodologiji vršenja stručne kontrole u organskoj proizvodnji („Sl. list CG“, broj 78/15) propisuju pravila kojih se kontrolna tijela moraju pridržavati, kao i subjekti kontrole. Ovaj pravilnik je usklađen sa odredbama Regulative 889/2008.

Pravilnik o sadržaju i veličini znaka organske proizvodnje („Sl. list CG“, broj 60/16) propisuje sadržaj, veličinu i oblik znaka organske proizvodnje i način označavanja organske hrane i proizvoda iz prelaznog perioda. Pravilnik o bližim uslovima i pravilima za preradu, pakovanje, prevoz i skladištenje organskih proizvoda („Sl. list CG“, broj 83/16) objavljen je 31. XII 2016, a propisuje bliža pravila za subjekte koji se bave preradom, pakovanjem, prevozom i skladištenjem organskih proizvoda. Oba pravilnika su usklađena sa odredbama Regulative 889/2008.

Pravilnik o bližim pravilima i uslovima organske proizvodnje za životinje akvakulture i morske alge („Sl. list CG“, broj 84/17) objavljen je 15. XII 2017. Donošenjem ovog pravilnika u potpunosti su preuzete odredbe Regulative 889/2008.

Kontrolni sistem je uspostavljen ovlašćenjem i akreditacijom kontrolnog tijela. „Monteorganica“ je pravno lice za vršenje kontrole i izdavanje sertifikata u organskoj proizvodnji, osnovano krajem 2005, a ovlašćeno od Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja. „Monteorganica“ je akreditovana od strane Akreditacionog tijela Crne Gore za vršenje kontrole i sertifikacije u organskoj poljoprivredi prema zahtjevima standarda MEST EN ISO/IEC 17065:2013. Dvije laboratorije koje obavljaju potrebene analize u organskoj proizvodnji, akreditovane su po standardu MEST EN ISO/IEC 17025. Nadzor nad kontrolnim tijelom sprovodi Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, a u dijelu akreditacije Akreditaciono tijelo Crne Gore.

Ministarstvo kroz mjere agrarne politike opredjeljuje sredstava za razvoj i unapređenje organske proizvodnje. Riječ je o plaćanjima po hektaru u biljnoj proizvodnji i po uslovnom grlu/košnici u stočarskoj proizvodnji. Posljednje tri godine podrška se realizuje kroz Javni poziv za podršku organskoj proizvodnji, preko Direktorata za plaćanje (buduća Agencija za plaćanje) u okviru LPIS pilot projekta u skladu sa evropskim pravilima sistema administracije i kontrole (IACS).

Ministarstvo vodi Registar subjekata u organskoj proizvodnji i dobija podatke od strane kontrolnog tijela i sertifikacionog tijela, koji se odnose na organski sertifikovane površine i površine u prelaznom periodu i predstavlja administrativni izvor za podatke o organskoj proizvodnji. Ovi podaci se godišnje šalju Upravi za statistiku CG (Monstatu), koji dalje podatke šalje Eurostatu.

Politika kvaliteta

U Crnoj Gori oblast Politike kvaliteta regulisana je Zakonom o šemama kvaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda („Sl. list CG“, broj 22/17), koji je u potpunosti usklađen sa Regulativom 1151/2012 i Delegiranom Regulativom 665/2014. Shodno Zakonu, šeme kvaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda su: oznaka porijekla; geografska oznaka; oznaka garantovano tradicionalnih specijaliteta; oznaka „viši kvalitet“; oznaka „planinski proizvod“ i oznaka „sa moje farme“. Zakonom je uređen postupak registracije geografskih oznaka, oznaka porijekla, garantovano tradicionalnih specijaliteta, uslovi za registraciju, postupanje po zahtjevu za registraciju, prigovori na zahtjev za registraciju, specifikacija proizvoda, izmjena specifikacije, zaštita oznaka, vođenje registara, ocjenjivanja usaglašenosti sa specifikacijom i inspekcijski nadzor.

Pored Zakona, na snazi su pravilnici: Pravilnik o oznakama garantovano tradicionalnog specijaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda („Sl. list CG“, broj 22/14), koji je usaglašen sa Regulativom 1216/2007 i Pravilnik o načinu registrovanja oznake porijekla i geografske oznake poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda („Sl. list CG“, broj 27/14), koji je usaglašen sa Regulativom 1898/2006 i Regulativom komisije 668/2014.

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je nadležni organ za sprovođenje postupka registracije geografskih oznaka, oznaka porijekla i garantovano tradicionalnih specijaliteta. Zahtjev za registraciju podnosi se Ministarstvu, a ispunjenost uslova za registraciju utvrđuje komisija za sprovođenje postupka, koju obrazuje Ministarstvo. Nakon sprovedenog postupka (provjera urednosti zahtjeva, objavljivanje zahtjeva u Službenom listu radi davanja prigovora, postupanja po prigovoru), Komisija predlaže Ministarstvu prihvatanje ili odbijanje zahtjeva za registraciju, odnosno dalje postupanje po zahtjevu za registraciju, o čemu Ministarstvo donosi rješenje. Registrovane oznake upisuju se u odgovarajuće registre koje vodi Ministarstvo. Takođe, Ministarstvo vodi i evidenciju korisnika registrovanih oznaka.

Ocjenjivanje usaglašenosti poljoprivrednih ili prehrambenih proizvoda sa specifikacijom vrši kontrolno tijelo koje je akreditovano u skladu sa standardom MEST EN ISO/IEC 17065 i koje ovlasti Ministarstvo. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je 7. XII 2018. ovlastilo „Monteorganicu“ d.o.o. za obavljanje poslove ocjenjivanja usaglašenosti poljoprivrednih ili prehrambenih proizvoda sa specifikacijom tih proizvoda.

Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o šemama kvaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda vrši Ministarstvo, preko poljoprivrednog inspektora i inspektora za hranu i Uprava za inspeksijske poslove preko tržišnog inspektora.

Do sada su registrovani sljedeći nazivi:

„Njeguški pršut“, kao geografska oznaka, registrovana 9. XI 2016; „Pljevaljski sir“, kao oznaka porijekla, registrovana 3. X 2017; „Crnogorska goveđa pršuta“ kao oznaka porijekla, registrovana 16. VII 2018; „Crnogorska stelja“ kao oznaka porijekla, registrovana 16. VII 2018; „Crnogorski pršut“, kao geografska oznaka, registrovana 28. XII 2018; „Durmitorski skorup“, kao oznaka porijekla, registrovana 25. III 2019; „Kolašinski lisnati sir“, kao oznaka porijekla, registrovana 6. V 2019;

Geografske oznake jakih alkoholnih pića propisane su Zakonom o jakim alkoholnim pićima („Sl. list CG“, broj 53/16), koji je usaglašen sa Regulativom 110/2008 o definiciji, opisu, prezentaciji, obilježavanju i zaštiti geografskih oznaka alkoholnog pića.

Zakonom o vinu („Sl. list CG“, broj 41/16) uređena su pravila o oznakama porijekla (PDO), geografskim oznakama (PGI) za vino, u skladu sa pravilima Evropske unije. Način vođenja registra zaštićenih oznaka porijekla i geografskih oznaka vina i drugih proizvoda od grožđa, bliži način podnošenja zahtjeva za zaštitu oznake porijekla i geografske oznake i provjeru usklađenosti sa Specifikacijom proizvoda, propisan je Pravilnikom o registraciji zaštićenih oznaka porijekla i geografskih oznaka vina i drugog proizvoda od grožđa („Sl. list CG“, broj 22/18) usklađivanog sa Regulativom 607/2009.

Odlukom o određivanju regiona za proizvodnju vina („Sl. list CG“, broj 65/17) određeni su regioni za proizvodnju vina koji predstavljaju jedinstveno geografsko područje sa približno istim agroekološkim uslovima, karakterističnim sortimentom vinove loze i tehnologijom proizvodnje, koji opredjeljuju karakteristike vina. Odluka je donijeta na osnovu Elaborata o rejonizaciji vinogradarskih geografskih proizvodnih područja Crne

Gore, kojim su definisana crnogorska vinogradarska područja (4 regiona i 11 subregiona) i njihova pripadnost određenim vinogradarskim zonama (CII, CIII, B). U skladu sa tim, propisani su enološki postupci i ograničenja u proizvodnji vina, koji su u potpunosti usaglašeni sa tržišnim standardima EU.

Do sada su u Crnoj Gori zaštićeni nazivi za dvije geografske oznake vina (PGI Region Crnogorski basen Skadarskog jezera i PGI Region Crnogorsko primorje) i pet naziva za oznake porijekla vina (PDO Nudo, PDO Podgorički subregion, PDO Crmnica, PDO Ulcinjski subregion, PDO Boka kotorska).

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (Direktorat za poljoprivredu, Direkcija za biljnu proizvodnju i inspekcijski nadzor) provjerava usklađenost proizvoda (Vina sa GI) sa Specifikacijom proizvoda Trgovačka marka (žig) u nadležnosti je Ministarstva ekonomije.

3.12. POGLAVLJE 12: BEZBJEDNOST HRANE, VETERINARSTVO I FITOSANITARNA POLITIKA

U Crnoj Gori nadležni organ za bezbjednost hrane, zdravlje životinja i fitosanitarnu politiku je Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (MPRR), Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (UBHVFP), a za GMO MPRR, ministarstvo nadležno za zdravlje i ministarstvo nadležno za životnu sredinu.

Službenu kontrolu hrane vrše inspektori za hranu, veterinarski i fitosanitarni inspektori; zdravlja, dorobit životinja, identifikaciju i registraciju životinja vrše veterinarski inspektori; zootehnike poljoprivredni inspektori; zdravlja bilja, sredstava za zaštitu bilja, sjeme i sadni materijal i zaštitu biljani sorti vrše fitosanitarni inspektori; šumskog sadnog materijala inspektori za šumarstvo, a GMO osim fitosanitarnih, veterinarskih i inspektora za hranu, vrše i inspektori nadležni za zdravlje i životinu sredinu.

U okviru UBHVFP uspostavljena su tri sektora (Sektor za bezbjednost hrane, Sektor za veterinu i Sektor za fitosanitarne poslove), a u okviru sektora su i odsjeci za inspekciju koja vrši službenu kontrolu u djelokrugu sektorskih zakona. Trenutno je zaposleno 76 službenika od čega je 48 inspektora. Pored zaposlenih u Upravi, u sistemu bezbjednosti hrane, veterine i fitosanitarne politike uključeni su i zaposleni u MPRR (direkcija za stočarstvo, odjeljenje za savjetodavne poslove u stočarstvu i poljoprivredna inspekcija), zaposleni u Upravi za inspekcijske poslove (šumarski inspektori). Sistematizovano je još 35 službeničkih/inspektorskih mjesta.

Crna Gora preduzima aktivnosti neophodne za akreditaciju laboratorija u skladu s pravnom tekovinom EU. Akreditacije će, prema realnim potrebama Crne Gore, biti završene najkasnije danom ulaska Crne Gore u EU ili će za određena ispitivanja Crna Gora sklopiti ugovore sa akreditovanim laboratorijima EU. Crna Gora još uvijek nije odredila nacionalne referentne laboratorije.

Laboratorijska ispitivanja hrane vrše: Institut za javno zdravlje, Centar za ekotoksikološka ispitivanja i Specijalistička Veterinarska Laboratorija (SVL). Institut za javno zdravlje (IJZ) je akreditovana laboratorija i akreditovala je 40 metoda. Specijalistička veterinarska laboratorija (SVL) je akreditovana laboratorija i akreditovala je metode za: *Salmonella*, *Listeria*, *Enterobacteria*, *Echerihia Colli*, *Staphylococcus*, *Streptococcus* i *Trichinella*. Centar za ekotoksikološka ispitivanja Crne Gore – CETI je akreditovana laboratorija i akreditovala je do sada 30 metoda. Laboratorijska ispitivanja hrane za životinje obavljaju SVL i CETI koje su akreditovane i koje imaju akreditovan određen broj metoda. Laboratorijska ispitivanja bolesti životinja vrši SVL koja je akreditovala metode za: bolest plavog jezika, brucelozu, enzootsku leukozu goveda, klasičnu kugu svinja i bjesnilo. Laboratorijska ispitivanja štetnih organizama vrši Fitosanitarna laboratorija (Biotehnički fakultet, Univerzitet Crne Gore) koja je ovlašćena i za ispitivanje biološke efikasnosti pesticida. Metode: propisane EU propisima EPPO metode ili sopstvene metode laboratorije.

Laboratorijska ispitivanja sjemena vrši laboratorija za sjeme (Biotehnički fakultet, Univerzitet Crne Gore).

Za ispitivanje se koriste metode propisane EU, nacionalnim zakonodavstvom ili sopstvene metode laboratorije.

Pravni okvir u oblasti veterinarske politike - zaštite zdravlja, kako domaćih, tako i uvoznih živih životinja i proizvoda životinjskog porijekla, sertifikaciji, kompjuterskim sistemima (TRACES), zaštitnim mjerama, graničnim kontrolnim mjestima (BCP), identifikaciju i registraciju životinja (goveda, ovaca, koza, svinja i kopitara) utvrđen je Zakonom o veterinarstvu („Sl. list CG“, br. 30/12, 48/15, 52/16 i 43/18), Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja („Sl. list CG“, br. 30/12, 47/15) i Zakon o identifikaciji i registraciji životinja („Sl. list CG“, br. 48/7, 73/10, 48/15).

Kontrolni sistem na unutrašnjem tržištu u skladu s Direktivom 90/425/EEC i Direktivom 89/662/EEC transponovan je u Zakon o veterini. Takođe, uspostavljeni su odgovarajući registri. Crna Gora je usvojila kontrolni sistem za uvoz iz trećih zemalja kroz okvirno zakonodavstvo usvojila odredbe za jasnu podjelu odgovornosti, naročito za kontrolne organe.

Sistem kontrole na spoljnim granicama EU, obezbijeđen je prenošenjem EU propisa. U pogledu implementacije, sprovode se stalne aktivnosti na jačanju sistema kontrole na granični inspeksijskim mjestima kojih je trenutno sedam. Crna Gora je kroz IPA-u tražila finansiranje 3 granična kontrolna mjesta (BCP): aerodroma, drumskog graničnog prelaza sa Bosnom i Hercegovinom i sa Albanijom.

Obuka graničnih inspektora je u toku za vršenje službenih kontrola u skladu sa Regulativom 2017/625 i primjenu zajedničkog ulaznog zdravstvenog dokumenta „*Common Health Entry Document*“ (CHED). Crna Gora koristi TRACES sistem. Crna Gora se obavezala da uspostavi internet konekcije za sve korisnike i nabavljena je potrebna oprema.

Pravni okvir u oblasti identifikacije i registracije životinja je Zakon o identifikaciji i registraciji životinja („Sl. list CG“, br. 48/7, 73/10 i 48/15), UBHVFP je nadležni organ za poslove vođenja Centralnog registra gazdinstava i elektronske baze podataka o gazdinstvima i životinjama. Registracija gazdinstava i identifikacije i registracije goveda se sprovodi od 2007, ovaca i koza od 2011. i svinja od 2015. Crna Gora ima sistem koji je usklađen sa zahtjevima EU i operativnu bazu podataka. Sistem je povezan sa laboratorijskim informacionim sistemom (SVL-LABIS) za praćenje bolesti u koji se unose podaci o izvršenim laboratorijskim ispitivanjima. Identifikacija i registracija gazdinstava i životinja sprovedena je uz IPA finansijsku pomoć. Zdravstveni status životinja utvrđuje se na nivou stada, gazdinstva, regije ili države u odnosu na određene bolesti (zdravstveni status goveda), čime će se stvoriti uslovi za trgovinu životinjama unutar EU nakon pristupanja. UBHVFP izrađuje krizne planove. Crna Gora je pristupila ADNS-u na dobrovoljnoj osnovi i vrši notifikaciju kroz ADNS sistem. Crna Gora je Zakonom o veterinarstvu definisala obavezu obavještanja EK o pojavi sumnje ili o potvrđenim slučajevima bolesti, u skladu s Pravilnikom o klasifikaciji zaraznih bolesti životinja, načinu prijavljivanja pojave odnosno sumnje i odjavljivanja zaraznih bolesti životinja („Sl. list CG“, broj 92/17).

Slinavka i šap

Direktiva 2003/85 transponovana je u Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje bolesti slinavka i šap („Sl. listu CG“, broj 38/15) Krizni plan je usvojen od strane Vlade i dostavljen je EK. Od 2006. Crna Gora ima OIE status zemlje slobodne od slinavke i šapa bez vakcinacije.

Klasična kuga svinja

Direktiva 2001/89 i Odluka 2002/106 transponovane su u Pravilnik o mjerama za sprječavanje, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje klasične kuge svinja („Sl. list CG“, br. 18/14 i 84/17). Akcioni plan za suzbijanje i iskorjenjivanje klasične kuge svinja kod domaćih i divljih svinja u Crnoj Gori nakon prestanka vakcinacije usvojen je 2015. Planirani datum prestanka vakcinacije je 1. I 2020.

Afrička kuga svinja

Direktiva 2002/60 i Odluka 2003/422 transponovane su u Pravilnik o mjerama za otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje afričke kuge svinja („Sl. list CG“, broj 57/17). Krizni plan za afričku kugu svinja donijeće se u 2020.

Afrička bolest konja

Direktiva 92/35 i Direktiva 2009/156 transponovane su u Pravilnik o mjerama za sprečavanje, otkrivanje i suzbijanje kuge konja („Sl. list CG“, broj 56/17). Krizni plan za afričku bolest konja donijeće se u toku 2021.

Avijarna influenza

Direktiva 2005/94 i Odluka 2006/437 transponovane su u Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje avijarne influence („Sl. list CG”, broj 70/15). Odluka 2007/598/EC transponovana je u Pravilnik o mjerama za sprečavanje širenja visoko patogene avijarne influence kod ptica u zoološkim vrtovima („Sl. list CG”, broj 84/17). Regulativa 616/2009 transponovana je u Pravilnik o uslovima za dobijanje, održavanje, suspenziju i oduzimanje zdravstvenog statusa živine i drugih ptica na avijarnu influencu („Sl. list CG”, broj 18/17). Odluka 2007/598 transponovana je u Pravilnik o mjerama za sprečavanje širenja visoko patogene avijarne influence kod ptica u zoološkim vrtovima („Sl. list CG”, broj 84/17). Plan upravljanja kriznim situacijama u slučaju pojave avijarne influence živine („Sl. list CG”, broj 70/16)

Atipična kuga živine

Direktiva 92/66, Direktiva 2009/158 i Odluka 2010/633 transponovane su u Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje zarazne bolesti atipična kuga živine (*Newcastle Disease*) („Sl. listu CG”, br. 36/15 i 39/18).

Plan upravljanja kriznim situacijama u slučaju pojave atipične kuge živine (*Newcastle disease*) („Sl. list CG”, broj 44/16). Regulativa 2016/429 će biti transponovana u IV kvartalu 2023.

Bolesti riba i školjki

Direktiva 2006/88, Odluka 2001/183, Odluke 2002/878, Regulativa 1251/2008, Odluka 2008/392, Odluka 2015/1554 transponovane su u Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje egzotičnih i neegzotičnih bolesti vodenih životinja i zdravstvenim uslovima za njihovo stavljanje u promet („Sl. list CG”, br. 34/15, 92/17, 71/18 i 85/18) i u Pravilnik o bližim uslovima za uvoz i tranzit životinja akvakulture i njihovih proizvoda („Sl. list CG”, br. 79/16 i 2/18).

Bolest plavog jezika

Direktiva 2000/75 i Regulativa 1266/2007 transponovane su u Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje zarazne bolesti plavog jezika („Sl. list CG”, broj 3/15).

Nakon oktobra 2014. ponovno izbijanje bolesti plavog jezika većeg obima zabilježeno je u 2016. U 2017. sprovedena je vakcinacija goveda i ovaca protiv bolesti plavog jezika, Serotip 4. Vakcinacija se sprovodi u kontinuitetu 2018. i 2019. Posljednji slučaj bolesti zabilježen je u maju 2017.

Transmisivna spongiformna encefalopatija

Regulativa 999/2001 transponovana je u Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje transmisivnih spongiformnih encefalopatija („Sl. list CG”, br. 54/15 i 2/19).

Zoonoze

Direktiva 2003/99 i Odluka 2013/652 transponovane su u Pravilnik o načinu praćenja zoonoza i uzročnika zoonoza („Sl. list CG”, br. 7/15 i 2/18).

Regulativa 2160/2003, Regulativa 200/2010, Regulativa 517/2011, Regulativa 1190/2012, Regulativa 200/2012, Regulativa 1177/2006 transponovane su u Pravilnik o načinu i mjerama kontrole salmonelle kod živine i drugih specifičnih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom („Sl. list CG”, br. 36/15 i 92/17).

Ostale bolesti

Direktiva 92/119 i Odluka 2000/428 transponovane su u Pravilnik o mjerama za sprječavanje, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje vezikularne bolesti svinja („Sl. list CG”, broj 34/17) i Pravilnik o mjerama za sprječavanje, otkrivanje i suzbijanje određenih bolesti životinja („Sl. list CG”, broj 33/17).

Vlasnik životinje koja je usmrćena ili zaklana, stvari i sirovine koje su oštećene ili uništene prilikom sprovođenja mjera za suzbijanje naročito opasnih zaraznih bolesti i za bolesti: bjesnilo kod domaćih životinja u uzgoju, antraks, bruceloza goveda, bruceloza ovaca i koza - melitokokoza, bruceloza svinja, Q groznica, trihinelozna domaćih svinja, BSE, tuberkuloza goveda, enzootska leukoza goveda, skrepi, infektivna anemija konja, američka kuga pčelinjeg legla, kao i za uginule životinje za koje je potvrđeno da su uginule od ovih bolesti, ima pravo na naknadu štete.

Nekomercijalno kretanje ljubimaca

Regulativa 2013/576 transponovana je u Pravilnik o uslovima za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca („Sl. list CG”, broj 42/16), Pravilnik o načinu identifikacije pasa i mačaka („Sl. list CG”, broj 60/18) i Pravilnik o načinu vođenja registra i izdavanju pasoša za kućne ljubimce („Sl. list CG”, br. 53/15 i 28/17).

Regulativa 1152/2011 transponovana je u Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave *Echinococcus multilocularis* kod pasa („Sl. list CG”, broj 22/16).

Zakon o veterinarstvu propisuje da kontrolu nekomercijalnog kretanja kućnih ljubimaca preko granice Crne Gore vrši organ državne uprave nadležan za poslove carine.

U kontinuitetu se organizuju obuke i treninzi za zaposlene. Veterinarsko-zdravstveni sertifikati za kućne ljubimce, izrađeni su u skladu sa Odlukom 577/13. Crna Gora će šest mjeseci prije pristupanja Evropskoj uniji izmijeniti izgled prve strane sertifikata.

Zabranjene supstance i kontrola rezidua

Zabranjene supstance

Zakonom o veterinarstvu i Zakonom o bezbjednosti hrane definisane su obaveze sprovođenja monitoringa rezidua u životinjama, proizvodima životinjskog porijekla i hrani za životinje, zabrana upotrebe određenih supstanci kod životinja i mjere sistematskog praćenja rezidua i kontaminenata. Program mjera sistematske kontrole rezidua u životinjama i hrani za životinje, radi zaštite zdravlja ljudi, se donosi do kraja

tekuće godine za narednu godinu. Godišnji izvještaj o rezultatima monitoringa objavljuje se do 31. III tekuće godine za prethodnu godinu i dostavlja EK. Program se sprovodi od 2007, a od 2009. Crna Gora se nalazi na listi zemalja sa odobrenim planovima praćenja rezidua za goveda, ovce, svinje, živinu, akvakulturu, jaja i med na osnovu aneksa Odluke Komisije od 16 marta 2011 o odbravanju planova koje su dostavile treće zemlje u skladu sa članovm 29 . Direktive Savjeta 96/23/EZ).

U Crnoj Gori se ne uzgajaju konji, kunići niti divljač (*farm game*) za ishranu ljudi.

Direktiva 1996/23 i Odluka 1997/747 transponovane su u Pravilnik o monitoringu rezidua u životinjama i proizvodima životinjskog porijekla („Sl. list CG”, broj 3/17); Odluka 1998/179 u Uputstvo o uzorkovanju za potrebe sprovođenja programa monitoringa rezidua koje je pripremila Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove; Odluka 2002/657 u Pravilnik o metodama kontrole rezidua u životinjama i proizvodima životinjskog porijekla („Sl. list CG”, broj 45/14); Uredba 37/2010 u Pravilnik o maksimalno dozvoljenim količinama rezidua farmakološki aktivnih supstanci veterinarskih lijekova u proizvodima životinjskog porijekla („Sl. list CG”, broj 75/18).

Kontrola rezidua

Crna Gora sprovodi plan koji je usklađen sa zahtjevima EU.

Dobrobit životinja

Zakon o zaštiti dobrobiti životinja („Sl. list CG”, br. 14/8 i 47/15) je pravni okvir kojim se uređuje oblast dobrobiti životinja u dijelu: držanja i uzgoja životinja, zaštite prilikom klanja i usmrćivanja, kao i zaštite tokom prevoza.

Životinje za proizvodnju

Od 2008. pravila su djelimično transponovana usvajanjem Zakona o zaštiti dobrobiti životinja, a dodatno uređena 2011. donošenjem Pravilnika o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju objekti i oprema za držanje i uzgoj životinja za proizvodnju („Sl. list CG”, br. 28/11 i 27/16).

Direktiva 1998/58 transponovana je u Pravilnik o uslovima za objekte i opremu za držanje i uzgoj životinja za proizvodnju („Sl. list CG”, broj 64/17); Direktiva 2010/63 u Pravilnik o načinu držanja životinja koje se koriste u eksperimentima („Sl. list CG”, broj 6/19); Direktiva 2008/120 u Pravilnik o uslovima za objekte za držanje i uzgoj svinja („Sl. list CG”, br. 64/17 i 38/18); Direktiva 2006/778 u Pravilnik o načinu sačinjavanja zapisnika tokom inspekcijskog nadzora nad životinjama za proizvodnju („Sl. list CG”, broj 78/17); Direktiva 1999/74 u Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju objekti i oprema za držanje i uzgoj koka nosilja („Sl. list CG”, broj 27/16); Direktiva 2007/43 u Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju objekti i oprema za držanje i uzgoj pilića za tov („Sl. list CG”, broj 72/16).

Životinje tokom transporta

Regulativa 1/2005, Regulativa 1255/97 i Regulativa 1040/2003 transponovane su u Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju prevoznik i prevozno sredstvo za prevoz životinja („Sl. list CG”, broj 49/18); Direktiva 2008/119 u Pravilnik o uslovima za objekte i opremu za držanje i uzgoj teladi („Sl. listu CG”, broj 11/17).

Životinje za klanje

Regulativa 1099/2009, Regulativa 1099/2009 i Regulativa 2018/723 transponovane su u Pravilnik o bližim uslovima za zaštitu životinja tokom klanja („Sl. list CG”, br. 54/15 i 21/19).

Zootehnika

Zakon o stočarstvu („Sl. list CG”, br. 72/10 i 48/15) uređuje oblast zootehnike i predstavlja pravni okvir za prenošenje propisa EU iz ove oblasti.

Regulativa 2016/1012 je planirana za transponovanje za IV kvartal 2023.

Nadležni organ je MPRR – Direkcija za stočarstvo. Zakonom uređuje način i uslovi gajenja domaćih životinja, sprovođenje odgajivačko-seleksijskog programa, očuvanje genetske varijabilnosti, promet priplodnih životinja, sjemena i drugog genetičkog materijala, prava i obaveze subjekata u stočarstvu i druga pitanja od značaja za stočarstvo. Ovaj zakon primjenjuje se na gajenje: goveda, bivola, ovaca, koza, konja, magaraca, svinja, živine, krznašica, kunića i pčela. Poslove u stočarstvu vrše: organ državne uprave nadležan za poslove poljoprivrede, Ministarstvo, odgajivači, organizacije odgajivača u stočarstvu naučnoistraživačke ustanove i druga pravna lica. U Crnoj Gori je 2000. formirana Služba za selekciju stoke, kao stručna služba, a od decembra 2017. su sastavni dio MPRR kao Odjeljenje za savjetodavne poslove u stočarstvu sa šest regionalnih centara: Bijelo Polje, Berane, Pljevlja, Nikšić, Bar i Podgorica.

Goveda, svinje, ovce/koze

Kopitari, kopitari za takmičenja i druge čistokrvne životinje

Odluka 1992/353, Odluka 1992/354, Odluka 96/78, Odluka 96/79 transponovane su u Pravilnik o načinu vođenja i sadržaju registra odgajivačkih organizacija i matične evidencije za kopitare („Sl. list CG, broj 43/18); Odluka 90/254, Odluka 89/504 i Odluka 89/501 u Pravilnik o načinu vođenja i sadržaju registra odgajivačkih organizacija („Sl. list CG”, broj 59/17); Odluka 84/419, Odluka 90/255, Direktiva 89/361, Odluka 89/505, Odluka 90/258, Odluka 89/502, Odluka 89/503 i Odluka broj 89/506 u Pravilnik o bližoj sadržini matične evidencije priplodnih životinja („Sl. list CG”, broj 59/17); Direktiva 87/328, Direktiva 1994/28, Odluka 90/257, Odluka 96/509 i Odluka 96/510 u Pravilnik o bližim uslovima u pogledu kvaliteta sjemena, jajnih ćelija i embriona za vještačko osjemenjavanje kvalitetnih priplodnih domaćih životinja („Sl. list CG”, broj 60/17); Odluka 2006/427, Odluka 90/257, Odluka 89/507, Direktiva 90/118 i Direktiva 90/119 u Pravilnik o načinu i metodama ispitivanja proizvodnih osobina kvalitetnih priplodnih

domaćih životinja („Sl. list CG”, broj 60/17); Direktiva 2009/157 u Pravilnik o načinu vođenja i sadržaju Registra odgajivača kvalitetnih priplodnih goveda („Sl. list CG”, broj 42/16) i Pravilnik o načinu vođenja i sadržaju odgajivačkog registra kvalitetnih priplodnih goveda („Sl. list CG”, broj 66/16).

Crna Gora namjerava da usvoji pravila za kopitare za takmičenja u skladu sa pravnom tekovinom EU. Međutim, broj životinja na koja se ova pravila odnose veoma je ograničen.

Stavljanje u promet hrane, hrane za životinje i proizvoda neživotinjskog porijekla Higijenska pravila, Specifična pravila za proizvode životinjskog porijekla; Pravila kontrole/Specifična pravila kontrole za proizvode životinjskog porijekla; Pravila za nusproizvode životinjskog porijekla

U cilju ispunjenja mjerila 3 za otvaranje pregovora u Poglavlju 12 donijela Nacionalni program za unaprijeđenje objekata za proizvode životinjskog porijekla i objekata za nusproizvode životinjskog porijekla (NPUO) u cilju ispunjenja Mjerila 3.

Postupak procjene usaglašenosti objekata sa EU standardima je sproveden krajem 2014. kao aktivnost za ispunjenje Mjerila 3 za otvaranje pregovora. Izvršena je procjena 172 objekata za hranu životinjskog porijekla i 6 objekata za nus proizvode životinjskog porijekla. Tom procjenom su samo tri objekta ocijenjena kao usaglašeni objekti.

Vlada je 12. VII 2017. donijela Nacionalni program za unaprijeđenje objekata za proizvode životinjskog porijekla i objekata za nusproizvode životinjskog porijekla (NPUO) koji obuhvata planove unapređenja objekata kategorije III sa vremenskim rokovima za otklanjanje neusaglašenosti, što je i sastavni dio završnog mjerila 1. Izvještaji o realizaciji dostavljaju se Vladi i EK. U skladu sa utvrđenom obavezom Uprava je pripremila je Izmjene i dopune Nacionalnog programa za unapređenje objekata za proizvode životinjskog porijekla i objekata za nusproizvode životinjskog porijekla (NPUO) koje su usvojene na Vladi 14. III 2019, a koje su se odnosile na rokove usaglašavanja objekata.

Nacionalni program usaglašavanja se odnosi na 74 neusaglašena objekta.

Finansiranje kontrola

Crna Gora ima uspostavljen sistem naknada. Zakon o bezbjednosti hrane i Zakon o veterinarstvu u koje je prenešena Regulativa 882/2004 daju osnov za propisivanje finansiranja kontrola: Odluka o visini naknade za izvršene preglede kopitara, papkara, živine, kunića i divljači prije i poslije klanja i svježeg mesa („Sl. list CG”, broj 70/18); Odluka o visini naknade za izvršene veterinarsko-sanitarne preglede u prometu preko granice Crne Gore koja je objavljena u („Sl. list RCG”, br. 50/5, 37/10); Posebna pravila za higijenu hrane za životinje; Regulativa 141/2007 transponovana je u Uredbu o dodacima hrani za životinje i premiksima koji se mogu stavljati na tržište („Sl. list CG”, br. 7/18, 46/18 i 44/19); Regulativa 183/2005 transponovana je u Uredbu o bližim zahtjevima za higijenu hrane za životinje („Sl. list CG”, broj 32/16).

Crna Gora ima dva objekta za proizvodnju hrane za životinje.

Pravila bezbjednosti hrane

Označavanje, prezentacija i reklamiranje hrane, uključujući i izjave u pogledu nutritivne vrijednosti i zdravstvenih tvrdnji, i nutritivno označavanje

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), čl. 54 i 55, propisuju opšte zahtjeve o informisanju potrošača o hrani, praksi poštenog informisanja, nutritivne i zdravstvene tvrdnje i oznake serije ili lota.

Regulativa 1169/2011 i Regulativa 78/2014 transponovane su u Uredbu o informisanju potrošača o hrane („Sl. list CG”, broj 22/18); Regulativa 1924/2006 u Uredbu o korišćenju zdravstvenih i nutritivnih tvrdnji prilikom označavanja, reklamiranja i prezentacije hrane („Sl. list CG”, broj 6/17); Direktiva 2011/91 u Pravilnik o oznakama serije ili lota hrane („Sl. list CG”, broj 58/16).

Dozvoljeni aditivi i kriterijumi čistoće

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15) u članu 58 određuje aditive u hrani.

Regulativa 1331/2008 i Regulativa 1333/2008 transponovane su u Uredbu o aditivima koji se mogu koristiti u hrani („Sl. list CG”, br. 19/16, 80/16, 39/18 i 62/19).

Crna Gora kao mala zemlja sa ograničenim ljudskim resursima, nije u stanju razviti punu sposobnost odobravanja aditiva i preuzela je Evropsku listu aditiva i uspostavila institucionalne kapacitete za efikasnu implementaciju.

Prehrambeni enzimi

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15) u članu 59. utvrđuje zahtjeve za prehrambene enzime.

Regulativa 1332/2008 i Direktiva 2015/2203 transponovane su u Uredbu o vrstama prehrambenih enzima i uslovima za njihovo korišćenje u hrani („Sl. list CG”, broj 81/17).

Crna Gora kao mala zemlja sa ograničenim ljudskim resursima, nije u stanju razviti punu sposobnost odobravanja enzima.

Crna Gora je preuzela Evropsku listu enzima i uspostavila institucionalne kapacitete za efikasnu implementaciju.

Ekstrakcioni rastvarači

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15) u članu 60 utvrđuje zahtjeve za ekstrakcione rastvarače.

Direktiva 2009/32 transponovana je u Uredbu o vrstama ekstrakcionih rastvarača koji se mogu koristiti za preradu sirovina i hrane („Sl. list CG”, broj 73/16).

Arome

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 61 utvrđuje zahtjeve za prehrambene enzime.

Regulativa 1334/2008, Regulativa 2065/2003, Regulativa 1321/2013 transponovane su u Uredbu o prehrambenim aromama koje se mogu koristiti u i na hrane („Sl. list CG”, br. 54/18 i 44/19).

Crna Gora kao mala zemlja sa ograničenim ljudskim resursima, nije u stanju razviti punu sposobnost odobravanja aroma. Crna Gora je preuzela Evropsku listu aroma u hrani i uspostavila institucionalne kapacitete za efikasniju implementaciju.

Materijali koji dolaze u kontakt sa hranom

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 62 utvrđuje zahtjeve za materijale, ambalažu i predmete koji dolaze u kontakt sa hranom ili hranom za životinje.

Regulativa 1935/2004 i Regulativa 2023/2006 transponovane su sa svim izmjenama i dopunama i aplikacionim tekstovima u Uredbu o predmetima i materijalima koji dolaze u kontakt sa hranom koji se mogu stavljati na tržište („Sl. list CG”, broj 80/16); Regulativa 10/2011, Regulativa 321/2011, Regulativa 1282/2011, Regulativa 1895/2005, Regulativa 1183/2012, Regulativa 202/2014, Regulativa 865/2014; Regulativa 174/2015, Regulativa 1416/2016, Regulativa 752/2017, Regulativa 79/2018, Regulativa 213/2018, Regulativa 831/2018, Regulativa 37/2019, Regulativa 988/2019, Regulativa 1338/2019 u Pravilnik o posebnim uslovima za plastične materijale i predmete koji dolaze u kontakt sa hranom („Sl. list CG”, broj 80/19).

Transpozicija ostalih aplikacionih tekstova za materijale i predmete koji dolaze u kontakt sa hranom je planirana do IV kvartala 2021.

Suplementi u ishrani

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 63 i 64, definiše generalne zahtjeve za suplemente u ishrani i dodavanje vitamina, minerala i drugih supstanci hrani.

Direktiva 2002/46 transponovana je sa svim izmjenama i dopunama i aplikacionim tekstovima u Uredbu o vrstama vitamina i minerala koji se mogu koristiti u proizvodnji suplemenata („Sl. list CG”, broj 80/16); Regulativa 1925/2006 sa svim izmjenama i dopunama i aplikacionim tekstovima u Uredbu o vitaminima, mineralima i drugim supstancama koje se mogu dodavati hrani („Sl. list CG”, broj 80/16).

Hrana za posebne prehrambene potrebe

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 65, definiše generalne zahtjeve za dijetetsku hranu koja se proizvodi ili priprema radi ispunjenja posebnih nutritivnih potreba koje se javljaju kao posljedica određenih fizičkih, fizioloških ili patoloških stanja i poremećaja kod ljudi, uključujući i hranu koja se koristi u ishrani djece i odojčadi.

Direktiva 2006/141, Direktiva 2006/125, Direktiva 1999/21, Direktiva 96/8 transponovane su u Uredbu o načinu i uslovima stavljanja na tržište hrane za posebne prehrambene potrebe („Sl. list CG”, broj 10/17); Regulativa 609/2013 u Uredbu o supstancama koje se mogu dodavati hrani za posebne prehrambene potrebe („Sl. list CG”,

br. 80/16 i 37/18); Regulatoriva 2016/127, Regulatoriva 2016/128 i Regulatoriva 2017/1798 biće transponovane do kraja 2021.

Brzo zamrznuta hrana

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 66, definiše generalne zahtjeve za brzo zamrznutu hranu.

Direktiva 92/2, Direktiva 89/108 i Regulatoriva 37/2005 transponovane su u Pravilnik o bližim uslovima za brzo smrzavanje hrane („Sl. list CG”, broj 17/18).

Kontaminenti

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15) član 67, definiše zahtjeve za kontaminente u skladu sa Regulatorivom 315/93.

Regulatoriva 1881/2006 transponovana je u Uredbu o maksimalno dozvoljenim količinama kontaminenata u hrani („Sl. list CG”, broj 48/16); Regulatoriva 333/2007 i Regulatoriva 2017/644 u Pravilnik o načinu uzimanja uzoraka hrane i metodama laboratorijskih ispitivanja kontaminenata u hrani („Sl. list CG”, br. 19/17 i 38/17); Preporuka 598/2003 u Uredbu o mjerama za smanjivanje i sprječavanje kontaminacije soka od jabuke patulinom („Sl. list CG”, broj 77/16); Regulatoriva 401/2006 u Pravilnik o metodama uzimanja uzoraka za kontrolu nivoa mikotoksina u hrani („Sl. list CG”, broj 67/16); Preporuka 2006/794 u Uredbu o načinu praćenja nivoa dioksina u hrani („Sl. list CG”, broj 73/16); Regulatoriva 1882/2006 u Pravilnik o bližem načinu i postupku uzimanja uzoraka za laboratorijsko ispitivanje zelene salate ili spanaća na nitrate („Sl. list CG”, broj 6/14).

Transpozicija ostalih aplikacionih tekstova za kontaminente je planirana do IV kvartala 2021.

Nova hrana

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 68, definiše zahtjeve za novu hranu.

Regulatoriva 2015/2283 i Regulatoriva 2017/2470 sa izmjenama i dopunama transponovane su u Uredbu o novoj hrani koja se može koristiti i stavljati na tržište („Sl. list CG”, br. 49/18 i 62/19).

Jonizujuće zračenje

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 69, definiše zahtjeve za hranu tretiranu jonizujućim zračenjem.

Direktiva 1999/2, Direktiva 1999/3/EZ, Lista 405/16, Odluka 2002/840, Regulatoriva 1882/2003, Odluka 2007/802, Regulatoriva 1137/2008, Odluka 2010/172 i Odluka 2012/277 transponovane su u Uredbu o tretiranju hrane jonizujućim zračenjem („Sl. list CG”, broj 73/18).

Mineralna voda

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 69, definiše zahtjeve za mineralne vode.

Direktiva 2009/54, Direktiva 2003/40 i Regulatorna 115/2010 transponovane su u Uredbu o zahtjevima za stavljanje na tržište prirodne mineralne i izvorske vode („Sl. list CG”, broj 48/19).

Posebna pravila za hranu za životinje

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), poglavlje VIII definiše generalne zahtjeve za hranu za životinje, obaveze subjekata u poslovanju hranom za životinje i osnov za usvajanje podzakonskih akata.

Stavljanje u promet i upotreba hrane za životinje

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 77 definiše generalne zahtjeve za stavljanje na tržište hrane za životinje.

Regulatorna 767/2009 transponovana je u Uredbu o bližim zahtjevima za stavljanje na tržište hrane za životinje („Sl. list CG”, broj 63/16); Direktiva 82/475 u Pravilnik o uslovima za hranu za životinje namijenjenu kućnim ljubimcima („Sl. list CG”, broj 13/17); Direktiva 2008/38 u Uredbu o zahtjevima za proizvodnju i stavljanje na tržište hrane za životinje za posebne nutritivne potrebe („Sl. list CG”, broj 28/17); Preporuka 2011/25 u Smjernice za razlikovanje hrane za životinje, aditiva u hrani, biocidnih proizvoda i veterinarsko-medicinskih proizvoda koje je objavila Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove pod br. 323-27/17-1; Regulatorna 68/2013 u Pravilnik o hranivima i krmnim smješama koje se stavljaju na tržište za ishranu životinja („Sl. list CG”, broj 91/17).

Aditivi za hranu za životinje

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 82 definiše generalne zahtjeve za aditive za hranu za životinje.

Regulatorna 1831/2003 transponovana je sa izmjenama i dopunama transponovana je u Uredbu o dodacima hrani za životinje i premiksima koji se mogu stavljati na tržište („Sl. list CG”, br. 7/18, 46/18 i 44/19).

Crna Gora kao mala zemlja sa ograničenim ljudskim resursima, nije u stanju razviti sistem odobravanja aditiva u hrani za životinje.

Crna Gora je preuzela Evropsku listu i uspostavila institucionalne kapacitete za efikasnu implementaciju evropskog sistema u vidu najprihvatljivije strukture za Crnu Goru, radi ostvarivanja ciljeva uspostavljenih u EU.

Nepoželjne supstance

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 83 definiše generalne zahtjeve za nepoželjne supstance.

Direktiva 2002/32 transponovana je u Uredbu o maksimalno dozvoljenim količinama nepoželjnih supstanci u hrani za životinje („Sl. list CG”, br. 31/17 i 40/18); Regulatorna 152/2009 u Pravilnik o metodama za uzimanje uzoraka i laboratorijska ispitivanja hrane za životinje („Sl. list CG”, br. 78/16 i 40/18).

Transpozicija ostalih aplikacionih tekstova za kontaminante je planirana do IV kvartala 2021.

Medicinirana hrana za životinje

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG”, broj 57/15), član 84 definiše generalne zahtjeve za mediciniranu hranu za životinje.

Direktiva 90/167 transponovana je u Uredbu o zahtjevima za proizvodnju i stavljanje u promet medicinirane hrane za životinje („Sl. list CG”, broj 51/17).

Fitosanitarna politika

Zdravlje bilja – štetni organizmi

Zakon o zdravstvenoj zaštiti bilja („Sl. list CG”, br. 28/06, 28/11 i 48/15) je pravni okvir za uspostavljanje sistema zdravstvene zaštite bilja harmonizovanog sa EU acquis. Ovim zakonom je usvojen evropski koncept zdravstvene zaštite bilja u Crnoj Gori u skladu sa Direktivom 2000/29.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti bilja je pravni osnov za usvajanje i implementaciju godišnjeg Programa, a sprovodi ga Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja u Fitosanitarnom sektoru Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove. Sredstva za sprovođenje Programa fitosanitarnih mjera obezbijedena su u budžetu Crne Gore.

Ovaj program uključuje četiri osnovna programa: posebni nadzor nad štetnim organizmima; monitoring nad štetnim organizmima; izvještajno prognozni programi; edukacije; hitne fitosanitarne mjere.

Program se sprovodi radi nadzora nad štetnim organizmima, održavanja stabilnog zdravstvenog stanja bilja na teritoriji Crne Gore, sprječavanje unošenja, blagovremeno otkrivanje, suzbijanje pojave i širenja i iskorjenjavanje štetnih organizama bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom, pravovremeno, pravilno, uspješno i racionalno sprovođenje fitosanitarnih mjera u praksi, sprječavanje ili umanjivanje gubitaka prinosa u biljnoj proizvodnji i stvaranje preduslova za očuvanje zdravlja bilja kao ključnog faktora za održivu i konkurentnu poljoprivredu, ali i zaštitu životne sredine što uključuje mjere, uzorkovanje i obim uzorkovanja, laboratorijske analize, vremenske periode, institucije ovlaštene za njegovo sprovođenje, metode kontrole, odgovorna lica i plan upotrebe finansijskih sredstava.

Opšte mjere kontrole

Crna Gora transponuje i implementira Direktivu 2000/29 kroz: Zakon o zdravstvenoj zaštiti bilja („Sl. list CG”, br. 28/06, 28/11 i 48/15); Pravilnik o fitosanitarnim mjerama

za sprječavanje unošenja, širenja i suzbijanje štetnih organizama i listama štetnih organizama bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, br. 39/11, 80/16, 91/17 i 38/18); Pravilnik o visini naknade za fitosanitarni pregled bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, broj 15/14).

Transpozicija Uredbe 2016/2031 u novi zakon o zdravstvenoj zaštiti bilja je planirana za 2023.

Direktiva 2004/103 transponovana je u Pravilnik o minimalnim uslovima za obavljanje provjera identiteta i zdravstvenog stanja pošiljke bilja na mjestima koja nijesu mjesta unošenja („Sl. list CG”, broj 77/15); Regulativa 1756/2004 u Pravilnik o uslovima i načinu obavljanja smanjenog obima provjera identiteta i zdravstvenog stanja pošiljke bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, broj 75/18).

Transpozicija Regulative 2018/2018 planirana za I kvartal 2024.

Transpozicija Regulative 2018/2019 u novi podzakonski akt je planirana za IV kvartal 2020.

Transpozicija Regulative 2019/66 u novi podzakonski akt je planirana za I kvartal 2021.

Posebne mjere kontrole

Svih šest bazičnih tekstova je transponovano i implementirano: Direktiva 69/464 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje gljive *Synchytrium endobioticum* (Schilb.) Perc., uzročnika raka krompira („Sl. list CG”, broj 15/10); Direktiva 74/647 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja, širenja i suzbijanje kestenove ose galice - *Dryocosmus kuriphilus yasumatsu* („Sl. list CG”, broj 20/12); Direktiva 93/85 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje prstenaste truleži krtola krompira (*Potato ring rot*) koju prouzrokuje bakterija *Clavibacter michiganensis* (Smith) Davis et al. ssp. *sepedonicus* (Spieckermann et Kotthoff) Davis et al. („Sl. list CG”, broj 66/10); Direktiva 98/57 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje smeđe truleži krtola krompira i bakterijskog uvenuća krompira i paradajza (*POTATO BROWN ROT*) koju prouzrokuje bakterija *Ralstonia solanacearum* (Smith) Yabuuchi et al. („Sl. list CG”, broj 67/10); Direktiva 2006/91 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje širenja i suzbijanje kalifornijske štitaste vaši - *Quadraspidiotus perniciosus* Comst. („Sl. list CG”, broj 48/14); Direktiva 2007/33 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje krompirovih cistolikih nematode („Sl. list CG”, br. 43/10 i 19/13).

Od ukupno 13 aplikacionih tekstova 12 je transponovano i implementirano, a jedan u ovoj fazi pridruživanja nije relevantan.

Odluka 86/250 u ovoj fazi pridruživanja nije relevantna.

Odluka 2002/757 transponovana je u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja, širenja i suzbijanja *Phytophthora ramorum* Werres, De Cock & Man in 't Veld.

sp. nov. („Sl. list CG”, broj 11/12); Odluka 2004/200 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja, širenja i suzbijanje virusa mozaika pepina (*Pepino mosaic virus*) („Sl. list CG”, broj 54/11); Odluka 2007/433 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja, širenja i suzbijanje *Gibberella circinata* Nirenberg & O'Donnell („Sl. list CG”, broj 21/12); Odluka 2012/138 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja, širenja i suzbijanja *Anoplophora chinensis* (Forster) („Sl. list CG”, broj 11/12), a 2015. usvojen je novi pravilnik usaglašen sa amandmanima odluke („Sl. list CG”, broj 43/15); Odluka 2012/270 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnih organizama *Epitrix cucumeris* (Harris), *Epitrix papa* sp. n., *Epitrix subcrinita* (Lec.) i *Epitrix tuberis* (Gentner) („Sl. list CG”, br. 17/17 i 35/18); Odluka 2012/535 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za iskorjenjivanje i suzbijanje borove nematode *Bursaphelenchus xylophilus* (Steiner et Buhner) Nickle et.al. („Sl. list CG”, br. 12/14 i 68/18); Odluka 2012/697 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnih organizama roda *Pomacea* (Perry) („Sl. list CG”, broj 13/17); Odluka 2014/63 u Uputstvo za suzbijanje štetnog organizma *Diabrotica virgifera virgifera* Le Conte u područjima gdje je njeno prisustvo potvrđeno („Sl. list CG”, broj 47/14); Odluka 2015/789 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja i širenja bakterije *Xylella fastidiosa* (Wells et al.) („Sl. list CG”, broj 36/15), a 2019. usvojen je novi pravilnik usaglašen sa amanimanima odluke („Sl. list CG”, broj 40/19); Odluka 2015/893 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja i širenja azijske strižibube *Anoplophora glabripennis* (Motschulsky) („Sl. list CG”, broj 61/15); Odluka 2017/198 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja bakterije *Pseudomonas syringae* pv. *actinidiae* Takikawa, Serizawa, Ichikawa, Tsuyumu & Goto („Sl. list CG”, broj 75/18); Odluka 2018/638 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Spodoptera frugiperda* (SMITH) („Sl. list CG”, broj 52/19).

Zaštićene zone

Od ukupno četiri aplikaciona teksta tri su transponovana: Direktiva 92/70 transponovana je u Pravilnik o uslovima za sistematska istraživanja štetnih organizama bilja za proglašavanje zaštićenih područja („Sl. list CG”, broj 48/16); Direktiva 93/51 transponovana je u Pravilnik o uslovima za premještanje pošiljke bilja preko zaštićenog područja („Sl. list CG”, broj 48/16); Regulativa 690/2008 transponovana je u Pravilnik o uslovima za premještanje pošiljke bilja preko zaštićenog područja („Sl. list CG”, broj 48/16).

Transpozicija Regulative 2017/2313 u novi podzakonski akt je planirana za IV kvartal 2022.

Registracija subjekata – biljni pasoši

Od ukupno četiri aplikaciona teksta tri su transponovana: Direktiva 92/90 u Pravilnik o uslovima za upis u registar proizvođača, prerađivača, uvoznika, distributera i skladištara bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, broj 15/13) i u Pravilnik o

načinu vođenja evidencije o proizvodnji, preradi i prometu bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, br. 19/13, 39/13 i 60/19); Direktiva 92/105 u Pravilnik o načinu obavljanja fitosanitarnog pregleda i uslovima za izdavanje biljnog pasoša („Sl. list CG”, broj 72/15); Direktiva 93/50 u Pravilnik o uslovima za upis u registar proizvođača, prerađivača, uvoznika, distributera i skladištara bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, broj 15/13) i u Pravilnik o načinu vođenja evidencije o proizvodnji, preradi i prometu bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, br. 19/13, 39/13, 60/19).

Transpozicija Regulative 2017/2313 u novi podzakonski akt je planirana za IV kvartal 2022.

U Upravi za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove – Fitosanitarni sektor – Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja vodi se fitosanitarni registar proizvođača, prerađivača, uvoznika i distributera određenog bilja, biljnih proizvoda i drugih objekata pod nadzorom čime su ispunjeni preduslovi za uspostavljanje sistema biljnih pasoša u Crnoj Gori, čime je implementirana obaveza propisana članom 6 Direktive 2000/29, 92/90, 92/105 i 93/50.

Uspostavljanje sistema biljnih pasoša započelo je uz pomoć IPA projekta, čija realizacija je počela 2015. Strategija uspostavljanja sistema biljnih pasoša u skladu sa postavljenim prioritetima: u 2021. sadni materijal povrća; u 2022. sadni materijal ukrasnog bilja.

Do 1. VII 2019. u registar je ukupno upisano 834 subjekata, koji su stekli pravo na korišćenje MNE broja.

Uvoz iz trećih zemalja, kontrola i obavještanje o presretanju, odstupanja, infrastruktura

Nakon pristupanja Evropskoj uniji Crna Gora će direktno primjenjivati pravila o uvozu iz trećih zemalja. Crna Gora mora da obezbijedi da su inspektori na fitosanitarnim graničnim prelazima ovlašćeni za direktnu primjenu tih uslova (bez nacionalnih propisa kojima se transponuje pravna tekovina EU). Kontrola roba koje podliježu fitosanitarnim provjerama vršiće se na sljedećim graničnim mjestima (*Border Control Posts - BCP*): Dobrakovo – Srbija: drumski granični prelaz; Dobrakovo/Bijelo Polje – Srbija: željeznički granični prelaz; Ilino brdo - Bosna i Hercegovina: drumski granični prelaz; Kula – Kosovo: drumski granični prelaz; Božaj – Albanija: drumski granični prelaz; Bar – morska luka; Podgorica – aerodrom; Podgorica – pošta.

Planirana je obuka granične fitosanitarne inspekcije za: vršenje službenih kontrola u skladu sa Regulativom 2017/625 i primjenu zajedničkog ulaznog zdravstvenog dokumenta „*Common Health Entry Document*“ (CHED).

Uvoz iz trećih zemalja

Pregled transponovanja 18 aplikacionih tekstova: Odluka 91/261 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Erwinia amylovora* (burr.) winsl. et al. („Sl. list CG”, broj 18/18); Odluka 98/109 u Pravilnik o

fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja, širenja i suzbijanje *Thrips* palmi *Karny* iz Tajlia („Sl. list CG”, broj 56/11); Odluka 2002/360 u ovoj fazi pridruživanja nije relevantna; Direktiva 2004/105 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja, širenja i suzbijanje štetnih organizama i listama štetnih organizama bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, br. 39/11, 80/16, 91/17 i 38/18); Direktiva 2011/787 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja i širenja bakterije *Ralstonia solanacearum* (Smith) Yabuuchi et al. („Sl. list CG”, broj 31/14); Direktiva 2012/219 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus* (Spieckerman et Kotthoff) Davis et al. („Sl. list CG”, broj 41/14); Odluka 2014/422 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Phyllosticta citricarpa* (McAlpine) Van der Aa („Sl. list CG”, br. 17/17, 47/17 i 37/19).

Transpozicija Odluke 2015/1199 u novi podzakonski akt je planirana za I kvartal 2020.

Odluka 2015/1849 transponovana je u Naredbu o zabrani unošenja bilja *Capsicum L.*, *Lagenaria ser.*, *Luffa mill.*, *Momordica L.* i *Solanum L.* osim *S. Lycopersicum L.*, porijeklom iz Gane („Sl. list CG”, broj 65/17); Odluka 2016/715 u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Phyllosticta citricarpa* (McAlpine) Van der Aa („Sl. list CG”, br. 17/17, 47/17 i 37/19).

Transpozicija Odluke 2017/2374 u novi podzakonski akt je planirana za II kvartal 2020.

Odluka 2018/1137 transponovana je u Naredbu o mjerama za sprečavanje unošenja štetnih organizama na bilje, biljne proizvode i objekte pod nadzorom koji se prenose drvenim materijalom za pakovanje porijeklom iz Kine i Bjelorusije („Sl. list CG”, broj 33/19).

Odluka 2018/1203 u ovoj fazi pridruživanja nije relevantna.

Odluka 2018/1503 transponovana je u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Aromia bungii* (Faldermann) („Sl. list CG”, broj 15/19).

Transpozicija Odluke 2018/1553 u novi podzakonski akt je planirana za IV kvartal 2020.

Odluka 2018/1959 u ovoj fazi pridruživanja nije relevantna.

Regulativa 2018/1959 u ovoj fazi pridruživanja nije relevantna.

Regulativa 2019/1013 biće transponovana u Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja, širenja i suzbijanje štetnih organizama i listama štetnih organizama bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, br. 39/11, 80/16, 91/17 i 38/18).

Kontrola i obavještanje o presretanju

Pregled transponovanja 5 aplikacionih tekstova: Direktiva 94/3 u Pravilnik o načinu notifikacije o zadržavanju pošiljke bilja koja se unosi u Crnu Goru („Sl. list CG”, broj

65/15); Direktiva 98/22 u Pravilnik o tehničkim uslovima na graničnim prelazima za obavljanje fitosanitarnih pregleda pošiljke bilja („Sl. list CG”, broj 14/12); Direktiva 2008/61 u Pravilnik o uslovima i načinu izdavanja dozvole za unošenje štetnih organizama, bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom za oglede, naučna istraživanja ili za rad u selekciji bilja („Sl. list CG”, broj 55/13); Odluka 2014/917 u Pravilnik o načinu notifikacije prisustva štetnih organizama na bilju i sprovođenju fitosanitarnih mjera („Sl. list CG”, broj 60/16). Regulativa 2019/1014 u novi podzakonski akt je planirana za IV kvartal 2021.

Derogacije

20 aplikacionih tekstova u ovoj fazi pridruživanja nijesu relevantni.

Solidarnost i odgovornost

16 aplikacionih tekstova u ovoj fazi pridruživanja nijesu relevantni.

Infrastruktura

Dva aplikaciona teksta u ovoj fazi pridruživanja nijesu relevantni.

Zdravlje bilja – proizvodi za zaštitu zdravlja bilja

Stavljanje u promet

Zakon o sredstvima za zaštitu bilja („Sl. list CG”, br. 51/08, 18/14) je pravni osnov za transpoziciju i implementaciju Regulative 1107/2009 sa aplikacionim tekstovima.

U Crnoj Gori nema proizvodnje sredstava za zaštitu bilja.

U Crnoj Gori je na snazi specifičan sistem stavljanja u promet sredstava za zaštitu bilja.

Crna Gora kao mala zemlja sa ograničenim ljudskim resursima, nije u stanju razviti punu sposobnost odobravanja sredstava za zaštitu bilja.

Crna Gora je uspostavila sistem prepoznavanja EU odobrenih sredstava za zaštitu bilja i uspostavila institucionalne kapacitete za implementaciju evropskog sistema u vidu najprihvatljivije strukture za Crnu Goru, radi ostvarivanja ciljeva uspostavljenih u EU.

Lista aktivnih supstanci dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja usklađena sa EU listom i objavljuje se u Službenom listu Crne Gore.

Direktivu 2009/128 o održivoj upotrebi pesticida, Crna Gora transponuje i implementira kroz: Zakon o sredstvima za zaštitu bilja („Sl. list CG”, br. 51/8 i 18/14); Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora za skladištenje i promet sredstava za zaštitu bilja („Sl. list CG”, broj 15/13); Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o upotrebi sredstava za zaštitu bilja („Sl. list CG”, broj 24/13); Pravilnik o pravilima dobre poljoprivredne prakse za zaštitu bilja („Sl. list CG”, broj 45/14).

Nacionalni Akcioni Plan usvojen je 2016, a planiramo je usvajanje novog petogodišnjeg Nacionalnog plana za održivu upotrebu pesticida za 2021.

Usaglašen sistem biće uspostavljen do dana pristupanja.

Rezidue pesticida

Jedan bazični tekst zajedno sa 4 aplikaciona teksta transponovana i implementirana.

Monitoring rezidua pesticida u Crnoj Gori sprovodi se od 2009. u skladu sa višegodišnjim kontrolnim programima EU. Usaglašen sistem je uspostavljen od marta 2015.

Kvalitet sjemena i sadnog materijala

Zakon o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja („Sl. list CG“, br. 28/6, 61/11 i 48/15) i Zakon o sadnom materijalu („Sl. list CG“, br. 28/6, 61/11 i 48/15) i Zakon o reproduktivnom materijalu šumskog drveća („Sl. list CG“, br. 37/7, 40/11 i 57/15) je pravni osnov za transpoziciju i implementaciju osnovnih i aplikacionih tekstova za navedene oblasti.

Crna Gora je usvojila EU pravila za stavljanje u promet i transponovala za:

sjemenski krompir:

Direktiva 2002/56; Odluka 2004/3 u Pravilnik o proizvodnji i stavljanju u promet sjemenskog materijala krompira („Sl. list CG“, broj 8/15);

sjeme žitarica:

Direktiva 66/402, Direktiva 2009/74, Direktiva 2002/57, Direktiva 2012/1, Direktiva 2012/37, Direktiva 69/60, Direktiva 71/162, Direktiva 72/274; Direktiva 72/418; Direktiva 73/438; Direktiva 75/444; Direktiva 78/55, Direktiva 78/387, Direktiva 78/692, Direktiva 78/1020, Direktiva 79/641, Direktiva 79/692, Direktiva 81/126, Direktiva 86/320, Direktiva 87/120/, Direktiva 88/332, Direktiva 88/380, Direktiva 88/506, Direktiva 89/2/, Direktiva 90/623, Direktiva 93/2, Direktiva 95/6, Direktiva 96/72, Direktiva 98/95, Direktiva 98/96, Direktiva 1999/8, Direktiva 1999/54, Direktiva 2001/64, Direktiva 2003/61/EZ, Direktiva 2004/117, Direktiva 2006/55, Direktiva 2015/1955, Direktiva 2016/317, Direktiva 2018/1027 u Pravilnik o proizvodnji i stavljanju u promet sjemenskog materijala žita („Sl. list CG“, br. 13/14 i 33/19);

vegetativne djelove za umnožavanje povrća i rasada povrća:

Direktiva 93/61, Direktiva 93/62, Direktiva 2003/61 član 1 tačka 4, član 1 i prilog I Direktiva 2006/124, Direktiva 2008/72, Odluka 2013/166, Direktiva 2013/45 u Pravilnik o proizvodnji i stavljanju u promet vegetativnih djelova za umnožavanje povrća i rasada povrća („Sl. list CG“, br. 38/15 i 76/18);

šumski reproduktivni materijal:

Direktiva 1999/105/EC, Direktiva 1597/2002, Direktiva 1598/2002, Direktiva 1602/2002, Direktiva 2301/2002, Direktiva 69/2004, Odluka 2004/678, Odluka 2005/853, Odluka 2008/971, Odluka 2008/989 u Pravilnik o načinu ustanovljavanja sjemenskog skladišta i sjemenske banke u odnosu na vrste šumskog drveća, regione provenijencije, kategorije i količine, kao i čuvanja i korišćenja sjemenskog materijala u sjemenskom skladištu i sjemenskoj banci („Sl. list CG“, broj 46/10), Pravilnik o priznavanju sjemenskog objekta za proizvodnju reproduktivnog materijala šumskog drveća („Sl. list CG“, broj 13/10), Pravilnik o bližim uslovima i postupku upisa u registar snabdjevača, brisanju iz registra, sadržaju i načinu vođenja registra i obrascu knjige

evidencije („Sl. list CG”, broj 46/10), Pravilnik o kriterijumima za opšte karakteristike, odgovarajući kvalitet i količinu, načinu etiketiranja, pakovanju i razvrstavanju reproduktivnog materijala u kategorije u prometu, kao i izuzecima pri stavljanju u promet malih količina sjemena („Sl. list CG”, broj 46/10), Pravilnik o stručnoj kontroli proizvodnje reproduktivnog materijala šumskog drveća („Sl. list CG”, broj 55/8), Pravilnik o sadržaju i obliku glavnog sertifikata za reproduktivni materijal šumskog drveća i postupku dobijanja glavnog sertifikata („Sl. list CG”, broj 1/9).

krmno bilje:

Direktiva 66/401, Direktiva 69/63, Direktiva 71/162, Direktiva 72/274, Direktiva 72/418, Direktiva 73/438, Direktiva 75/444, Direktiva 78/55, Direktiva 78/386, Direktiva 78/692, Direktiva 79/641, Direktiva 79/692, Direktiva 80/754, Direktiva 81/126, Direktiva 82/287, Direktiva 85/38, Direktiva 87/120, Direktiva 87/480, Direktiva 88/332, Direktiva 88/380, Direktiva 89/100, Direktiva 92/19, Direktiva 96/18, Direktiva 96/72, Direktiva 98/95, Direktiva 98/96, Direktiva 2001/64, Direktiva 2003/61, Direktiva 2004/55, Direktiva 2004/117, Odluka 2004/371, Direktiva 2007/72, Direktiva 2008/124, Direktiva 2009/74, Direktiva 2012/340, Direktiva 2016/317, Direktiva 2016/2109 i Direktiva 2018/1028 u Pravilnik o proizvodnji i stavljanju u promet sjemenskog materijala krmnog bilja („Sl. list CG”, br. 21/18 i 33/19).

sadni materijal vinove loze:

Direktiva 68/193, Direktiva 2005/43, Direktiva 2004/29 u Pravilnik o proizvodnji i stavljanju u promet sadnog materijala vinove loze („Sl. list CG”, broj 11/16).

sadni materijal voća:

Direktiva 2008/90, Direktiva 2014/96, Direktiva 2014/97, Direktiva 2014/98 u Pravilnik o uslovima za proizvodnju i stavljanje u promet sadnog materijala voća („Sl. list CG”, broj 81/16).

sadni materijal ukrasnog bilja:

Direktiva 98/56; Direktiva 99/66; Direktiva 99/68, Direktiva 93/49 i Direktiva 2018/484 u Pravilnik o uslovima za proizvodnju i promet sadnog materijala ukrasnog bilja („Sl. list CG”, br. 27/16 i 80/18).

sjemenski materijal repe:

Direktiva 2002/54 u Pravilnik o proizvodnji i stavljanju u promet sjemenskog materijala repe („Sl. list CG”, broj 49/17).

sjemenski materijal povrća:

Direktiva 2002/55, Direktiva 2003/61, Direktiva 2004/117, Direktiva 2006/124, Direktiva 2009/74, Odluka 2011/180 i Direktiva 2009/145 u Pravilnik o proizvodnji i stavljanju u promet sjemenskog materijala povrća bilja („Sl. list CG”, br. 26/17 i 42/18);

sjemenski materijal uljarica:

Direktiva 2002/57, Direktiva 2003/45, Direktiva 2003/61, Direktiva 2004/117, Direktiva 2009/74, Direktiva 2016/11, Direktiva 2016/317, Odluka 97/125, Odluka 2004/266, Direktiva 2008/124, Direktiva 2009/74, Direktiva 2012/340 u Pravilnik o proizvodnji i stavljanju u promet sjemenskog materijala uljarica i predivog bilja („Sl. list CG”, broj 75/18).

U oblasti proizvodnje sjemena u Crnoj Gori ne postoje kompanije koje se bave oplemenjivanjem bilja.

Sveukupno, sistem proizvodnje sjemena u Crnoj Gori se zasniva na umnožavanju uvezenog sjemenskog materijala viših kategorija u sjemenski materijal nižih kategorija (sjemenski krompir i sjemena nekih žitarica). U Registar proizvođača sjemenskog materijala upisano je 11 proizvođača sjemenskog krompira i 1 proizvođač sjemena žitarica.

Pravila EU su postupno implementirana u skladu sa prioritetima.

Prava oplemenjivača bilja

Zakon o zaštiti biljnih sorti („Sl. list CG“, br. 48/7, 48/8) je pravni osnov za zaštitu biljnih sorti u Crnoj Gori i uspostavlja metode i procedure za sticanje oplemenjivačkog prava (*breeder's rights*) u skladu sa Regulativom 2100/94. Na 41. sjednici Savjeta UPOV je 25. X 2007. izvršio ispitivanje usaglašenosti zakona. Savjet UPOV-a raspravljao je o zakonu i preporučio da se izvrše određene izmjene i dopune. Izmjene i dopune zakona su prije usvajanja u Skupštini, razmatrane na 25. Vanrednoj sjednici održanoj u Ženevi, 11. IV 2008. kada je izvršeno ponovno ispitivanje usaglašenosti zakona u odnosu na UPOV konvenciju iz 1991. i donijeta je pozitivna odluka „da kada jednom isti tekst bude usvojen od strane Skupštine, Crna Gora može podnijeti instrument za pristupanje Konvenciji UPOVA“. Izmjene i dopune Zakona o zaštiti biljnih sorti („Sl. list CG“, br. 48/7, 48/8) usvojene su u avgustu 2008. radi apliciranja za članstvo u UPOV-u. U skladu sa procedurama o potvrđivanju međunarodnih konvencija Crna Gora je 2013. ratifikovala Konvenciju (*International convention for the Protection of New Varieties of Plants of December 2, 1961, as Revised at Geneva on November 10, 1972, on October 23, 1978, and on March 19, 1991*).

Zakonom o potvrđivanju Međunarodne konvencije o zaštiti novih biljnih sorti („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, broj 4/13). Vlada je 24. VII 2014. usvojila informaciju o pristupanju Crne Gore UPOV-u i u julu 2015. poslala pismo i odgovarajuću dokumentaciju UPOV-u. Crna Gora je položila depozit o pristupanju UPOV konvenciji 24. VIII 2015. i postala sedamdeset treća članica Međunarodne unije za zaštitu novih biljnih sorti (UPOV) 24. IX 2015.

Genetski modifikovani organizmi

Puštanje u životnu sredinu

Zakon o genetički modifikovanim organizmima („Sl. list CG“, broj 22/8) je na snazi (transponovane su: Direktiva 2001/18 i Regulativa 1830/2003).

Genetski modifikovani organizmi

Zakon o bezbjednosti hrane („Sl. list CG“, broj 57/15), član 71 definiše generalne zahtjeve za genetski modifikovanu hranu ili hranu za životinje.

Regulativa 1829/2003, Regulativa 1981/2006, Regulativa 298/2008, Regulativa 1830/2003, Regulativa 65/2004, Regulativa 641/2004, Preporuka 787/2004, Odluka 204/2004 transponovane su u Uredbu o uslovima i načinu korišćenja genetički modificovane hrane ili hrane za životinje („Sl. list CG”, broj 9/19).

3.13. POGLAVLJE 13: RIBARSTVO

Zakonodavstvo

Ribarstvo u Crnoj Gori je viševjekovna privredna grana, zastupljena kako u teritorijalnom moru Crne Gore, tako i na Skadarskom jezeru, koja osim ekonomske ima i važnu sociološku i kulturološku ulogu.

Osnovne odredbe kojima se uređuje ribarstvo u Crnoj Gori propisane su Zakonom o morskom ribarstvu i marikulturi („Sl. list CG”, br. 56/9, 47/15) i Zakonom o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi („Sl. list CG”, broj 17/18), kao i podzakonskim aktima donešenim na osnovu njih. U cilju daljeg usklađivanja sa ciljevima Zajedničke ribarske politike, kao i usvajanja zakonodavstva, koje obezbjeđuje značajan stepen usklađenosti sa pravnom tekovinom EU za oblast ribarstva i osiguravanja da će Crna Gora biti u stanju da u potpunosti primjenjuje Zajedničku ribarsku politiku nakon pristupanja, uz pomoć eksperata iz Hrvatske i uz podršku FAO AdriaMed projekta, pripremljen je Nacrt zakona o morskom ribarstvu i marikulturi. Nacrt je trenutno u fazi usaglašavanja sa važećom pravnom praksom Crne Gore, nakon čega će isti biti proslijeđen Evropskoj komisiji na mišljenje. Usvajanje ovog zakona od strane Vlade planirano je za IV kvartal 2020.

Vlada je 25. VI 2015. donijela Strategiju ribarstva Crne Gore 2015 - 2020 s Akcionim planom za prenošenje, implementaciju i sprovođenje pravne tekovine EU. Strategija daje opšti strateški okvir, identifikujući ključne korake koje Crna Gora namjerava da preduzme kako bi se pripremila za potpuno ispunjavanje svojih obaveza koje proističu iz Zajedničke ribarske politike. Usvajanje ove Strategije sa akcionim planom je bilo mjerilo za otvaranje pregovora za Poglavlje 13. S obzirom na novo programsko razdoblje, kao i novine u Zajedničkoj ribarskoj politici planirana je revizija Akcionog plana koja će biti urađena do polovine 2020.

Zakon za potvrđivanje Sporazuma o mjerama države luke za sprječavanje, suzbijanje i otklanjanje nezakonitog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova usvojen je u martu 2017. („Sl. list CG - Međunarodni ugovori”, broj 2/17). Ovim Sporazumom definisani su način određivanja luka otvorenih za međunarodni saobraćaj, procedura dobijanja dozvole za uplovljavanje, odnosno zabrane ulaska u luku, prava i obaveze države luke prema stranim ribolovnim plovilima koja koriste njene luke, način obavljanja, izvještavanje relevantnih strana i mjere koje država luke preduzima po obavljenom inspekcijskom pregledu, prava i obaveze države zastave u odnosu na plovila koja imaju pravo da vijore njenu zastavu, obaveze Strana potpisnica u pogledu sistematskog praćenja i revizije sprovođenja

Sporazuma i ocjenjivanja postignutog napretka, saradnja i razmjena informacija sa relevantnim državama i druga pitanja od značaja za ovu oblast.

Vlada je utvrdila Predlog zakona o strukturnim mjerama i državnoj pomoći u ribarstvu i akvakulturi i Predlog zakona o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi 12. XII 2019, nakon usaglašavanja sa domaćim zakonodavstvom i EK.

Nakon usvajanja Zakona o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi, a u cilju dalje harmonizacije planirano je u 2020. donošenje 4 podzakonska akta i to: Pravilnik o priznavanju organizacija proizvođača u sektoru ribarstva i akvakulture, Pravilnik o tržišnim standardima određenih proizvoda ribarstva i akvakulture, Pravilnik o tržišnim nazivima proizvoda ribarstva i Pravilnik o označavanju proizvoda ribarstva. U okviru MIDAS II projekta u 2020. počće se sa realizacijom pilot projekta – osnivanja prve organizacije proizvođača profesionalnih ribara uključenih u mali obalni ribolov.

Krajem 2018. donijet je Pravilnik o tehničkim uslovima i mjestima prvog iskrcaja ulovljene ribe i drugih morskih organizama („Sl. list CG", broj 69/18), kojim je duž crnogorske obale određeno 46 mjesta prvog iskrcaja ulovljene ribe i drugih morskih organizama na kojima nosioci dozvole za obavljanje velikog i malog privrednog ribolova mogu vršiti iskrcaj ribe.

Administrativni kapaciteti

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je ključni organ državne uprave zadužen za izradu i sprovođenje politike ribarstva. U okviru Ministarstva je 30. III 2017. formiran Direktorat za ribarstvo koji čine tri administrativne jedinice i to: Direkcija za upravljanje resursima i ribolovnom flotom, Direkcija za monitoring i inspekcijski nadzor u okviru koje je Odsjek za inspekcijski nadzor i Direkcija zastrukturne mjere, tržište i državnu pomoć. U Direktoratu je trenutno zaposleno sedam službenika, kao i tri inspektora koja imaju ovlaštenja da vrše kontrolu u skladu sa Zakonom o morskom ribarstvu i marikulturi. U skladu sa važećim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Direktorat za ribarstvo treba da ima ukupno 17 zaposlenih kako bi se uspješno sprovodile sve aktivnosti i obavljao odgovarajući monitoring i kontrola ribolovnih aktivnosti. Najveći broj novih planiranih zaposlenja odnosi se na sektore strukturne podrške, tržišne politike i nadzora i kontrole, u kojima se ocjenjuje najveća potreba daljeg jačanja kapaciteta. Potrebno je intenzivno raditi i na edukaciji svih zaposlenih u nadležnim tijelima, s obzirom na izmjene pravne tekovine i očekivane aktivnosti za koje će Crna Gora morati da bude spremna do dana pristupanja EU.

Institut za biologiju mora u Kotoru (Univerzitet Crne Gore) sprovodi naučna istraživanja, prikupljanje bioloških podataka, procjenu resursa i pružanje savjeta Ministarstvu poljoprivrede i ruralnog razvoja- Direktoratu za ribarstvo.

Unapređivanje kapaciteta administracije, inspekcije i naučnika iz Instituta za biologiju mora je konstantno i obavlja se, između ostalog, i kroz različite vidove tajekx podrške. Do sada je održano 10 tajekx ekspertskih misija i radionica iz oblasti: upravljanja resursima, prikupljanja podataka, organizacije tržišta i strukturnih mjera kao i kontrole i inspekcije.

Upravljanje resursima i ribolovnom flotom

Ukupan broj izdatih dozvola za različite vrste privrednog ribolova odnosno za veliki i mali privredni ribolov trenutno je 191 dozvola.

Nacionalna klasifikacija privrednog ribolova na veliki i mali je zasnovana na dužini ribolovnog plovnog objekta i ribolovnim alatima i opremi koja je dozvoljena za upotrebu na plovnim objektima. Više od 80% crnogorske ribolovne flote čine plovila malog obalnog ribolova. Crnogorsku ribolovnu flotu čine veoma stari brodovi, prosječne starosti oko 40 godina, malog kapaciteta, zastarjelih motora male snage i ograničenog radijusa kretanja uslijed nedovoljne bezbjednosti na moru, te u cjelini prilično ograničenih mogućnosti za adekvatan rad. Iz tih razloga operativni su skoro isključivo u pojasu teritorijalnih voda Crne Gore, što značajno utiče na njihovu efikasnost u radu.

Dozvole za obavljanje privrednog ribolova na moru se izdaju na osnovu mišljenja naučne institucije – Instituta za biologiju mora Kotor, koja je zadužena za sprovođenje kontinuiranog godišnjeg istraživanja ribolovnog mora Crne Gore i koja procjenjuje količinu riba i drugih morskih organizama koje se mogu izloviti na godišnjem nivou. U skladu sa naučnim mišljenjem Instituta za biologiju mora, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja utvrđuje kapacitet ribolovne flote, izražen u kW i GT, i maksimalni dozvoljeni godišnji ulov demerzalnih i pelagičnih resursa. Ministarstvo poljoprivrede je zatražilo od Instituta za biologiju mora da izvrši reviziju naučnog mišljenja i da predloži kapaciteta ribolovne flote Crne Gore za period 2020-2025, a na osnovu kojeg će MPRR za naredni petogodišnji period izdavati dozvole za obavljanje privrednog ribolova na moru.

Kontinuirano, svake godine se sprovode istraživačke ekspedicije u teritorijalnim i međunarodnim vodama južnog Jadrana za procjenu biomase demerzalnih i pelagičnih resursa - MEDITS I MEDIAS programi, a koji se finansiraju kroz FAO AdriaMed.

U Crnoj Gori je utvrđen maksimalni dozvoljeni broj ribolovnih dana za plovila koja love sitnu plavu ribu tako da je broj ribolovnih dana ograničen na 180 u toku jedne godine, odnosno 144 ribolovna dana za ulov sardele i inćuna. Izmijenom Naredbe o zabrani lova i stavljanja u promet riblje mlađi, nedoraslih riba i drugih morskih organizama („Sl. list CG”, broj 80/18), izvršeno je usklađivanje sa preporukom Generalne komisije za ribarstvo Mediterana br. GFCM/42/2018/8, na način što je ranija zabrana lova na inćuna produžena za 15 dana i traje od 1. IV do 30. IV i uvedena je zabrana na lov srdele na period od mjesec dana i traje od 15. I do 15. II.

Kada je u pitanju očuvanje i zaštita demerzalnih resursa, u poslednjih par godina, na ribolovnim plovnim objektima koji upotrebljavaju ribolovni alat mreža koča, primjenjuju se isključivo ribolovni alati sa dimenzijom oka mreže 40mm kvadratnog oblika.

Naredbom o zabrani lova i stavljanja u promet riblje mlađi, nedoraslih riba i drugih morskih organizama („Sl. list CG”, br. 65/15, 80/18), još od 2015. propisane su minimalne dozvoljene veličine morskih organizama u ulovu vrsta u kočarskom ribolovu.

Što se tiče uspostavljanja zaštićenih ribolovnih područja, Pravilnik o određivanju linije na kojoj voda prestaje biti postojano slana u rijekama koje se ulivaju u more i određivanju granica zaštićenih ribolovnih područja („Sl. list CG”, broj 39/13) jasno definiše granice devet ovakvih područja u crnogorskim vodama. Ova navedena područja su u teritorijalnom moru Crne Gore osnovna područja za mrijest i razmnožavanje riba i drugih morskih organizama.

Takođe, Zakon o morskom ribarstvu i marikulturi („Sl. list CG”, br. 56/9, 47/15) propisuje zabranu ribolova pridnenim i lebdećim kočama na području Bokokotorskog zaliva (što iznosi oko 4% površine teritorijalnog mora), kao i zabranu ribolova pridnenim kočama i lebdećim kočama na udaljenosti od 3 NM koja prati konfiguraciju obale, odnosno dubini od 50 m, ukoliko se izobata od 50 m nalazi na manjoj udaljenosti od 3 NM, upravo u cilju zaštite ukupnog morskog biodiverziteta u plićim zonama litorala. Na ovaj način su prenesene odredbe Mediteranske uredbe.

U 2018. uz podršku GFCM-a započet je pilot projekat praćenja odbačenog dijela ulova u kočarskom ribolovu u Crnoj Gori (*Discard Monitoring programme*). Ovaj projekat sprovodi Institut za biologiju mora.

Crna Gora je, polazeći od činjenice da se radi o jednoj veoma osjetljivoj ribljoj vrsti, posvetila posebnu pažnju očuvanju i zaštiti jegulje u svojim ribolovnim vodama. Stoga, Naredbom o ribolovnim zabranama, ograničenjima i mjerama za zaštitu ribljeg fonda, u Crnoj Gori je uspostavljen ribolovni zabran za jegulju u trajanju od 90 dana i to u periodu od septembra do decembra, dok je minimalna dužina ispod koje je zabranjen ulov utvrđena na 30cm. Na ovaj način Crna Gora pokušava da obezbijedi uslove za prirodnu reprodukciju odnosno mrijest ove vrste. Kako se ulov jegulje u Crnoj Gori uglavnom obavlja na Skadarskom jezeru, te da ovo jezero jednim dijelom pripada i Albaniji, Crna Gora je pokrenula međuinstitucionalni dijalog sa Albanijom na ovu temu i u narednom periodu očekujemo potpuno usaglašavanje zakonodavnog okvira između dvije zemlje, a čime će se obezbijediti održivo upravljanje svim migratornim vrstama riba, a posebno Evropskom jeguljom.

Crna Gora je upoznata sa obavezom izrade planova upravljanja za aktivne alate (plivarice, pridnene kočice, alate malog obalnog ribolova - potegače), kao i Plana upravljanja za jegulju u skladu sa pravnom tekovinom Evropske unije. Nacrta svih navedenih planova biće urađeni u toku implementacije projekta koji će biti finansiran u okviru IPA II 2018.

1. IV 2017. započeto je sprovođenje Godišnjeg programa prikupljanja podataka o ribarstvu Crne Gore (DCF - DCRF) kojim je stvoren okvir za prikupljanje bioloških, ekoloških, tehničkih i socio-ekonomskih podataka potrebnih za upravljanje ribarstvom na održivim osnovama, usklađen sa pravnim okvirom EU i preporukama Generalne komisije za ribarstvo u Mediteranu.

Prikupljanje podataka u skladu sa Programom DCF-DCRF je nastavljeno i u toku 2018. i 2019, pa su prva izvještavanja po osnovu DCRF-a prema GFCM-u poslata u junu i julu 2019.

U 2019. je urađena detaljna revizija Programa prikupljanja podataka (DCF-DCRF) u smislu: ažuriranja informacija o Ribarskom informacionom sistemu nakon sprovedenog projekta njegove nadogradnje; dodavanja metiera i segmenata flote za uzorkovanje u dijelu koji se odnosi na prikupljanje bioloških podataka, a u skladu sa promjenama u ribolovnoj floti, kao i dodavanja prioriternih vrsta za uzorkovanje.

Akvakultura

Akvakultura u Crnoj Gori nema poseban zakonski okvir, već je regulisana kroz Zakon o morskom ribarstvu i marikulturi i Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi. Na osnovu registra izdatih dozvola za marikulturu, ukupno 21 uzgajivač se bavi djelatnošću marikulture, a uzgajaju se orada, brancin, dagnje i ostrige. S druge strane 19 uzgajivača se trenutno bave slatkovodnom akvakulturom, a proizvodnja se zasniva na uzgoju kalifornijske pastrmke.

U skladu s razvojnim planovima postavljenim u Strategiji ribarstva Crne Gore 2015-2020. za oblast akvakulture sprovode se sljedeće aktivnosti:

Radi širenja djelatnosti marikulture u Planu Područja Posebne Namjene za Obalno područje Crne Gore („Sl. list CG”, broj 56/18), kao potencijalne nove lokacije, uvrštena su tri nova lokaliteta u Bokokotorskom zalivu i sedam lokaliteta na otvorenom moru. Predložene lokacije u Planu su navedene kao „potencijalno pogodne” za program marikulture, tako da je potrebno sprovesti sveobuhvatna istraživanja/monitoring na svakoj lokaciji pojedinačno. Početkom 2019. Institut za biologiju mora je, u skladu sa konceptom „*Allocated Zones for Aquaculture*” (AZA), koji je usvojila Generalna komisija za ribarstvo Mediterana, započeo sa istraživanjima na tri lokacije.

U cilju uvođenja novih autohtonih vrsta u proces uzgoja i diverzifikacije proizvodnje Institut za biologiju mora je, uz podršku Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, otpočeo sa eksperimentalnim projektom o mogućnostima uzgoja Jakobove kapice (*Pecten jacobaeus*) na području Bokokotorskog zaliva.

Brendiranje i označavanje proizvoda akvakulture – planira se kroz projekat pripremljen kroz Interreg IPA CBC poziv za Albaniju, Italiju i Crnu Goru - „Održivi i inovativni lanac vrijednosti poljoprivrednih i ribarstvenih proizvoda u cilju unaprijeđenja tržišta za MSP“ = „*Food4Health*“, koji ima za cilj unaprijeđenje tradicionalnih proizvoda iz sektora ribarstva i morske akvakulture, zaštitu geografskog porijekla, započinjanje organske proizvodnje, organizaciju proizvođača u klastere i njihovu prezentaciju na regionalnom tržištu, dok je posebna pažnja posvećena naučno-istraživačkom dijelu projekta, odnosno transferu znanja između sektora nauke i privrede. Realizacija projekta je počela u junu 2019, a trajaće do kraja 2022.

Osim navedenog sljedeće aktivnosti su urađene u smislu usklađivanja akvakulture sa EU i GFCM:

Počev od 2019. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je uspostavilo Monitoring uzgajališta morske ribe. Monitoring je kreiran na osnovu dokumenta GFCM-a: „Smjernice o harmonizovanom programu monitoringa životne sredine (EMP) za uzgajališta morske ribe u Mediteranu i Crnom moru“. Cilj monitoringa je ispunjavanje dobrih ekoloških parametara životne sredine i osiguranje dugoročne održivosti živih morskih resursa, održivi razvoj akvakulture i zaštita osjetljivih staništa.

Donošenjem Zakona o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi izvršeno je djelimično usklađivanje sa odredbama Regulative 708/2007 o korištenju stranih i lokalno neprisutnih vrsta u akvakulturi. U toku implementacije projekta koji će biti finansiran u okviru IPA II 2018 uradiće se Nacionalni strateški plan za akvakulturu.

Podrška sektoru ribarstva i akvakulture

Strukturne mjere u ribarstvu, kao i programi finansiranja sektora ribarstva, koji su u skladu sa pravnom tekovinom EU, u Crnoj Gori još nijesu uspostavljeni.

U septembru 2017. je pripremljen „Predoperativni program – pilot mjere za period 2018-2020.“, koji je finansiran od strane projekta Svjetske banke, MIDAS.

Usvajanjem Zakona o strukturnim mjerama i državnoj pomoći u ribarstvu i akvakulturi omogućiće se stvaranje osnova za uspostavljanje osnovnih procedura, kao i za dalje njihovo harmonizovanje sa procedurama EU.

Nacionalne mjere kofinansiranja sektora ribarstva i akvakulture sprovode se kroz Agrobudžet i odnose se na podršku modernizaciji profesionalne ribolovne flote za ulov demerzalnih resursa, pelagičnih resursa, kao i podrška modernizaciji ribolovne flote u malom privrednom ribolovu za plovila do 10 m dužine.

Konkretno podrška modernizaciji i osavremenjivanju postojećih ribolovnih plovniha objekata u malom obalnom ribolovu dužine do 10 m se odnosi na kofinansiranje u troškovima zamjene pogonskih generatora, nabavke novog plovila, rekonstrukcije i adaptacije plovila, zamjene ribolovne opreme u cilju prelaska na selektivnije alate.

Podrška poboljšanju konkurentnosti i efikasnosti sektora akvakulture odnosi se na kofinansiranje: u troškovima rekonstrukcije uzgajališta, izgradnje/rekonstrukcije objekata za skladištenje hrane ili skladištenje opreme, nabavke opreme za automatizaciju procesa uzgoja, nabavke opreme za poboljšanje higijene u pogledu bezbjednosti hrane i

plasiranje proizvoda uzgoja na tržište, rekonstrukcije ili nabavke splava za operativni rad uzgajališta, nabavke zaštitnih mreža radi zaštite uzgajališta od predatora.

Kada govorimo o podršci ribarstvu u slatkim vodama potrebno je napomenuti da se privredni ribolov obavlja samo na Skadarskom jezeru, dok se na ostalim jezerima i rijekama može obavljati samo sportsko-rekreativni ribolov. Opredijeljena podrška privrednim ribarima na Skadarskom jezeru iz Agrobudžeta se odnosi za kupovinu uređaja za vođenje elektronske evidencije o prodaji (do 50% od vrijednosti uređaja).

Podrška sektoru ribarstva u skladu sa mjerama Agrobudžeta, ne može se shodno nacionalnim propisima, smatrati državnom pomoći. Takodje, ne smatra se ni državnom pomoći u smislu EU zakonodavstva i prilikom budućeg definisanja iste za sektor ribarstva pratiće se EU zakonodavstvo, a ova oblast striktno usaglašavati sa EU propisima. Sa navedenim Zakonom o strukturnim mjerama i državnoj pomoći u ribarstvu i akvakulturi napravili smo prvi korak u ovom procesu definisanja mjera državne pomoći.

Uzimajući u obzir starost i stanje ribolovne flote, kao i nepostojanje odgovarajuće infrastrukture na obali za vez ribarskih brodova i iskrcaj ulova, Vlada je u junu 2018. uzela kredit od Svjetske banke i krenula u realizaciju projekta „*Montenegro Institutional Development and Agriculture Strengthening*”- MIDAS II u cilju modernizacije sektora ribarstva.

Kroz ovaj projekat sektor ribarstva biće podržan na sljedeći način:

- Direktna podrška profesionalnim ribarima za modernizaciju ribarske flote ostvarivaće se u formi grantova za nabavku novih brodova, rekonstrukciju postojećih, nabavku opreme za navigaciju i poboljšanje bezbjednosti na plovilima i slično. Ova komponenta projekta je kreirana nakon urađenog istraživanja potreba 90 profesionalnih ribara. Kada govorimo o ovom dijelu podrška modernizaciji ribolovne flote ni u jednom trenutku neće doći u pitanje povećanje kapaciteta, napora odnosno odgovornog odnosa prema održivom upravljanju resursima.
- Modernizacija sektora ribarstva kroz MIDAS projekat obuhvatiće i investiciju u izgradnju, rekonstrukciju i opremanja luka za ribarska plovila, izgradnju mjesta prvog iskrcaja, rekonstrukciju postojećih ribljih pijaca, kao i unapređivanje statistike ulova opremanjima mjesta iskrcaja sa odgovarajućim sistemima za unošenje količine izlovljene ribe.
- U cilju jačanja institucionalnog kapaciteta, odnosno administrativnih kapaciteta Direktorata za ribarstvo, kao i inspekcije i kontrole, kroz ovaj projekat planirano je organizovanje obuka, studijskih posjeta, nabavka opreme za inspekciju, kao i unapređivanje rada i profesionalizacija udruženja ribara.

Ukupan iznos opredijeljenih sredstava za modernizaciju sektora ribarstva iznosi 10 miliona eura. Jedan od bitnih ciljeva ulaganja u sektor ribarstva je da se ojača nacionalni institucionalni okvir, administrativni kapaciteti i pripremi sektor za uspostavljanje

sistema strukturnih mjera u ribarstvu i buduće korišćenje sredstava Evropskog fonda za pomorstvo i ribarstvo (EMFF).

Inspekcija i kontrola

Administrativni kapaciteti inspekcije za morsko ribarstvo trenutno čine tri zaposlena. Inspekcija za ribarstvo je ranije funkcionisala pod okriljem Uprave za inspeksijske poslove. Međutim, usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama zakona o inspeksijskom nadzoru („Sl. list CG“, broj 52/16), a koji je objavljen 9. VIII 2016. ribarska inspekcija je vraćena pod okrilje Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, čime su stvoreni preduslovi za efikasniji inspeksijski nadzor i kontrolu.

Izmjenom pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja od 30. III 2017. inspekcija za ribarstvo je i formalno vraćena u nadležnost Ministarstva poljoprivrede. Inspektori za morsko ribarstvo tokom inspekcije na moru saraduju sa Graničnom pomorskom policijom (Ministarstvo unutrašnjih poslova) koristeći njihova plovila.

Zakon o morskom ribarstvu i marikulturi predviđa i uspostavljanje satelitskog sistema monitoringa ribolovnih plovnih objekata. U tom su cilju na sva plovila preko 12 m dužine preko svega, kao i na neka plovila ispod te dužine ugrađeni VMS uređaji. Trenutno aktivan VMS uređaj ima ukupno 20 plovila u crnogorskoj floti.

Projekat IPA II 2014 „Jačanje kontrole i upravljanja u ribarstvu” omogućio je da se u Crnoj Gori unaprijedi Ribarski informacioni sistem iz 2009. poboljša inspeksijska kontrola, upravljanje ribarstvom, kao i bezbjednost plovidbe i rada na ribarskim plovilima. U okviru projekta, između ostalog, izvršena je i nabavka i ugradnja uređaja za automatsku identifikaciju plovila (AIS) na registrovana ribolovna plovila duža od 10 m, a unaprijeđen je i dio satelitskog sistema praćenja ovih plovila (VMS sistem) zamjenom i servisiranjem postojećih nefunkcionalnih uređaja. Zatim je uspostavljena i razmjena podataka između Ribarskog informacionog sistema Ministarstva poljoprivrede i Sistema za monitoring pomorskog saobraćaja Ministarstva pomorstva i saobraćaja, čime je značajno povećana bezbjednost plovidbe na ribarskim plovilima.

U periodu 1. I 2015. - 31. VI 2017. Opština Ulcinj je realizovala projekat „Održivi razvoj morskog i obalnog ekosistema“, koji je finansiran od strane Kraljevine Norveške i kojim je angažovano i obučeno jedno lice za vršenje kontrole ribolovnih aktivnosti i 24. VII 2017. zaključen je sporazum između Opštine i Ministarstva o angažovanju ovog obučenog lica na poslovima kontrole ribolovnih aktivnosti.

U cilju unapređivanja borbe protiv svih oblika nelegalnog ribolova, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je u junu 2017. formiralo Radnu grupu koju čine predstavnici svih relevantnih subjekata vezanih za sektor ribarstva i kontrolu: Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti, Nacionalnih parkova, Instituta za biologiju mora, Prirodno matematičkog fakulteta, Agencije za zaštitu životne sredine, Višeg državnog tužilaštva, Vrhovnog suda, Lučke kapetanije, Saveza za sportski

ribolov i na moru i na slatkim vodama, JP za upravljanje morskim dobrom, NVO i grupe građana „STOP krivolovu”. Radna grupa svoje aktivnosti preuzima u skladu sa Akcionim planom u kojem su definisane mjere, aktivnosti, nosioci aktivnosti i rok realizacije navedenih mjera.

U novembru 2018. u Ministarstvu poljoprivrede i ruralnog razvoja su, nakon završene adaptacije i opremanja odgovarajućeg prostora, stvoreni uslovi za uspostavljanje Ribarskog monitoring centra Crne Gore (RMC). Funkcionisanjem RMC-a značajno će se unaprijediti monitoring, nadzor i kontrola ribolovnih aktivnosti na moru i u slatkovodnom ribarstvu. Adaptacija prostora je urađena uz finansijsku podršku projekta „Održivi razvoj morskog i obalnog ekosistema kroz zaštitu i gajenje morske faune” broj MNE-14/0020, koji je finansirala Ambasada Kraljevine Norveške, a dijelom i iz sredstava Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.

U cilju unapređivanja kontrole i monitoringa ribolovnih aktivnosti na moru, u junu 2019. iz sredstava projekta MIDAS II, započeta je procedura nabavke plovila za inspekciju. Isporuka broda se očekuje u prvom kvartalu 2020.

U junu 2019. u cilju unapređivanja kontrole i nadzora svih oblika ribolova na Skadarskom jezeru, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je, u okviru projekta MIDAS II, nabavilo termalnu kameru kojom će se omogućiti nadzor svih ribolovnih aktivnosti na skoro 70% teritorije jezera.

Trenutni administrativni kapaciteti za inspekciju i nadzor nijesu dovoljni, pa je za početak 2020. planirano zapošljavanje jednog inspektora za morsko ribarstvo sa mjestom rada u Kotoru.

Saradnja sa Generalnom komisijom za ribarstvo u Mediteranu (GFCM)

Crna Gora je punopravna članica regionalne organizacije Generalne komisije za ribarstvo Mediterana od 2008, te je od strane ove organizacije prepoznata kao članica koja uredno i u potpunosti ispunjava svoje obaveze.

Crna Gora je potpisnica Ministarske MEDFISH4EVER deklaracije usvojene na ministarskoj konferenciji 30. III 2017. u Valeti, Malta. Crna Gora je posvećena ostvarivanju svih ciljeva ove deklaracije i naročit napredak je napravljen u sakupljanju sveobuhvatnih podataka iz oblasti ribarstva, a naročito u dijelu sakupljanja podataka iz malog privrednog, sportsko-rekreativnog ribolova i socio-ekonomskih podataka iz oblasti ribarstva, eliminisanju nelegalnog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova, kao i međunarodne saradnje u cilju očuvanja djeljivih resursa riba i drugih morskih organizama.

U saradnji sa (GFCM) početkom juna 2018. započeta je realizacija pilot projekata „Monitoring malog obalnog ribolova“.

Crna Gora je 25. IX 2018. potpisala Memorandum o saradnji sa GFCM o tehničkoj podršci razvoja sektora ribarstva sa osnovnim ciljem unapređenja kapaciteta za borbu protiv nelegalnog i neregulisanog ribolova.

Crna Gora je 26. IX 2018. potpisala Deklaraciju o implementaciji Regionalnog akcionog plana za mali obalni ribolov koji obuhvata aktivnosti koje je potrebno implementirati za narednih 10 godina.

U skladu sa potpisanim MOU sa GFCM-om od 25. IX o tehničkoj podršci razvoja sektora ribarstva sa osnovnim ciljem unapređenja kapaciteta za borbu protiv nelegalnog i neregulisanog ribolova, u januaru 2019. je izvršena instalacija testnih uređaja za identifikaciju i praćenje plovila u malom obalnom ribolovu. Navedena aktivnost predstavlja značajan napredak u dijelu sakupljanja podataka iz malog privrednog ribolova i usklađena je sa jednim od ciljeva potpisane Deklaracije o implementaciji Regionalnog akcionog plana za mali obalni ribolov i Ministarske deklaracije MedFish4ever.

Crna Gora nema Sporazuma o partnerstvu u ribarstvu sa trećim zemljama.

3.14. POGLAVLJE 14: SAOBRAĆAJNA POLITIKA

UOPŠTENO

Kroz izradu Programa pristupanja Crne Gore EU 2020-2022. Ministarstvo ekonomije će definisati vremenski okvir za transponovanje Direktive 2000/84/EC.

Ugovori o obavezi javnog prevoza primjenjuju se od 2016. kroz jednogodišnje ugovore između države i operatera, čija pravna osnova proizilazi iz Zakona o željeznici iz 2013. Potpuna primjena metodologije za izračunavanje nadoknade biće pripremljena do kraja 2019. Usvojena je Strategija razvoja saobraćaja za period 2019-2035. i Strategija razvoja željeznice za period 2017-2027.

U Upravi za željeznice koja je odgovorna za bezbjednost i regulatorne poslove, planirano je zapošljavanje dva inženjera u 2019. i 2020. po planu Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2019-2020. Direktni rezultati zapošljavanja omogućavaju izvršavanje obaveza iz nadležnosti NSA (izdavanje operativnih dozvola za sve strukturne i funkcionalne podsisteme na željeznici) i regulatorne poslove (postupanje po žalbama u vezi sa pristupom infrastrukturi). Od 2013. zaposleni u Direktoratu za željeznički saobraćaj i Ministarstvu saobraćaja i pomorstva su pohađali raznovrsne treninge u dijelu bezbjednosti i interoperabilnosti željezničkih pruga, licenciranja operatera, te istraživanja nezgoda, koje je organizovala Evropska agencija za željeznicu. Detaljno je u kontinuitetu je praćen rad Nacionalnog tijela za istraživanje nesreća (NIB) i Nacionalnog tijela za bezbjednost (NSA).

U cilju jačanja administrativnih kapaciteta definisana je nova organizacija Direktorata za drumski saobraćaj. Formirane su tri direkcije i povećan broj službenika, čime su pojačani administrativni kapaciteti, naročito kada je u pitanju inspeksijski nadzor.

U okviru Vlade je 2014. formirana Komisija za istraživanje nesreća za oblast željeznice, pomorstva i avio saobraćaja. Komisija funkcioniše u potpunosti kao nezavisno tijelo i jednom godišnje dostavlja Vladi izvještaje o radu. Pravni osnov za rad komisije je u sektorskim zakonima za željeznički, pomorski i avio saobraćaj. Finansira se iz budžeta i trenutno broji tri inspektora.

Putevi

Zakon o putevima i podzakonski propisi koji će se usvojiti na osnovu ovog zakona će implementirati propise EU koji regulišu oblast puteva. Nacrt zakona dobio je pozitivno mišljenje Evropske komisije nakon nekoliko iteracija. Zakonom o putevima i podzakonskim aktima, koji će se sprovesti na osnovu zakona, implementiraće se uredbe EU koje regulišu bezbjednost puteva. Međutim, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva je u prethodnom periodu preduzelo niz aktivnosti koje se odnose na poboljšanje bezbednosti saobraćaja na putevima:

- Smjernice za inspekciju bezbjednosti saobraćaja na putevima objavljene su na veb stranici Ministarstva saobraćaja i pomorstva, a inspektori su upućeni na obuku RSI / Inspekcija bezbjednosti na putevima, koju su organizovale Svjetska banka i SEETO u periodu od 20. do 25. VI 2016. u Beogradu (jedna od aktivnosti koja ima za cilj da podrži sprovođenje „reformskih mjera“).
- U pogledu primjene „reformskih mjera“ sadržanih u Planu reformskih mjera za RSI / Inspekciju bezbjednosti na putevima i RSA / Reviziju bezbjednosti na putevima, obezbijedena je tehnička pomoć Evropske unije za povezivanje zapadnog Balkana sa ConnectA. Za RSI, u periodu od 3. do 7. X 2017, konsultanti ConnectA izvršili su inspekciju bezbjednosti putevana definisanoj dionici puta Podgorica – Mioska.
- U pogledu sprovođenja Revizije bezbjednosti na putevima(RSA), u skladu sa Direktivom 2008/96, o projektima Sveobuhvatne i glavne putne mreže obezbijedena je tehnička pomoć Evropske komisije za povezivanje zapadnog Balkana - ConnectA. Tim ConnectA RSA izvršio je RSA na putu M-2 Kolašin (Crkvine) - Mojkovac - Bijelo Polje (Ribarevine) - od km 1037 + 900 do km 1089 + 870, L = 52 km.
- Za implementaciju reformske mjere „Uspostavljanje nacionalnog sistema za trajno prikupljanje podataka o saobraćajnim nezgodama (do 2018)“ odobrena je tehnička pomoć Evropske komisije ConnectA.
- Dvodnevni RADAR projekat (Procjena rizika na putevima u Podunavlju) „Kurs za bezbjednostiputne infrastrukture, održan je u okviru projekta od 21. do 22. III 2019. u Podgorici.

Skupština je 22. XI 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o bezbjednosti saobraćaja na putevima, sa odloženom primjenom od 60 dana od dana objavljivanja u Službenom listu Crne Gore. Propisi za njegovo sprovođenje donijeće se u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu.

Skupština je 2017. donijela Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju („Sl. list CG“, broj 71/17), koji je usklađen sa zakonodavstvom EU u oblasti drumskog saobraćaja.

Nadalje, kada je riječ o kontroli na putevima, tj. primjeni propisa u ovoj oblasti u Crnoj Gori, istu nadgledaju četiri inspektora za drumski saobraćaj i Uprava policije. Pored toga, inspektori i predstavnici Uprave policije su u prethodnom periodu prošli obuku za nadzor i kontrolu tahografa, kao i obuku koja se odnosi na manipulaciju tahografima.

Željeznički saobraćaj

Crna Gora od 2014. ima Zakon o željeznici, koji je gotovo u potpunosti usklađen sa pravnom tekovinom EU. Razdvajanje željezničkih operatera i upravljača infrastrukture vrši se od 2008, u skladu sa zahtjevima EU pravne tekovine. Upravljač infrastrukture, kao akcionarsko društvo potpuno je nezavisan organ u odlučivanju od 2008, sa svim dužnostima i odgovornostima prema nacionalnom Zakonu o željeznici i Zakonu o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza. Ista situacija je i sa operaterima. Sve ove kompanije su u većinskom državnom vlasništvu. Do sada nijesmo imali zahtjeva novih privatnih operatera za pristup željezničkoj mreži Crne Gore. Imali smo samo jednu prijavu, sa nepotpunom dokumentacijom, koja je odbijena.

Crna Gora ima Upravu za željeznice (nacionalni organ za bezbjednost i regulatorni organ) od 2010. i ovo tijelo je u obavljanju poslova potpuno nezavisno od Ministarstva saobraćaja i pomorstva od januara 2019.

Željezničko tržište otvoreno je od 2013. (prema Zakonu o željeznici). Oba operatera imaju sertifikate i licence koje je izdala Uprava za željeznice i u skladu sa nacionalnim zakonom i pravnom tekovinom EU. Od 2009. upravljač infrastrukture godišnje objavljuje Izjavu o mreži.

Zakon o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza (na snazi od 2014) definiše oblast bezbjednosti i interoperabilnosti. Uglavnom je usklađen sa Direktivom 2008/57 o interoperabilnosti željezničkog sistema i Direktivom 2004/49 o bezbjednosti željezničkog sistema i Direktivom za mašinovođe 2007/59. Nacrt novog zakona je u Sekretarijatu za zakonodavstvo i ovim zakonom će biti završeno usaglašavanje sa Trećim paketom EU propisa iz oblasti željeznice.

Potpuno usklađivanje u oblasti osnivanja centara za obuku, licenciranih ispitivača i izbora zdravstvenih ustanova biće postignuto podzakonskim aktima. Postoje i specijalizovane škole u zemlji za obuku mašinovođa, dispečera i pregledača vagona.

Crna Gora je u Službenom listu objavila 4 Tehničke specifikacije interoperabilnosti (TSI): Infrastruktura; Podsistemi za kontrolu, upravljanje i signalizaciju; Energija i Sigurnost u tunelima.

Pomorski saobraćaj

Crna Gora još nije član Pariskog memoranduma o razumijevanju, ali se prijavila za članstvo i ima status pridružene članice.

Zakon o potvrđivanju Pariskog memoranduma o kontroli državne luke („Sl. list CG“ - Međunarodni sporazumi“, broj 14/18).

Da bi stekla status punopravnog člana Pariskog MOU-a, Crna Gora intenzivno radi na rješavanju nedostataka koji su utvrđeni tokom posljednje misije Monitoring tima Paris MOU-a 2018. U susret preporukama i sugestijama Paris MoU, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva Crne Gore pripremi je izmjene i dopune Zakona o sigurnosti pomorske plovidbe. Očekuje se da će navedeni akt biti usvojen krajem 2019. ili početkom 2020. Imajući u vidu da će naredna misija Paris MoU-a za utvrđivanje činjeničnog stanja biti sprovedena u oktobru 2020, Crna Gora će raditi na implementaciji procedura i uputstava dobijenih od strane inspektora. Shodno tome, planira se da početkom 2020. inspektori učestvuju u određenom broju zajedničkih inspekcija u Sjevernoj Evropi. Sprovedenjem planirane obuke inspektora i Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o sigurnosti pomorske plovidbe, Crna Gora će ispuniti sve uslove za članstvo u Paris MoU do 2021.

U pogledu primjene Direktive 2002/59/EC, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva uspostavilo je sistem VTMS u Crnoj Gori i već je u punom operativnom položaju od 30. X 2015.

U prilog ovom tehničkom sistemu nadzora i kontrole pomorskog saobraćaja, usvojen je Pravilnik o načinu vršenja nadzora, informisanja i upravljanja pomorskim saobraćajem („Sl. list“, broj 34/15), koji detaljno opisuje prava i obaveze svih plovila koja plove u ili iz Crne Gore, kao i prava i obaveze operatera VTS, propisana Zakonom o sigurnosti pomorske plovidbe („Sl. list CG“, broj 62/13).

Takođe, kroz IPA 2017 planirano je da se pokrije Skadarsko jezero VHF sistemom komunikacije, pri čemu će putnička plovila koja plove jezerom u svakom trenutku moći da se obrate obalnoj stanici BARRADIO radi dobijanja informacija ili traženja pomoći. Planirano je da se postavi bazna stanica AIS sa koje će na obalnoj stanici BARRADIO pratiti pomorski saobraćaj putničkih brodova duž jezera. Ova aktivnost je zapravo druga faza projekta koja je u završnoj fazi. Tokom prve faze projekta postavljena je VTMS senzorska oprema (radar, VHF primopredajnici, radio goniometri, AIS oprema, meteorološke radio veze, dizel generatori) na lokacijama Mavrijan (Ulcinj), Crni Rt (Bar) i Obosnik (Herceg Novi), dok je na obalnoj stanici Dobre vode instalirana serverska oprema. Druga faza VTMS projekta uključivaće senzore koji nedostaju (kamere) na lokacijama gdje je instalirana VTMS oprema iz faze I projekta (Mavrijan, Crni Rt i Obosnik), kao i nova oprema koja će biti instalirana na lokacijama Boke Kotorske (radari, kamere i radio veze) i Skadarskog jezera (radar, kamere, VHF predajnici i radio veze).

Država je ratifikovala Konvenciju o radu pomoraca („Sl. list CG - Međunarodni sporazumi“, broj 13/14).

Unutrašnji plovni putevi

Crna Gora učestvuje u Strategiji za razvoj dunavske regije (EUSDR). Crna Gora nije potpisnica međunarodnih sporazuma o unutrašnjim plovnim putevima i nije potpisnica bilateralnih sporazuma sa susjednim zemljama.

Vazdušni saobraćaj

Crna Gora je skoro u potpunosti ispunila uslove potrebne za završetak I faze ECAA sporazuma.

Postoje samo dvije neusklađenosti iz oblasti Ekonomske situacije i propisa koji zahtijevaju izmjene dva zakona - prilagođavanje Zakona o vazdušnom saobraćaju u svrhu potpunog prenosa odredbi Uredbe 1008/2008, koje su potrebne u skladu sa Fazom I, o slobodi definisanja cijena i nediskriminaciji, kao i usvajanju kazni za kršenje svih odredbi iz Poglavlja IV te uredbe i prilagođavanje Zakona o radu odgovarajućem zakonodavstvu kojim se uređuje radno vrijeme u cilju potpunih i brzo prenijetih nekoliko osnovnih zahtjeva Direktive 2003/88 / EC o određenim aspektima organizacije radnog vremena. Vlada je na sjednici od 26.IX.2019. godine, utvrdila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o vazdušnom saobraćaju. Vlada je na sjednici od 28. XI. 2019. godine utvrdila Zakon o radu. Izmjenama Zakona o vazdušnom saobraćaju i Zakona o radu, stiču se uslovi za završetak I faze ECAA.

Kombinovani saobraćaj

Kombinovani saobraćaj prepoznat je Strategijom razvoja željeznice 2017-2027. i Strategijom razvoja saobraćaja 2019-2035. Takođe, 2014. objavljen je Zakon o kombinovanom prevozu robe, ali sva primjena njegovih glavnih odredbi počće od dana pristupanja EU.

3.16. POGLAVLJE 16: POREZI

Indirektni porezi (PDV i akcize)

Kupac koji je fizičko lice bez stalnog ili privremenog prebivališta u Crnoj Gori ima prava na povrat PDV-a od robe koju kupi u Crnoj Gori i odnese iz Crne Gore. Pravo na povraćaj PDV-a u ovom slučaju ne odnosi se na mineralna ulja, alkohol i alkoholna pića i duvanske proizvode. Crnogorsko zakonodavstvo predviđa posebne poreske postupke u članovima 42 – 49 Zakona o PDV-u za :

- mala preduzeća;
- poljoprivrednike;
- turističke agencije i tur-operatore;
- polovnu robu, umjetnička djela i antikvitete;
- druge slučajeve nabavke umjetničkih djela, kolekcionarske predmete i antikvitete;
- robu na javnim aukcijama.

Direktni porezi

Član 38 Zakona o porezu na dobit pravnih lica predviđa da se cijena po osnovu transakcija sa imovinom ili stvaranja obaveza između povezanih lica smatra transfernom cijenom. Povezane strane smatraju se stranama između kojih postoje posebni odnosi koji mogu

imati direktan uticaj na uslove ili ekonomske rezultate transakcija između tih strana u skladu sa zakonom koji reguliše poresku upravu.

Očekivana cijena koju treba postići transakcijama vezanim za imovinu ili ugovornim obavezama između strana koje su poslovale u okviru dohvata ruke ili veće postignute cijene se smatra cijenom u dohvatu ruke. Razlika između cijene u dohvatu i transferne cijene je uključena u poresku osnovicu. Cijena u dohvatu je određena primjenom metoda uporedne cijene, a u slučajevima kada to nije moguće koristi se preprodajna cijena ili nabavna cijena uvećana uobičajenim metodom marže.

Pripremljen je Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dobit pravnih lica kojim će se izvršiti unapređenje postojećih zakonskih rješenja u pogledu definicije povezanih lica, metoda koje su potrebne za utvrđivanje „cijene van dohvata ruke”, vođenje i dostavljanje potrebne dokumentacije o transfernim cijenama, kako bi se opravdale navedene transakcije, kao i definisanja odredbi koje se tiču sprječavanja utanjenje kapitalizacije, odnosno ograničenja priznavanja rashoda nastalih po osnovu kamata i pripadajućih troškova po osnovu zajma, odnosno kredita do određene visine vrijednosti obveznikovog kapitala.

Nakon usvajanja navedenog zakona biće donijet Pravilnik o transfernim cijenama kojim će se bliže urediti primjena pravila o transfernim cijenama koja se zasnivaju na smjernicama Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), kao i drugih međunarodnih organizacija

Odredbe Direktive 2008/7/EC o porezima na prikupljanje kapitala nisu primijenjene u crnogorsko zakonodavstvo.

Administrativna saradnja i državna pomoć

Nakon sticanja nezavisnosti Crna Gora je preuzela 37 ugovora o dvostrukom oporezivanju koje su zaključile SFRJ, SRJ ili SCG i koji se odnose na Crnu Goru i usklađeni su sa njenim zakonodavstvom (Albanija, Belgija, Bjelorusija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Češka, Danska, Egipat, Finska, Francuska, Holandija, Hrvatska, Italija, Iran, Kina, Kipar, Koreja, Kuvajt, Letonija, Mađarska, Sjeverna Makedonija, Malezija, Malta, Moldavija, Njemačka, Norveška, Poljska, Rumunija, Rusija, Slovenija, Slovačka, Šri Lanka, Švedska, Švajcarska, Turska, Ukrajina i Velika Britanija).

Crna Gora je kao samostalna država, zaključila ugovore sa Irskom, Srbijom, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Austrijom, Azerbejdžanom i Portugalom dok je parafirala ugovor sa Katarom. Potpisala je ugovor sa Kneževinom Monako i Predlog zakona o njegovom potvrđivanju nalazi se u skupštinskoj proceduri.

Od ostalih zemalja članica EU Crna Gora nema zaključene ugovore o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja sa: Estonijom, Luksemburgom, Litvanijom i Grčkom, dok je ugovor sa Španijom parafiran, a još nije potpisan.

Pripremljen je Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o poreskoj administraciji, kojim se daje ovlašćenje poreskom organu da informacije, kojima

raspolaže, o finansijskim računima rezidenata države članice EU ili druge države o izvršenim transakcijama između povezanih lica, automatski dostavlja nadležnim organima države članice EU ili druge države, u skladu sa potvrđenim međunarodnim ugovorom.

Predloženim rješenjem, uvedena je obaveza finansijskim institucijama u Crnoj Gori da, u skladu sa pravilima izvještavanja i dubinske analize, identifikuju finansijske račune koje posjeduje ili kontroliše rezident države članice EU ili druge države, prikupljaju informacije o stanju na računima, izvršenim transakcijama sa tih računa i ostvarenim prihodima tih lica po osnovu određenih vrsta dohotka i kapitala i te informacije dostavljaju poreskom organu jednom godišnje, do 30. VI tekuće godine za prethodnu kalendarsku godinu, na standardnom obrascu u elektronskom obliku. Takođe, finansijske institucije biće u obavezi da, prije dostavljanja informacija o finansijskim računima lica rezidenta druge države poreskom organu, obavijeste to lice da će informacije koje se odnose na njega proslijediti poreskom organu za svrhe razmjene informacija sa nadležnim organima drugih država. Na ovaj način vrši se usklađivanje važećeg Zakona o poreskoj administraciji sa Direktivama Savjeta 2011/16 i 2014/107/EU u vezi obavezne automatske razmjene informacija u oblasti oporezivanja (DAC 1 i DAC2).

Nakon usvajanja navedenog Predloga zakona biće donijeta podzakonska akta, neophodna za njegovu implementaciju.

3.17. POGLAVLJE 17: EKONOMSKA I MONETARNA UNIJA

Ekonomska politika

Uporedo sa mjerama fiskalnog prilagođavanja sprovode se reforme usmjerene na kvalitetnije upravljanje javnim finansijama, kao i usaglašavanje zakonodavnog okvira u oblasti javnih finansija sa zahtjevima EU integracija. Najveći dio aktivnosti koje se sprovode sublimiran je u okviru Programa reformi upravljanja javnim finansijama za period 2016 - 2020. koji predstavlja sveobuhvatni strateški okvir za unapređenje upravljanja javnim finansijama u Crnoj Gori.

U cilju unapređenja fiskalnog okvira, planiranja i budžetiranja javne potrošnje, sprovode se aktivnosti usmjerene na dalji razvoj sistema strateškog planiranja, koordinacije i praćenja realizacije politika Vlade i njenih ciljeva u srednjem roku. Shodno navedenom, usvojen je Srednjoročni program rada Vlade za period 2018 – 2020, kojim su sublimirani prioriteti i ciljevi Vlade u srednjoročnom periodu. Takođe, nastavljeno je sa jačanjem mehanizama za uspostavljanje i razvoj sistema koordinacije i praćenja usklađenosti strategijskih dokumenata kojima se utvrđuju javne politike.

Tokom 2018. izvršena je izmjena Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, u cilju postepenog usklađivanja sa Direktivom EU 2011/85 i daljeg metodološkog usklađivanja, a vezano za tretman kupovine hartija od vrijednosti.

Kako bi se unaprijedio budžetski sistem u cjelini, u januaru 2019. je otpočela implementacija projekata koji se finansiraju iz sredstava EU, a odnose se na:

- projekat „Unapređenje budžetskog sistema, srednjoročnog budžetskog okvira i interne finansijske kontrole”, koji treba da rezultira unapređenjem budžetskog sistema u cjelini, kroz punu implementaciju programskog budžeta, srednjoročnog planiranja i ostalih elemenata sistema budžetiranja;
- projekat „Unapređenje IT sistema za planiranje budžeta”, koji će kroz unapređenje sistema za planiranje budžeta stvoriti uslove za planiranje budžeta u srednjem roku, kao i uslove za kvalitetnije budžetsko planiranje i izvještavanje;
- projekat „Implementacija sistema centralizovanog obračuna zarada”, koji ima za cilj razvoj i implementaciju programskog rješenja kojim će se omogućiti centralizacija i efikasniji proces obračuna zarada, sa većim stepenom kontrole i izvještavanja, kao i efikasnije upravljanje potrošnjom za zarade u javnom sektoru.

Srednjoročni budžetski okvir utvrđuje se Smjernicama makroekonomske i fiskalne politike i revidira prilikom donošenja budžeta za narednu fiskalnu godinu. Ovaj dokument sadrži srednjoročne strateške ciljeve ekonomske i fiskalne politike, osnovne makroekonomske i fiskalne pokazatelje i projekcije, na osnovu kojih se utvrđuju limiti potrošnje za potrošačke jedinice. U cilju stvaranja pretpostavki za jačanje srednjoročnog budžetskog okvira, veću transparentnost i nadzor, Zakon o budžetu za 2020. po prvi put u obavezujućem dijelu sadrži podjelu projektovanih izdataka po organizacionoj klasifikaciji, pri čemu je prva godina obavezujuća, a naredne dvije indikativne.

U skladu sa novim pristupom EU u ekonomskom dijalogu sa zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima za članstvo u Uniji, Crna Gora već šestu godinu za redom priprema Program ekonomskih reformi. PER je dokument u kome Vlada predstavlja: ekonomsku politiku za narednu godinu i srednjoročni period i osnovu za ekonomski dijalog sa Evropskom komisijom u procesu EU integracija. Imajući u vidu navedeno fokus samog dokumenta je na jačanju privrednog rasta, uz održivu fiskalnu disciplinu i sprovođenje adekvatnih reformi koje doprinose sveukupnoj konkurentnosti zemlje.

Kako bi se stvorile formalne pretpostavke za uvođenje obračunskog računovodstva i usaglašavanje sa međunarodnim računovodstvenim standardima za javni sektor, kao i standardima finansijskog izvještavanja, utvrđen je Predlog zakona o računovodstvu u javnom sektoru. Njegovim usvajanjem biće omogućen jedinstveni normativni okvir kojim se definišu osnovni principi za vođenje računovodstva, budući da su računovodstveni principi, trenutno, definisani kroz niz zakona i podzakonskih akata.

U dijelu harmonizacije statistike državnih finansija sa međunarodnim standardima, Ministarstvo finansija je osnažilo kadrovske kapacitete za poslove koji se odnose na implementaciju ESA2010 metodologije. U narednom periodu očekuje se intenziviranje aktivnosti u ovom dijelu, kroz dalje jačanje i usavršavanje kadrova, a u cilju početka izvještavanja u skladu sa pomenutim metodologijama. Pored Ministarstva finansija, neophodno je dalje jačati kapacitete u CBCG i Upravi za statistiku.

Fiskalna notifikacija (EDP izvještavanje) se popunjava i šalje EUROSTAT-u, na dobrovoljnoj osnovi, u skladu sa nacionalnom regulativom, dok će implemetacijom ESA2010 metodologije tabele i upitnici biće postepeno usklađivani sa standardima EU.

Kako bi se ojačao nadzor nad sprovođenjem fiskalne politike, posebno u dijelu ex ante ocjene, uz podršku EU, u toku je realizacija projekta koji za cilj ima razmatranje opcija najadekvatnijeg modela za uspostavljanje tijela koje bi vršilo nezavisnu ocjenu fiskalne politike u Crnoj Gori, uključujući i predloge pravnog okvira njegovog funkcionisanja. Ugovor za projekat potpisan je u septembru 2019. pri čemu se završetak projekta očekuje u periodu od 24 mjeseca.

U cilju unapređenja makroekonomskih projekcija:

- Projektom „Podrška procjeni makroekonomskog uticaja strukturnih reformi” je unaprijeđen postojeći model za makroekonomske projekcije, u smislu konzistentnosti, a razvijen je i model za procjenu uticaja strukturnih reformi definisanih u Programu ekonomskih reformi i Pravcima razvoja na makroekonomske indikatore. Crnogorski makroekonomski model (MMM) sastoji se od 2 modula: modul za makroekonomske projekcije i modul procjene uticaja, koji će se koristiti za simulacije politike zasnovane na različitim scenarijima politike (takozvana *what if* analiza). Glavni cilj makroekonomskog modula jeste pružanje projekcija glavnih makroekonomskih varijabli, ekonometrijskom analizom osnovnih agregata. Ovaj modul razvijen je u skladu sa karakteristikama crnogorske ekonomije, sa svim dostupnim podacima i parametrima.
- U saradnji sa Privrednom komorom, razvijen je elektronski upitnik Indeks očekivanja menadžera. Cilj je da se sagleda kako privrednici percipiraju trenutno ekonomsko okruženje i što očekuju u narednom periodu, čime će se unaprijediti mogućnosti za što kvalitetnija predviđanja makroekonomskih kretanja.

Monetarna politika

Crna Gora je uskladila svoj pravni okvir sa pravom tekovinom EU u dijelu koji se odnosi na zabranu monetarnog finansiranja javnog sektora donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Centralnoj banci Crne Gore 16. X 2017. i Odluke o bližim uslovima za davanje kredita bankama u slučaju potreba za likvidnošću 31. XI 2017, kojom su stavljene van snage Odluka o bližim uslovima za davanje kredita bankama za održavanje likvidnosti („Sl. list CG”, broj 15/11) i Odluka o odobravanju finansijske pomoći u krajnjoj instanci („Sl. list CG”, broj 15/11).

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o Centralnoj banci Crne Gore propisano je da u slučaju potreba za likvidnošću kreditne institucije, Centralna banka može odobriti kreditnoj instituciji kredit, uz odgovarajuća sredstva obezbjeđenja. Bliži uslovi za davanje kredita propisani su Odlukom o bližim uslovima za davanje kredita bankama u slučaju potreba za likvidnošću.

U dijelu koji se odnosi na zabranu privilegovanog pristupa javnog sektora finansijskim institucijama, Skupština je donijela Zakon o zaštiti depozita 2. XII 2019. Zakon o osiguranju je u postupku odgovarajućih izmjena radi potpune implementacije ovog principa. U toku je izrada Predloga zakona o osiguranju, koji se priprema kroz Tvinig projekat „Podrška regulisanju finansijskih usluga“. Zakon će biti usklađen sa Direktivom o solventnosti II.

Kada je u pitanju finansijski sistem, 93,4% sredstava i obaveza je u eurima. Tako je na kraju oktobra 2019. 3,3% ukupnih kredita odobreno u valuti koja nije euro, pozajmica koje banke koriste nije bilo u valuti koja nije euro, dok je oko 6% položenih depozita u bankama bilo u valuti koja nije euro. Takođe, najveći dio državnog duga je u eurima, koji iznosi 77,24% ukupnog duga na kraju septembra 2019. Na dug u dolarima odnosi se 21,58%, povučeni iznos kredita za autoput. Povlačenje preostalih sredstava po kreditu sa Eksim bankom doprinijeće porastu zaduženosti Crne Gore u drugim stranim valutama, odnosno dolarima. To državu izlaže riziku depresijacije eura u odnosu na dolar. Ipak, ne očekuje se drastičan uticaj. Prije svega, učešće ovog kredita u ukupnom zaduženju države nije značajno i mala je vjerovatnoća da euro bude značajno depresiran u odnosu na dolar tokom 14 godina otplate kredita.

Međunarodne rezerve kojima upravlja Centralna banka iznosile su 1,4 milijardi eura na kraju oktobra 2019. Struktura međunarodnih rezervi je takva da hartije od vrijednosti čine oko 52% ukupnog portfolija, pri čemu dugoročne hartije od vrijednosti čine 60% ukupnih ulaganja u HOV.

Spoljni dug države, koji čini konstantno oko 80% ukupnog državnog duga, od 2011. značajnije raste, kao rezultat saniranja posljedica krize. Značajniji rast ovog spoljnog duga evidentan je u periodu 2013-2015, emitovanjem euroobveznica i povlačenjem sredstava za autoput. Do 2015. spoljni dug države je činio ispod 50% BDP-a, da bi od 2015. učešće u BDP-u prešlo 50%.

Privatni spoljni dug, dug banaka i ostalih sektora bilježi pad u periodu 2010-2018. Tokom 2010. činio je 85,5% BDP-a, odnosno 64,1% BDP-a 2018. Uključivanjem interkompanijskog duga, privatni dug dostiže nivo od 103,3% BDP-a 2018.

Deficit tekućeg računa je tokom devet mjeseci 2019. iznosio 405,8 miliona eura, što je niže za 3% u odnosu na isti period prethodne godine. Smanjenje deficita tekućeg računa rezultat je povećanja suficita na računu usluga i računu sekundarnog dohotka.

Prosječan neto priliv stranih direktnih investicija u periodu 2006 – 2018. se kretao u opsegu od 9,4% do 35,6% BDP-a.

Uz stalno rastuće prihode ostvarene u oblasti turizma, koji su se u periodu 2006-2018. kretali od 12,5% do 22,3% BDP-a, priliv doznaka predstavlja izuzetno stabilan i rastući izvor sredstava iz inostranstva. Priliv doznaka iz godine u godinu raste i u periodu 2006-2018. se kretao u opsegu od 6,4% do 13,5% BDP-a.

Počev od juna 2019, Centralna banka Crne Gore publikuje Međunarodnu investicionu poziciju (IIP) i spoljni dug na godišnjem nivou.

Zakon o kreditnim institucijama, Zakon o sanaciji kreditnih institucija i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o stečaju i likvidaciji banaka donijeti su u Skupštini 2. XII 2019. Ovim zakonodavnim paketom izvršilo se usaglašavanje sa Regulativom 575/2013/EU (tzv. CRR) i direktivama 2013/36/EU (tzv. CRD) i 2014/59/EU (tzv. BRRD) i unaprijedio postojeći okvir za nadzor nad poslovanjem kreditnih institucija i za pravovremenu intervenciju u kreditnoj instituciji koja je u problemima.

3.18. POGLAVLJE 18: STATISTIKA

Statistička infrastruktura

Zakonom o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike Crne Gore („Sl. list CG“, br. 18/12 i 47/19) utvrđuje se pravni okvir za proizvodnju i diseminaciju zvanične statistike, kao i okvir za organizaciju sistema zvanične statistike Crne Gore. Isti je u potpunosti usklađen sa Regulativom 223/2009 i evropskim statističkim kodeksom.

Zvanična statistika i implementacija njenih strateških ciljeva se zasniva na principima Kodeksa prakse evropske statistike, koji su u potpunosti inkorporirani u Zakon, a to su: profesionalna nezavisnost; mandat za prikupljanje podataka, adekvatnost resursa; posvećenost kvalitetu; povjerljivost statističkih podataka; nepristrasnost i objektivnost; dobra metodologija; odgovarajuće statističke procedure; smanjenje opterećenosti izvještajnih jedinica; ekonomičnost troškova; relevantnost; tačnost i pouzdanost; blagovremenost i preciznost; koherentnost i uporedivost, kao i dostupnost i jasnost podataka.

Zakon o statistici i sistemu zvanične statistike, pruža snažni pravni osnov za proizvođače zvanične statistike u vezi sa profesionalnom nezavisnošću koja je u praksi obezbijedena. Uprava za statistiku Crne Gore (Monstat) je samostalan organ uprave u vršenju poslova iz svoje nadležnosti prema Zakonu o državnoj upravi („Sl. list CG“, broj 78/18) „koje obavlja stručne i sa njima povezane upravne poslove primjenom naučnih i stručnih metoda i saznanja“.

Zakonom se utvrđuje pravni okvir za proizvodnju i diseminaciju zvanične statistike, kao i za organizaciju sistema zvanične statistike Crne Gore. Njime se utvrđuje profesionalna nezavisnost Monstat-a i drugih proizvođača zvanične statistike u proizvodnji i diseminaciji zvanične statistike. Zakonom se eksplicitno propisuje da je direktor Monstat-a obavezan da zaštiti profesionalni kredibilitet zvanične statistike od bilo kojeg neprofesionalnog uticaja, i da ne smije biti član bilo koje političke partije tokom vršenja funkcije direktora. Statistički podaci su dostupni istovremeno svim korisnicima pod jednakim uslovima.

Starješinu uprave, na osnovu javnog konkursa, imenuje i razrješava Vlada, na predlog resornog ministra na period od pet godina, prema Zakonu o državnoj upravi („Sl. list CG“,

broj 78/18). Starješina organa uprave za svoj rad i rad organa uprave kojim rukovodi odgovara resornom ministru. Kvalifikacije koje se traže za starješinu uprave, kao i razlozi za ranije razriješenje državnog službenika na rukovodećoj poziciji se utvrđuju Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Sl. list CG“, br. 2/18 i 34/19).

Aktivnosti i metode koje se odnose na prikupljanje, obradu i diseminaciju podataka zvanične statistike usklađeni su sa važećim profesionalnim standardima, naučnim metodama i principima profesionalne etike, radi tačnog i pouzdanog prikazivanja stvarnosti.

Statistički podaci su dostupni istovremeno svim korisnicima pod jednakim uslovima.

Zakonom o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike („Sl. list CG“, br. 18/12 i 47/19) se propisuje da proizvođači zvanične statistike pripremaju, ažuriraju i objavljuju Kalendar objavljivanja statističkih podataka. Proizvođači zvanične statistike dužni su da, najkasnije do 20. decembra tekuće za narednu godinu, izrade i dostave nadležnom organu Kalendar objavljivanja statističkih podataka, sa podacima o vrsti istraživanja i datumu objavljivanja podataka. Kalendar se objavljuje na internet stranici MONSTAT-a.

Svako odstupanje od rokova datih u kalendaru objavljivanja statističkih podataka mora biti najavljeno i obrazloženo. Odjeljenje za diseminaciju i upravljanje statističim bazama podataka postavlja na zvaničnoj internet stranici informaciju o odlaganju saopštenja u roku od 24 časa prije planirane objave, sa razlogom i novim datumom objave, ukoliko je moguće definisati, a sve sa ciljem blagovremenog informisanja korisnika.

Proces planiranja višegodišnjeg programa je regulisan u Zakonu i Monstat ga organizuje ponovo u 2018. za Program 2019-2023. Zakon propisuje da Vlada usvaja programe, kao i godišnje planove koji se izrađuju u cilju sprovođenja Programa. Oba dokumenta se objavljuju u Službenom listu. Monstat je odgovoran za izradu višegodišnjih programa i godišnjih planova u saradnji sa ostalim proizvođačima zvanične statistike. Prije podnošenja Vladi predloga programa, godišnjeg plana i strategije razvoja, Savjet statističkog sistema daje svoje stručno mišljenje. Sastav Savjeta, koji se određuje Zakonom, reflektuje u potpunosti sastav zainteresovanih strana Monstat-a. Pored proizvođača zvanične statistike, uključeni su predstavnici državnih institucija, poslovnih asocijacija i naučne zajednice u proces planiranja narednog statističkog programa i, nakon toga, godišnjih planova.

Zakon o statistici i sistemu zvanične statistike pruža Monstat-u jasno i široko pravno ovlašćenje da prikuplja i pristupa podacima potrebnim za sprovođenje Programa i Godišnjeg plana. Zakon daje prioritet upotrebi administrativnih podataka (član 27: „Ukoliko postoje administrativni izvori podataka čiji se podaci mogu koristiti za potrebe korisnika, ne sprovodi se statističko istraživanje“). Sva istraživanja i popisi su u suštini obavezni, a izvještajne jedinice mogu biti kažnjene ukoliko ne dostave potpune i tačne podatke.

Zakon o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike, Monstat-u se daje pravo pristupa izvorima administrativnih podataka, uključujući i identifikatore, kao i podatke prikupljene metodom posmatranja, osim ako njihova upotreba za statistiku nije zabranjena zakonom.

Monstat je potpisao 22 Memoranduma o saradnji sa davaocima administrativnih podataka. U kontekstu implementacije ESA 2010 metodologije potpisan je trilateralni sporazum između Monstat-a, Centralne banke Crne Gore i Ministarstva finansija.

Uspostavljene su glavne statističke klasifikacije: statistička klasifikacija djelatnosti (NACE Rev.2), međunarodna standardna klasifikacija zanimanja (ISCO-08) i nomenklatura teritorijalnih jedinica za statistiku (NUTS), koje su usklađene s važećim regulativama Evropske unije. Zavod za statistiku je u potpunosti implementirao NACE Rev.2 u skladu sa Regulativom 1893/2006, kao i ISCO-08 u skladu sa Regulativom 1022/2009. Klasifikacija proizvoda po djelatnostima (CPA), koja je usklađena sa Regulativom 451/2008, primjenjuje se u svim statističkim oblastima od početka 2015. Takođe implementirana je revizija CPA 2.1. Nomenklatura zemalja i teritorija za statistiku spoljne trgovine Evropske unije i zemalja koje nijesu članice (GEONOM) koja se bazira na Regulativi 1106/2012, koristi se u Zavodu za statistiku, takođe, od početka 2015. U 2016. započete su aktivnosti na uspostavljanju DEGURBA klasifikacije (stepen urbanizacije – klasifikacija na: selo, male gradske sredine i velike gradske sredine). Pomenuta klasifikacija urađena je za osamnaest opština.

U Zavodu za statistiku postoje sledeći statistički registri:

- 1) Statistički poslovni registar;
- 2) Statistički registar poljoprivrednih gazdinstava;
- 3) Statistički registar prostornih jedinica.

Statistički biznis registar (SBR) usklađen je sa Regulativom 696/93 (o statističkim jedinicama, uspostavljanju biznis registara za statističke svrhe) i Regulativom 177/2008 (o postavljanju zajedničkog okvira za biznis registre za statističke svrhe). Statistički poslovni registar i Statistički registar poljoprivrednih gazdinstava (SRPG) se redovno ažuririraju podacima: a) iz internih izvora - statističkih istraživanja; b) iz eksternih/administrativnih izvora.

Procedure ažuriranja SBR-a definisane su Pravilnikom o sadržaju, načinu vođenja i korištenja podataka iz statističkih registara, kao i Poslovníkom o održavanju, ažuriranju i upotrebi statističkog biznis registra. Procedure ažuriranja SRPG-a definisane su Poslovníkom o strukturi, ažuriranju i upotrebi Statističkog registra poljoprivrednih gazdinstava. Statistički registar prostornih jedinica redovno se ažurira podacima iz administrativnih izvora.

Zakonom o statistici i sistemu zvanične statistike Monstat-u se dodijeljuje eksplicitno odgovornost za koordinaciju nacionalnim statističkim sistemom. Forma, sadržaj i učestalost se vlasnicima administrativnih podataka definisana je Memorandumima o saradnji.

Makroekonomska statistika

Monstat sprovodi obračun kvartalnog bruto domaćeg proizvoda po potrošnoj metodi i raspolaže sa vremenskom serijom I kvartal 2010 – II kvartal 2019. u tekućim cijenama i I kvartal 2011- II kvartal 2019. u stalnim cijenama. U posmatranom periodu, značajan napor je uložen u radu na pripremi podataka kvartalnog BDP-a prema ESA 2010 metodologiji za period 2006-2009. sa ciljem proširenja vremenske serije kvartalnog BDP-a prema ESA 2010 metodologiji. Veliki napredak postignut je i u dijelu pripreme kvartalnih indikatora: broj zaposlenih prema ESA 2010 metodologiji. Pripremljeni su kvartalni podaci o zaposlenima prema ESA 2010 metodologiji za period 2013-2018. i podaci su dostavljeni Eurostat-u putem eDamis.

Uz podršku IPA 2015 višekorisničkog projekta, pripremljeni su eksperimentalni podaci kvartalnog BDP-a u lančanim mjerama obima i urađeno je eksperimentalno sezonsko prilagođavanje kvartalnih podataka primjenom *Jdemetra+* softvera.

Monstat sprovodi obračun godišnjeg bruto domaćeg proizvoda po proizvodnoj i potrošnoj metodi u tekućim i stalnim cijenama i bruto nacionalnog dohotka u tekućim cijenama.

Realizovani su projektni zadaci uz podršku IPA 2015 višekorisničkog projekta koji se bili fokusirani na dalju harmonizaciju sa ESA 2010 metodologijom i proizvodnjom inputa za popunjavanje varijabli u okviru tabela definisanih mjerilima za zatvaranje. Eksperimentalni rezultati ovih projektnih zadataka: unapređenje obračuna godišnjih i kvartalnih nacionalnih računa, rad na uvođenju i razvoju sektorskih nefinansijskih računa, razvoj tabela ponude i upotrebe, kao i dalje unapređenje obračuna neobuhvaćene ekonomije dostavljeni su na validaciju Eurostat-u .

Godišnji obračun unaprijeđen je u dijelu pripreme indikatora: broj zaposlenih i naknada zarada zaposlenih prema ESA 2010 metodologiji. Pripremljeni su podaci o zaposlenima i naknadama zarada prema ESA 2010 metodologiji za period 2013-2018. i podaci su dostavljeni Eurostat-u putem eDamis. Podaci o naknadama zarada su osnov za nastavak rada na uvođenju obračuna BDP-a prema dohodovnoj metodi.

U posmatranom periodu radilo se na nadogradnji tehničkih uslova za transmisiju podataka Eurostat-u u skladu sa SDMX standardom (*SDMX-Statistical data and metadata exchange*).

Takođe, kao koordinator statističkog sistema Uprava za statistiku kontinuirano je nastavila rad na koordinaciji, u dijelu proizvodnje i prikupljanja raspoloživih varijabli koje su neophodne za izradu indikatora za proceduru makroekonomske neravnoteže (*Macro-economic imbalance procedure – MIP*). Dodatno ažurirani su i metapodaci za raspoložive indikatore.

U okviru IPA 2015 višekorisničkog projekta nastavljen je rad na pripremi godišnjih sektorskih računa. Analizirani su raspoloživi statistički i administrativni izvori za pripremu godišnjih sektorskih računa.

Na osnovu raspoloživih izvora djelimično su pripremljeni eksperimentalni računi proizvodnje, stvaranja dohotka, primarne i sekundarne raspodjele i potrebe dohotka u skladu sa ESA 2010 metodologijom za referentnu 2015. U narednom periodu kroz IPA 2017 projekat nastaviće se rad na daljem razvoju godišnjih sektorskih računa.

Nakon završenog rada na pripremi godišnjih sektorskih računa, stvoriće se uslovi za pripremu kvartalnih sektorskih računa prema ESA 2010 metodologiji.

Uz podršku IPA 2015 višekorisničkog projekta nastavljeno je sa razvojem integrisanog sistema za pripremu tabela ponude i upotrebe (*Supply and Use tables-SUT*). U narednom periodu radiće se na proširenju vremenske serije tabela ponude i upotrebe i njihovoj daljoj harmonizaciji sa ESA 2010 metodologijom, kao i na uspostavljanju sistema za pripremu input-output tabela.

Crna Gora dostavlja podatke bruto dodate vrijednosti po djelatnostima i regijama u skladu sa NUTS klasifikacijom.

Shodno Zakonu o zvaničnoj statistici Ministarstvo finansija vodi statistiku fiskalnih rashoda i nefiskalnih prihoda.

Fiskalna notifikacija (EDP izvještavanje) se popunjava i šalje Eurostat-u, na dobrovoljnoj osnovi, u skladu sa nacionalnom regulativom, dok će implementacijom ESA2010 metodologije tabele i upitnici biti postepeno usklađivani sa standardima EU.

U cilju izrade tablica finansijskih računa u prethodnom periodu su izvršena značajna unapređenja u monetarnoj statistici. Naime, izvršena je i objavljena revizija podataka od 2007. monetarne statistike monetarnih finansijskih institucija u skladu sa novom metodologijom, usvojenom u junu 2018. Nova metodologija podrazumijeva uvođenje sektorske klasifikacije u skladu sa ESA2010 standardima. U oktobru 2019. je u okviru statistike ostalih finansijskih institucija objavljena statistika lizing kompanija, u skladu sa istom metodologijom. Pripremljeni su i MMF-u dostavljeni standardizovani izvještaji za 2018. i 2019. za Centralnu banku i banke. U toku je revizija podataka od 2013 – 2017. Pripremljen je i dostavljen banakama novi sistem izvještavanja na komentare. Novi sistem je koncipiran tako da zadovolji potrebe izvještavanja o podacima monetarnih finansijskih institucija za potrebe bilansne statistike, statistike kamatnih stopa i statistike finansijskih računa, a u skladu sa zahtjevima EU regulative iz navedenih oblasti.

Statistika spoljne trgovine robama se proizvodi i objavljuje u skladu s rokovima određenim regulativama EK. Podaci spoljnotrgovinske robne razmjene, na mjesečnom i godišnjem nivou, se redovno dostavljaju Eurostat-u putem Edamis-a. Saradnja s Upravom carina definisana je Sporazumom o međusobnoj saradnji. U izvještajnom periodu je takođe nastavljeno dostavljanje podataka spoljnotrgovinske robne razmjene po fakturnoj vrijednosti po valutama (*Trade by Invoicing currency - TIC*).

Zavod za statistiku redovno proizvodi podatke o statistici domaćih i stranih filijala- FATS, prema klasifikaciji djelatnosti NACE Rev2. Poštujući princip povjerljivosti, podaci se

objavljaju na agregiranom nivou prema sledećim grupama: industrija, građevinarstvo, trgovina i usluge.

U dijelu harmonizacije statistike državnih finansija sa međunarodnim standardima, Ministarstvo finansija je osnažilo kadrovske kapacitete za poslove koji se odnose na implementaciju ESA2010 metodologije. U narednom periodu očekuje se intenziviranje aktivnosti u ovom dijelu, kroz dalje jačanje i usavršavanje kadrova, a u cilju početka izvještavanja u skladu sa pomenutim metodologijama. Pored Ministarstva finansija, neophodno je dalje jačati kapacitete u CBCG i Upravi za statistiku.

U okviru statistike cijena, harmonizovani indeks potrošačkih cijena (HICP) i paritet kupovne moći (PPP) su u velikoj mjeri usklađeni sa standardima EU. U posmatranom periodu ostvarena su metodološka unapređenja u oblasti Harmonizovanog indeksa potrošačkih cena (HICP), kroz realizaciju svih saktivnosti koje su planirane uz podršku IPA 2015 višekorisničkog projekta. Ažurirani su HICP radna metodologija (HICP inventory) i izveštaj o kvalitetu, i isti su dostavljeni Eurostat-u putem ESS Metadata Handler-a. Sve aktivnosti visoko usklađenog projekta PPP, realizuju se definisanom dinamikom.

U okviru istog projekta, obračunat je eksperimentalni Indeks tržišnih cijena kuća i stanova (*House Price Index*) na osnovu posljednjih raspoloživih podataka iz redovnog Monstat-ovog istraživanja „Cijene stanova u novogradnji”.

Poslovna statistika

Strukturalna poslovna statistika (SBS) djelimično je u skladu sa Regulativom 295/2008. Zavod za statistiku prikuplja varijable definisane Aneksima: I, II, III, IV i IX. Varijable definisane Aneksima: V, VI, VII i VIII se ne prikupljaju. Raspoloživi SBS podaci dostavljaju se Eurostat-u u predviđenom roku putem eDamis programa za transmisiju podataka.

Kratkoročna statistika industrije, građevinarstva, trgovine na malo i usluga se obračunava u redovnoj mjesečnoj i kvartalnoj dinamici. Crna Gora kroz različite IPA programe implementira evropsko zakonodavstvo u oblasti kratkoročnih statistika. U periodu od januara 2019. do novembra 2019. je unaprijeđena usklađenost kratkoročne statistike, povećanjem obuhvata novih indikatora u okviru Eurobaze podataka, a u skladu sa Regulativama 1165/98 i 1158/2005. U oblasti statistike usluga, obračunata je varijabla časovi rada za period 2011-2019. Podaci su dostavljeni Eurostatu. U okviru projekta IPA 2018 rađeno je na obračunu dva SPPI indeksa iz oblasti H5210 Skladištenje i H5224 Pretovar. Napravljen je model za obračun pondera, obračun SPPI indeksa i diseminacione tabele. Svi podaci koji se dostavljaju Eurostat-u su u propisanom-SDMX formatu. Metapodaci u novom ESMS formatu za kratkoročne statistike su revidirani u aprilu 2019. putem aplikacije Metadata Handler, u skladu sa zahtjevima Eurostat-a.

PRODCOM statistika je potpuno usklađena u odnosu na osnovnu Regulativu 3924/91. Kao konsekvencija primjene nove klasifikacije CPA revision 2.1 implementirana je PRODCOM lista 2018. Podaci za 2018. su prosljeđeni Eurostatu u predviđenom roku.

Statistika turizma je visoko usklađena sa Regulativom 692/2011. Mjesečni i godišnji podaci o popunjenosti i kapacitetima smještajnih objekata šalju se Eurostatu, kao i podaci o mjesečnoj neto stopi zauzetosti soba. U 2016. prvi put je sprovedeno pilot istraživanje o turističkoj aktivnosti stanovništva Crne Gore. Sprovedenje istraživanja i prikupljanje podataka o nacionalnom turizmu sprovodi se shodno Planu statističkih istraživanja. Eurostat-u su poslani na validaciju svi setovi podataka i mikro-baza podataka o nacionalnom turizmu za 2016. i 2017.

U statistici saobraćaja ostvaren je visok nivo unapređenja. Sve oblasti statistike saobraćaja se obračunavaju prema evropskim regulativama i to: (i) statistika željezničkog saobraćaja u skladu sa Regulativom 91/2003 i 2018/643, (ii) statistika vazdušnog saobraćaja u skladu sa Regulativom 437/2003 (iii) statistika teretnog drumskog saobraćaja u skladu sa Regulativama 1172/98 i 70/2012, (iv) statistika pomorskog saobraćaja u skladu sa Direktivama 2009/42 i 2012/186, (v) statistika bezbjednosti u saobraćaju u skladu sa Odlukom 93/704.

Statistika željezničkog saobraćaja je usklađena sa Regulativom 91/2003 i 2018/643 i podaci se Eurostatu redovno dostavljaju u zahtijevanoj formi.

Statistika vazdušnog saobraćaja je u 2016. u potpunosti usklađena sa Regulativom 437/2003 i podaci se od tada redovno dostavljaju Eurostatu u zahtijevanoj formi.

Statistika drumskog teretnog saobraćaja se sprovodi prema Regulativama 1172/98 i 70/2012. Podaci teretnog drumskog saobraćaja su od I kvartala 2016. zaključno sa II kvartalom 2019. prošli proces validacije od strane Eurostata, što je značajan napredak u ovoj oblasti.

Statistika pomorskog saobraćaja se sprovodi prema Direktivama 2009/42 i br. 2012/186. Eurostatu se od 2018. dostavljaju detaljni kvartalni i godišnji podaci u zahtijevanoj formi.

Statistika bezbjednosti u saobraćaju se sprovodi u skladu sa Odlukom 93/704 i podaci se Eurostat-u dostavljaju u redovnoj godišnjoj periodici.

Od 2016. dostavljamo i volonterske podatke statistike saobraćaja, putem web upitnika „*Common Questionnaire*“, što je značajan napredak.

Ministarstvo nauke je institucija odgovorna za proizvodnju statistike istraživanja i razvoja. Navedena statistika se proizvodi za sva četiri sektora: visoko obrazovanje, državni, poslovno-preduzetnički i privatni neprofitni sektor, što je u skladu sa zahtjevima regulative 995/2012, koja se odnosi na statistiku nauke i tehnologije. Podaci su uporedivi na međunarodnom nivou. Primijenjuju se smjernice iz metodološkog priručnika *Frascati* 2015 OECD.

Terenski rad, Pilot projekata Istraživanje o inovativnim aktivnostima preduzeća, koji je počeo krajem septembra 2019. još je u toku. Podaci za CIS 2018. se prikupljaju za period od tri godine (2016 – 2018). Upitnici za CIS 2018. su revidirani u saradnji sa

Ministarstvom nauke, na osnovu sklopljenog sporazuma o zajedničkoj realizaciji navedenog statističkog istraživanja.

U oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija Uprava za statistiku sprovodi istraživanje o Upotrebi informacionih komunikacionih tehnologija u domaćinstvima i preduzećima kontinuirano od 2011. U oktobru 2019. podaci za 2019. su dostavljeni Eurostatu (putem Edamis-a) zajedno sa relevantnim izvještajima: Izvještaji o metapodacima (*Metadata Report*) i Izvještajima o kvalitetu (*Quality Report*). Podaci za 2019. objavljeni su 31. X 2019.

Socijalna statistika

U oblasti socijalne statistike sprovodi se u potpunosti Anketa o prihodima i uslovima života (EU-SILC) od 2013. kao redovno godišnje istraživanje, uz usaglašenost regulativama relevantnim za navedenu oblast. U aprilu i maju 2019. sprovedeno je istraživanje za 2019. i radilo se na analizi podataka iz Ankete o prihodima i uslovima života za 2018. kako bi se u novembru 2019. Eurostat-u dostavili podaci. Podaci iz ovog istraživanja za period 2013 – 2017. su objavljeni na zvaničnom sajtu Eurostata.

Uprava za statistiku je, u 2017. po prvi put realizovala pilot projekat Statistike socijalne zaštite - ESSPROS istraživanja. Tokom 2018. prikupljeni su podaci koji se odnose na 2017. Podaci su dostavljeni Eurostat-u putem Edamis- a.

U julu 2019. po prvi put su publikovani podaci o socijalnoj zaštiti iz ESSPROS istraživanja i to za 2016. i 2017.

Uspostavljeno je redovno slanje mikro podataka Eurostat-u iz istraživanja - Anketa o radnoj snazi, kao i slanje Izvještaja o kvalitetu u skladu sa definisanim rokovima.

Istraživanje o strukturi zarada (SES) se sprovodi 2019. za referentnu 2018.

Istraživanje o troškovima rada (LCS) se sprovelo 2017. kao redovno istraživanje. Podaci su dostavljeni Eurostatu 2019. i u toku je priprema Izvještaja o kvalitetu.

Statistika slobodnih radnih mjesta (JVS) je Planom statističkih istraživanja predviđena kao probno istraživanje u 2019. sa ciljem ispitivanja mogućnosti korišćenja administrativnih izvora za ovo istraživanje.

Radna grupa MZ počela je rad na izradi pravilnika o utvrđivanju uzroka smrti i obrascu potvrde o smrti i očekuje se njegova finalizacija i usvajanje u prvom kvartalu 2018.

Institut je dostavio raspoložive podatke nemonetarne zdravstvene statistike prema zahtjevu i metodologiji Eurostat-a u julu 2017. završno sa podacima koji su bili dostupni za 2016. i nastavlja i dalje sa povećanjem obuhvata u skladu sa zahtjevima.

Podaci u vezi sa vanjskim migracijama se dostavljaju Eurostatu – ukupno 19 tabela. Podaci o emigracijama zahtjevaju dodatna metodološka prilagođavanja zbog nedovoljnog obuhvata tokova.

Statistika azila se od 2018. sprovodi kao redovno istraživanje. Eurostatu se dostavljaju mjesečne, kvartalne i godišnje tabele za 2018.

Za oblast obrazovanje, prema zahtjevima EU postoje dva modula:

- Statistika obrazovanja;
- Modul koji obuhvata stručno osposobljavanje i doživotno učenje.

U okviru modula statistika obrazovanja, statističkim istraživanjima su obuhvaćeni svi nivoi formalnog obrazovanja u Crnoj Gori predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje. Statističkim istraživanjima obuhvaćene su sve predškolske ustanove, osnovne škole, srednje škole i visokoškolske ustanove, koje rade prema programu odobrenom od strane nadležnog Ministarstva, bez obzira na oblik svojine. S tim u vezi Uprava za statistiku dostavlja raspoložive podatke Eurostat-u kroz set tabele predviđenih regulativama.

Podaci o finansiranju obrazovanja se ne prikupljaju.

Za modul koji obuhvata stručno osposobljavanje i doživotno učenje podaci se prikupljaju iz Ankete o radnoj snazi, Istraživanja o kontinuiranom stručnom obrazovanju i usavršavanju, kao i Ankete o obrazovanju odraslih.

Monstat sprovodi Anketu o radnoj snazi LFS, dok se Anketa o kontinuiranom stručnom obrazovanju i usavršavanju CVTS (*Continuing Vocational Training Survey*) i Anketu o obrazovanju odraslih AES (*Adult Education Survey*) ne sprovode.

Monstat prikuplja podatke kriminaliteta iz administrativnih izvora od prepoznatih izvora podataka: Ministarstva unutrašnjih poslova, odnosno Uprave policije, Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Sekretarijata sudskog savjeta i Vrhovnog državnog tužilaštva.

Objedinjeni podaci se dostavljaju Eurostat-u preko Edamisa u skladu sa rokovima.

Monstat za nacionalne potrebe prikuplja podatke o optuženim i osuđenim počiniocima krivičnih djela.

Poljoprivredna statistika

Godišnja istraživanja u oblasti statistike biljne proizvodnje usklađena su sa Regulativom 543/2009. Podaci godišnjih istraživanja iz oblasti statistike biljne proizvodnje redovno se dostavljaju Eurostat-u putem e-DAMIS web portal. Uprava za statistiku je sprovela pilot Istraživanje o strukturi vinograda u skladu sa Regulativom 1337/2011 u novembru 2014.

Crna Gora nije u obavezi da sprovodi istraživanje o strukturi voćnjaka, jer se u skladu s Regulativom 1337/2011 ovo istraživanje sprovodi ako je minimalna zasađena površina 1.000 hektara po voćnoj vrsti.

U oblasti statistike biljne proizvodnje, kroz projekat IPA 2015 MB (*PP 5.1 Crop statistics: Annual crop statistics (ACS) and Permanent crop statistics*), krajem oktobra 2018. sprovedeno je Pilot istraživanje o proizvodnji povrća metodom CAPI. Tokom ovog projekta pripremljeni su metodološko uputstvo, upitnik i strategija za Istraživanje o

proizvodnji povrća. Takođe, ispitana je mogućnost prelaska na CAPI metod prikupljanja podataka. Urađena je analiza rezultata i od strane eksperta dati su zaključci i preporuke kroz Izvještaj.

Godišnje istraživanje iz oblasti statistike stočarstva usklađeno je sa Regulativom 1165/2008 kojom se regulišu istraživanja iz oblasti stočarstva. Podaci se dostavljaju Eurostat-u od 2012. Podaci o klanju stoke u klanicama, kao i ostalo klanje (godišnji podaci za klanje van klanica) su usklađeni sa zahtjevima Eurostat-a i redovno se dostavljaju Eurostat-u. Na bazi preliminarnih podataka izračunata je Bruto domaća proizvodnja mesa (GIP) i dostavljena je Eurostat-u putem eDamisa.

Kompilacijom podataka spoljne trgovine mjesečni podaci o trgovini piladi, dostavljaju se Eurostatu svaki drugi mjesec za dva prethodna mjeseca u skladu sa Regulativom 617/2008.

Statistika mlijeka i mliječnih proizvoda je harmonizovana sa Direktivom 96/16/EC i Odlukom 97/80/EC, i podaci se dostavljaju Eurostat-u od septembra 2013. Odrađen web upitnik za prikupljanje mjesečnih podataka o otkupu mlijeka.

U oblasti statistike poljoprivrede i ribarstva u izvještajnom periodu nastavljen je rad na ispitivanju mogućnosti prelaska na administrativne izvore podataka u cilju rastećenosti izvještajnih jedinica i adekvatnog trošenje resursa, kao i uvođenje savremenijih metoda prikupljanja podataka, čime bi se poboljšala dostupnost podataka.

U novembru mjesecu 2016. sprovedeno je istraživanje o strukturi poljoprivrednih gazdinstava u skladu sa Regulativom 1166/2008. Preliminarni podaci su, shodno pomenutoj regulativi, dostavljeni Eurostat-u decembru 2017. Urađena je prva validacija podataka u aprilu 2018. na osnovu NS i NE varijabli i preostaje druga validacija na osnovu SO koeficijenta.

U julu 2018. započete su aktivnosti na proračunu Standardnog Outputa za 2013. (SO 2013), u skladu sa dokumentom (*Typology Handbook RI/CC 1500, rev. 4*). Formirana je međuinstitucionalna radna grupa za potrebe izračuna Standardnog Outputa za 2013. (SO 2013). Radnu grupu čine predstavnici sljedećih institucija: Monstat, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i Biotehnički fakultet. Izračun je u toku.

U oblasti strukturalne statistike u februaru 2019. započete su pripreme za sprovođenje Probnog popisa poljoprivrede, kroz projekat podrške IPA 2017 u skladu sa novom Regulativom 2018/1091 o integrisanoj statistici na nivou poljoprivrednih gazdinstava koja stavlja izvan snage Regulativu 1166/2008. Do oktobra 2019. pripremljena su sva dokumenta, kao i svi instrumenti za sprovođenje terenskog rada za Probní popis poljoprivrede, koji je sproveden u periodu 7 - 17. X 2019. U toku je proces ocjene instrumenata koji će se koristiti u glavnom popisu poljoprivrede koji je planiran u periodu od 2020. do 2022.

U saradnji sa Biotehničkim fakultetom uspostavljen je kompletan Proizvodni račun u poljoprivredi za period 2012 - 2018. koji je zasnovan na principu bilansa. U narednom

periodu radiće se na uvezivanju raspoloživih izvora podatka u cilju jačanja kvaliteta, kao i na definisanju obračuna grožđa i vina na nacionalnom nivou u sistemu računa.

U oblasti agromonetarne statistike, koja obuhvata ekonomske račune i cijene u poljoprivredi, u kontinuitetu se radi na usklađivanju sa pravnim tekovinama EU.

Ekonomski računi u poljoprivredi obuhvataju: Proizvodni račun, Račun stvaranja dohotka, Račun preduzetničkog dohotka, Kapitalni račun. U februaru 2017. uspostavljen je kompletan Proizvodni račun u poljoprivredi za period 2012 - 2016. (vrijednost proizvodnje - Output, vrijednost međufazne potrošnje - Input) u skladu sa Regulativom 138/2004, koji predstavlja dio Ekonomskog računa u poljoprivredi. U cilju kontrole računa međufazne potrošnje i obračuna dijela Kapitalnog računa u okviru istraživanja o strukturi poljoprivrednih gazdinstava, koje je sprovedeno u novembru 2016. uključen je set finansijskih pitanja koja će poslužiti za kontrolu dobijenih rezultata kroz sistem Ekonomskih računa u poljoprivredi.

Postavljen je sistem za obračun računa stvaranja dohotka na bazi raspoloživih podataka i sistem za dobijanje Kapitalnog računa u poljoprivredi (na bazi dobijenih rezultata stočarstva, plantaža i mašina).

Uspostavljen je kompletan sistem obračuna apsolutnih cijena u poljoprivredi i indeksa cijena poljoprivrednih proizvoda i sredstava i usluga uloženi u poljoprivredi na bazu 2015. za period 2011 - 2018. u skladu sa Eurostat-ovim Priručnikom za cijene u poljoprivredi, od marta 2008.

Sprovedeno je Pilot istraživanja o cijeni zemljišta i zemljišne rente u skladu sa „Zajedničkom metodologijom“ dogovorene između EK (Eurostat) i država članica u 2010. U dijelu radne snage u poljoprivredi uspostavljen je sistem na raspoloživim podacima (popis poljoprivrede 2010, istraživanja i dr.) u dijelu plaćenog i neplaćenog rada u poljoprivredi i dobijeni rezultati su sadržani kroz Ekonomski račun u poljoprivredi.

Statistika životne sredine i energetike

Strukturalna i kratkoročna statistika energetike se proizvode i u potpunosti su usklađene u odnosu na evropsko zakonodavstvo. SHARES statistika (*Renewables energy sources*) za Crnu Goru je dostupna na osnovu podataka energetskih bilansa koji se redovno dostavljaju Eurostat-u. Statistika cijena energenata je u potpunosti usklađena sa Direktivom 2008/92.

Obuhvaćeni su svi relevantni energenti koji se proizvode i troše u Crnoj Gori i prikazani su u energetskim bilansima prema važećim međunarodnim metodološkim standardima (Eurostat i IEA). Od 2017. energija vjetra je uključena u Energetski bilans Crne Gore.

Statistika otpada je usklađena sa Regulativom 2150/2002o statistici otpada. Preračunati podaci o komunalnom otpadu za period 2011 - 2015. i podaci o komunalnom otpadu za 2016. poslani su Eurostat-u 17. XI 2017. Podaci o generisanom otpadu za 2016. poslani su 29. VI 2018. u zahtjevanom roku, koji je propisan Regulativom 2150/2002.

Započeto je prikupljanje informacija o izvorima podataka, neophodnih za obračun ekonomskih računa u životnoj sredini.

Račun izdataka za zaštitu životne sredine se ne proizvodi, ali Monstat planira njegov razvoj. Započet rad na identifikaciji internih i eksternih izvora podataka za Račun dobara i usluga (EGSS).

U okviru projekata GRANT 2015 (*Pilot Project PP 5.5: Environmental statistics*) eksperimentalno je postavljen račun materijalnih tokova za 2015. koji je poslat Eurostatu u julu 2019. zajedno sa finalnim projektnim izvještajem u sklopu koga je poslat i izvještaj o kvalitetu.

Dodatno povezivanje

Monstat Eurostat-u putem Edamis web portala i Edamis web aplikacije podatke iz 53 domena (Popis poljoprivrede, Vazdušni saobraćaj, podaci o broju stoke po vrstama i kategorijama, biznis registar, saobraćajne nesreće, Popis, spoljna trgovina, ESSpros, statistika kriminaliteta, ratarska proizvodnja, statistika demografije, zarade, obrazovanje, migracija, energetika, nacionalni računi, anketa o potrošnji domaćinstva, HICP, statistika informatičkog društva, uzroci smrti, statistika bezbjednosti u saobraćaju, anketa o radnoj snazi, podaci o u mlijeku i dobijenim mlječnim proizvodima, paritet kupovne moći, statistika pomorskog saobraćaja, industrijska proizvodnja, nacionalni računi-agregirani podaci, statistika željezničkog saobraćaja, istraživanje i razvoj, statistika drumskog saobraćaja, SILC, građevinarstvo, indeksi proizvodnje, maloprodaja, usluge, turizam, SBS, i statistika otpada).

Ukupno se šalje 303 različita dataseta. Konstantno se radi na povećanju broja podataka iz domena i datasetova koji se šalju preko Edamisa. U SDMX formatu se šalju podaci Nacionalnih računa i, od 2019, podaci STS-a (*short term statistics*).

U periodu 1. I - 25. XI 2019. Monstat je poslao Eurostat-u putem Edamis web portala i Edamis web aplikacije podatke iz 44 domena. Poslato je 194 različitih datasetova. U istom periodu prošle godine poslato su podaci iz 37 domena i 170 različitih datasetova, dakle broj domena je veći za 16% u odnosu na isti period prethodne godine.

3.19. POGLAVLJE 19: SOCIJALNA POLITIKA I ZAPOSŁJAVANJE

Zakon o radu

Napredak u pogledu prenošenja direktiva EU koje se odnose na Zakon o radu i uslove rada

Zakon o radu je utvrđen na Vladi 28. XI 2019. Zakon o radu je usklađen sa 14 direktiva Evropske unije. U novom Zakonu o radu uvedene su bitne izmjene koje se odnose na:

- ugovor o radu na određeno vrijeme je produžen na 36 mjeseci sa dosadašnjih 24 mjeseca;

- pojednostavljena je procedura vođenja disciplinskog postupka i uvedene su nove mjere za povredu radne obaveze: opomena, novčana kazna za teže povrede radne obaveze i uslovni prestanak radnog odnosa;
- pojednostavljena je procedura otkaza ugovora o radu od strane poslodavca u 50 slučajeva predviđenih zakonom, kolektivnim ugovorima, kao i ugovorom o radu;
- novčana potraživanja zastarijevaju u roku od 4 godine;
- raspoređivanje zaposlenog u hitnim slučajevima bez njegove saglasnosti na period od 30 dana;
- mogućnost uvođenja instituta ugovorene zarade sa direktorom, menadžerom i drugim zaposlenim koji obavljaju posebne poslove od značaja za poslodavca;
- smanjene su kazne za prekršaje u slučaju nepoštovanja odredbi zakona i to na način što su kaznene odredbe podijeljene na teže i lakše;
- zaključivanje ugovora o radu sa direktorom na način što nema ograničenja radnog vremena;
- ugovor o radu van prostorija poslodavca: rad na daljinu, rad od kuće i rad u domaćinstvu, kao posebna vrsta ugovora o radu;
- mirovanje radnog odnosa za mjesta koja se smatraju državnom funkcijom;
- posebnu zaštitu određenih kategorija lica: mlađih od 18 godina, trudnica, porodilja, dojilja, hranitelja, staratelja i usvojitelja;
- odredbe koje se tiču stvaranja zakonskog pravnog okvira za pronalaženje načina za suzbijanje sive ekonomije i rada na crno, kao i posebna uloga organa koji su zaduženi za implementaciju Zakona o radu;
- zaštitu prava zaposlenih čiji je radni odnos prestao usljed stečaja poslodavca;
- odredbe koje se odnose na organizaciju radnog vremena kod poslodavca.

Područja / pitanja koja još nisu regulisana, a koja treba da budu da budu uključena u Zakon o radu ili druge propis o radu

Prilikom usaglašavanja Zakona o radu otvorila su se pitanja usaglašavanja odredbi koje se tiču diskriminacije. Zakonom o radu definiše se pitanje diskriminacije iz oblasti rada, dok će se pitanje diskriminacije iz direktiva 2006/54/EZ i 2000/43/EZ urediti Zakonom o zabrani diskriminacije. Vlada je na osnovu sugestija dobijenih tokom pregovaračkog procesa prilikom izrade Zakona o radu donijela zaključak, kojim je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava zaduženo da do kraja godine pristupi izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije.

Dodatno, dogovoreno je da se tokom 2020. usaglasi odredba Direktive 92/85/EEZ o uvođenju mjera za podsticanje poboljšanja bezbjednosti i zdravlja na radu trudnih radnica i radnica koje su nedavno rodile ili doje (deseta pojedinačna direktiva u smislu člana 16 stav 1 Direktive 89/391/EEZ), i da se ova odredba nađe u Pravilniku o mjerama zaštite na radnom mjestu i Pravilniku o načinu procjene rizika na radnom mjestu.

Socijalni dijalog

Razvoj zakonodavstva u pogledu socijalnog dijaloga, naročito kolektivno pregovaranje i štrajk. Nivo funkcionisanja bipartitnog socijalnog dijaloga, naročito na nivou lokalnih i privatnih preduzeća. Nivo funkcionisanja tripartitnog ekonomskog i socijalnog savjeta.

Bipartitni socijalni dijalog se sprovodi na nivou granskih reprezentativnog udruženja poslodavaca i reprezentativnih granskih sindikata. Na tom nivou kolektivnog pregovaranja potpisano je 18 granskih kolektivnih ugovora.

Kolektivni ugovor kod poslodavca zaključuje nadležni organ poslodavca i reprezentativna organizacija sindikata. Učesnici u zaključivanju kolektivnog ugovora dužni su da pregovaraju. Svaka ugovorna strana može pokrenuti pregovore. U Crnoj Gori ne postoji obaveza registracije pojedinačnih kolektivnih ugovora, stoga ne postoji informacija koliko preduzeća ima sklopljen pojedinačni kolektivni ugovor. Opšti i granski kolektivni ugovori se primjenjuju na sve zaposlene u Crnoj Gori.

Predmet, primjena i vrste kolektivnih ugovora, zatim sadržaj, učesnici, pregovaranje i zaključivanje kolektivnih ugovora propisani su Zakonom o radu („Sl. list CG”, br. 49/08, 26/09, 88/09 i 66/12).

Važenje odredaba Opšteg kolektivnog ugovora na godinu dana je produženo usvajanjem njegovih izmjena 26. VI 2019.

Kada je u pitanju štrajk, u članu 66. Ustava Crne Gore propisano je da „Zaposleni imaju pravo na štrajk. Pravo na štrajk može se ograničati zaposlenim u vojsci, policiji, državnim organima i javnoj službi u cilju zaštite javnog interesa, u skladu sa Zakonom“. Zakonom o štrajku („Sl. list CG”, broj 11/15) se bliže definiše prekid rada koji zaposleni organizuju radi zaštite svojih profesionalnih, ekonomskih i socijalnih interesa po osnovu rada.

Jednakost između žena i muškaraca u oblasti zapošljavanja i socijalne politike

Zakonodavni razvoji u oblasti trudnoće, majčinstva, očinstva i roditeljskog odsustva, neplaćenog odsustva, prava na rad na polovinu radnog vremena za roditelje i njihova efikasna primjena

Novine u Zakonu o radu odnose se na davanje ženama jednog slobodnog dana za korišćenje prenatalnog pregleda. Takođe, dužina obaveznog porodiljskog odsustva će sada iznositi 98 dana, od kojih 28 prije porođaja, a 70 nakon porođaja. Zakonom o radu su propisani slučajevi koji su to opravdani razlozi prenosa prava roditeljskog odsustva sa jednog na drugog roditelja.

U Zakonu o radu takođe je predviđeno da roditeljsko odsustvo traje 365 dana od dana rođenja djeteta, kao i da navedeno pravo imaju oba roditelja u jednakim djelovima, međutim izuzetak od navedenog predstavlja prenos prava na drugog roditelja, ali tek nakon isteka perioda od 120 dana. Takođe, propisano je da se roditeljsko odsustvo može prenijeti na drugog roditelja ako drugi roditelj umre ili iz drugog opravdanog razloga ne može da koristi navedeno pravo.

U pogledu prava na rad roditelja sa polovinom radnog vremena Zakonom o radu, kako važećim, tako i novim, propisano je da zaposleni roditelj ili usvojlac djeteta ima pravo na polovinu punog radnog vremena za vrijeme dok dijete ne navrší 3 godine života, ukoliko mu je potrebna pojačana njega. Zakonom je dodato da ovo pravo imaju staralac i hranitelj. Takođe, pravo da radi polovinu radnog vremena ima roditelj, usvojlac ili hranitelj kojem je organ povjerio dijete sa smetnjama u razvoju na staranje i njegu.

Jaz u zapošljavanju i / ili jednakom plaćanju

Shodno odredbama Zakona o radu („Sl. list CG”, br. 49/08, 59/11, 66/12, 31/14 i 4/18) propisano je da zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu, koja se utvrđuje u skladu sa zakonom, kolektivnim ugovorom i ugovorom o radu. Zaposlenom, muškarcu, odnosno ženi, garantuje se jednaka zarada za isti rad ili rad iste vrijednosti koji ostvaruje kod poslodavca. Pod radom iste vrijednosti podrazumijeva se rad za koji se zahtijeva isti stepen stručne spreme, odnosno kvalifikacije nivoa obrazovanja ili stručne kvalifikacije, odgovornost, vještine, uslovi rada i rezultati rada.

U slučaju povrede prava odnosno da se za isti rad ili rad iste vrijednosti zaposlenom muškarcu, odnosno ženi ne garantuje ista zarada, zaposleni ima pravo na naknadu štete u visini neisplaćenog dijela zarade. Odluka poslodavca ili sporazum sa zaposlenim koji nije u skladu sa navedenim ništavi su.

Zakonom o radu izjednačena su prava muškaraca i žena na zaradu, pa je izdvojen poseban član koji se odnosi na jednakost zarada.

Mjere za eliminaciju seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu i zarade po osnovu pola koje imaju karakter diskriminacije

Zakonom o radu odredbe koje se odnose na seksualno uznemiravanje su unaprijeđene na način što je precizirano da je zabranjeno uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radu i u vezi sa radom, u odnosu na sve aspekte radnog odnosa, osposobljavanja, obrazovanja i usavršavanja, napredovanje na poslu, uslove zapošljavanja, prestanak radnog odnosa ili druga pitanja koja proizilaze iz radnog odnosa.

U periodu od 1. I do 1. XI 2019, Inspekcija rada je vršila kontinuirane kontrole u cilju sprovođenja redovnih aktivnosti, kao i kontrole u cilju suzbijanja sive ekonomije na tržištu rada.

Broj sistematizovanih radnih mjesta za inspektore rada je 53 (37 za oblast radnih odnosa i zapošljavanja, uključujući i glavnu inspektorku i 16 za oblast zaštite i zdravlja na radu). Zaposleno je ukupno 40 inspektora (27 žena i 13 muškaraca), od čega je 29 za oblast radnih odnosa i zapošljavanja, 10 za oblast zaštite i zdravlja na radu i glavna inspektorka rada. Unaprijeđenje Inspekcije rada se obavlja u kontinuitetu. Primljena su 3 inspektora rada za oblast radnih odnosa i zapošljavanja, dok su postupci za prijem još 3 inspektora u toku.

U navedenom periodu Inspekcija rada izvršila je ukupno 9.747 inspekcijskih pregleda (u oblasti radnih odnosa i zapošljavanja 6.990 i u oblasti zaštite i zdravlja na radu 2.757) od

kojih 1.298 po inicijativama (1.254 iz oblasti radnih odnosa i zapošljavanja i 44 iz oblasti zaštite i zdravlja na radu). Utvrđene su ukupno 5.684 nepravilnosti, a za otklanjanje istih donijeta su 2.093 ukazivanja i 123 rješenja. Inspekcija rada je izdala 3.431 prekršajni nalog u ukupnom iznosu od 1.510.060 eura.

Na suzbijanju neformalne ekonomije na tržištu rada Inspekcija rada obavlja kroz redovne aktivnosti i pojačani inspekcijski nadzor. Inspekcija rada je tokom prethodno perioda zatekla ukupno 1.826 lica angažovanih „na crno“ i to 602 crnogorskih državljana i 1.224 stranca. Nakon preduzetih mjera od strane inspektora u legalni radni odnos uvedeno je 491 lice i to 333 crnogorska državljana i 158 stranaca.

U okviru svojih redovnih aktivnosti inspekcija je tokom izvještajnog perioda evidentirala 42 slučaja radnog angažovanja djece u neformalnom radu, od kojih je 24 ženskog pola i 20 muškog pola, starosti od 15 do 18 godina. U ovim slučajevima inspektori su preduzeli mjere iz svoje nadležnosti. Treba napomenuti da djeca nijesu zatečena na teškim i opasnim poslovima, pa Inspekcija rada nije evidentirala slučajeve koji bi se mogli tretirati kao najgori oblik radnog angažovanja djece u bilo kojoj djelatnosti.

U periodu od 1. I 2019. do 1. XI 2019. je bila 21 povreda na radu od čega je 5 smrtnih, 15 teških i 1 kolektivna povreda na radu. Najrizičniji sektori su građevinski sektor (57%), elektroprivreda (14%) i drvna industrija (10%), a komunalna i trgovinska djelatnost su najmanje rizične.

Socijalna inkluzija i zaštita

Opšta procjena socijalne situacije u državi (siromaštvo, neravnopravnost)

Socijalna i dječja zaštita se sprovodi u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i strateškim dokumentima donijetim iz te oblasti. Reforma sistema socijalne i dječje zaštite je usmjerena na razvoj usluga, što je predviđeno: Strategijom za integraciju lica sa invaliditetom za period od 2016. do 2020, Strategijom zaštite od nasilja u porodici za period od 2016. do 2020, Strategijom prevencije i zaštite djece od nasilja za period od 2017. do 2021, Strategijom razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2018. do 2022, Strategijom razvoja sistema socijalne zaštite starijih za period od 2018. do 2022, kojima je predviđen, između ostalog, dalji razvoj usluga za djecu, odrasla, starija lica, kao i lica sa invaliditetom.

O pravima iz socijalne i dječje zaštite odlučuju centri za socijalni rad koje osniva država i do sada ih je osnovano 13, koji sa područnim jedinicama obavljaju djelatnost na teritoriju cijele države.

Organizovano je šest ustanova za smještaj djece i odraslih i starijih lica, i to:

- JU Dječji dom „Mladost“, Bijela,
- JU Centar „Ljubović“, Podgorica,
- JU Dom za stara lica „Grabovac“, Risan,
- JU dom za stara lica „Bijelo Polje“, Bijelo Polje,
- JU dom za stara lica „Pljevlja“, Pljevlja.

Kada je u pitanju razvoj usluga za djecu sa smetnjama u razvoju do sada je uspostavljeno 15 dnevnih boravaka za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju.

Kroz projekat „Nastavak reforme sistema socijalne zaštite” u proteklom periodu su podržane usluge:

- dnevni boravak za stara lica (do sada uspostavljeno 12 dnevnih boravaka),
- pomoć u kući za stara lica koja je uspostavljena u 15 opština Crne Gore (sjeverni i centralni region) kroz angažman 120 gerontodamacica za oko 1.200 korisnika,
- nacionalna SOS telefonska linija za žrtve nasilja u porodici,
- porodični saradnik koja se sprovodi u 8 opština u Crnoj Gori,
- podržan je rad Prihvatišta za beskućnike u Domu starih „Grabovac” u Risnu,
- podržan je rad prihvatnih stanica za žrtve nasilja u porodici u Herceg Novom, Kotoru, Plavu i Podgorici,
- podržan je rad Prihvatišta za djecu žrtve nasilja pri JU Dječjem domu „Mladost” u Bijeloj i rad Nacionalne dječje telefonske linije pri Dječjem domu „Mladost” u Bijeloj.

Kroz projekat „Razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori” izgrađen je višenamjenski objekat od opšteg interesa u opštini Petnjica za potrebe Centra za socijalni rad za opštine Berane, Andrijevica i Petnjica - područna jedinica Petnjica, Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, Fonda PIO, Fonda za zdravstveno osiguranje Crne Gore i Dnevnog boravka za stara lica.

Uspostavljen je sistem licenciranja pružalaca usluga i stručnih radnika u oblasti socijalne i dječje zaštite. Do sada je izdato 38 licenci za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite pružaocima usluga. Licenca je izdata za 424 stručna radnika. U cilju razvoja profesionalnih kompetencija zaposlenih u socijalnoj i dječjoj zaštiti uspostavljen je postupak akreditacije programa obuka namijenjenih stručnim radnicima, stručnim saradnicima i saradnicima.

U oblasti materijalnih davanja, podaci ukazuju da je broj porodica korisnika materijalnog obezbjeđenja u septembru 2019. bio 8.578, za koje namjene je opredjeljeno 845.272 eura, što je 41.79 % manje porodica u odnosu na 14.737 porodica i opredijeljenih 1.338.798 eura u julu 2013. kada je stupio na snagu Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Za prava iz socijalne i dječje zaštite godišnje se opredjeljuje oko 75 miliona eura, a oko 56% tog iznosa, tj. oko 42 miliona eura opredjeljuje za prava koja se ostvaruju nezavisno od materijalne situacije pojedinca, odnosno porodice, kao što su:

- dodatak za njegu i pomoć (13 miliona eura),
- lična invalidnina (5.5 miliona eura),
- dodatak za djecu koja su korisnici lične invalidnine i dodatka za njegu i pomoć, naknada roditelju, odnosno staratelju korisnika lične invalidnine (5 miliona eura),
- otpremnina za novorođeno dijete, kao i za naknade koje se ostvaruju po osnovu porodijskog odsustva (16,4 miliona eura),
- povlastice u saobraćaju za lica sa invaliditetom (2 miliona eura, u skladu sa posebnim zakonom).

Sporazum između Zavoda za zapošljavanje Crne Gore i Centara za socijalni rad se sprovodi i tiče se procesa socijalne aktivacije radno sposobnih korisnika materijalnog obezbjeđenja, koji je usmjeren ka socijalnoj aktivaciji korisnika materijalnom obezbjeđenja. Cilj je unapređenje kvaliteta i efikasnosti pružanja usluga Centara za socijalni rad i Područnih jedinica Zavoda.

Program Vlade koji se odnosi na subvenciju mjesečnih računa za električnu energiju za najugroženiju kategoriju stanovništva nastavio se i u 2019. i za te potrebe u prvih devet mjeseci je opredijeljeno oko 2 miliona eura. Subvenciju prosječno koristi oko 18.200 porodica mjesečno.

Strategije za smanjenje siromaštva, socijalnu inkluziju i zaštitu koje se sprovode i prate

Posljednja Strategija smanjenja siromaštva i socijalne inkluzije je usvojena u julu 2007. Strategija smanjenja siromaštva i socijalne inkluzije je bila usmjerena na uključivanje marginalizovanih grupa stanovništva u sve oblasti društvenog života. Ova Strategija se zasnivala na četiri ključne oblasti, a to su: zdravstvo, obrazovanje, socijalna zaštita i zapošljavanje, od kojih zavisi unaprijeđenje socijalnog i ekonomskog položaja ranjivih grupa stanovništva. Strategija smanjenja siromaštva i socijalne inkluzije je obuhvatala 161 projekat iz navedenih prioritetnih oblasti.

Po isteku strategije zauzet je stav da nije svrsishodno donijeti novu Strategiju, imajući u vidu zakonsku obavezu donošenja strateških dokumenata u svim navedenim oblastima, koji u svojim strateškim ciljevima imaju za cilj i smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti. Nastavak strategije Strategija smanjenja siromaštva i socijalne inkluzije bi podrazumijevao samo ponavljanje sadržaja strateških dokumenata iz navedenih oblasti. Tako da se npr. u oblasti socijalne i dječje zaštite sada primjenjuju: Strategija za integraciju lica sa invaliditetom za period od 2016. do 2020, Strategija zaštite od nasilja u porodici za period od 2016. do 2020. Strategija prevencije i zaštite djece od nasilja za period od 2017. do 2021, Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2018. do 2022, Strategija razvoja sistema socijalne zaštite starijih za period od 2018. do 2022.

Socijalna pomoć; IT sistem

U skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti, socijalna i dječja zaštita je djelatnost kojom se obezbjeđuju i ostvaruju mjere i programi namijenjeni pojedincu i porodici sa nepovoljnim ličnim ili porodičnim okolnostima, koji uključuju prevenciju, pomoć u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba i podršku. Socijalna i dječja zaštita je djelatnost od javnog interesa koju obezbjeđuju država i lokalna samouprava. Navedenim zakonom je propisano da se u ostvarenju ciljeva posebno štite: dijete, mlado lice, odraslo i staro lice; tj. sve kategorije navedenih lica, kojima je potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. Socijalna i dječja zaštita sprovodi se putem ostvarivanja prava iz socijalne i dječje zaštite (usluge i materijalna davanja) u skladu sa propisanim uslovima.

Korišćenje prava iz socijalne i dječje zaštite, kao i ciljne grupe su predmet analiza, kako bi se na osnovu primjene u praksi postojećih rješenja otklonili određeni nedostaci, u cilju poboljšanja sistema socijalne i dječje zaštite. U skladu sa tim od 2013. do sada je izvršeno više izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Uspostavljen je sistem licenciranja pružaoca usluga, a takođe je uspostavljena inspekcija socijalne i dječje zaštite u okviru Uprave za inspeksijske poslove.

Uspostavljen je IT Informacioni sistem koji je počeo sa radom 8. VII 2014. U prvoj fazi automatska razmjena podataka (Interoperabilnost) realizovana je sa devet informacionih sistema spoljnih institucija: 1. MIDT - Centralni registar stanovništva, 2. MUP - Registar motornih vozila, 3. Ministarstvo prosvjete, 4. Uprava za nekretnine, 5. Poreska uprava, 6. Veterinarska uprava, 7. Fond penzijskog i invalidskog osiguranja, 8. Fond za zdravstveno osiguranje i 9. Zavod za zapošljavanje. Omogućen je import podataka od Ministarstva poljoprivrede za staračke naknade, a urađen je i import podataka od Elektroprivrede Crne Gore koji se odnose na subvencije za utrošenu električnu energiju. Od Monstat-a je preuzet Teritorijalni registar, a od Pošte Crne Gore registar adresa, pa su i ovi registri integrisani u sistem. U sistem su integrisani i nacrti rješenja za sva materijalna davanja, čime je postignuta uniformnost u postupanju centara i olakšan rad zaposlenim.

Po uspješno realizovanoj I fazi, realizovana je i II faza koja je dalje unaprijedila informacioni sistem. II faza obuhvata sledeće komponente: 1. Monitoring i dalji razvoj Faze I; 2. Ustanove – Izgradnja informacionog sistema za ustanove socijalne i dječje zaštite; 3. Interoperabilnost; 4. Izgradnja kapaciteta (institucionalni, tehnički, kadrovski). U okviru Faze II je realizovan razvoj informacionih sistema ustanova socijalne i dječje zaštite koji su povezani sa informacionim sistemom centara za socijalni rad.

Informacioni sistem je znatno unaprijedio sistem prije svega materijalnih davanja, olakšana je građanima pristupačnost pravima iz socijalne i dječje zaštite, u velikom procentu se dokazi obezbjeđuju po službenoj dužnosti što čini da se isti obezbjeđuju u realnom vremenu.

Saradnja između službi javnog zapošljavanja i službi za socijalnu pomoć

Socijalna aktivacija je nov pristup pomoći socijalno isključenim osobama koji ih, kroz izradu Individualnog plana aktivacije, usmjerava da prihvate programe podrške i na taj način povećaju pristup tržištu rada. Jedan od ciljeva Sporazuma je unapređenje položaja ranjivih ciljnih grupa nezaposlenih osoba na temelju poboljšanja saradnje centara za socijalni rad i Zavoda na području ponude integrisanih usluga iz oba sistema.

Ovaj cilj je realizovan kroz razmjenu planova aktivacije pri čemu su za period od januara do decembra 2018. centri za socijalni rad dostavili Zavodu za zapošljavanje 4.319 planova aktivacije, a Zavod je, u dogovorenom roku, dopunio i vratio 3.878 planova aktivacije. Ovim planovima za 1.642 lica planirano je uključivanje u mjere aktivne politike zapošljavanja (APZ), i u iste uključeno 482 lica. Mjera posredovanja u zapošljavanju odvija se u kontinuitetu u skladu sa iskazanim potrebama poslodavaca i rezultirala je

zapošljavanjem 217 lica. Za period od 1. I 2019 do 1. XI 2019. izrađeno je 1.573 plana aktivacije za nezaposlena lica, 182 lica korisnika materijalnog obezbjeđenja su uključena u mjere aktivne politike zapošljavanja, a 797 lica je uključeno u posredovanje u zapošljavanju.

U cilju poboljšanja protoka informacija i znanja između centara za socijalni rad i Zavoda za zapošljavanje Crne Gore dogovorena je blagovremena razmjena podataka važnih za procjenu potreba korisnika i pružanje odgovarajuće podrške, unutar i između službi.

Deinstitucionalizacija: proces za tranziciju od institucionalne do brige zasnovane na zajednici za ranjive grupe stanovništva (djecu, osobe s invaliditetom, osobe s mentalnim zdravstvenim problemima, starijim osobama)

Kroz projekat „Nastavak reforme sistema socijalne zaštite“ koji Ministarstvo rada i socijalnog staranja sprovodi uz tehničku podršku UNDP-a, u navedenom periodu su podržane sljedeće usluge:

- dnevni boravak za stara lica (do sada uspostavljeno 12 dnevnih boravaka), i to: jedan u Prijestonici Cetinje i u opštinama: Danilovgrad – dva dnevna boravka, tri dnevna boravka u Nikšiću, te po jedan u Mojkovcu, Plavu, Rožajama, Bijelom Polju, Petnjici i u Risnu, u okviru kojih se stariji osnažuju za samostalan život i podstiču da doprinose zajednici;
- pomoć u kući za stara lica koja je uspostavljena u 15 opština Crne Gore (sjeverni i centralni region) kroz angažman 120 gerontodomaćica za oko 1.200 korisnika uz podršku informacionog sistema koji se sastoji iz web i android aplikacije koji doprinosi poboljšanju kvaliteta pružanja usluge, boljem monitoringu rada geronto domaćica i njihovom efikasnijem pružanju usluge;
- nacionalna SOS telefonska linija za žrtve nasilja u porodici koju sprovodi NVO „SOS linija za žene i djecu žrtve nasilja“ Nikšić, koja usluga se pruža i na albanskom jeziku, žrtvama nasilja sa albanskog govornog područja. Usluga je potpuno besplatna za klijente/tkinje, dostupna 24/7, 365 dana u godini;
- porodični saradnik koja se sprovodi u 8 opština u Crnoj Gori u saradnji sa NVO „Porodični centar“ Kotor (Glavni grad Podgorica, te opštine Bijelo Polje, Pljevlja, Žabljak, Kotor, Tivat, Budva i Herceg Novi). Usluga ima za cilj da se izgrade resursi koji će omogućiti biološkim porodicama da razviju svoje snage kako bi djeca, posebno ona mlađa od 3 godine, odrastala u prirodnoj sredini, u svojoj porodici;
- podržano je funkcionisanje prihvatilište za beskućnike u okviru JU „Dom starih Grabovac“ Risan;
- podržano je funkcionisanje prihvatnih stanica za žrtve nasilja u porodici u Herceg Novom, Kotoru, Plavu i Podgorici, čija je svrha zbrinjavanje žrtava porodičnog nasilja, žena i djece, kojima je neophodno neodložno izmještanje iz porodice i obezbjeđivanje urgentnog smještaja na sigurnom i bezbjednom mjestu. Pružaoci usluge su centri za socijalni rad za navedene opštine;
- uspostavljena je usluga Nacionalna SOS dječja linija za djecu žrtve nasilja – pružalac usluge je JU Dječji dom „Mladost“ Bijela;

- Razvoj usluga za djecu sa smetnjama u razvoju Ministarstvo rada i socijalnog staranja podržava funkcionisanje 15 dnevnih boravaka za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju (Podgorica, Berane, Bijela, Cetinje, Danilovgrad, Herceg Novi, Plav, Mojkovac, Nikšić, Pljevlja, Rožaje, Ulcinj, Bijelo Polje, Budva, Kotor) kroz participaciju za korisnike ove usluge.

Projekat „Razvoj kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori”, koji Ministarstvo rada i socijalnog staranja sprovodi uz tehničku podršku UNDP-a:

- Rekonstruisano je, opremano i pušteno u rad Prihvatište za djecu žrtve nasilja. Pružalac usluge je JU Dječji dom „Mladost” u Bijeloj;
- Otvoren je višenamjenski objekat u opštini Petnjica za potrebe Kancelarija za Centar za socijalni rad za opštine Berane, Andrijevića i Petnjica - područna jedinica Petnjica, Zavod za zapošljavanje, Fond PIO, Fond za zdravstveno osiguranje Crne Gore, Udruženje penzionera Petnjica i Dnevnog boravka za stara lica;
- JU Zavod „Komanski most“ je formirao radnu grupu za izradu Plana transformacije sa ciljem razvoja usluga podršku za samostalni život, koji će biti donijet u prvoj polovini 2020.
- Alternativna briga o djeci bez roditeljskog staranja.

Vrsta podatka	2010.	2018.
Ukupan broj djece na institucionalnom smještaju (Dječji dom „Mladost” u Bijeloj, JU Ljubović, institucije u Srbiji i Bosni i Hercegovini, Mala grupna kuća u Bijelom Polju)	/	100
Broj djece na smještaju u Dječjem domu „Mladost“ u Bijeloj	156	66
Broj djece u nesrodničkim hraniteljskim porodicama	/	49
Broj djece u srodničkim hraniteljskim porodicama	/	315
Ukupan broj djece u hraniteljskim porodicama	313	364
Broj malih kuća za smještaj djece bez roditeljskog staranja	/	1

- Završena je realizacija Operativnog plana transformacije Dječjeg doma u Bijeloj, jedine ustanove u Crnoj Gori za smještaj djece bez roditeljskog staranja. Kao što se vidi iz tabele 3, u Dječjem domu „Mladost“ u Bijeloj je 2010. boravilo 156, a krajem 2018. samo 66 djece, što predstavlja smanjenje za 58%. Međutim, djeca borave i u drugim ustanovama, u Centru „Ljubović“ po nalogu centara za socijalni rad, u ustanovama za djecu u Bosni i Hercegovini i Srbiji. U 2018. bilo je ukupno 100 djece na institucionalnom smještaju. U hraniteljskim porodicama je 2010. bilo 313, a krajem 2018. 364 djece, od čega 315 djece u srodničkim i 49 djece u nesrodničkim hraniteljskim porodicama.

- Ministarstvo rada i socijalnog staranja ima u planu da razvije centar za hraniteljstvo u Bijeloj, kao ustanovu koja bi obezbijedila kontinuiran razvoj i profesionalne standarde u ovoj oblasti. Takođe se planira da Zavod za socijalnu i dječju zaštitu razvije nacionalni program obuke hraniteljskih porodica.
- U procesu deinstitucionalizacije važno je i uspostavljanje usluga podrške za život u zajednici. Prva i jedina mala grupna kuća za smještaj djece bez roditeljskog staranja nalazi se u Bijelom Polju, a njenu izgradnju omogućila je donacija Američke ambasade.
- JU Zavod „Komanski most“ je formirao radnu grupu za izradu plana transformacije sa ciljem razvoja usluge podrška za samostalan život, koji će biti donijet u prvoj polovini 2020.

3.20. POGLAVLJE 20: INDUSTRIJSKA POLITIKA I PREDUZETNIŠTVO

U oblasti industrijske politike, Vlada je 30. VI 2016. donijela Industrijsku politiku Crne Gore do 2020. sa višegodišnjim Akcionim planom za njeno sprovođenje. Kako je proces monitoringa industrijske politike predvidio, sprovedena je srednjoročna evaluacija implementacije i u skladu sa rezultatima i preporukama evaluacije, kao i potrebom usaglašavanja sa inoviranim okvirom industrijske politike EU (COM 2017/479), pripremljen je revidirani dokument Industrijska politika Crne Gore 2019 - 2023 i Akcioni plan za sprovođenje industrijske politike 2019 – 2023, za period 2019 – 2020, koji su usvojeni od strane Vlade 24. X 2019.

Industrijska politika Crne Gore 2019 – 2023 prepoznaje glavne strukturne prepreke kao što su kontinuirana deindustrijalizacija, niska produktivnost rada u industriji, nedovoljna diverzifikacija privredne strukture, struktura izvoza koncentrisana na mali broj tradicionalnih tržišta, nedovoljan rast industrije u sektorima koje karakteriše intenzivna upotreba tehnologija, niska iskorišćenost naučnoistraživačkog potencijala i saradnja sa kompanijama. U tom smislu, cilj nove industrijske politike je da unaprijedi okvir za efikasniji industrijski razvoj putem unapređenja poslovnog okruženja, investicija u modernizaciju industrije, podsticanja inovacija, transfera tehnologija i razvoja preduzetništva, kao i razvoja ljudskog kapitala i primjene principa održivog industrijskog razvoja kroz koncept cirkularne i niskokarbonske ekonomije, uz istovremeno poboljšanje pristupa tržištu smanjenjem tehničkih barijera i unapređenjem izvoznih performansi kompanija.

Neke od ključnih mjera, povezanih sa drugim politikama, uključuju revitalizaciju energetske kapaciteta, uspostavljanje odgovarajuće ICT infrastrukturne podrške za digitalizaciju i e-usluge, bolju valorizaciju raspoloživih sirovina, podsticanje investicija, investiranje putem dodjele grantova u oblasti prehrambene industrije i uvođenje novih tehnologija u prerađivačku industriju, usklađivanje obrazovnih programa sa potrebama na tržištu rada, poboljšanje poslovnog okruženja, razvoj poslovne infrastrukture, razvoj novih finansijskih instrumenata za ulaganje u kapital za inovativne i brzorastuće

kompanije, grantovi za istraživanje i razvoj, kao i usaglašenost sa prioritetima Strategije pametne specijalizacije (S3), razvoj klastera, omogućavanje lakšeg pristupa tržištu i druge mjere. Osim toga, u okviru strateških ciljeva i mjera su prepoznati i novi izazovi u okviru inovirane EU Industrijske politike (COM/479/2017), s posebnim fokusom na digitalizaciju, inovacije, cirkularnu i niskokarbonsku ekonomiju.

Industrijska politika Crne Gore 2019 – 2023 povećava fokus na sektore¹⁴ B, C, D i E, s posebnim akcentom na sektor C. Revitalizacija industrijskih sektora, a posebno prerađivačke industrije, prepoznata je kao primarni cilj u narednom periodu, kako bi se omogućila proizvodnja bazirana na modernim tehničkim i tehnološkim dostignućima. Mjere koje se odnose na podršku sektorima, npr. turizam, ICT, obrazovanje, zapošljavanje su uključene sa stanovišta jačanja sinergije sa sektorima B i E, dok su velika ulaganja u fizičku infrastrukturu za industrijsku transformaciju (energija i transport) u kontekstu preduslova i povezanih aktivnosti za podršku diverzifikaciji industrijske proizvodnje u srednjem roku. Takođe, fokus Industrijske politike je i na takozvanim „output“ faktorima – inovacije, jačanje preduzetništva, integracija trgovine i rast produktivnosti.

Glavna svrha ovog dokumenta je da uspostavi strateški okvir i prioritete za industrijski razvoj koji su realni i ostvarljivi, uzimajući u obzir dostupne prirodne, ljudske i finansijske resurse za ostvarenje dinamičnog ekonomskog rasta, održivog razvoja i povećanja broja radnih mjesta.

Ključni sektorski prioriteti su definisani na bazi analize i identifikovanih specifičnih mjera podrške modernizaciji industrije. Samim tim, mjere politike su predložene za svaki sektorski izazov i prioritet i one, osim instrumenata na nacionalnom nivou, stavljaju poseban akcenat na korišćenje instrumenata EU za finansijsku i tehničku pomoć. Za prioritet koji se odnosi na prerađivačku industriju, prepoznat je specifični operativni cilj koji je usmjeren na podsticanje investicija u modernizaciju prerađivačke industrije, sa specifičnim mjerama koje se odnose na sprovođenje programskih aktivnosti za unapređenje sektora prerade metala u Crnoj Gori, kao i prehrambene industrije; podsticanje direktnih investicija u cilju unapređenja poslovnog okruženja za ulaganja u prerađivačku industriju; tehnološku modernizaciju; bezbjednost i sertifikaciju proizvoda i investicije u cilju podsticanja novih mogućnosti zapošljavanja, kako bi se povećala produktivnost prerađivačke industrije.

Podsjećanja radi, prilikom izrade Industrijske politike CG do 2020 uzeti su u obzir principi i odredbe strategije Evropa 2020 kroz pametni, inkluzivni i održivi rast, a okvir industrijske politike je prepoznat i kroz sljedeća EU dokumenta: „Industrijska politika u doba globalizacije“ (COM/2010/614); „Industrijska politika: Osnaživanje konkurentnosti“ (COM/2011/642); „Jača evropska industrija za rast i oporavak ekonomije“ (COM/2012/582) i „Za evropsku industrijsku renesansu“ (COM/2014/014).

---

14 B - vađenje rude i kamena, C - prerađivačka industrija, D - snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija, E - snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti.

Nadalje, inovirana EU Strategija Industrijske Politike (COM/2017/479) je s posebnom pažnjom uzeta u obzir prilikom izrade Industrijske politike Crne Gore 2019 – 2023. U cilju efikasnijeg odgovora na rastuće izazove u oblasti održivog razvoja, upotreba dostupnih resursa koji počivaju na principima zelene ekonomije i zaštite životne sredine je predviđena u okviru nove Industrijske politike CG 2019 – 2023. Uzimajući u obzir inoviranu EU industrijsku strategiju- investiranje u pametnu, inovativnu i održivu industriju, Industrijska politika CG 2019 – 2023 definiše operativni cilj – Podsticanje razvoja zelene ekonomije i povezane mjere koje obezbjeđuju razvoj niskokarbonske, inkluzivne i resurno-efikasne ekonomije, sa posebnim akcentom na energetske efikasnost industrije i uvođenje principa cirkularne ekonomije, kako bi se omogućila održiva potrošnja i proizvodnja, te smanjila zagađenost i količina otpada. Osim toga, ovo posebno uključuje i mjere za poboljšanje energetske infrastrukture, energetske efikasnost i korišćenje obnovljivih izvora energije, kao i mjere za industrijsko zagađenje i emisiju industrijskih gasova; sanaciju i ekološki prihvatljivo upravljanje industrijskim otpadom; smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte i očuvanje, samoodrživost, zaštitu i unapređenje životne sredine. Sve navedene mjere su takođe u skladu sa prioritetom Strategije pametne specijalizacije koji se odnosi na energetiku i održiva životna sredina. Osim mjera za cirkularnu i niskokarbonsku ekonomiju, inovirana EU industrijska strategija prepoznaje i ostale relevantne oblasti poput promocije digitalizacije, investicija u istraživanje i inovacije, investicija u nove tehnologije i infrastrukturu za industrijsku transformaciju, internacionalizaciju i produbljivanje jedinstvenog tržišta, koje su uključene u okviru odgovarajućih operativnih ciljeva i aktivnosti Industrijske politike 2019-2023.

Kao što je već ranije istaknuto, od početka procesa privatizacije, privatizovano je preko 90% preduzeća u kojima je vlasnik bila Država ili je Država imala većinsko vlasništvo u akcijskom kapitalu, uključujući 100% u sektoru bankarstva, telekomunikacije i distribucije nafte. Takođe, najveći dio preostalih preduzeća koja nijesu privatizovana su od strateškog značaja za crnogorsku privredu u oblastima energetike, prevoza i turizma. Privatizacija preduzeća sa učešćem državnog kapitala, uključujući i preduzeća iz oblasti industrije se obavlja u skladu sa godišnjim Planovima privatizacije koje donosi Vlada a koji su usklađeni sa politikom SDI.

Privatizacija se sprovodi na principima zahtjeva slobodnog tržišta, prema Planu privatizacije koji se sprovodi na sljedeći način: prodaja akcija i imovine na javnim tenderima (prodaja akcija i/ili dokapitalizacija, prodaja akcija nakon restrukturiranja); valorizacija turističkih lokacija ili kompanija kroz javno-privatno partnerstvo; prodaja akcija na Berzi – na osnovu predloga Vlade, Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje, Zavoda za zapošljavanje Crne Gore i Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore prodaju se akcije nekih kompanija); prodaja akcija i imovine na javnim aukcijama (dio imovine ili akcije, a udio u kompanijama se prodaje na javnim aukcijama po osnovu prethodne odluke vlasnika. Za kompanije u kojima je država ili državni fond u većinskom vlasništvu,

Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte odobrava odluku za prodaju imovine čija vrijednost prelazi 50.000 eura).

Ukoliko kompanija ili imovina nijesu uključene u Plan privatizacije, ili ukoliko postoji potreba da se izmijene metode i način privatizacije, Savjet odlučuje o ovom pitanju u skladu sa Zakonom o privatizaciji privrede. Plan privatizacije može se dopuniti na bazi predloga projekta za valorizaciju specifične lokacije od strane nadležnih ministarstava, na inicijativu potencijalnog investitora ili na bazi predloga vlasnika dijela osnovnog kapitala u kompanijama navedenim u Aneksu Plana privatizacije.

Kada su u pitanju mala i srednja preduzeća, na bazi Strategije razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća 2018-2022, Crna Gora sprovodi intenzivne aktivnosti na realizaciji 5 strateških ciljeva i to: unaprjeđenje poslovnog ambijenta, unaprjeđenje pristupa izvorima finansiranja, preduzetničke kompetencije, znanje i vještine – usklađenost sa potrebama tržišta rada, jačanje konkurentnosti i inovativnosti MMSP, kao i promocija preduzetništva mladih, žena i socijalnog preduzetništva. Ujedno, na planu jačanja inovativnosti i podsticanja upotrebe novih tehnologija kroz programe finansijske i nefinansijske podrške, utvrđen je set aktivnosti novim Programom za unapređenje konkurentnosti privrede za 2019, koji je objedinio sve programe Ministarstva ekonomije usmjerene na razvoj preduzetništva i malih i srednjih preduzeća. Novim programom je preduzetnicima dostupno 1.64 miliona eura, a program se sastoji od 10 programskih linija: šest linija finansijske podrške (unapređenje inovativnosti, uvođenje međunarodnih standarda, modernizacija prerađivačke industrije, razvoj klastera, podsticaj direktnih investicija, te razvoj zanatstva), dvije nefinansijske linije (linije za pružanje mentoring usluga i razvoj preduzetništva) i dvije programske inije koje se odnose na Uredbu o biznis zonama i promociju povećanja konkurentne sposobnosti proizvoda i usluga. Nadalje, aktivno djelovanje Nacionalnog partnerstva za preduzetničko učenje doprinosi uspješnom sprovođenju Strategije za cjeloživotno preduzetničko učenje (2015-2019), što čini Crnu Goru dobrim primjerom prakse u regionu. Osim toga, izrada nove Strategije za period 2020 – 2024 je u toku, a usvajanje je planirano za prvi kvartal 2020.

U cilju uspješnog sprovođenja mjera za suzbijanje sive ekonomije, u skladu sa Akcionim planom koji je Vlada usvojila 2017, nastavljeno je sa predviđenim aktivnostima. Mjere za suzbijanje sive ekonomije, u nadležnosti različitih državnih organa, sprovedene su u koordinisanim postupcima nadležnih uprava, ali je unaprijeđena i saradnja sa drugim institucijama i organima lokalne samouprave u dijelu korišćenja njihovih podataka. Naročita pažnja je posvećena jačanju fiskalne discipline i eliminisanju nelojalne konkurencije kao i podizanju svijesti o značaju legalnog poslovanja.

Sve aktivnosti sprovode se kroz preventivne, restriktivne i stimulatívne mjere. U skladu sa aktivnostima koje su predviđene Akcionim planom, kao relevantne institucije koje aktivno učestvuju u sprovođenju mjera prepoznati su Ministarstvo finansija, Poreska uprava, Uprava carina, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Uprava policije i Uprava za inspeksijske poslove.

Detaljne informacije sa pregledom realizovanih aktivnosti tokom 2018. i prva tri kvartala 2019. sadržane su u Izvještaju o aktivnostima na suzbijanju sive ekonomije sa predlogom mjera, koji je Vlada Crne Gore usvojila 24. X 2019.

Najznačajnije mjere za unapređenje tehnoloških kapaciteta malih i srednjih preduzeća su Program za dodjelu grantova za inovativne projekte (2018-2020) i Kolaborativni program za inovacije (2019-2024), koji se u potpunosti oslanja na S3 prioritete. Oba programa usmjerena su na razvoj tehnoloških inovacija, jačanje inovativnih kapaciteta malih i srednjih preduzeća, prenos inovativnih ideja iz akademske zajednice u privredu, podsticaj za komercijalizaciju, zapošljavanje visokokvalifikovanog kadra u sektoru istraživanja i inovacija, porast ulaganja u sektor istraživanja i razvoja, kao i porast broja patenata koji imaju potencijal da budu primijenjeni u praksi. Ministarstvo nauke odbilo je za sufinansiranje 10 grantova za inovativne projekte u 2018, za period implementacije 2019 -2020, dok je proces evaluacije za konkurs iz 2019. u toku.

Tehnopolis uspješno obavlja svoju misiju u skladu sa planiranim aktivnostima, a trenutno ima 29 stanara i realizuje niz mjera podrške malim i srednjim preduzećima i startapovima. Projektna dokumentacija za Naučno-tehnološki park (NTP) u Podgorici je završena, a do kraja 2019. se očekuje objavljivanje tendera za radove na adaptaciji objekta u okviru kampusa Univerziteta Crne Gore, u kome će NTP biti smješten.

Prvi Centar izvrsnosti BIO-ICT postao je Institut „Centar izvrsnosti u istraživanju i inovacijama”, osnovan kao posebna organizaciona jedinica Univerziteta Crne Gore. Ministarstvo nauke raspisalo je novi Konkurs za uspostavljanje novih centara izvrsnosti, sa rokom za podnošenje prijave do kraja marta 2019. Proces pregovora sa dva najbolje rangirana podnosioca prijave je u toku.

Crna Gora je prva zemlja Zapadnog Balkana kojoj je odobren Instrument podrške politikama (PSF) Evropske komisije, koji se odnosi na oblikovanje startap ekosistema. Glavni rezultat ove podrške je Program za podršku startapovima (2018-2020), koji je Vlada usvojila 27. XII 2018, a na osnovu kojeg je tokom 2019. realizovan niz mjera.

Kada je u pitanju učešće Crne Gore u programu Enterprise Europe Network, sprovođenje aktivnosti za projekat MontEENegro 2019. je u toku, a novi radni program sa budžetom za period 2020 – 2021 je odobren i potpisan u novembru 2019.

U dijelu koji se odnosi na usklađenost nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU o rokovima izmirenja novčanih obaveza u komercijalnim transakcijama pripremljen je Nacrt zakona o rokovima izmirenja novčanih obaveza. Ovim zakonom će biti regulisani rokovi za izmirenje novčanih obaveza u komercijalnim transakcijama između privrednih subjekata, odnosno između javnog sektora i privrednih subjekata. Zakon se neće primjenjivati ukoliko je pokrenut stečajni postupak protiv privrednog subjekta u skladu sa Zakonom o stečaju. Osim toga, posredstvom Privredne komore Crne Gore je privrednim subjektima dostavljen Upitnik o rokovima za izmirenje novčanih obaveza, u skladu sa važećim Zakonom o rokovima izmirenja novčanih obaveza („Sl. list CG”, broj 28/14). Ovaj Upitnik će poslužiti kao osnova za izradu Procjene uticaja propisa (RIA),

imajući u vidu da će Nacrt zakona biti upućen u dalju proceduru. S tim u vezi, RIA i tabela usklađenosti su pripremljene, a u narednom periodu će za Nacrt zakona biti raspisana javna rasprava.

3.21. POGLAVLJE 21: TRANS – EVROPSKE MREŽE

Trans-evropske saobraćajne mreže

Vlada je 27. VI 2019. usvojila Strategiju razvoja saobraćaja Crne Gore za period 2019-2035. s Akcionim planom za period 2019-2020, što je jedno od završnih mjerila za pregovaračko poglavlje 21 - Trans-evropske mreže.

Vlada je usvojila Jedinstvenu listu prioritetnih infrastrukturnih projekata u decembru 2015, koja je zatim za pojedine oblasti (ne i za oblast saobraćaja) ažurirana i 2017, 2018. i 2019. i koja pored projekata iz oblasti energetike, životne sredine, društvenih djelatnosti i digitalne infrastrukture, obuhvata i 12 projekata iz oblasti saobraćaja (svi vidovi saobraćaja), obuhvatajući SEETO glavnu i sveobuhvatnu mrežu (indikativno proširenje koridora Bliski Istok - Istočni Mediteran i Mediteranskog koridora), ukupne procijenjene vrijednosti realizacije 3,38 milijardi eura, kako je to prikazano u nastavku. Metodologijom za izbor i prioritizaciju infrastrukturnih projekata, nakon GAP analize, predviđeno je kategorisanje/razvrstavanje projekata u dvije grupe i pet podgrupa, prema nivou zrelosti, odnosno spremnosti:

- **Grupa 1** – Spremni za tenderski postupak i realizaciju investicije;
- **Grupa 1a** – projekti sa pripremljenom tehničkom dokumentacijom, spremni za pripremu ili sprovođenje tenderskog postupka;
- **Grupa 1b** – projekti čija je priprema tehničke dokumentacije u toku i koji su nakon pripremljene tehničke dokumentacije spremni za tenderski postupak ili kojima nedostaju određene konačne saglasnosti/dozvole;
- **Grupa 2** – spremni za pripremu tehničke dokumentacije;
- **Grupa 2a** – projekti sa završenom planskom dokumentacijom i riješenim imovinsko-pravnim pitanjima;
- **Grupa 2b** – projekti sa završenom planskom dokumentacijom, a rješavanje imovinsko-pravnih pitanja je u toku ili imovinsko pravna pitanja nisu riješena;
- **Grupa 2c** – projekti s nedostacima u prostornoj planskoj dokumentaciji, a rješavanje imovinsko-pravnih pitanja je u toku ili imovinsko pravna pitanja nisu riješena.

Br.	Naziv projekta SEKTOR SAOBRAĆAJ	Podsektor	Strateška relevantnost projekta(%)	Zrelost projekta shodno Metodologiji	Ukupna procjena troškova (€)
1	Ruta 4: Rekonstrukcija i modernizacija željezničke pruge Bar-Vrbnica-granica sa R Srbijom 1) rehabilitacija kolosjeka (gornji stroj), propusti, regulacija vodotoka, rekonstrukcija čeličnih mostova 2) sanacija kosina 3) sanacija klizišta, tunela, betonskih mostova i elektro-radovi	Željeznica	96%	Segmenti : 1) -1a	246,500,000.00
				2)- 1b	
				3)- 2a	
2	Ruta 4: Autoput Bar-Boljare, dionica Mateševo - Andrijevića	Putevi	94%	2b	294,840,000.00
3	Ruta 1: Primorska varijanta Jadransko-Jonskog autoputa-brza saobraćajnica duž crnogorskog primorja	Putevi	94%	Segmenti:	1,013,001,000.00
3.1	Dionica granica sa R Hrvatskom-Bijela (17km) - Zaobilaznica Herceg Novi (8km) -Herceg Novi-Bijela (9km)			2c	193,228,000.00
3.2	Most preko Bokokotorskog zaliva, vijadukti i pristupni putevi			1b	67,925,000.00
3.3	Zaobilaznica Tivat			2a	56,430,000.00
3.4	Zaobilaznica Budva (14km, dio dionice Tivat-Sozina od 47km)			2c	158,388,000.00
3.5	Zaobilaznica Bar			2a	188,000,000.00
3.6	Otvoreni put Tivat-Sozina (isključujući zaobilaznicu Budva)			2c	198,550,000.00
3.7	Bar-Granica sa Albanijom			2c	150,480,000.00
4	Ruta 4: Autoput Bar-Boljare, obilaznica oko Podgorice, dionica Smokovac - Tološi- Farmaci	Putevi	92%	2b	233,122,000.00
5	Ruta 4: Autoput Bar-Boljare, dionica Đurmani - Farmaci	Putevi	92%	2b	440,640,000.00
6	Ruta 4: Autoput Bar-Boljare, dionica Andrijevića - Boljare	Putevi	92%	2b	731,160,000.00
7	Ruta 2: Rekonstrukcija i modernizacija željezničke linije Podgorica - Tuzi - preko granice R Albanije do Tirane	Željeznica	88%	2a	35,000,000.00
8	Rekonstrukcija magistralnog puta Šćepan Polje-Plužine (granični prelaz sa Bosnom i Hercegovinom)	Putevi	88%	1b	60,000,000.00
9	Razvoj aerodroma Podgorica	Vazdušni	84%	2c	94,842,387.60
10	Saobraćajni informacijski sistem za upravljanje (VTMIS) i odgovor na pomorske incidente zagađenja - II FAZA	Pomorstvo	84%	1b	4,200,000.00
11	Izgradnja pruge Nikšić- granica sa BiH-Trebinje-Čapljina	Željeznica	80%	2b	179,597,190.00
12	Razvoj Aerodroma Tivat	Vazdušni	76%	2b	55,000,000.00

Program ekonomskih reformi 2018-2020. predviđa da ukoliko se nastavi sa sprovođenjem Programa reformi upravljanja javnim finansijama 2016-2020. glavni fiskalni agregati (deficit i javni dug), vратиće se u granice predviđene Mastrohskim kriterijuma, odnosno Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti u srednjem roku, tako da će se postepeno smanjivati javni dug do nivoa od 59,7% u 2020, a tekuća budžetska potrošnja finansirati iz izvornih prihoda, čime se omogućava da se i u godinama ostvarivanja deficita zaduživanje vrši isključivo za finansiranje razvojnih projekata, a koji su u funkciji ekonomskog rasta u dugom roku. No, ipak traže se odgovarajući blending modeli finansiranja koji će smanjiti dodatno kreditno zaduženje države za realizaciju kapitalnih infrastrukturnih projekata.

Novousvojenom Strategijom razvoja saobraćaja Crne Gore 2019-2035. izvršena je podjela na projekte koji bi trebalo da se realizuju do 2027. i na projekte koji bi trebalo da se realizuju do 2035, kao što je prikazano u nastavku:

Sektor	2027. godina	2035. godina	Usklađeno sa susjednim zemljama
Drumski	Autoput Bar-Boljare, dionica Mateševo – Andrijevića	Primorska varijanta Jadransko-jonskog autopta – brza saobraćajnica duž crnogorskog primorja (PVJJA), dionica granica sa Hrvatskom Bijela- zaobilaznica Herceg Novi i Herceg Novi-Bijela PVJJA, dionica Tivat-Sozina	Da
	Autoput Bar-Boljare, dionica Andrijevića – Boljare		
Drumski	Primorska varijanta Jadransko-jonskog autoputa – brza saobraćajnica duž crnogorskog primorja (PVJJA), zaobilaznica Tivat (PVJJA), prelaz preko Bokokotorskog zaliva	PVJJA, dionica Bar – granica sa Albanijom	Da
	PVJJA, zaobilaznica Budva	PVJJA, zaobilaznica Bar	
Drumski	Rekonstrukcija magistralnog puta Šćepan Polje -Plužine (granični prelaz sa Bosnom i Hercegovinom) (fazno)	Autoput Bar-Boljare, obilaznica oko Podgorice, dionica Smokovac – Tološi - Farmaci	Da
		Autoput Bar-Boljare, dionica Đurmani – Farmaci	
Željeznički	Rekonstrukcija i modernizacija željezničke pruge Bar-Vrbnica (granica sa R Srbijom)	Rekonstrukcija i modernizacija željezničke pruge Podgorica - Tuzi – preko granice sa Albanijom Izgradnja željezničke pruge Nikšić- granica sa BiH – Trebinje – Čapljina	Da
Vazdušni	Razvoj aerodroma Podgorica Razvoj aerodroma Tivat		Ne

U dijelu sektora željeznice, u 2018. je utrošeno oko 13 miliona eura na projekte iz jedinstvene liste prioritetnih projekata, za 2019. još uvijek ne postoji tačan podatak, ali se privodi kraju projekat sanacije gornjeg stroja pruge na dionici Kos-Trebešica i završena je sanacija 6 kosina (sve na pruzi Vrbnica – Bar).

Trans-evropske energetske mreže

U toku je izrada Zakona o prekograničnim energetskim infrastrukturnim projektima, koji će biti usklađen sa Regulativom 347/2013 o smjernicama za transevropsku energetska infrastrukturu. Pripremljen je Nacrt zakona i sproveden postupak javne rasprave. Izvršene su korekcije u Nacrtu zakona, u skladu sa sugestijama Sekretarijata Energetske zajednice. Sada je u toku korigovanje Nacrta zakona, u skladu sa sugestijama Sekretarijata za zakonodavstvo. Usvajanje ovog zakona planirano je u drugom kvartalu 2020.

Elektroenergetska infrastruktura

Završena je izgradnja elektroenergetske interkonekcije Crna Gora – Italija. Podmorski kabal pušten je u rad 15. XI 2019.

Projekat izgradnje elektroenergetske interkonekcije Italija - Crna Gora – Srbija - Bosna i Hercegovina (crnogorski dio Transbalkanskog koridora) i Projekat izgradnje Jonsko-

jadranskog gasovoda (IAP) nalaze se na ažuriranoj crnogorskoj Jedinствenoj listi prioriternih infrastrukturnih projekata 2019. Shodno odluci Savjeta ministara Energetske zajednice od 29. XI 2018. Projekat izgradnje elektroenergetske interkonekcije Italija - Crna Gora – Srbija - Bosna i Hercegovina (crnogorski dio Transbalkanskog koridora) nalazi se na Listi projekata od interesa za Energetsku zajednicu (PECI). Pored toga, shodno preporuci Savjeta ministara Energetske zajednice od 29. XI 2018. Projekat izgradnje Jonsko-jadranskog gasovoda (IA:P) nalazi se na Listi projekata od uzajamnog interesa između ugovornih strana Energetske zajednice i država članica Evropske unije (PMI).

U okviru Projekta izgradnje elektroenergetske interkonekcije Italija - Crna Gora – Srbija - Bosna i Hercegovina (crnogorski dio Transbalkanskog koridora) u periodu 1. I 2019. – 1. XI 2019. realizovane su aktivnosti na svim segmentima Projekta:

- Izgradnja trafostanice 400/110/35 kV Lastva i proširenje postojeće trafostanice 400/220/110 kV Pljevlja 2 – TS Lastva je krajem 2018. puštena u probni pogon, da bi nakon dobijanja pozitivnog izvještaja od Komisije za tehnički prijem krajem jula 2019, TS Lastva zvanično dobila upotrebnu dozvolu. Što se tiče proširenja postojeće Trafostanice 400/220/110 kV Pljevlja 2, Siemens AG Austrija je završio sve radove, očekuje se da Komisija za tehnički prijem izvrši pregled radova, kako bi se nakon toga uputio zahtjev Ministarstvu održivog razvoja i turizma za dobijanje upotrebne dozvole.
- Izgradnja 2x400 kV dalekovoda (dvosistemski) Lastva-Trebinje i Lastva-Pljevlja (sekcija Lastva-Čevo) i 400 kV dalekovoda (jednosistemski) Lastva-Podgorica (sekcija Lastva-Čevo) - Izvođač Iberdrola Španija je realizovao veliki dio građevinskih i elektromontažnih radova (stepen realizacije je 98%). Dalekovod 2x400 kV je u probnom pogonu (od aprila 2019. je povezan na 400 kV mrežu) i u toku je ispravljanje primjedbi Komisije za tehnički pregled. Dalekovod 400 kV je završen, osim u dijelu priključnog polja na prenosnu mrežu, koji čeka rješavanje imovinsko-pravnih problema na dva stubna mjesta (čeka se odluka Upravnog suda). Planirano je da će dalekovod 400 kV (jednosistemski) biti u pogonu 2020.
- Izgradnja 400 kV dalekovoda Lastva-Pljevlja (sekcija Čevo-Pljevlja) i priključenje na 110 kV mrežu - Izvođač Konzorcijum Energoinvest & Energomontaža izvodi građevinske i elektromontažne radove (stepen realizacije je 79%). Isporuka opreme je realizovana 100%. Radovi su u toku i završetak se očekuje do kraja 2021.
- Izgradnja 2 X 400 kV dalekovoda Pljevlja - Bajina Bašta – Višegrad (do Državne granice sa Srbijom) - U toku su završne aktivnosti na izradi prostorno-planskog dokumenta (Detalnog prostornog plana) neophodnog za izgradnju DV 2x400 kV Pljevlja 2 - Bajina Bašta - Višegrad. Konsultant sprovodi aktivnosti koje se odnose na pripremu nove Studije izvodljivosti i izradu dijela projektne dokumentacije. Preduslov za korišćenje sredstava iz granta koji je Crna Gora dobila kroz Investicioni okvir za Zapadni Balkan (WBIF) i za aktiviranje konsultantskih usluga ugovorenih u cilju implementacije

projekta je potpisivanje obavezujućeg sporazuma sa Elektromrežom Srbije (EMS) o izgradnji interkonekcije.

Gasna infrastruktura:

U cilju realizacije Projekta izgradnje Jonsko-jadranskog gasovoda (IAP), u periodu 1. I 2019. – 1. XI 2019. realizovane su sljedeće aktivnosti:

- U Bakuu je 20. II 2019. održan peti Ministarski sastanak Savjetodavnog vijeća Južnog gasnog koridora. U okviru tog sastanka održan je i panel na temu integracije zemalja Jugoistočne Evrope i Balkana u evropsku interkonektivnu gasnu mrežu, u kojem su učestvovali predstavnici Crne Gore, Bugarske, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Rumunije i Srbije, koji su istakli punu posvećenost realizaciji projekata koji su dio Južnog gasnog koridora i ostvarivanju ciljeva diversifikacije pravaca snabdijevanja gasom.
- Aktivnosti na izradi Idejnog projekta Jonsko – jadranskog gasovoda, dionica kroz Albaniju i Crnu Goru (WB15-REG-ENE-01), predstavljene su na radionici koja je u organizaciji SUEZ IPF6 konzorcijuma održana u Podgorici 27. II 2019, kada je dat predlog rute kojom će gasovod proći kroz Crnu Goru, sa varijantnim rješenjima na pojedinim dionicama. Ministarstvo ekonomije obrazovalo je Radnu grupu za praćenje aktivnosti na izradi Idejnog projekta za Jonsko - jadranski gasovod (*Steering Committee*), koja će analizirati dostavljeni predlog i potvrditi odabranu rutu. Takođe, na istoj radionici dat je i predlog za osnivanje zajedničkog Upravnog odbora projekta (PSC-a) sačinjenog od predstavnika Crne Gore i Albanije, koji bi ubuduće pratio aktivnosti na izradi Idejnog projekta Jonsko – jadranskog gasovoda, dionica kroz Albaniju i Crnu Goru. U vezi sa tim, IPF6 konzorcijum će se sa konkretnim predlogom obratiti nadležnim institucijama u Crnoj Gori i Albaniji.
- U oktobru 2019. sačinjen je Izvještaj o određivanju obima i sadržaja elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu. Ovaj izvještaj pripremljen je u okviru tekućeg projekta WBIF TA WB15-REG-ENE-01 Idejni projekat Jonsko-jadranskog gasovoda – dionice Crna Gora i Albanija, koji se sastoji od pripreme preliminarnih rješenja i procjene uticaja na životnu sredinu i društvo za obje dionice.

Plan za usklađivanje pravnog i institucionalnog okvira s pravnom tekovinom EU

Željeznički saobraćaj:

Direktiva 2012/34/EU, Direktiva 2008/57/EZ, Direktiva 2012/34/EU su djelimično prenijete u nacionalni pravni sistem. Donošenjem novog Zakona o željeznici sve će biti u potpunosti usklađene. Regulativa 913/2010/EU će se prvi put primijeniti kroz novi Zakon o željeznici.

Drumski transport

Direktiva 2008/96/EZ, Direktiva 2004/52/EZ i Direktiva 2010/40/EU djelimično su implementirane kroz Predlog zakona o putevima, dok će potpuna implementacija biti realizovana kroz izradu podzakonskih akata koji proizilaze iz Zakona. Predlog zakona o

putevima je dobio pozitivno mišljenje EK i njegovo usvajanje od strane Vlade se očekuje do kraja 2019.

Pomorski saobraćaj

VTMIS se u potpunosti implementira kroz Zakon o sigurnosti plovidbe i pravilnik koji proizilazi iz pomenutog zakona. SafeSeaNet biće u potpunosti implementiran u trenutku kada Crna Gora postane punopravna članica EU, kao što je navedeno u Direktivi.

Vazdušni saobraćaj

Regulativa 549/2004/EZ i Regulativa 552/2004/EZ prenijete su u nacionalni pravni sistem.

3.22. POGLAVLJE 22: REGIONALNA POLITIKA I KOORDINACIJA STRUKTURNIH INSTRUMENTATA

Normativni okvir

Kada je u pitanju pravni i institucionalni okvir u oblastima borbe protiv diskriminacije, jednakih mogućnosti, rodne ravnopravnosti, prava osoba sa invaliditetom, javnih nabavki, državne pomoći, zakonodavstva u oblasti životne sredine koja se odnosi na procjenu uticaja na životnu sredinu (EIA) i stratešku procjenu uticaja na životnu sredinu (SEA), statističkog sistema i identifikacije regiona (klasifikacija NUTS), zakonodavne aktivnosti se sprovode u poglavljima koja su prevashodno vezana za ove oblasti. Pregovaračke strukture sarađuju vezi s ovim aktivnostima, tako da su sve radne grupe za ostala relevantana poglavlja upoznate sa zahtjevima u oblasti zakonskog okvira za buduće korišćenje Evropskih strukturnih i investicionih fondova (ESI fondovi), koji su definisani u opštim i tematskim preduslovima, ali i zahtjevima koju proizilaze iz najboljih praksi zemalja članica EU.

U dijelu zakonodavnog okvira, ključne aktivnosti su sprovedene u oblasti javnih nabavki, gdje je Vlada utvrdila set predloga zakona u oktobru 2019. Utvrđeni su predlozi Zakona o javnim nabavkama, Zakona o javno-privatnom partnerstvu i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o koncesijama.

Zakonski okvir za višegodišnje budžetiranje je definisan Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti („Sl. list CG”, broj 20/14), ali i kroz usvajanje Fiskalne strategije i Smjernica makroekonomske i fiskalne politike.

Pored ovog strateškog okvira za srednjoročno planiranje budžeta, iznos sredstava izdvojenih za finansiranje višegodišnjih programa naveden je u *obrazloženju budžeta*, koji se dostavlja Skupštini zajedno s nacrtom Zakona o budžetu. Međutim, ovaj dokument je pravno neobavezujuće objašnjenje koje sadrži definiciju ukupne vrijednosti višegodišnjih projekata s definisanim izvorima finansiranja i navedenim potrebnim iznosom za implementaciju projekata u toj konkretnoj godini.

Dovoljna fleksibilnost prilikom raspodjele i preraspodjele budžetskih sredstva za programe i projekte koje sufinansira EU obezbijedena je kroz različite mehanizme. Tokom fiskalne godine, sredstva opredijeljena u budžetu za organizacione jedinice, sve programe i projekte mogu se preraspodijeliti u skladu s odredbama člana 45 Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti. Naime, Vlada može preusmjeriti sredstva izdvojena u zakonu između potrošačkih jedinica u visini do 10% od ukupnih sredstava planiranih za tu potrošačku jedinicu. Preraspodjela sredstava za određene izdatke, programe i projekte vrši se na osnovu odluke ministra finansija. Nije dozvoljeno koristiti sredstva predviđena za sufinansiranje projekata EU u druge svrhe. Fleksibilnost je takođe osigurana, tako da se sredstva koriste u skladu sa stvarnom dinamikom realizacije, usmjerena ka onim projektima koji napreduju brže u implementaciji.

Sprovođenje sistema višegodišnjeg budžetiranja je podržano projektom IPA 2014 Poboljšanje sistema budžeta, višegodišnjeg budžetskog okvira i razvoj sistema unutrašnje kontrole javnih finansija, koji finansira EU u vrijednosti od 1,55 miliona eura. Implementacija ovog projekta trebalo bi da osigura punu primjenu zakonskog okvira u ovim oblastima.

Kada je u pitanju obezbjeđivanje finansijske kontrole i nezavisnih struktura interne revizije, pravni okvir je poboljšan novom Uredbom o uspostavljanju interne revizije u javnom sektoru, koju je Vlada usvojila u novembru 2019. Ova Uredba pruža pravni osnov za uspostavljanje posebne revizorske jedinice u Ministarstvu finansija, koja će biti zadužena za unutrašnju reviziju sredstava EU u svim institucijama na centralnom nivou, osim IPARD sredstava (za koje je predviđena posebna jedinica za unutrašnju reviziju). Ovo zakonsko rješenje znači unapređenje u smislu jedinstvenog horizontalnog pristupa i dodatno će poboljšati efikasnost uspostavljenog sistema.

Institucionalni okvir

Mehanizmi koordinacije između tijela koja su uključena u upravljanje pretpristupnim fondovima EU su uspostavljeni su na različitim nivoima. Naime, podjela dužnosti je uspostavljena unutar institucija, kao i između institucija, gdje se svaka uloga jasno razlikuje i koordinacija aktivnosti se vrši u skladu sa hijerarhijom. Imajući to u vidu, uloge organa koji čine operativnu i upravljačku strukturu su jasno uređene u Uredbi o organizaciji indirektnog upravljanja u IPA II i dodatno u implementacionim i operativnim sporazumima, koji su potpisani za sve programe indirektnog upravljanja između relevantnih organa. Dalji zadaci i odgovornosti za određena tijela definisani su u Priručnicima o procedurama.

Što se tiče aktivnosti koordinacije na nivou Programa, uspostavljena je praksa redovnog organizovanja koordinacionih sastanaka među IPA tijelima, sa ciljem tačnog nadgledanja aktivnosti povezanih sa IPA programima i blagovremenog djelovanja za sva otvorena pitanja. Paneli o rizicima se održavaju dva puta godišnje, gdje službenici za upravljanje rizicima iz svih IPA tijela raspravljaju o identifikovanim rizicima i mjerama za njihovo ublažavanje. Pored toga, kroz pripremu i nadgledanje ključnih ključnih pokazatelja

uspjeha i rizika uspostavljen je sistem za praćenje i mjerenje (na polugodišnjem nivou) uspjeha u sprovođenju programa koji se finansiraju u okviru indirektnog upravljanja.

Administrativni kapaciteti

U dijelu koji se odnosi na motivacionu politiku, Vlada je usvojila Odluku o dodatku na osnovnu zaradu u decembru 2018, a ona se primjenjuje od marta 2019. Ova odluka predstavlja samo jedan aspekt motivacione politike, koji se odnosi na finansijsku motivaciju u skladu sa postignutim rezultatima i obimom posla.

Shodno tome, nacionalni službenik za ovjeravanje (NAO)/Direktorat za upravljačku strukturu (DUS) u Ministarstvu finansija pripremio je Instrukciju za sprovođenje Odluke, gdje se jasno definišu mogućnosti za ovu vrstu motivacije i omogućava adekvatno praćenje sprovođenja Odluke. Naime, rezultati rada se procjenjuju na mjesečnom nivou i zaposlenom se može isplatiti do 30% od njegove osnovne zarade. NAO/DUS kontinuirano prati efekte usvojene Odluke, kao i način na koji se Odluka sprovodi na mjesečnom nivou svih IPA institucija, sa adekvatnim uvidom u rezultate Odluke po pitanju povećanja efikasnosti i pokazatelja učinka. Vidljiv je napredak kada je u pitanju smanjenje odliva kadra i jačanje politike zadržavanja.

Kao još jedan vid politike motivacije i zadržavanja, pripremljen je plan obuke za 2020. kojim su predviđene mogućnosti za unapređenje znanja i kapaciteta. U narednom periodu potrebe za obukom biće koordinirane sa Upravom za kadrove (vezano za plan obuke za 2020), kako bi se blagovremeno uspostavio sveobuhvatan način pružanja podrške postojećim i novozaposlenim službenicima u IPA strukturama i dodatno ojačali kapaciteti iskusnih kolega kroz njihovu ulogu predavača.

Programiranje

Iako je Crna Gora statistički klasifikovana kao jedan region NUTS2 u skladu s Regulativom (EZ) br. 1059/2003, Crna Gora je, zbog postojećih razlika i radi unutrašnjeg regionalnog razvoja, podijeljena na tri regiona – sjeverni, centralni i primorski. Kako bi se smanjio nivo nejednakosti između ovih regiona u Crnoj Gori, pripremljene su i realizovane različite razvojne politike. Glavni elementi okvira razvojne politike sadržani su u sljedećim dokumentima:

- Pravci razvoja Crne Gore za period 2015-2018, kojim se daje vizija društveno-ekonomskog razvoja i predlažu rješenja za usklađivanje ciljeva nacionalnih i sektorskih strategija. Dokument se ažurira godišnje, čime se obezbjeđuje sveobuhvatan referentni okvir za sektorske razvojne strategije i korišćenje svih raspoloživih sredstava za razvoj;
- Strategija regionalnog razvoja, s godišnjim akcionim planovima. Glavni cilj Strategije je da se podstakne ujednačen društveno-ekonomski razvoj svih regiona i jedinica lokalne samouprave na osnovu poboljšanja konkurentnosti, inovacija i zapošljavanja, dok su ključni prioriteti Strategije postizanje snažnog, održivog i inkluzivnog rasta na nacionalnom nivou;

- Program ekonomskih reformi (PER), koji je rezultat ekonomskog dijaloga između EK i zemalja kandidata. Trenutni ERP pokriva period do 2021. i pruža plan za sprovođenje skupa mjera koje bi trebale doprinijeti održivom i sveobuhvatnom ekonomskom rastu, kako bi se smanjio jaz u poređenju s razvojem u EU i povećao kvalitet života građana.
- Sektorske strategije koje se pripremaju pod nadležnošću resornih ministarstava i usvajaju od strane Vlade. Sadržaj sektorskih strategija uglavnom je usklađen s ciljem Vlade da podstakne dinamičan privredni razvoj podjednako na cijeloj teritoriji Crne Gore;
- Što se tiče pomoći EU i donatorskih sredstava, programiranje međunarodne pomoći prati pravila pojedinačnih instrumenata i zahtjeva donatora. Međutim, svi projekti i programi pomoći donatora pripremljeni su u kontekstu relevantnih nacionalnih strategija uz jasnu usklađenost s politikom regionalnog razvoja Crne Gore tokom programiranja pomoći radi rješavanja, između ostalog, postojećih regionalnih razlika unutar Crne Gore.
- Pored ovih opštih mehanizama razvojne politike koji već postoje, važan instrument za smanjenje nejednakosti između lokalnih samouprava je Egalizacioni fond koji mogu da koriste lokalne samouprave s manjim fiskalnim kapacitetom kako bi se ublažili efekti negativne fiskalne pozicije.

Strateško planiranje regionalnog razvoja sprovodi se u potpunosti poštujući principe partnerstva. Svi strateški dokumenti su pripremljeni uz javne konsultacije, pružajući svim zainteresovanim stranama mogućnost da iznesu svoje predloge i zabrinutosti. U procesu programiranja sredstava EU osigurava se da sve relevantni akteri, uključujući organizacije civilnog društva i lokalne vlasti, budu blagovremeno i pravilno konsultovani i obaviješteni, što im omogućava da učestvuju u ovom procesu. Što se tiče sistema za koordinaciju strateškog planiranja, Generalni sekretarijat Vlade sprovodi novu metodologiju za pripremu strateških dokumenata, koja će pružiti solidnu osnovu za ujednačavanje strategija koje će kasnije služiti za pripremu sporazuma o partnerstvu i operativnog programa. Ova metodologija se pokazala korisnim instrumentom kada je u pitanju međusektorsko strateško planiranje, što pruža osnovni doprinos za programiranje fondova EU.

Kada je u pitanju razvoj liste zrelih investicionih projekata, Nacionalna investiciona komisija, kao ključno Vladino tijelo zaduženo za planiranje investicija u infrastrukturu, osnovano 2015. redovno ažurira Jedinственu listu prioriternih infrastrukturnih projekata. Ažuriranu listu Vlada je usvojila 25. VII 2019. Trenutno kista sadrži projekte iz pet sektora: energetike, transporta, životne sredine, društvenih djelatnosti i digitalne infrastrukture. Od ukupno 56 projekata, 9 projekata se odnosi na sektor energetike, 12 projekata na sektor saobraćaja, 8 projekata na sektor životne sredine (uključujući brojne podprojekte u oblastima vodosnabdijevanja, upravljanja otpadom i otpadnim vodama, zaštite od poplava, kvaliteta vazduha i civilne zaštite), 24 projekta na sektor društvenih djelatnosti socijalnog sektora i 3 projekta za digitalnu infrastrukturu. Procijenjena ukupna vrijednost svih projekata je oko 5,1 milijardi eura.

Sistem monitoringa i evaluacije

Kada su u pitanju monitoring i evaluacija, nastavljene su redovne aktivnosti po ovom pitanju u skladu s procedurama za programe i projekte IPA. Svi podaci koji se tiču IPA programa, počevši od nivoa Finansijskog sporazuma do finansijskih podataka, uključujući računovodstvene podatke, bilježe se u informacionom sistemu. Trenutno, Crna Gora koristi SAP informacioni sistem za IPA programe. U praksi se pokazalo da je potrebna nadogradnja ili razvoj novog elektronskog sistema. Imajući to u vidu, NAO/DUS inicirali su razvoj novog projektnog informacionog sistema, koji će obuhvatiti sve aspekte upravljanja projektima i koji će biti korisniji od postojećeg. Očekuje se da finalno prihvatanje i početak korišćenja proizvodne verzije započne u narednim mjesecima.

U cilju razvoja elektronskog sistema za upravljanje, Vlada je usvojila Informaciju o neophodnosti za razvoj takvog sistema i u prethodnom periodu angažovala konsultanta za pripremu tehničke specifikacije za postupak javne nabavke koji će biti započet 2020. Budžetska sredstva za ovu nabavku su planirana u nacrtu zakona o godišnjem budžetu za 2020.

Po prvi put je planirana i ugovorena srednjoročna evaluacija projekata u indirektnom upravljanju. Predmet evaluacije su tri akcije iz nacionalnog programa IPA 2014. Evaluacioni izvještaji će biti dostupni do jula 2020.

Finansijski menadžment i kontrola

Crna Gora je, kao zemlja kandidat, pokazala punu raspoloživost uspostavljenih i stabilnih struktura sa razvijenim mehanizmima za uspješno sprovođenje aktivnosti u vezi sa upravljanjem pretpristupnim EU fondovima. Dokazi za efikasno i efektivno funkcionisanje uspostavljenih sistema upravljanja i kontrole podnose se kroz procese pripreme Zahtjeva za povjerenje zadataka izvršenja budžeta za nove IPA programe, kao i kroz pripremu Godišnjih deklaracija o upravljanju za već povjerene programe. Polazeći od faze programiranja, odgovorna tijela su preuzela svoju ulogu i dokazala da su uspostavljeni kapaciteti za obavljanje delegiranih zadataka. Što se tiče Sistema funkcionisanja i kontrole, postavljene strukture sa jasnim razdvajanjem obaveza i odgovornosti preuzimaju zadatke na očekivanom nivou.

U vezi sa ovim pitanjima, upravljačku struktura je izvršila verifikacije na nivou sistema u cilju utvrđivanja nedostataka sistema i izdavanja odgovarajućih i neophodnih preporuka za dalje funkcionisanje.

Budući da se sve postojeće aktivnosti nadgledaju, trenutni glavni cilj je pravovremeno djelovanje u onim projektima gdje su identifikovana potencijalna odlaganja ili problemi tokom sprovođenja.

3.23. POGLAVLJE 23: PRAVOSUĐE I TEMELJNA PRAVA

TEMELJNA PRAVA

Međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava

Evropski sud za ljudska prava

Vladi odnosno Kancelariji zastupnika Registar Evropskog suda dostavlja predmete direktno. Od osnivanja Kancelarije zastupnika u maju 2009. do danas je od strane Evropskog suda Vladi, odnosno Kancelariji zastupnika, komunicirano 222 predmeta.

Kada je u pitanju izvršenje presuda koje prati Komitet ministara Savjeta Evrope kao nadzorno tijelo u odnosu na Crnu Goru, nijedan predmet u odnosu na Crnu Goru se ne nalazi pod posebno pojačanim nadzorom Komiteta ministara Savjeta Evrope, niti se ikada nalazio.

Promocija i sprovođenje ljudskih prava

Crna Gora ima instituciju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Saglasno Ustavu Crne Gore i Zakonu o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Zaštitnik samostalno i nezavisno, na načelima pravde i pravičnosti, preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja, kao i mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije. Pored ove funkcije, Zaštitnik ima i širu misiju, a to je stvaranje svijesti o potrebi vladavine prava, o potpunoj i dosljednoj zaštiti sloboda i prava građana i uopšte stvaranju pravne sigurnosti i povjerenja u institucije sistema, kao i zakonitog i nepristrasnog rada svih državnih organa pred kojima građani ostvaruju svoja prava, slobode, obaveze i pravne interese. To su ne samo ljudska prava garantovana Ustavom i zakonima, već i prava garantovana ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava. Prvi Zaštitnik izabran je 21. X 2003, a institucija je zvanično počela s radom 10. XII 2003. (Međunarodni dan ljudskih prava). Zaštitnik je akreditovan kod Međunarodnog koordinacionog komiteta nacionalnih institucija za zaštitu ljudskih prava - ICC. Zaštitnik je ocijenjen statusom "B", nakon sastanka ICC, od 9. V - 13. V 2016. u Ženevi kada je sveobuhvatno razmotrena Aplikacija Zaštitnika i donijet akt o statusu - akreditaciji, koji je objavljen na web portalu GANHRI - Global Alliance National Human Rights Institutions, 5. VIII 2016. Preporuke SCA - Potkomiteta za akreditaciju su date u dijelu koji se odnosi na: mandat Ombudsmana - osnaživanje njegove promotivne funkcije, izbor i imenovanje gdje SCA smatra da proces trenutno sadržan u zakonu nije dovoljno širok i transparentan, obezbeđivanje adekvatnog finansiranja od strane države koje treba da obezbijedi ostvarivanje mandata institucije u cjelosti, a kao osnovni minimum u okviru toga i raspodjelu sredstava za prostorije koje su dostupne široj zajednici, uključujući i osobe sa invaliditetom, kao i unapređenje interakcije sa međunarodnim sistemom ljudskih prava.

Zaštitnik u potpunosti obezbjeđuje ostvarivanje Ustavom Crne Gore i zakonom definisane funkcije i do sada nije imao većih teškoća u ostvarivanju svoga mandata. Kvalitet u ostvarivanju mandata obezbjeđuje se planiranjem, dobrom organizacijom posla i unutrašnjom koordinacijom različitih sektora, što se za sada u Instituciji održava na visokom nivou. U službi Zaštitnika od ukupno sistematizovanih 33, popunjeno je 27, a nepopunjeno je šest radnih mjesta. Planirana su nova zapošljavanja u narednoj godini. Saglasno Ustavnim i zakonskim određenjima Zaštitnik u svom radu i postupanju: ukazuje, upozorava, kritikuje, predlaže ili preporučuje. Zaštitnik je, dakle, ovlašćen da daje preporuke postupajući po pritužbama građana ili u toku bavljenja opštim pitanjima od značaja za zaštitu i unaprjeđenje ljudskih prava i sloboda. Preporuke koje daje Zaštitniku postupanju po pritužbama samo su jedan od načina na koji Zaštitnik završava postupanje po pritužbama. Najveći broj povreda na koje podnosioci ukažu u pritužbama nadležni organi, organizacije i pravna lica otklone u toku samog postupka ispitivanja pritužbe, a najčešće nakon traženja izjašnjenja Zaštitnika o navodima i sadržini pritužbe. Postupajući po pritužbi, kada utvrdi da je došlo do povrede prava ili slobode, a povreda nije otklonjena u toku postupanja, Zaštitnik sačinjava konačno mišljenje i upućuje preporuku organu javne vlasti za otklanjanje povrede i istovremeno određuje rok za ispunjenje preporuke. Ukoliko organ ne postupi po preporuci, Zaštitnik o tome obavještava neposredno viši organ, Skupštinu ili, što je možda važnije, javnost. Preporuke, stavovi i mišljenja Zaštitnika nijesu pravno obavezujući, ali djeluju snagom autoriteta. Stepen poštovanja naših preporuka datih u postupanju po pritužbama građana je zadovoljavajući. Organi na koje se preporuke odnose uglavnom poštuju i rokove za ispunjenje preporuka i za dostavljanje obavještenja Zaštitniku. U instituciji se pojedinačno prati poštovanje preporuka. Bilo je i slučajeva (u malom procentu) da se prolongira rok za ispunjenje preporuke ili se u ostavljenom roku ne dostavi izjašnjenje o postupanju po preporuci. Zaštitnik u takvim slučajevima blagovremeno interveniše, uporno zahtijevajući da se preporuka do kraja ispuni. Ima i preporuka koje nijesu ispoštovane, o čemu Zaštitnik posebno informiše u svom Godišnjem izvještaju o radu i na taj način utiče na nadležne organe da preporuke ispune. Saradnjom sa organima i institucijama javne vlasti, neposrednim razgovorima i kontaktima i drugim oblicima djelovanja, bilježi se sve veći stepen poštovanja preporuka.

Institucija je posvećena razvoju odnosa koji doprinose zaštiti ljudskih prava i sloboda, a posebno zaštiti od diskriminacije, prevenciji torture, promociji jednakosti i jačaju saradnje sa organizacijama civilnog društva, regionalnim i međunarodnim tijelima koja unapređuju, štite i promovišu prava i slobode i posvećeno djeluju radi zaštite prava. Slijedeći iskustva iz ranijih i tekućih projekata i programa Savjeta Evrope, OEBS-a i Evropske unije (SOCCER, PREDIM, Horizontal Facility, HELP), Institucija je postigla zavidan nivo napretka u primjeni međunarodnih standarda u svakodnevnoj praksi. Nastavljene su obuke za zaposlene u saradnji sa OEBS za uvođenje i korišćenje društvenih mreža. Unaprijeđena je elektronska baza za upravljanje pritužbama. Predstavnici Zaštitnika učestvovali su na *Matra Rule of Law* programu za ljudska prava i manjine, koji je održan u Hagu u aprilu-maju tekuće godine. Program obuke je kreirao holandski

Helsinški Komitet, Pravni fakultet Univerziteta u Lajdenu i Haška akademija za lokalnu upravu. Kroz interaktivne sesije koje kombinuju teoriju, praktične vještine i studijske posjete, učesnici su stekli znanja i vještine koje mogu doprinijeti sprovođenju reformskih procesa u svojim zemljama. Jedan od ključnih akcenata obuke bio je na praćenju i unapređenju primjene međunarodno prihvaćenih standarda u oblasti ljudskih prava. Takođe, osim opštih mehanizama za uspostavljanje i zaštitu manjinskih prava, posebna pažnja posvećena je pitanjima roda i pravima djeteta.

Predstavnici institucije u oblasti zaštite od diskriminacije učestvovali su u radu radne grupe Standardi tijela za jednakost u okviru Equineta-a (u maju i septembru 2019), čiji smo punopravni član. Novi standardi sadržani u Preporuci o standardima tijela za jednakost (EK), odnosno Revidiranoj preporuci opšte politike br. 2 o tijelima za jednakost u borbi protiv rasizma i netolerancije (ECRI) priznaju potencijal tijela za jednakost i uzimaju u obzir punu raznolikost i složenost ovih institucija. U tom smislu, sastanak je bio posvećen razmjeni iskustava o efikasnim načinima obezbjeđenja primjene standarda na nacionalnom nivou, uzimajući u obzir pravnu tradiciju, institucionalnu arhitekturu tijela, mandat, nadležnosti i druge karakteristike tijela za jednakost. Takođe, tokom 2019. predstavnici Institucije u ovoj oblasti, bili su učesnici Škole ljudskih prava osoba sa invaliditetom za predstavnike institucija, koju je organizovalo Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore uz finansijsku podršku Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Cilj škole je povećanje nivoa poštovanja ljudskog dostojanstva, različitosti i prava osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori, kao i unapređenje mehanizama zaštite od diskriminacije, sa akcentom na ulogu nadležnih institucija. U oktobru 2019. održana je Četvrta Regionalna Konferencija tijela za jednakost za Jugoistočnu Evropu, koja su okupljena na bazi beogradske Deklaracije o zajedničkom djelovanju iz novembra 2016. Obuhvatiće diskusije na teme: zaštitu od diskriminacije sa akcentom na zaštitu prava djeteta, prepoznavanje etničkih i religijskih stereotipa radi preventivnog djelovanja, slobodu vjeroispovijesti, slobodu medija i dr. Institucija Zaštitnika biće u narednom periodu jedan od korisnika Zajedničkog programa Evropske unije i Savjeta Evrope pod nazivom „*Horizontal Facility*“ za Zapadni Balkan i Tursku (2019-2022). U toku je faza pokretanja projekta i usaglašavanja aktivnosti koje će biti fokusirane na teme LGBT prava, borba protiv govora mržnje, uz širi kontekst promocije različitosti i tolerancije.

Saradnja sa civilnim sektorom, uključujući posebno zaštitu od diskriminacije i prava djeteta je od strateškog interesa za ostvarivanje osnovne funkcije Institucije i zasniva se na međusobnom povjerenju i uvažavanju. Imajući u vidu ograničena sredstva za potrebe razvijanja sopstvenih projekata i inicijativa, Institucija koristi sve oblike saradnje i učešća u inicijativama civilnog sektora kako bi obogatila sopstvena iskustva, ali i unaprijedila sopstvene kapacitete. Dobra saradnja sa medijima ogleđa se u više 90 upita za izjave i gostovanja u 2019, a osim toga, visok je nivo iskazanog interesovanja za praćenje konferencija koje organizuje Institucija, prenošenjem saopštenja, vijesti i objavljenih obavještenja. Sajt Institucije bilježi značajan broj objava - preko 120 (do sada), u 2019. o

različitim aspektima rada, Institucije novostima i obavještenjima (u ovaj broj nijesu uračunata mišljenja, preporuke, izvještaji, zakonodavne inicijative i ostala dokumenta).

Prevenција torture i zlostavljanja

Zaštitnik je Nacionalni mehanizam za prevenciju torture (NPM). Poslovi NPM-a obavljaju se u okviru posebne organizacione cjeline. Ovi poslovi obavljaju se u odvojenom radnom prostoru. Jedno novo vozilo služi isključivo za rad NPM-a. Formiran je radni tim NPM-a od stručnjaka iz pojedinih oblasti (psihologije, psihijatrije, sudske medicine, penologije i dr). Usvojena je metodologija rada NPM-a. Budžetom se obezbjeđuju finansijska sredstva za rad u svim oblastima zaštite, uključujući prevenciju torture, a u prethodnoj i tekućoj godini ova sredstva su uvećana za promotivne aktivnosti i istraživanja. U narednom periodu očekuje se njihovo dodatno uvećanje, posebno za nove aktivnosti u oblasti zaštite prava stranca koji se udaljava i readmisije.

U okviru rada NPM-a, u skladu s Godišnjim planom obilazaka/posjeta za 2019 - nenajavljenih redovnih i kontrolnih, često vikendom, u dane praznika i noću, uključujući tim stručnjaka iz pojedinih oblasti, u 2019. do kraja juna izvršeno je 15, a do kraja septembra 24 obilaska organa i ustanova (pojedinih u trajanju od više dana) u kojima se nalaze lica lišena slobode i/ili lica kojima je ograničeno kretanje, a razgovarano je do kraja juna sa preko 40, a do kraja septembra sa više od 50 lica. Održavaju se sastanci sa predstavnicima granične policije, u odnosu na obavezu praćenja prinudnih udaljenja i preduzimanje mjera za zaštitu ljudskih prava i sloboda stranca koji se prinudno udaljava. Tim NPM-a je u 2019. učestvovao u jednoj operaciji readmisije. Naime, u skladu s novim zakonskim određenjima utvrđenim Zakonom o strancima („Sl. list CG“, broj 12/18), ustanovljena je obaveza Zaštitnika/ce da prati udaljenja stranaca, koji nezakonito borave na teritoriji Crne Gore i ostvarivanje njihovih ljudskih prava. Za prvo polugodište 2019. bilo je ukupno 80 udaljenja, do sredine septembra 112 pa se procjenjuje da će do kraja godine biti oko 160 udaljenja. Praćenje udaljenja, shodno zakonskoj obavezi, podrazumijeva terenski rad i pripravnost, jer se radi o povjerljivim operacijama i, po pravilu, ne najavljuju se. Osim terenskog rada, nakon svake operacije sačinjavaju se izvještaji o svakom pojedinačnom udaljenju. Izvještaj o radu NPM-a za 2018. je razmatran u Skupštini Crne Gore krajem jula 2019.

Strategija izvršenja krivičnih sankcija (2017-2021) je sveobuhvatna strategija koja uključuje strateške ciljeve i mjere za unapređenje funkcionisanja sistema izvršenja krivičnih sankcija. U tom smislu, jedan od strateških ciljeva je i jačanje prevencije i zaštite od zlostavljanja i poštovanja ljudskih prava. U Izvještaju o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije izvršenja krivičnih sankcija 2017-2021. u 2018, u odnosu na strateški cilj „Jačanje prevencije i zaštite od zlostavljanja i poštovanja ljudskih prava“, ocijenjeno je da se aktivnosti realizuju sa dobrim trendom kontinuirane realizacije i vidljivim učincima rezultata u smislu Izvještaja Zaštitnika o ljudskim pravima i slobodama i postupanju po preporukama od Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Takođe, značajan izvor ocjene je i izvještaj Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i

nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (CPT) u pogledu ostvarivanja ovog strateškog cilja.

Od početka 2019. do kraja septembra, Zaštitnik je imao u radu devet predmeta koji se odnose na zabranu mučenja i surovog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (zabranu torture). Završeno je šest predmeta, a ostali su u radu. U jednom predmetu (koji se odnosio na rad ZIKS-a/UIKS-a, dato je Mišljenje sa preporukama - nehumano postupanje/nepotpun rad zdravstvene službe).

Zatvorski sistem

Vlada je 29. XII 2016. usvojila Strategiju izvršenja krivičnih sankcija za period 2017-2021, a 30. III 2017. Akcioni plan za sprovođenje Strategije izvršenja krivičnih sankcija 2017-2021. Usvajanjem ovih strateških dokumenata otvorena je nova faza u realizaciji reformskih aktivnosti u svim aspektima sistema - zakonodavni okvir, jačanje mehanizama za ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava lica lišenih slobode, odnosno osuđenih lica, promovisanje alternativnih sankcija i mjera, smanjenje zatvorske populacije i poboljšanje uslova u zatvorima. Skupština je 6. III 2019. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, kojim zakonom su značajno unaprijeđene odredbe oko zasnivanja radnog odnosa i odgovornosti službenika Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Skupština je 6. III 2019. donijela i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu, u cilju uvođenja probacionih izvještaja u pretkrivičnom i krivičnom postupku i unapređenja izvršenja alternativnih sankcija.

Ministarstvo pravde i Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, u cilju unapređenja zatvorskog sistema preduzimaju niz aktivnosti kako bi poboljšala uslove boravka lica lišenih slobode, pa je osim tekućeg održavanja i sanacija, nastavljeno sa adaptacijom A paviljona - izvršena zamjena krova na istom kao i osposobljene dvije nove prostorije za smještaj zatvorenika, izvršena je zamjena krova u Kazneno popravnom domu iznad prostorije za porodične posjete, zatim u F paviljonu Kazneno-popravnog doma na ulazu u hodnik urađena rampa koja je namijenjena osobama sa invaliditetom, rampa za ulazak u dvorišni dio je u potpunosti prilagođena potrebama osoba sa invaliditetom, a takođe je izvršena i kompletna adaptacija toaleta u skladu sa standardima pristupačnosti za ova lica u F paviljonu. U ženskom dijelu zatvora su takođe u toaletu u skladu sa standardima pristupačnosti, postavljene sanitarije za invalidna lica lica i uklonjeni svi pragovi u kako bi bilo omogućeno nesmetano kretanje invalidnih lica. U Zatvoru za kratke kazne izvršena je izgradnja nove zdravstvene ambulante, i na taj način u znatnoj mjeri poboljšani uslovi rada zdravstvene službe. U Istražnom zatvoru u toku je adaptacija dvije prostorije koje će imati sve potrebne uslove za smještaj pritvorenih lica.

Kada je u pitanju zdravstvena zaštita u saradnji sa Fondom za zdravstveno osiguranje obezbijeđena je tehnička oprema za implementaciju softerskog umrežavanja Sektora za zdravstvenu zaštitu sa centralnim zdravstvenim sistemom Crne Gore. Na ovaj način će se

ubrzati procedure pružanja zdravstvene zaštite, jer će zatvorskim ljekarima biti omogućeno zakazivanje pregleda kod ljekara specijalista u javnom zdravstvu.

Unapređenje infrastrukture kroz kapitalne projekte:

1. Projekat izgradnje novog zatvora za sjevernu regiju u Mojkovcu, gdje je obezbijedena značajna podrška Evropske unije za priremu tehničke dokumentacije u iznosu 1,2 miliona (WBIF) i intezivno se radi na realizaciji ove tehničke pomoći kako bi sredinom sledeće godine zaključili ugovor o kreditu sa CEB-om i otpočeli gradnju novog zatvora.

2. Projekat izgradnje Specijalne zdravstvene ustanove, nove prijavnice, zatvora otvorenog tipa i multifunkcionalnog objekta su takođe značajni projekti koji su naišli na značajnu podršku Evropske unije kroz IPA sredstva s obzirom da će biti finansirana izgradnja ovih objekata. Očekujemo ubrzo i završetak glavnog projekta kako bi se stvorili uslovi za zaključenje ugovora o građenju, a za izradu idejnog rješenja i glavnog projekta obezbijedena sredstva u kapitalnom budžetu.

3. Značajna aktivnost na čijom realizaciji se radilo u prethodnom periodu u cilju obezbjeđivanja adekvatne procjene koja je oprema adekvatna u cilju sprečavanja zloupotreba mobilnih telefona od strane pritvoreni i zatvorenih lica, pa je zahvaljujući donatorskoj podršci Ambasade SAD-a i izdvojenih budžetskim sredstvima izvjesno da ćemo u skorijoj budućnosti (početkom naredne godine) imati instalirane uređaje za ometanje signala mobilne telefonije u Istražnom zatvoru i Kazneno-popravnog domu kao najvećim organizacionim jedinicama i sa bezbjednosnog aspekta najkompleksnijim.

4. Značajne aktivnosti su sprovedene i na unapređenju radnog tretmana zatvorenika kroz adaptaciju farme za piliće i koke nosilje, plasteničku proizvodnju, krojačke radionice za koje projekte kroz model sufinansiranja za sufinansiranje obezbijedena pomoć od strane Međunarodne nevladine organizacijom HELP uz finansijsku pomoć Vlade Njemačke.

U izvještajnom periodu preduzete su brojne aktivnosti u cilju poboljšanja uslova za rad službenika, pa je osim tekućeg održavanja i sanacija, kroz postupak javnih nabavki izvršena je nabavka djelova službene uniforme službenicima obezbjeđenja. Od projekta EUROL, projekta EU za podršku vladavini prava u Crnoj Gori, 16. VII 2019. je donirana računarska oprema, i to 35 novih računara sa monitorima i 10 multifunkcionalnih štampača, koji su podijeljeni službenicima kojima su postojeći trebali biti zamijenjeni.

Strategija izvršenja krivičnih sankcija (2017-2021) je sveobuhvatna strategija koja uključuje strateške ciljeve i mjera za unapređenje funkcionisanja sistema izvršenja krivičnih sankcija. U tom smislu jedna od strateški ciljeva je i unapređenja kapaciteta Uprave za izvršenje krivičnih sankcija kako u pogledu zdravstvene zaštite i tretmana u cilju resocijalizacije i reintegracije zatvorenika, tako i u pogledu infrastrukture pritvora/zatvora. U Izvještaju o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije izvršenja krivičnih sankcija 2017-2021. u 2018, u odnosu na strateški cilj „unapređenja kapaciteta Uprave za izvršenje krivičnih sankcija kako u pogledu zdravstvene zaštite i tretmana u cilju resocijalizacije i reintegracije zatvorenika, tako i u pogledu

infrastrukture pritvora/zatvora“, ocijenjeno je da se aktivnosti realizuju sa dobrim trendom kontinuirane realizacije i vidljivim učincima rezultata. (file:///C:/Users/aida.bojadzic/Downloads/20_114_21_03_2019.pdf).

Što se tiče obuka, kako Sektor za obuku kadrova u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, tako i u saradnji sa nevladinim sektorom, Evropskom komisijom i Savjetom Evrope, u prethodnom periodu organizovane kaskadne obuke kojima su prisustvovali službenici iz službe obezbjeđenja, tretmana, rada i zdravstvene službe. U tom cilju Uprava za izvršenje krivičnih sankcija donijela je plan i program obuka službenika Upravi za izvršenje krivičnih sankcija za 2019-2020. u skladu sa smjernicama eksperata naročito u pogledu sadržaja i sveobuhvatnosti tema u odnosu na prevenciju torture.

NVO Centra za građansko obrazovanje uradila je Analizu sistema primjene alternativnih sankcija i mjera u Crnoj Gori (<http://media.cgo-cce.org/2019/07/Alternativne-sankcije-publikacija.pdf>), a u okviru projekta „Alternativne sankcija od kazne do reintegracije“ koji je finansiralo Ministarstvo pravde, kao i Komunikacioni plan koji je rađen u okviru istog projekta a u skladu sa mjerama iz Akcionog plana za implementaciju Strategije izvršenja krivičnih sankcija u dijelu promocije alternativnih sankcija. Takođe je u okviru projekta, NVO Građanska alijansa objavila je kratku video reportažu u kojoj je ukratko prezentovan sistem izvršenja kazne rada u javnom interesu, kao alternativne kazne koja se izvršava u zajednici, kao i prikazani su benefiti koje pojedinac i društvo imaju od ove kazne u odnosu na kaznu zatvora. Ova video reportaža je publikovana 4. VI 2019. na sajtu <https://www.mina.news/crnagora/mina-video-o-kazni-rada-u-javnom-interesu/> i data je dozvola televizijskim stanicama da istu mogu reemitovati. Video reportaža je publikovana i na youtube kanalu https://www.youtube.com/watch?v=17dqKKxCz_Y. Radni sastanak predstavnika sudova i državnih tužilaštava sa područja centralnog dijela Crne Gore, kao i zatvorskih službenika Sektora za tretman UIKS-a i probacionih službenika Ministarstva pravde (Direkcije za uslovnu slobodu i izvršenje kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje) održan je 28. i 29. V 2019, s ciljem upoznavanja sa novim zakonskim institutom – probacionim izvještajem sudu u pretkrivičnom i krivičnom postupku, kao i mogućnostima za unaprijeđenje pisanja izvještaja za uslovni otpust osuđenih lica sa izdržavanja kazne zatvora, i s tim razmjena razmjena znanja, iskustava i mišljenja učesnika sastanka. Sastanku su prisustvovali i predstavnici sudova i drugih relevantnih institucija iz Holandije. Sastanak je organizovan u okviru Matra CoPROL projekta „Osnaživanje probacije i sistema alternativnih sankcija u Crnoj Gori i Srbiji“, a u organizaciji Ministarstva pravde Crne Gore, Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu Crne Gore, Holandskog Helsinškog komiteta i Centra za međunarodnu pravnu saradnju iz Holandije. U okviru istog projekta i povodom iste teme i cilja, 1. i 2. X 2019. održan je radni sastanak predstavnika sudova i državnih tužilaštava sa područja sjevernog dijela Crne Gore, kao i zatvorskih službenika Sektora za tretman UIKS-a i probacionih službenika Ministarstva pravde.

U periodu od 16-17. IX 2019, šest službenika Probacione službe Ministarstva pravde su pohađala i uspješno završila obuku na temu primjene novog zakonskog instituta - pisanja

probacionih izvještaja u pretkrivičnom i krivičnom postupku, na zahtjev suda ili državnog tužilaštva, a koji izvještaj se odnosi na procjenu kriminogenih faktora (procjena rizika) osuđenog lica. Obuka je organizovana u okviru Matra CoPROL projekta „Osnaživanje probacije i sistema alternativnih sankcija u Crnoj Gori i Srbiji“, finansiranom od strane Ministarstva vanjskih poslove Kraljevine Holandije, a sprovedili su je eksperiti iz Holandske Probacione službe.

Prema crnogorskim pozitivnim propisima, Probaciona služba kao sastavni dio Ministarstva pravde Crne Gore, u bitnom, nadležna je za rad sa osuđenim licima koja su osuđena na kazne koje se izvršavaju u zajednici (rad u javnom interesu), kaznu kućnog zatvora uz primjenu elektronskog monitoringa, zatim za nadzor nad osuđenim licima kojima je izrečena uslovna osuda sa određenom dodatnom obavezom koju su dužni ispuniti za vrijeme trajanja roka provjeravanja, za nadzor nad osuđenim licima koja su uslovno otpuštena sa izdržavanja kazne zatvora a kojima je određena neka obaveza koju su dužni ispuniti za vrijeme trajanja uslovnog otpusta, kao i za izvršenje mjera bezbjednosti zabrane približavanja i udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje. Navedene kazne i mjere se izvršavaju na cijeloj teritoriji Crne Gore.

Izvršenje mjera koje predstavljaju alternativu pritvoru, kao mjere obezbjeđenja prisustva okrivljenog u toku trajanja krivičnog postupka, nije u nadležnosti Probacione službe Ministarstva pravde, već u nadležnosti organa policije. Takođe, izvršenje alternativnih sankcija i mjera koje se odnose na maloljetna lica, nije u nadležnosti Probacione službe Ministarstva pravde, već u nadležnosti stručnih službi koje djeluju u okviru Viših sudova i Vrhovnog državnog tužilaštva.

Broj pritvorenih lica u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija 29. XI 2019. je bio 401, dok je zatvorenika 724 (ukupno 1125 lica lišenih slobode). Imajući u vidu da je prostorni kapacitet Uprave za izvršenje krivičnih sankcija 1335 lica lišenih slobode i da u posljednjih pet godina broj lica lišenih slobode nije bio preko 1135, to ne možemo govoriti o prenatrpanosti zatvora.

Zaštita ličnih podataka

Radna grupa za izradu novog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti koji će biti usaglašen sa Regulativom Evropskog parlamenta i savjeta (EU) 2016/679 o zaštiti fizičkih lica u vezi sa obradom ličnih podataka Direktive Evropskog parlamenta i savjeta (EU) 2016/680 o zaštiti fizičkih lica u vezi s obradom ličnih podataka od strane nadležnih organa u svrhe spriječavanja, istrage ili gonjenja za krivična djela ili izvršenje krivičnih sankcija i o slobodnom kretanju takvih podataka formirana je 5. III 2018.

Planirano je da Vlada Crne Gore utvrdi Predlog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti u IV kvartalu 2019. Nacrt zakona je poslat Sekretarijatu za zakonodavstvo, radi davanja mišljenja, nakon čega će Nacrt biti dostavljen Evropskoj komisiji.

Crna Gora je ratifikovala Konvenciju o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu podataka (Konvencija 108) Savjeta Evrope i uključena je u proces izmjene postojeće Konvencije.

Agencija ima obrazovnu ulogu zajedno sa onom nadzornom koja je propisana Zakonom o zaštiti ličnih podataka, a sve u cilju podizanja svijesti pojedinca i identifikovanja situacija u kojima su mu prekršena prava ili situacija u kojima postoji mogućnost za kršenje prava na zaštitu ličnih podataka. Zakon o zaštiti ličnih podataka propisuje pravo podnošenja inicijative za nadzor. Svaki podnijeti zahtjev za zaštitu podataka je prioritet Agencije zbog važnosti blagovremenog odgovaranja i sprječavanja mogućih kršenja ovog prava. U prilog obrazovnoj ulozi Agencije govori činjenica da smo u prethodnom periodu održali niz predavanja i prezentacija zakonskih odluka i iskustava iz prakse, kako u organizaciji Uprave za upravljanje ljudskim resursima, gdje su naši zaposleni bili angažovani kao predavači, nezavisno ili u saradnji sa lokalnim samoupravama i drugim pravnim licima. Što se tiče zaštite ličnih podataka, Agencija za zaštitu ličnih podataka je u izvještajnom periodu izvršila pet redovnih nadzora i 13 nadzora po osnovu zahtjeva za zaštitu prava, dok je bilo 59 po osnovu inicijative, od kojih su 24 kontrolni.

Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama je nezavisno tijelo kojem se predlagači zakona obraćaju sa zahtjevima za davanje mišljenja da li su predložena zakonska rješenja u skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti kao što je bilo u slučaju davanja mišljenja na zahtjev MUP- a u vezi Predloga zakona o unutrašnjim poslovima.

Procjena uticaja zaštite podataka u Crnoj Gori zasniva se na rezultatima rada Agencije kroz zaključke inspekcija i mišljenja koja je Agencija dala u vezi sa primjenom Zakona o zaštiti ličnih podataka i drugih zakona u vezi sa primjenom odredbi koje se odnose na zaštitu ličnih podataka. S obzirom na činjenicu da zaštita ličnih podataka mora biti garantovana, ili radije da treba djelovati efikasno kako bi se postigla zaštita, ukazujemo na sljedeće: postoje ozbiljni razlozi za da obrati posebna pažnja na stvarne i moguće rizicike koje nosi obrada ogromne količine podaci i kakav bi uticaj mogli imati na prava i slobode pojedinaca, prije svega na pravo na privatnost. Izazovi i rizici koji se odnose na velike podatke zahtijevaju od naše Agencije prvenstveno da bude dovoljno edukovana i da usvaja znanja od iskusnijih kolega iz država EU.

Savjet Agencije je dao preporuku u vezi sa izuzimanjem zadržanih podataka iz telekomunikacionog saobraćaja kao i Mišljenje u vezi kreditnog registra Centralne banke Crne Gore i Elektroprivrede Crne Gore, zatim Mišljenje MUP-u u vezi sa dostavljanjem podataka iz Evidencije o licima i saobraćajnim sredstvima koja su podvrgnuta graničnoj provjeri koju vodi granična policija.

Sloboda izražavanja

Sloboda okupljanja i udruživanja

Evropski sud za ljudska prava do danas u odnosu na Crnu Goru nije donio nijednu odluku u pogledu prava na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja. Međutim, Evropski sud je u toku ove godine dostavio Vladi na izjašnjenje predmet Knežević protiv Crne Gore, u kojem se podnosilac predstavke pozivao na navodno kršenje člana 11 Evropske konvencije, odnosno prava na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja.

Imovinska prava

Trenutno se u radu Kancelarije zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava nalaze tri predmeta koji se odnose na povredu člana 1 Protokola 1 Evropske konvencije Mastilović i drugi protiv Crne Gore (dvadeset pet podnosilaca predstavke), Madžarović i drugi protiv Crne Gore (tri podnosioca predstavke) i Nešić protiv Crne Gore.

U odnosu na Crnu Goru do danas Evropski sud za ljudska prava je putem presude odlučio u šest predmeta, gdje je utvrđena povreda člana 1 Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju i to Bijelić protiv Crne Gore i Srbije, Lakićević i drugi protiv Crne Gore i Srbije, A. i B. protiv Crne Gore, Mijanović protiv Crne Gore, Kešelji i drugi protiv Crne Gore i KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore. Evropski sud za ljudska prava je putem odluke (odluke koje su donijete na osnovu jednostrane deklaracije ili prijateljskog poravnjanja) odlučio u predmetima Minić i Đurišić protiv Crne Gore i Šćepović i drugi protiv Crne Gore.

Sve presude Evropskog suda za ljudska prava u kojima je utvrđena povreda člana 1 Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju su do danas izvršene, bez kašnjenja i u predviđenim rokovima. Naša država je u navedenim predmetima dostavila Komitetu ministara Savjeta Evrope, odnosno Odjeljenju za izvršenje presuda Evropskog suda, Akcione izvještaje u kojima je predstavila sve individualne i generalne mjere koje je preuzimala u konkrentim predmetima. Predstavljene mjere su ocijenjene kao dovoljne i predmeti su zatvoreni pred Komitetom ministara donošenjem rezolucija o zatvaranju. Kada je u pitanju predmet KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore, Evropski sud je donio dvije presude i to presudu od 26. VI 2018. kojom je odlučio o meritumu predmeta i drugu presudu od 22. X 2019. kojom je odlučio o materijalnoj šteti, odnosno o pravičnom zadovoljenju, koja presuda još nije postala pravosnažna. Po pravosnažnosti navedene presude, pristupiće mo njenom izvršenju.

Zabrana diskriminacije

Zaštitnik kontinuirano u svojim izveštajima o radu ukazuje da je postupanje po pritužbama jedna od osnovnih nadležnosti ove institucije, ali ne i jedina. Broj pritužbi i utvrđenih povreda prava su jedan od pokazatelja zastupljenosti diskriminacije, odnosno poštovanja principa ravnopravnosti i inkluzije grupa u riziku od diskriminacije. U postupku po pritužbama Zaštitnik daje mišljenje da li je došlo do povrede prava na jednakost u vezi sa povredom nekog drugog prava garantovanog nacionalnim zakonodavstvom, međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i daje preporuke radi otklanjanja povrede prava.

Prema Izvještaju o radu u oblasti zaštiti od diskriminacije za period do kraja jula 2019, koji je dostavljen nadležnom Odboru Skupštine CG, Zaštitnik je u radu imao 80 predmeta zbog diskriminacije i povrede načela jednakosti što je približno jednako broju predmeta iz prvih sedam mjeseci 2018. kada su u radu bila 82 predmeta. U izvještajnom periodu primljena je u rad 71 pritužba dok je iz prethodne godine prenijeto devet neriješenih predmeta koji su prispjeli krajem prošle godine i svi su okončani tokom ove godine.

Predmeti su riješeni na način što je u 17 predmeta utvrđena diskriminacija i/ili povreda drugog prava i date su preporuke jednom ili više organa, u devet nije utvrđena diskriminacija, niti povreda drugog prava, u sedam su podnosioci upućeni na druga djelotvorna pravna sredstva zaštite, u jedan je postupak obustavljen jer je povreda prava otklonjena u toku postupanja pred Zaštitnikom, dva su riješena ukazivanjem. U 13 predmeta Zaštitnik nije postupao iz zakonom utvrđenih razloga (ponovljena pritužba uz koju nijesu podnijeti novi dokazi; pritužba nije dopunjena u ostavljenom roku a ni nakon isteka; nijesu iscrpljena druga pravna sredstva; očigledna zloupotreba prava na podnošenje pritužbe), u devet predmeta postupak je obustavljen zbog pokretanja sudskog postupka, jedan je obustavljen jer je podnosilac povukao pritužbu, u jednom je obustavljen zbog nesaradnje podnosioca pritužbe, u osam Zaštitnik nije bio nadležan za postupanje, dok je 12 predmeta u radu.

Jednakost između žena i muškaraca

Kako Zaštitnik postupa i u predmetima rodno zasnovanog nasilja koje se prema Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici smatra posebnim oblikom diskriminacije po osnovu pola, to je u 2019. u periodu izvještavanja imao u radu četiri predmeta rodno zasnovanog nasilja. Predmeti su okončani na način što je u dva predmeta utvrđena povreda i date su preporuke, dok u dva predmeta Zaštitnik nije postupao jer pritužbe nijesu dopunjene u ostavljenom roku a ni nakon isteka. Za prvih sedam mjeseci 2018. Zaštitnik je postupao u dva predmeta rodno zasnovanog nasilja.

Kad su u pitanju statistički podaci o broju prijave i postupaka za krivično djelo nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici iz čl. 220 Krivičnog zakonika Crne Gore, prema podacima Vrhovnog državnog tužilaštva u periodu od 1. I do 1. XI 2019, podnijete su krivične prijave protiv 169 lica. U istom periodu tužilaštvo je podnošenjem optužnog predloga pokrenulo krivični postupak protiv 101 lica.

Zbog značaja borbe protiv fenomena nasilja u porodici, kao i intencije MUP-a/Uprave policije da blagovremeno i proaktivno djeluje, ministar unutrašnjih poslova je donio odluku o formiranju Operativnog tima za borbu protiv nasilja u porodici. Konstitutivna sjednica Tima održana je 21. II 2018. Tim se sastoji od 18 članova. Pored predstavnika MUP-a i Uprave policije, članove čine i predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja, Državnog tužilaštva, Vrhovnog suda i Višeg suda za prekršaje, uključujući i Savjet za građansku kontrolu rada policije, kao i predstavnice pet specijalizovanih nevladinih organizacija (Centar za ženska prava, Sigurna ženska kuća, SOS telefon

Podgorica, SOS telefon Nikšić i Centar za romske inicijative) koje pružaju podršku žrtvama nasilja. Za rukovodioca Tima imenovana je Snežana Vujović, viša policijska inspektorka za suzbijanje maloljetničke delinkvencije i nasilja u porodici. Zadatak Tima je sagledavanje dosadašnje prakse i analiza konkretnih slučajeva, utvrđivanje daljih smjernica za postupanje i unaprjeđenje na planu prevencije i suzbijanja nasilja u porodici. Ovo tijelo funkcionisaće na principu jačanja koordinacije i uspostavljanja jedinstvene prakse. Takođe, Tim će targetirati slabe karike u lancu postupajućih institucija i svojim djelovanjem uticati na promjene. Operativni tim za borbu protiv porodičnog nasilja i nasilja nad ženama nastavlja produktivnu i dobru praksu, kao i rad na prevazilaženju, do sada uočenih problema ili neujednačenog postupanja, i to na način da se aktivno uključuje i inicira izmjene ili dopune zakona i drugih važnih akata iz ove oblasti; inicira i učestvuje u rješavanju konkretnih slučajeva nasilja u porodici; aktivno sprovodi donijete zaključke upućivanjem instrukcija za rad na svim institucionalnim nivoima. U ovoj godini, održano je sedam sjednica Tima, dok je neposredna komunikacija, terenske posjete i rad u ad hoc situacijama ostvarivana po potrebi. Pored diskusija o praktičnoj primjeni zakona, iniciranja izmjena i dopuna istih, Operativni tim je bio angažovan i na direktnim intervencijama za rješavanje desetak konkretnih izuzetno teških slučajeva nasilja u porodici.

U periodu od 1. I – 1. XI 2019, na teritoriji Crne Gore izvršeno je 228 krivičnih djela iz čl. 220 KZCG „Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici zajednici“ i 33 krivična djela koja su od strane nadležnog tužioca kvalifikovana drugačije, a dovode se u vezu sa porodičnim nasiljem. Navedena krivična djela učinjena su od strane 266 izvršilaca, 232 muškog (među njima dvoje maloljetnih lica) i 34 ženskog pola (među njima dva maloljetna lica). Protiv istih je podnijeto 250 krivičnih prijava. Krivična djela su učinjena nad 282 žrtava, od kojih su 86 muškog pola (među njima je 14 maloljetnih lica), a 196 ženskog pola (među njima je 22 maloljetnih lica).

U istom periodu Uprava policije je podnijela 1304 prekršajnih prijava zbog izvršenih 1479 prekršaja iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Navedeni broj prekršaja učinjen je od strane 1513 izvršioca, od kojih su 1177 muškog pola, a 336 ženskog pola. Žrtve izvršenih prekršaja su 1631 lica, od kojih je 634 muškog pola, a 887 ženskog pola. U izvještajnom periodu, izvršiocima prekršaja iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, shodno čl. 28 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici izrečene su 43 Naredbe o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje. Službenici Uprave policije su uputili ukupno 25 žrtava u sklonište za žrtve, od čega je troje djece. Policijski službenici su u izvještajnom periodu predložili 167 zaštitnih mjera (od čega: 28 Udaljenje iz stana, 53 Zabrana približavanja, 62 Zabrana uznemiravanja i uhođenja, 17 Obavezni psihosocijalni tretman i sedam Obavezno liječenje od zavisnosti); a u istom periodu, po rješenjima sudova za prekršaje, pratili izvršenje ukupno 198 zaštitnih mjera iz nadležnosti policije (udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja).

Uprava policije kontinuirano ostvaruje saradnju sa svim društvenim subjektima koji učestvuju u prevenciji, sprječavanju i suzbijanju nasilja u porodici. Takođe, policijski službenici učestvuju u radu multidisciplinarnih timovima na nivou jedinica lokalne samouprave.

Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), kao prvi pravno obavezujući međunarodni instrument u oblasti nasilja nad ženama i nasilja u porodici, eksplicitno naznačava sledeće podatke: pol, uzrast, vrsta nasilja, relacija između učinioca i žrtve i geografsku lokaciju, a pominje i ostale relevantne podatke. Evidencija mora da obuhvati i informacije o ishodu slučaja u svakoj od institucija u kojoj je on registrovan. Lični podaci moraju biti prikupljeni uz poštovanje prava osoba koje su vlasnici podataka. Takođe, nužno je da se obezbijedi i javna dostupnost statističkih podataka. S tim u vezi, u MUP-u i Upravi policije izvršena je dorada baza krivičnih djela i prekršaja u dijelu nasilja u porodici, kako bi se na sveobuhvatan i cjelishodan način prikupljali i sistematizovali podaci o ovoj oblasti i vršila njihova razmjena sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja. Podaci prikupljeni od strane institucija i nevladinog sektora treba da budu uporedivi, da predstavljaju napore države i drugih službi u prevenciji i sprječavanju nasilja, da pomognu praćenje „istorije slučaja“ svake žrtve i da obezbijede podatke o sprovedenim intervencijama. Takođe, jedinstvena evidencija će omogućiti i unaprijediti koordinaciju rada između službi, odnosno osigurati da žrtve nasilja imaju efektivniji i efikasniji pristup svim relevantnim službama u zajednici koje preduzimaju zakonom predviđene mjere i pružaju zaštitu i podršku za žrtve i svjedoke nasilja.

Uprava policije kontinuirano ostvaruje saradnju sa svim društvenim subjektima koji učestvuju u prevenciji, sprječavanju i suzbijanju nasilja u porodici. Takođe, policijski službenici učestvuju u radu multidisciplinarnih timovima na nivou jedinica lokalne samouprave. Predstavnici svih relevantnih institucija potpisali su 28. IX 2018. novi Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici i nasilja nad ženama kojim su propisane jasne smjernice za postupanje svih pojedinačnih institucija u ovim slučajevima. Policijska, a i centri za socijalni rad, shodno novom Protokolu o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici i nasilja nad ženama, u obavezi su da žrtvu informišu o svim pravima, a između ostalog i o pravu na smještaj na sigurno mjesto (sklonište). U tim slučajevima, policija je dužna da žrtvu isprati do odabranog sigurnog mjesta. Sistem pomoći žrtvama podrazumijeva upućivanje u zdravstvene ustanove, skloništa, pravo na besplatnu pravnu pomoć, pravo na povjerljivo lice, pravo da žrtva bude obaviještena u svakom trenutku o toku postupka. Po potrebi se uključuju multidisciplinarni timovi. Uvođenje standardizovanih procedura kroz uspostavljanje novog Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici za posljedicu ima efikasno sprovođenje multidisciplinarnog pristupa u obezbjeđivanju zaštite i bezbjednosti svim žrtvama. Uprava policije je inicirala obuku organizovanu u saradnji sa Policijskom akademijom u Danilovgradu, s ciljem edukovanja policijskih inspektora u odnosu na novi Protokol. Takođe, na istu temu u dva navrata, održana su predavanja

polaznicima XI generacije obrazovnog programa policajac/ka. U organizaciji UNDP i nevladinih organizacija Sigurna ženska kuća i SOS telefon za žene-Nikšić, započete su obuke, takođe o primjeni novog Protokola.

U Ministarstvu unutrašnjih poslova i Upravi policije izvršena je dorada baza krivičnih djela i prekršaja u dijelu nasilja u porodici, kako bi se na sveobuhvatan i cjelishodan način prikupljali i sistematizovali podaci o ovoj oblasti i vršila njihova razmjena sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja.

U periodu od 1. I - 1. XI 2019, podnijete su dvije krivične prijave protiv tri lica. U oba predmeta u toku je istraga, a u jednom predmetu je oštećeno dijete starosti 13 godina.

Prava djeteta

U radu Zaštitnika do sada je bilo u radu 192 predmeta u oblasti dječjih prava i socijalne zaštite. Pritužbe su se dominantno odnosile na zaštitu prava iz oblasti obrazovanja i socijalne i dječije zaštite. Određeni broj pritužbi se odnosio na ostvarivanje prava iz zdravstvene zaštite i zaštite privatnosti djeteta. Karakteristična obraćanja u oblasti dječijih prava jesu ona koja se odnose na vršnjačko nasilje i odnos nastavnika prema učeniku. Imjući u vidu da se neprihvatljiva ponašanja događaju u okviru obrazovnih ustanova, naša postupanja i upućene preporuke su usmjerne na škole i Ministarstvo prosvjete kao odgovorni organ u dijelu obezbijedivanja djeci sigurnosti i zaštite.

Povrijeđena prava su: pravo na obrazovanje, vršnjačko nasilje, prava djeteta sa smetnjama u razvoju, pravo na roditeljsko staranje, pravo na zaštitu od seksualnog iskorišćavanja, pravo na socijalnu zaštitu, pravo na roditeljsko staranje, pravo na privatnost, pravo na život, opstanak i razvoj, životni standard, pravo na lične odnose, pravo na zdravstvenu zaštitu, prava djeteta sa smetnjama u razvoju, Pravo na pristup odgovarajućim informacijama. U četiri predmeta utvrđena je povreda prava i data su mišljenja sa preporukama, u tri mišljenja sa ukazivanjem i date su dvije inicijative za donošenje ili izmjenu i dopunu propisa. Detaljan prikaz postupanja Zaštitnika u ovoj oblasti prikazuje se u Godišnjem izvještaju o radu u dijelu koji se odnosi na zaštitu prava djeteta.

Savjet za prava djeteta je stručno-savjetodavno tijelo koje je obrazovao ministar rada i socijalnog staranja. Savjet čine predstavnici organa i organizacija koje mogu dati značajan doprinos u poboljšanju položaja djece, a to su: predstavnik Ministarstva zdravlja, Ministarstva prosvjete, Ministarstva pravde, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstva kulture, tri predstavnika različitih NVO koje se bave djecom, kao i predstavnik djece.

Zadatak Savjeta je da: prati izvršavanje obaveza Crne Gore koje proizilaze iz Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava djeteta; štiti i unaprijeđuje prava djeteta u oblasti socijalne i dječje zaštite, zdravstvene zaštite, vaspitanja i obrazovanja i drugim oblastima od značaja za zaštitu prava i interesa djeteta; prati primjenu propisa koji se odnose na zaštitu prava djeteta; inicira donošenje

propisa za unaprijeđenje i zaštitu prava djeteta; unaprijeđuje saradnju sa lokalnom samoupravom u procesu implementacije i zaštite prava djeteta; unapređuje saradnju sa nevladinim organizacijama u procesu implementacije i zaštite prava djeteta; upoznaje javnost o pravima djeteta i obavještava o stanju prava djece u Crnoj Gori.

U aprilu 2019. Vlada je usvojila Strategiju za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023, koja predstavlja nacionalni, sveobuhvatni i interesorni dokument koji se bavi unaprijeđenjem uslova za realizaciju prava djeteta u svim oblastima obuhvaćenim Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i njenim fakultativnim protokolima.

Izazovi su nedostatak novca za razvoj novih servisa, kao i nedovoljan broj stručnih kadrova.

Vlada je usvojila Strategiju za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2017–2021. Primjenjuje se na svu djecu uzrasta 0–18 godina, bez obzira na rod, državljanstvo, nivo funkcionalnih sposobnosti ili seksualnu orijentaciju. Opšti cilj nacionalnog strateškog okvira za prevenciju i zaštitu djece od nasilja u Crnoj Gori jeste ojačati ulogu nacionalnog sistema u okviru multidisciplinarnog odgovora u: prevenciji nasilja i zaštiti fizičkog i mentalnog zdravlja djece koja su izložena nasilju ili su u riziku od nasilja; pružanju njege i usluga za djecu žrtve nasilja i ublažavanju zdravstvenih i drugih negativnih posljedica nasilja.

Sistem zaštite djece u Crnoj Gori se ne oslanja previše na donatore. Inspekcija rada sprovodi preventivne i represivne mjere u borbi protiv neformalnog rada djece kroz kontinuirane aktivnosti.

Realizuje se Projekat MAP 16 u Crnoj Gori sa ciljem stvaranja seta instrumenata za identifikaciju, mjerenje i borbu protiv dječjeg rada sa fokusom na: poboljšanje institucionalnog okvira za praćenje učestalosti dječjeg rada; poboljšanje normativnog okvira s ciljem boljeg poštovanja međunarodnih standarda o zaštiti djece na radu; poboljšanje primjene zakona i politika koje se odnose na zaštitu djece od dječjeg rada, uključujući i najgore oblike.

Potpisan je Protokol o postupanju organa, ustanova i organizacija u Crnoj Gori sa djecom uključenom u život i rad na ulici.

Kontinuirano se sprovode obuke za upoznavanje djece sa svojim pravima i mehanizmima za zaštitu prava u slučajevima kršenja prava, kao i obuke u cilju unaprijeđenja znanja profesionalaca i predstavnika NVO sektora u ovoj oblasti. Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, u sklopu svojih nadležnosti bavio se pitanjima dječjih ranih i prisilnih brakova, kroz akreditaciju programa obuke i organizovanje obuka za stručne radnike iz sistema socijalne i dječje zaštite, u cilju jačanja kapaciteta stručnih radnika.

U prvoj polovini 2019, Zaštitnik je sproveo aktivnosti na izradi, prezentaciji i potpisivanju „Protokola o postupanju organa, ustanova i organizacija u Crnoj Gori sa djecom uključenom u život i rad na ulici“. Angažovanje je podrazumijevalo: osmišljavanje same inicijative i pronalaženje sredstava (pregovaranje sa različitim donatorima); sačinjavanje nacрта Protokola; okupljanje radne grupe koju su činili predstavnici Ministarstva pravde,

Ministarstva prosvjete, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave policije; stalnu komunikaciju sa članovima radne grupe; sakupljanje saglasnosti svih resora (potpisnica protokola); sprovođenje fokus grupe sa djecom Zlatnim savjetnicima (15. juna); priprema djece Zlatnih savjetnika za izlaganje na Konferenciji (16-17. juna); organizovanje i sprovođenje prezentacije Protokola (dvodnevna konferencija 19-20. juna); organizovanje procesa potpisivanja Protokola. Protokol je dokument, koji pruža smjernice za djelovanje svim akterima koji se bave djecom i porodicom, kako bi zajedničkim djelovanjem mogli da preduzimaju radnje i mjere na zaštiti djeteta uključenog u život i rad na ulici, u skladu sa garantovanim pravima djeteta, a donešen je u saradnji i uz podršku organizacije *Save the children*. U vezi sa tim Ministarstvo unutrašnjih poslova u fazi obrazovanja koordinacionog tijelo koje će činiti predstavnici ministarstava unutrašnjih poslova, pravde, rada i socijalnog staranja, obrazovanja, zdravlja, ombusmana i Uprava policije čiji će zadatak biti praćenje primjene Protokola.

Institucija je organizovala i sprovodi kampanju „Pristup pravdi sve djece u Crnoj Gori“ u cilju informisanja i edukacije djece o svim mehanizmima zaštite garantovanih prava. Ova aktivnost uključuje: Osmišljavanje programa i pronalaženje sredstava; Organizovanje i sprovođenje trodnevnog kampa „Znam kome, kako i kada da se obratim“ sa 45 djece iz različitih gradova Crne Gore (Zlatni savjetnici i djeca iz Lokalnih đučkih parlamenata) – 31. V – 2. VI 2019; Osmišljavanje i izradu propagandnog materijala koji prati naredne faze ovog programa, a koje aktivnosti su u završnoj fazi.

U toku je kampanja „Ne zaboravimo/te naša prava“ kojom se do kraja godine promoviše UN Konvencija o pravima djeteta podsjećanjem na važan jubilej 30 godina od dana usvajanja Konvencije koja uključuje: osmišljavanje programa i pronalaženje sredstava; pregovaranje i uključivanje Javnog servisa u cilju partnerske saradnje; komunikacija sa nizom crnogorskih umjetnika (afirmisanih muzičara); stalnu komunikaciju sa djecom Zlatnim savjetnicima u dijelu osmišljavanja finalnih ideja; održavanje cjelodnevni sastanka sa Zlatnim savjetnicima u drugoj polovini 2019; izradu autorskog teksta pjesme zajedno sa djecom koja će biti centralni dio planirane kampanje (u toku).

Izdana je publikacija „Djeca i bolesti zavisnosti u Crnoj Gori“, na osnovu rezultata istraživanja koje je sprovedeno za potrebe Zaštitnika. Predstavljanje ove publikacije sprovedeno je u drugoj polovini 2019.

Pripremljena je i održana prezentaciju rada Mreže Zlatnih savjetnika u cilju prikaza primjera dobre prakse aktivne dječije participacije za svetski HR WEBINAR 3 „Children rights participation“. Mreža Zlatnih savjetnika Ombudsmana je predstavljena na WEBINARu na kom su učestvovala 56 zemlje svijeta kao primjer dobre prakse. Organizator ovog događaja je bila centralna kancelarija UNICEFa iz New York-a. Ovaj događaj je podrazumijevao i pripremu troje djece Zlatnih savjetnika kao i njihovu prezentaciju (16. IV 2019).

Nastavljamo sa daljim snaženjem hraniteljstva u okviru proširene porodice i razvojem standardnog-profesionalnog hraniteljstva, sa posebnim akcentom na djecu od 0-3 godine. Crna Gora radi na obezbijedivanju svih neophodnih preduslova za punu primjenu novog zakonodavnog i strateškog okvira, te nastavlja da jača saradnju svih nadležnih sektora u cilju sprječavanja smještaja djece u ustanove.

Centri za socijalni rad redovno organizuju „Dane otvorenih vrata“ u okviru kojih se promoviše hraniteljstvo, sa posebnim akcentom na hraniteljstvo za djecu sa smetnjama u razvoju, kao i tribine o porodičnom nasilju, sa posebnim akcentom na zabranu tjelesnog kažnjavanja djece. Usluga podrške „Porodični saradnik“ koja pomaže u prevenciji izdvajanja djece iz porodica, proširena je još na dvije opštine u toku tekuće godine.

Prava lica s invaliditetom

U Crnoj Gori ne postoji Zakon o osobama sa invaliditetom, ali niz drugih zakona uređuju zaštitu ovih lica, kao što su: Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, Zakon o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom, Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, i drugi. U cilju poboljšanja položaja lica sa invaliditetom i uklanjanja arhitektonskih prepreka na objektima, Ministarstvo održivog razvoja i turizma je donijelo Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata koji je u potpunosti usklađen sa Zakonom o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom i Konvencijom UN-a o pravima osoba sa invaliditetom.

Unapređenje položaja osoba sa invaliditetom uređeno je Strategijom za integraciju lica sa invaliditetom u Crnoj Gori za period 2016-2020. i Strategijom za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021. Osim navedenih dokumenata u toku je izrada Akcionog plana za realizaciju preporuka UN Komiteta za prava osoba sa invaliditetom.

Vezano za pristupačnost objekata u javnoj upotrebi donijet je Akcioni plan za prilagođavanje objekata u javnoj upotrebi licima sa invaliditetom 2014, kojim je definisano 13 prioriternih objekata: Centar za socijalni rad Podgorica, Poreska uprava – Područna jedinica Podgorica, Republički fond za zdravstveno osiguranje Podgorica, Osnovni sud u Podgorici, Ekonomski fakultet u Podgorici, Skupština Crne Gore, Ministarstvo finansija, Opšta bolnica u Beranama, Dom zdravlja “Dr Niko Labović” u Beranama, Bolnica za plućne bolesti „Dr Jovan Bulajić“ Brezovik Nikšić, JZU Opšta bolnica u Nikšiću, Dom zdravlja u Nikšiću, Dom zdravlja u Pljevljima, zgrada laboratorije i rentgena.

Vlada je 17. I 2019. donijela novi Akcioni plan prilagođavanje objekata u javnoj upotrebi za pristup, kretanje i upotrebu licima sa invaliditetom i licima smanjene pokretljivosti, kojim je definisano deset objekata za prilagođavanje i to: Zgrada Predsjednika Crne Gore, Vlada Crne Gore, Administrativna zgrada državnih organa-zgrada Vektre, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Direkcija za saobraćaj, Ministarstvo kulture, Stara zgrada Vlade, Zgrada državnih organa Mojkovac i Uprava carina.

Prava LGBTI osoba

Strategijom za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019-2023, koja je usvojena u martu 2019, predviđeno je formiranje Tima povjerenja LGBTI zajednice i Uprave policije. U aprilu je minister Ministarstva unutrašnjih poslova donio rješenje za formiranje Tima povjerenja LGBTI zajednice i Uprave policije: kao i predhodnom period tim je istaknut kao važne spone između LGBTI zajednice i Uprave policije. Osim aktivnog učešća u sprovođenju mjera Strategije u smislu obuka policijskih službenika i drugih aktivnosti usmjerenih na dodatnu senzibilizaciju policijskih službenika u radu sa pripadnicima LGBTI zajednice, Tim ima ulogu i u prepoznavanju modaliteta rješavanja pojedinačnih slučajeva krivičnih djela i prekršaja izvršenih na štetu LGBTI osoba. Bavi se i drugim pitanjima od važnosti za rješavanje problema LGBTI osoba iz nadležnosti policije i ima pravo da podnosi inicijative da, kada je to potrebno, sjednicama Tima prisustvuju i predstavnici Tužilaštva i Sudstva, radi uspješnijeg procesuiranja zločina iz mržnje, odnosno krivičnih djela i prekršaja učinjenih na štetu pripadnika LGBTI zajednice. Tim aktivno učestvuje u organizovanju parade. Jedna od aktivnosti tima je organizovanje obilazaka po organizacionim jedinicama Uprave policije kao i organizovanje obuka.

U toku 2019. na temu ranjive grupe (LGBT, osobe sa invaliditetom, itd.) organizovano je šest obuka za 72 policijska službenika.

Kada je u pitanju postupak zaštite pred Zaštitnikom, u izvještajnom periodu nije bilo predmeta u radu zbog diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. U 2018. Zaštitnik je imao u radu jedan predmet zbog nejednakosti po osnovu rodnog identiteta u kojem je utvrđena diskriminacija i date su preporuke i jedan predmet po osnovu seksualne orijentacije koji je završen obustavom, jer je nakon podnošenja pritužbe pokrenut sudski postupak. Relativno mali broj pritužbi bio je izražen i u 2016, odnosno 2017, kada su u radu bila po tri predmeta po ovom osnovu. Ovakvo stanje ukazuje da se LGBT osobe sve više opredjeljuju da zaštitu traže pred organima upravne vlasti, odnosno sudskim organima.

Partnerstvo policije i LGBTI zajednice dopinijelo je da se bezbjednost i poštovanje ljudskih prava LGBTI osoba unaprjeđuju iz godine u godinu. Policija štiti prava svih građana i postupa sa posebnim senzibilitetom kada su u pitanju ugrožene kategorije među kojima je i LGBTI zajednica. Uprava policije je stava da su svim građanima zagarantovana jednaka prava i slobode, te da je svaki vid diskriminacije apsolutno nedopustiv.

Uprava policije i LGBTI zajednica sarađuju više od deset godina. Zalaganje crnogorske policije na zaštiti LGBTI prava je odmah na početku saradnje prepoznato od strane relevantnih međunarodnih organizacija i mreža koje se bave zaštitom prava LGBTI osoba, tako da je crnogorska policija bila prva policijska organizacija ikada koja je dobila nagradu „Prijatelj pravde – nagrada za 2011“, koju dodjeljuje Konferencija „Pravda na Balkanu – jednakost za seksualne manjine“. Nagrada se inače dodjeljuje licu koje nije pripadnik LGBT zajednice ili instituciji koja je posebno posvećena zaštiti i ostvarivanju

prava seksualnih manjina. Na sastanku koji je održan tim povodom je ocijenjeno da je crnogorska policija lider u regionu kada je u pitanju saradnje policija sa LGBT zajednicom.

Tim povjerenja Uprave policije i LGBT zajednice održava redovne sastanke. Tim povjerenja je formiran rješenjem ministra unutrašnjih poslova i čine ga predstavnici MUP-a, Uprave policije i nevladinih organizacija koje se bave promocijom i zaštitom prava LGBTI osoba (svih pet NVO koje se bave zaštitom LGBTI prava). Osim aktivnog učešća u sprovođenju mjera Vladine „Strategije za unaprjeđenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019–2023“, u smislu obuka policijskih službenika i drugih aktivnosti usmjerenih na dodatnu senzibilizaciju policijskih službenika u radu sa pripadnicima LGBTI zajednice, Tim ima ulogu i u prepoznavanju modaliteta rješavanja pojedinačnih slučajeva krivičnih djela i prekršaja izvršenih na štetu LGBTI osoba.

Opredijeljenost da se štite prava LGBT osoba policija je dokazala i preduzimanjem brojnih preventivnih i represivnih mjera i radnji. Tako je od početka 2019. do danas prema građanima koji su na bilo koji način ugrožavali slobodu i bezbjednost LGBT populacije policija u pet slučajeva izdala upozorenje, podnijela tri zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka i procesuirala krivičnim prijavama tri lica zbog krivičnih djela nasilničko ponašanje i ugrožavanje sigurnosti.

Prije Sedme Povorke LGBTIQ osoba „Montenegro Pride 2019“, koja je održana 21. IX 2019. u Podgorici, policija je preduzela konkretne mjere i aktivnosti, kako bi ova manifestacija protekla bez problema i bez narušavanja javnog reda i mira. Iz godine u godinu, shodno praćenju trenda iz oblasti javnog reda i mira u ovom segmentu i planiranju aktivnosti u vezi sa svakom povorkom ponosa održanom u Crnoj Gori, policija je smanjivala broj policijskih službenika angažovanih na mjestu održavanja povorki ponosa, te je tako i ove godine na licu mjesta, na obezbjeđenju Povorke ponosa u Podgorici, 21. IX 2019, bio angažovan manji broj policijskih službenika nego što je to bio slučaj prošle godine, što se ispostavilo kao opravdana odluka.

Policija je, u susret Povorci ponosa koja je održana bez incidenata, dala konkretnu podršku LGBTI zajednici i preduzela preventivne aktivnosti za bezbjedno odvijanje niza događaja LGBTI zajednice, među kojima su: otvaranje Drop-in centra u Podgorici, druženje sa poslanicima Skupštine u Drop-in centru, žurke LGBTI zajednice u kafe barovima u Podgorici, održavanje performansa koji je organizovala NVO LGBTIQ Asocijacija „Queer Montenegro“ kao reakciju na napad na trans muškarca koji se dogodio na teritoriji Opštine Kolašin (policija je uspješno riješila ovaj slučaj) i održavanje koncerta ispred Crnogorskog narodnog pozorišta.

Policijski službenici inače preventivno obilaze prostorije LGBTI zajednice i imaju stalni kontakt sa korisnicima prostorija, spremni da reaguju odmah u slučaju potrebe.

Obuke policijskih službenika za senzibilno postupanje sa LGBTI osobama se organizuju godinama unazad. Mreža LGBT kontakt policajaca je proširena, tako da sada svaki centar bezbjednosti i odjeljenje bezbjednosti u policiji, u svakom gradu, ima LGBT kontakt policajca. Obuke za policijske službenike, osnovne i napredne, planirane su i u narednom

periodu, a predviđene su Akcionim planom za 2019. za sprovođenje Vladine „Strategije za unaprjeđenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019–2023“. Obuke će biti predviđene i u akcionim planovima za naredne godine.

Povorka ponosa održana u Podgorici protekla je u mirnoj atmosferi i bez incidenata, zahvaljući dobro osmišljenim preventivnim aktivnostima policije i kvalitetnoj komunikaciji policije i organizatora Pride-a. NVO koje promovišu i štite prava LGBTI osoba su do sada imale više performansa na javnim mjestima, koje su unaprijed, sigurnosti radi, prijavljivali policiji. Na tim performansima nije bilo ugrožavanja slobode govora ili incidenata, a policija je preventivno pratila svaki od navedenih događaja.

Proceduralna prava

U odnosu na Crnu Goru Evropski sud za ljudska prava je do danas donio četiri presude u kojima je utvrđena povreda člana 5 Evropske konvencije, odnosno prava na slobodu i sigurnost i to u predmetima Bulatović protiv Crne Gore, Mugoša protiv Crne Gore, Šaranović protiv Crne Gore i Bigović protiv Crne Gore, dok je putem odluke (po osnovu postignutog prijateljskog poravnanja) odlučio u predmetu Mandić protiv Crne Gore, Srbije i Bosne i Hercegovine.

Kada je u pitanju povreda člana 6 Evropske konvencije, odnosno prava na pravično suđenje, Evropski sud za ljudska prava je do danas donio 33 presude u kojima je utvrdio povredu člana 6 Evropske konvencije, dok je putem odluke odlučio u 49 predmeta, gdje je sklopljeno prijateljsko poravnanje ili jednostrana deklaracija u kojima je država priznala povredu člana 6 Evropske konvencije.

Izbjeglice i interno raseljena lica

U periodu od 7. XI 2009. (datum stupanja na snagu Zakona o dopunama Zakona o strancima), zaključno sa 25. XI 2019, raseljena lica i interno raseljena lica su podnijela ukupno 15.230 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja i privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja riješeno je 15.035 zahtjeva, dok je po 195 zahtjeva postupak u toku.

Od 15.035 riješenih predmeta, za 12.358 lica zahtjev je usvojen i odobren je stalni boravak ili privremeni boravak do tri godine, 286 zahtjeva je odbijeno, dok je 2.391 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

3.25. POGLAVLJE 25: NAUKA I ISTRAŽIVANJE

Nacionalna istraživačka politika

Vlada je 21. XII 2017. usvojila Strategiju naučnoistraživačke djelatnosti s Akcionim planom (2017-2021). Strategija se implementira na osnovu Akcionog plana koji prati njen period trajanja. Akcioni plan sadrži 3 strateška cilja, 13 prioriteta, tj. operativnih ciljeva i 32 aktivnosti. Monitoring se vrši kroz godišnje izvještaje o implementaciji Akcionog plana, koje usvaja Vlada. Rezultati prošlogodišnjeg izvještaja ukazuju na visok nivo realizacije definisanih aktivnosti, pri čemu je u toku 2018. za realizaciju prispjelo 25

aktivnosti, od kojih je 21 uspješno realizovana, 4 su djelimično realizovane, dok nije bilo nerealizovanih aktivnosti. Izrada Izvještaja za 2019. je u toku.

Od 8. VIII 2018. na snazi je Uredba o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, sa Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, tako da novi monitoring izvještaji moraju da budu usklađeni sa njima.

Prema poslednjim zvaničnim statističkim podacima za 2017. u svim sektorima bilo je angažovano 1.528 istraživača. Ekvivalent pune zaposlenosti za 2017. iznosi 695.

Ukupna domaća potrošnja na istraživanje i razvoj za 2017. iznosi 0,37 % od BDP - a. U pogledu izvora sredstava za istraživanje i razvoj 44% potiče iz sektora visokog obrazovanja, 28% iz državnog sektora i 17% iz poslovno - preduzetničkog sektora.

U 2019. Uprava za statistiku Crne Gore - MONSTAT realizuje pilot istraživanja statistike inovacija (EIS), u skladu sa evropskom metodologijom. Ukoliko kvalitet podataka bude zadovoljavajući, podaci će biti uključeni u Evropsku tabelu rezultata u inovacijama (*European Innovation Scoreboard*).

U periodu od 1. I 2019. do 27. XI 2019. odobrena su 293 patenta od strane Ministarstva ekonomije.

Vlada je 1. VIII 2019. donijela Odluku o formiranju Savjeta za inovacije i pametnu specijalizaciju kojim predsjedava premijer. Ovaj Savjet će imati zadatak da predloži nacionalnu strukturu za implementaciju S3 strategije.

Strategijom su utvrđeni sljedeći razvojni prioriteti:

- Održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane;
- Energija i održiva životna sredina;
- Održivi i zdravstveni turizam; i
- Informaciono - komunikacione tehnologije kao horizontalni sektor.

Ministarstvo nauke ima posebne podsticajne mjere za promociju nauke, istraživanja i inovacija u društvu, posebno među mlađim generacijama – srednjoškolcima i studentima.

Podrška se pruža putem Konkursa za sufinansiranje naučnoistraživačke i inovacione djelatnosti. Tako su po osnovu ovog Konkursa, tačka za promociju nauke i istraživanja u društvu, u 2019. odobrene ukupno 24 prijave u iznosu od oko 30.000,00 eura za aktivnosti/radionice/projekte u kojima su učestvovali mladi, srednjoškolci, studenti.

Projekti se odnose na popularizaciju određenih oblasti nauka i njihovu primjenu u poslu i svakodnevnom životu, podrška istraživačkim centrima i školama za mlade naučnike, talentovanu djecu i omladinu, razne programe robotike i elektrotehnike radi podsticanja i povećanja zainteresovanosti za nauku i tehnologiju, učešće mladih talenata na mnogim međunarodnim i svetskim takmičenjima, olimpijadama i slično.

Realizacija tradicionalnog festivala „Otvoreni dani nauke“ na edukativan i inspirativan način, kreativnim sadržajima, radionicama, seminarima, izložbama, predavanjima i

naučnim performansama približava nauku svim uzrastima i popularizuje je u društvu. Centralna tema ovogodišnjeg festivala Dani nauke je bila Tehnologija i razvoj društva, sa ciljem da podstakne razmišljanje o tome na koji način inovacije, na poljima vještačke inteligencije, big data, 3D štampe, robotike, nauke o novim materijalima, istraživanja biotehnologije i mnogim drugim oblastima, rezultiraju promjenama u gotovo svim aspektima komunikacije, rada i života.

Ministarstvo nauke u saradnji sa Univerzitetom Crne Gore – Prirodno-matematičkim fakultetom i Evropskom organizacijom za nuklearna istraživanja (CERN) već tri godine organizuje Međunarodni čas fizike čestica Masterclass, u okviru kojeg učenici srednjih škola u Crnoj Gori imaju priliku da se posvete fizici čestica i da analiziraju realne podatke sakupljene u nekom od eksperimenata u okviru CERN - a. Saradnja sa CERN - om ostvaruje se i putem selekcije i podrške studentima za Ljetnju školu fizike u CERN - u, kao i za intenzivne obuke nastavnika fizike iz srednjih škola. U oktobru 2019. potpisan je i sporazum između Ministarstva nauke i IPPOG (*International Particle Physics Outreach Group*).

Ministarstvo nauke takođe podržava promotivne aktivnosti kao što su „First Lego liga“, „Nauka u pokretu“, ali i Zimsku i Ljetnju školu nauke na Lovćenu koje realizuje Fondacija za promociju nauke PRONA.

U okviru popularizacije nauke, Ministarstvo redovno obilježava UNESCO Svjetski dan nauke i Međunarodni dan žena u nauci.

Univerzitet Crne Gore je usvojio Akcioni plan Strategije ljudskih resursa za istraživače (april 2019) i dostavio ga Evropskoj komisiji na mišljenje. Očekuje se revizija Evropske komisije, kako bi Univerzitet mogao da dobije logo izvrsnosti za ljudske resurse (*HR excellence logo*). Intenzivno se promovišu ove aktivnosti kroz projekat Euraxess Top IV u kojem je Univerzitet partner.

Saradnja između biznisa i akademske zajednice u posebnom je fokusu još od 2013. kada se postavlja kao obavezan uslov za korišćenje mnogih instrumenata finansiranja u nauci i istraživanju.

Veliki pomak u ovom smislu predstavljao je Program dodjele grantova za potprojekte istraživanja i razvoja, koji se realizovao u okviru treće komponente „INVO“ projekta, koji je finansiran iz sredstava kredita Svjetske banke. Jedan od osnovnih uslova za prijavljivanje na Konkurs bilo je partnerstvo licencirane naučnoistraživačke ustanove sa partnerom iz privrede. Proces izbora i dodjele grantova sproveden je kroz dva konkursa objavljena tokom 2013. i 2014. Odobreno je ukupno 8 projekata u iznosu od 2.66 miliona eura. Implementacija svih odobrenih projekata uspješno je završena 2018.

Još jedan odličan primjer saradnje nauke i privrede realizovan je putem IPA grant šeme „Transfer znanja između sektora visokog obrazovanja, istraživanja i privrede“, koji je finansiran u okviru IPA I Finansijske perspektive 2007-2013, komponenta IV u Operativnom program za razvoj ljudskih resursa (2012–2013). Osnovni uslov za

prijavljivanje bila je saradnja između nauke i privrede. Implementacija 14 projekata odobrenih po osnovu ove grant šeme uspješno je realizovana u decembru 2017. Ukupna vrijednost projekata, uključujući nacionalno sufinansiranje, iznosila je 354.598,00 eura.

Jedan od osnovnih ciljeva Programa za dodjelu grantova za inovativne projekte (2018-2020), kao i Kolaborativnog programa za inovacije (2019-2024), koji se oslanja na S3 prioritete, je prenos naučnoistraživačkih i inovativnih ideja iz akademske zajednice u privredu. U okviru 5 projekata odobrenih po osnovu Konkursa za dodjelu grantova za inovativne projekte iz 2018. uspostavljeno je partnerstvo nauka-privreda. Evaluacija istoimenog Konkursa iz 2019. je u toku. Od ukupno 34 projektne prijave koje su podnijete do isteka roka za prijavljivanje na Konkurs iz 2019. u okviru 36% prijava obuhvata partnerstvo privrednog subjekta i naučnoistraživačke ustanove.

U okviru EUREKA programa trenutno se realizuju 3 projekta, dok je nedavno odobreno i 5 novih projekata za finansiranje. Implementacija 3 nova EUREKA projekta počinje u decembru 2019, dok preostala 2 počinje u januaru 2020. Na svih 8 projekata uspostavljena je saradnja nauka - privreda.

Takođe, Ministarstvo nauke je 24. VII 2019. objavilo Javni konkurs „Nauka, ekonomija, društvo“, kojim se finansiraju projekti nevladinih organizacija.

Strateški cilj čijem ostvarenju doprinose projekti NVO je jačanje sinergije između nauke, ekonomije i društva, naročito u oblastima definisanim Strategijom pametne specijalizacije (2019-2024). Prioritetni problemi u ovoj oblasti čije rješavanje se planira finansiranjem ovih projekata su: nedovoljna povezanost univerziteta i privrede; nedovoljna orijentisanost studijskih programa ka potrebama tržišta; nedovoljan broj preduzeća otvorenih za stručno usavršavanje mladih istraživača; nerazvijenost programa cjeloživotnog učenja za predstavnike privrede.

Ministarstvo je po ovom Javnom konkursu donijelo Odluku o raspodjeli sredstava za 7 projekata NVO u ukupnom iznosu od 48.000,00 eura.

Međunarodna saradnja

Crna Gora ima uspostavljen sistem nacionalnih kontakt osoba za Horizont 2020 i preduzima kontinuirane mjere na promociji programa i organizaciji obuka. U toku 2019. organizovano je nekoliko događaja, od kojih su 4 realizovana u saradnji sa Evropskom komisijom i EU partnerima. Najvažniji događaji su Karavan Evropskog savjeta za inovacije (prisustvo zamjenice generalnog direktora EK-DGRTD) i Horizon 2020 Outreach Event. U 2019. Crna Gora je ostvarila net - gain iz okvirnog programa.

Veoma uspješna saradnja odvija se u okviru EU programa COST, gdje učestvujemo u oko 100 tekućih akcija.

Važan način učešća u ERA i Uniji inovacija ostvaruje se putem sve aktivnijeg učešća u programu EUREKA, dok je sve veće interesovanje naše zajednice za aktivnosti Evropskog instituta za inovacije i tehnologiju (EIT), putem učešća istraživača i inovatora u intenzivnim edukacijama, startup takmičenjima ali i istraživačkim projektima. Crna Gora

je veoma zainteresovana za uspostavljanje EIT habova u okviru Regionalne inovacione šeme EIT-a, gdje pokušava da predvodi regionalnu inicijativu za višekorisničku IPA.

U smislu mjera i instrumenata relevantnih za integraciju u ERA, a u skladu sa identifikovanim aktivnostima iz Mape puta (2015-2020), tokom izvještajnog perioda realizovane su sljedeće aktivnosti:

- Ministarstvo nauke ima predstavnika u Radnoj grupi za realizaciju Programa sprovođenja Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2017-2021). Sve aktivnosti teku u skladu sa utvrđenim Planom. Kada je riječ o rodnoj ravnopravnosti, Ministarstvo bilježi odlične rezultate;
- kreiran je nacrt Strateških smjernica za Otvoreni pristup i dopunjen sa novim informacijama koje se tiču Evropskog Oblaka za Otvorenu Nauku (EOSC), dok je Otvoren pristup istraživačkoj infrastrukturi definisan u dokumentu revizije Mape puta za Istraživačku Infrastrukturu Crne Gore (2019-2020). Radi se na unapređenju informacionog sistema „Crnogorska naučna mreža”, koji ima funkciju *Open science* portala;
- formirana je Radna grupa za realizaciju Programa razvoja ljudskih resursa u istraživanju;
- ostvaruje se međunarodna saradnja i izvan EU - odobreno 14 projekata za 2019-2020. kroz bilateralnu saradnju sa NR Kinom i
- putem Konkursa za sufinansiranje naučnoistraživačke i inovativne djelatnosti u kontinuitetu se pruža manja podrška za mobilnost istraživača u Evropi i objavljivanje naučnih radova u časopisima sa otvorenim pristupom.

Crna Gora ima 16 zaključenih bilateralnih sporazuma o naučno - tehnološkoj saradnji, i to sa sljedećim zemljama:

- 1) Republika Slovenija (2008);
- 2) Bosna i Hercegovina (2008);
- 3) Republika Albanija (2008);
- 4) Republika Austrija (2009);
- 5) Republika Hrvatska (2009);
- 6) Republika Sjeverna Makedonija (2010);
- 7) Republika Bugarska (2011);
- 8) Republika Srbija (2011);
- 9) Narodna Republika Kina (2011);
- 10) Republika Mađarska (2012);
- 11) Republika Poljska (trojni) (2012);
- 12) Republika Turska (2013);
- 13) Republika Italija (2013);
- 14) Republika Grčka (2015);
- 15) Republika Malta (2016); i
- 16) Republika Češka (2019).

Takođe, Crna Gora ima i 2 zaključena Memoranduma o naučno-tehnološkoj saradnji sa sljedećim zemljama:

- 1) Ujedinjeni Arapski Emirati (2016) i
- 2) Republika Slovačka (2017).

Sporazumi se implementiraju putem zajedničkog finansiranja bilateralnih naučnoistraživačkih projekata i po principu reciprociteta (obje strane ulažu isti dogovoreni iznos sredstava). Svaka zemlja po projektu pojedinačno izdvaja sredstva za dolazeću i odlazeću mobilnost istraživačkih timova, u iznosu od 1.000,00 eura do 5.000,00 eura. Izuzetak su bilateralni projekti od velike važnosti sa Italijom u kojima svaka strana izdvaja po 30.000,00 eura po projektu.

U periodu od 2010. do sada odobreno je ukupno 377 bilateralnih projekata. Trenutno se implementira 100 bilateralnih projekata.

3.26. POGLAVLJE 26: OBRAZOVANJE I KULTURA

Obrazovanje

Statistika o pokazateljima ET 2020 i ostale relevantne informacije u nižem i visokom obrazovanju.

Tip vlasništva	Godina	Nivo obrazovanja	Nivo po ISCED-u	Broj upisanih učenika
Javno	2015/16	Rano vaspitanje i njega	0	16101
Javno	2015/16	Osnovno obrazovanje	1	37784
Javno	2015/16	Niže srednje	2	30328
Javno	2015/16	Više srednje - stručno	3	18899
Javno	2015/16	Više srednje - opšte	3	9212
Javno	2016/17	Rano vaspitanje i njega	0	17736
Javno	2016/17	Osnovno obrazovanje	1	38522
Javno	2016/17	Niže srednje	2	29558
Javno	2016/17	Više srednje - stručno	3	18710
Javno	2016/17	Više srednje - opšte	3	9090

Javno	2017/18	Rano vaspitanje i njega	0	19491
Javno	2017/18	Osnovno obrazovanje	1	39070
Javno	2017/18	Niže srednje	2	28722
Javno	2017/18	Više srednje - stručno	3	19037
Javno	2017/18	Više srednje - opšte	3	9103
Javno	2018/19	Rano vaspitanje i njega	0	20673
Javno	2018/19	Osnovno obrazovanje	1	38890
Javno	2018/19	Niže srednje	2	28603
Javno	2018/19	Više srednje - stručno	3	19193
Javno	2018/19	Više srednje - opšte	3	8842
Javno	2019/20	Rano vaspitanje i njega	0	22002
Javno	2019/20	Osnovno obrazovanje	1	38554
Javno	2019/20	Niže srednje	2	29163
Javno	2019/20	Više srednje - stručno	3	18976
Javno	2019/20	Više srednje - opšte	3	8455
Javno-Privatno	2016/17	Više srednje - stručno	3	20
Javno-Privatno	2017/18	Više srednje - stručno	3	19
Javno-Privatno	2018/19	Više srednje - stručno	3	26
Javno-Privatno	2019/20	Više srednje - stručno	3	23
Privatno	2015/16	Rano vaspitanje i njega	0	584
Privatno	2015/16	Više srednje - opšte	3	65
Privatno	2016/17	Rano vaspitanje i njega	0	924
Privatno	2016/17	Osnovno obrazovanje	1	121

Privatno	2016/17	Niže srednje	2	75
Privatno	2016/17	Više srednje - opšte	3	93
Privatno	2017/18	Rano vaspitanje i njega	0	972
Privatno	2017/18	Osnovno obrazovanje	1	141
Privatno	2017/18	Niže srednje	2	65
Privatno	2017/18	Više srednje - opšte	3	102
Privatno	2018/19	Rano vaspitanje i njega	0	977
Privatno	2018/19	Osnovno obrazovanje	1	122
Privatno	2018/19	Niže srednje	2	83
Privatno	2018/19	Više srednje - opšte	3	110
Privatno	2019/20	Rano vaspitanje i njega	0	1078
Privatno	2019/20	Osnovno obrazovanje	1	187
Privatno	2019/20	Niže srednje	2	121
Privatno	2019/20	Više srednje - opšte	3	140

Tip vlasništva	Vrsta ustanove	2015/ 16	2016/ 17	2017/ 18	2018/ 19	2019/ 20
Javno	Obrazovni centar	344	341	352	373	387
Javno	Osnovno obrazovanje+Niže srednje	4984	5044	5032	5038	5110
Javno	Rano vaspitanje i njega	1021	1060	1183	1255	1312
Javno	Više srednje	2039	2238	2267	2281	2393
Javno-Privatno	Obrazovni centar	12	14	18	19	19
Privatno	Obrazovni centar	0	47	43	46	77

Privatno	Osnovno obrazovanje+Niže srednje	0	14	14	15	0
Privatno	Rano vaspitanje i njega	66	64	71	87	87
Privatno	Više srednje	17	19	20	23	16

Napomena: Obrazovni centar je institucija sa više od jednog nivoa obrazovanja, sa istim osobljem koje je angažovano. U Crnoj Gori osnovno obrazovanje i niže srednje jeste jedan nivo obrazovanja - osnovno obrazovanje. Takođe, imamo više mješovitih viših srednjih škola, tako da ne možemo jasno odvojiti nastavnike koji predaju u stručnim školama i opštim višim srednjim školama.

Tip vlasništva	Vrsta nastavnika u osnovnoj školi	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Javno	Razredni nastavnici od 1-5 razreda	1990	2047	2001	2030	2026
Javno	Predmetni nastavnici	2994	2997	3031	3008	3084

Stabilizacija reformi (2017, 2018, 2019)

Uspostavljen je Nacionalni okvir kvalifikacija. U periodu od 2016. do 2019. urađeno je: 131 standard zanimanja, 128 standarda stručnih kvalifikacija, 38 standarda kvalifikacije nivoa obrazovanja, 29 ispitnih kataloga za provjeru radi sticanja stručnih kvalifikacija, 41 modularizovani i kreditno vrednovani obrazovni program, tri prilagođena modularizovana i kreditno vrednovana obrazovna programa za učenike s posebnim obrazovnim potrebama (u školskoj 2017/2018. počela je primjena 10 novih programa, u 2018/2019. 16 novih programa i ostali u 2019/2020). Uz podršku sredstava Evropske komisije unaprijeđena je baza Nacionalnog okvira kvalifikacija. Usklađena je struktura kvalifikacija koje se stiču u Crnoj Gori sa pravilima *Qualification Dataset Register* i stvorena mogućnost za povezivanje baze kvalifikacija sa bazom kvalifikacija *Ploteus*. Na diplomama koje se izdaju u srednjim školama naznačen je nivo kvalifikacije Nacionalnog okvira kvalifikacija i Evropskog okvira kvalifikacija.

JU Gimnazija „Slobodan Škerović“ u Podgorici od školske 2016/2017, pored programa opšte gimnazije, realizuje i programe specijalističke gimnazije - matematički i filološki. Takođe, u ovoj Ustanovi nastava iz predmeta fizika, biologija, matematika i istorija realizuje se na engleskom jeziku za učenike koji su se izjasnili da žele nastavu na

engleskom jeziku. Program matematičke gimnazija od školske 2019/2020. realizuje se i u Nikšiću. Otvaranje specijalističkih odjeljenja urađeno je imajući u vidu značaj matematičke i jezičke pismenosti u nastavku obrazovanja ali i potrebu da se učenicima koji imaju sklonost prema izučavanju jezika ili matematike omogući takvo gimnazijsko obrazovanje.

U kontinuitetu se sprovode mjere unapređenja kvaliteta obrazovanja i ostvaruje se, između ostalog, kroz procese eksterne i interne evaluacije. Utvrđivanje kvaliteta obrazovno - vaspitnog rada se vrši za oblasti koje su definisane podzakonskom regulativom, pa je osnovna aktivnost u procesu eksternog utvrđivanja kvaliteta usmjerena u pravcu njihove procjene. Oblasti za koje se utvrđuje kvalitet, osim dijela nastave i učenja, jedinstvene su za sve ustanove stručnog obrazovanja do nivoa univerziteta. Procjena kvaliteta vrši se za školu, razred i program, na osnovu indikatora. Ključne oblasti se razrađuju na indikatore.

Utvrđivanje kvaliteta ustanove vrši se za sljedeće oblasti: upravljanje i organizacija, nastava/učenje i obuka - izvođenje programa stručnog obrazovanja, postignuća učenika/polaznika stručnog obrazovanja, saradnja koja omogućava da se odgovori na potrebe partnera u stručnom obrazovanju, usklađenost rada sa zakonskim propisima, kvalitet nastavnika, trenera i saradnika (drugog osoblja), upravljanje kvalitetom, materijalni resursi, dokumentacija i procedure, provjera kompetencija, izbor ključnih oblasti i indikatora za procjenu kvaliteta organizatora obrazovanja odraslih vrši se u skladu sa specifičnostima ustanove.

U 2019. izvršena je evaluacija u 49 ustanova douniverzitetskog obrazovanja. Interna evaluacija je sprovedena u 50 % stručnih škola i rađena je po upustvima Priručnika razvoja stručnih škola procesom interne evaluacije. Organizuju se savjetovanja na temu interne evaluacije - zašto je potrebna i kako je raditi. Ovo doprinosi da veliki dio škola vremenom popravlja svoj rad što se i potvrđuje u svakom sljedećem ciklusu evaluacije.

Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika se vrši kroz programe stručnog usavršavanja. Oblici i vrste programa stručnog usavršavanja definisane su Pravilnikom o programu i organizaciji oblika stručnog usavršavanja nastavnika. Osposobljavanje i usavršavanje nastavnika u stručnom obrazovanju izvodi se u dva pravca: osposobljavanje nastavnika za unapređenje pedagoških znanja i korišćenja savremenih metoda za prenošenje znanja i osposobljavanje nastavnika za unapređenje didaktičko - metodičkih znanja iz stručno - teorijskih predmeta. Osposobljavanje i usavršavanje direktora se izvodi kroz pohađanje sedam obaveznih modula i izradom završnog rada na izabranu temu. Definisane su procedure organizacije, dinamika, realizacija i nadležnosti u sprovođenju profesionalnog razvoja nastavnika u stručnom obrazovanju, kao i izvođača programa kod organizatora obrazovanja odraslih.

Zavod za školstvo i Centar za stručno obrazovanje unaprijedili su kriterijume za akreditaciju programa stručnog usavršavanja nastavnika. Usvojeni su na Nacionalnom savjetu za obrazovanje katalozi stručnog usavršavanja nastavnika za školske 2019/2020.

i 2021/2022. U 2019. organizovano je, pored ostalog, šest dvodnevnih seminara za direktore obrazovno-vaspitnih ustanova. Za nastavnike stručnih škola u prvih šest mjeseci 2019. realizovano je 12 sesija obuka po programima, akreditovanim u Katalogu stručnog usavršavanja nastavnika. Obukama je prisustvovalo ukupno 270 nastavnika. Obuke su realizovane u okviru područja rada: mašinstvo, elektrotehnika, građevina, ekonomija, zdravstvo, saobraćaj i dr. Realizovan je projekat „Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika i instruktora u stručnom obrazovanju u Crnoj Gori” koji je Ministarstvo prosvjete, uz podršku ETF-a, sprovelo u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje, Privrednom komorom Crne Gore i školama. Pored ostalog, organizovana je obuka za 88 instruktora praktičnog obrazovanja koji su uključeni u Beranama, Bijelom Polju, Podgorici (dvije sesije), Baru i Herceg Novom. Stručno usavršavanje kod poslodavaca završilo je 136 nastavnika, takođe po akreditovanom programu Obuka nastavnika kod poslodavaca.

U skladu sa Pravilnikom o vrstama zvanja, uslovima, načinu i postupku predlaganja i dodjeljivanja zvanja nastavnicima, unaprijeđena zvanja (nastavnik - mentor, nastavnik - savjetnik, nastavnik - viši savjetnik i nastavnik - istraživač) steklo je 807 nastavnika.

Izmjenama Zakona o gimnaziji i Zakona o stručnom obrazovanju unaprijeđene su odredbe koje se odnose na eksterni maturalni i eksterni stručni ispit u smislu uravnoteženja zahtjeva na ovim ispitima. Učenici gimnazija i četvorogodišnjih stručnih škola polažu maternji jezik i književnost i matematiku ili strani jezik po izboru. Matematika i strani jezik mogu da se polažu na osnovnom i višem nivou. Učenici gimnazija kao treći predmet polažu izborni predmet za koji je ispunjen maturalni standard, učenici stručnih škola polažu stručnu teoriju. Učenici stručnih škola imaju u III i IV razredu dodatne časove za matematiku ili strani jezik, ukoliko žele da ih polažu na višem nivou. Učenici koji ne nastavljaju obrazovanje na ustanovama visokog obrazovanja polažu interni stručni ispit.

Ustanove visokog obrazovanja kao i resorna Ministarstva i institucije periodično sprovode analize tržišta rada kako bi bolje odgovorili potrebama tržišta rada.

Osim dualnog obrazovanja koje se sprovodi u srednjim stručnim školama, u oblasti visokog obrazovanja, u prethodnom periodu, sprovedene su studije o percepciji poslodavaca o visokom obrazovanju kao i studije praćenja diplomiranih studenata (*Tracer study*). Kao odgovor na ukazane nedostatke kod visokoškolaca udijelu praktične nastave i mekih vještina, ustanove i Ministarstvo sprovode mjere kako bi nadomjestile isto.

Od studijske 2017/2018. praktična nastava je obavezna za sve ustanove visokog obrazovanja u minimum od 25% po studijskom programu, koja se sprovodi u ustanovi ili kod poslodavca, u zavisnosti od tipa studijskog programa.

Kao jedna od preporuka kroz eksternu evaluaciju sprovedenu od strane EUA bila je promjena modela studiranja 3+1+1+3, koja je i uvažena kroz izmjenu Zakona o visokom obrazovanju 2017.

Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem je, takođe, jedna od mjera koja ranijim generacijama omogućava nadomještanje praktičnih znanja, vještina i kompetencija.

U toku je izrada strategija koje će unaprijediti stanje u oblasti srednjeg stručnog i visokog obrazovanja, a koje su, između ostalog, usklađene sa strateškim opedjeljenjima države, i koje između ostalog, imaju za cilj, smanjenje nezaposlenosti.

Svim zakonima u oblasti obrazovanja omogućena je jednakost bez obzira na pol, religiju, etičko porijeklo i druge osobenosti. Podsjećamo da u skladu sa zakonom o visokom obrazovanju, strain student imaju ista prava kao i crnogorski državaljni i upisuju se pod jednakim uslovima. Studenti sa invaliditetom su, u skladu sa zakonom oslobođeni plaćanja školarine i ispiti im se moraju prilagoditi.

U skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju iz 2017, Crna Gora je dobila po prvi put Agenciju za kontrolu i obezbjeđenje kvaliteta u visokom obrazovanju koja je nezavisna u svom funkcionisanju i čija akta su u skladu sa ESG standardima.

Jedan od ciljeva Strategije visokog obrazovanja je i članstvo Agencije u EQAR-u.

Ustavom Crne Gore zagarantovana je autonomija ustanova visokog obrazovanja.

Kultura

Strategija u oblasti kulture je Program razvoja kulture za period 2016-2020. Ovaj program sprovodi Ministarstvo kulture na osnovu Akcionog plana koji usvaja Vlada u IV kvartalu tekuće godine za narednu godinu. Osim Ministarstva kulture, kulturnu politiku u Crnoj Gori sprovodi 13 institucija iz oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva i kulturne baštine i lokalne ustanove kulture. Krajem sljedeće godine biće usvojena nova strategija za oblast kulture za period 2021-2025.

Kada je riječ o mjerama kulturne politike u kontekstu implementacije UNESCO Konvencije 2005, akcenat je stavljan na mjere javne i međunarodne finansijske pomoći gdje je Ministarstvo kulture imalo uticaja u zaštiti i promovisanju raznolikosti kulturnih izraza putem konkursa za sufinansiranje kulturno - umjetničkog stvaralaštva. Konkursima je, između ostalog, istaknuto da će projekti koji doprinose zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza, imati prednosti prilikom izbora projekata za sufinansiranje. Sproveden je i poseban konkurs za sufinansiranje kreativnih industrija.

Kao važan vid podrške kulturnim izrazima civilnog sektora, na šta posebno upućuje i Konvencija, Ministarstvo kulture je ove godine sprovelo drugi konkurs za finaniranje projekata NVO „Podignimo zavjesu nezavisne kulturne scene”.

U 2019. Ministarstvo kulture je u Crnoj Gori objavilo UNESCO konkurs za finansiranje projekata iz Međunarodnog fonda za kulturnu raznolikost (IFCD) i sprovelo nacionalnu predselekciju dostavljenih aplikacija.

U kontekstu podrške medijskog pluralizma, putem konkursa za finansiranje programskih sadržaja u lokalnim medijima i neprofitnim štampanim medijima, na posebnom konkursu je podržano 15 projekata.

U cilju podsticanja i podrške stvaralaštva i socioekonomskog statusa umjetnika, kontinuirano se obezbjeđuju sredstva za ostvarivanje prava po osnovu statusa samostalni umjetnik i istaknuti kulturni stvaralac.

U kontekstu ciljeva Konvencije, međunarodna saradnja se kontinuirano vodi i unaprjeđuje, učešćem u programima EU, potpisivanjem biletaralnih sporazuma i programa saradnje. Na taj način se unaprjeđuje mobilnost u kulturi, interkulturni dijalog i afirmacija kulturnog diverziteta. Ministarstvo kulture je dalo doprinos realizaciji nacionalnih strategija osnaženja ljudskih prava u Crnoj Gori, kroz monitoring realizovanih projekata, kako na nacionalnom tako i opštinskom nivou.

3.27. POGLAVLJE 27: ŽIVOTNA SREDINA I KLIMATSKE PROMJENE

Horizontalno zakonodavstvo

Budući da je transpozicija za Direktivu o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (SEA) i Direktivu o procjeni uticaja na životnu sredinu EIA završena, cilj je da se nastavi sa jačanjem kapaciteta na državnom i lokalnom nivou za sprovođenje strateške i procjene uticaja na životnu sredinu. Tako je u martu 2019, organizovana prva radionica na temu jačanja kapaciteta za SEA i EIA. Cilj radionice bio je upoznavanje sa zahtjevima EU u pogledu implementacije SEA i EIA direktiva, iskustvom u primjeni navedenih direktiva u Sloveniji, modelima saradnje na lokalnom i nacionalnom nivou, kao i definisanju planova i preporuka za implementaciju navedenih direktiva u narednom periodu. Radionici su prisustvovali predstavnici crnogorskih opština, predstavnici nadležnih institucija, koji su imali priliku da na konkretnim primjerima i u direktnoj komunikaciji sa ekspertkinjom iz Slovenije dobiju konkretne sugestije u vezi sa unapređenjem primjene direktiva SEA i EIA u praksi. Radionica je organizovana u okviru projekta „Jačanje kapaciteta za ubrzanje procesa pregovaranja sa EU“, koji finansira Ministarstvo vanjskih poslova Norveške, a sprovodi Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Crnoj Gori u saradnji sa Kancelarijom za evropske integracije. Takođe, na istu temu planirana je još jedna radionica.

Imajući u vidu da je transpozicija Direktive o Ekokriminalu i Direktive o odgovornosti za štetu u životnoj sredini završena, planirane su obuke za primjenu navedenih direktiva. U periodu 15-16. V 2019, u organizaciji Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, a u saradnji sa Evropskim institutom za javnu upravu iz Luksemburga - EIPA, organizovan je seminar na temu: „Pravo EU u vezi sa zaštitom životne sredine.“ Planirano je da se u narednom periodu realizuje dalje jačanje administrativnih kapaciteta Ministarstva održivog razvoja i turizma kroz organizaciju Tajeks studijske posjete, u okviru koje će biti zajedno pokrivene Direktiva o ekokriminalu i Direktiva o odgovornosti za štetu u životnoj

sredini. Nakon studijske posjete biće organizovani treninzi za jačanje kapaciteta u Crnoj Gori, kroz Tajeks instrument. Dvije obuke su planirane i u 2020, takođe, kroz Tajeks.

U cilju jačanja kapaciteta za primjenu INSPIRE direktive, održane su dvije radionice, u okviru bilateralne tehničke pomoći Slovenije Crnoj Gori u procesu pristupanja Evropskoj uniji, odnosno pristupnih pregovora za Poglavlje 27.

Nastavljena je kontinuirana primjena relevantnih propisa (Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu, Uredba o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija) i funkcionisanja Arhus centara. Do 26. III 2019. objavljena su 4 poziva NVO za učešće u izradi zakona i podzakonskih akata, s tim da na 3 nije bilo prijavljenih kandidata, a na jednom su prijavljene predstavnice dvije NVO. Tokom 2019. održane su 3 javne rasprave.

Upravljanje otpadom

Postojeće zakonodavstvo u oblasti otpada u Crnoj Gori nije usaglašeno sa svim odredbama novog paketa zakonodavstva EU u oblasti upravljanja otpadom, koji je sadržan u Okvirnoj direktivi o otpadu 2018/851/EZ. Ključne odredbe dopunjene Okvirne direktive o otpadu 2008/98/EZ, koje se moraju transponovati u zakonodavstvo Crne Gore u oblasti upravljanja otpadom, odnose se na sljedeće:

- predmet i područje primjene Direktive 2008/98/EZ – poboljšanje korišćenja resursa, koji su presudni za prelazak na cirkularnu ekonomiju i za garantovanje dugoročne konkurentnosti Unije;
- definicije – komunalni otpad, otpad od hrane, upravljanje otpadom, ponovno iskorišćenje materijala, postupke zatrpavanja i proširene odgovornosti proizvođača;
- opšti zahtjevi za proširenu odgovornost proizvođača – ako zakonske mjere uključuju uspostavljanje šeme proširene odgovornosti proizvođača, primjenjivaće se opšti uslovi iz čl. 8a Direktive 2008/98/EZ;
- opšti minimalni zahtjevi za šeme proširene odgovornosti proizvođača – zahtjev koji se odnosi na jasno definisanje uloga i nadležnosti, mjere koje treba da ispuni svaki proizvođač ili organizacija koja u ime proizvođača realizuje obaveze proširene odgovornosti proizvođača i mjere kojima se obezbjeđuje da finansijski udio koji plaća proizvođač kako bi poštovao svoje obaveze proširene odgovornosti pokriva troškove proizvoda koje plasira na tržište;
- opšti uslovi za sprječavanje nastanka otpada – mjere za sprječavanje nastanka otpada i zahtjevi za praćenje i ocjenu sprovođenja mjera za sprječavanje nastanka otpada;
- opšti uslovi za selektivno sakupljanje – otpad se sakuplja selektivno i neće se miješati sa drugim otpadom ili drugim materijalom različitih svojstava, osim ako nadležni organ dozvoli izuzetke ukoliko je propisano ispunjavanje propisanih uslova;
- ciljevi i rokovi za pripremu ponovnog korišćenja i recikliranja komunalnog otpada.

Gore navedene odredbe će biti obuhvaćene novim Zakonom o upravljanju otpadom koji je planirano da se dostavi Vladi 2020. na usvajanje.

Crna Gora je tražila da joj se odobri prelazni period za punu implementaciju Okvirne direktive o otpadu 2008/98/EZ do decembra 2030.

Direktiva 86/278/EEC o zaštiti životne sredine, a posebno zemljišta, pri korišćenju kanalizacionog mulja u poljoprivredi je transponovana Zakonom o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16) i Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjava komunalni kanalizacioni mulj, količine, obim, učestalost i metode analize komunalnog kanalizacionog mulja za dozvoljene namjene i uslovima koje treba da ispunjava zemljište planirano za njegovu primjenu („Sl. list CG“, broj 89/09).

Direktiva 2006/66/EZ o baterijama i akumulatorima i otpadnim baterijama i akumulatorima je djelimično transponovana Zakonom o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16) i Uredbom o načinu i postupku osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadnih baterija i akumulatora i rada tog sistema („Sl. list CG“, broj 39/12). Direktiva 2006/66/EZ će biti u potpunosti transponovana novim Zakonom o upravljanju otpadom u 2020. i Uredbom, nakon usvajanja novog Zakona o upravljanju otpadom.

Usvajanjem novog Zakona o upravljanju otpadom, zakonodavstvom Crne Gore u oblasti upravljanja otpadom će se takođe regulisati pravila proširene odgovornosti proizvođača koja su ključna za ostvarivanje ciljeva sakupljanja otpadnih baterija, kako je utvrđeno Direktivom 2006/66/EZ. Međutim, treba napomenuti da je Crna Gora tražila da joj se odobri prelazni period za punu implementaciju Direktive 2006/66/EZ o baterijama i akumulatorima i otpadnim baterijama i akumulatorima do 31. XII 2027.

Direktiva 94/62/EZ o ambalaži i ambalažnom otpadu, izmijenjena regulativama (EZ) 1882/2003 i (EZ) 219/2009 i direktivama 2004/12/EZ i 2005/20/EZ je djelimično transponovana Zakonom o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16) i Uredbom o načinu i postupku osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadne ambalaže i rada tog sistema („Sl. list CG“, broj 42/12).

Ciljevi u pogledu ponovnog iskorišćenja otpadne ambalaže i rokovi za ostvarivanje ovih ciljeva, kako je utvrđeno Direktivom 2018/852/EZ za period 2020-2030, još uvijek nijesu transponovani u zakonodavstvo Crne Gore. Ovi ciljevi za ponovno iskorišćenje otpadne ambalaže i rokovi za njihovo ostvarivanje, uzimajući u obzir sve mogućnosti za pomjeranje ovih rokova, obuhvaćeni su Predlogom novog Zakona o upravljanju otpadom.

Usvajanjem novog Zakona o upravljanju otpadom, zakonodavstvo Crne Gore u oblasti upravljanja otpadom će takođe regulisati pravila proširene odgovornosti proizvođača, koja su ključna za ostvarivanje ciljeva ponovnog iskorišćenja otpadne ambalaže kako je utvrđeno Direktivom 2018/852/EZ. Međutim, treba napomenuti da je Crna Gora tražila da joj se odobri prelazni period za punu implementaciju Direktive 94/62/EZ o ambalaži i ambalažnom otpadu do 31. XII 2030.

Direktiva 96/59/EZ o odlaganju polihlorovanih bifenila i polihlorovanih terfenila (PCB/PCT) je transponovana uz visok stepen aproksimacije kroz Zakon o upravljanju

otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16) i Pravilnikom o postupanju sa opremom i otpadom koji sadrži PCB („Sl. list CG“, br. 48/12 i 67/18).

Crna Gora je tražila da joj se odobri prelazni period za punu implementaciju Direktive 96/59/EZ o odlaganju polihlorovanih bifenila i polihlorovanih terfenila (PCB/PCT) do 31. XII 2025. Ovaj zahtjev za prelazni period za punu implementaciju Direktive 96/59/EZ odnosi se na zahtjev iz čl. 3 ove Direktive kojim je utvrđeno da će se dekontaminacija i/ili odlaganje opreme i u njoj sadržanih PCB izvršiti najkasnije do kraja 2020.

Direktiva 2000/53/EZ o otpadnim vozilima će biti transponovana u potpunosti novim Zakonom o upravljanju otpadom i Uredbom o načinu i postupku osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadnih vozila i rada tog sistema, nakon usvajanja novog Zakona o upravljanju otpadom.

Usvajanjem novog Zakona o upravljanju otpadom, zakonodavstvom Crne Gore u oblasti upravljanja otpadom će se regulisati i pravila proširene odgovornosti proizvođača koja su ključna za ostvarivanje ciljeva ponovnog iskorišćenja otpadnih vozila kako je utvrđeno Direktivom 2000/53/EZ.

Direktiva 2011/65/EU o ograničavanju upotrebe određenih opasnih materija u električnoj i elektronskoj opremi (RoHS) je djelimično transponovana Zakonom o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16) i Pravilnikom o graničnim vrijednostima prisustva opasnih materija u električnim i elektronskim proizvodima („Sl. list CG“, broj 67/18). Sljedeća transpozicija će se izvršiti Zakonom o upravljanju otpadom.

Direktiva 2012/19/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 4. VII 2012. o otpadnoj električnoj i elektronskoj opremi (OEEO) je djelimično transponovana Zakonom o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16) i Uredbom o načinu i postupku osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpada od električnih i elektronskih proizvoda i rada tog sistema („Sl. list CG“, broj 24/12).

Usvajanjem novog Zakona o upravljanju otpadom, zakonodavstvom Crne Gore u oblasti upravljanja otpadom će se regulisati i pravila proširene odgovornosti proizvođača koja su ključna za ostvarivanje minimalne stope sakupljanja za otpadnu električnu i elektronsku opremu (OEEO) i rokova za ostvarivanje ove minimalne stope sakupljanja koja je utvrđena Direktivom 2012/19/EZ.

Međutim, treba napomenuti da je Crna Gora tražila da joj se odobri prelazni period za punu implementaciju Direktive 2012/19/EZ o otpadnoj električnoj i elektronskoj opremi do 31. XII 2027. Izuzetno od čl. 7 stav 1 Direktive 2012/19/EU, zahtjev koji zemlje članice dostavljaju za primjenu načela odgovornosti proizvođača i, na osnovu toga, ostvaruju minimalne godišnje stope sakupljanja, primijenit će se u novom Zakonu o upravljanju otpadom sa sljedećim planom:

- od 2024, minimalna stopa sakupljanja koju treba postići na godišnjem nivou biće 45%;

- od 2027, minimalna stopa sakupljanja koju treba postići na godišnjem nivou biće 65%.

Obaveze za ostvarivanje minimalne stope sakupljanja za OEEO su obuhvaćene odredbama Predloga novog Zakona o upravljanju otpadom.

Direktiva 1999/31/EZ o odlagalištima otpada je u velikoj mjeri transponovana Zakonom o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16) i Pravilnikom o bližim karakteristikama lokacije, uslovima izgradnje, sanitarno-tehničkim uslovima, načinu rada i zatvaranja deponija („Sl. list CG“, br. 31/13 i 25/16).

Treba napomenuti da je Crna Gora tražila da joj se odobri prelazni period za punu implementaciju Direktive 1999/31/EZ o odlagalištima otpada do 31. XII 2033. Izuzetno od čl. 5,2. st. a, b i c Direktive 1999/31/EZ, zahtjev za smanjenje količine biorazgradivog komunalnog otpada koji se odlaže na deponije sa 75%, 50% ili 35% ukupne količine (po masi) biorazgradivog komunalnog otpada proizvedenog u 2010. (146.000t) biće primijenjen na postojeće deponije u Crnoj Gori u skladu sa sljedećim planom: do 31. XII 2025, udio biorazgradivog komunalnog otpada koji se odlaže na deponije smanjiće se na 75%, do 31. XII 2029. na 50% i do 31. XII 2033. na 35% ukupne količine (po masi) biorazgradivog komunalnog otpada proizvedenog u 2010.

Pregovaračka pozicija Crne Gore ne uključuje cilj definisan Direktivom Savjeta 2018/850/EZ, koji se odnosi na maksimalnu količinu komunalnog otpada koji se može odlagati na deponije. Ovaj cilj Direktive Savjeta 2018/850/EZ predviđa da države članice, poput Crne Gore, neće pokazati visok stepen ponovnog iskorišćenja komunalnog otpada, tako da do 2035. one mogu odlagati do 25% proizvedenog komunalnog otpada. Rezultati modeliranja tokova mješovitog komunalnog otpada u Crnoj Gori za period 2020-2035. su pokazali da bi Crna Gora ostvarila ovaj cilj, tako da će se do kraja ovog perioda manje od 25% proizvedenog komunalnog otpada odlagati na deponije.

Cilj koji je utvrđen Direktivom Savjeta 2018/850/EZ u vezi sa maksimalnom količinom komunalnog otpada koji se može odlagati na deponije biće obuhvaćen novim Državnim planom upravljanja otpadom Crne Gore za period 2021-2025.

Regulativa 1013/2006/EZ o pošiljkama otpada je transponovana Zakonom o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16), Zakonom o spoljnoj trgovini („Sl. list RCG“, broj 28/04 i „Sl. list CG“, broj 37/07), Zakonom o potvrđivanju Bazelske konvencije o kontroli prekograničnog kretanja opasnih otpada i njihovom odlaganju („Sl. list SRJ“, broj 2/99), Zakonom o prevozu opasnih materija („Sl. list CG“, broj 33/14), Pravilnikom o sadržini dokumentacije koja se podnosi uz zahtjev za izdavanje dozvole za uvoz, izvot i tranzit otpada, listi klasifikacije otpada i sadržaju i načinu vođenja registra izdatih dozvola („Sl. list CG“, broj 83/16) i Pravilnikom o klasifikaciji otpada i katalogu otpada („Sl. list CG“, br. 59/13 i 83/16).

Direktiva 2006/21/EZ o upravljanju otpadom od industrija vađenja mineralnih sirovina je transponovana određenim odredbama Zakona o upravljanju otpadom („Sl. list CG“, br. 64/11 i 39/16), a da bi se postigla puna aproksimacija sa ovom Direktivom, Zakon daje

zakonsku osnovu za izradu sljedeća dva povezana akta za implementaciju: Pravilnik o sadržaju zahtjeva i dokumentaciji za izdavanje dozvole za preradu i/ili zbrinjavanje otpada iz rudarstva i Pravilnik o uslovima, načinu i postupku prerade otpada iz rudarstva, sadržaju plana upravljanja otpadom iz rudarstva, mjerama i postupcima za sprječavanje štetnih uticaja na zdravlje ljudi i životnu sredinu, sadržaju plana i izvještavanju u slučaju velikih akcidenata u upravljanju otpadom iz rudarstva, klasifikaciji ili kategoriji postrojenja i/ili postrojenja za otpad iz rudarstva i uslovima i načinu zatvaranja postrojenja i/ili postrojenja za otpad iz rudarstva.

Pravilnik o sadržaju zahtjeva i dokumentaciji za izdavanje dozvole za preradu i/ili zbrinjavanje otpada iz rudarstva („Sl. list CG“, broj 78/16) usvojen je krajem decembra 2016.

Dalje transponovanje će se obezbijediti novim Zakonom o upravljanju otpadom koji je u postupku izrade.

U saglasnosti sa predstavnicima Ministarstva saobraćaja, utvrđeno je da je transponovanje i implementacija Regulative EU/1257/2013 o recikliranju brodova u njihovoj nadležnosti. Rok za transponovanje relevantne Regulative je četvrti kvartal 2020, dok će se rok za implementaciju odrediti nakon uspostavljanja zakonskog okvira.

Državni plan upravljanja otpadom Crne Gore za period 2015-2020. je usvojen 2015, a izmjene i dopune su izvršene 2018. U ovom Državnom planu mjere za sprječavanje nastanka otpada nijesu naglašene u mjerama koje se preduzimaju za ostvarivanje ciljeva upravljanja otpadom. Shodno izmjenama i dopunama iz 2018, ovim Državnim planom se obezbjeđuje upravljanje komunalnim otpadom u četiri (4) centra za upravljanje komunalnim otpadom (Podgorica, Nikšić, Bijelo Polje i Bar).

Postojeći Državni plan bi trebalo inovirati i njime se moraju definisati i precizirati mjere za ostvarivanje ciljeva upravljanja otpadom koji su utvrđeni za period 2020-2035. Novi ili inovirani Državni plan upravljanja otpadom bi trebalo:

- da sadrži scenarije za razvoj upravljanja komunalnim otpadom do 2035,
- da obuhvati mjere za sprječavanje nastanka otpada,
- da se zasniva na potvrđenim podacima o proizvodnji komunalnog otpada u baznom periodu 2016-2018,
- da uspostavi vezu između budućih trendova proizvodnje komunalnog otpada i stope rasta BDP u Crnoj Gori i razvoja turizma, i to se mora uraditi zasebno za svaki region Crne Gore,
- da identifikuje mjere kojima se ostvaruju kratkoročni i dugoročni ciljevi koji su utvrđeni u dokumentima za pretprijetne pregovore, a koji se odnose na selektivno sakupljanje frakcija komunalnog otpada, recikliranje i zbrinjavanje komunalnog otpada po najnižoj cijeni u periodu do 2030.

Specifični planovi za posebne vrste otpada su urađeni 2018. i njima se predlažu, kao polazište za osmišljavanje mjera za upravljanje otpadom u periodu do 2030, sljedeće tri vremenske faze aktivnosti upravljanja otpadom:

- prva razvojna faza u periodu 2018-2020: donošenje odgovarajućih zakonskih akata u oblasti proširene odgovornosti proizvođača i donošenje novog Državnog plana upravljanja otpadom Crne Gore za period 2020-2035;
- druga razvojna faza u periodu 2019-2025: uspostavljanje zadovoljavajućeg selektivnog sakupljanja frakcija komunalnog otpada tako da će se više od polovine proizvedenog komunalnog otpada sakupljati separatno;
- treća razvojna faza u periodu 2025-2030: pomoću zadovoljavajuće i efikasne infrastrukture za mehaničku i biološku obradu mješovitog komunalnog otpada (MKO), sav obrađeni mješoviti komunalni otpad će zadovoljiti propisane kriterijumi za preuzimanje obrađenog mješovitog komunalnog otpada na deponijama.

Predlogom novog Zakona o upravljanju otpadom su predviđene mjere za sprječavanje nastanka plastičnog otpada koje su u skladu sa odredbama Direktive 94/62/EZ koje se odnose na konkretne mjere za biorazgradive plastične kese i plastične kese pogodne za kompostiranje.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma saraduje sa opštinama preko Zajednice opština i neposrednim kontaktima sa predstavnicima opština. Konkretno, tokom izrade Zakona, članovi Zajednice opština su bili uključeni u rad radne grupe.

Saradnja sa privatnim sektorom se realizuje uspostavljanjem kontakta sa Privrednom komorom, Unijom poslodavaca, Američkom privrednom komorom u Crnoj Gori i neposrednim kontaktima. Prilikom izrade Zakona, potreban je uvid javnosti i on se ostvaruje putem javnih rasprava.

Sanacija odlagališta koje nijesu usklađene sa standardima EU, kako je navedeno u Državnom planu upravljanja otpadom, odvijaće se u skladu sa dinamikom izgradnje infrastrukturnih postrojenja za obradu otpada. U drugoj polovini septembra 2017. je u opštini Žabljak izvršena sanacija neuređenog odlagališta „Čarkovo polje“ (vrijednost investicije je 480,000 eura – učešće Crne Gore i Slovenije u okviru Programa međunarodne saradnje Republike Slovenije i Crne Gore je iznosila 50%). Projekat „Rekonstrukcija smetlišta Vrtijeljka na Cetinju“, vrijednosti 1,727.735 eura, od čega 1,280.000 eura iz IPA sredstva, završen je 2. VI 2018. Sanacija smetlišta „Vasove vode“ u opštini Berane vrijednosti 837,566 eura, i „Zaugline“ vrijednosti 210,000 eura u opštini Šavnik, završena je krajem oktobra 2019. (Kapitalni budžet). U toku su radovi na izgradnji transfer stanica u opštinama Mojkovac i Andrijevića.

Rekonstrukcija smetlišta „Ćafe“ u Baru je u toku, a završetak je planiran za 2020. (projekat će se finansirati iz Kapitalnog budžeta). Stvoreni su uslovi za projekat sanacije neuređenog odlagališta otpada „Komarača“ u opštini Plav. Za ovaj projekat radovi su u toku, a projekat će biti realizovan u bilateralnoj saradnji sa Slovenijom, pri čemu će njeno učešće iznositi 50%, a ostatak će biti obezbijeđen iz Kapitalnog budžeta Crne Gore.

Projekti koji su u toku i koji se realizuju iz Kapitalnog budžeta su: izgradnja reciklažnog dvorišta sa sortirnicom u opštini Berane (u toku je revizija Glavnog projekta), izgradnja reciklažnog dvorišta sa sortirnicom i transfer stanicom u opštini Pljevlja (u toku je procedura za objavljivanje javnog poziva za odabir obrađivača Glavnog projekta), izgradnja reciklažnog dvorišta u opštini Kolašin (u toku je procedura izmjene Plana javnih nabavki), i nabavka opreme za izgradnju reciklažnog dvorišta u opštini Danilovgrad (u toku je procedura za objavljivanje javnog oglasa za odabir firme za nabavku ove opreme). U toku su i projekti izgradnje Regionalnog centra upravljanja otpadom u opštini Bijelo Polje (u toku je izrada predstudije izvodljivosti (saradnja Ministarstva održivog razvoja i turizma i EBRD banke), i izgradnje Reciklažnog centra u opštini Bar – u oktobru 2019. urađena studija izvodljivosti (saradnja Ministarstva održivog razvoja i turizma i Delegacije Evropske unije).

Novi Državni plan upravljanja otpadom Crne Gore za period 2020-2025 će pružiti detaljan opis mjera za usklađivanje postojećih odlagališta koje nijesu u skladu sa standardima EU, odnosno Direktivom Savjeta 2018/850/EZ o deponijama.

Glavne prepreke za transponovanje i implementaciju propisa u oblasti upravljanja otpadom su administrativni kapaciteti, kako na državnom tako i na lokalnom nivou. U cilju usklađivanja sa zakonodavstvom EU i u cilju njegove primjene, kapaciteti ljudskih resursa Ministarstva održivog razvoja i turizma (MORT), Agencije za zaštitu prirode i životne sredine (AZPŽS), Uprave za inspeksijske poslove (UIP) i Uprave za statistiku (MONSTAT) biće osnaženi, između ostalog, zapošljavanjem novih službenika.

U AZPŽS, novi službenici će biti zapošljeni za sprovođenje administrativnih postupaka za izdavanje dozvola, za prikupljanje i ažuriranje svih podataka o svim vrstama otpada i za izvještavanje državnih i evropskih institucija. MORT i AZPŽS će organizovati posebne obuke za zapošljene ljudske resurse.

Da bi se postigla jasna podjela nadležnosti i bolja sinergija u radu inspeksijskih organa, interna reorganizacija UIP i jačanje njenih administrativnih kapaciteta će se realizovati kroz Nacionalnu strategiju aproksimacije u oblasti životne sredine (NEAS).

MORT i AZPŽS će ojačati saradnju sa MONSTAT-om u vezi sa prikupljanjem i obradom podataka o otpadu kako bi se obezbijedila njihova podudarnost sa podacima koje trenutno prikuplja i obrađuje MONSTAT. Prema tome, jedinstven sistem za prikupljanje podataka o vrstama i količinama otpada će biti u potpunosti uspostavljen.

Jedinice lokalne samouprave (JLS) su nadležne za uspostavljanje neophodne infrastrukture i obezbjeđivanje usluga upravljanja komunalnim otpadom. Usluga sakupljanja čvrstog komunalnog otpada je prenešena na komunalna preduzeća koja su registrovana za sakupljanje otpada i osnovana od strane opština, ali posluju kao samostalna pravna lica. Svako opštinsko komunalno preduzeće ima određen broj kontejnera i kanti koje su neophodne za sakupljanje otpada, nakon čega se otpad transportuje i odlaže. U većini JLS, administrativni kapaciteti za upravljanje otpadom su relativno mali. U prosjeku, u svakoj opštini postoji 1 osoba koja je zadužena za pitanja

životne sredine. Na lokalnom nivou, komunalne inspekcije su zadužene za određene oblike nadzora u oblasti upravljanja komunalnim otpadom.

Odabir četiri (4) centra za upravljanje komunalnim otpadom u Crnoj Gori je zasnovan na detaljnoj ekonomskoj analizi Opcije 1 (52,990.000 eura) i Opcije 2 (40,990.000 eura), shodno Nacionalnom planu upravljanja otpadom Crne Gore za period 2015-2020, uzimajući u obzir planirana ulaganja i eventualne potrebe svake jedinice lokalne samouprave.

Što se tiče iznosa investicionih troškova, Opcija 2 je jeftinija, ali, za sada, rješenje treba da bude između ove dvije Opcije.

Novi Državni plan upravljanja otpadom Crne Gore za period 2020 - 2025 će sadržati detaljan plan izgradnje infrastrukturnih kapaciteta koji su neophodni za izgradnju ova četiri (4) centra za upravljanje komunalnim otpadom.

Kvalitet voda

U nastavku slijedi pregled projektnih aktivnosti:

GEF-SCCF projekat „Upravljanje slivom rijeke Drine na zapadnom Balkanu“

Komponenta 2 - potkomponenta 2.A obuhvata Program malih grantova, koji podržava lokalne inicijative i aktivnosti NVO koje se odnose na ekonomski razvoj i koji doprinose kontroli zagađenja voda i/ili njihovom očuvanju. Ova komponenta doprinosi boljoj pripremljenosti za prijetnje nastale usljed poplava i suša uz optimalno iskorišćavanje ekoloških resursa sliva rijeke Drine i angažovanje lokalnih zajednica.

U toku 2019. objavljen je Drugi Javni poziv za dodjelu podrške iz Programa malih grantova, izvršen odabir, dodijeljena rješenja dobitnicima grantova i opredjeljena sredstva u ukupnom iznosu od 79 212 eura za 11 projekata.

U okviru Projektne komponente 2 - potkomponenta 2.B: Pilot investicije za otpornost na klimatske promjene u slivu Drine i upravljanje poplavama, za Crnu Goru urađeni su idejni projekti i u toku je izrada glavnih projekata.

Projekat "Poboljšanje zajedničkih aktivnosti u upravljanju poplavama u slivu rijeke Save"

Projekat je odobren od strane Investicionog okvira za Zapadni Balkan (WBIF) u junu 2014. i sastoji se od dvije komponente:

- Komponenta 1: Izrada Plana upravljanja rizikom od poplava u slivu rijeke Save (Sava FRMP) – institucija korisnik u Crnoj Gori – Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja. Plan je završen.
- Komponenta 2: Tehnička pomoć u uspostavljanju Sistema predviđanja i upozoravanja na poplave u slivu rijeke Save (Sava FFWS) – institucija korisnik u Crnoj Gori – Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju. Očekuje se potpisivanje memoranduma o razumijevanju o saradnji na funkcionisanju i redovnom održavanju sistema za predviđanje i upozoravanje na poplave u slivu rijeke Save.

Projekat CCAWB „Adaptacija na klimatske promjene u prekograničnom upravljanju rizikom od poplava za Zapadni Balkan“

Njemačko društvo za međunarodnu saradnju (GIZ) podržava međunarodnu saradnju na nivou sliva Drima u oblasti poplava, i u tom smislu pokrenuta je inicijativa sa lokalnim partnerima kako bi se sistematski razvijali kapaciteti u oblasti prognoze poplava, procjene prekograničnih rizika i razvoja mjera za smanjenje rizika od poplava. Korisnice projekta „Adaptacija na klimatske promjene u prekograničnom upravljanju rizikom od poplava za zapadni Balkan“, su zemlje na slivu rijeke Drim/Bojana: Albanija, Crna Gora, Kosovo i Sjeverna Makedonija.

Realizovana je II faza projekta, u okviru koje su uz angažovanje nadležnih institucija zemalja korisnica izrađeni dokumenti:

- Preliminarna procjena rizika od poplava za slivno područje Drim - Bojana
- Katalog prekograničnih mjera upravljanja rizikom od poplava.

Dokumenti su pripremljeni i prevedeni na jezike zemalja sliva.

U toku 2019. godine počela je realizacija III faze projekta: izrada mapa opasnosti i mapa rizika od poplava za odabrana područja na slivu Drim/Bojana.

Zakonom o vodama, Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju (ZHMS) je nadležan za realizaciju programa monitoringa površinskih i podzemnih voda. U prethodnom periodu je realizovan niz aktivnosti koje su doprinijele značajnom unaprijeđenju mreže hidroloških površinskih stanica za praćenje kvantiteta površinskih voda, a uspostavljena je i mreža stanica za monitoring podzemnih voda. Tokom 2019, stavljeno je u funkciju 12 novih hidroloških stanica dobijenih kroz regionalni projekat „Upravljanje slivom rijeke Drine na Zapadnom Balkanu“, koji predstavlja zajednički projekat Crne Gore, Srbije i BiH, i koji se finansira iz sredstava Svjetske banke. Kroz pomenuti projekat su nabavljene i 4 žičare za vršenje hidrometrijskih mjerenja, kao i najsavremeniji softver za obradu prikupljenih hidroloških podataka.

Kroz IPA projekat „Jačanje kapaciteta u cilju implementacije Okvirne direktive o vodama“, tokom 2019. završena je nadogradnja opreme za 17 postojećih hidroloških stanica, dok je nabavljeno i instalirano još 10 novih hidroloških stanica sa GPRS prenosom podataka, automatskom mjernom opremom sa senzorom na pritisak i temperaturu i solarnim napajanjem.

Realizacijom gore pomenutih projektnih aktivnosti, kompletiran je Master plan hidroloških stanica, koji se tiče vodotokova, odnosno rijeka. Broj hidroloških stanica u nadležnosti ZHMS je udvostručen, i sada iznosi 44, od kojih se 25 nalazi u Crnomorskom slivu, a 19 pripada Jadranskom slivu.

Kroz IPA projekat „Jačanje kapaciteta u cilju implementacije Okvirne direktive o vodama“, ZHMS je uspješno realizovao i aktivnost uspostavljanja mreže za monitoring podzemnih voda, koja uključuje postojeće bušotine, nove bušotine i vodoizvorišta. Lokacije za monitoring podzemnih voda su definisane kroz projekte aktivnosti od strane

konsultanata angažovanih od strane Delegacije EU i Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Pripremne aktivnosti definisanja mreže mjernih stanica i pripreme pijezometarskih bušotina su realizovane tokom 2018, dok je instalacija opreme sprovedena od strane izabrane firme „Excelor“, a uz podršku predstavnika ZHMS. Instalacija opreme i pratećeg softvera je realizovana u tri faze, i to tokom maja, juna i septembra 2019.

Ukupan broj lokacija koje sada čine mrežu za sistematski monitoring podzemnih voda u nadležnosti ZHMS je 49, od kojih su 34 sa automatskim prenosom podataka.

Zavod je tokom 2019. realizovao ispitivanja kvaliteta površinskih voda u Crnoj Gori, u okviru programa monitoringa koji se sprovodi u četiri serije, a koji uključuje lokacije visokog prioriteta definisane u okviru projekta „Jačanje kapaciteta u cilju implementacije Okvirne direktive o vodama“. Ukupan broj lokacija na kojima je monitoring sproveden je 35 i one čine lokacije visokog prioriteta. U odnosu na prethodni period obuhvaćeno je ispitivanje po prvi put: vodotoka Ljuboviđe i Lješnice, zatim Šasko jezero, vještačka jezera - Krupačko, Slano, Liverovići, Bilečko i Otilovići, mješovite vode – ušća: Sutorine, Risanske rijeke, Škudre, potoka u Opatovo, ušće Bojane. Analiziraju su - po prvi put uzorci za određivanje sadržaja: fitoplanktona - metodom fluorospektrofotometrije, fitobentosa i makrofita, a analiza makrozoobentosa je proširena i tumači se uz nove indekse (analiza do roda i vrste).

Iz monitoringa površinskih i podzemnih voda isključeno je analiziranje mikrobioloških parametara, jer to ne zahtijeva ODV.

U cilju jačanja stručnih kapaciteta institucija odgovornih za biološki monitoring u skladu sa ODV u Crnoj Gori sprovedena je teorijska i praktična obuka službenika o identifikaciji biološkog materijala i obradi podataka - za dio makrozoobentosa, tokom 19 - 20. XI 2019. u sklopu projekta „Jačanje kapaciteta u cilju implementacije Okvirne direktive o vodama“.

U julu 2019. potvrđena je kompetentnost Laboratoriji za fizičko-hemijska ispitivanja po novom Standardu MEST EN ISO/IEC 17025:2018. Urađen je Predlog programa monitoringa za 2020. koji je u proceduri usvajanja.

Monitoring zdravstvene sigurnosti vode za ljudsku upotrebu definisan je Zakonom o obezbjeđivanju zdravstveno ispravne vode za ljudsku upotrebu („Sl. list CG“, broj 80/17) i Pravilnikom o parametrima, ocjeni usklađenosti, metodama, načinu, obimu analiza i implementaciji monitoringa kvaliteta zdrave vode za ljudsku upotrebu („Sl. list CG“ broj 64/18).

Osjetljiva područja definisana su Odlukom o utvrđivanju osjetljivih područja na vodnom području Dunavskog i Jadranskog sliva („Sl. list CG“, broj 46/17). Uprava za vode odgovorna je za izdavanje vodnih akata.

Sljedeće aktivnosti su planirane za implementaciju Direktive o poplavama 2007/60/EC u navedenim rokovima:

- Pripremanje preliminarne procjene rizika od poplava u I kvartalu 2021;
- Izrada karata opasnosti i karata rizika od poplava do kraja 2021;
- Izrada Planova upravljanja rizikom od poplava do kraja 2024.

Industrijsko zagađenje

Stepen usklađenosti Direktive o industrijskim emisijama dat je u Prilogu za Izvještaj Evropske komisije o Crnoj Gori za 2020.

Zakon o životnoj sredini („Sl. list CG”, broj 52/16) dao je pravni osnov za prenošenje Direktive 2012/18/EU o kontroli opasnosti od velikih udesa koji uključuju opasne supstance (SEVESO III Direktive). Donošenjem Pravilnika o količinama opasnih materija po kategorijama kojima se određuje stepen rizika Seveso postrojenja („Sl. list CG”, broj 63/16) i Pravilnika o bližem sadržaju plana prevencije i plana zaštite od udesa („Sl. list CG”, broj 67/16) u potpunosti je prenijeta SEVESO III Direktiva.

Zakon o životnoj sredini dao je pravni osnov za prenošenje Regulative (EZ) 1221/2009 (EMAS) o dobrovoljnom učešću organizacija u sistemu upravljanja životnom sredinom i šemi revizije (EMAS Regulativa). Regulativa (EZ) 66/2010 o ekološkom označavanju i Odluka 2012/481/EU prenijeta je kroz Pravilnik o bližim uslovima, kriterijumima i postupku za dobijanje prava na korišćenje ekološkog znaka („Sl. list CG”, broj 50/17). Imajući u vidu da je pravna osnova za EMAS i eko označavanje uspostavljena, primjena eko označavanja može da počne nakon prvog podnesenog zahtjeva, a kada je riječ o EMAS - u nakon što Crna Gora postane punopravna članica EU.

Uredbom o zabranjenim odnosno dozvoljenim načinima upotrebe, proizvodnje i stavljanja na tržište hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu („Sl. list CG”, broj 70/18) u potpunosti je prenešena Direktiva 2004/40/EC (VOC u bojama).

Što se tiče stanja velikih industrijskih postrojenja, Crna Gora je tražila da joj se omogući prelazni period za potpunu primjenu Direktive 2010/75/EU (IED), Poglavlje II i Poglavlje V, do 1. I 2030 i detaljne informacije o glavnim industrijskim postrojenjima date su u Prilogu za Izvještaj Evropske komisije o Crnoj Gori za 2020.

Crna Gora ima jedno veliko postrojenje za sagorijevanje Termoelektrana „Pljevlja”, Pljevlja. AZPŽS je izdala integrisanu dozvolu EPCG 23. III 2018. za rad postrojenja TE Pljevlja. Važno je pomenuti Odluku Termoelektrane „Pljevlja” da radi prema „Opt-Out” opciji na osnovu odobrenja Energetske zajednice, što znači da će raditi 20.000 radnih časova u periodu 1. I 2018 - 31. XII 2023. (Odluka br. 2016/19/MC - ENC Ministarskog savjeta Energetske zajednice D/2016/19/mc - EnC: o odobravanju izuzeća postrojenjima u odnosu na poštovanje graničnih vrijednosti emisija koje postavlja Direktiva 2001/80/EC).

Direktiva o industrijskim emisijama nameće dugoročne obaveze i znatne troškove industriji. Preliminarna analiza zahtjeva Direktive 2010/75/EU u odnosu na postojeća postrojenja, utvrdila je neophodnost značajnih ulaganja u tehnološki proces postrojenja

koji su obuhvaćeni ovim zakonodavstvom. Tačni iznosi dati su u DSIP - u za operatere koji podliježu obavezi pribavljanja integrisane dozvole u skladu sa Programom mjera za prilagođavanje rada postojećih postrojenja ili djelatnosti propisanim zahtjevima. Ovaj program sadrži mjere koje je potrebno preduzeti, raspored planiranih mjera i godišnje troškove neophodne za sprovođenje mjera, kao i opis očekivanih rezultata i način kontrole planiranih mjera. Primjena principa BAT - a biće ključni odlučujući faktor u troškovima industrijskog sektora. Dokumenti BREF - a daju smjernice u ovoj oblasti, uzimajući u obzir i lokalne okolnosti i uslove.

U Crnoj Gori ne postoje postrojenja za spaljivanje i suspaljivanje otpada.

Ekološka inspekcija je u okviru Uprave za inspekcijske poslove, i broji 9 inspektora, uključujući glavnog inspektora za zaštitu životne sredine koji vrše nadzor nad primjenom svih propisa iz oblasti zaštite životne sredine. U skladu sa Zakonom o industrijskim emisijama, zajednički inspekcijski nadzor vrši ekološka inspekcija i inspekcije nadležne za nadzor pojedinih segmenata životne sredine, nad svim aktivnostima postrojenja koje utiču na životnu sredinu, uključujući posjete postrojenju, nadzor nad praćenjem emisija, provjeru internih izvještaja i prateće dokumentacije, provjeru rezultata monitoringa koji vrši operater, provjeru tehnika koje se koriste i nadzor nad upravljanjem postrojenjem i lokacijom na kojoj se ono nalazi. Ministarstvo će u saradnji sa organima državne uprave nadležnim za more, poljoprivredu, stočarstvo, veterinarstvo, šumarstvo, vodoprivredu, rudarstvo, zaštitu od požara, zaštitu na radu, zdravlje, prostorno planiranje, izgradnju, toplotnu energiju, elektroenergetsku opremu i civilnu zaštitu odrediti sadržaj i način saradnje u zajedničkim inspekcijskim kontrolama.

Postoji potreba za daljim jačanjem kapaciteta svih relevantnih institucija (MORT, AZPŽS I UIP) kako bi se pravilno prenijela i primijenila Direktiva o industrijskim emisijama. Takođe, broj inspektora nije dovoljan za efikasnu inspekcijsku kontrolu primjene propisa iz oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promjena usklađenih sa pravnom tekovinom EU u Poglavlju 27. Za poboljšanje inspekcijskog nadzora nad primjenom postojećeg zakonodavstva potrebno je kontinuirano sprovoditi obuke postojećih inspektora, uz dodatno zapošljavanje.

Integrisani sistem izdavanja dozvola za rad je uspostavljen 2008. Programom usklađivanja pojedinih privrednih sektora sa Zakonom o integrisanom spriječavanju i kontroli zagađenja životne sredine koji je Vlada usvojila 9. II 2012. Utvrđena je lista od 10 postojećih postrojenja koja podliježu obavezi pribavljanja integrisane dozvole. Do sada je izdato 7 integrisanih dozvola: „Deponija“ doo Podgorica, „FabLive“ Podgorica, „Aluline“ Bijelo Polje, „Progas“ doo (preduzeće više ne radi), „Možura“ doo Bar, Termoelektrana „Pljevlja“, „TOSCELIK Legirani inženjerski čelik d. o. o. “, Nikšić.

Postrojenja koja su identifikovana navedenim Programom, kao i razlozi zbog kojih isti nijesu pribavili integrisanu dozvolu navedeni su u Prilogu za Izvještaj Evropske komisije o Crnoj Gori za 2020.

Hemikalije

Veliki stepen usklađenosti sa EU legislativom iz oblasti upravljanja hemikalijama je postignut, osim odredbi koji se ne mogu prenijeti dok Crna Gora ne postane punopravna članica EU. Na osnovu Zakona o hemikalijama („Sl. list CG“, broj 51/17) donešeno je 19 pravilnika i jedna uredba tokom 2017. i 2018, kojima su prenijete REACH i CLP regulative, Regulativa (EZ) br. 648/2004 o deterdgentima, PIC Regulativa i Direktiva o DLP.

Odredbe u vezi sa izradom i sadržajem bezbjednosnog lista (Aneks II, REACH sa amandmanima) su prenijete u nacionalno zakonodavstvo Pravilnikom o sadržaju bezbjednosnog lista za hemikalije („Sl. list CG“, br. 81/17, 21/19), koji je u junu 2019. poslat EK na dodatne eventualne komentare.

Odluke EK o supstancama koje podliježu postupku autorizacije (Aneks XIV, REACH) prenijete su Pravilnikom o listi supstanci koje izazivaju visoku zabrinutost („Sl. list CG“, broj 65/17)

Kriterijumi u pogledu PBT i vPvB supstanci su Pravilnikom o kriterijumima za identifikaciju supstance kao perzistentne, bioakumulativne, toksične i veoma perzistentne i bioakumulativne („Sl. list CG“, broj 84/17) preuzeti iz odredbi Aneksa XIII REACH.

Odredbe u vezi sa načinom izrade i sadržajem Izvještaja o bezbjednosti hemikalije su prenijete u nacionalno zakonodavstvo Pravilnikom o načinu izrade i sadržaju Izvještaja o bezbjednosti hemikalije („Sl. list CG“, broj 37/18).

Postupak registracije po REACH je centralizovani postupak koji se sprovodi na nivou EU, a ne na nivou zemalja članica, te njegovo uvođenje u zakonodavstvo zemlje kandidata u pretpristupnom periodu nije moguće. S tim u vezi, u Pravilnik o listi supstanci koje se ne upisuju u registar hemikalija i ne podliježu stručnoj procjeni („Sl. list CG“, broj 14/18) prenio je odredbe Aneksa IV i V REACH u pogledu supstanci koje se ne podliježu postupku registracije po REACH. Donesen je i Pravilnik o bližem sadržaju dosijea i registra hemikalija („Sl. list CG“, broj 12/18) koji sadrži podatke koji se nalaze u dosijeu i registru. Navedenim pravilnikom prenijeti su aneks III i aneksi VI do XI REACH Regulative.

Na navedene pravilnike EK je poslala komentare u februaru 2019, oni će biti izmijenjeni i dopunjeni tokom 2020, nakon čega će biti dostavljeni Komisiji na ponovno razmatranje.

Odredbe u vezi sa zabranama i ograničenjima (Aneks XVII, REACH) su prenijete u nacionalno zakonodavstvo Uredbom o zabranjenim odnosno dozvoljenim načinima upotrebe, proizvodnje i stavljanja na tržište hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu („Sl. list CG“, broj 70/18) i to njenim Prilogom 1. Treba napomenuti da su navedenom uredbom preuzete i odredbe koje se odnose na Listu POPs supstanci na koje se odnose zabrane (Prilog 2) iz Regulative (EC) 850/2004 o dugotrajnim organskim zagađivačima (POPs), kao i odredbe koje se odnose na maksimalno dozvoljene vrijednosti sadržaja VOC u premazima (Prilog 3) iz Direktive 2004/42/EC o isparljivim organskim jedinjenjima u određenim bojama.

Regulativa (EC) 1272/2008 (CLP) sa pratećim amandmanima (ATP) je u transponovana kroz: Pravilnik o načinu klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalije u skladu sa globalno harmonizovanim sistemom UN („Sl. list CG”, broj 85/17) i Pravilnik o Listi klasifikovanih supstanci („Sl. list CG”, broj 11/18). Pravilnik o metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalije („Sl. list CG”, broj 68/17) propisuje metode ispitivanja u pogledu fizičko-hemijskih, toksikoloških i ekotoksikoloških svojstava hemikalija koje se preuzimaju iz Regulative (EC) 440/2008 i pratećih amandmana.

Regulativa (EC) 649/2012 (PIC) koja se odnosi na uvoz i izvoz određenih opasnih hemikalija (tj. određene opasne hemikalije i pesticide koji su obuhvaćeni Roterdamskom konvencijom, odnosno hemikalije za koje se sprovodi PIC postupak) preuzeta je u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o bližem sadržaju prethodnog obavještanja za izvoz hemikalija („Sl. list CG”, broj 61/17), a njen Aneks V koji se odnosi na zabranu izvoza POPs hemikalija koje su obuhvaćene Stokholmskom konvencijom, metalne žive, određenih jedinjenja žive i kozmetičkih sapuna koji sadrže živu, preuzet je kroz Pravilnik o listi opasnih hemikalija i proizvoda čiji je izvoz zabranjen („Sl. list CG”, broj. 71/18).

POP regulativa je djelimično prenijeta Zakonom o životnoj sredini („Sl. list CG” broj 52/16), Zakonom o upravljanju otpadom („Sl. list CG” 64/11 i 39/16), Zakonom o zaštiti vazduha („Sl. list CG” br. 50 / 10 i 43/15). Kao što je već navedeno, osnovu Zakona o hemikalijama, Vlada je donijela Uredbu o zabranjenim odnosno dozvoljenim načinima upotrebe, proizvodnje i stavljanja na tržište hemikalija koje predstavljaju neprihvatljiv rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu („Sl. list CG”, broj 70/18) koja, između ostalog, u potpunosti prenosi Prilog I i II Regulative o POP (Regulativa 519/2012 i Regulativa 2016/293). Takođe, trenutno MORT priprema novi Predlog zakona o upravljanju otpadom kojim će, između ostalog, biti uređene i odredbe o upravljanju POPs otpadom. Takođe, na osnovu Zakona će se donijeti Pravilnik o zbrinjavanju i upravljanju POPs otpada, kojim će se transponovati Aneksi IV i V POPs regulative (Regulativa br. 756/2010, Regulativa br. 1342/2014, i Regulativa 2016/460).

Regulativa (EC) br. 528/2012 (BPR) o biocidnim proizvodima u velikoj mjeri je prenešena u nacionalno zakonodavstvo kroz Zakon o biocidnim proizvodima i 10 podzakonskih akata, osim u djelu koji se odnosi na procedure koje se sprovode na nivou EU (poput procedure odobravanja aktivnih supstanci). Aneksi ove regulative preuzeti su kroz podzakonske propise.

Lista aktivnih supstanci koje su odobrene u EU za upotrebu u biocidnim proizvodima sadrži aktivne supstance (u skladu sa procedurom iz člana 4 - 16 BPR), kao i Lista aktivnih supstanci koje su dozvoljene za upotrebu u biocidima manjeg rizika (Aneks I BPR) preuzete su u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o listama aktivnih supstanci koje su dozvoljene za upotrebu u biocidnim proizvodima i biocidnim proizvodima manjeg rizika („Sl. list CG”, broj 16/19). Odredbe o sadržaju tehničkog dosijea o biocidnom proizvodu (Aneks II, III i V BPR) preuzete su u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o sadržaju tehničkog dosijea i osnovnim podacima o biocidu („Sl. list CG” br. 5/17 i

19/18). Odredbe o vrstama biocidnih proizvoda (Aneks V BPR) preuzete su u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o vrstama biocidnih proizvoda („Sl. list CG”, br. 66/16, 52/19). Odredbe o načinu procjene rizika biocidnog proizvoda na osnovu podataka iz tehničkog dosijea (Aneks VI BPR) preuzete su u nacionalno zakonodavstvo kroz Pravilnik o načinu procjene rizika biocidnih proizvoda („Sl. list CG”, broj 60/19).

U avgustu 2018. dobijeni su komentari EK na navedene pravilnike, tako da su isti mijenjani tokom 2019. u cilju postizanja većeg stepena usklađenosti. Pravilnici će biti poslani EK početkom 2020. na ponovno razmatranje.

Direktiva 2010/63/EU o zaštiti životinja koje se koriste u eksperimentalne svrhe u potpunosti je prenešena Zakonom o dobrobiti životinja („Sl. list CG” 14/08, 40/11, 047/15) i Pravilnikom o bližim uslovima za način držanja eksperimentalne životinje („Sl. list CG”, broj 6/19).

Regulativa o živi 2017/852 djelimično je prenijeta Zakonom o životnoj sredini („Sl. list CG” broj 52/16), Zakonom o industrijskim emisijama („Sl. list CG”, broj 17/19), a dalje usklađivanje biće postignuto usvajanjem novog Zakona o upravljanju otpadom i pravilnikom na osnovu ovog zakona tokom 2020. i 2021.

Zakon o životnoj sredini („Sl. List CG”, broj 52/16), Zakon o upravljanju otpadom („Sl. list CG” br. 64/11, 39/16), Pravilnik o načinu pakovanja i odstranjivanja otpada koji sadrži azbest („Sl. list CG”, broj 11/13) i Pravilnik o postupanju sa građevinskim otpadom, načinu i postupku prerade građevinskog otpada, uslovima i načinu odlaganja cement azbestnog građevinskog otpada („Sl. list CG”, broj 50/12) u potpunosti su prenijeli su Direktivu 87/217/EEZ o sprječavanju i smanjenju zagađivanja životne sredine azbestom (Direktiva o azbestu).

MORT je primarno odgovoran državni organ za prenošenje propisa EU u oblasti hemikalija. AZPŽS je glavni implementacioni organ za propise u oblasti hemikalija (izdaje dozvole i saglasnosti, vodi bazu podataka, vodi PIC postupak, i sl.). UIP je nadležna za inspeksijski nadzor nad sprovođenjem propisa iz oblasti bezbjednog upravljanja hemikalijama. Za REACH, nadzor je podjeljen između sanitarnih i ekoloških inspektora. UC ima nadležnost u dijelu implementacije Regulative (EZ) 689/2008 o uvozu i izvozu opasnih hemikalija i primjene Roterdamske konvencije. MPRR i UBHVFP nadležni su za prenošenje i sprovođenje Direktive 2010/63/EU o zaštiti životinja koje se upotrebljavaju za naučne svrhe. U UBHVFP 2 osobe rade na prenošenju i sprovođenju navedene Direktive.

Jačanje kapaciteta za upravljanje hemikalijama se kontinuirano sprovodi kroz IPA projekat „Pripreme mjere za upravljanje hemikalijama za zemlje kandidate i potencijalne kandidate“ koji realizuje ECHA. Detaljne informacije o saradnji sa ECHA-om predstavljene su u Prilogu Izvještaja za Evropsku komisiju o Crnoj Gori 2020.

U cilju ispunjavanja obaveza definisanih Zakonom o hemikalijama i Zakonom o biocidnim proizvodima neophodno je uspostavljanje elektronskog Registra hemikalija. Ovo je

neophodno radi adekvatnog čuvanja i adekvatne statističke obrade podataka o hemikalijama na tržištu Crne Gore. S tim u vezi neophodno je razviti adekvatne IT alate (softwere i hardware), koji bi omogućili adekvatno čuvanje i statističku obradu dostupnih podataka u prvoj fazi, on-line podnošenje prijave za upis u registar u drugoj fazi, ali i dali potporu za uspostavljanje sigurne veze sa EU bazama podataka u trećoj fazi. S tim u vezi, ova aktivnost treba da se sprovede u okviru relevantnog IPA projekta, a sve u cilju da elektronski Registar hemikalija postane u operativan najkasnije do kraja 2021. Nadležnim organima koji u svom radu koriste podatke o hemikalijama, poput MORT, UIP, Uprave carina, budućeg Centra za kontrolu trovanja i dr. treba omogućiti odgovarajuće nivoe pristupa, a određene podatke iz registra treba učiniti javno dostupnim, ukoliko je moguće povezivanjem statističkih podataka sa portalom Informacionog sistema životne sredine. Takođe, u toku je izrada Predloga projekta – Uspostavljanje registra hemikalija i biocidnih proizvoda u skladu sa REACH i BPR Regulativama, sa kojim će se aplicirati kod Švedske agencije za međunarodnu saradnju i razvoj SIDA i Švedske agencije za hemikalije KEMI.

AZPŽS, kao imenovano nacionalno tijelo (DNA), sprovodi postupak PIC-a u skladu sa PIC Regulativom.

U maju 2018. uspostavljen je nacionalni helpdesk i privredni subjekti mogu pitanja u vezi s hemikalijama i biocidnim proizvodima uputiti Agenciji preko e-maila: helpdesk@epa.org.me. Sve aktivnosti sprovedene tokom 2019. u cilju daljeg unprjeđenja nacionalnog helpdeska date su u Prilogu Izvještaja za Evropsku komisiju o Crnoj Gori 2020. Dodatno, povodom međunarodne sedmice prevencije trovanja olovom, koja se ove godine održavala od 20. do 26. oktobra, Agencija za zaštitu prirode i životne sredine se prvi put pridružuje akciji koju organizuje Globalna alijansa za eliminaciju boja koje sadrže olovo. U cilju toga je preveden i internacionalni poster koji se takođe nalazi na sajtu Agencije za zaštitu prirode i životne sredine <https://epa.org.me/2019/10/18/20-26-oktobar-medunarodna-sedmica-prevencije-trovanja-olovom/>.

Ministarstvo zdravlja će uspostaviti Centar za kontrolu trovanja u sklopu Klinčkog centra Crne Gore, kao centralnu tačku za prijem i objedinjavanje informacija o trovanjima i hemikalijama kao potencijalnim uzročnicima trovanja, u skladu sa članom 45 CLP regulative, ali i BPR regulative. U toku je i procjena nacionalnih kapaciteta od strane stručnjaka SZO, koji će do kraja juna 2020. pripremiti izveštaj o nacionalnim kapacitetima i potrebama. Na osnovu izvještaja SZO MZ će pripremiti predlog projekta u skladu sa Uputstvom za kontrolu trovanja koje je u okviru Internacionalnog programa za hemijsku bezbjednost izradila ZSO.

U okviru implementacije POPs Regulative nadogradiće se inventar ispuštanja POP-a u vodu i zemljište, i emisija POP-a u vazduh kroz nadograđivanje Programa monitoringa životne sredine. Nacionalni plan za sprovođenje Stokholmske konvencije s Akcionim planom za period 2019-2023. usvojen je 11. VII 2019. Sve aktivnosti u sklopu projekta Sveobuhvatno ekološko upravljanje PCB otpadom u Crnoj Gori se kontinuirano sprovode.

Inventar žive je odrađen kroz projekat „Priprema za ratifikaciju i sprovođenje Minamatske konvencije o živu - inicijalna procjena za Crnu Goru“. Takođe, završena je Studija koja pruža smjernice o tome kako osigurati kontrolu i vođenje evidencije o prikupljanju, skladištenju i izvozu metalne žive. Skupština je 1. III 2019. donijela Zakon o ratifikaciji Minamatske konvencije o živi („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, broj 003/19).

Do sada nije bilo izdavanja dozvola za upotrebu životinja u eksperimentalne svrhe.

Konačno, osigurano je i sprovođenje zakona. Uprava za inspekcijske poslove je nadležna za inspekcijski nadzor nad primjenom propisa kojima su uređene hemikalije. Inspekcijski nadzor nad primenom Zakona o hemikalijama vrši se preko ekoloških i sanitarnih inspektora. Inspekcijsku kontrolu nad sprovođenjem Zakona o biocidnim proizvodima i pravilnicima donetih u skladu sa ovim zakonom vrši Uprava za inspekcijske poslove (Sanitarna i ekološka inspekcija) i Uprava za sigurnost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (veterinarska i fitosanitarna inspekcija). Predstavnici Uprave za inspekcijske poslove (sanitarna i ekološkainspekcija) prisustvuju sastancima Foruma za razmjenu informacija o sprovođenju (FORUM), na poziv ECHA-e.

Kaznene odredbe utvrđene su Zakonom o biocidnim proizvodima i Zakonom o hemikalijama. Zakon o biocidnim proizvodima definiše ovlašćenja sanitarnih, veterinarskih, fitosanitarnih i ekoloških inspektora. Pored ovlašćenja ovih inspektora, tržišni inspektor utvrđuje da li se reklamiranje biocidnih proizvoda pravilno vrši. Prava i dužnosti inspektora takođe su definisani ovim zakonom. Za kršenje propisa iz ovog zakona kazniće se odgovorno lice u pravnom licu novčanom kaznom u iznosu od 500 do 4.000 eura, preduzetnik novčanom kaznom u iznosu od 1.000 do 12.000 evra, a pravno lice 2.000 - 40.000 eura. Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o hemikalijama vrši se preko ekoloških i sanitarnih inspektora. Inspektori mogu vršiti uzorkovanje hemikalija i proizvoda kako bi utvrdili da li su ispunjeni uslovi za stavljanje hemikalija ili proizvoda na tržište ili njihovu upotrebu. Uprava carina vrši kontrolu uvoza, izvoza i tranzita hemikalija, u skladu sa Zakonom o hemikalijama i drugim propisima. Prava i dužnosti inspektora takođe su definisani Zakonom o hemikalijama, kao i kazne.

Svake godine Vlada usvaja izvještaje o sprovođenju Strategije upravljanja hemikalijama 2015 - 2018. Ovi izveštaji koji sadrže statističke podatke o implementaciji zakonodavstva o hemikalijama: broj izdatih dozvola za slobodno kretanje opasnih hemikalija; broj PIC dozvola; broj Rješenja o upisu na privremenu listu biocidnih proizvoda; broj inspekcijskog nadzora itd. Vlada je 1. VIII 2019. usvojila Finalni izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije upravljanja hemikalijama 2015-2018. Takođe, 28. III 2019. Vlada je usvojila novu Nacionalnu strategiju upravljanja hemikalijama 2019 - 2022. Akcionim planom za period 2019 - 2022. Aktivnosti za nadgledanje implementacije Strategije koordiniraće MORT koji je zadužen za konsolidaciju podataka i pisanje Godišnjeg izvještaja o sprovođenju Strategije na osnovu podataka koji su joj dostupni kao primarno nadležno tijelo za upravljanje hemikalijama. Godišnji izveštaj

podnosi se Vladi, do 31. III 2019. za prethodnu godinu. Godišnji izvještaj se objavljuje na veb lokaciji MORT - a.

Takođe, u Informaciji o stanju životne sredine koju svake godine usvaja Vlada, nalazi se dio o upravljanju hemikalijama u kojem se prikazuju godišnji izvještaji o količinama hemikalija koje se uvoze, izvezu i stave u promet radi praćenja uticaja hemikalija na zdravlje ljudi i životnu sredinu. Ove informacije su dostupne javnosti i objavljuju se na veb sajtu MORT - a i AZPŽS - a.

Buka

Direktiva 2002/49 / EC o procjeni i upravljanju bukom u životnoj sredini, u potpunosti je prenešena Zakonom o zaštiti od buke u životnoj sredini („Sl. list CG“, br. 28/11 i 01/14) kao i kroz 4 pravilnika. Takođe, Direktiva (EU) 2015/996 o uspostavljanju zajedničkih metoda o procjeni buke u skladu sa Direktivom 2002/49 / EZ u potpunosti je prenešena Pravilnikom o metodama izračunavanja i mjerenja nivoa buke u životnoj sredini („Sl list CG“ 27/14, 17/17).

Glavni grad Podgorica, u julu 2019, donio je Akcioni plan zaštite od buke za teritoriju Glavnog grada Podgorice i Opštine u sastavu Glavnog grada Golubovci do 2024. Prilikom izrade Akcionog plana zaštite od buke u životnoj sredini za Glavni grad Podgoricu sprovedena je javna rasprava, koja je trajala 40 dana i Izvještaj sa javne rasprave je sastavni dio Akcionog plana.

Klimatske promjene

Vlada Crne Gore je u septembru 2015. usvojila Nacionalnu strategiju o klimatskim promjenama do 2030. godine i u okviru tog dokumenta usvojila namjeravani nacionalni utvrđeni doprinos (INDC) za smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte (GHG). Ovim dokumentom Crna Gora se obavezala na 30% smanjenje emisije GHG u odnosu na baznu 1990. do 2030. Pripremljen je Izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine za izvještajni period septembar 2015 - septembar 2018. godine.

Uzimajući u obzir da klimatski i energetska okvir EU za 2030. definiše tri ključna cilja za 2030. godinu: (1) najmanje 40% smanjenja emisija GHG (u odnosu na 1990), (2) najmanje 27% udjela u obnovljivoj energiji i (3) najmanje 27% poboljšanja energetske efikasnosti, Nacionalna strategija o klimatskim promjenama Crne Gore je u skladu s okvirom EU za klimu i energetska politiku 2030, s obzirom na to da INDC predviđa 30% smanjenja emisija GHG u odnosu na nivo iz 1990, da je ukupni udio obnovljive energije u Crnoj Gori u 2015. iznosio 31,7%, da je indikativni cilj energetske efikasnosti Crne Gore za devetogodišnje razdoblje 2010 - 2018. 9% i biće povećan u narednom periodu u skladu s obavezama koje proizlaze iz pravne tekovine EU, kao i međunarodnih obaveza prema Energetskoj zajednici.

Nacionalna strategija o klimatskim promjenama do 2030. godine predviđa reviziju INDC u periodu 2021 - 2022, pa će to biti prilika za definisanje dodatnog smanjenja emisija GHG do 2030.

Oblast klimatskih promjena je uređena različitim propisima. Najrelevantniji propisi, uključujući klauzule o klimatskim promjenama, mogu se podijeliti u dvije grupe: propisi iz područja zaštite životne sredine i zaštite vazduha i propisi o ekonomskim oblastima, uključujući energetiku, saobraćaj i poljoprivredu. Mjere zaštite od negativnog uticaja klimatskih promjena nalaze se djelimično u propisima koji regulišu posebna ekonomska područja: energetika (Zakon o energetici), saobraćaj (Zakon o bezbjednosti u drumskom saobraćaju, Zakon o vazдушnom saobraćaju, Zakon o željeznicama, Zakon o bezbjednosti obala, Zakon o kombinovanom prevozu tereta, Zakon o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza) i poljoprivreda (Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju, Zakonom o šumama).

Najvažniji instrumenti strateškog i pravnog okvira koji se bave pitanjima klimatskih promjena su: procjena tehnoloških potreba za ublažavanje i prilagođavanje klimatskih promjena za Crnu Goru; Strategija energetske razvoja Crne Gore do 2030; Nacionalna strategija za obnovljive izvore energije i energetske efikasnost do 2030; Nacionalna strategija šuma do 2023. godine; Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030; Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2014 - 2020; Nacionalna strategija upravljanja kvalitetom vazduha 2013 - 2016; Strategija upravljanja otpadom do 2030. godine.

Prilagođavanje klimatskim promjenama prepoznaje se kroz: Nacionalnu strategiju za klimatske promjene do 2030. godine; Nacionalnu šumarsku strategiju do 2023. godine; Strategiju razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2014 - 2020; Nacionalnu strategiju održivog razvoja za 2015. do 2030; Nacionalnu strategiju upravljanja kvalitetom vazduha 2013 - 2016.

Pitanje adaptacije nije uključeno u INDC ali će biti uključeno kroz izradu novog NDC 2020.

Crna Gora je članica Okvirne konvencije UN-a o klimatskim promjenama (UNFCCC) od januara 2007. i postala je punopravna članica Konvencije, kao država koja je izvan Aneksa 1 i ima obavezu izvještavanja prema Sekretarijatu UNFCCC - a. Do sada su usvojeni: Prvi nacionalni izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama u skladu s Okvirnom konvencijom UN-a o klimatskim promjenama (maj 2010) i Drugi nacionalni izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama u skladu s Okvirnom konvencijom UN - a o klimatskim promjenama (maj 2015.). Izvještaji su dostupni na web stranici UNFCCCa.

Prvi dvogodišnji izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama je usvojen u januaru 2016.

U toku je priprema Trećeg nacionalnog izvještaja o klimatskim promjenama.

Drugi dvogodišnji izvještaj o klimatskim promjenama (SBUR) je usvojen u aprilu 2019. Ovim izvještajem izvršeno je ažuriranje GHG gasova sa 2015, kao i informacije o aktivnostima ublažavanja i njihovim posljedicama. Projekat je doprinio poboljšanju

informacija o tehnološkim, finansijskim i izgradnji kapaciteta, kao i pružanju tehničke podrške. U okviru BUR-a razvijen je koncept sistema za praćenje, izvještavanje i provjeru u području klimatskih promjena (MRV). Projekt je finansirao GEF. S Drugim dvogodišnjim izvještajem, popis će se ažurirati na GHG za period 2014 - 2015.

Crna Gora je ratifikovala Pariski sporazum 11. X 2017. Ministarstvo održivog razvoja i turizma pripremilo je stručnu finansijsku analizu načina i troškova implementacije Pariskog sporazuma i INDC - a, u cilju ratifikacije Pariskog sporazuma. Pružena je analiza predviđene vrijednosti potrebnog kapitala i operativnih troškova za sprovođenje aktivnosti ublažavanja, kao i iznos sredstava koji je potrebno osigurati iz državnog budžeta i privatnog sektora, kao i analiza mogućih izvora financiranja uzimajući u obzir trenutna i projektovana socioekonomska kretanja (BDP, rast BDP-a, projektovani rast stanovništva itd.).

Ispunjavajući Pariski sporazum, Crna Gora je predstavila planirani nacionalni doprinos u 2015. godini (INDC), obavezujući se da će smanjiti emisiju gasova staklene bašte za 30% 2030. u odnosu na referentnu vrijednost iz 1990.

Crna Gora je zemlja koja nije Aneks I, veoma je ranjiva na efekte klimatskih promjena. Nacionalne emisije GHG predstavljaju samo 0,009% globalne emisije, koje imaju trend pada učešća na 0,007% (izračunato na osnovu podataka iz SBUR-a).

Crna Gora će smanjiti emisiju GHG (stabilizacija GHG) za najmanje 1.572 kilotona, na nivo od 3.494 kilotona ili manje. Ovaj cilj je definisan Nacionalnom strategijom o klimatskim promjenama do 2030. godine i ostvariće se razvojem industrijske tehnologije, povećanjem udjela iz obnovljivih izvora energije, opštim povećanjem energetske efikasnosti, kao i modernizacijom energetskog sektora.

Vlada je u oktobru 2019. utvrdila Zakon o zaštiti od negativnog uticaja klimatskih promjena i isti uputila Skupštini na usvajanje. Zakon obuhvata važeću pravnu tekovinu EU, uključujući propise iz 2018. koji će biti razrađeni donošenjem 13 podzakonskih akata (uredbi, pravilnika) kojima će se implementirati EU regulative i direktive.

Sljedeći izazovi su u primjeni i sprovođenju zakonodavstva: kvalitet i dostupnost podataka; nedostatak ljudskih resursa; nedostatak neprekidnog ograničavanja i opreme; ograničeno finansiranje uspostavljanja infrastrukture; neadekvatno institucionalno uspostavljanje i nedostatak mehanizama za saradnju i koordinaciju na nacionalnom i lokalnom nivou.

Kako bi se osigurala efikasna transpozicija pravne tekovine EU, primjena nacionalnog zakonodavstva, kao i obaveza izvještavanja prema UNFCCC - u, potrebno je: poboljšati funkcionalnost međusektorske saradnje u cilju efikasne primjene politike klimatskih promjena; osigurati adekvatan administrativni kapacitet nadležnih institucija na nacionalnom nivou koji uključuje jačanje administrativnih kapaciteta u Direkciji za klimatske promjene, Ministarstva održivog razvoja i turizma; jačanje administrativnih kapaciteta i organizovanje dodatnih obuka za zaposlene koji su zaduženi za popis emisija

gasova s efektom staklene bašte (GHG) i identifikovanje institucija koje će raditi na budućim projekcijama emisija GHG, uključujući bolji kvalitet i dostupnost podataka, uz dostavu odgovarajuće opreme i alata za rad na popisu emisija gasova staklene bašte; uspostavljanje odgovarajuće organizacione strukture, kapaciteta i nadzora nad primjenom zakonodavstva u ovoj oblasti, u skladu s preporukom 2001/311/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta, koja utvrđuje minimalne kriterijume za inspekciju životne sredine; imenovanje nadležnog tijela i pripremne aktivnosti za pridruživanje EU ETS sistemu i uvođenje praćenja, izvještavanja i provjere u nacionalni regulatorni okvir i definisanje smjernica za upoznavanje potrošača sa ekonomičnom potrošnjom goriva i emisijama CO₂ iz novih osobnih automobila.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma je nadležna institucija za pitanja klimatskih promjena. Aktivnosti Direktorata za klimatske promjene usmjerene su na uspostavljanje strateškog i zakonodavnog okvira koji će regulisati smanjenje intenziteta emisija GHG kao glavnog uzroka klimatskih promjena, prilagođavajući se negativnim posljedicama prouzrokovanim klimatskim promjenama i politici prilagođavanje klimatskim promjenama. Agencija za zaštitu prirode i životne sredine sprovodi politiku klimatskih promjena u kontekstu pripreme popisa gasova. Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju zadužen je za nadgledanje i procjenu stanja klime, klimatskih promjena, ekstremnih vremenskih pojava, sistema ranog upozoravanja i mjera adaptacije s meteorološkog stanovišta. Ostala ministarstva, posebno Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo unutrašnjih poslova (Uprava za vanredne situacije) imaju ulogu u kreiranju državne politike na terenu klimatskih promjena.

Nacionalni savjet za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem je mehanizam za međusektorsku koordinaciju sprovođenja politike o klimatskim promjenama. U okviru Nacionalnog savjeta uspostavljena je Radna grupa za klimatske promjene kao stalno radno tijelo Savjeta.

Ostali relevantni akteri su: Ministarstvo zdravlja, lokalne samouprave i institucije kao što su Agencija za civilno vazduhoplovstvo, naučna zajednica, privredna udruženja i Civilno društvo.

3.28. POGLAVLJE 28: ZAŠTITA POTROŠAČA I JAVNO ZDRAVLJE

Zaštita potrošača

Horizontalna pitanja

U Crnoj Gori su prema Zakonu o zaštiti potrošača (ZZP) („Sl. list CG”, br. 2/14, 06/14, 43/15 i 70/17) nosioci zaštite potrošača Vlada, Ministarstvo ekonomije, drugi organi državne uprave nadležni za sprovođenje politike zaštite potrošača, Savjet za zaštitu potrošača, Koordinaciono tijelo za nadzor na tržištu (bezbjednost proizvoda), jedinice lokalne samouprave te organizacije potrošača, Privredna komora i druga udruženja

učesnika na tržištu. Ministarstvo je dužno da, u saradnji sa drugim nosiocima zaštite potrošača, štiti prava i interese potrošača. Ministarstvo je nadležno da prati sprovođenje Zakona o zaštiti potrošača i drugih zakona koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača, daje prijedloge za unaprjeđenje i razvoj politike zaštite potrošača, predlaže Nacionalni program zaštite potrošača, prati njegovu realizaciju i dostavlja Vladi i Skupštini godišnji izvještaj o realizaciji Nacionalnog programa, saraduje s drugim nosiocima zaštite potrošača, saraduje s organima drugih država nadležnim za zaštitu potrošača i međunarodnim organizacijama za zaštitu potrošača.

Zakon o zaštiti potrošača i drugi zakoni koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača propisuju nadležnosti organa zaduženih za otkrivanje i otklanjanje nepravilnosti koje štete potrošačima (povrede prava potrošača koja se odnose na robu i usluge na tržištu). Prema zakonu, ti organi su nezavisni i uglavnom imaju dovoljan broj zaposlenih koji kontrolišu primjenu propisa. Ti organi imaju i druge resurse (sredstva, tehničku opremu), ali ti resursi nijesu uvijek dovoljni (posebno kad je riječ o IT opremi i finansijska sredstva potrebna za rotaciju inspektora s jednog na drugo područje Crne Gore).

Tijela nadležna za zaštitu potrošača pripremaju izvještaje o sprovedenim aktivnostima. Inspekcije Uprave za inspekcijske poslove redovno pripremaju mjesečne, periodične i godišnje izvještaje (po potrebi i za kraće periode, kao i po nalogima, žalbama itd.), po svim segmentima zaštite potrošača, u skladu s posebnim aktom. Izvještaji sadrže podatke o broju inspekcijskih pregleda, broju utvrđenih nepravilnosti i preduzetim upravnim i kaznenim mjerama. (Detaljnije informacije i statistički podaci za period januar-oktobar 2019. su date u I Prilogu za Izvještaj EK o Crnoj Gori za period 1. I – 1. XI 2019, u poglavljima 1 i 28).

Inspekcijski nadzor u oblasti zaštite potrošača se vrši po službenoj dužnosti, radi obezbjeđenja preduslova za funkcionisanje sistema zaštite potrošača, ali i po žalbama i inicijativama potrošača. O svim preduzetim mjerama inspektori na posebnom obrascu obavještavaju potrošače podnosiocima inicijativa - žalbe. Ističemo da je u posljednjih nekoliko godina povećana efikasnost u rješavanju žalbi potrošača, tako da jača povjerenje u institucije koje sprovode nadzor nad zaštitom potrošača. Nadležni organi zaprimaju žalbe potrošača i djeluju po njima. Navodimo načine na koji potrošači mogu uputiti žalbe: putem portala www.potrošač.me; web aplikacija www.gov.me; call centar Uprave za inspekcijske poslove 080/555555; putem dežurnog inspektora u Tržišnoj inspekciji; neposredno pisanim podnescima u prostorije inspekcija i telefonskim putem.

Kada je u pitanju postupanje po žalbama potrošača, treba istaći da Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti potrošača (koji je Skupština donijela 22. XI 2019. upućen Službenom listu na objavljivanje) propisuje mogućnost angažovanja vještaka, ukoliko inspektor u postupku nadzora ne može utvrditi povredu prava koja se odnose na saobraznost proizvoda, garanciju i štetu na proizvodu datom na popravku. Dakle povreda tih prava može se dokazivati vještačenjem nadležnih stručnih organizacija ili angažovanjem ovlašćenog sudskog vještaka.

Ako nadležni organ nije u mogućnosti da utvrdi da se radi o povredi prava potrošača ili ako utvrdi da se ne radi o povredi prava potrošača, o tome će donijeti rješenje i uputiće potrošača da zaštitu svojih prava može tražiti u sudskom ili, ako su za to ispunjeni uslovi predviđeni ovim zakonom, u vansudskom postupku. Ukoliko potrošač nije zadovoljan odlukom organa može izjaviti žalbu na rješenje.

Postojeći zakonodavni okvir daje ovlašćenja inspektorima da: pregleda objekte i prostorije, proizvode koji se stavljaju u promet, robu u prometu, vršenje prometa robe i pružanje usluga, poslovne knjige, evidencije i registre, ugovore, javne isprave i drugu poslovnu dokumentaciju, utvrđuje identitet subjekta nadzora i drugih lica; uzima izjave od subjekta nadzora i drugih lica; uzima uzorke koji su potrebni za utvrđivanje činjeničnog stanja; naredi preduzimanje odgovarajućih mjera i radnji radi obezbjeđenja vršenja nadzora; privremeno oduzme dokumentaciju, predmete i druge stvari koje su neophodne radi utvrđivanja činjeničnog stanja; zabrani vršenje određenih radnji; obezbijedi izvršenje naloženih mjera i dr. Kada u postupku inspekcijskog nadzora organ utvrdi nepravilnosti, ima ovlašćenja da preduzima upravne mjere i radnje za njihovo sprječavanje i otklanjanje, kao i da izriče novčane kazne za prekršaje (prekršajnim nalogom) te podnese zahtjev za pokretanje postupka pred nadležnim sudovima.

Zakon o zaštiti potrošača („Sl. list CG”, br. 2/14, 06/14, 43/15 i 70/17) članom 174 propisuje nadležnosti u pogledu kontrole primjene ovog i drugih zakona kojima se štite prava potrošača, a koja obavljaju različita tijela (inspekcijski organi, regulatori i druge institucije i nezavisna pravna lica). Na ovaj način, Crna Gora je još od 2014. izvršila usklađivanje prvenstveno s članom 5 i Prilogom I tada važeće Regulative (EZ) 2006/2004 i omogućila stvaranje okvira saradnje i povezivanja nacionalnih nadležnih tijela u mrežu za efikasno sprovođenje potrošačkih zakona. Za te potrebe, na osnovu čl. 174 st. 3 Zakona o zaštiti potrošača, Vlada je donijela i Odluku o tijelima nadležnim za kontrolu primjene zakona koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača („Sl. list CG”, broj 50/15), koja sadrži listu tijela odgovornih za inspekcijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o zaštiti potrošača kao i drugih zakona kojima se štite prava potrošača, a koji zakoni preuzimaju pravnu tekovinu iz Priloga I pomenute Regulative. U svjetlu usvajanja poslednjih izmjena i dopuna ZPP-a (usklađivanje s Direktivom 2011/83/EU i ADR Direktivom 2013/11/EU), kao i izmjena na EU nivou (nova CBC Regulative (EU) 2017/2394) planirano je donošenje nove Odluke, kojom će se dodatno uključiti i nova nacionalna tijela za sprovođenje zakona kojima se štite potrošači. Rok za donošenje ovog propisa je šest mjeseci po stupanju na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti potrošača koji je Skupština donijela 22. XI 2019. (do kraja maja 2020).

Crna Gora ima sistem za praćenje žalbi i pitanja potrošača, preko koga se plasiraju i informacije važne za potrošače. Osim toga, Vlada preko Ministarstva ekonomije i ostalih organa koji rade na poslovima zaštite potrošača redovno sprovodi aktivnosti u smjeru informisanja i edukacije potrošača i to posredstvom medija i plasiranjem svih važnih informacija koje se odnose na zaštitu potrošača preko saopštenja, intervjuova i učešća u emisijama koje obrađuju ovu i slične teme. Kao jedan od doprinosa uspostavljanju boljeg

nivoa edukacije i informisanosti potrošača Ministarstvo je uradilo aplikacije za mobilne telefone koja ujedno služi kao informativno-edukativna aplikacija i kao medij za podošenje žalbi potrošača nadležnim organima. U pripremi je izrada brošure sa najvažnijim informacijama za potrošače i ona će biti plasirana u svim gradovima Crne Gore početkom naredne godine.

Jedno od područja procesno - pravne zaštite potrošača koje predviđa Zakon o zaštiti potrošača iz 2014. jeste i zaštita kolektivnih interesa potrošača, kroz institut tužbe za zaštitu kolektivnih interesa. Odredbama čl. 118 do 130 ovog Zakona u potpunosti je preuzeta Direktiva 2009/22/EZ o sudskim i upravnim zabranama za zaštitu interesa potrošača. U skladu s navedenim, ovlaštenje za podnošenje kolektivne tužbe, pored ministarstva (e.g. Ministarstvo ekonomije), drugih organa državne uprave (e.g. Uprava za inspeksijske poslove) i samostalnih organizacija i nezavisnih pravnih lica nadležnih za zaštitu prava potrošača (e.g. Centralna banka Crne Gore, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, Agencija za nadzor osiguranja, Agencija za civilno vazduhoplovstvo, Regulatorna agencija za eneregтику i sl.), imaju i organizacije za zaštitu potrošača, koje ispunjavaju propisane uslove. Ovim se osnažuje njihova uloga s obzirom na to da je cilj njihovog osnivanja upravo zaštita potrošača. Konačno, s obzirom da radnje koje narušavaju kolektivni interes potrošača često narušavaju i pravila tržišta čime se ugrožavaju položaji konkurenata, ZZP-om je legitimacija za podnošenje kolektivne tužbe, protiv onih privrednih subjekata koji krše kolektivna prava potrošača, data i komorama i udruženjima trgovaca. S prethodnim u vezi, ističemo da je uz tehničku pomoć IPA 2014 Projekta (AIM II), a u saradnji s Ministarstvom ekonomije i Upravom za inspeksijske poslove, nevladina organizacija za zaštitu potrošača CEZAP pripremila dvije tužbe za zaštitu kolektivnih interesa potrošača u sektoru finansijskih usluga. U skladu s čl. 120 (tj. čl. 5 (1) Direktive 2009/22/EZ) u narednim danima će se započeti postupak prethodnih konsultacija i, ukoliko se u propisanom roku od 14 dana ne postigne prestanak zabranjenih radnji, podnijet će se tužbe protiv identifikovanih pružaoca usluga.

Pitanja o bezbjednosti

Nacionalno zakonodavstvo u oblasti bezbjednosti proizvoda je u potpunosti usaglašeno s EU zakonodavstvom. Direktiva o opštoj bezbjednosti proizvoda je u potpunosti preuzeta kroz Zakon o opštoj bezbjednosti proizvoda („Sl. list CG“ br. 33/14 i 43/18) i Zakon o nadzoru proizvoda na tržištu („Sl. list CG“ br. 33/14 i 43/18). Shodno Zakonu o opštoj bezbjednosti proizvoda donijeta je Uredba o izmjenama i dopuni Uredbe o načinu rada sistema brze razmjene informacija o proizvodima koji predstavljaju rizik („Sl. list CG“, br. 57/15 i 072/18) koja je usaglašena s Odlukom 2010/15 EU, kojom se propisuju smjernice za upravljanje sistemom brze razmjene informacija RAPEX u dijelu obavještanja Kontakt tačke o opasnim proizvodima pronađenim na tržištu Crne Gore.

Zakonom o nadzoru proizvoda na tržištu uređuju se opšta pravila za sprovođenje nadzora i preduzimanje mjera kao i ovlaštenja inspektora u sprovođenju nadzora

proizvoda na tržištu. Pored ovog zakona, ovlašćenja inspektora za sprovođenje inspeksijskog nadzora propisana su i Zakonom o inspeksijskom nadzoru („Sl. list RCG”, broj 39/03 i „Sl. list CG”, br. 76/09, 57/11, 18/14, 11/15, 52/16). Shodno Zakonu o nadzoru proizvoda na tržištu donijeta je Uredba o utvrđivanju grupa proizvoda nad kojima se vrši nadzor na tržištu („Sl. list CG”, br. 71/17) koja, osim grupa proizvoda, sadrži i podatke o nadležnim inspeksijskim organima koji vrše nadzor.

Nadzor proizvoda na tržištu sprovodi 14 inspekcija od kojih je sedam u okviru Uprave za inspeksijske poslove, tri inspekcije u okviru Uprave za bezbjednost hrane, fitosanitarne i veterinu, tri inspekcije u okviru Ministarstva saobraćaja i pomorstva i jedna inspekcija u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova. U narednom periodu planirano je zapošljavanje inspektora za pojedine oblasti. Uprkos nedostatku specijalizovanog kadra za određene oblasti (hemikalije, građevinske proizvode itd), u cilju usavršavanja i profesionalnog sprovođenja nadzora u tim oblastima, inspektori se osposobljavaju na obukama, radionicama koje se organizuju u okviru regionalnih i drugih projekata podrške.

Tržišni nadzor se sprovodi u skladu s Opštim (godišnjim) programom nadzora proizvoda na tržištu (proaktivni) i na osnovu obavještenja iz RAPEX sistema i Regionalne mreže za razmjenu informacija, na osnovu prijave potrošača, obavještenja Uprave carina, obavještenja privrednih subjekata i drugih izvora (reaktivni).

Ocjena usklađenosti se vrši u skladu sa odredbama Zakona o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju usaglašenosti („Sl. list CG”, broj 53/11), pravilnicima kojima su preuzete Direktive i tehničkim specifikacijama kao što su harmonizovani standardi, IEC standardi i dr.

Procjena rizika se vrši na osnovu metodologije procjene rizika koja je utvrđena na nivou Evropske unije. Metodologija procjene rizika objavljena je na internet stranici Uprave za inspeksijske poslove.

Od 2013. u funkciji je Centralni informacioni sistem www.potrosac.me preko kojeg se vrši razmjena informacija o opasnim proizvodima između organa koji vrše nadzor na tržištu i Uprave carina i koji je kompatibilan s EU RAPEX - om. Kontakt tačka ovog sistema je Tržišna inspekcija. Pored sistema za razmjenu informacija koji koriste autorizovani korisnici, sistem sadrži i Registar opasnih proizvoda, koji se nalazi na javnom dijelu sajta, i preko kojeg se javnost blagovremeno informiše o opasnim proizvodima, a naročito o podacima koji sadrže identifikaciju proizvoda, prirodu rizika koji proizvod predstavlja i dobrovoljne i prinudne mjere koje su preduzeli privredni subjekti i nadležni organi. U cilju informisanja i podizanja svijesti o aktivnostima u ovoj oblasti, koje su relevantne kako za privredne subjekte tako i potrošače, informacije se prosleđuju preko elektronskih i štampanih medija, putem saopštenja za javnost, odgovora na pitanja novinara, učešća u kontakt emisijama, dijeljenjem brošura i vodiča za primjenu propisa iz ove oblasti, putem organizovanja radionica i okruglih stolova sa privrednim subjektima i sl. mjera opoziva, koju inspektor izriče u slučaju kada utvrdi da je opasan proizvod sa

ozbiljnim rizikom dospio do potrošača, objavljuje se u dnevnim novinama ili isticanjem na vidnom mjestu u objektu.

Pitanja o nebezjednosti

Donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti potrošača 22. XI 2019. postignuta je potpuna usaglašenost s Direktivom 2011/83/EU i ADR Direktivom 2013/11/EU. U toku je usaglašavanje zakonodavstva s Direktivom 2015/2302 o putovanjima i paket aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima (revizija Zakona o turizmu i ugostiteljstvu) i Direktivom 2014/17 o potrošačkim kreditima koji se odnose na stambene nekretnine (revizija Zakona o potrošačkim kreditima), koji će, s prateći materijalima biti dostavljeni EK na mišljenje.

Crna Gora je u prethodnom periodu u svoj pravni sistem u potpunosti prenijela potrošačko zakonodavstvo EU (13), i to: Direktivu 1993/13 o nepoštenim uslovima u potroškim ugovorima, Direktivu 1998/6 o zaštiti potrošača prilikom isticanja cijena proizvoda ponuđenih porošcima, Direktivu 1999/44 o određenim aspektima prodaje robe široke potrošnje i o garancijama za takvu robu, Direktiva 2002/65 o trgovini na daljinu finansijskim uslugama koje su namijenjene potrošačima, Direktivu 2005/29 o nepoštenoj poslovnoj praksi poslovnog subjekta u odnosu prema potrošaču na unutarnjem tržištu („Direktiva o nepoštenoj poslovnoj praksi“), Direktivu 2006/114 o obmanjujućem i komparativnom oglašavanju, Direktivu 2008/48 o ugovorima o potrošačkim kreditima, Direktivu 2008/122 o zaštiti potrošača u odnosu na određene aspekte ugovora o pravu na vremenski ograničenu upotrebu nekretnine, o dugoročnim proizvodima za odmor, preprodaji i razmjeni, Direktivu 2009/22 o sudskim nalogima za zaštitu interesa potrošača, Direktivu 2011/90 o izmjeni dijela II Priloga I Direktive 2008/48 koji predviđa dodatne pretpostavke za obračun efektivne kamatne stope, Direktivu 2011/83 o pravima potrošača, Direktivu 2013/11 o alternativnom rješavanju potrošačkih sporova, Regulativu 2006/2004 o saradnji između nacionalnih tijela odgovornih za sprovođenje zakona o zaštiti potrošača.

Crna Gora preuzima i druge izvore pravne tekovine, kao što su važne presude Evropskog suda pravde i koristi kao pomoć u tumačenju i u sprovođenju nacionalnih odredbi potpuno usaglašenih s EU pravom. Tako su kod aktuelne dvije tužbe za zaštitu kolektivnih interesa posebnu pažnju u formiranju predmeta u sektoru finansijskih usluga imale presude Case C-377/14Radlinger i C-383/18Lexitor.

Javno zdravlje

Osnovni strateški dokumenti u oblasti javnog zdravlja su:

- Zdravstvena politika u Republici Crnoj Gori do 2020;
- Master plan razvoja zdravstva Crne Gore 2015 – 2020;
- Plan ljudskih resursa u zdravstvu u periodu 2013 – 2022;
- Program mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane u Crnoj Gori s Akcionim planom 2019-2020;

- Program za kontrolu i prevenciju nezaraznih bolesti u CG 2019-2021 sa Akcionim planom 2019-2020;
- Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori za period 2019-2020.;
- Akcioni plan 2019 – 2020 za sprovođenje Strategije Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga;
- Strategija zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja u Crnoj Gori 2019-2023;
- Vodič za dojenje - nacionalne smjernice dobre kliničke prakse.

Prioriteti koji su utvrđeni Zdravstvenom politikom u Crnoj Gori do 2020. su:

- Produženje trajanja života,
- Poboljšanje kvaliteta života u vezi sa zdravljem,
- Smanjenje rizika u zdravlja,
- Osiguranje od finansijskih rizika.

Prioritetne oblasti očuvanja i unapređenja zdravlja utvrđene Master planom 2015-2020. su:

1. Prevencija i kontrola hroničnih nezaraznih bolesti

Osnovni ciljevi prevencije i kontrole hroničnih nezaraznih bolesti su: smanjenje obolijevanja i prijevremenog umiranja od bolesti srca i krvnih sudova, smanjenje obolijevanja i prijevremenog umiranja od malignih bolesti, smanjenje obolijevanja i prijevremenog umiranja od šećerne bolesti, otkrivanje i smanjivanje izloženosti faktorima rizika za HNB, unapređenje mentalnog zdravlja i smanjenje povređivanja.

Najznačajnije aktivnosti u izvještajnom periodu su:

- Započet pilot projekat za unapređenje izbornog predmeta „Zdravi stilovi života” uvođenjem ljekara kao predavača;
- Uvedena u kalendar imunizacije vakcina protiv humanog papiloma virusa (HPV)

2. Prevencija i kontrola zaraznih bolesti

Osnovni ciljevi prevencije i kontrole zaraznih bolesti su: održavanje i unprjeđenje pokrivenosti imunizacijama vakcinalno preventabilnih bolesti, kontrola rezistencije bakterija na antibiotike, uspostavljanje sistema za brz odgovor na prijetnje zdravstvenoj bezbjednosti. Najznačajnije aktivnosti u izvještajnom periodu su:

- Održan trening za timove za izvođenje nacionalne studije prevalencije bolničkih infekcija;
- Dogovorena finansijska podrška SZO za izgradnju toksikološke laboratorije/centra.

3. Zdravstvena zaštita posebno osjetljivih i ugroženih grupa stanovništva

Osnovni ciljevi zdravstvene zaštite posebno osjetljivih i ugroženih grupa stanovništva su: unaprjeđenje zdravlja žena reproduktivne dobi, unaprjeđenje zdravlja odojčadi, predškolske, školske djece i omladine, unaprjeđenje i očuvanje zdravlja starih, unaprjeđenje i očuvanje zdravlja osoba sa invaliditetom, unaprjeđenje i očuvanje zdravlja socijalno ugroženih i marginalizovanih grupa stanovništva, unaprjeđenje i očuvanje zdravlja zaposlenih.

4. Jačanje javnog zdravlja

Prevenција bolesti i promocija zdravlja kroz preventivne programe i povećanje odgovornosti građana za sopstveno zdravlje uključuje aktivnosti na prenošenju znanja o faktorima rizika, izbjegavanju rizika za obolijevanje, ponašanju u pojedinim situacijama kod pojedinih bolesti i kod posebno ugroženih grupa. Navedene aktivnosti u domovima zdravlja su usmjerene na trudnice, predškolsku i školsku djecu, omladinu i druge osjetljive (vulnerabilne) grupe, a obavljaju se u sklopu timova izabranih ginekologa, izabranih pedijatara i izabranih doktora za odrasle. Institut za javno zdravlje (IJZCG) priprema jedinstvene sadržaje i instrukcije za sprovođenje pomenutih programa i potreban materijal za sprovođenje posebnih zdravstvenih kampanja i organizuje edukaciju potrebnog kadra.

Najznačajnija aktivnost u izvještajnom periodu je finalizacija Nacrta programa za adaptaciju zdravstvenog sistema na klimatske promjene 2020 - 2022.

Planom ljudskih resursa u zdravstvu u periodu 2013 - 2022. utvrđen je osnovni cilj dokumenta - izrada plana ljudskih resursa za podršku optimizacije mreže davaoca zdravstvenih usluga, uz analizu i postavljanje referentne tačke za planiranje kadrova u zdravstvu na osnovu postojećeg normativnog okvira (Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o radu, Pravilnik o specijalizacijama i subspecijalizacijama i ostalih). Odabrani scenario za plan ljudskih resursa polazi od pretpostavke da se dostigne broj od 260 doktora na 100.000 stanovnika do 2022. godine (Rashodi za zdravstvo (izvršenje proračuna) u posljednjoj finansijskoj godini (2018) iznosili su 241,64 miliona eura. Udio potrošnje na zdravstvo (proračun Fonda) u BDP-u Crne Gore iznosi 5,18%. Do sada su u svim godinama proračuna postojala ograničenja, u smislu da su budžetska sredstva usklađena s potrebama zdravstvenog sistema, što je posljedica pokazivanja neizmirenih obaveza za isporuku na kraju svake budžetske godine. Iako se budžeti u apsolutnom iznosu povećavaju od 2010, udio potrošnje za zdravstvo opada, s izuzetkom 2016, kada je revidiran budžet kako bi se preuzele neke od neizmirenih obaveza.

Prema podacima MONASTAT-a za 2018. godinu, BDP je iznosio 4.663 milijarde eura, a BDP za 2020. godinu je procijenjen u iznosu od 5,027 milijardi eura.

Udio u budžetu Fonda za zdravstveno osiguranje u BDP

Godina	Bruto domaći proizvod (mil €)	Indeks rasta BDP	Primjena HIFM budžetu (mil €)	Indeks rasta izdataka fonda	HIFM doprinos BDP
2010	3.125,09	-	168,62	-	5,40
2011	3.264,78	104,47	162,31	96,26	4,97
2012	3.181,48	97,45	167,41	103,14	5,26
2013	3.362,48	105,69	167,49	100,05	4,98
2014	3.457,92	102,84	170,04	101,52	4,92
2015	3.654,51	105,69	210,16	123,59	5,75
2016	3.954,21	108,20	233,71	111,21	5,91
2017	4.299,09	108,72	201,95	86,41	4,70
2018	4.663,13	108,47	241,64	119,65	5,18
2019-e	4.788,60	102,69	247,29	102,34	5,16
2020-e	5.027,00	104,98	281,23	113,72	5,59

Naznaka:

- GDP Izvor: Makroekonomske projekcije Monstata 2018-2021;

- Podaci za 2020. godinu navedeni u obrazloženju Predloga zakona o budžetu za 2020.

Ustavom Crne Gore utvrđeno je da svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu, a da dijete, trudnica, staro lice i lice s invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako to pravo ne ostvaruju po nekom drugom osnovu. Saglasno navedenom ustavnom pravu, ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i zdravstveno osiguranje detaljnije je razrađeno Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o zdravstvenom osiguranju. U tom smislu, nacionalni okvir u sektoru zdravstva obezbjeđuje kompletnu zdravstvenu zaštitu svim građanima Crne Gore, bez obzira na bilo koji oblik različitosti i po bilo kom osnovu. Zakon o zdravstvenoj zaštiti u pružanju zdravstvenih usluga prepoznaje građanina, osiguranika, pacijenta i korisnika usluga. Kada su u pitanju najsiromašnije kategorije stanovništva, kao i lica u ruralnim i udaljenim područjima, osnovane su zdravstvene ustanove na primarnom nivou zdravstvene zaštite tako da je

zdravstvena zaštita obezbijeđena na način što je dostupna i nije fizički udaljena. Ovakva organizacija zdravstvenih ustanova i na ruralnim područjima dostupna je i svim marginalizovanim grupama (lica s invaliditetom, romska i egipćanska populacija, djeca, ženska populacija, pa i populacija koja se bavi prostitucijom). Osobe zaražene HIV - om, u sektoru zdravlja imaju mogućnost liječenja preventive i periodično besplatna testiranja na HIV/AIDS, kako u Institutu za javno zdravlje Crne Gore, tako i na ostalim nivoima zdravstvene zaštite. Po pitanju korisnika droga i drugih psihoaktivnih supstanci kako za djecu, tako i za odrasle, obezbijeđena je dostupnost, prevencija i liječenje, a zaposleni u sektoru zdravstva u okviru savjetovališta za djecu i odrasle redovno informišu u okviru savjetovališta za roditelje i djecu o štetnosti zloupotrebe droga i drugih psihoaktivnih supstanci. Kada su u pitanju djeca do 18 godina života i stariji, redovno se održavaju radionice, posebno u srednjim školama gdje je i pretpostavka da je najveća koncentracija mladih adolescenata koji su konzumenti ovih supstanci. Zdravstvena zaštita prostitutki podrazumijeva zdravstvenu zaštitu kao i svim građanima jer prostitucija kao profesija, zanimanje ili zanat kroz pravni sistem Crne Gore nije prepoznata, što znači da uživaju sva prava ukoliko se radi o domicilnom stanovništvu, a ukoliko se radi o strancima sa stalnim nastanjenjem u Crnoj Gori u skladu sa Zakonom o strancima, a o zatečenim licima koja se bave prostitucijom obezbijeđena je hitna medicinska pomoć. LGBT osobe u zdravstvenom sistemu Crne Gore posjeduju kompletan tretman sa svim pravima iz zdravstvenog sistema, pa između ostalih i pravo na promjenu pola iz medicinskih razloga, a koji tretman promjene pola, odnosno troškovi padaju na teret Fonda za zdravstveno osiguranje Crne Gore, a ne korisnika usluga. Interno raseljena i raseljena lica ukoliko imaju regulisan status u Crnoj Gori uživaju sva prava iz zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja u skladu sa propisima u sektoru zdravstva. Napominjemo i činjenicu da lica starija od 65 godina života, djeca do navršениh 18 godina života, odnosno do kraja redovnog školovanja, lica sa invaliditetom ne učestvuju u troškovima zdravstvene zaštite. U tom smislu zdravstveni sistem Crne Gore je potpuno fleksibilan i dostupan bez obzira o kojoj populaciji se radi i koncipiran je da su svi građani u sistemu zdravstvene zaštite, te da im je na taj način obezbijeđena zdravstvena zaštita, na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou zdravstvene zaštite. U tom smislu Ministarstvo zdravlja, u saradnji s Ministarstvom za ljudska i manjinska prava organizuje u kontinuitetu preventivne preglede romske i egipćanske populacije s posebnim osvrtom na žene Romkinje i djevojčice, posebno kada je u pitanju preventiva i reproduktivno zdravlje. 2017. organizovan je Program za obuku svih pedijatara u Crnoj Gori, za ultrazvučni pregled kukova kod djece u prvoj godini života, kao preventiva za dalji razvoj djeteta, a u Domu zdravlja Podgorica osnovana je i škola za trudnice, odnosno škola roditeljstva.

Savjetovalište za dobrovoljno i povjerljivo savjetovanje i testiranje na HIV (Savjetovalište za DPST) u Institutu za javno zdravlje je otvoreno za sve građane bez obzira na rasu, nacionalnu i vjersku pripadnost, pol i seksualnu orijentaciju. Testiranje na HIV je besplatno, povjerljivo i može biti anonimno.

Ciljevi rada su podsticanje promjene rizičnog ponašanja klijenta ka ponašanju bez rizika za HIV infekciju, prevencija transmisije HIV-a, kao i obezbjeđivanje psihološke podrške onima koji su već inficirani. Pomaže osobama da saznaju svoj HIV status i omogućava rani pristup tretmanu, brizi i podršci. Radi boljeg pristupa vulnerabilnim populacijama i osobama koje su u povećanom riziku od HIV infekcije (muškarci koji imaju seksualne odnose s muškarcima, seksualne/i radnice/i, osobe koje koriste droge injektiranjem, Romi i Egipćani) uspostavljena je saradnja s NVO koje učestvuju u radu Nacionalne komisije za AIDS i pružaju preventivne servise ovim populacijama.

Nastavljen je projekat tretmana HIV oboljelih lica s Global Fondom kroz sufinansiranje rada NVO koje se bave neposrednom podrškom oboljelima od HIV/AIDS (za naredni trogodišnji period Ministarstvo zdravlja je izdvojilo da za ove namjene utroši po cca 130.000,00€ godišnje, a Global Fond učestvuje sa ukupno 500.000,00€ za navedeni period.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti je osnovni zakon kojim se uređuju organizacija, sprovođenje i pružanje zdravstveno zaštite, prava i dužnosti građana u ostvarivanju zdravstveno zaštite, društvena briga za zdravlje građana, prava i obaveze zdravstvenih radnika iz zdravstvenih saradnika, kvalitet zdravstveno zaštite, kao i druga pitanja od značaja za funkcionisanje zdravstveno zaštite. Zakonom o zdravstvenom osiguranju uređuju se prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i ostvarivanje tih prava, finansiranje obaveznog zdravstvenog osiguranja, ugovaranje zdravstvene zaštite s davocima zdravstvenih usluga, kao i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava iz zdravstvenog osiguranja.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti uređeno je uspostavljenje i razvijanje Integralnog zdravstvenog informacionog sistema (IZIS). Zakonom o zbirkama podataka u oblasti zdravstva uređuje se način prikupljanja, obrade, korišćenje, kao i vođenje zbirke podataka u oblasti zdravstva i registra bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja, zaraznih bolesti.

IZIS – Integralni zdravstveni informacioni sistem u Crnoj Gori je skup softverskih podsistema koji dijele zajedničke resurse (baze podataka, šifarnike, hardversku i mrežnu infrastrukturu). Trenutno IZIS čine sljedeći softverski podsistemi: Fonda za zdravstveno osiguranje, primarne zdravstvene zaštite, opštih bolnica, specijalnih bolnica, Zavoda za transfuziju krvi, zdravstvene statistike u Institutu za javno zdravlje, mikrobiološke laboratorije u Institutu za javno zdravlje, Zavoda za hitnu medicinsku pomoć, Agencije za lijekove i medicinska sredstva, ZU Apoteke Crne Gore Montefarm i Stomatologije.

IZIS se sastoji iz poslovnog informacionog sistema i medicinskog informacionog sistema. Medicinski informacioni sistem sadži servise za podršku procesima rada zdravstvenih radnika (doktora i sestara/tehničara) na nivoima zdravstvene zaštite:

Primarnom nivou: zdravstvena zaštita odraslih, djece, žena, centara i jedinica za podršku; rad izabranog stomatologa, hitna medicinska pomoć (trenutno samo Podgorica).

Sekundarnom nivou (opšte bolnice): rad doktora i rad sestre u ambulanti, rad doktora i sestre na odjeljenju, administrativna obrada pacijenta, transfuzijsku medicinu, mikrobiološka dijagnostika.

Trenutno nije moguće praćenje odgovarajućih indikatora, ali Strategijom razvoja Integralnog zdravstvenog informacionog sistema i e-zdravlja (2018-2023) se predviđa unaprjeđenje i nadogradnja sistema za napredno javno-zdravstveno izvještavanje.

ECHI je planirana Programom statističkih istraživanja Zavoda za statistiku Crne Gore (MONSTAT) u narednom periodu.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o zbirkama podataka u oblasti zdravstva uspostavljen je i razvijen zdravstveno statistički i zdravstveno informacioni sistem, kao dio Integralnog informacionog zdravstvenog sistema radi vođenja medicinske dokumentacije i zbirke podataka. Ministarstvo zdravlja je usvojilo 2018. Strategiju razvoja Integralnog zdravstvenog informacionog sistema i e-zdravlja s Akcionim planom za period 2018-2021, koja sadrži dio koji se odnosi na unaprjeđenje statističkog izvještavanja iz sistema zdravstvene zaštite s ciljem da navedeno izvještavanje postane osnova za donošenje odluka zasnovanih na dokazima i podacima. Uspostavljeni su procesi izvještavanja putem individualnih prijava za pojedine registre bolesti (zarazne bolesti, maligne neoplazme, akutni koronarni sindrom, dijabetes, cerebrovaskularni insult i narkomaniju) i putem agregiranih izvještaja na primarnom i sekundarnom nivou zdravstvene zaštite. Objavljeni su i prvi izvještaji iz registra. U 2019. godini su pokrenute aktivnosti o dobijanju individualnih podataka o kontaktima/posjetama sa setom varijabli iz primarne zdravstvene zaštite (PZZ), s ciljem dobijanja detaljnijeg uvida u performanse PZZ kao podrške odlučivanju zasnovanom na dokazima.

Kroz Program zvanične statistike 2019-2023. koji je utvrdila Vlada, planirano je sprovođenje Ankete o zdravlju i zdravstvenoj zaštiti stanovništva (EHIS) tokom 2020.

U 2017. bilo je 1833 bolničkih otpusta zbog duševnih poremećaja i poremećaja ponašanja (F00-F99 prema Međunarodnoj klasifikaciji bolesti ICD10) sa stopom hospitalizacije od 2,9 na 1000 stanovnika.

Što se tiče mentalnog zdravlja, prema zaključnim razmatranjima Komiteta za prava osoba s invaliditetom o inicijalnom izvještaju Crne Gore i analizi civilnog sektora, Zakon o vanparničnom postupku i Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica ne odražavaju sve standarde ljudskih prava koji su sadržani u Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom. Zbog toga je neophodno sprovesti nezavisnu analizu usklađenosti legislative i postojećeg režima starateljstva i zamjenskog donošenja odluka (lišavanja poslovne sposobnosti), kao i mjera zaštite koje se primjenjuju u slučaju nedobrovoljnog prijema i liječenja (prisilne hospitalizacije), lišavanja slobode na osnovu oštećenja ili pretpostavljenog oštećenja, bilo kojeg oblika medicinskog i/ili drugog naučnog istraživanja, kao i upotrebe sredstava prinude, sa relevantnom regulativom u oblasti zaštite ljudskih prava, što je Komitet i zaključio u razmatranju o inicijalnom izvještaju Crne Gore.

U Strategiji za unaprjeđenje mentalnog zdravlja 2019–2023. i Akcionom planu za implementaciju strategije 2019-2020 koji su u postupku pripreme, predviđeno je da u toku 2019. bude uspostavljena ekspertska radna grupa/tijelo, uz učešće nezavisnog eksternog eksperta, koje će sprovesti detaljnu analizu usklađenosti legislative u oblasti mentalnog zdravlja sa ratifikovanim konvencijama i usvojenim deklaracijama kojima se garantuju ljudska prava i zaštita od diskriminacije povezane s problemima mentalnog zdravlja.

Prava mentalno oboljelih lica propisana su Zakonom o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica. Ovim zakonom propisano je da mentalno oboljelo lice dobrovoljno ili prisilno smješteno u psihijatrijsku ustanovu ima pravo da:

- 1) bude upoznato u vrijeme prijema, a kasnije na svoj izričit zahtjev, sa svojim pravima, kao i da bude poučeno kako da ostvari svoja prava, na način i na jeziku koji razumije;
- 2) bude upoznato sa razlozima i svrhom njegovog smještaja, kao i sa svrhom, prirodom, posljedicama, korisnošću i opasnostima sprovođenja predloženog oblika liječenja i drugih mogućih oblika liječenja;
- 3) aktivno učestvuje u planiranju i sprovođenju svog liječenja, oporavka i resocijalizacije;
- 4) se obrazuje i radno osposobljava prema opštem i posebnom programu za mentalno oboljela lica ometena u razvoju i sa poteškoćama u učenju;
- 5) podnosi prigovore zaštitniku prava pacijenata, kao i nezavisnom multidisciplinarnom tijelu na način liječenja, dijagnostifikovanja, otpuštanja iz ustanove i povrede njegovih prava i sloboda;
- 6) bez nadzora i ograničenja, podnosi zahtjeve i izjavljuje prigovore, žalbe i druge pravne lijekove nadležnim pravosudnim i drugim državnim organima;
- 7) se savjetuje, o svom trošku, nasamo sa doktorom medicine ili advokatom, po svom izboru;
- 8) se druži s drugim licima, bavi rekreativnim aktivnostima i učestvuje u radno-terapijskim aktivnostima u skladu sa svojim mogućnostima i prima posjete;
- 9) o svom trošku, šalje i prima, uz punu privatnost, bez nadzora i ograničenja, poštu, pakete, novine i telefonira;
- 10) prati radio i televizijske programe;
- 11) drži kod sebe predmete za ličnu upotrebu;
- 12) bude smješteno i da spava u odvojenoj prostoriji od lica drugog pola;
- 13) izražava svoja vjerska opredjeljenja, u okviru mogućnosti koje ima psihijatrijska ustanova;
- 14) zahtijeva premještaj u drugu psihijatrijsku ustanovu;
- 15) bude otpušteno iz psihijatrijske ustanove uz bezbjednu podršku za prihvata u zajednici;
- 16) za rad u radno-terapijskim aktivnostima od kojih ustanova u kojoj se nalazi na liječenju ostvaruje prihod, dobije odgovarajuću novčanu naknadu, u skladu sa aktom ustanove.

Informacije iz stava 1 tač. 1 i 2 ovog člana unose se u medicinsku dokumentaciju mentalno oboljelog lica.

Prava pod tač. 1, 2, 3, 5, 6, 7 i 14 ovog člana mogu, u ime mentalno oboljelog lica, ostvariti članovi njegove porodice i zastupnik.

Prava pod tač. 8, 9, 10 i 11 ovog člana mogu se ograničiti kad postoji osnovana sumnja da mentalno oboljelo lice namjerava da pribavi oružje, opojne droge ili psihoaktivne supstance, da se dogovara o bježanju, da planira izvršenje krivičnog djela ili kad to zahtijeva zdravstveno stanje mentalno oboljelog lica.

Takođe, ovim zakonom propisano je da se elektrokonvulzivno ili hormonsko liječenje može primijeniti izuzetno, pod uslovima propisanim ovim zakonom, kao i zabrana primjene elektrokonvulzivnog ili hormonskog liječenja maloljetnih mentalno oboljelih lica.

Zabranjena je primjena psihohirurgije i sterilizacije mentalno oboljelih lica. Liječenje maloljetnih mentalno oboljelih lica u psihijatrijskoj ustanovi sprovodi se odvojeno od liječenja punoljetnih mentalno oboljelih lica.

Donijeto je Uputstvo u skladu s smjernicama pomoći zavisniku od droga, kojim su definisani postupci zaposlenih u metadonskim centrima i psihijatrijskim ustanovama, način i postupak pomoći korisnicima zavisnicima s preporukama od strane psihijatra, značaj prevencije i liječenja i postupak odvikavanja od upotrebe droga idrugih psihoaktivnih supstanci.

U Crnoj Gori postoji jedna Specijalna psihijatrijska bolnica u Kotoru (Dobrota), dva odjeljenja psihijatrije i to u OB Bijelo Polje i Nikšić i Klinika za psihijatriju u okviru KCCG, kao institucije na tercijarnom nivou zdravstvene zaštite. U sedam zdravstvenih ustanova na primarnom nivou zdravstvene zaštite obrazovani su Metadonski centri i Centri za psihijatriju. U tom smislu Ministarstvo zdravlja je 2017. uvelo novu uslugu na primarnom nivou zdravstvene zaštite i to Asertivni tim (sastav: psihijatar, socijalni radnik, psiholog i medicinska sestra), čija je obaveza kućne posjete psihijatrijskim pacijentima koji su bili stacionirani na bolničkom liječenju, a posejete su obavezne od strane tima nakon završene hospitalizacije. Kako bi dali puni doprinos i olakšali život psihijatrijskim pacijentima, konzumentima droga i drugih psihoaktivnih supstanci, Ministarstvo zdravlja 2018. donijelo je Smjernice o upotrebi lijeka Buprenorfin.

Unaprijeđen je tretman mentalno oboljelih. Kroz saradnju sa specijalnom bolnicom u Dobroti i NVO sektorom kreiran je i implementiran model deinstucionalizacije određenih kategorija mentalno oboljelih lica, saglasno evropskoj praksi i standardima iz oblasti tretmana mentalno oboljelih lica. Uvedena je nova usluga „Asertivni tim”, odnosno stručni tim za kućne psihijatrijske posjete, koja će pružati usluge najtežim psihijatrijskim pacijentima, koji su bar dva puta tokom godine bili hospitalizovani u psihijatrijskoj bolnici. Cilj je: resocijalizacija pacijenta i smanjenje broja pacijenata u zdravstvenom sistemu i rješavanje socijalnih slučajeva koji su smješteni u Dobroti, s tim što je u saradnji

s Ministarstvom rada i socijalnog staranja napravljen socijalni karton za sve hospitalizovane pacijente u Dobroti, a koji su u stanju socijalne potrebe, a u zdravstvenoj ustanovi samo dobijaju odgovarajuću dnevnu terapiju.

Kontrola duvana, prevencija zloupotrebe alkohola i droge

Oblast kontrole duvana uređena je Zakonom o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda, oblast droga Zakonom o sprječavanju zloupotrebe droga, a sprječavanje zloupotrebe alkohola uređuje više zakona (u različitim resorima), kao i Nacionalna strategija prevencije štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja u Crnoj Gori 2013 - 2020.

Zakonom o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda koji je stupio na snagu 15. VIII 2019. propisana je zabrana pušenja u zatvorenom radnom i javnom prostoru i izlaganje sekundarnom duvanskom dimu. U Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda prenijete su: Direktiva 2014/40/EU o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predstavljanju i prodaji duvanskih i sličnih proizvoda i o stavljanju van snage Direktive 2001/37/EZ, Direktiva 2003/33/EZ o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o oglašavanju i sponzorstvu duvanskih proizvoda, Preporuka Savjeta o prevenciji pušenja sa inicijativom za poboljšanje kontrole duvanskih proizvoda (2003/54/EZ) i Preporuka Savjeta o zonama bez duvanskog dima (2009/C 296/02).

Planirano je da se tokom 2020. u domaće zakonodavstvo prenesu Direktiva 2014/109/EU kojom se mijenja o Prilogu II Direktive 2014/40/EU o osnivanju biblioteke slikovnih upozorenja koja se koriste na duvanskim proizvodima i Odluka 2015/1842 o tehničkim specifikacijama izgledu, dizajnu i obliku kombinovanih zdravstvenih upozorenja za duvanske proizvode za pušenje.

Crna Gora je ratifikovala Okvirnu konvenciju o kontroli duvana Svjetske zdravstvene organizacije (*WHO Framework Convention on Tobacco Control (FCTC)*) 2005, a prateći protokol (*Protocol to Eliminate Illicit Trade in Tobacco Products*) 2017. Donošenjem novog zakona, naša očekivanja su da će se sprovesti njena dosljedna primjena.

U Crnoj Gori, prema podacima Instituta za javno zdravlje Crne Gore, više od trećine odraslih, starosne dobi između 15-64 godine (35,4%) aktivno puši, nešto više muškarci nego žene. Pri tome, u subpopulaciji mladih odraslih, starosnedobi između 15-34 godine, svaki četvrti (25,5%) redovno konzumira duvanske proizvode. Podaci pokazuju, takođe, da skoro jedan od pet mladih starosne dobi između 15 i 24 godine aktivno puši (18,7%), pri čemu je evidentirano više djevojaka nego mladića. Kada je riječ o mladima, rezultati ESPAD istraživanja koje je rađeno u populaciji šesnaestogodišnjaka, pokazuju da se evidentira 15% pušača i to 12% djevojčica i 18% dječaka. GYTS istraživanje, rađeno među mladima starosti od 13 do 15 godina, je pokazalo da, u ovoj populaciji, cigarete konzumira oko 10% ispitanika, sa značajno većom zastupljenošću među dječacima.

Centar za promociju zdravlja Instituta za javno zdravlje inicira, prati i evaluira organizovano sprovođenje programa promocije zdravlja i prevencije oboljenja na

nacionalnom nivou, kroz centre za prevenciju, u kojima se organizuje rad savjetovaništa i to za mlade, za reproduktivno zdravlje, za prevenciju komplikacija dijabetesa, a u DZ Podgorici i za brak i porodicu. Stručnjaci Instituta vrše edukaciju pružaoca iz domova zdravlja i kreiraju vodiče dobre prakse za ujednačavanje metodologije i unaprijeđenje sprovođenja aktivnosti promocije zdravlja i prevencije bolesti. Osim toga, zaposleni u ovom i drugom centru Instituta i pružaoci zdravstvenih usluga, realizuju zdravstveno-vaspitne radionice u predškolskim i školskim ustanovama, zdravstvenim institucijama, kampovima za RE populaciju, radnim organizacijama i sl. U ovom segmentu djelovanja zaposleni iz Instituta utiču i na sprovođenje Predmeta zdravi stilovi života u smislu povećanja kompetencija nastavnika koji realizuju ovaj Predmet. Takođe, zaposleni iz Instituta su uključeni u kulturološku adaptaciju, planiranje i implementaciju preventivnih programa u edukativnom sistemu u oblasti spriječavanja zloupotrebe psihoaktivnih supstanci kao što je program UNODC „Vještine za adolescenciju“.

U domovima zdravlja se redovno sprovode promocija i prevencija zdravlja i zdravih stilova života. Kroz stalnu saradnju s medijima utiču na ponašanja u populaciji korišćenjem masovnih zdravstveno – vaspitnih strategija.

Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci Podgorica je specijalizovana za rehabilitaciju i resocijalizaciju oboljelih od bolesti zavisnosti, osnovana 2008. Sastoji se iz dva prostorno odvojena paviljona - za zavisnike i za zavisnice. Osnovne programske aktivnosti sprovode se kroz psihoterapijsku podršku, sociopodršku i savjetovanje, radno-okupacionu terapiju, praćenje opšteg zdravstvenog stanja. Tretman traje najmanje 12 mjeseci rezidencijalnog boravka i 12 mjeseci nerezidencijalnog tretmana.

Hospitalni kapaciteti odjeljenja za bolesti zavisnosti Specijalne bolnice za psihijatriju u Kotoru i Klinike za psihijatriju KCCG su nedovoljni i neadekvatni.

Bolničko liječenje pacijenata muškog pola je kompromitovano velikim brojem izrečenih mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja korisnika droga. Postojeći posteljni kapaciteti (devet kreveta u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Kotoru i pet kreveta na Psihijatrijskoj klinici KCCG, gdje se primaju pacijenti oba pola u lošim uslovima, kako zbog nemogućnosti fizičke razdvojenosti od drugih patologija, tako i zbog činjenice lake dostupnosti PAS od spolja) nijesu dovoljni za liječenje zavisnika bez sudskih mjera, što rezultira listama čekanja i nezadovoljstvom klijenata.

Funkcionisanje pojedinih jedinica za supstitucionu terapiju metadonom i buprenorfinom odvija se u nezadovoljavajućim uslovima, u neodgovarajućem prostoru i bez stalno zaposlenog psihijatra koji nadzire proces administracije supstitutivne terapije, što vodi u mogućnost zloupotrebe supstitucionih lijekova.

Kadar u oblasti tretmana bolesti zavisnosti je insuficijentan i nedovoljno edukovan, ali i nedovoljno motivisan za tretman zavisnika.

Programi prevencije su često zavisni od dostupnosti finansijskih resursa, odnosno nije osigurana samoodrživost ovih programa

Kontrola primjene tableta Buprenorfina u DZ-a Podgorica, Psihijatrijskoj klinici KCCG-e i u ZIKS-u. Donijeto je uputstvo o primjeni lijeka Buprenorfin u cilju otklanjanja tehničkih nedostataka u primjeni smjernica na psihijatrijskim odjeljenjima i metadonskim centrima. Izrađene nove smjernice za korisnike Buprenorfina i prosljeđene zdravstvenim ustanovama i ZIKSU radi primjene u cilju pojačane kontrole korišćenja Buprenorfina i eventualnog smanjenja broja korisnika. Benefiti su:

- Smanjenje troškova za terapiju korisnicima ukoliko se prilikom kontrole laboratorijskih nalaza nađu u nalazu opijati ili ne nađe Buprenorfin ti korisnici se isključuju dalje iz programa supstitucione terapije
- Smanjenje korisnika supstitucione terapije
- Besplatna supstituciona terapija

Zarazne bolesti, nezarazne bolesti, skrining raka

Crnogorsko zakonodavstvo je u velikoj mjeri usklađeno s propisima EU. U ovoj oblasti donijeti su: Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, Pravilnik o načinu prijavljivanja zaraznih bolesti, bolničkih infekcija, stanja i smrti oboljelih od ovih bolesti, Pravilnik o Listi zaraznih bolesti nad kojima se sprovodi epidemiološki nadzor i protiv kojih se primjenjuju mjere sprječavanja i suzbijanja zaraznih bolesti i definicijama slučajeva zaraznih bolesti* i Program obaveznih imunizacija stanovništva protiv određenih zaraznih bolesti na teritoriji Crne Gore za 2019, Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za kontrolu rezistencije bakterija na antibiotike za period od 2017-2021. za 2019. i 2020. i Strategija za prevenciju i kontrolu hroničnih nezaraznih bolesti za period 2019-2023, s Akcionim planom za 2019-2020.

U Crnoj Gori u zdravstvenom sistemu primarne i sekundarne zdravstvene zaštite (domovi zdravlja i opšte bolnice) postoji elektronski sistem prijavljivanja zaraznih bolesti. Naime, domovi zdravlja i opšte bolnice elektronski su povezane sa Fondom za zdravstveno osiguranje i sa Institutom za javno zdravlje Crne Gore. Svaki pacijent koji se javi ljekaru i ljekar utvrdi da pacijent boluje od zarazne bolesti koja se obavezno prijavljuje, nakon unošenja dijagnoze (po MKB 10), u elektronskom kartonu se pojavljuje obrazac elektronske prijave zarazne bolesti. Sistem automatski povlači osnovne podatke o pacijentu i dijagnozu koja je primarno ukucana. Ljekar zatim popunjava predviđena polja u obrascu i kroz integrisani elektronski sistem, prijavu šalje u Nacionalni registar zaraznih bolesti Instituta za javno zdravlje. U Nacionalnom registru postoji mogućnost izdvajanja prijave zaraznih bolesti dijagnostikovanih kod stranaca tokom njihovog boravka u Crnoj Gori.

Trenutno u ovoj mreži nisu KCCG i privatne zdravstvene ustanove iz kojih Institut za javno zdravlje dobija pisane prijave koje odmah nakon pristizanja, zaposleni iz Centra za kontrolu i prevenciju zaraznih bolesti IZJCG unose u elektronsku bazu podataka.

Trenutno su specijalne bolnice u procesu povezivanja u elektronski sistem prijavljivanja zaraznih bolesti. Lokalne epidemiološke službe imaju mogućnost elektronskog uvidau prijave obolijevanja/umiranja od zaraznih bolesti za teritorije koje pokrivaju, što im omogućava pravovremeno preduzimanje mjera za prevenciju i kontrolu zaraznih bolesti. Sistem dozvoljava praćenje kretanja zaraznih bolesti na dnevnom nivou.

Sistem dozvoljava da se u prijavama u Nacionalnom registru u IJZCG vrši ručno unošenje dodatnih informacija koje su prikupljene tokom epidemiološkog istraživanja. Sistem generiše tabelarne izvještaje (distribucija po uzrastu, polu, mjestu i vremenu). U Crnoj Gori nadzor nad zaraznim bolestima obuhvata nadzor nad događajima, nadzor na bazi indikatora i sindromski nadzor.

Sistem nadzora nad sindromima je definisan u zakonskim aktima kroz tzv. ALERT sistem prijavljivanja. Pored „redovnog“ sindromskog nadzora koji se sprovodi nad AFP, ILI/ARI i SARI, morbilima, rubelom i kongenitalnim rubela sindromom, po potrebi se sindromski nadzor može proširiti i na druga stanja i to na osnovu prijedloga IJZCG. U takvim situacijama sprovođenje ALERT sistema nadzora započinje odmah po utvrđivanju:

- bilo kog ozbiljnog javno-zdravstvenog događaja prema mišljenju IJZCG;
- neuobičajenog ili neočekivanog događaja za određeno mjesto i vrijeme koje može ukazivati na upotrebu biološkog agensa ili događaja koji uzrokuje ili može uzrokovati značajno obolijevanje i/ili umiranje kod ljudi ili koji ugrožava lokalne i/ili nacionalne kapacitete za adekvatan odgovor;
- ozbiljnog rizika da će se zarazna bolest proširiti ili pogoditi više zemalja;
- ozbiljnog rizika koji bi mogao da dovede do uvođenja ograničenja prekograničnog putovanja ili prometa i koji zahtijeva ili može zahtijevati kordinisani odgovor više zemalja povodom događaja koji mogu da učine javno-zdravstveni događaj od međunarodnog značaja;
- pojave epidemija zaraznih bolesti u elementarnim nesrećama, katastrofama i organizovanim masovnim okupljanjima.

Sindromski nadzor nad AFP-om, morbilima, rubelom i KRS sprovodi se nedeljnim nultim prijavljivanjem iz nadzornih jedinica. U slučaju da se neko od ovih stanja detektuje sistemom sindromskog nadzora zakon je u cilju hitnog reagovanja previdio tzv. HITNU prijavu kojom se pored ovih stanja prijavljuju i sumnja da postoji oboljenje od: kolere, kuge, žute groznice, virusnih hemoragijskih groznica osim hemoragijske groznice sa bubrežnim sindromom, poliomijelitisa, difterije, velikih boginja (variole), malih boginja, botulizma, SARS-a (nezavisno od uzročnika), gripa izazvanog novim podtipovima virusa influence, opasnost od korišćenja biološkog agensa ili sumnja na upotrebu tog agensa i drugih oboljenja, kao i sumnja na epidemiju zarazne bolesti. Hitno prijavljivanje vrši se telefonom, telefaksom, elektronskim putem ili na drugi način pogodan za hitno obavještanje, uz istovremeno podnošenje pojedinačne prijave sumnje da postoji to oboljenje.

Organizaciju, učesnike kao i postupke u sistemu prijavljivanja ALERT-om utvrđuju Ministarstvo zdravlja i IJZCG. Na osnovu prijave zarazne bolesti ili sumnje na pojavu

bolesti od većeg javno zdravstvenog značaja preduzimaju se mjere epidemiološkog istraživanja i reagovanja u skladu sa nacionalnim i međunarodnim zdravstvenim propisima.

U Crnoj Gori još uvijek nije izrađen Nacionalni plan pripremljenosti za slučaj pojave epidemije (National epidemic preparedness plan).

U skladu sa Zakonom o zaštiti i spašavanju („Sl. list CG”, br. 13/07 i 32/11 i 54 /16) je izrađen Nacionalni plan za zaštitu od biološkog udesa. Ministarstvo unutrašnjih poslova je 2010. donijelo Nacionalni plan za zaštitu od bioloških hazarda. Plan se sastoji od Elaborata procjene rizika i Plana djelovanja operativnih timova u slučaju vanrednih situacija. Ovim Planom utvrđeni su postupci u slučaju vanrednih situacija izazvanih biološkim hazardom, uloga državnih organa u odgovoru, način upravljanja, rukovođenja i koordiniranja u vanrednoj situaciji i drugo. U decembru 2017. Vlada je donijela Strategiju za smanjenje rizika od katastrofa s Dinamičkim planom aktivnosti za sprovođenje Strategije za period 2018-2023. Strategijom su obuhvaćeni i biološki hazardi kao potencijalni rizici koji mogu da ugroze ljude i životnu sredinu.

Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti propisano je da se epidemiološki nadzor sprovodi se nad zaraznim bolestima, infekcijama povezanim sa zdravstvenom zaštitom (bolničke infekcije) i antimikrobnom rezistencijom u skladu sa definicijom slučaja, preporukama Evropskog centra za sprječavanje i suzbijanje bolesti (ECDC) i Svjetske zdravstvene organizacije (SZO). Epidemiološki nadzor predstavlja stalno sistematsko prikupljanje podataka o zaraznim bolestima, bolničkim infekcijama, antimikrobnom rezistencijom, faktorima koji doprinose njihovom nastanku i prenošenju, efektima mjera za njihovo sprječavanje i suzbijanje, obradu, analizu i tumačenje prikupljenih podataka, kao i upućivanje povratne informacije učesnicima u prikupljanju podataka, informisanje stručne i druge javnosti u cilju sprječavanja pojave, kao i suzbijanja zaraznih bolesti, bolničkih infekcija i antimikrobne rezistencije. Provjeru laboratorijskih nalaza dobijenih laboratorijskim ispitivanjima, potvrđivanje i tipizaciju uzročnika zaraznih bolesti, učešće u nadzoru nad zaraznim bolestima i nad infekcijama povezanim sa zdravstvenom zaštitom, praćenje antimikrobne rezistencije i saradnju sa međunarodnim laboratorijskim mrežama nadzora vrše referentne laboratorije koje se osnivaju u skladu sa zakonom kojim je uređena zdravstvena zaštita. Takođe, ovim zakonom je propisano da obaveznom prijavljivanju, u cilju epidemiološkog nadzora, u skladu sa ovim zakonom, podliježe i antimikrobna rezistencija. Bliži uslovi u pogledu načina prijavljivanja zaraznih bolesti, bolničkih infekcija, stanja i smrti oboljelih od zaraznih bolesti, kao i vršenje epidemiološkog nadzora biće propisano pravilnikom o listi zaraznih bolesti koje podliježu obaveznom prijavljivanju, definicijama slučajeva zaraznih bolesti, bolničkih infekcija, antimikrobne rezistencije, stanja i smrti oboljelih od zaraznih bolesti kao i o načinu njihovog prijavljivanja do kraja 2018. Međutim, i pored toga nedostaje Nacionalna strategija za prevenciju i kontrolu bolničkih infekcija, kao i Nacionalne smjernice i lista preporučenih antibiotika za racionalnu upotrebu antibiotika, što je navedeno u Izvještaju misije SZO (27-31. V 2019. Udruženo eksterno ocjenjivanje

ključnih kapaciteta Crne Gore za Međunarodni zdravstveni pravilnik – JEE, u daljem tekstu Izvještaj misije SZO).

Takođe, Nacionalnom strategijom za kontrolu rezistencije na antibiotike za period 2017-2021, Ministarstvo zdravlja je ustanovilo sistem nadzora nad rezistencijom bakterija na antibiotike. Sve mikrobiološke laboratorije su dužne da prikupljaju podatke o osjetljivosti invazivnih sojeva određenih bakterijskih vrsta na pojedine antibiotike (u skladu sa preporukama Evropskog centra za prevenciju i kontrolu bolesti). Prikupljeni podaci se šalju u Referentnu laboratoriju IJZCG koja rezultate dalje distribuira CESAR mreži. Međutim, broj pozitivnih invazivnih sojeva, koji su dio prikupljanje podataka CESAR mreže, je mali zbog čega ne mogu da se iskoriste za dalju analizu u vezi nivoa rezistencije u Crnoj Gori. Zbog toga je potrebno dobiti informacije o rezistenciji bakterija i iz drugih institucija kao što je KCCG. To je moguće uraditi u saradnji s KCCG i IJZCG uz pomoć IT praćenja AMR-a na nivu KCCG.

Na osnovu tako uspostavljene saradnje dobila bi se realnija slika zbivanja u KCCG po pitanju AMR-a jer bi smo imali dovoljno veliki broj rezultata. U prilog tome je i činjenica da u KCCG se liječi najveći broj pacijenata, a i zbog veličine naše zemlje, taj broj je prilično relevantan. To nam potvrđuje i CCRE (Carbapenemi/colistin rezistentne enterobakterije) projekat pri ECDC-u koji je za čitavu Crnu Goru regrutovao samo KCCG i rezultate koje dobijamo od njih priznao kao validne za čitavu Crnu Goru. Na sastanku NIKRE obavješteni su čelni ljudi Ministarstva zdravlja Crne Gore o ovom prijedlogu. Takođe, SZO u svom Izvještaju je dao preporuke da se Nacionalni akcioni plan za AMR proširi na poljoprivredu i životnu sredinu poštujući OneHealth paradigme i pristup.

Praćenje rezistencije bakterija u veterinarskoj medicini se ostvaruje u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, a preporuka SZO u Izvještaju misije jeste neophodnost formiranja Nacionalne laboratorije za ispitivanje AMR-e i uvrštavanje iste u akcioni plan za AMR sa proširivanjem na izolate iz životinjskih uzoraka i iz hrane životinjskog porijekla, što sada se ne radi.

Ministarstvo zdravlja je formiralo i Nacionalnu interdisciplinarnu komisiju za kontrolu rezistencije na antibiotike (NIKRA).

Broj prijavljenih slučajeva vakcinopreventabilnih bolesti za 2018. je 291 (oboljelih od morbila – 200, oboljelih od hepatitisa B je bilo 33, pertusiformnog sindroma 57, epidemijskog parotitisa - mumpsa 1). Napomena: nadzor nad oboljelima od tuberkuloze sprovodi (pa samim tim i podatke o broju oboljelih ima) specijalna bolnica za plućne bolesti „Brezovik“.

Tokom 2018. planirane obavezne sistematske primoimunizacije lica određenog uzrasta (tj. djeca rođena tokom 2017) izvršene su sa obuhvatima: za MMR vakcinu 42,1%, za vakcinu protiv Hepatitisa B 71,93%, za tri doze petovalentne vakcine DTaP-IPV-Hib 85,82% i BCG vakcinu 92,77%.

Obuhvat revakcinacije DTaP-IPV-Hib vakcinom je bio 55,8%. Obuhvat revakcinacije MMR vakcinom je bio 85,92%. Obuhvat revakcinacije DT/dT vakcinom (prilikom upisa ili u toku prvog razreda osnovne škole) je bio 89,5%, dT vakcinom (u završnom razredu osnovne škole) je bio 90,9%, a dT vakcinom (u završnom razredu srednje škole) je bio 83,1%. Revakcinacija vakcinom protiv dječije paralize (OPV – prilikom upisa ili tokom prvog razreda osnovne škole) je bio 87,3%, OPV vakcinom (u završnom razredu osnovne škole) je bio 90,3%.

Stopa incidencije (broj novooboljelih u toku jedne godine za cijelu populaciju Crne Gore) vakcinopreventabilnih zaraznih bolesti za 2018. godinu iznosila je 46,56 na 100 000 osoba.

U Crnoj Gori postoje:

- Nacionalni program za kontrolu raka (jul 2011);
- Nacionalni program za rano otkrivanje raka grlića materice (septembar 2011)
- Nacionalni program za rano otkrivanje raka debelog crijeva (septembar 2011)
- Nacionalni program za rano otkrivanje raka dojke (jun 2010).

U Institutu za javno zdravlje Crne Gore osnovan je Registar malignih neoplazmi u Crnoj Gori, a koji je počeo s radom 1. I 2013. Prvi godišnji izvještaj o pojavnosti raka za 2013. je skoro spreman za objavljivanje. Prema Nacionalnom programu za kontrolu raka (jul 2011), definisano je sprovođenje i uvođenje tri skrining programa:

- Program ranog otkrivanja raka debelog crijeva (započet 1. VI 2013);
- Program ranog otkrivanja raka dojke (započet 23. XII 2015) i
- Program ranog otkrivanja raka grlića materice (započet 18. VII 2016).

Četvrto izdanje Evropskog kodeksa protiv raka prevedeno je na crnogorski jezik, u cilju informisanja javnosti o mjerama koje mogu preduzeti kako bi smanjili rizik od kancera. Evropski kodeks protiv raka namijenjen je informisanju građana o preventivnim mjerama koje mogu da preduzmu za sebe i svoje porodice kako bi smanjili rizik od raka. Kodeks je dostupan na veb stranici Instituta za javno zdravlje.

Vakcina protiv humanog papiloma virusa (HPV), koja će do kraja godina da bude uvedena u kalendar vakcinacije, je ispitana i treba da smanji broj oboljelih od kancera grlića materice.

Krv, tkiva, ćelije, organi

Zakon o obezbjeđivanju krvi, Zakon o uzimanju i presađivanju ljudskih tkiva i ćelija i Zakon o uzimanju i presađivanju ljudskih organa, sa nizom podzakonskih akata potpuno su usklađeni s odgovarajućim propisima EU. Zakon o medicinski potpomognutoj oplodnji nalazi se u postupku usvajanja i na Nacrt ovog zakona EK je dala pozitivno mišljenje na ocjenu usklađenosti. Njime se uređuju polne ćelije, polna tkiva i embrioni. Njegovim donošenjem i podzakonskim aktima za njegovo sprovođenje ova oblast će biti potpuno usklađena sa odgovarajućim propisima EU.

U Crnoj Gori postoji jedna ustanova za transfuziju krvi, a to je Zavod za transfuziju krvi Crne Gore, sa 9 organizacionih djelova. *Plasma collection centres and fractionation plants* u Crnoj Gori ne postoji. Presađivanje organa vrši se samo u Kliničkom centru Crne Gore, a postupak asistiranih reproduktivnih tehnologija primjenjuje se u pet zdravstvenih ustanova (jedna državna u Opštoj bolnici Cetinje i 4 privatne). Sistem hemovigilance i sljedljivosti još uvijek nije uspostavljen.

Zakoni propisuju da se inspekcije provode kontinuirano i najmanje jednom u dvije godine. U slučaju štetnih događaja ili reakcija, tj. rizika od njihovih pojava i u drugim sličnim situacijama, inspekcije se mogu sprovoditi češće.

Tokom 2019, na polju pružanja krvi obavljene su četiri redovne i dvije kontrolne inspekcije. Tokom decembra planirane su dvije kontrolne inspekcije u području potpomognutih reproduktivnih tehnologija. Još uvijek nije uspostavljen sistem prijavljivanja štetnih događaja i reakcija.

Nacionalno zakonodavstvo je u oblasti prekogranične zaštite pacijenata je djelimično usklađeno i odgovarajući propisi EU su prenijeti u Zakon o zdravstvenom osiguranju.

Zakonom o zdravstvenom osiguranju („Sl. list CG”, br. 06/16, 13/18) je propisano da osiguranik koji je upućen na rad, stručno usavršavanje ili školovanje u državi sa kojom je zaključen međunarodni ugovor o socijalnom osiguranju, ima pravo na korišćenje zdravstvene zaštite na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, u skladu sa ovim zakonom i zaključenim međunarodnim ugovorom o socijalnom osiguranju.

Članovi uže porodice za vrijeme dok sa osiguranikom borave u inostranstvu, imaju pravo na zdravstvenu zaštitu u inostranstvu, ako je osiguranik upućen na rad u inostranstvo duže od šest mjeseci, a ako je osiguranik upućen na rad u inostranstvo do šest mjeseci imaju pravo na hitnu medicinsku pomoć.

Osiguranik koji je upućen na rad, stručno usavršavanje ili školovanje u zemlju sa kojom nije zaključen međunarodni ugovor o socijalnom osiguranju i članovi uže porodice dok sa osiguranikom borave u inostranstvu imaju pravo na hitnu medicinsku pomoć.

Osigurano lice koje iz privatnih razloga boravi u državi sa kojom je zaključen međunarodni ugovor o socijalnom osiguranju, ima pravo na hitnu medicinsku pomoć, ukoliko se utvrdi da pružena hitna medicinska pomoć nije mogla da se odloži do povratka u Crnu Goru i ukoliko se utvrdi da u inostranstvo nije otputovalo u cilju liječenja.

Naknada troškova za pruženu zdravstvenu zaštitu vrši se u visini cijene usluga zdravstvenih ustanova u sistemu javnog zdravstva države u kojoj je pružena hitna medicinska pomoć.

Pravo na zdravstvenu zaštitu imaju osiguranici i članovi njihovih užih porodica, ako je prije njihovog odlaska u inostranstvo utvrđeno da ne boluju od akutnih ili hroničnih bolesti u akutnoj fazi za koje je potrebno duže ili stalno liječenje, odnosno da se osigurano lice ne nalazi u stanju koje bi ubrzo po dolasku u inostranstvo zahtijevalo duže liječenje, odnosno smještaj u stacionarnu zdravstvenu ustanovu.

Osiguranik, odnosno član njegove uže porodice koji je boravio u inostranstvu bez prethodno utvrđenog zdravstvenog stanja, ima pravo na naknadu troškova koji su nastali korišćenjem hitne medicinske pomoći, ukoliko se ustanovi da prije odlaska u inostranstvo nije bolovao od akutnog ili hroničnog oboljenja za koje je potrebno liječenje ili ljekarski nadzor.

Godišnji izdatak za liječenje osiguranika Crne Gore upućenih na liječenje u inostranstvo prema podacima iz 2018. iznosi 8.204.631,86 eura.

Kad je riječ o prekograničnoj zaštiti pacijenata, Crna Gora primjenjuje 24 međunarodna sporazuma o socijalnom osiguranju. Sa zemljama Evropske unije, uključujući Norvešku i Švajcarsku, Crna Gora primjenjuje 19 sporazuma. Međunarodnim sporazumima se uređuje zdravstvena zaštita, penzijsko invalidsko osiguranje, prava iz socijalne i dječije zaštite i nezaposlenosti. Jedna od osnovnih načela međunarodnih sporazuma u oblasti zdravstvene zaštite su:

- da se zdravstvena zaštita stranim državljanima pruža na isti način i pod istim uslovima kao domaćim osiguranicima;
- da uslovi za sticanje prava, sadržina i obim prava (hitna zdravstvena zaštita, neophodna zdravstvena zaštita, puni obim zdravstvene zaštite), trajanje prava i krug članova porodice koji imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, se određuju prema pravnim propisima države čiji je osiguranik;
- da se način pružanja zdravstvene zaštite ostvaruje u skladu sa propisima države gdje se zdravstvena zaštita pruža;
- da se stranim državljanima od strane nadležnih institucija mora pružiti sva potrebna administrativna pomoć u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu.

S obzirom na način kako je bilateralnim sporazumima regulisana zdravstvena zaštita, strane države se mogu grupisati u tri grupe, i to:

- 1) Zdravstvena zaštita sa zemljama je regulisana po principu osiguranja, što podrazumijeva da svaka država snosi troškove zdravstvene zaštite za svoje osiguranike (Austrija, Belgija, Njemačka, Holandija, Luksemburg, Francuska, Italija, Slovačka, Bugarska, Češka, Mađarska, Hrvatska, Slovenija).
- 2) Zdravstvena zaštita sa zemljama je regulisana po principu reciprociteta, što podrazumijeva da troškovi zdravstvene zaštite padaju na teret zemlje koja pruža zdravstvene usluge (Velika Britanija i Poljska).
- 3) Zdravstvena zaštita sa zemljama je regulisana po principu refundacije, što podrazumijeva da osiguranici ovih zemalja plaćaju troškove zdravstvenim ustanovama u kojima koriste zdravstvenu uslugu i sprovode postupak refundacije u svojoj zemlji (Švajcarska, Švedska, Danska i Norveška).

Najsveobuhvatniji su sporazumi oni koji se zasnivaju na principu osiguranja i rađeni su po ugledu na pravila Evropske unije. Oni uređuju pravo na zdravstvenu zaštitu:

- osiguranika za vrijeme privremenog boravka u drugoj državi;
- osiguranika i članova njihovih porodica za vrijeme prebivališta u drugoj državi;
- upućenih radnika u drugu državu;

- diplomatsko - konzularnih predstavnika;
- penzionera i članova porodice za vrijeme prebivališta u drugoj državi;
- upućenih lica na liječenje u drugu državu – ciljano liječenje.

Zakonodavni okvir za zaštitu zdravstvenih podataka sadržan je u Zakonu o zbirkama podataka u oblasti zdravstva, u Zakonu o zaštiti ličnih podataka, a dijelom i u Zakonu o zdravstvenoj zaštiti i Zakonu o zaštiti prava pacijenata. Pravo pristupa iz Integrisanog zdravstvenog informacionog sistema imaju: davaoci zdravstvene zaštite, upravljači zbirkama podataka u oblasti zdravstva i Fond za zdravstveno osiguranje Crne Gore, prema Pravilniku o uslovima, načinu i postupku pristupa podacima u Centru za razmjenu podataka Fonda za zdravstveno osiguranje Crne Gore.

Shodno Strategiji razvoja Integralnog zdravstvenog informacionog sistema i e-zdravlja (2018-2023) u Ministarstvu zdravlja je formirano Odjeljenje za Integralni zdravstveni informacioni sistem i eZdravlje. Navedena organizaciona jedinica, pored ostalog, obavlja poslove koji se odnose na iniciranje i sprovođenje procesa digitalne transformacije u domenu radnih i organizacionih procesa, planiranje, razvijanje i unaprjeđivanje sistema eZdravlje u Crnoj Gori; kao i monitoring korišćenja IZIS-a i eZdravlja.

Oblast elektronskog zdravlja djelimično uređuju Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o zdravstvenom osiguranju i Zakon o zbirkama podataka u oblasti zdravstva.

U odnosu na oblast rijetkih bolesti, postoji Nacionalna strategija za rijetke bolesti u Crnoj Gori 2013-2020. Glavni ciljevi Strategije odnose se na prevenciju, rano prepoznavanje i dijagnostiku rijetkih bolesti, dostupnost adekvatnoj, sistematičnoj i centralizovanoj zaštiti zdravlja i liječenju osoba sa rijetkim bolestima, unaprjeđenje registrovanja i međunarodne klasifikacije, unaprjeđenju informisanosti zdravstvenih radnika i opšte javnosti o rijetkim bolestima, koordinaciji na nacionalnom i internacionalnom nivou s referentnim medicinskim i naučno-istraživačkim institucijama i NVO udruženjima pacijenata s rijetkim bolestima.

3.30. POGLAVLJE 30: VANJSKI ODNOSI

Roba dvostruke namjene

Crna Gora primjenjuje kontrolu izvoza robe dvostruke namjene od 2006. Od navedenog perioda do danas kontrolu izvoza robe dvostruke namjene Crna Gora je vršila i vrši u skladu sa odredbama sljedećih zakona:

- Zakon o spoljnoj trgovini naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene („Sl. list SCG“, broj 7/2005)
- Zakon o spoljnoj trgovini naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene („Sl. list CG“, broj 80/08)
- Zakon o kontroli izvoza robe dvostruke namjene „Sl. list CG“, broj 30 od 8. VI 2012).

Bilateralni investicioni sporazumi

Crna Gora ima 23 Bilateralna investiciona sporazuma trenutno na snazi i više od polovine je zaključeno sa državama članicama EU. Svi BIT-ovi su navedeni u sledećoj tabeli:

Naziv BIT-a	Status (potpisan/na snazi)	Datum potpisivanja	Datum stupanja na snagu	Period važenja / godine
Sporazum između Savezne Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Austrije o uzajamnoj promociji i zaštiti ulaganja	Na snazi	12/10/2001	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10
Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Azerbejdžana o uzajamnoj promociji i zaštiti investicija	Na snazi	16/09/2011	02/11/2012	10
Sporazum između Crne Gore i Belgijsko - Luksemburške ekonomske unije o uzajamnoj promociji i zaštiti investicija	Nije na snazi	16/02/2010	/	10
Sporazum između Srbije i Crne Gore i Republike Kipra o uzajamnoj promociji i zaštiti investicija	Na snazi	21/07/2005	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10
Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Češke o izmjenama i dopunama Sporazuma između Savezne Vlade SRJ i Vlade Republike Češke o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja	Na snazi	04/06/2010	04/05/2011	10
Sporazum između Crne Gore i Kraljevine Danske o podsticanju i uzajamnoj zaštiti ulaganja	Na snazi	11/02/2009	23/10/2009	10
Sporazum između Crne Gore i Republike Finske o podsticanju i uzajamnoj zaštiti ulaganja	Na snazi	14/11/2008	29/04/2010	10

Konvencija između Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Francuske o zaštiti investicija	Na snazi	28/03/1974	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10
Sporazum o uzajamnoj zaštiti i podsticanju ulaganja između SFRJ i Njemačke	Na snazi	10/07/1989	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10
Sporazum između Srbije i Crne Gore i Države Izrael o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja	Na snazi	28/07/2004	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10
Sporazum između Savjeta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Republike Litvanije o uzajamnoj promociji i zaštiti ulaganja	Na snazi	29/03/2005	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10
Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Sjeverne Makedonije o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja	Na snazi	15/12/2010	30/9/2011	10
Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Malte o uzajamnoj promociji i zaštiti ulaganja	Na snazi	07/04/2010	19/07/2011	10
Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Moldavije o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja	Na snazi	20/06/2014	23/06/2015	10
Sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i Kraljevine Holandije o promociji i recipročnoj zaštiti investicija	Na snazi	29/01/2002	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	15
Sporazum između Savezne Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Poljske o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja	Na snazi	03/09/1996	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10

Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Katara o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja	Na snazi	17/02/2009	29/9/2009	10
Sporazum između Crne Gore i Republike Srbije o uzajamnom podsticanju i zaštiti ulaganja	Na snazi	29/10/2009	09/10/2010	10
Sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i Kraljevine Španije o uzajamnoj promociji i zaštiti investicija	Na snazi	25/06/2002	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10
Sporazum između Srbije i Crne Gore i Švajcarske Konfederacije o recipročnoj promociji investicija	Na snazi	07/12/2005	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10
Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Turske o uzajamnoj promociji i zaštiti ulaganja	Nije na snazi	14/03/2012	/	10
Sporazum između Crne Gore i Ujedinjenih Arapskih Emirata o uzajamnom podsticanju i zaštiti investicija	Na snazi	26/03/2012	01/03/2013	10
Sporazum između Savezne Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Grčke o uzajamnoj promociji i zaštiti ulaganja	Na snazi	25/06/1997	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10
Sporazum između Savjeta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Republike Slovačke o izmjenama i dopunama Sporazuma između Savezne Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Slovačke o unapređenju i uzajamnoj zaštiti ulaganja	Na snazi	09/11/2004	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10
Sporazum između Savezne Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Rumunije o uzajamnoj promociji i zaštiti ulaganja	Na snazi	28/11/1995	Preuzet sukcesijom 3/6/2006	10

Crnogorski BIT - ovi uglavnom uključuju glavne mehanizme zaštite investitora. Većina BIT - ova uključuje tzv. odredbu nacionalnog tretmana koja podrazumijeva isti tretman stranih i domaćih investitora. Samo BIT sa Francuskom ne sadrži takvu odredbu. Takođe, svi BIT - ovi uključuju FET odredbu (odredbu koja se odnosi na fer i pravičan tretman), kao i odredbu koja se odnosi na eksproprijaciju. Skoro svi crnogorski BIT - ovi sadrže takozvanu „sunset klauzulu“ ili „survival klauzulu“, koja se odnosi na zaštitu investitora u slučaju raskida BIT - a.

S tim u vezi BIT - ovi imaju određen period važenja, uglavnom 10 godina. Svi BIT - ovi podrazumijevaju automatsko obnavljanje, što znači da se produžavaju na uzastopne periode uglavnom od 10 godina, sve dok jedna od strana pismeno ne obavijesti drugu stranu o svojoj namjeri da raskine Sporazum, 6 do 12 mjeseci unaprijed.

Svi BIT - ovi Crne Gore, osim BIT - a sa Francuskom, podrazumijevaju isključenje odredbe MFN - a za postojeće sporazume o slobodnoj trgovini, carinske unije, zajednička tržišta ili monetarnu uniju ili slične sporazume. Postojanje takve odredbe "*Regional Economic Integration Exception*" važno je u procesu pridruživanja EU. REIO klauzulom definiše se da prava i obaveze proistekle iz članstva u ekonomskoj uniji, carinskoj uniji, zoni slobodne trgovine, monetarnoj uniji ili drugim oblicima međunarodne saradnje ne utiču na prava i obaveze proistekle iz posebnog Sporazuma o uzajamnoj promociji i zaštiti investicija.

U BIT - ovima nisu navedeni tzv. osjetljivi sektori.

Kada Crna Gora postane članica EU, svi BIT - ovi potpisani s državama članicama EU prestaće da se primjenjuju. BIT - ovi potpisani s trećim zemljama biće otkazani ili pregovarani „šest mjeseci prije datuma pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji" ili „danom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji", u zavisnosti od odredbi pojedinačnih BIT - ova.

Sprječavanje smrtne kazne i mučenja

Crna Gora primjenjuje kontrolu izvoza robe koja se može koristiti za smrtnu kaznu ili mučenje od 2018, po osnovu Zakona o spoljnoj trgovini robom i uslugama koje mogu da se koriste za izvršenje smrtne kazne, mučenje ili drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje („Sl. list CG", broj 2/18). Zakon je u potpunosti usaglašen sa *Council Regulation (EC) No 1236/2005 of 27 June 2005 kao i sa Regulation (EU) 2016/2134 of the European Parliament and of the Council of 23 November 2016*.

Imajući u vidu da je Uredba Savjeta (EZ) br. 1236/2005 značajno izmijenjena nekoliko puta, radi jasnoće i racionalnosti EU je donijela novu Uredbu (EU) 2019/125 Evropskog parlamenta i Savjeta od 16. I 2019.

Na osnovu člana 5 stav 5 i člana 11 stav 2 navedenog Zakona Vlada je 4. X 2018, donijela je Odluku o utvrđivanju robe čiji je izvoz zabranjen, a namijenjena je za lišavanje života lica i robe čijom primjenom lice može da se izloži mučenju prilikom ograničavanja slobode, kontrole, nemira ili samozaštite i robe čiji uvoz i izvoz nisu zabranjeni, a koja može da se koristi za usmrćivanje lica ubrizgavanjem smrtonosne injekcije (anestetička

sredstva barbiturati sa kratkoročnim ili srednjoročnim djelovanjem), („Sl. list CG”, broj 71/2018).

Ovom odlukom propisuje se roba čiji je izvoz zabranjen, a namijenjena je za lišavanje života lica i roba čijom primjenom lice može da se izloži mučenju prilikom ograničavanja slobode, kontrole, nemira ili samozaštite i roba čiji uvoz i izvoz nijesu zabranjeni, a koja može da se koristi za usmrćivanje lica ubrizgavanjem smrtonosne injekcije (anestetička sredstva barbiturati sa kratkoročnim ili srednjoročnim djelovanjem). Sastavni do odluke su Liste roba:

- Lista 1 koja obuhvata robu čiji je izvoz zabranjen, a namijenjena je za lišavanje života lica i roba čijom primjenom lice može da se izloži mučenju prilikom ograničavanja slobode, kontrole, nemira ili samozaštite;
- Lista 2 koja obuhvata robu čiji uvoz i izvoz nisu zabranjeni, a koja može da se koristi za usmrćivanje lica ubrizgavanjem smrtonosne injekcije (anestetička sredstva barbiturati sa kratkoročnim ili srednjoročnim djelovanjem).

Na osnovu Zakona Ministarstvo ekonomije je takođe donijelo Pravilnik o obrascima zahtjeva i dozvola za vršenje spoljne trgovine robom i uslugama koje mogu da se koriste za izvršenje smrtne kazne, mučenje ili drugo okrutno, ponižavajuće ili neljudsko postupanje i kažnjavanje („Sl. list CG”, broj 065/18).

Kimberli proces

Vlada je shodno odredbama Zakona o spoljnoj trgovini („Sl. list RCG”, br. 28/04 i 37/07, i „Sl. list CG”, broj 57/14), donijela Uredbu o uslovima za spoljnotrgovinski promet neobrađenih dijamanata („Sl. list CG”, broj 40/15)¹⁵. Ovom uredbom uređeni su uslovi vršenja kontrole uvoza i izvoza neobrađenih dijamanata.

Uvoz neobrađenih dijamanata na carinsko područje Crne Gore zabranjen je, osim ako:

- uvoz prati sertifikat izdat od nadležnog organa zemlje izvoznice;
- su zatvoreni u sigurnosnom koletu otpornom na neovlašćeni pristup, a plomba koju je stavio učesnik na sigurnosnom koletu kod izvoza nije oštećena, i
- je na sertifikatu jasno i vidljivo naveden primalac pošiljke.

Izvoz neobrađenih dijamanata iz carinskog područja Crne Gore zabranjen je, osim ako:

- neobrađene dijamante prati sertifikat koji izdaje Ministarstvo ekonomije i koji je ovjeren od carinske ispostave u postupku izvoza,
- su neobrađeni dijamanti zapakovani u sigurnosnom koletu, obezbijeđeni plombom u skladu sa članom 5 ove uredbe.

Sertifikat se izdaje na Obrascu „Sertifikat o uvozu odnosno izvozu neobrađenih dijamanata“, zaštićenom od falsifikovanja (dat u Prilogu 1 kao sastavni dio Uredbe).

Razvojna politika i humanitarna pomoć

---

¹⁵Ova uredba usaglašena je sa odredbama Council Regulation (EC) No 2368/2002 of 20 December 2002 implementing the Kimberley Process certification scheme for the international trade in rough diamonds; Regulation (EU) No 257/2014 of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014, te sa Commission Implementing Regulation (EU) No 1147/2014 of 23 October 2014.

Razvojna politika

Skupština je 27. IV 2018. donijela Zakon o međunarodnoj razvojnoj saradnji i upućivanju međunarodne humanitarne pomoći („Sl. list CG“, broj 38/18). Zakonom se propisuju načela razvojne saradnje i humanitarne pomoći, koordinacija i način sprovođenja, vođenje evidencije, izvještavanje i informisanje, kao i finansiranje i nadzor. Zakon je djelimično usklađen s pravnom tekovinom EU - Regulativom Savjeta (EZ) broj 1257/96 od 20. VI 1996. o humanitarnoj pomoći, novim Evropskim konsenzusom o razvoju (2017) i Evropskim konsenzusom o humanitarnoj pomoći (2007), dok će se potpuno usklađivanje postići donošenjem podzakonskih akata. Potrebno je usvojiti podzakonske akte kako bi se obezbijedilo dalje usklađivanje u ovoj oblasti, a potrebno je i izraditi bazu podataka projekata podrške donatorima, koristeći metodologiju Odbora za razvojnu pomoć OECD - a.

U skladu sa Evropskim konsenzusom o razvoju (2017), kao i Agendom za održivi razvoj Ujedinjenih nacija definisan je član 2 gore navedenog Zakona koji utvrđuje ciljeve međunarodne razvojne saradnje koji se odnose na: doprinos iskorjenjivanju siromaštva, pružanje podrške partnerskim zemljama u postizanju uravnoteženog i održivog razvoja i jačanje saradnje sa partnerskim zemljama, a sve u skladu s prioritetima spoljne politike Crne Gore. Što se tiče primjene međunarodne razvojne saradnje, slijedio se sveobuhvatni princip sadržan u Agendi 2030 i Evropskom konsenzusu za razvoj.

Vezano za finansijske kapacitete za pružanje pomoći državama u razvoju, Ministarstvo vanjskih poslova (MVP) nije opredijelilo budžetom za 2019. sredstva za ovu namjenu (s izuzetkom kontribucija za članstvo u međunarodnim organizacijama). Ostali resori i organi državne uprave na ad hoc bazi opredjeljuju sredstva za razvojnu saradnju i humanitarnu pomoć, o čemu u ovom trenutku ne postoji centralizovana baza. Baza je planirana da se radi u narednom periodu, a pomenutim Zakonom predviđeno je da Ministarstvo vanjskih poslova vodi evidenciju i izvještava o međunarodnoj razvojnoj saradnji i humanitarnoj pomoći na osnovu priloga koji će dostavljati svi akteri koji sprovode razvojnu saradnju i humanitarnu pomoć. U izradi baze podataka, Crna Gora će koristiti metodologiju OECD/DAC - a.

Usvajanjem Zakona 2018. Ministarstvo vanjskih poslova je dobilo budžetsku stavku za međunarodnu razvojnu saradnju i humanitarnu pomoć i raspoloživa sredstva u iznosu od 50.000 eura, od kojih je 10.000 eura donirano za Plan humanitarne pomoći Jemena što je predstavljeno na sastanku na visokom nivou u Ženevi 3. IV 2018. Takođe, 30.000 eura opredijeljeno je za razvojnu saradnju sa Albanijom (tehnička podrška u procesu EU integracija) kao pilot zemljom za prve strateške razvojne aktivnosti Crne Gore. Kako u Crnoj Gori, još uvijek, nije izgrađen mehanizam upućivanja crnogorskih državnih službenika u svojstvu eksperata u druge zemlje i obračuna te vrste radnog angažmana, Ministarstvo vanjskih poslova se obratilo UNDP - u da, koristeći međunarodno prihvaćene postupke i šeme mobilnosti, realizuje pomenutu tehničku podršku, u svojstvu posrednika. Vlada je 6. XII 2018. usvojila Informaciju o Sporazumu o finansiranju između

UNDP i Ministarstva vanjskih poslova koja predstavlja pravni okvir za transfer sredstva i omogućava da definisane aktivnosti otpočnu u 2019/2020. Sporazum između MVP i UNDP povodom ovoga je potpisan 14. XII 2018.

Crna Gora učestvuje u Programu međunarodne razvojne saradnje sa Japanom na osnovu Sporazuma o tehničkoj saradnji između Savjeta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Japana koji je potpisan 30. XI 2005, sa Slovenijom na osnovu Sporazuma o razvojnoj saradnji između Republike Slovenije i Crne Gore potpisanog 7. II 2008. i sa Norveškom na osnovu Memoranduma o razumijevanju između Ministarstva vanjskih poslova Crne Gore i Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške o bilateralnoj saradnji na projektima potpisanog 28. VII 2017. Dodatno, Crna Gora je korisnik i programa razvojne saradnje sa Bugarskom, a na osnovu Memoranduma o saradnji u oblasti evropskih i evroatlantskih integracija između Crne Gore i Bugarske iz 2014. Takođe, Bugarska opredjeljuje sredstava Crnoj Gori i na osnovu Srednjoročnog programa za razvojnu podršku i humanitarnu pomoć za period 2016 - 2019.

Humanitarna pomoć

Crna Gora pod pojmom međunarodna humanitarna pomoć podrazumijeva aktivnosti, programe i projekte Crne Gore koji se sprovode u cilju:

- zaštite i spašavanja ljudskih života, sprječavanja i ublažavanja patnji i očuvanja ljudskog dostojanstva u toku i nakon nesreća ili katastrofa izazvanih prirodnim ili ljudskim djelovanjem ili drugim nepredviđenim okolnostima;
- pružanja pomoći i podrške u programima prevencije i ublažavanja dugoročnih posljedica i uticaja nesreća ili katastrofa izazvanih prirodnim ili ljudskim djelovanjem ili drugim nepredviđenim okolnostima u zemlji u kojoj su se desile.

Zakon definiše da u upućivanju međunarodne humanitarne pomoći mogu učestvovati i drugi subjekti u okviru partnerstva za održivi razvoj (privredna društva i preduzetnici, nevladine i druge domaće i međunarodne organizacije, drugi instituti i institucije, građani i ostali zainteresovani subjekti). Predlog odluke o upućivanju međunarodne humanitarne pomoći donosi Vlada na osnovu predloga Ministarstva vanjskih poslova koju Ministarstvo priprema u saradnji sa organom državne uprave nadležnim za poslove zaštite i spašavanja i Crvenim krstom Crne Gore.

Direktorat za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova nadležan je za poslove zaštite i spašavanja u Crnoj Gori. Glavni zadaci ovog direktorata su koordinacija rada učesnika sistema zaštite i spašavanja u vezi organizacije, planiranja, pripreme i sprovođenja mjera i aktivnosti na smanjenju rizika od katastrofa; praćenje i analiziranje stanja u oblasti zaštite i spašavanja; osposobljavanje i usavršavanje pripadnika jedinica civilne zaštite, specijalističkih i dobrovoljnih jedinica, kao i nadzor u pogledu funkcionisanja i opremanja operativnih jedinica za zaštitu i spašavanje; obavještanje i uzbuđivanje građana u slučaju nastanka katastrofa, elementarnih nepogoda, tehničko - tehnoloških i drugih nesreća; neprekidno prikupljanje, obrada i prenošenje podataka u vezi sa situacijom na ugroženim područjima preko Operativno - komunikacionog centra

112; organizovanje uklanjanja, deaktiviranja i uništavanja neeksplozivnih ubojnih sredstava; traženje pomoći od drugih država i međunarodnih organa i organizacija u slučaju nastanka katastrofe, elementarne nepogode i druge nesreće i saradnja s nadležnim organima drugih država i međunarodnim organizacijama i institucijama itd.

Direktorat za vanredne situacije raspolaže sa 4 aviona za gašenje požara (3 air traktora i jedan dromader) i 3 helikoptera koji se mogu koristiti za izviđanje terena i evakuaciju stanovništva. Direktorat posjeduje i određena materijalno - tehnička sredstva i opremu za zaštitu i spašavanje od poplava i požara, ali i drugih hazarda koja je prije svega nabavljena kroz projekte i donacije. Trenutno u Crnoj Gori postoje 3 tima za spašavanje od poplava (tim za spašavanje od poplava sa upotrebom čamaca, tim za spašavanje od poplava korišćenjem brana i tim za pumpe visokog kapaciteta crpljenja vode) i jedan tim za hemijsku, biološku, nuklearnu i radijacionu dekontaminaciju i uzorkovanje (HBRN tim), koji su formirani shodno standardima EU, a koje čine predstavnici Direktorata za vanredne situacije i opštinskih službi zaštite i spašavanja. U okviru Direktorata za vanredne situacije MUP - a postoji i obučeni tim za neeksplozivna ubojna sredstva (NUS). U Crnoj Gori postoje i obučene specijalističke jedinice (gorska služba spašavanja, spaleolozi). Ovi timovi mogli bi biti upućeni drugim državama u slučaju potrebe. Napominjemo da u Crnoj Gori postoji 155 pripadnika opštinskih službi zaštite i spašavanja i specijalističkih jedinica koji su obučeni za traganje i spašavanje u slučaju zemljotresa.

Shodno svojim mogućnostima, a u slučaju prirodnih ili ljudski izazvanih katastrofa Crna Gora je spremna da pruži pomoć drugim državama. Poznato je da je pomoć pružena tokom poplava koje su zahvatile Srbiju i Bosnu i Hercegovinu 2014, Albaniju 2015. i 2017. i Sjevernu Makedoniju 2016.

3.32. POGLAVLJE 32: FINANSIJSKA KONTROLA

Unutrašnja finansijska kontrola u javnom sektoru (PIFC)

Strateški okvir

Izrada Strategije je odložena dok se ne usaglasi donošenje odluke o pripremi PFM i PAR Strategije, budući da je oblast PIFC - a dio i jedne i druge strategije.

Upravljačka odgovornost

Ministarstvo finansija je pripremilo nacrt Uredbe o delegiranju ovlašćenja i u toku je usaglašavanje sa Sekretarijatom za zakonodavstvo.

Praksa unutrašnje revizije

Uredbom o uspostavljanju unutrašnje revizije u javnom sektoru ("Sl. list CG", broj 50/12 i 7/17) propisano je da su 30 subjekata javnog sektora (15 na centralnom i 15 na lokalnom nivou) u obavezi da uspostave posebnu organizacionu jedinicu za unutrašnju reviziju. Ostali subjekti javnog sektora su u obavezi da obezbijede vršenje funkcije

unutrašnje revizije organizovanjem posebne organizacione jedinice za unutrašnju reviziju ili obavljanjem unutrašnje revizije od strane jedinice unutrašnje revizije drugog subjekta na osnovu sporazuma, uz prethodnu saglasnost Ministarstva finansija.

Od 30 subjekata koji su u obavezi da uspostave posebnu jedinicu za unutrašnju reviziju, ukupno je 29 subjekata i uspostavilo posebnu jedinicu. (15 na centralnom i 14 na lokalnom nivou¹⁶).

Od 29 obaveznih subjekata koji su uspostavili posebnu jedinicu za unutrašnju reviziju:

- 6.90 % ili 2 jedinice nemaju unutrašnjeg revizora,
- 13.79 % ili 4 jedinice imaju jednog unutrašnjeg revizora,
- 37.94% ili 11 jedinica ima dva unutrašnja revizora,
- 41.38% ili 12 jedinica ima tri ili više unutrašnjih revizora (dvije jedinice imaju šest unutrašnjih revizora, dvije jedinice imaju četiri unutrašnja revizora i osam jedinica imaju po tri unutrašnja revizora).

Od ostalih subjekata, još deset subjekata uspostavilo je posebnu jedinicu za unutrašnju reviziju i rasporedilo 15 unutrašnjih revizora.

Do novembra 2019, 83 korisnika sredstava budžeta uspostavilo je funkciju unutrašnje revizije (39 posebnih jedinica za unutrašnju reviziju i 44 sporazuma o povjeravanju poslova unutrašnje revizije). Pored toga, 12 pravnih lica na centralnom nivou povjerilo je poslove unutrašnje revizije jedinici za unutrašnju reviziju nadležnog ministarstva, odnosno jedinici za unutrašnju reviziju drugog pravnog lica u većinskom vlasništvu države.

Kako bi se obezbijedila što veća pokrivenost korisnika sredstava budžeta funkcijom unutrašnje revizije novim Zakonom o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru u članu 49 definisano je da jedinica za unutrašnju reviziju subjekta koji u skladu sa zakonom vrši nadzor nad drugim subjektom vrši unutrašnju reviziju i kod tog subjekta, ako nema uspostavljenu unutrašnju reviziju. Na taj način obezbijedena je potpuna pokrivenost budžeta funkcijom unutrašnje revizije.

Tabela 1: Osnovni podaci o reviziji po godinama

	Broj revizora	Broj revizija	Broj preporuka	Sprovedene preporuke	Djelimično sprovedene preporuke	Nesprovedene preporuke
2011	31	59	72	30.56%	15.28%	54.17%

¹⁶ Opština Plav nije uspostavila jedinicu za unutrašnju reviziju

2012	44	68	269	58.74%	11.15%	30.11%
2013	46	101	419	45.58%	15.04%	39.38%
2014	60	114	454	48.02%	17.84%	34.14%
2015	71	140	600	53.17%	17.17%	29.67%
2016	77	160	710	61.37%	12.80%	25.83%
2017	78	140	703	50.44%	23.13%	26.43%
2018	84	133	634	66.00%	13.15%	20.85%
Nov 2019	85					

Do sada je u saradnji sa CEF-om i CIPFA-om uz podršku donatora realizovano četiri kruga obuke i sertifikacije unutrašnjih revizora. Radna grupa za lokalizaciju koju su činili zaposleni iz Ministarstva finansija, Uprave za kadrove i Centra za izvrsnost u finansijama (CEF) je lokalizovala CIPFA program sertifikacije, a Ministarstvo finansija će u saradnji sa Upravom za kadrove u narednom periodu sprovesti program obuke za sertifikaciju unutrašnjih revizora u skladu sa CIPFA programom.

Pripremljen je novi Pravilnik o programu obuke i načinu polaganja ispita za sticanje sertifikata unutrašnjeg revizora u javnom sektoru, a Sekretarijat za zakonodavstvo je dao saglasnost na Pravilnik. Pravilnik će stupiti na snagu tokom decembra 2019.

Do sada je sertifikat za unutrašnjeg revizora steklo 146 zaposlenih u javnom sektoru Crne Gore. Od toga, 84 zaposlena su stekla Međunarodni CIPFA sertifikat, dok su 83 zaposlena stekla nacionalni sertifikat za ovlašćenog unutrašnjeg revizora. Ukupno 21 zaposleni posjeduju i nacionalni i međunarodni sertifikat za unutrašnjeg revizora u javnom sektoru.

Tabela 2: Pregled sertifikacije unutrašnjih revizora od 2012 - Novembar 2019.

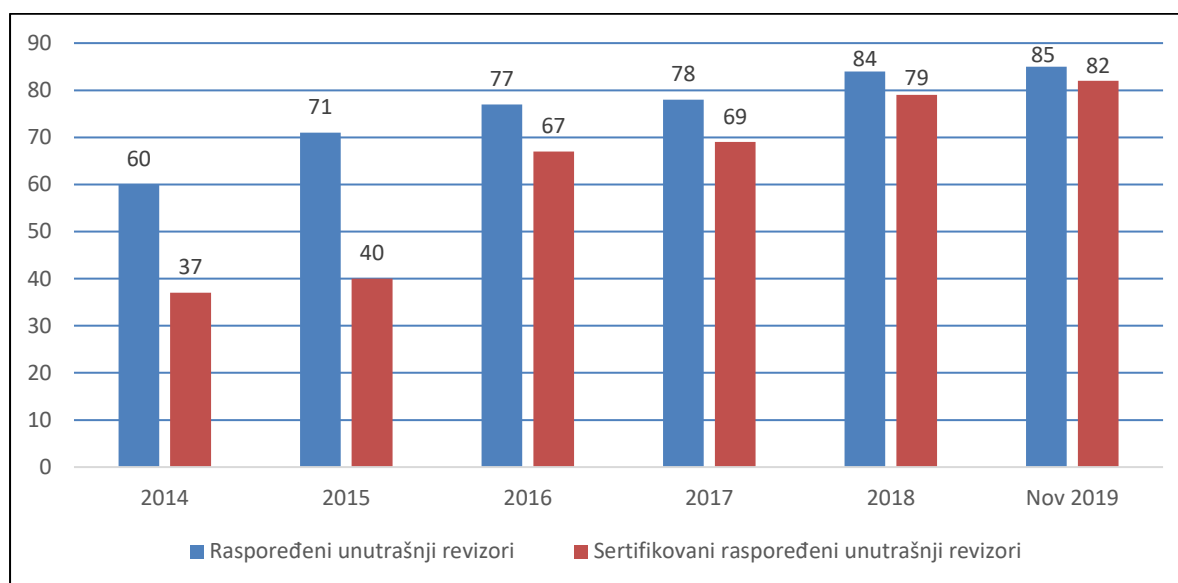
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Nov 2019
	44	46	60	71	77	78	84	85

Nacionalni sertifikat	7	14	26	31	61	67	83	83
Međunarodni CIPFA sertifikat	16	44	44	69	69	84	84	84

U junu 2019. održana je desetodnevna teorijska obuka za 28 zaposlenih u javnom sektoru o unutrašnjoj reviziji. Nakon obuke, Ministarstvo finansija je organizovalo pismeni dio ispita za unutrašnjeg revizora, koji su uspješno položila 24 kandidata. Većina kandidata je trenutno u postupku obavljanja revizije u njihovim institucijama i imaće usmeni ispit u decembru 2019. kako bi stekli sertifikat za unutrašnjeg revizora.

Prema podacima iz registra CHU (Centralne jedinice za harmonizaciju), 82 od 85 (96,47%) trenutno raspoređenih unutrašnjih revizora u javnom sektoru Crne Gore je steklo nacionalni ili međunarodni sertifikat ovlaštenog unutrašnjeg revizora u javnom sektoru ili oba sertifikata.

Grafik 1: Pregled sertifikacije raspoređenih unutrašnjih revizora 2014 - Nov 2019.

Nakon sticanja sertifikata za ovlaštenog unutrašnjeg revizora unutrašnji revizori su u obavezi da održavaju svoju stručnost u skladu sa Standardima i Uputstvom o kontinuiranom profesionalnom usavršavanju ovlašćenih unutrašnjih revizora u javnom sektoru.

U periodu januar - novembar 2019, u okviru Programa kontinuiranog profesionalnog usavršavanja ovlašćenih unutrašnjih revizora, ukupno je održano 12 radionica (za 4 grupe unutrašnjih revizora) na centralnom i lokalnom nivou na sledeće teme: „Planiranje pojedinačne revizije - praktična vježba“, „Planiranje i obavljanje pojedinačne revizije - nastavak praktične vježbe“ i „Strateško i godišnje planiranje unutrašnje revizije“. Cilj ovih obuka je bio unapređenje znanja i vještina za obavljanje poslova unutrašnje revizije u skladu sa Međunarodnim okvirom za profesionalnu praksu unutrašnje revizije.

Na osnovu podataka iz dostavljenih godišnjih izvještaja o radu unutrašnje revizije za 2018, sve jedinice za unutrašnju reviziju su navele da unutrašnji revizori obavljaju isključivo poslove unutrašnje revizije.

Takođe, strateški plan unutrašnje revizije je donijela 31 od 32 jedinice za unutrašnju reviziju ili 96,87%, dok je godišnji plan unutrašnje revizije donijelo 29 od 32 jedinice.

Većina jedinica za unutrašnju reviziju sa imenovanim rukovodiocem jedinice za unutrašnju reviziju uspostavili su program obezbjeđenja i unapređenja kvaliteta rada unutrašnje revizije. Priručnikom za rad unutrašnjih revizora u javnom sektoru Crne Gore definisano je se da unutrašnji revizori pošalju anketu zadovoljstva subjektu revizije.

Centralna jedinica za harmonizaciju (CHU)

U okviru Konsolidovanog izveštaja o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru, CHU navodi aktivnosti sprovedene tokom godine.

CHU priprema godišnji Konsolidovani izvještaj o sistemu unutrašnjih finansijskih kontrola u skladu sa pomenutim Zakonom. Svrha izvještaja je upoznavanje Vlade Crne Gore o aktivnostima koje su preduzete od strane korisnika sredstava budžeta na centralnom i lokalnom nivou i CHU na razvoju sistema unutrašnjih finansijskih kontrola u javnom sektoru. Izvještaj sadrži i planirane aktivnosti na daljem unapređenju ovog sistema.

Konsolidovani izveštaj o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru za svaku godinu dostupan je na internet stranici Vlade.

Sistem unutrašnjih finansijskih kontrola prepoznat je kao ključna reformska oblast, jer je jačanje upravljačke odgovornosti dio i Strategije reforme javne uprave i Programa upravljanja javnim finansijama.

Eksterna revizija

Državna revizorska institucija (DRI) posjeduje dovoljne institucionalne kapacitete za upravljanje. Senat DRI radi u punom sastavu. Kada je riječ o broju zaposlenih, ukupan broj zaposlenih u DRI je 70 i to 56 zaposlenih na poslove revizije i 14 zaposlenih na administrativne poslove. Pored 5 senatora, DRI ima 4 državna revizora – načelnika u sektoru; 16 državnih revizora – rukovodioca odeljenja, 23 državna revizora, 3 starija saradnika državnog revizora i 5 saradnika državnog revizora. U cilju jačanja revizorskih kapaciteta za vršenje revizije uspjeha, DRI ima 2 odeljenja – Odeljenje za vršenje revizije uspjeha i Odeljenje za razvoj revizije uspjeha.

U cilju obezbjeđivanja profesionalnog razvoja revizora, DRI je usvojila u julu 2019. Katalog obuka za period 2019 - 2020. na osnovu ocjene potreba za obukama državnih revizora. DRI je učestvovala u IntoSAINT programu obuka koji ima za cilj jačanje nivoa svijesti kod zaposlenih o značaju integriteta.

U januaru svake godine, Senat usvaja program obuka za narednu godinu. DRI Crne Gore je nastavila da razvija saradnju unutar INTOSAI i EUROSAI organizacija kroz članstvo u

različitim radnim grupama (EUROSAI Radna grupa za vršenje revizije opština i EUROSAI Radna grupa za informacione tehnologije). U okviru međunarodne i regionalne saradnje, predstavnici DRI Crne Gore su učestvovali na obukama/radionicama vezano za sljedeće teme: proces finansijske revizije (Regionalni projekat uz podršku Nacionalne kancelarije za reviziju Švedske); proces revizije pravilnosti (ekspertska podrška Nacionalne kancelarije za reviziju Švedske); materijalnost u reviziji javnog sektora (regionalna obuka); revizija opština (EUROSAI Radna grupa za reviziju opština); revizija informacionog sistema i digitalna revizija (Mreža VRI zemalja kandidata i potencijalnih kandidata EU i Evropskog revizorskog suda); kontrola i osiguranje kvaliteta (Regionalni projekat uz podršku Nacionalne kancelarije za reviziju Švedske).

DRI je u 2019. započela paralelnu reviziju uspjeha na temu „Revizija efikasnosti upravljanja intervencijama u slučaju iznenadnog zagađenja u Jadranskom moru“ sa VRI Hrvatske, Slovenije, Italije i Albanije.

DRI je usvojila Smjernice za vršenje revizije završnog računa budžeta države u septembru 2018. DRI je u 2019. započela sa implementacijom IPA Projekta „Razvoj i jačanje kapaciteta Državne revizorske institucije i Revizorskog tijela Crne Gore“, čija se podrška odnosi na unaprjeđenje institucionalnih kapaciteta DRI, standardizaciju procesa revizije za finansijsku reviziju, reviziju pravilnosti i reviziju uspjeha u skladu sa međunarodnim standardima vrhovnih revizorskih institucija, organizovanje i pružanje obuka za DRI i poboljšanje institucionalnih kapaciteta u cilju efikasnijeg IT upravljanja.

3.33. POGLAVLJE 33: FINANSIJSKE I BUDŽETSKE ODREDBE

Tradicionalna sopstvena sredstva

Ministarstvo finansija zajedno sa Upravom carina priprema procedure za donošenje rešenja o otpisu carinskog duga kako bi Uprava carina, u skladu sa zakonom i računovodstvenim principima, mogla povremeno otpisivati nenaplativi carinski dug.

Uprava carina radi na analizi i pripremi za implementaciju sistema sopstvenih sredstava i definisanju i uspostavljanju procedura potrebnih za vođenje računa A i B. U skladu sa usvojenim Akcionim planom, aktivnosti u vezi sa računovodstvenim procesima i vođenje evidencije prihoda sprovode se redovno prema pravilima za vođenje tradicionalnih sopstvenih sredstava. Pored toga, sprovođenjem novog Zakona o računovodstvu javnog sektora, čija se primjena predviđa za početak 2021, Uprava Carina je dužna da pripremi sistem zasnovan na dvostrukim knjigovodstvenim pravilima.

Priprema za implementaciju TOR - a na A&B računima odvija se kroz radne posjete u okviru programa Tajeks/CUSTOMS 2020.

Carinski propisi se konstantno usklađuju s carinskim propisima EU. Zakonom o izmjenama i dopunama Carinskog zakona („Sl. list CG”, broj 71/17), crnogorsko zakonodavstvo se dodatno usklađuje sa Carinskim zakonikom Unije u oblasti tranzita, statusa robe, garancija i ovlašćenog ekonomskog operatera. Uredbom o izmjenama i

dopunama uredbe za sprovođenje Carinskog zakona („Sl. list CG”, broj 4/18), usklađena su navedena područja sa delegiranim i implementiranim propisima.

Izmjenama i dopunama Carinskog zakona usklađene su i odredbe koje se odnose na AEO sa Carinskim zakonikom Unije. Uredba o izmjenama i dopunama uredbe o uslovima za odobravanje statusa ovlašćenog privrednog subjekta na carinskom području Crne Gore („Sl. list CG”, broj 45/19) je u potpunosti u skladu sa odredbama Delegirane i implementirane uredbe kojom se uređuje AEO. AEO program je uspostavljen nakon usvajanja uredbe i svi dokumenti su dostupni na veb stranici MCA i na crnogorskom i na engleskom jeziku.

Resurs BNI

Bruto domaći proizvod izračunava se prema metodologiji evropskog sistema nacionalnih i regionalnih računa (ESA 2010). Prelazak sa bruto domaćeg proizvoda na bruto nacionalni dohodak izvršen je na osnovu statistike platnog bilansa, što je u nadležnosti Centralne banke. Platni bilans Crne Gore sastavlja se u skladu s metodologijom Međunarodnog monetarnog fonda. Bruto nacionalni dohodak jednak je BDP - u uvećan za primarni prihod koji rezidencijalne jedinice primaju iz ostatka svijeta i manje primarne isplate prihoda od rezidencijalnih jedinica u ostatak svijeta. Podaci o BND – u dostupni su od 2010. do 2018. i objavljeni na internet sajtu www.monstat.org.

Extraction:Ministarstvo ekonomije

PARTNER sve zemlje:
Sistem trgovine specijalni sistem:
Vrijednost Eur

Period	Godina Carinska tarifa \ Trgovinski tok	2019:	
		1:uvoz	2:izvoz
jan-oktobar:	01:Žive životinje	22,456,935	59,627
	02:Meso i drugi klanični proizvodi za jelo	72,226,366	6,970,096
	03:Ribe, ljuskari,mekušci i ostali vodeni	12,594,026	52,524
	04:Mlijeko i proizvodi od mlijeka, živinska i ptičja jaja, prirođeni	41,681,996	127,781
	05:Proizvodi životinjskog porijekla, na drugom mjestu neporeklo	553,642	5
	06:Živo drveće i druge biljke; lukovice, korijenje i slično; sirovine	6,016,642	233,080
	07:Povrće, korijenje i krtole za jelo	20,412,246	1,830,610
	08:Voće za jelo, uključujući jezgrasto voće; kore agruma ili citrusa	27,187,735	3,343,802
	09:Kafa, čaj, mate čaj i začini	9,929,147	233,013
	10:Žitarice	7,028,759	216
	11:Proizvodi mlinske industrije; slad; skrob; inulin; gluten	16,730,935	7,005
	12:Uljano sjemenje i plodovi; razno zrnavlje, sjeme i plodovi	2,761,542	345,024
	13:Selak;gume, smole i ostali biljni sokovi i ekstrakti	85,484	116
	14:Biljni materijali za pletarstvo; biljni proizvodi na drugom mjestu	50,999	0
	15:Masnoće i ulja životinjskog ili biljnog porijekla i proizvodi od njih	10,358,374	315,845
	16:Prerađevine od mesa, riba, ljuskara, mekušaca ili ostalih životinja	25,100,486	3,468,904
	17:Šećer i proizvodi od šećera	7,862,462	72,478
	18:Kakao i proizvodi od kakaa	18,483,169	1,405,449
	19:Proizvodi na bazi žitarica, brašna, skroba ili mlijeka; proizvodi od njih	38,281,857	493,592
	20:Proizvodi od povrća, voća, uključujući jezgrasto voće, i proizvodi od njih	17,179,699	66,953
	21:Razni proizvodi za ishranu	41,022,791	253,486
	22:Pića, alkoholi i sirće	58,816,946	12,966,823
	23:Ostaci i otpaci prehrambene industrije; pripremljena hrana	16,632,936	1,478,541
	24:Duvan i proizvodi zamjene duvana	11,808,227	2,202,005
	25:So;sumpor; zemlja i kamen;gips,kreč i cement	38,533,498	1,961,519
	26:Rude, zgure i pepeo	15,836	26,850,004

	27:Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove de	242,310,671	76,888,243
	28:Neorganski hemijski proizvodi; organska ili neorganska	26,491,453	874,740
	29:Organski hemijski proizvodi	5,475,125	72,150
	30:Farmaceutski proizvodi	83,583,695	19,255,195
	31:Đubriva	2,512,966	26,350
	32:Ekstrati za štavljenje ili bojenje;tanini i njihovi derivati;	25,097,000	68,366
	33:Eterična ulja i rezinoidi; parfimerijski, kozmetički i toale	28,216,113	1,487,427
	34:Sapun, organska površinska aktivna sredstva,preparati	20,020,685	26,377
	35:Bjelančevinaste materije;modifikovani skrobovi;lijepko	2,543,659	34,151
	36:Eksplozivi; pirotehnički proizvodi; šibice; piroforne legu	2,002,553	1,752,350
	37:Proizvodi za fotografske ili kinematografske svrhe	1,488,828	6,453
	38:Razni proizvodi hemijske industrije	21,789,201	99,481
	39:Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	68,612,372	2,877,926
	40:Kaučuk i proizvodi od kaučuka i gume	18,705,236	55,521
	41:Sirova sitna i krupna koža, sa dlakom ili bez dlake(osim	70,477	1,994,716
	42:Proizvodi od kože, sedlarski i saracki proizvodi , predm	10,489,349	138,812
	43:Prirodno i vještacko krzno; proizvodi od krzna	390,139	0
	44:Drvo i proizvodi od drveta;drveni ugalj	32,500,876	27,621,938
	45:Pluta i proizvodi od plute	510,236	105
	46:Proizvodi od slame, esparta ili ostalih materijala za ple	186,509	661
	47:Celuloza od drveta ili drugih vlaknastih celuloznih mate	26,733	1,006,809
	48:Hartija i karton; proizvodi od hartijine pulpe, hartije ili	26,723,695	1,556,464
	49:Štampane knjige, novine, slike i ostali proizvodi grafičk	9,036,143	1,403,224
	50:Svila	15,760	0
	51:Vuna, fina ili gruba životinjska dlaka, predivo i tkanine d	30,967	2,323
	52:Pamuk	589,495	15
	53:Ostala biljna tekstilna vlakna; predivo od hartije i tkani	41,080	0
	54:Vještački ili sintetički filamenti	1,114,679	5,308
	55:Vještačka ili sintetička vlakna, sječena	710,334	250
	56:Vata, filc i netkani materijal; specijalna prediva; kanapi	2,535,374	85,590
	57:Tepisi i ostali tekstilni podni pokrivači	3,168,305	54,387
	58:Specijalne tkanine; taftovani tekstilni proizvodi; čipke;	157,710	0
	59:Tekstilne tkanine, impregnisane, premazane, prevučen	628,836	3,680
	60:Pleteni ili kukicani materijali	600,388	22

	61:Odjeća i pribor za odjeću, pleteni ili kukičani	26,659,155	81,339
	62:Odjeća i pribor za odjeću, osim pletenih ili kukičanih pr	40,424,074	1,192,083
	63:Ostali gotovi proizvodi od tekstila; setovi, iznošena, dot	9,236,190	99,833
	64:Obuća, kamašne i slični proizvodi; djelovi tih proizvoda	32,764,280	358,114
	65:Šeširi, kape i ostale pokrivke za glavu i njihovi djelovi	1,063,232	7,156
	66:Kišobrani, suncobrani, štapovi, štapovi-stolice, bičevi, k	1,683,397	51,606
	67:Perje i paperje, preparirano i proizvodi izrađeni od perj	475,415	80
	68:Proizvodi od kamena, gipsa, cementa, betona, azbesta	31,610,596	1,834,404
	69:Keramički proizvodi	28,581,640	189,810
	70:Staklo i proizvodi od stakla	17,543,430	1,014,643
	71:Prirodni ili kultivisani biseri, drago ili poludrago kamen	10,356,665	4,243,372
	72:Gvožđe i čelik	54,908,582	25,257,612
	73:Proizvodi od gvožđa i čelika	86,820,913	6,413,911
	74:Bakar i proizvodi od bakra	2,777,403	5,047,365
	75:Nikl i proizvodi od nikla	537,224	0
	76:Aluminijum i proizvodi od aluminijuma	27,354,696	56,050,611
	78:Olovo i proizvodi od olova	43,691	125,639
	79:Cink i proizvodi od cinka	392,438	26,334
	80:Kalaj i proizvodi od kalaja	13,263	0
	81:Ostali prosti metali; kremeti; proizvodi od njih	26,719	100
	82:Alati, nožarski proizvodi, kašike i viljuške, od prostih m	7,295,816	139,265
	83:Razni proizvodi od prostih metala	10,128,759	155,497
	84:Nuklearni reaktori, kotlovi, mašine i mehanički uređaji i	176,502,504	15,095,831
	85:Električne mašine i oprema i njihovi djelovi; aparati za	142,965,492	5,345,318
	86:Šinska vozila i njihovi djelovi; željeznički i tramvajski ko	519,334	282,025
	87:Vozila, osim željezničkih ili tramvajskih šinskih vozila i r	155,446,453	7,838,196
	88:Vazduhoplovi, kosmičke letjelice i njihovi djelovi	1,186,393	1,839,310
	89:Brodovi, čamci i ploveće konstrukcije	5,826,905	500,111
	90:Optički, fotografski, kinematografski, mjerni, kontrolni	26,357,790	984,914
	91:Časovnici i njihovi djelovi	6,123,454	150,499
	92:Muzički instrumenti, djelovi i pribor ovih proizvoda	408,480	15,658
	93:Oružje i municija; njihovi djelovi i pribor	1,175,835	2,026,100
	94:Namještaj, posteljina, madraci, nosači madraca, jastuc	79,835,937	959,882
	95:Igračke, rekviziti za društvene igre i sport; njihovi djelo	15,451,201	499,387

	96:Razni proizvodi	12,524,379	41,099
	97:Predmeti umjetnosti, kolekcija i starina	1,569,209	580,818
	Ukupno	2,178,780,327	340,585,449

Izvor podataka:Monstat